Міністерство освіти і науки України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О.

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ-2023

УДК 339.172
ББК 65.8 -182
С 60

Автори:

М.О. Солодкий – канд. екон. наук, професор кафедри організації підприємництва та біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України, заслужений діяч науки і техніки України (Вступ, пункт 3.1.);

М.М. Ільчук – докт. екон. наук, професор, завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України, член-кореспондент НААН України, заслужений діяч науки і техніки України (Розділи: 1,4,7);

В.О. Яворська – канд. екон. наук, доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України (Розділи: 2,3,5,6,8,9,10).

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 5 від 22 листопада 2023 р.)

Рецензенти:

О.Г. Шпикуляк – докт. екон. наук, професор, учений секретар Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»;

І.В. Охріменко – докт. екон. наук, професор, ректор Київського кооперативного інституту бізнесу і права;

Т.В. Мірзоєва – докт. екон. наук, професор, доцент кафедри економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Біржова торгівля на товарних ринках: навч. посіб. Київ, Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2023. 588 с.

ISBN 978-617-8351-52-6

Навчальний посібник забезпечує вивчення теоретичних та практичних аспектів біржової торгівлі на товарних ринках. Особливий акцент у навчальному посібнику зроблений на функціонування організованих товарних ринків в Україні та закордоном. Навчальний посібник був розроблений для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Біржова торгівля на товарних ринках» у відповідності до затвердженого навчального плану та робочої програми для забезпечення підготовки магістрів спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля» за ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у НУБіП України.

ISBN 978-617-8351-52-6

© Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О., 2023
© НУБіП України, 2023

ЗМІСТ

Вступ…… 6

ЧАСТИНА І. БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ……. 9

Розділ 1. Економічна сутність та еволюція розвитку біржової торгівлі на товарних ринках…….……..… 10

1.1. Історія еволюції біржової торгівлі..…….... 10

1.2. Перші товарні біржі у світі…….……... 24

1.3. Організований товарний ринок, як форма біржової торгівлі...…… 38

Питання для самоконтролю знань до розділу 1…….…… 47

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 1……. 48

Додатки до розділу 1…… 50

Розділ 2. Сучасний стан міжнародної біржової торгівлі…… 60

2.1. Географічне зонування міжнародної біржової торгівлі. Топ-10 найбільших світових бірж…….……..... 60

2.2. Структура міжнародної біржової торгівлі товарними активами…… 68

2.3. Тенденції міжнародної біржової торгівлі……...…… 74

Питання для самоконтролю знань до розділу 2…….…… 83

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 2……. 85

Додатки до розділу 2…… 86

Розділ 3. Тенденції розвитку вітчизняної біржової торгівлі……..…… 122

3.1. Перші товарні біржі в Україні. …….……..…… 122

3.2. Історія сучасного розвитку вітчизняної біржової торгівлі…..…….. 132

3.3. Тенденції вітчизняного організовано товарного ринку та ринку капіталу……. 145

Питання для самоконтролю знань до розділу 3…….…… 158

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 3……. 160

Додатки до розділу 3…… 162

Розділ 4. Регулювання біржової торгівлі на товарних ринках.....… 194

4.1. Система регулювання біржової торгівлі…… 194

4.2. Державне регулювання і саморегулювання біржової торгівлі …… 199
4.3. Особливості регулювання біржової торгівлі на товарних ринках в Україні……... 209
Питання для самоконтролю знань до розділу 4…… 217
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 4……. 219
Додатки до розділу 4…… 220
Розділ 5. Біржа – основна складова біржової торгівлі на товарних ринках…….. 228
5.1. Сутність та види бірж…….. 228
5.2. Структура біржі…… 234
5.3. Вимоги до товарних бірж у вітчизняному законодавстві……. 244
Питання для самоконтролю знань до розділу 5…… 252
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 5……. 254
Додатки до розділу 5…… 256
ЧАСТИНА ІІ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ…..…… 289
Розділ 6. Сучасні технології біржової торгівлі на організованих товарних ринках…… 290
6.1. Організаційні засади біржової торгівлі…….. 290
6.2. Подвійний голосовий аукціон на біржі…….. 295
6.3. Інтернет-трейдиинг – сучасна технологія біржової торгівлі…… 307
Питання для самоконтролю знань до розділу 6…… 317
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 6……. 319
Додатки до розділу 6…… 321
Розділ 7. Біржові товари, професійна діяльність……. 368
7.1. Види біржових товарів……. 368
7.2. Професійні учасники та їх види на товарних біржах…… 380
Питання для самоконтролю знань до розділу 7…… 400
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 7……. 402
Додатки до розділу 7…… 403

Розділ 8. Види деривативних контрактів…….. 429
8.1. Економічна сутність та класифікація деривативних контрактів…….. 429
8.2. Біржові ф'ючерсні контракти на товарні активи…… 448
8.3. Біржові опціони на товарні активи……. 455
Питання для самоконтролю знань до розділу 8……. 465
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 8……. 467
Додатки до розділу 8…… 469
Розділ 9. Біржовий кліринг на організованих товарних ринках……..……...... 521
9.1. Поняття біржового клірингу…… 521
9.2. Клірингові палати та їх функції…… 528
9.3. Маржа та її види…… 535
Питання для самоконтролю знань до розділу 9……. 539
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 9……. 541
Додатки до розділу 9…… 542
Розділ 10. Хеджування та спекуляція…… 554
10.1. Економічна сутність хеджування, його переваги та недоліки…… 554
10.2. Види хеджування на організованих товарних ринках…… 560
10.3. Спекуляція у забезпеченні ліквідності організованих товарних ринків…… 569
Питання для самоконтролю знань до розділу 10……..…… 581
Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 10…..……. 582
Додатки до розділу 10……..…… 583

ВСТУП

Біржова торгівля стала невід'ємною частиною ринкового механізму у сучасних умовах глобального розвитку економічних відносин, враховуючи постійну фінансову нестабільність та наявність великої кількості ризиків, які щоденно виникають у всіх сферах господарської діяльності суспільства.

Біржова торгівля вже давно виступає своєрідним індикатором стану ринкової економіки, забезпечуючи стабільний розвиток глобальних економічних відносин між ринковими учасниками, адже біржові майданчики нині забезпечують свою діяльність далеко за межами національних товарних і фінансових ринків.

Біржова торгівля виступає організованою формою торгівлі ціновими котируваннями на товарні та фінансові активи у різних країнах світу, що свідчить про формування динамічних умов та економічного середовища для зростання суспільного добробуту, а також виявлення конкурентних переваг будь-якої національної економічної системи.

Прозоре та конкурентне ціноутворення на основні товарні і базові активи сьогодні можна знайти на одному з центральних місць котирувань – організованому товарному ринку та ринку капіталів. Біржова торгівля нині виступає в ролі широкомасштабної сфери інвестиційного трансферту вільного капіталу, надаючи усім охочим безпрецедентні засоби для швидкого і прозорого перерозподілу грошового капіталу на мультинаціональному рівні.

Серед багатьох інвесторів популярними та доступними стали відомі всім біржові угоди на товарні, фондові, валютні, відсоткові активи, а також інші інноваційні біржові інструменти, що пояснюється їхньою багатогранністю та гнучкістю при розробці та виконанні торгових стратегій.

Глобалізація також відіграла важливу роль і мала досить вагомий вплив на розвиток біржової торгівлі як у країнах з високо розвинутим біржовим ринком, так і в країнах, де тільки формується та удосконалюється біржова торгівлі, зокрема в Україні.

Серед основних напрямів розвитку біржової торгівлі на організованих товарних ринках нині можна виділити декілька основних, а саме:

- універсалізація біржової торгівлі;

- концентрація біржових майданчиків;

- консолідація біржових ринків.

Колишня вузька спеціалізація бірж та їх розподіл на товарні та фінансові сьогодні, через надмірну конкуренцію та необхідність підвищити ліквідність біржових торгів, змінилась на поступову універсалізацію біржових майданчиків, поєднавши одночасно торгівлю товарними й фінансовими активами, а також забезпечивши розширення можливостей міжнародних інвесторів. Більшість сучасних міжнародних бірж являються універсальними майданчиками, тоді як спеціалізованих бірж майже не залишилось.

Концентрація біржової торгівлі розпочалась багато століть тому, практично з появою перших торгових центрів та товарних бірж. Біржові майданчики розміщувались поблизу великих торгових та фінансових центрів, де відбувалось накопичення великої кількості учасників і спостерігалась посилена ділова активність.

Консолідація досить молоде явище, яке пов’язане з переходом товарних і фінансових бірж на прибуткову форму функціонування. Конкуренція між біржами посилила консолідацію через послідовний процес об’єднання біржових майданчиків і поглинання більш великими біржами менших торговельних майданчиків.

Консолідація посилила конкуренцію між учасниками біржового середовища і забезпечила приріст кількості учасників на товарних та фондових біржах. Крім того, поглинання відбувалось не тільки між фондовими біржами або між товарними біржами, а досить часто об’єднання відбувалось і товарних та фондових бірж всередині однієї країни або одного континенту.

Порівнюючи поточний стан розвитку міжнародної біржової торгівлі та вітчизняної можна констатувати про їх різні умови та етапи.

Нині в Україні відбувається реструктуризація біржового ринку та реформування системи регулювання у відповідності з вимогами законодавчо-правової системи ЄС.

Використання інтернет-трейдингу, як основної технології біржової торгівлі, слугувало передумовою для залучення вітчизняних інвесторів на міжнародні біржові майданчики, адже досить просто стало інвестувати у досить ліквідні біржові інструменти, зокрема акції, ф'ючерси та опціони.

Враховуючи вище вказане, даний навчальний посібник сформований з метою забезпечення базових теоретичних знань та практичних у сфері біржової торгівлі для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля» освітньо-професійної програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» в НУБІП України.

Пропонований навчальний посібник «Біржова торгівля на товарних ринках» розроблений авторським колективом кафедри організації підприємництва та біржової діяльності задля формування комплексу професійних компетентностей і є результатом плідної дослідницької роботи та практичної діяльності НПП Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Навчальний посібник розроблений з використанням сучасних прикладів та додаткового матеріалу, який взято з сайтів провідних міжнародних бірж та саморегулівних організацій.

Навчальний посібник «Біржова торгівля на товарних ринках» характеризується послідовністю вивчення навчального матеріалу для засвоєння теоретичних знань магістрами, у відповідності до затвердженої робочої програми дисципліни «Біржова торгівля на товарних ринках» у 2023 році.

Навчальний посібник стане корисним у підготовці здобувачів вищих закладів освіти економічного профілю, а також для викладачів, науковців та практиків, які хочуть опанувати специфіку біржової торгівлі.

ЧАСТИНА І

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

РОЗДІЛ 1
ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

1.1. Історія еволюції біржової торгівлі.

1.2. Перші товарні біржі у світі.

1.3. Організований товарний ринок, як форма біржової торгівлі.

Ключові слова: ***біржова торгівля, організована торгівля, оптова торгівля, локальний ринок, базар, вексельні ярмарки, аукціони, простий аукціон, подвійний голосовий аукціон, організований ринок, біржовий ринок, товарний ринок, товарні активи.***

1.1. Історія еволюції біржової торгівлі

Біржова торгівля у світі пройшла багатовікову еволюцію перш ніж досягнути рівня розвитку, притаманного сучасним товарним та фондовим біржам.

Еволюція виникнення та зміни технологій біржової торгівлі та біржових інструментів тісно була пов’язана з формуванням різних цивілізацій та зміни фор оптової і роздрібної торгівлі. Враховуючи те, що біржова діяльність також є формою торгівлі, можна прослідкувати як відбувалось поступове удосконалення та розвиток торгівлі біржовими контрактами у всьому світі. При цьому, можна спостерігати схожість у етапах розвитку біржової торгівлі і поступовий перехід від спотової торгівлі до електронної торгівлі строковими інструментами [1-3].

Враховуючи те, що біржова торгівля потребує конкурентних переваг і може функціонувати лише в ринкових умовах, не в кожній країні нині вже сформований повноцінний біржовий товарний ринок.

До виникнення біржової торгівлі у світі виникали і еволюціонували різні види оптової та роздрібної торгівлі. Еволюція форм торгівлі представлена на рис.1.1.

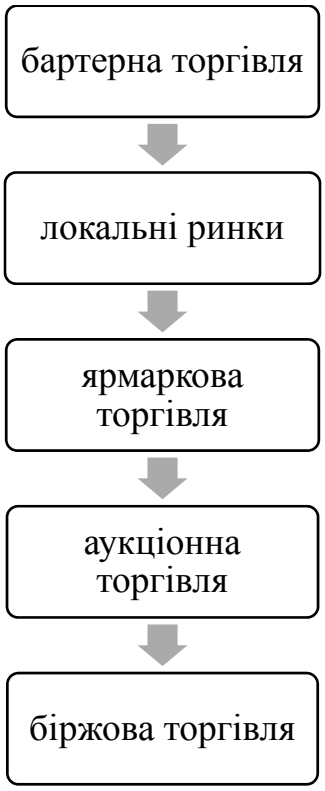

Рис. 1.1. Еволюція форм торгівлі

Джерело: [1-3]

Біржова торгівля бере свій початок від бартерних чи товарообмінних операцій, пізніше локальних ринків або базарів, ярмаркової торгівлі, аукціонів. Необхідно відмітити, що історичний розвиток торгівлі та форм торговельних відносин заклав свій відбиток і на майбутні характеристики біржової торгівлі.

Товарообмінні чи бартерні операції виникли із зародженням самої цивілізації ще тисячі років до нашої ери. В історичних джерелах бартер вперше був використаний понад 6-10 тисяч років тому. Бартерна торгівля набула широкого застосування у періоди криз, а також проведення колоніальної політики. Бартер забезпечує передачу прав на володіння товаром без використання грошових одиниць, тобто через обмін одних товарів на інші товари, які могли б прирівнюватись один до одного в еквівалентній вартості [10].

Історично бартер використовувався племенами Давньої Месопотамії, далі бартерні операції запозичили фінікійці, які почали здійснювати обмін товарами з різними містами, навіть за океаном. Вавилоняни пізніше запровадили більш удосконалену бартерну систему обмінних операцій. Товари вони обмінювали на їжу, зброю, дорогоцінні метали [11].

Бартерні операції пізніше також використовувались у країнах, в яких була неможлива економіка з готівковими розрахунками або спостерігалась нестабільна економічна ситуація, високий рівень інфляції, а також відчутний дефіцит готівкових коштів, іноземної валюти. В Україні бартерні операції були поширені в 90-х роках минулого століття [11].

Організована форма бартерної торгівлі (за участі біржової системи) виникла ще у Скандинавії під час Першої світової війни. У 1934 році група підприємців у Швейцарії організувала економічний кооператив (з нім. wirtschaftsring – економічний цикл), що було найстарішою формою бартерної системи у світі. У 1979 р. в США організована схожа організація (від англ. International Reciprocal Trade Association) [11].

Бартерні операції виконуються зацікавленими учасниками на внутрішньому ринку або на зовнішньому. Міжнародні бартерні угоди відрізняються тим, що включають в себе експортні та імпортні операції без грошових виплат й участі банків. Еквівалентність здійснення міжнародного обміну може бути досягнута за рахунок урівноваження вартостей товарів, що підлягають обміну за встановленими світовими цінами [11].

Серед основних недоліків бартерних угод можна виділити наступні [11]:

- складність у здійсненні пошуку необхідних контрагентів;

- проблеми у вимірі вартості товарів;

- урахування усіх юридичних колізій, які можуть трапитись під час укладання і виконання бартерних угод.

Відповідно з Господарським кодексом України – суб’єктами бартерних операцій виступають фізичні та юридичні особи. Всі юридичні особливості

бартерних операцій визначаються статтями Цивільного кодексу України і Господарського кодексу України [11].

Після бартерних операцій виникли локальні ринки або базари. Локальний ринок – це місце організоване для здійснення торгових операцій або, іншими словами, економічний механізм, який координує поведінку покупців і продавців, які беруть участь у процесах купівлі-продажу товарів і послуг [12].

Ринок – це місце концентрації попиту та пропозиції. Ринок можна аналізувати з багатьох точок зору. Одним із критеріїв класифікації ринків є критерій поділу за географічним розміщенням на [12]:

- локальний ринок;
- глобальний ринок;
- внутрішній ринок;
- міжнародний ринок.

Локальний ринок обмежений невеликою територією та має певні обмеження, такі як обмежене коло клієнтів, наявність прямих контрактів клієнтів та постачальників, продукти та послуги повинні бути адаптовані до потреб учасників локального ринку, точний вибір реклами, щоб охопити якомога більше ринкових учасників [12].

Серед факторів, що впливають на послаблення функціонального призначення локальних ринків, виділяємо наступні [12]:

- неефективна організація роботи локальних ринків;
- байдужість або нерозуміння з боку багатьох учасників щодо використання маркетингових підходів;
- протистояння деяких маркетингових агентств щодо змін в організації та процедурі функціонування локальних ринків.

Серед основних стримуючих чинників розвитку торгівлі на локальних ринках можна віднести [12]:

- організаційно-правові перешкоди, з якими стикаються ринкові учасники, які є або можуть бути позичальниками та кредиторами;

- поточні проблеми ліквідності, з якими стикаються поточні та потенційні продавці і покупці;

- наявність недосконалої або відсутність політики державної підтримки функціонування локальних ринків.

У світовій практиці вирізняють наступні види локальних ринків (рис. 1.2.) [12]:

- місцеві фермерські ринки;

- вуличні ринки або базари;

- блошині ринки.

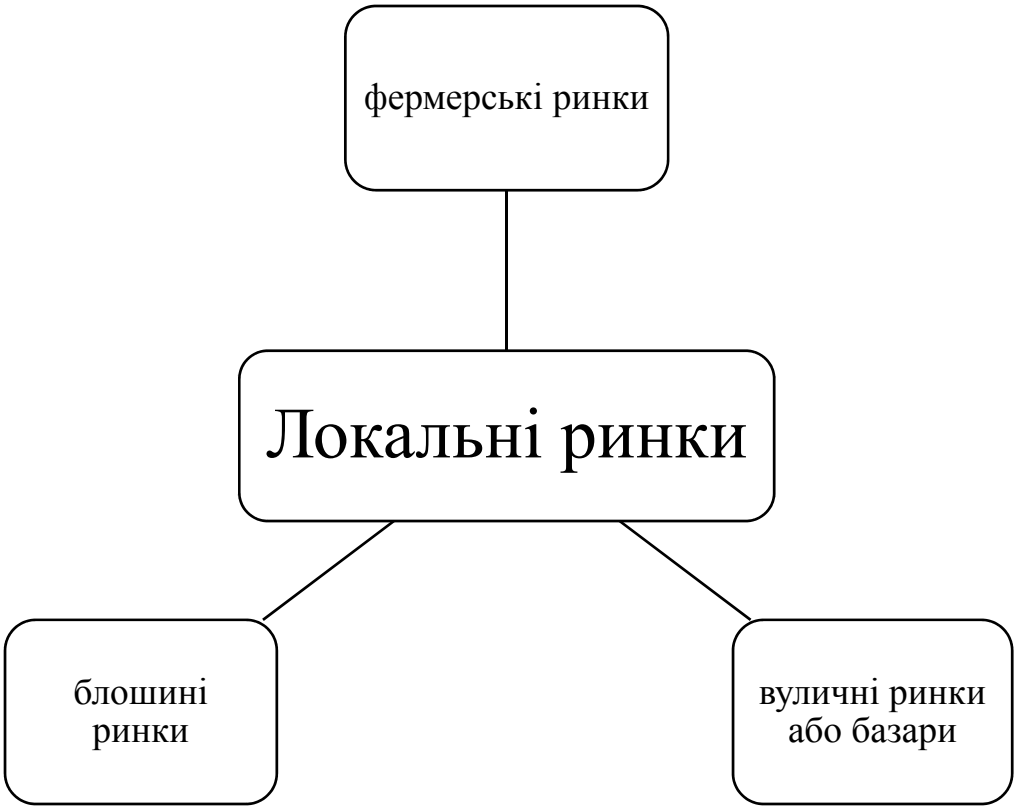

Рис. 1.2. Види локальних ринків

Джерело: [12]

Місцеві фермерські ринки – це тип локального ринку, де місцеві фермери збираються разом задля реклами та реалізації своєї продукції, зазвичай сільськогосподарської, безпосередньо споживачам. Ці локальні ринки, традиційно, знаходяться в громадських місцях, таких як парки чи міські площі.

Фермерські ринки можуть бути чудовим місцем для придбання свіжої продукції жителями локальних районів, а також інструментом підтримки місцевих товаровиробників [12].

Вуличні ринки або базари – це тип локальних ринків, де продавці збираються разом, щоб продати різноманітні товари та послуги. Вуличні ринки або базари, зазвичай, знаходяться в жвавих міських районах і можуть бути чудовим способом знайти унікальні та доступні для покупців речі [12].

Блошині ринки – це тип локальних ринків, де продавці збираються разом, щоб продати різноманітні вживані товари. Блошині ринки часто проводяться просто неба і можуть бути чудовим способом знайти унікальні та єдині в своєму роді старі колекційні речі [12].

До основних переваг локальних ринків можна віднести [12]:

- можливість особисто здійснювати покупки для покупців;

- вони зручніші для покупців, оскільки знаходяться недалеко від дому і не потребують тривалих поїздок;

- краще розуміють потреби місцевих мешканців, що може призвести до кращого обслуговування;

- можуть забезпечити більш персоналізований досвід покупок, оскільки клієнти можуть безпосередньо взаємодіяти з власниками або продавцями;

- можуть забезпечити кращі ціни для місцевих клієнтів, оскільки їм не потрібно платити за великі витрати на доставку, пов’язані з покупками у великих міжнародних роздрібних торговців;

- можуть сприяти розвитку малого бізнесу, який може допомогти створити робочі місця та стимулювати місцеву економіку.

Серед основних недоліків локальних ринків є [12]:

- обмеженість за розмірами і обсягом, тобто кількість учасників зазвичай нижча, ніж на глобальному ринку. Це означає, що локальним ринкам часто не вистачає ліквідності та глибини глобального ринку, що ускладнює підприємствам отримання найкращих цін і пошук покупців або продавців для своєї продукції;

- більша вразливість до зовнішніх цінових ризиків, особливо тих, які впливають на економіку в цілому, зокрема рецесія світової економіки матиме більший вплив на локальний ринок, ніж на світовий;

- схильність до більшої волатильності, оскільки менша кількість учасників полегшує вплив раптових змін ринкових умов на ціни та попит;

- менше можливостей для диверсифікації, оскільки на менших ринках доступно менше продуктів і послуг, що вказує на те, що підприємства можуть бути більш схильні до ризику, якщо вони залежать від певного продукту чи послуги.

- наявність більш посиленого регулювання, ніж на глобальному ринку, що може обмежити можливості для бізнесу брати участь у ринку;

- наявність менш досвідчених інвесторів, які можуть бути менш готовими йти на ризик, ніж інвестори на глобальному ринку. Це може обмежити потенційні прибутки, які можуть отримати підприємства.

Основними факторами, які відображають поточний стан функціонування будь-якого локального ринку є (рис. 1.3.) [12]:

- географічне розташування;

- розмір ринку;

- рівень конкуренції;

- рівень диференціації продукції;

- рівень знань.

Географічне розташування надає можливість більш оптимально виходити на покупців та доставляти до них необхідну продукцію.

Розмір ринку може вимірювати загальну кількість покупців і продавців на локальному ринку. Це важливий фактор у визначенні конкуренто-спроможності ринків.

Рівень конкуренції може виміряти ступінь суперництва між покупцями та продавцями на локальному ринку. Це важливо для визначення цін на товари та послуги.

Рівень диференціації продуктів вимірює ступінь диференціації продуктів один від одного на локальному ринку. Диференційовані продукти можуть мати різні цінові категорії та залучати різні типи клієнтів.

Рівень знань вимірює рівень наявної інформації, якою володіють покупці та продавці на локальному ринку. Це важливо для визначення типу послуг, які пропонуються на локальному ринку.

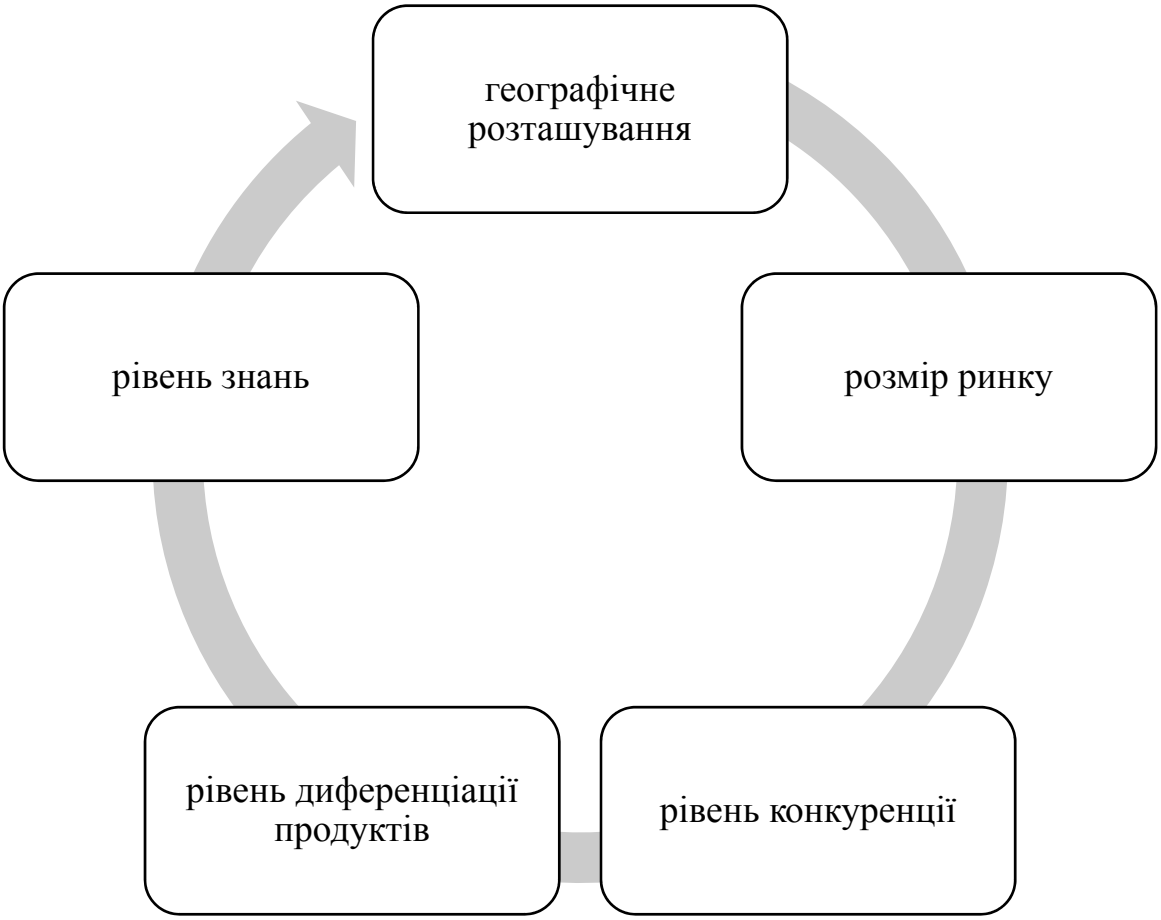

Рис. 1.3. Фактори аналізу рівня розвитку локальних ринків

Джерело: [12]

Як бачимо, існує кілька підходів до аналізу локального ринку, таких як географічне розташування, розмір ринку, рівень конкуренції, рівень диференціації продукту та рівень знань. Усі ці критерії важливі при оцінці конкурентоспроможності локальних ринків.

Враховуючи основні умови та фактори, які впливають на функціонування локальних ринків, можна визначити характерні риси, що відрізняють дану форму торгівлі від інших (додаток 1.1).

Ярмаркова форма торгівлі виникла після локальних ринків. Ярмарки також мають тисячолітню історію розвитку. Перші згадки мають історичні зв'язки зі східним Середземномор'ям до народження Христа. Згадки про ярмарки в Старому та Новому Завіті змішані прямо з комерцією, торгівлею, ринком, фестивалями, релігійними святами [13].

Де і коли пройшли перші ярмарки – невідомо, проте докази вказують на існування ярмаркової торгівлі ще в 500 році до нашої ери сріблом, залізом, оловом і свинцем. Розповідь Єзекіїля про знищення Тира, написана, імовірно, близько 588 року до нашої ери описує Тир як важливий ринок і центр ярмаркової торгівлі [13].

Ярмарки з самого початку мали комерційний характер. Купці з далеких країн збиралися разом, приносячи місцеві товари, щоб торгувати один з одним, і хоча це чітко не має пояснень в Єзекіїлі чи в інших біблійних згадках, розумно припустити, що «ярмарками» було названо місця де проводились перші торговельні операції між іноземними купцями [13].

Так само очевидно, що релігійна діяльність супроводжувала і торгівлю всю історію розвитку цивілізації. Так, латинське слово «feria», що означає святий день, здається логічним коренем англійського терміну «fair», що означає «ярмарка». Кожне свято було днем, коли велика кількість людей збиралася для богослужіння. Поклоніння в ті перші дні було зосереджено навколо храмів у великих містах, включаючи Ніневію, Афіни, Рим і Мекку. Ці міста також вважалися великими комерційними центрами світу. Місця, що прилягали до цих храмів, були виділені для торговців. Релігійних діячів розміщували біля цих місць, щоб захистити торговців і купців [13].

У ранньохристиянську епоху церква брала активну участь у спонсоруванні ярмарків у свята, і в результаті ярмарки стали джерелом доходів

для церкви. Можливо, на наших сучасних церковних базарах є якісь зачатки цих релігійних ярмарків [13].

Ця еволюція, яка змішала релігію та торгівлю, з часом перемістилася до Західної Європи. Періодичні збори збирали виробників усіх видів товарів з метою обміну і, нарешті, прямого продажу. До цього ринку додалися розваги та інші форми діяльності, таким чином, цей примітивний ринок набув вигляду ярмарків, якими ми їх знаємо сьогодні [13].

У 1765 році у Віндзорі (Нова Шотландія) відбувся перший північноамериканський ярмарок. Ярмарка у вигляді виставки округу Хантс продовжує працювати і сьогодні під керівництвом Віндзорського сільськогосподарського товариства. У верхній частині Канади у Онтаріо у 1792 році відбувся ярмарок, спонсорований Ніагарським сільськогосподарським товариством. Як і у Віндзорі, Ніагарський ярмарок продовжує працювати й сьогодні. Крім того, на початку 1700-х років у Французькій Канаді проводилося багато невеликих ярмарків під час панування там Франції [13].

Подібним чином у ще не сформованих Сполучених Штатах ярмарок був заснований у Йорку (Пенсильванія) у 1765 році та існував як 2-денний сільськогосподарський ринок [13].

Проте концепція «локального ярмарку», організованого сільськогосподарським товариством, була ініційована Елканою Вотсон, патріотом і фермером з Нової Англії. Він отримав титул «Батько сільськогосподарських ярмарків США», організувавши Беркширське сільськогосподарське товариство та створивши захід (тоді відомий як Cattle Show) у Піттсфілді, штат Массачусетс, у вересні 1811 року. Це був не ринок, а більше, ніж просто виставка. Ярмарка тварин – це була виставка, де за найкращі експонати волів, великої рогатої худоби, свиней та овець виплачувалась грошова винагорода (70 доларів США) [13].

Уотсон багато років старанно працював, допомагаючи громадам організовувати власні сільськогосподарські товариства та відповідні виставки (ярмарки). До 1819 року більшість графств у Новій Англії організували власні

сільськогосподарські товариства і рух поширювався на інші штати. Дев'ятнадцяте століття закінчилося тим, що майже в кожному штаті та провінції було проведено одну чи кілька сільськогосподарських ярмарків чи виставок [13].

Основні елементи тих заходів сільськогосподарського товариства початку 1800-х років – тих перших ярмарків – є центром сільськогосподарських ярмарків у Північній Америці сьогодні. Конкурс на найкращу сільськогосподарську та побутову продукцію округу та/або громади (або регіону чи штату), щорічне свято для громади, щоб зібратися разом, поділитися, навчитися [13].

Сьогодні в Північній Америці щорічно проводиться близько 2000 ярмарків. Крім того, сільськогосподарські ярмарки можна знайти по всій Великобританії, в Австралії, Мексиці та інших країнах. Вони проводять промислові виставки, демонстрації та змагання, спрямовані на розвиток тваринництва, садівництва та сільського господарства з особливим акцентом на освітніх заходах для молоді. Більшість ярмарків також проводять виняткові освітні заходи, щоб допомогти сучасному споживачеві зрозуміти важливість сільського господарства та джерела їжі на їхній тарілці. Насолоджуючись цими високопоставленими заняттями, відвідувачі ярмарки також можуть побачити, почути, торкнутися, понюхати та скуштувати багатство та різноманітність того, що пропонує світ [13].

Характерні риси ярмарків наведено у додатку 1.2. до розділу 1 даного посібника.

Після ярмарків у світовій практиці виникла аукціонна форма торгівлі. Історія аукціонів сягає 500 року до нашої ери, коли Геродот повідомляв про використання аукціонів. Не було зафіксовано чи були ці аукціони аукціонами зі зростанням чи спаданням ставок [14].

Римська імперія використовувала аукціони для ліквідації майна. Запроваджений механізм отримав назву «atrium auctionarium». Невідомо, чи були ці аукціони аукціонами зі зростанням чи спаданням ставок, але назва

змусила б зробити висновок, що аукціони були зростаючими. Слово «actus» на латині означає збільшення, і оскільки воно включено в назву ринку, припускається, що ставки робилися у зростаючий спосіб [14].

У Римській імперії «atrium auctionarium» також використовувався солдатами для продажу товарів, придбаних «sub hasia» (під списом). Ймовірно, найдивніша історія ранніх аукціонів стосується 193 року нашої ери, коли вся Римська імперія була виставлена на аукціон після розграбування. Крім ранніх розповідей про римські аукціони, існують також свідчення про те, що буддистські ченці в Китаї використовували аукціони для фінансування будівництва храмів, оскільки стало звичаєм продавати з аукціону майно померлих ченців для цієї мети [14].

Найдавніші сучасні згадки про аукціони з’явилися в Оксфордському словнику англійської мови в 1595 році. Таким чином, наявність аукціонів в Англії ще передувала цій даті, але невідомо наскільки. Після появи аукціонів в Оксфордському словнику англійської мови Лондонська газета часто повідомляла про аукціони чи витвори мистецтва в кав’ярнях і тавернах по всьому Лондону наприкінці 17 століття. Перші аукціонні доми були створені у 18 столітті. Sotheby's був створений в 1744 році, а Christie's у 1766 році [14].

Перші згадки про використання аукціонів в Америці відбулися на Півдні, коли на аукціонах часто продавали рабів. Аукціони використовували також для ліквідації маєтків. Цікаво, що власник товарів, проданих на аукціоні, зазвичай залишався анонімним, оскільки суспільні норми того часу не сприймали аукціони правильно [14].

Крім ранніх сучасних записів про використання механізмів аукціону в Англії та Америці, аукціони також використовувалися в Нідерландах і Німеччині в кінці 19 століття. Аукціон у Нідерландах бере свій початок з 1887 року, коли його використовували для продажу фруктів і овочів. Як повідомляється, виробник на ім’я Йонгерлінг прибув у внутрішню гавань Брук-оп-Лангендейк у Північній Голландії. Після прибуття він виявив високий попит на свою продукцію і замість того, щоб реалізувати свою продукцію звичайним

способом продажу певному дилеру, він вирішив дозволити покупцям конкурувати один з одним за допомогою аукціону [14].

У тому ж році, що й Йонгерлінг у Північній Голландії, рибалки в Німеччині почали використовувати аукціони, щоб продавати свій улов після прибуття в порт. Ці рибні аукціони дозволяли рибалкам швидко продавати свій улов і витрачати більше часу на риболовлю, щоб задовольнити попит споживачів [14].

Наступним етапом стало виникнення біржової торгівлі, як найвищої організованої торгівлі у світовій практиці.

Біржова торгівля до нині вже пройшла тривалий еволюційний шлях розвитку, який можна умовно розділити на 7 етапів (рис.1.4.) [1-3].

Історично розвиток біржової торгівлі умовно класифікований на еволюційні етапи відповідно до різних технологій торгівлі та наявності тих чи інших контрактів на біржах. Міжнародна біржова торгівля має тривалу історію свого розвитку і на даний момент нараховує понад 5-віковий період [1-3].

Перший етап став передумовою для усіх форм торгівлі у світі і початком розвитку біржової торгівлі – це обмінні операції товарними активами без розрахунку в грошових одиницях.

Цей етап віднесений до періоду II ст. до н. е. часів Стародавній Греції, коли у практиці почали використовувати квитки з правом обміну у майбутньому на певні сільськогосподарські товари. Ці квитки надали можливість їх власникам обмінювати їх на товари без сплати грошових коштів, а отримавши їх за обмін на якісь цінні речі, наприклад метали або інші господарські товари [1-6].

Як бачимо, такі обмінні операції також забезпечили боротьбу з сезонним фактором виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції. Пізніше досвід Стародавньої Греції розповсюдився на інші європейські країни, а в подальшому на Азію та Північну Америку.

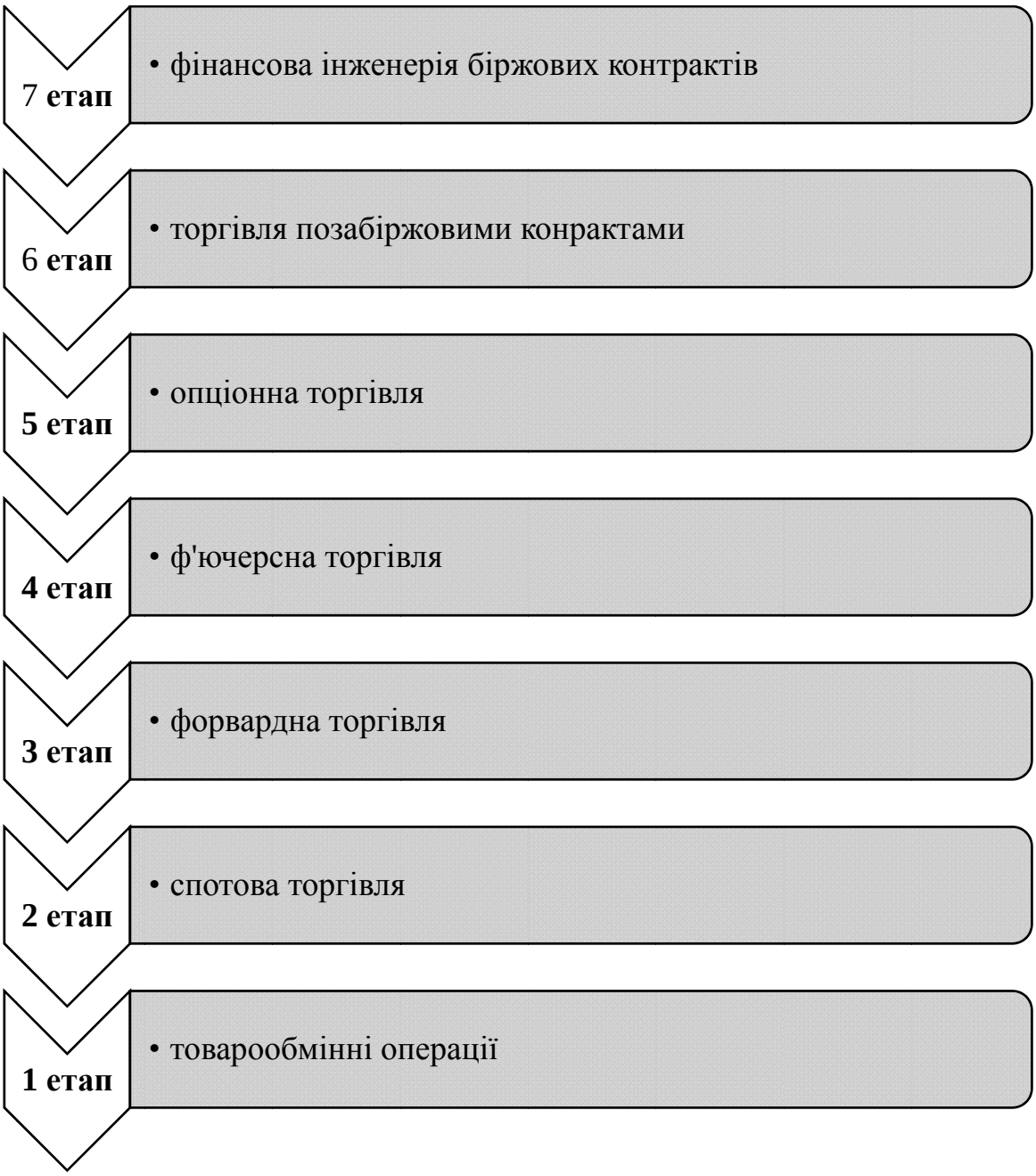

Рис. 1.4. Етапи еволюційного розвитку біржової торгівлі

Джерело: [1-3]

Після впровадження використання грошових коштів почали виникати перші організовані місця для торгівлі, відомі нині як товарні та фондові біржі, які еволюціонували від торгівлі спотовими контрактами до електронної торгівлі різними видами деривативних інструментів та розвиток яких нині пов'язаний з інструментами фінансової інженерії.

1.2. Перші товарні біржі у світі

Перші біржі у світі виникли на місці організованих майданчиків, які забезпечували торгівлю аграрною продукцією, згадки про які зустрічаються в історичних працях Древнього Риму II ст. нашої ери, значно пізніше у 1553 р. марсельські купці підібрали для себе торговельне місце для укладання торговельних угод [1-6].

З метою підвищення ефективності функціонування діяльності перших бірж торговцями були розроблені правила біржової торгівлі, які постійно змінювались та удосконалювались.

Перша будівля товарної біржі, як і виникнення терміну «біржа» тісно пов'язана з торгівельним центром у Європі – містом Брюгге, яке розташоване у Фландрії. Першоджерело виникнення терміну «біржа» має тісний взаємозв'язок з готелем «Бурсе». Власник Ван де Бурсе, замість збиратись на вулиці торговцям під відкритим небом, орендувати приміщення в готелі. Цей приклад в подальшому поклав початок побудови нових торгових приміщень з торговими залами (рис. 1.5.) [6].

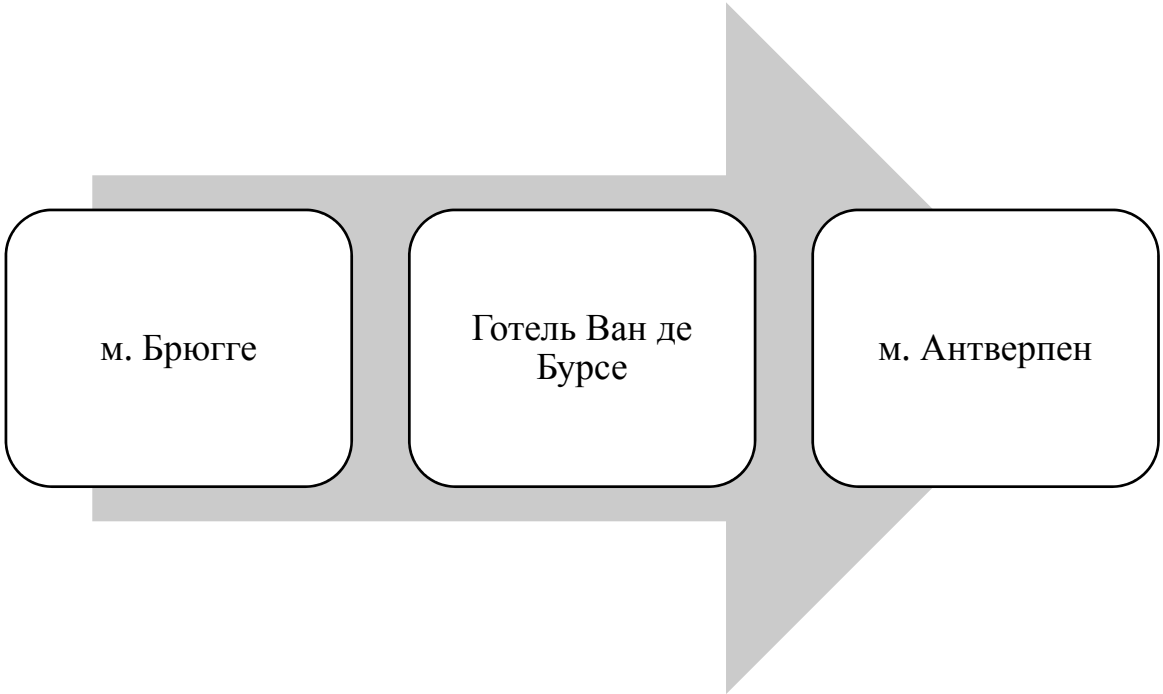

Рис. 1.5. Перші місця біржової торгівлі в Європі

Джерело: [6]

Торговці різними товарами, які зупинялись в готелі Ван де Бурсе, подорожуючи з різних частин світу, могли там познайомитись та заключити торгові угоди. Термін «біржа», таким чином, мав походження від “Бурсе” [6].

Перша товарна біржа була побудована та введена в експлуатацію у 1556 р. у м. Антверпен – так виникла перша офіційна товарна біржа. Цікавим є той факт, що відомою на увесь світ стала вивіска цієї біржі: “Біржа – це місце для торгових людей усіх країн й усіх мов”. Першими відомими товарними і фондовими біржами були наступні, відображені на рис. 1.6. [6].

Рис. 1.6. Перші відомі світові біржі

Джерело: [6]

Починаючи з XVI ст. у світі виникла велика кількість товарних бірж, основними активами торгівлі на яких були різноманітні сільськогосподарські активи. Зростання ролі фінансових активів призвело до виходу на біржові майданчики цінних паперів. Таким чином, у інших містах Європи у XVII ст. виникло багато бірж світового рівня у епіцентрах, де концентрувалась фінансова активність ринкових суб'єктів. В Європі у 1602 р. у Амстердамі була побудована перша фондова біржа, яка функціонує до цих пір [6].

Відкриття нових бірж у Нідерландах надало центральне положення їм на міжнародному фінансовому ринку. На той час, на Амстердамській фондовій біржі майже щоденно у біржових торгах брали участь понад п'ять тисяч ринкових учасників для укладання біржових угод. Водночас, відбулось напрацювання перших біржових правил торгівлі. Важливо відмітити, що на біржі були організовані місця для торгівлі, спеціалізовані за видами товарів. Тисячі біржових посередників забезпечували виконання на біржах клієнтських заявок, поданих клієнтами. Біржа того часу може нагадати великий майданчик з торгівлі як товарами, так і цінними паперами. Можна сказати, що не дивлячись на те, що цінними паперами торгувати почали значно раніше, історично створення біржового фінансового ринку віднесено до XVII ст., коли відкрила свої зали перша фондова біржа у Амстердамі. Історія свідчить про перші біржові операції з векселями та державними облігаціями, які були проведені ще у Венеції, Флоренції [6].

У XVIII ст. в Лондоні торгівля цінними паперами сприяла перетворенню цього міста у фінансову міжнародну столицю. Саме біржова торгівля у Великобританії започаткувала розвиток спекулятивної частини і надала поштовх до укріплення класу професійних учасників біржового ринку – брокерів та дилерів [1-6].

Європейська практика біржової торгівлі з часом була перейнята американським біржовим ринком.

Американський ринок забезпечив торгівля біржовими активами на товарних, а пізніше на фондових біржах.

Однією з найбільших міжнародних бірж деривативів нині є Чиказька товарна група CME Group, яка має досить цікаву історію розвитку і об’єднує в собі декілька провідних американських біржових товарних майданчиків [6].

CME Group не випадково є провідним центром міжнародного ціноутворення на аграрному ринку. Адже, у 1830–1840 Чикаго – це американське місто, яке стало центром торгівлі зерном, де у результаті промислової революції був розбудований Середній Захід [6].

Фермери звозили своє зерно для реалізації до Чикаго, проте через надмірну його кількість на ринку, ціни мали тенденцію обвалюватись. В історії США були як урожайні роки, так і неврожайні, що значно впливало на цінову кон’юнктуру [6].

На початку XIX ст. переважна більшість американських зернових вироблялися у внутрішніх районах США, які діяли переважно як натуральні фермери – сільськогосподарські виробники, основною метою яких було прогодувати себе та їхні сім'ї. Хоча багато хто з цих фермерів продавали свої надлишки продукції на ринку, більшості з них не вистачало доступу до великих ринків, а також стимулів, доступної робочої сили та безлічі технологій, необхідних для комерційного сільського господарства – великомасштабного виробництва та збуту надлишків сільськогосподарської продукції [15].

У той час основний торговий шлях до узбережжя Атлантичного океану проходив річкою через Новий Орлеан, а також невеликі місцеві ринки зерна існували вздовж приток річок Огайо та Міссісіпі та на сухопутних маршрутах зі сходу на захід [15].

Більшість фермерів, особливо з Іллінойсу, Індіани, Мічигану, Огайо та Вісконсіна – не могли вигідно доставляти зерно на ринок оптом, тому багато переробляли зерно на борошно або використовували як фураж для годівлі худоби, адже часто собівартість доставки не могла покритись у тій ціні, яку вони отримували під час реалізації при надмірному наповненні новим зерном американського ринку [15].

Великі озера забезпечували природний водний шлях для того, щоб доставляти зерно. До 1835 р. гирла річок на сході та півночі центральних штатів стали вузлами або портовими містами, з яких фермери відправляли зерно на схід. До цього часу вантажовідправники також могли вирішити піти на південь річкою Огайо, а потім вгору річкою в Піттсбург і, зрештою, до Філадельфії, або на північ по каналу Огайо в Клівленд, Буффало і, зрештою, через канал Велленд до озера Онтаріо та Монреалю [15].

До 1836 року відправники вантажу перевозили більше зерна на північ по Великих озерах і через Буффало, ніж на південь по Міссісіпі через Новий Орлеан. Хоча ще 1840 року Огайо був єдиним штатом, який брав активну участь у торгівлі на Великих озерах. Іллінойс, Індіана, Мічиган та регіон сучасного Вісконсіна або виробляли продукцію для своїх місцевих ринків, або покладалися на попит Півдня. Станом на 1837 рік у Чикаго, що стало того ж року офіційним містом, проживало всього 4107 жителів, проте важливість даного штату у розвитку біржової торгівлі зерновими та олійними відіграло важливу роль через географічне розташування [15].

1848 р. канал Іллінойс-Мічіган з'єднав річку Іллінойс з озером Мічиган. Канал дозволив фермерам у внутрішніх районах уздовж річки Іллінойс доставляти свою продукцію торговцям, розташованим уздовж річки. Ці торговці накопичували, зберігали, а потім відправляли зерно до Чикаго, Мілуокі та Расіну. Спочатку вантажовідправники маркували товари по виробнику та регіону, а покупці перевіряли та обирали ці позначені комплекти при доставці. Комерційна діяльність у трьох зернових портах зростала протягом 1850-х років. Пізніше того ж десятиліття Чикаго перетворився на домінуючий центр зерна, зокрема кукурудзи [15].

На тлі зростання торгівлі на озері Мічиган злиття інновацій змінило торгівлю зерном та методи її фінансування. До 1840-х років елеватори та залізниці полегшили зберігання та відправлення зерна у великих обсягах відповідно. Отже, сільським торговцям та їхнім колегам з Чикаго потрібно більше фінансування для зберігання та відправлення більшого обсягу зерна.

Крім того, зберігання та відправлення великих обсягів зерна вимагали, щоб інвентаризоване зерно було взаємозамінним – таким чином, щоб одна частина чи кількість могли бути замінені іншою рівною частиною чи кількістю при задоволенні зобов'язання. Наприклад, оскільки бушель ярої пшениці сорту № 2 був взаємозамінним, його ціна не залежала від того, чи надійшов він від фермера А, фермера Б, елеватора С або вагона D [15].

Торговці могли б отримати ці більші кредити з більшою легкістю і за більш низькими ставками, якби вони отримали від своїх покупців тверді зобов'язання за ціною та кількістю. Отже, торговці почали займатись форвардними контрактами. Перший такий «терміновий контракт» було укладено 13 березня 1851 року. У ньому вказувалося, що 3000 бушелів кукурудзи мали бути доставлені до Чикаго в червні за ціною на 1 цент нижче ціни від 13 березня на спотовому ринку [15].

Тим часом товарні біржі обслуговували потребу торгівлі у взаємозамінному зерні. У 1840-х і 1850-х роках ці біржі виникли як асоціації для вирішення місцевих питань, таких як портова інфраструктура та комерційний арбітраж (наприклад, Буффало, Клівленд та Чикаго у 1848 році та Мілуокі у 1849 році). До 1850-х років вони створили систему основних сортів, стандартів та перевірок, які зробили запаси зерна взаємозамінними. Як пункти збирання зерна, бавовни та продовольства вони зважували, перевіряли та класифікували товарні партії, що проходили із заходу на схід. Вони також сприяли організованій торгівлі на спотових та форвардних [15].

Найбільшою і найбільш відомою з цих бірж була Чиказька товарна біржа CBOT, заснована у 1848 році. Принаймні, протягом першого десятиліття свого існування CBOT функціонувала як місце зустрічі торговців для вирішення контрактних спорів та обговорення комерційних питань, що становлять взаємний інтерес. Участь у кращому разі була заочною. У перше управління Ради біржі з 25 членів, входили аптекар, книготорговець, шкіряник, бакалійник, торговець вугіллям, торговець залізними виробами і банкір, а відвідуваність часто заохочувалася безкоштовними обідами [15].

Однак у 1859 році CBOT стала приватною асоціацією, заснованою штатом Іллінойс. Таким чином, біржа запросила та отримала від законодавчих зборів штату Іллінойс санкцію на встановлення правил «управління своїм бізнесом та режиму, в якому він має здійснюватися, як вони можуть вважати доцільним»; розглядати і вирішувати суперечки з владою так, «якби це було рішення, винесене окружним судом»; та перевіряти, зважувати та сертифікувати зерно та торгівлю зерном так, щоб ці сертифікати були обов'язковими для всіх членів [15].

До 1850-х років американські трейдери продавали зернові за форвардними контракти. Проте на дані види контрактів не можливо було впровадити вторинний обіг. 27 березня 1863 року Чиказька товарна біржа прийняла свої перші правила та процедури торгівлі стандартизованими форвардами. Правила стосувалися розрахунків за контрактами, що було фундаментальною проблемою, пов'язаною з виконанням форвардних контрактів [15].

CBOT перетворила форвардні контракти на ф'ючерсні у травні 1865 року. У цей час CBOT обмежила торгівлю строковими форвардними контрактами, натомість стандартизувавши їх, вимагаючи від трейдерів внесення маржі та формально визначила порядок врегулювання торгівлі контрактами, включаючи платежі та постачання, а також процедуру розгляду скарг [15].

Початок організованої торгівлі ф'ючерсами важко датувати. Частково це пов'язано із семантичною двозначністю – наприклад, чи був контракт «на прибуття» форвардним контрактом чи ф'ючерсним контрактом чи ні тим, ні іншим? Проте більшість істориків згодні з тим, що технології зберігання (зернові елеватори), відвантаження (залізниця) та зв'язку (телеграф), система основних сортів та стандартів, а також стимул до спекуляцій, що забезпечувались Громадянськими війнами у США, дозволили торгувати ф'ючерсами приблизно до 1874 року, коли CBOT була головною організованою товарною ф'ючерсною біржою у США [15].

Тим не менш, ф'ючерсним біржам середини 1870-х років не вистачало сучасних клірингових палат, з якими більшість бірж почали експериментувати лише в середині 1880-х років. Наприклад, клірингова палата розпочала свою роботу в 1884 році, а повна і обов'язкова клірингова система була створена до 1925. Перші офіційні процедури клірингу та взаємозаліку були встановлені Зерновою біржою Міннеаполіса в 1891 [15].

Незважаючи на це, до 1870-х років вже існували зачатки клірингової системи – тієї, яка звільняла трейдерів від прямих угод один з одним. Іншими словами, брокери займали протилежну позицію по кожній угоді, як це зробили б через десятиліття члени клірингової палати. Брокери здійснювали взаємозаліки один з одним, хоча через відсутність формальної процедури клірингу ці розрахунки було важко здійснити [15].

Прямі розрахунки були досить простими. В даному випадку два брокери будуть розраховуватися готівкою тільки за своїми позиціями, що компенсують, між собою. При кільцевих чи трансфертних розрахунках брокерам доводилося шукати інших брокерів, котрі тримали і хотіли врегулювати відкриті зустрічні позиції. Часто брокери використовували агентів для пошуку необхідних контрагентів буквально офісами та коридорами [15].

Нарешті, перехід зернових Чиказьких ринків від форвардної торгівлі до ф'ючерсних стався майже одночасно з розвитком ф’ючерсних ринків на Нью-Йоркській товарній біржі, тощо [15].

Дані про обсяги торгівлі ф'ючерсними контрактами на зерно до 1880-х років в США відсутні. Обсяги торгівлі з часом зростали, як свідчить діаграма і більшість угод виконувались без поставки реального зерна (додаток 1.6) [15].

У період із 1884 по 1888 рр. у середньому продавалося 23,6 млрд бушелів ф'ючерсів на зерно, що у вісім разів перевищує середньорічний обсяг врожаю, виробленого за цей період. Для порівняння, у період з 1966 по 1970 рр. у середньому щорічно торгувалося 25,8 млрд бушелів за ф'ючерсами на зерно, що в 4 рази перевищує середньорічний обсяг урожаю, виробленого за цей

період. 2002 р. обсяг ф'ючерсів перевищив обсяг виробництва сільськогосподарських культур в одинадцять разів [15].

Порівняльні дані з ф'ючерсів на бавовну, представлені на діаграмі додатку 1.7. вказують, що і тут торгівля у XIX ст. була значною. До 1879 р. обсяг ф'ючерсів перевищив обсяг виробництво в 5 разів, а до 1896 р. – цей фактор досяг восьми разів.

Учасникам перших ф'ючерсних ринків у США в XIX ст. або приписували заслуги по стабілізації цін на продукти харчування, або дискредитували їх за те, що вони робили ставку на економічні труднощі американців і посилювали цінову волатильність. Звичайно, ефективність ранніх ф'ючерсних ринків залишається відносно недослідженою. Існуючі дослідження з цього питання, зазвичай, розглядають цю ефективність з позиції теорії ефективності, а точніше, з позицій співставлення ціни зберігання та ефективності ціни ф'ючерсів [15].

Холбрук Уоркінг був піонером у дослідженні співвідношення ціни зберігання – ф'ючерсної ціни. Наприклад, який зв'язок між поточною спотовою ціною на пшеницю та поточною ф'ючерсною ціною на пшеницю у вересні 2004 року? Або який зв'язок між поточною ціною ф'ючерсу на пшеницю у вересні 2004 року та поточною ціною ф'ючерсу на пшеницю у травні 2005 року? [15].

Уоркінг вказував, що ці ціни не могли відрізнятися через події, які мали відбутися між цими датами. Наприклад, якщо ціна ф'ючерсу на пшеницю в травні 2004 року нижча за ціну вересня 2004 року, це не може бути пов'язано, скажімо, з очікуванням невеликого врожаю у період з травня 2004 року по вересень 2004 року. Навпаки, трейдери мають враховувати таке очікування у своїх розрахунках ціни на травень та вересень. І якщо припустити, що це так, то ця різниця може відображати лише вартість зберігання цих товарів з часом. Хоча ця категорична інтерпретація з того часу була дещо змінена [15].

Так, наприклад, ціна вересня 2004 р. дорівнює ціні травня 2004 р. плюс вартість зберігання пшениці в період з травня 2004 р. по вересень 2004 р. Якщо різниця між цими цінами більша або менша від вартості зберігання і ринок

ефективний, арбітраж поверне різницю до вартості зберігання – наприклад, якщо різниця у цінах перевищує вартість зберігання, то трейдери можуть отримати прибуток, якщо придбають контракт на травень 2004 року, продадуть контракт на вересень 2004 року, приймуть постачання у травні та зберігають пшеницю до вересня. Уоркінг емпірично продемонстрував, що теорія ціни зберігання могла цілком задовільно пояснити ці міжчасові розбіжності у цінах ф'ючерсів на пшеницю на CBOT вже наприкінці 1880-х [15].

Багато сучасних економістів схильні зосереджувати увагу на ефективності ф'ючерсних цін в більш загальній площині. Іншими словами, чи ф'ючерсні ціни відображають послідовно раціональні очікування трейдерів щодо майбутніх спотових цін? Тут дослідження зосереджено на взаємозв'язку, скажімо, між спотовою ціною пшениці у вересні 2004 року та ф'ючерсною ціною пшениці у вересні 2004 року [15].

Рисунок додатку 1.18 ілюструє поведінку ф'ючерсних цін на кукурудзу та відповідних їм спотових цін між 1877 та 1890 рр. Дані складаються із середньомісячної ціни ф'ючерсу t в останній повний тиждень місяця t-2 та середньої спотової ціни в перший повний тиждень місяця – t [15].

Ціна ф'ючерсу та відповідна йому спотова ціна не обов'язково мають бути рівними. Ефективність цін на ф'ючерси не означає, що ф'ючерсний ринок надає чіткий і достовірний прогноз. Але різниця між двома цінами повинна існувати тільки через непередбачувану помилку прогнозу та премії за ризик. Так, ціни на ф'ючерси можуть бути постійно нижчими за очікувану майбутню спотову ціну, якщо спекулянтам довгих позицій потрібен стимул або премія для входу на ф'ючерсний ринок. Нещодавні дослідження виявили докази того, що ці ранні ф'ючерсні ціни на кукурудзу (і відповідну пшеницю) у довгостроковій перспективі є ефективною оцінкою спотових цін. Хоча ці результати та емпіричні дослідження Уоркінга про ціну зберігання до певної міри підтверджують уявлення про ефективність ранніх ф'ючерсних ринків США – це питання залишається значною мірою недослідженим [15].

Америка XIX ст. була одночасно захоплена і розчарована торгівлею ф'ючерсами. Це очевидно з судових розглядів та багатьох публічних дебатів навколо легітимності ф’ючерсної торгівлі. Багато сільськогосподарських виробників, а іноді й законодавчі органи та суди вважали торгівлю ф'ючерсами рівносильною азартній грі. Різниця між останньою і спекуляцією, яка вимагала купівлі або продажу ф'ючерсного контракту, але не відвантаження або доставки товару, була невиправданою і незрозумілою для більшості американців [15].

Багато американців вважали, що торговці ф'ючерсами часто маніпулюють цінами. Тільки з кінця Громадянської війни і до 1879 р. контроль кількості позицій був застосований для упередження маніпулювання цінами на пшеницю, (1868, 1871, 1878), кукурудзу (1868), овес (1868, 1871, 1874), жито (1868) і свинина (1868) [15].

До 1892 р. до Конгресу надійшли тисячі петицій із закликом заборонити «спекулятивні азартні ігри на зерно». А нападки з боку законодавчих органів штатів, здавалося, тільки посилювались [15]:

- закон штату Нью-Йорк оголосив коротку торгівлю ф’ючерсами незаконною (закон був скасований 1858 року);

- закон Пенсільванії оголосив короткі продажі також незаконними (закон було скасовано 1862 року);

- закон Огайо та аналогічний закон в Іллінойсу безуспішно намагалися обмежити грошові розрахунки за ф'ючерсними контрактами;

- конституція Іллінойсу заборонила торгівлю ф'ючерсними контрактами (скасовано 1869 року);

- конституція Каліфорнії визнала недійсними ф'ючерсні контракти (скасовано 1908 року);

- в 1882, 1883 і 1885 рр. – в Міссісіпі, Арканзасі та Техасі відповідно.

На особливу увагу заслуговують дві проблеми XIX століття, з якими зіткнулася торгівля ф'ючерсами. Першим був анти рух, підживлений аграріями та їх прихильниками в Конгресі, які хотіли покласти край ф'ючерсним спекулятивним стратегіям. Хоча опціони вже до 1890-х років були оголошені

поза законом на більшості бірж, законодавство не робило різницю між ф’ючерсами та опціонами [15].

Другим помітним викликом стала суперечка, яка поставила під сумнів легітимність CBOT. Між 1884 і 1887 роками в Іллінойсі, Айові, Міссурі та Огайо було ухвалено закони, що забороняють спекуляцію. У CBOT вважали, що ці закони дають їм право обмежувати доступ конторських учасників до цінових котирувань CBOT, без чого конторські учасники не могли б існувати. Ці контори були конкурентами біржам і, отже, не відповідали чинним законам, які забороняють конторські спекуляції [15].

Після приблизно двадцяти років судових розглядів Верховний суд США фактично виніс рішення на користь торгової палати Чикаго. Рух проти опціонів, суперечки про брокерські контори та невдоволення американської громадськості спекуляціями приховують іронічну реальність торгівлі ф'ючерсами: Вона уникала державного регулювання до закінчення Першої світової війни; хоча перші біржі справді практикували саморегулювання чи адміністративне право. Відсутність будь-якого офіційного державного нагляду багато в чому пояснювалася двома чинниками. По-перше, до 1895 року опозиція безуспішно намагалася оголосити торгівлю ф'ючерсами поза законом, а не регулювати. По-друге, високі ціни на сільськогосподарську продукцію в період з 1895 по 1920 послабили опозицію, яка звинувачувала ф'ючерсні ринки в низьких цінах на сільськогосподарську продукцію [15].

До кінця Першої світової війни ціни на зерно значно впали, і опір торгівлі ф'ючерсами знову зріс. У 1922 році Конгрес США ухвалив Закон про ф'ючерси на зерно, який вимагав ліцензування бірж, обмеження маніпулювання ринком та оприлюднення торгової інформації. Однак, регулятори рідко могли забезпечити дотримання цього закону, оскільки він дозволяв їм контролювати біржі, а не окремих трейдерів. Накладення дисциплінарного стягнення на біржу означало, по суті, припинення її діяльності [15].

Закон «Про товарні біржі» 1936 р. дозволив уряду безпосередньо мати справу з торговцями, а не з біржами. Він заснував державний орган управління

товарних бірж, бюро Міністерства сільського господарства США, для моніторингу та розслідування торгової діяльності, а також для переслідування маніпулювання цінами як кримінального злочину. Закон також [15]:

- обмежував торгівельну діяльність спекулянтів та розміри їх позицій;

- формував регулювання комісійних торговців ф'ючерсами;

- забороняв торгівлю опціонами на вітчизняну сільськогосподарську продукцію;

- обмежував торгівлю ф'ючерсами на ліцензованих біржах.

Хоча Конгрес вніс поправки до Закону про товарні біржі у 1968 році, щоб розширити регулюючі повноваження державного органу з управління товарних бірж, останні були погано підготовлені до того, щоб упоратися з вибуховим зростанням торгівлі ф'ючерсами у 1960-х та 1970-х роках. Отже, 1974 року Конгрес прийняв Закон про торгівлю товарними ф'ючерсами, який встановив широкомасштабний федеральний нагляд за торгівлею ф'ючерсами в США та заснував Комісію з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTC) [15].

Як і попереднє законодавство про ф'ючерси, Закон про торгівлю товарними ф'ючерсами прагне «забезпечити належне виконання замовлень клієнтів і запобігти незаконним маніпуляціям, спотворенню цін, шахрайству, фіктивним угодам та неправомірному використанню коштів клієнтів. На відміну від попереднього органу, CFTC набула широких регулюючих повноважень щодо всієї торгівлі ф'ючерсами та пов'язаної з нею біржової діяльності на всій території США. CFTC контролює та затверджує зміни в існуючих контрактах, а також створення та запровадження нових контрактів. CFTC складається з п'яти призначенців президента, затверджуваних Сенатом США [15].

Закон «Про торгівлю ф'ючерсами» 1982 року вніс поправки до Закону «Про торгівлю товарними ф'ючерсами» 1974 року. Закон 1982 року узаконив торгівлю опціонами на сільськогосподарські товари та чіткіше визначив юрисдикцію CFTC і Комісії з цінних паперів і фондових бірж (SEC). Регуляторне дублювання між двома організаціями виникло через вибухову

популярність у 1970-х роках фінансових ф'ючерсних контрактів. Сьогодні CFTC регулює всі ф'ючерсні контракти та опціони на ф'ючерсні контракти, які торгуються на ф'ючерсних біржах США; SEC регулює всі ринки фінансових інструментів, а також інші ринки опціонів [15].

Нарешті, у 2000 році Конгрес ухвалив Закон «Про модернізацію товарних ф'ючерсів», який продовжив повноваження Комісії з торгівлі товарними ф'ючерсами строком на п'ять років та скасував 18-річну заборону торгівлі ф'ючерсами на окремі акції. Законопроект також був спрямований на посилення конкуренції та зниження систематичного ризику на ринках ф'ючерсів та позабіржових деривативів [15].

Торгівля ф'ючерсами вийшла за рамки фізичних активів у 1970-х та 1980-х роках – валютні ф'ючерси у 1972 році; ф'ючерси на процентні ставки у 1975 році; та ф'ючерси на фондові індекси у 1982 році. Величезне зростання фінансових ф'ючерсів у цей час, ймовірно, було викликане відміною Бреттон-Вудського валютного режиму, який, по суті, фіксував відносні значення обмінних курсів промислово розвинених країн по відношенню до американського долара, а також відносно високим показникам інфляції з кінця 1960-х до початку 1980-х років. Гнучкі обмінні курси та інфляція призвели, відповідно, до валютних та відсоткових ризиків, які хеджери прагнули пом'якшити за рахунок використання фінансових ф'ючерсів. Зрештою, хоча ф'ючерсні контракти на сільськогосподарські товари залишаються популярними, сьогодні у торгівлі домінують фінансові ф'ючерси та опціони (додатки до розділу 1).

Обсяг торгів сільськогосподарськими ф'ючерсними контрактами вперше впав нижче 50 % 1982 року. До 1985 року цей обсяг впав менш ніж до однієї чверті всіх торгів. У тому році обсяг ф'ючерсної торгівлі лише контрактами на казначейські облігації США перевищив обсяг торгівлі всіма сільськогосподарськими товарами разом узятими [15].

Сьогодні біржі США активно торгують контрактами на кілька базових активів. Вони варіюються від традиційних (наприклад, аграрна продукція та

метали) до інноваційних (наприклад, погода). Виграш останнього залежить від кількості градусів, на які температура в конкретному регіоні відхиляється від 65 градусів за Фаренгейтом [15].

Сучасна торгівля відрізняється від аналогії XIX століття та інших відносин. По-перше, популярність залової торгівлі знизилась. Наприклад, електронна торгівля є скоріше правилом, ніж винятком. По-друге, сьогодні приблизно 99 % усіх ф'ючерсних контрактів виконуються достроково. По-третє, у 1982 році Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами схвалила закриття через готівку – без постачання. І, нарешті, 6 грудня 2002 року Чиказька товарна біржа стала першою публічно фінансовою біржою в США.

1.3. Організований товарний ринок, як форма біржової торгівлі

Поняття “організований ринок” або «організована форма торгівлі», як відоме місце біржової торгівлі, ставало надмірно поширеним у світі. Так, у класичних працях економічної теорії, біржова торгівля асоціюється з організованими місцями, де проходило укладання угод та торгові операції [1-6].

Біржова торгівля може бути узагальнено виражати економічну сутність у формуванні і забезпеченні організаційно-правових відносин щодо купівлі-продажу біржових активів професійними учасниками на організованих торгових платформах [1-6].

В основу поняття «біржова торгівля» покладено організовану торгівлю біржовими активами. Біржовий ринок є високоорганізованим ринком оптової торгівлі активами, які стандартизуються за певними рисами [1-6].

Біржова торгівля на початку слугувала найефективнішим інструментом у здійсненні стандартизованої торгівлі різними товарними, а також, пізніше, фінансовими інструментами. Основними рисами біржової торгівлі є надання ринкового ціноутворення усім учасникам.

Біржова торгівля надає можливість спекулянтам заробляти та перерозподіляти інвестиційний капітал через формування захисту покупців і продавців на біржах на базі наявних біржових правил торгівлі.

Біржова торгівля до нині вже пройшла тривалі видозміни у світі. Наявність міжнародних центрів біржової діяльності, які пройшли історичний розвиток забезпечили впровадження на біржах інноваційних технологій торгівлі та строкових контрактів. Посилення міжбіржової конкуренції у сучасних умовах створило можливість для перетворення бірж на фінансові центри та їх об'єднання у міжконтинентальні альянси.

Біржова торгівля виникала у великих центрах торгівлі або фінансових розрахунків, що стало характерною рисою для забезпечення ліквідності організованої торгівлі товарними та фінансовими активами.

Перша біржова торгівля представляла собою організовану форму торгівлі сільськогосподарською продукцією на центральних площах. Спочатку торгівля велась наявними товарами, а пізніше торгівля на біржах почала проводитись без наявності товарів і за допомогою строкових контрактів [1-6].

Гласність та відкритість у біржовій торгівлі – це основа для формування конкурентних умов. Відкритий доступ для ринкових учасників до біржових котирувань популяризували біржову діяльність у багатьох країнах з ринковою економікою.

З метою забезпечення виконання правил біржової торгівлі до біржових установ від самого початку допускати почали посередників – брокерів.

Біржова торгівля трансформувалась тривалий час, тому її можна вважати складною організованою формою торгівлі, побудованою на основі історичних правил, суспільних принципів, економічних взаємовідносин [1-6].

Біржова торгівля можлива лише за наявності організованих ринків реальних товарів – спотових ринків. Останні виникли тисячі років до нашої ери і розвивались поступово, пройшовши шлях від простих базарів до електронної біржової торгівлі.

Біржова торгівля є тотожним поняттям організованій формі торгівлі товарними активами (рис. 1.7.) [1-6].

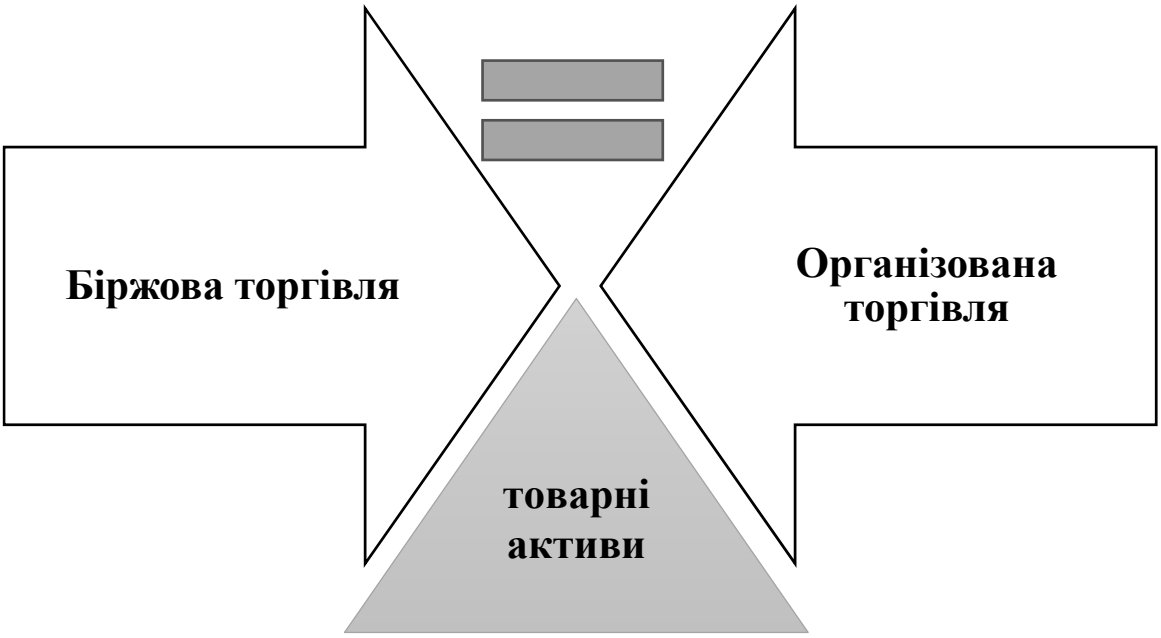

Рис. 1.7. Взаємозамінність біржових термінів

Джерело: [1-6].

Враховуючи те, що біржова торгівля є тотожним терміном організованій торгівлі, можна по-іншому сказати, що біржова торгівля відбувається на організованих товарних та фінансових ринках [1-3].

В основі організованої торгівлі лежить ринок та його характерні риси у ринковій економіці. Так, ринок відображає зрілість ринкової системи у кожній країні. Також ринок у багатьох країнах асоціюється з поняттям простої форми торгівлі – «базару». Ринок забезпечує повноцінну роботу учасників ринкових відносин, а також урівноваження чи збалансування попиту, пропозиції та визначення ціни рівноваги [1-6].

Якщо розглядати організовану торгівлю то можна відмітити певні характерні особливості для сучасного ринку (рис. 1.8.).

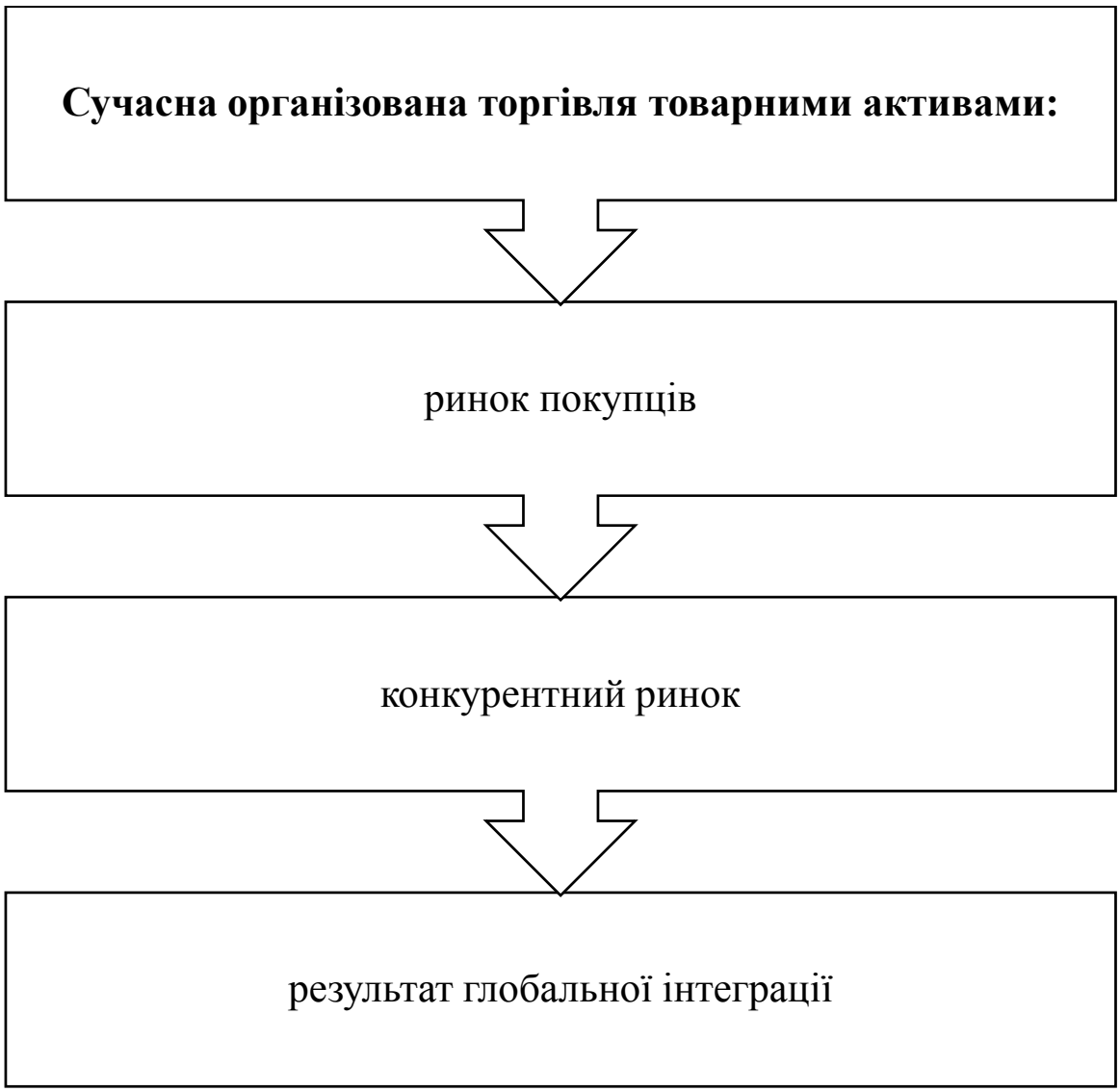

Рис. 1.8. Характеристика сучасної організованої торгівлі товарними активами

Джерело: [1-6]

Організована торгівля характеризується рівнем розвитку ринкової економіки. Як бачимо, нині функціональне призначення ринку дещо змінилось через вимоги суб'єктів ринку та наявних ринкових умов для діяльності виробників і споживачів.

Нині важливу роль відіграють технологічні зміни та інформаційний доступ до потенційних клієнтів, а також вивчення їх основних потреб та вимог.

Враховуючи вище вказане, можна відмітити, що сучасна організована торгівля є організованим ринком, де основні переваги на боці покупців та формування можливих шляхів їх задоволення.

За наявності переваги у пропозиції, пріоритет переходить на бік покупців. Споживчі та їх потреби стають першочерговими для виробників при здійсненні їх підприємницької діяльності. За таких умов, конкуренція між продавцями посилюється, адже вони мають завоювати нові ринки і нових клієнтів. Такий ринок стимулює до постійного пошуку нових можливостей та додаткових ресурсів як на національному, так і на глобальному рівнях [1-6].

Сучасна організована торгівля є яскраво вираженою формою конкурентного ринку. Ринкова торгівля є новою рушійною силою конкуренції. Організована торгівля представляє собою вираз чистої конкуренції.

Конкуренція надає економічну самостійність учасникам біржової торгівлі. Під економічною свободою мається на увазі наявність приватної власності. Конкуренція може мати яскравий прояв лише за умов існування «ринку покупців». Виробники, які шукають шляхи задоволення потреб покупців, перш за все, керуються своєю економічною вигодою. Зовсім протилежна ситуація зустрічається на «ринку продавців». Суперництво і конкуренція там майже відсутні, адже якість продукції може бути не надто високою, щоб задовольняти потреби споживачів [1-6].

Сучасний ринок являється результатом глобальної інтеграція національних ринків між собою у єдину глобальну мережу, де всі суб’єкти і об’єкти можуть обрати найбільш конкурентні ціни та активи. Процеси глобалізації та інтеграції проходять паралельно і мають вагомий вплив на формування ринкових відносин на національних рівнях.

Таким чином, глобальна стабілізація нині є досить інтегральним показником і може бути досягнутою лише при суспільній участі та досягненні стану рівноваги. Водночас, інтеграційні процеси загострили конкурентну боротьбу між ринковими учасниками. Сформовані нові умови, які сприяють активізації роботи учасників щодо використання нових інноваційних ресурсів

задля підвищення своїх конкурентних переваг. Отже, сучасна форма організованої торгівлі стає ефективною, якщо функціонує і розвивається при наявності конкурентних переваг та присутності держави, як регулятора ринкових відносин (рис. 1.9.) [1-6].

Рис. 1.9. Характерні риси організованої та неорганізованої форм торгівлі товарними активами

Джерело: [1-6]

Організована торгівля або біржова діяльність може функціонувати на різних рівнях, адже кожна національна система має свої особливості та частково може відрізнятись від глобального устрою (рис. 1.10.) [1-6].

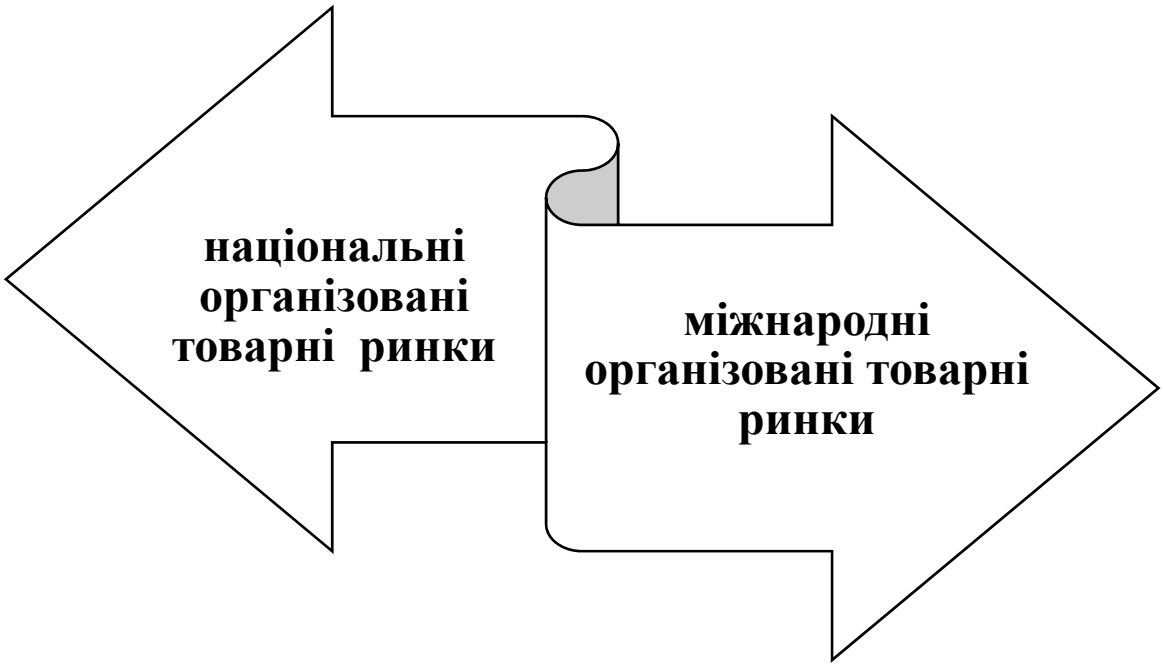

Рис. 1.10. Види товарних ринків за географічним розташуванням

Джерело: [1-6]

При цьому, міжнародні організовані ринки можна класифікувати (рис. 1.11.):

- континентальні;
- інтерконтинентальні.

Національні організовані ринки можуть класифікувати на:

- внутрішні;
- регіональні;
- локальні.

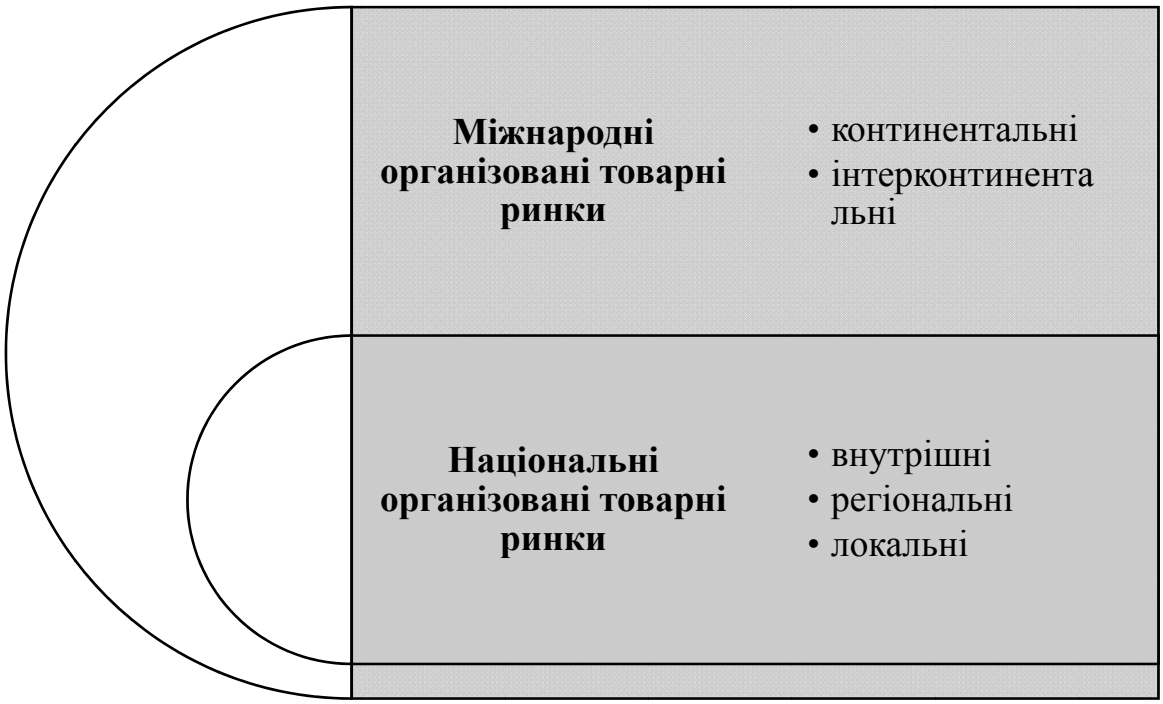

Рис. 1.11. Класифікація міжнародних та національних організованих товарних ринків

Джерело: [6]

Глобалізація економічних процесів прискорила інтеграційні процеси на національному рівні, тому організовані товарні ринки в кожній країні консолідувались від локальних і регіональних до внутрішніх або національних ринків. В кожній країні з ринковими відносинами нині залишило по кілька біржових альянсів замість десятків чи сотень раніше створених.

Сучасна організована торгівля товарними активами – це комплексно організована торгівля на біржах, яка включає в себе значну кількість ринкових суб'єктів щодо надання послуг із забезпечення щоденного обігу біржових товарних активів стандартизованих параметрів.

Складність організованої торгівлі товарними активами нині полягає у тому, що вона динамічна, постійно удосконалюється, за умов виникнення нових ризиків у період формування товарно-грошових взаємовідносин. Такі трансформаційні зміни є результатом системного зростання кількості ринкових

учасників на товарних і фінансових ринках. Ліквідність біржової торгівлі прямо пов'язана з великою кількістю покупців та продавців. Ефективність перерозподілу фінансових активів також залежить від наявної ліквідності біржової торгівлі різними товарними та фінансовими активами та можливості швидко та вільно відкривати і закривати свої позиції, перебуваючи у різних частинах світу [6].

Термін «біржова торгівля» може бути охарактеризована, як історично сформована форма торгівля на організованих ринках товарних і, пізніше, фінансових активів, які можуть ефективно працювати у країнах з ринковими відносинами, а також наявними конкурентними перевагами механізмів ціноутворенні [6].

Центральним місцем, де концентрується організована торгівля товарами є «товарна біржа». Остання забезпечує ринкові умови для купівлі-продажу стандартизованих біржових контрактів на товарні та фінансові активи.

Товарні біржі являються організованим місцем для проведення торговельних операцій стандартизованими біржовими контрактами – деривативами. За таких умов, сучасна біржова торгівля – це організована торгівля різноманітними видами деривативних контрактів на товарні й фінансові активи.

Нині організована торгівля на товарних біржах найчастіше асоціюється з біржовою торгівлею деривативними контрактами стандартизованими біржовими активами, якими можуть бути товарні чи фінансові інструменти.

У сучасних ринкових умовах організована торгівля деривативними контрактами – це організований міжнародний біржовий сегмент, який забезпечує торгівлю стандартизованими біржовими контрактами, яка переважно носить фінансових характер і може бути обрана торгівцями без здійснення поставки реальних активів [1-6].

Біржова торгівля товарними активами сьогодні представляє собою результат фінансової інженерії і може бути доступною для всіх учасників завдяки використанню електронної технології торгівлі – Інтернет-трейдингу.

Питання для самоконтролю знань до розділу 1:

1. Охарактеризуйте організовану форму торгівлі товарними активами.
2. Економічна сутність організованої торгівлі.
3. Економічна сутність організованого товарного ринку.
4. Економічна сутність біржової торгівлі.
5. Історія виникнення біржової торгівлі товарними активами.
6. У чому полягає відкритість та доступність організованої торгівлі.
7. Ознаки біржової торгівлі.
8. Характерні ознаки сучасного організованого товарного ринку.
9. Системність біржової торгівлі, як показник ліквідності торгівлі.
10. У чому полягає різниця між біржовою та позабіржовою торгівлею.
11. Які переваги має біржове ціноутворення?
12. Наведіть класифікацію біржової торгівлі за географічним розташуванням ринків.
13. Чи є спільні риси між організованою та неорганізованою торгівлею товарними активами?
14. Як впливає глобалізація на розвиток міжнародної біржової торгівлі товарними активами?
15. Чи має глобалізація позитивний вплив на біржові інтеграційні процеси?
16. Чи являється товарна біржа інфраструктурою ринкової економіки?
17. У чому полягає сутність строкової організованої торгівлі товарними активами?
18. Яка еволюція відбулась на міжнародних організованих товарних ринках?
19. Які еволюційні етапи розвитку міжнародної організованої торгівлі товарними активами Ви знаєте?
20. Поняття бартерної торгівлі товарами.

21. Яку роль відіграла торгівля сільськогосподарською продукцією у формуванні міжнародної організованої торгівлі?

22. Які європейські центри були першими у забезпеченні організованої торгівлі товарними активами?

23. Як виникла перша товарна біржа?

24. В якому місці була відкрита перша фондова біржа?

25. Які європейські столиці відіграли важливу роль у формуванні фінансових центрів?

26. Яку роль відіграли американські біржі у розвитку міжнародної організованої строкової торгівлі товарними активами?

27. Опишіть засади функціонування першої товарної біржі в США.

28. Як удосконалили строкові біржові контракти на американських товарних біржах?

29. Чому перша організована торгівля товарами в США обмежувала дії спекулянтів?

30. Як видозмінювалась система регулювання біржової торгівлі на американських товарних ринках?

31. Чому тривалий час була під забороною торгівля опціонами?

32. Як були створені державні регуляторні органи біржової торгівлі в США?

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 1:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб. К.: Аграрна освіта, 2010, 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок: навчальний посібник. К.: Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. посіб. К.: Компринт, 2017. 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посіб. К.: Компринт, 2019. 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О., Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. посібник. К.: ФОП Ямчинський, 2020. 642 с.

6. Ільчук М.М., Яворська В.О., Радько В.І. Організаційні засади здійснення біржових операцій на біржовому ринку. Інфраструктура ринку. 2021. №52. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/52_2021/6.pdf/.

7. Яворська В.О. Аналітична оцінка світового біржового ринку Інфраструктура ринку. 2017. № 10. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/10_2017_ukr/16.pdf.

8. Яворська В.О. Аналіз торгівлі деривативними контрактами на міжнародних біржах. Інфраструктура ринку. 2022. № 68. URL: http://www.market-infr.od.ua/uk/68-2022.

9. Яворська В.О. Аналіз ринків капіталу та організованих товарних ринків. Інфраструктура ринку. 2022. № 69. URL: http://www.market-infr.od.ua/uk/69-2022.

10. Поняття бартерних операцій. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki.

11. Панчук Д.М. Бартер. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua.

12. Local market. URL: https://ceopedia.org.

13. The Origin of Fairs. URL: https://fairsandexpos.com.

14. History of Auctions. URL: https://www.econport.org.

15. A History of Futures Trading in the United States. Joseph Santos. https://eh.net/encyclopedia/a-history-of-futures-trading-in-the-united-states.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Додаток 1.1

Характерні ознаки локальних ринків

№	Характерна ознака	Локальний ринок
1	Регулярність проведення торгів	Регулярний характер (щоденно)
2	Публічність і відкритість торгів	Характерна
34	Номенклатура товарів	Широка
5	Наявність товарів під час проведення торгів	Обов’язкова
6	Обсяги товарів	Нестандартизовані
7	Поставка товару і розрахунки	Негайна із рук у руки, що виключає необхідність оформлення спеціальних документів
8	Правила торгів та регулювання	Відсутні
9	Ціноутворення	Вільне
10	Учасники торгів	Споживачі товарів, виробники
11	Гарантії виконання	Присутні
12	Географія обслуговування	Місцевий локальний рівень

Джерело: [1-6]

Додаток 1.2

Характерні ознаки ярмарок

№	Характерна ознака	Ярмарка
1	Регулярність проведення торгів	Епізодичний характер (як правило, раз на рік)
2	Публічність і відкритість торгів	Характерна
34	Номенклатура товарів	Специфічна
5	Наявність товарів під час проведення торгів	Не обов’язкова
6	Обсяги товарів	Нестандартизовані
7	Поставка товару і розрахунки	Необхідна спеціальна документація, що підтверджує передачу права власності на товар (договір, контракт)
8	Правила торгів та регулювання	Особливі норми і правила проведення торгів та органи, що регулюють і вирішують спори
9	Ціноутворення	Вільне
10	Учасники торгів	Посередники, спекулянти, виробники
11	Гарантії виконання	Часткові присутні
12	Географія обслуговування	Національний, міжнародний рівень

Джерело: [1-6]

Додаток 1.3

Характерні ознаки аукціонів

№	Характерна ознака	Аукціон
1	Регулярність проведення торгів	Систематичний характер (не рідше одного разу на тиждень)
2	Публічність і відкритість торгів	Характерна
34	Номенклатура товарів	Специфічна
5	Наявність товарів під час проведення торгів	Як правило, відсутня
6	Обсяги товарів	Нестандартизовані
7	Поставка товару і розрахунки	Необхідна спеціальна документація, що підтверджує передачу права власності на товар (договір, контракт)
8	Правила торгів та регулювання	Особливі норми і правила проведення торгів і органи, що регулюють і вирішують спори
9	Ціноутворення	Вільне
10	Учасники торгів	Виробники, споживачі і посередники
11	Гарантії виконання	Частково присутні
12	Географія обслуговування	Національний, міжнародний рівень

Джерело: [1-6]

Додаток 1.4

Характерні ознаки біржової торгівлі

№	Характерна ознака	Біржа
1	Регулярність проведення торгів	Регулярний характер (щоденно)
2	Публічність і відкритість торгів	Характерна
34	Номенклатура товарів	Специфічна – біржові товари
5	Наявність товарів під час проведення торгів	Відсутня
6	Обсяги товарів	Стандартизовані
7	Поставка товару і розрахунки	Використанням типових документів для оформлення контрактів), здійснюється за наявності певних вимог до умов поставки проданих товарів
8	Правила торгів та регулювання	Особливі норми і правила проведення торгів і органи, що регулюють і вирішують спори
9	Ціноутворення	Вільне
10	Учасники торгів	Біржові посередники – брокери та брокерські контори
11	Гарантії виконання	Присутні
12	Географія обслуговування	Національний, міжнародний рівень

Джерело: [1-6]

Додаток 1.5

Еволюція розвитку міжнародної біржової торгівлі товарними активами

Джерело: [1-3]

Додаток 1.6

Порівняння об’ємів біржової торгівлі на американських ф’ючерсних товарних біржах та виробництво основних видів зернових і олійних культур у розрахунку середнього показника за 5 років, млн бушелів

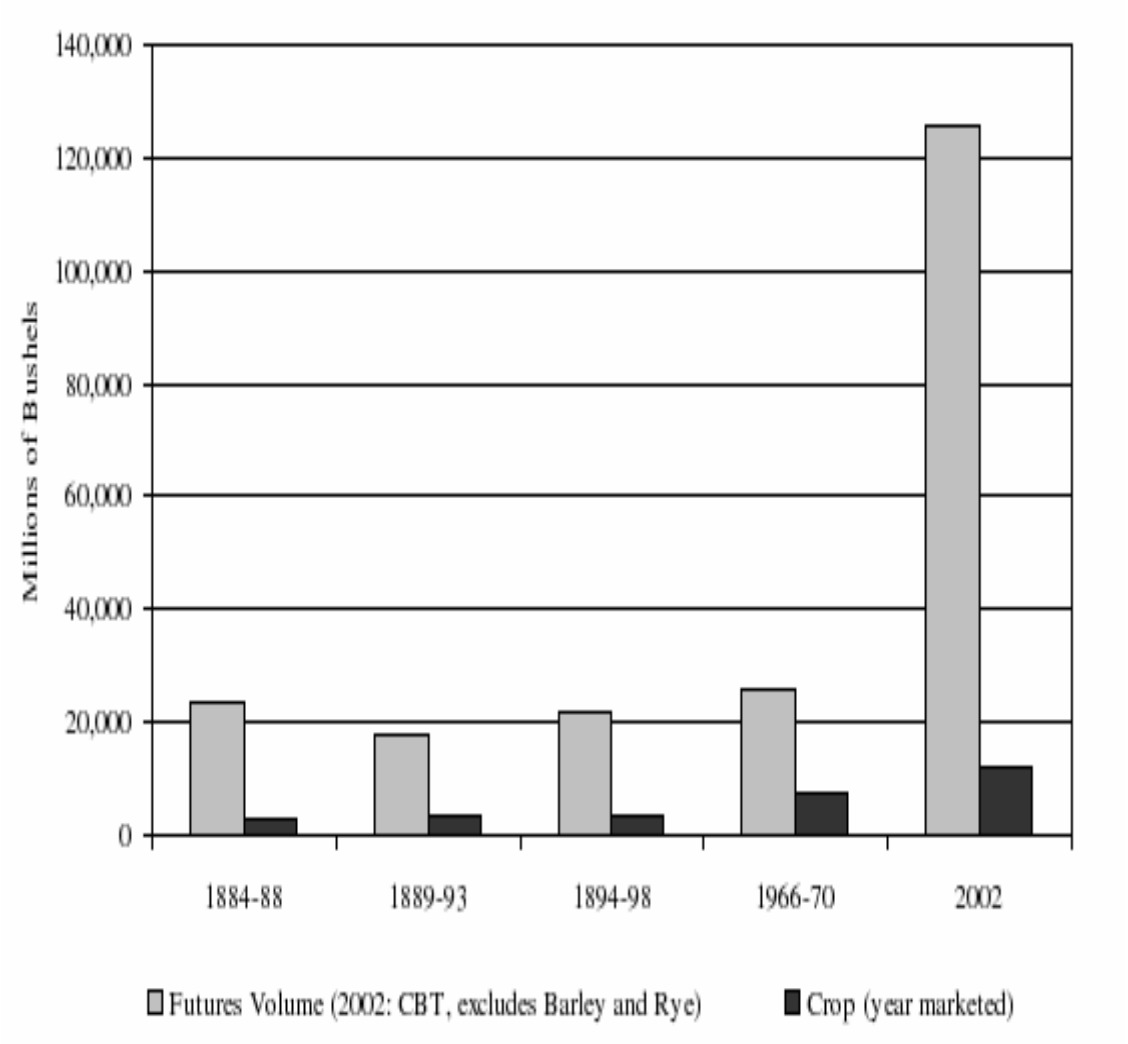

Джерело: [15]

Додаток 1.7

Порівняння об’ємів біржової торгівлі на американських ф’ючерсних товарних біржах та виробництво бавовни, млн бушелів

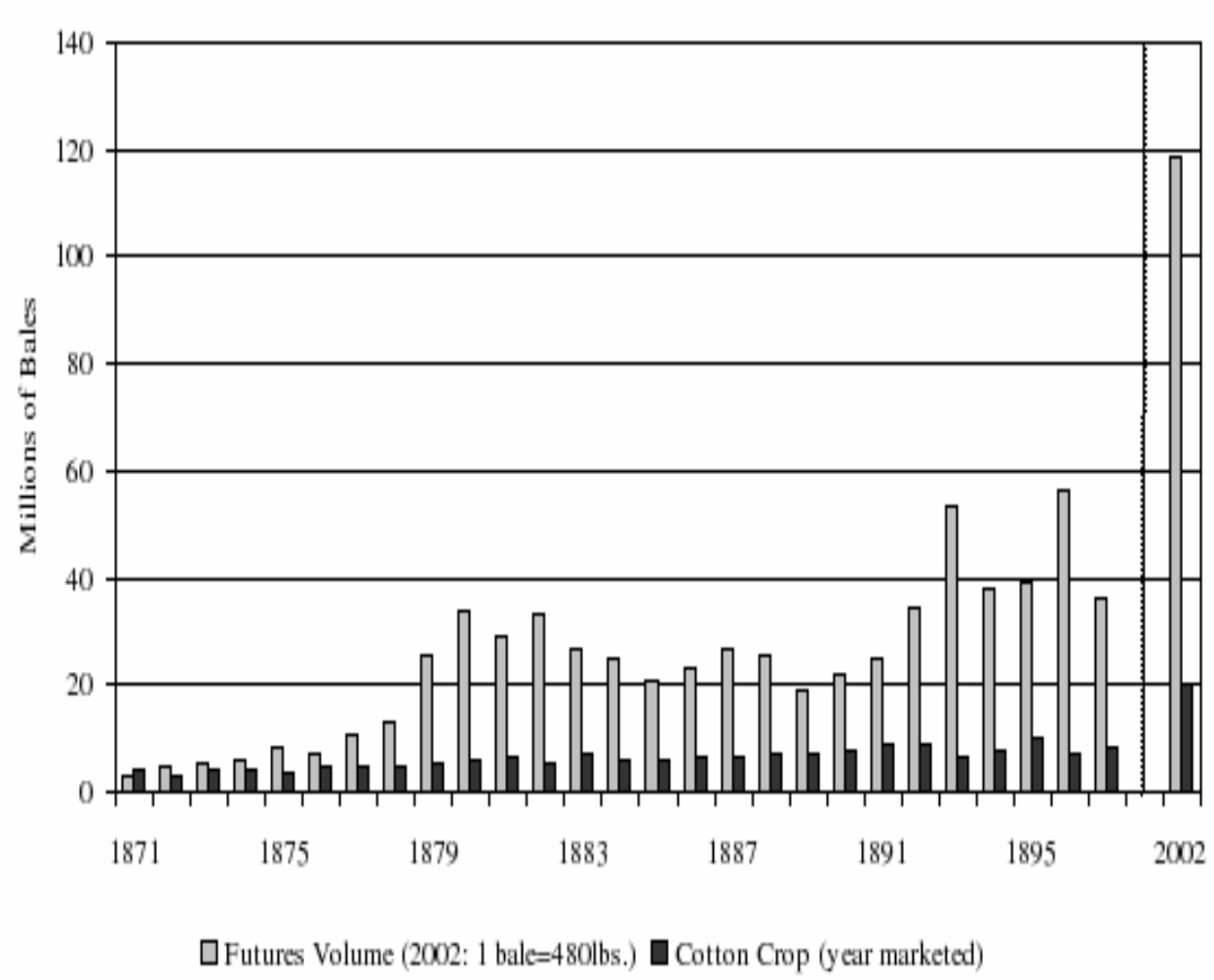

Джерело: [15]

Додаток 1.8

Порівняння біржової ф'ючерсної та спотової цін на бавовну в США, млн бушелів

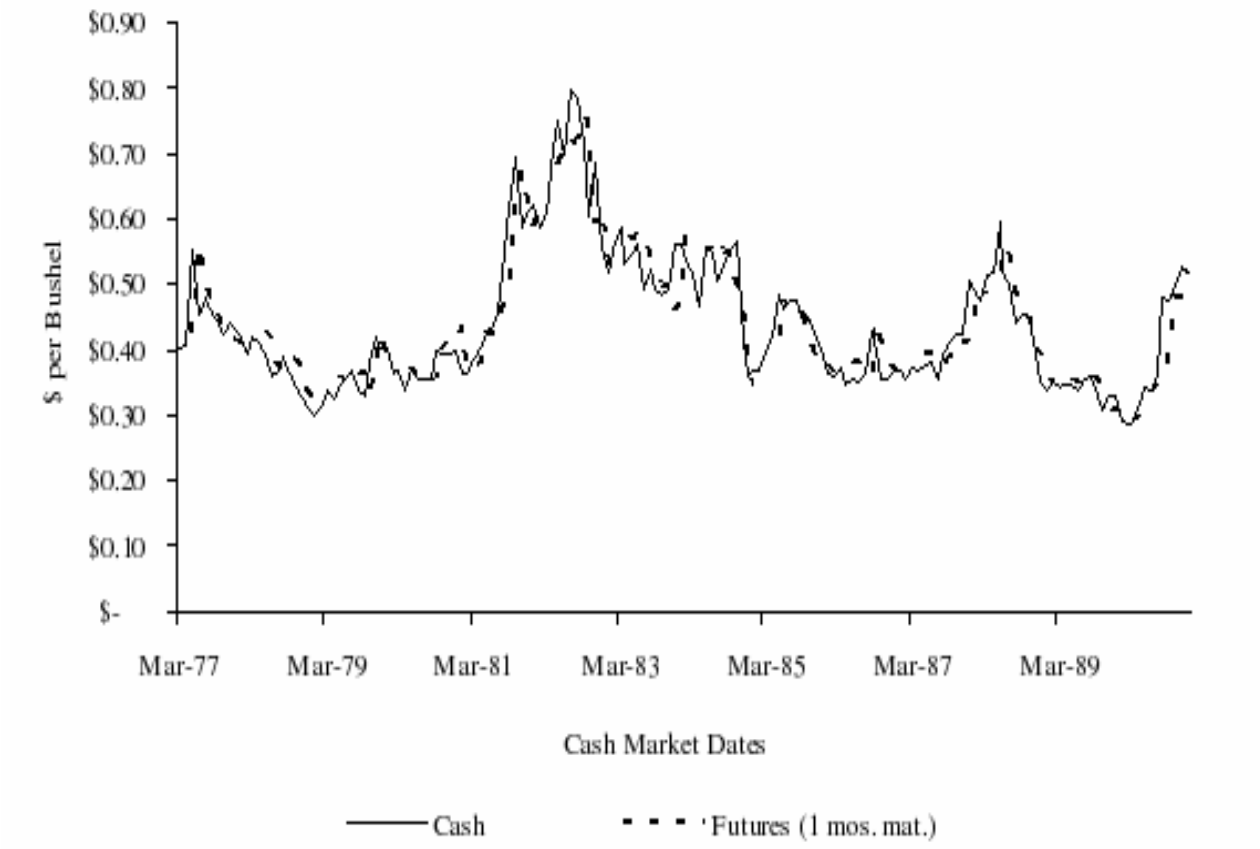

Джерело: [15]

Додаток 1.9

Структура біржової ф'ючерсної торгівлі в США на Чиказькій товарній біржі, млн контрактів

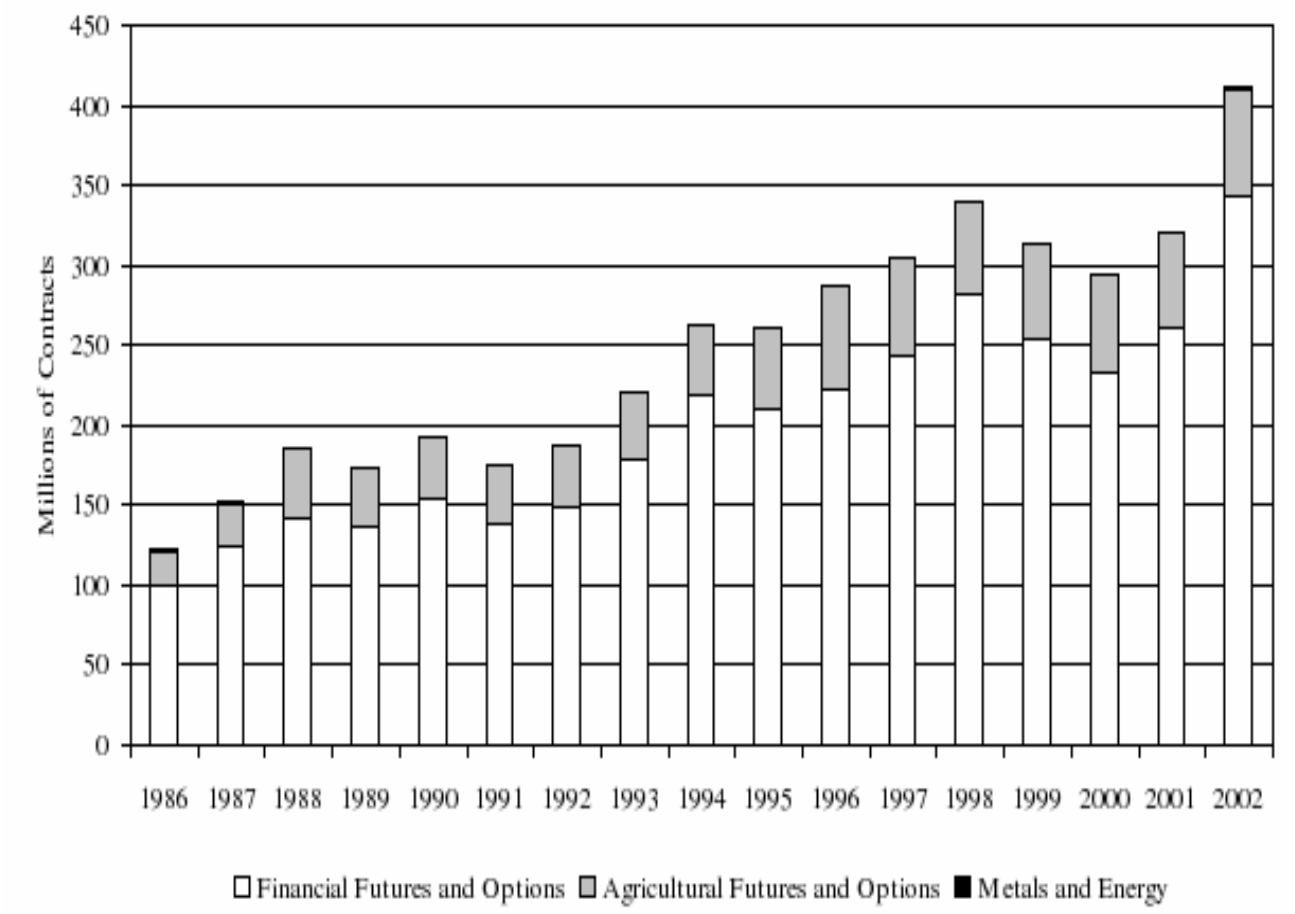

Джерело: [15]

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНОЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

2.1. Географічне зонування міжнародної біржової торгівлі. Топ-10 найбільших світових бірж.

2.2. Структура міжнародної біржової торгівлі товарними активами.

2.3. Тенденції міжнародної біржової торгівлі.

<u>Ключові слова:</u> міжнародна-біржова торгівля, міжнародна організована торгівля, глобалізація, інтеграція, консолідація, біржові альянси, строкова торгівля, деривативні контракти, регіон Північної Америки, регіон Південної Америки, Європейський регіон, Азійсько-Тихоокеанський регіон, топ-10 бірж, Асоціація ф'ючерсної індустрії, Світова федерація бірж.

2.1. Географічне зонування міжнародної біржової торгівлі. Топ-10 найбільших світових бірж.

Глобалізація економічних процесів й інтеграційні заходи на національному рівні відіграли ключову роль та забезпечили, певним чином, трансферт світових біржових ресурсних і фінансових ринків.

Міжнародний досвід сьогодні вказує на те, що міжнародна біржова торгівля у її традиційному вигляді виступає ефективним інструментом задля формування глобальної мережевої інфраструктури для товарних і фінансових ринків. Це, у свою чергу, має забезпечити зменшення впливу дестабілізуючих факторів на наявні механізми внутрішнього ціноутворення, через забезпечення прогнозування і управління ціновими ризиками [1-5].

В сучасних умовах, як бачимо, глобальне економічне зростання викликає відсутність стабільного цінового середовища на товарних і

фінансових ринках. Водночас, світова практика показує нам й інший бік – організовану форму торгівлі на біржових майданчиках.

Адже, біржі у їх класичному вигляді були створені суспільством, як ефективний інструментом побудови й підтримання функціонування інфраструктури міжнародних товарних та фінансових ринків. Вони покликані нейтралізувати вплив дестабілізуючих економічних факторів на механізм ціноутворення.

Міжнародна біржова торгівля у країнах зі сформованою ринковою економікою сьогодні, як і різні сфери фінансової активності, піддається екстремальним трансформаціям, пов'язаним з надмірною активізацією інформаційно-аналітичних інноваційних технологій. У зв'язку з цим, вибір щодо розміщення фінансових інвестицій на біржових платформах з кожним роком охоплює все більше коло учасників ринкових відносин: від виробників товарів та послуг – до торговців інвестиційних компаній [5-6].

Тільки за останні два десятиліття міжнародна біржова торгівля досягла глобальних розмірів. Обсяги торгівлі біржовими строковими контрактами виросли із несистемних одноразових транзакцій до високочастотних регулярних біржових потоків електронних транзакцій, які щорічно вже вимірюються квадратільйонами доларів США [7-9].

Розвиток міжнародної біржової торгівлі за останнє століття свідчить про кардинальні трансформаційні зміни і масштаби глобалізаційних процесів, динаміку у всіх сферах і механізмах.

Сучасна міжнародна біржова торгівля перебуває в стані систематичних трансформацій організаційної структури біржового ринку, технологій біржової торгівлі, біржових контрактів, видів біржових активів, тощо.

Серед головних світових досягнень за минуле століття слід відмітити перехід на електронну систему біржової торгівлі та врегулювання процесів біржової торгівлі через регулювання і клірингові розрахунки. Не менш важливу роль відіграли також консолідаційні процеси, які відбувались на фоні

посилення конкуренції між біржами за глобальних інвесторів та ліквідність торгівлі.

Сучасні міжнародні біржові майданчики – це організовані ринки, які стали результатом об'єднання біржових майданчиків з різних куточків світу. Географічне зонування міжнародної біржової торгівлі дозволяє побачити, де знаходяться нині найбільш привабливі біржові майданчики (рис. 2.1.) [6].

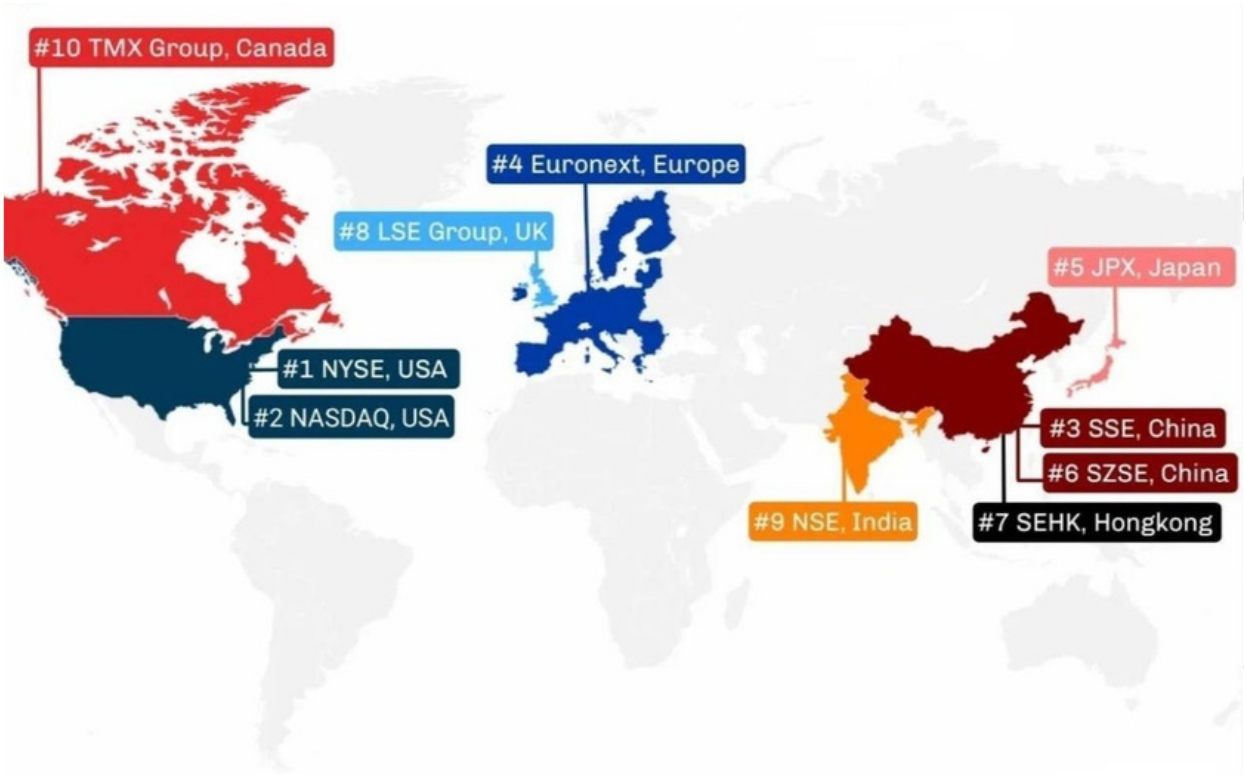

Рис. 2.1. Концентрація найбільших міжнародних біржових платформ за географічним зонуванням

Джерело: [6]

Міжнародна біржова торгівля нині представляє собою досить універсалізовану організовану торгівлю різноманітними товарними та фінансовими активами, стандартизованими за єдиними параметрами на біржі і заключеними у специфікації біржових контрактів.

Сучасна міжнародна біржова торгівля надає широкі можливості для біржових трейдерів. Поряд з можливостями інвестицій у цінні папери – акції й

облігації, біржові інвестори можуть якісно використовувати з метою інвестицій деривативні контракти на товарні активи, а саме: аграрну продукцію, метали, енергоресурси чи лісоматеріали.

Разюче зростання обсягів торгівлі на міжнародних біржових майданчиках в останні два століття сприяло і виникненню великої кількості професійних асоціацій на глобальному рівні, до найбільш відомих відносяться Асоціація ф'ючерсної індустрії та Світова федерація бірж.

Сьогодні міжнародна біржова торгівля – це масштабна фінансова індустрія, яка нарощує темпи свого глобального зростання в останні 20 років. Так, за даними щорічних аналітичних оглядів Асоціації ф'ючерсної індустрії, можна спостерігати досить швидкий ріст кількості укладених угод на понад 85 найбільших світових біржах, які забезпечують більше 90 % усього світового біржового ринку (рис. 2.2.) [7].

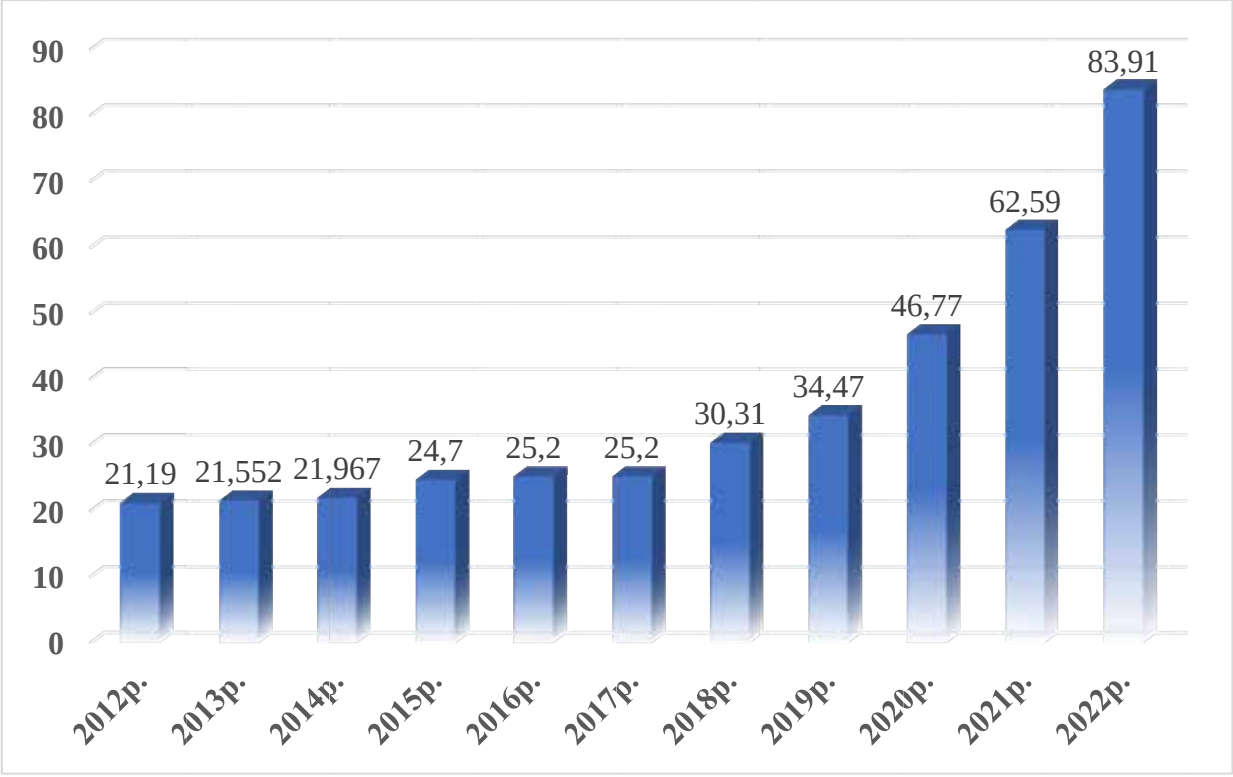

Рис. 2.2. Показники кількості укладених угод на міжнародних біржових майданчиках, млрд угод

Джерело: побудовано на основі [7]

Таблиця 2.1

Рейтинг топ-10 міжнародних біржових майданчиків за кількістю укладених біржових угод, млрд угод

Рейтинг	Назва біржового майданчика	2021 р.	2022р.	2022 р. до 2021 р., +/- %
1	Національна фондова біржа Індії (Індія)	17,3	38,1	+120
2	Бразильська торгова ф'ючерсна біржа (Бразилія)	8,8	8,3	-6
3	Чиказька товарна група (США)	4,9	5,7	+16
4	Чиказька біржа опціонів (США)	3,0	3,5	+17
5	Інтерконтинентальна біржа (США)	3,3	3,4	+3
6	Американська біржа NASDAQ (США)	3,2	3,1	-3
7	Китайська товарна біржа Чженчжоу (Китай)	2,6	2,4	-8
8	Дальянська товарна біржа (Китай)	2,4	2,3	-4
9	Корейська біржа (Південна Корея)	2,2	2,1	-5
10	Шанхайська ф'ючерсна біржа (Китай)	2,3	1,8	-22

Джерело: побудовано на основі [7]

За результатами 2022 р. обсяги міжнародної біржової торгівлі зросли на рекордні 34 % і склали вперше 83,91 млрд угод. Такі показники масштабного зростання біржової торгівлі спостерігаються в останні 3 роки, починаючи після

глобальної пандемії. До списку топ-10 міжнародних біржових платформ в останні роки входять представники з різних географічних світових зон (табл. 2.1.) [7].

Як бачимо з табл. 2.1. у 2021 та 2022 рр. незмінними залишилась перша трійка міжнародних бірж за кількістю укладених угод: National Stock Exchange of India (38,1 млрд угод), Бразильська торгова ф'ючерсна біржа B3 (8,1 млрд угод), Чиказька товарна група CME (5,7 млрд угод). При цьому, найбільший приріс вчергове зафіксовано на Національній фондовій біржі Індії (+120 %). Водночас, приріст торгівлі також спостерігався на всіх американських біржах: Чиказька товарна група (+16 %); Чиказька біржа опціонів Holdings (+17 %); Інтерконтинентальна біржа (+3 %). На китайських та корейській біржі спостерігалось зниження темпів торгівлі у 2022 році, після швидкого приросту у попередньому році. Найбільше падіння у кількості укладених угод серед 10 бірж зафіксовано на Шанхайській ф'ючерсній біржі (-22 %). За звітами Асоціації ф'ючерсної індустрії (Futures Industry Assosiation) у 2021 та 2022 рр. до рейтингу топ-10 міжнародних біржових платформ увійшли: 4 американські біржі, 3 китайські біржі, 1 індійська, 1 бразильська та 1 корейська [7].

З метою визначення найбільш ліквідних та інвестиційно-привабливих міжнародних біржових майданчиків більшість статистичних звітів містять інформацію, яку систематизують за географічними регіонами. Так, найбільш загальним поділом, серед існуючих, є виділення наступних географічних зон міжнародної біржової торгівлі [7]:

- Asia-Pacific Region (Азійсько-Тихоокеанський регіон);
- North American Region (Північно-Американський регіон);
- Latin American Region (Південно-Американський регіон);
- Europian Region (Європейський регіон);
- Other's Regions (Регіон інших бірж).

Таблиця 2.2

Структура міжнародної біржової торгівлі, млрд угод

Географічні зони	2020р.	2021р.	2022р.	зміна 2022р. до 2021р.
Азійсько-Тихоокеанський регіон	20,2	30,5	50,7	+66%
Північно-Американський регіон	12,9	15,4	16,9	+9%
Південно-Американський регіон	6,5	8,9	8,6	-3%
Європейський регіон	5,6	5,5	4,7	-15%
Регіон інших бірж	1,7	2,3	3,0	+30%
Всього	46,8	62,6	83,9	33,7%

Джерело: побудовано за даними [7]

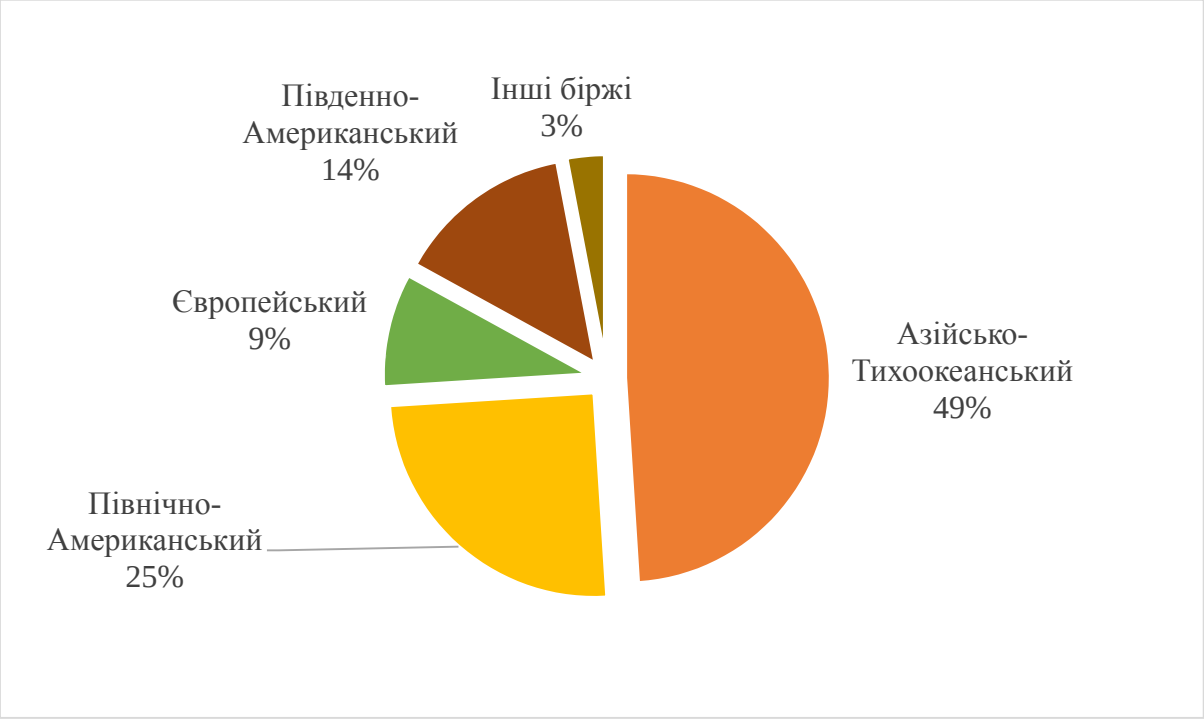

Рис 2.3. Географічна структура торгів на міжнародних біржових майданчиках у 2021 р.

Джерело: побудовано за даними [7]

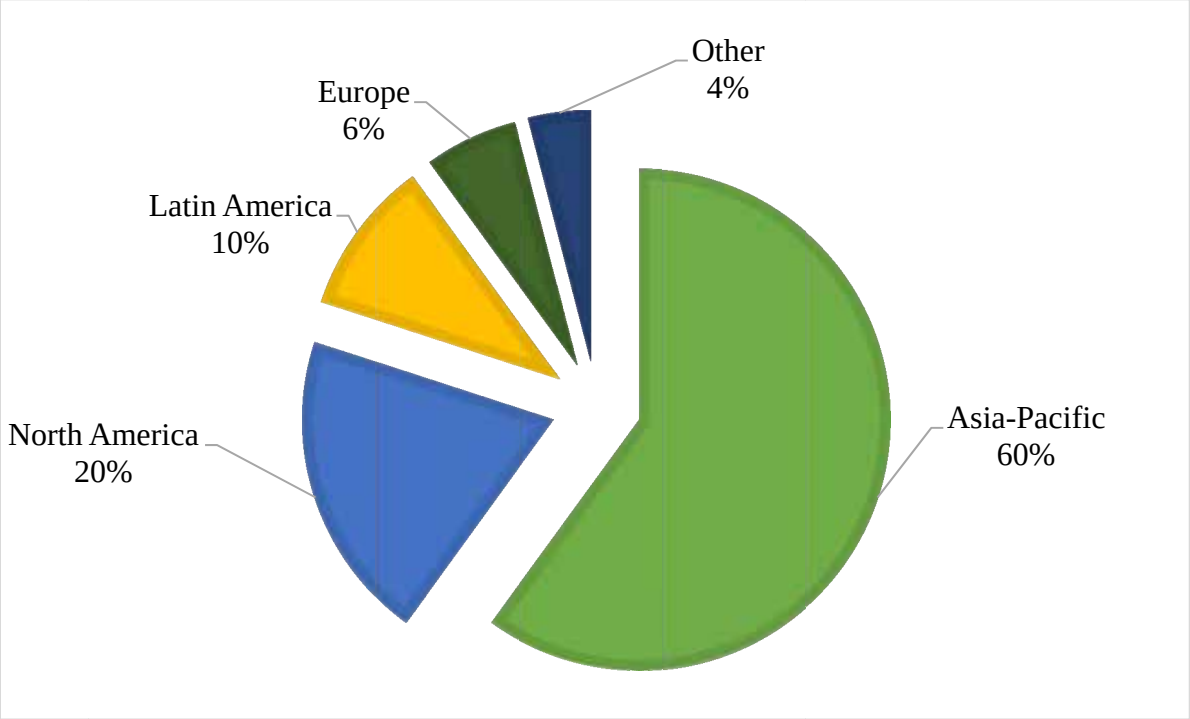

Рис 2.4. Географічна структура міжнародної біржової торгівлі у 2022 р.

Джерело: побудовано за даними [7]

Частка Азійсько-Тихоокеанського регіону в 2022 р. продовжила зростати до рівня 60 % (рис. 2.2.-2.3.). Таким чином, міжнародна біржова торгівля за географічним зонуванням у 2022 році виглядала наступним чином (рис. 2.4.) [7]:

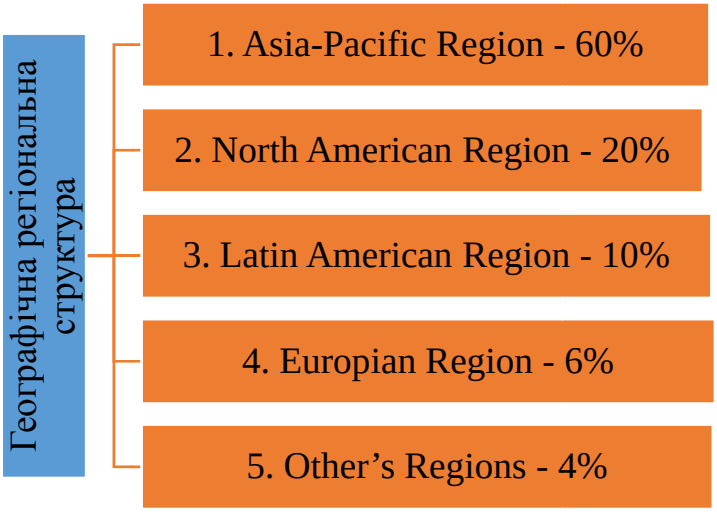

Рис 2.5. Географічна структура міжнародної біржової торгівлі у 2022 р.

Джерело: побудовано за даними [7]

За підсумками 2022 р. спостерігається приріст торгівлі у Азійсько-Тихоокеанському регіоні та Південно-Американському регіоні й Регіоні інших бірж, тоді як в регіонах Північної Америки та Європи скорочення обсягів торгівлі. Основним фундаментальним фактором являється геополітична ситуація.

2.2. Структура міжнародної біржової торгівлі товарними активами

Структура міжнародної біржової торгівлі свідчить про продовження тенденції домінування торгівлі фінансовими активами, порівняно з часткою товарних (рис. 2.6.).

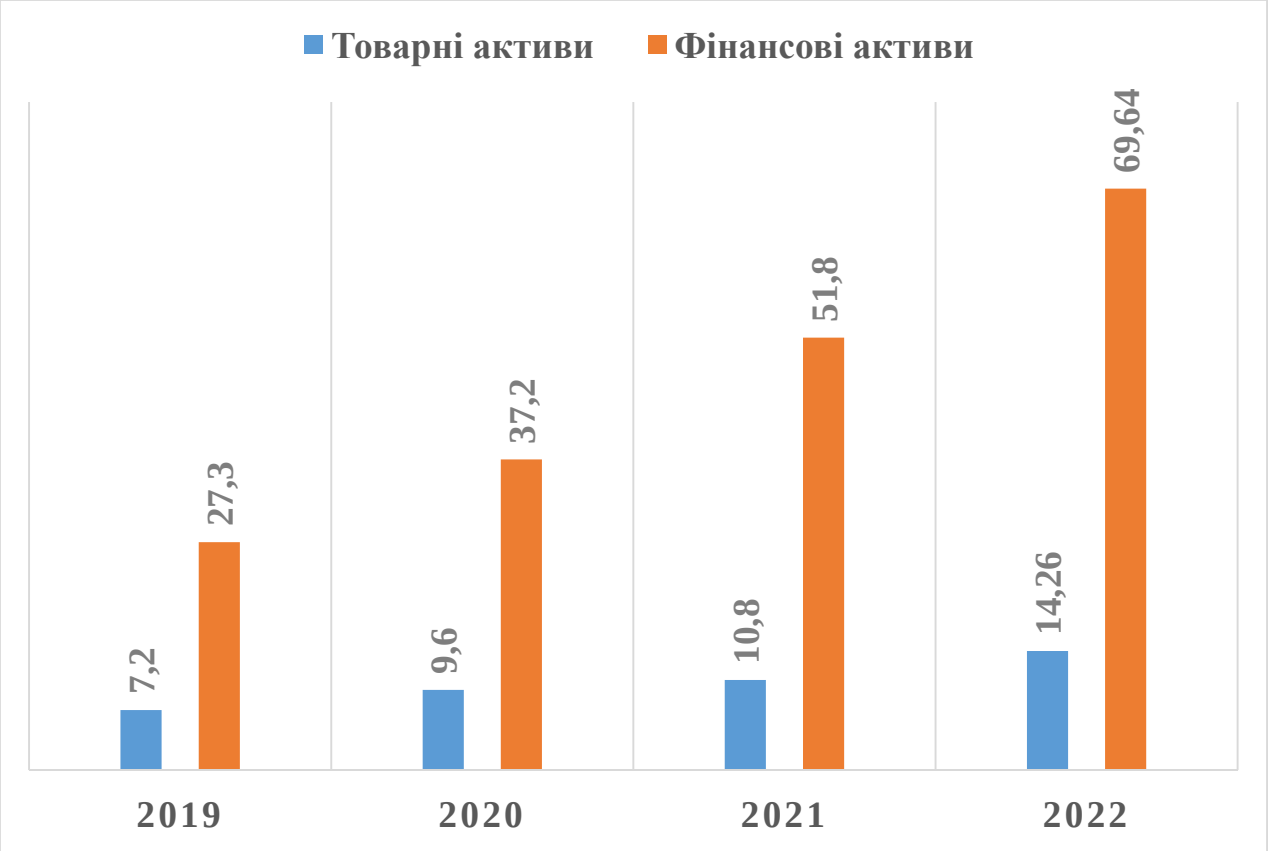

Рис 2.6. Структура міжнародної біржової торгівлі за видами активів, млрд угод

Джерело: [7]

Аналіз структури міжнародної біржової торгівлі за видами товарних та фінансових активів, проіедений на основі даних Асоціації ф'ючерсної індустрії,

вказує про швидкий приріст торгівлі цінними паперами, частка яких навіть у 2023 р. вже склала 64 % (рис. 2.7.) [7].

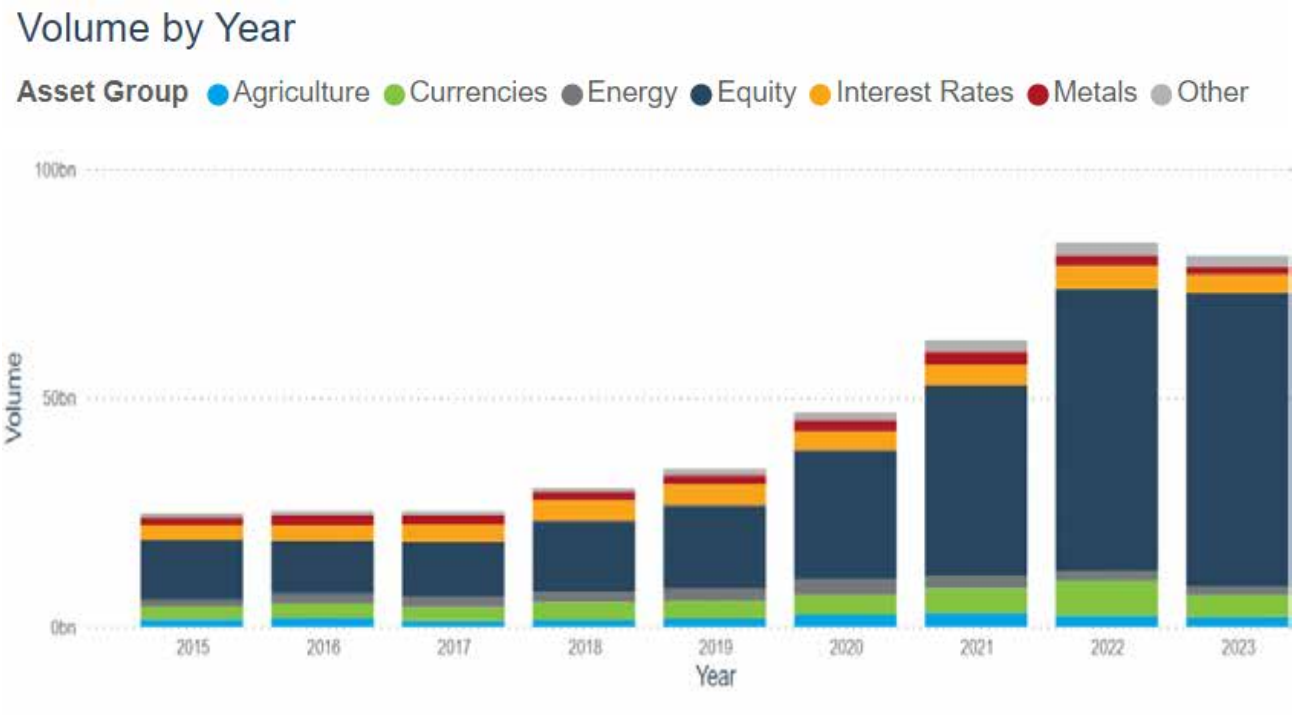

Рис 2.7. Структура міжнародної біржової торгівлі за видами активів, млрд угод

Джерело: [7]

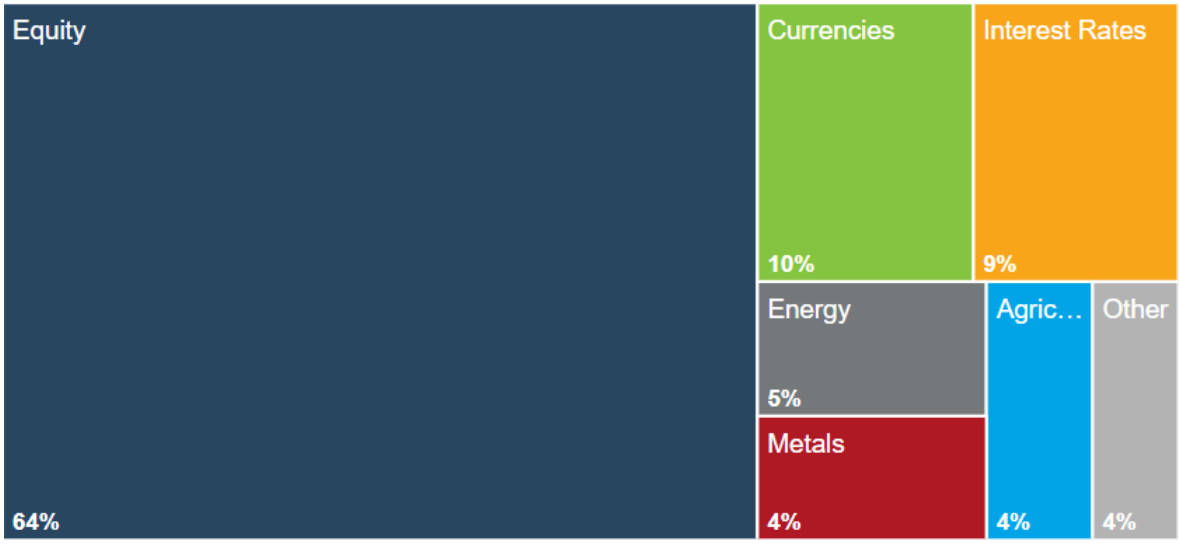

Рис 2.8. Структура міжнародної біржової торгівлі за видами активів у 2023 р., %

Джерело: [7]

Динаміка міжнародної біржової торгівлі фінансовими деривативами вказує на їх значне домінування (табл. 2.3.) [7].

Таблиця 2.3

Структура міжнародної біржової торгівлі фінансовими активами у 2021 та 2022 рр., млрд угод

Види фінансових активів	2021р.	2022р.	Зміна 2022р. до 2021р., %
Цінні папери	41,67	61,63	+48
Відсоткові ставки	4,58	5,15	+12
Валютні курси	5,54	7,73	+40
Всього	**51,79**	**74,51**	**+44**

Джерело: побудовано за даними [7]

У 2022 р., як видно з вище вказаної таблиці, зростання спостерігалось по всіх видах фінансових активів. Так, у групі цінних паперів та фондових індексів зростання зафіксовано на рівні 48 %, по валютній групі – на 40 %. Водночас, відсоткові ставки мали зростання на рівні 12 % [7].

Міжнародна торгівля товарними активами на біржових майданчиках за видами товарних активів також проведена на основі використання даних Асоціації ф'ючерсної індустрії. Міжнародна біржова торгівля товарними активами включає в себе різні види товарної сировини та напівфабрикатів, а саме (табл. 2.4.) [7]:

- с.г. продукція;
- енергоресурси;
- метали;
- інші активи.

За останні два роки міжнародна біржова торгівля товарними активами по кожній групі в середньому коливається на рівні 4-5 %.

Торговельні операції на міжнародних організованих товарних ринках у середньому нараховували близько 10 млрд угод.

Таблиця 2.4

Структура міжнародної біржової торгівлі товарними активами у 2021 та 2022 рр., млрд угод

Види товарних активів	2021р.	2022р.	Зміна 2022р. до 2021р.,%
С.-г. продукція	2,82	2,39	-15
Енергоресурси	2,71	2,06	-24
Метали	2,77	2,19	-21
Інші види	2,53	2,75	+9
Всього	**10,83**	**9,93**	**+96**

Джерело: побудовано автором на основі джерела [7]

Як видно з рисунка 2.9. найбільші інвестиції ринковими учасниками у 2022 році були здійснені у інструменти біржового фондового ринку.

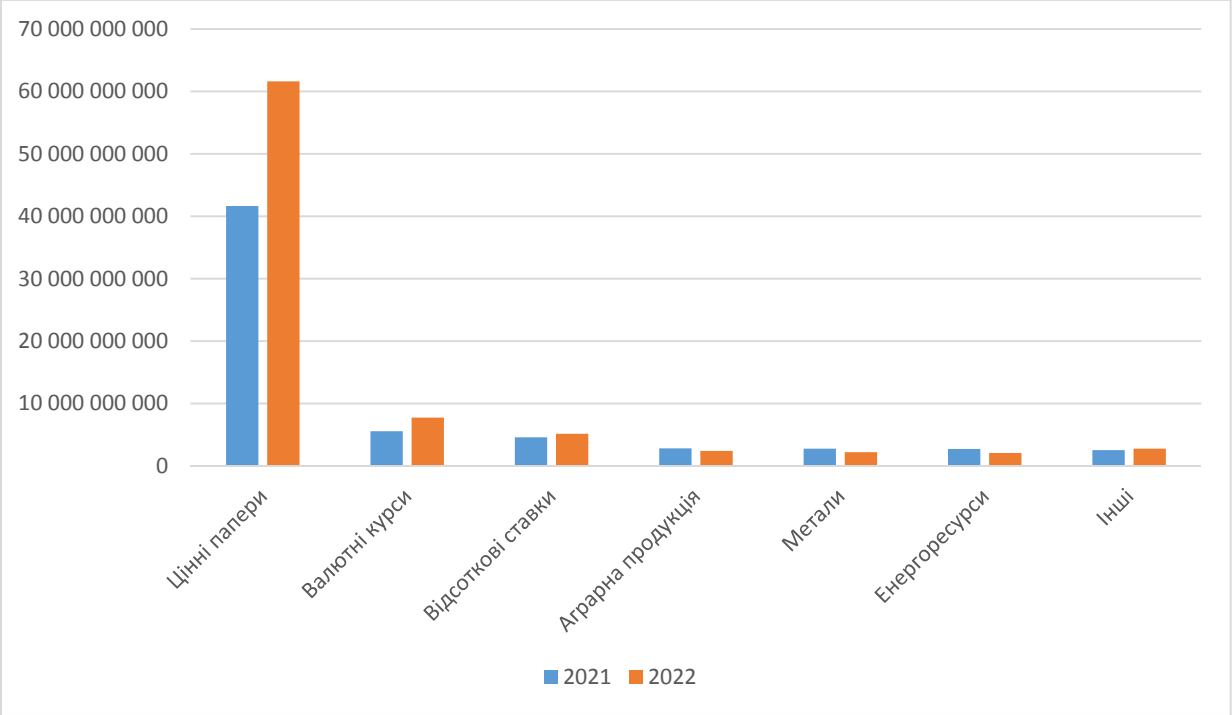

Рис 2.9. Порівняльна структура міжнародної біржової торгівлі товарними і фінансовими активами у 2021 та 2022 рр., угод

Джерело: побудовано на основі даних [7]

Сьогодні міжнародна біржова торгівля строковими інструментами в основному здійснюється двома видами деривативів (рис. 2.9-2.10.):

- ф’ючерсами;

- опціонами на ф’ючерси.

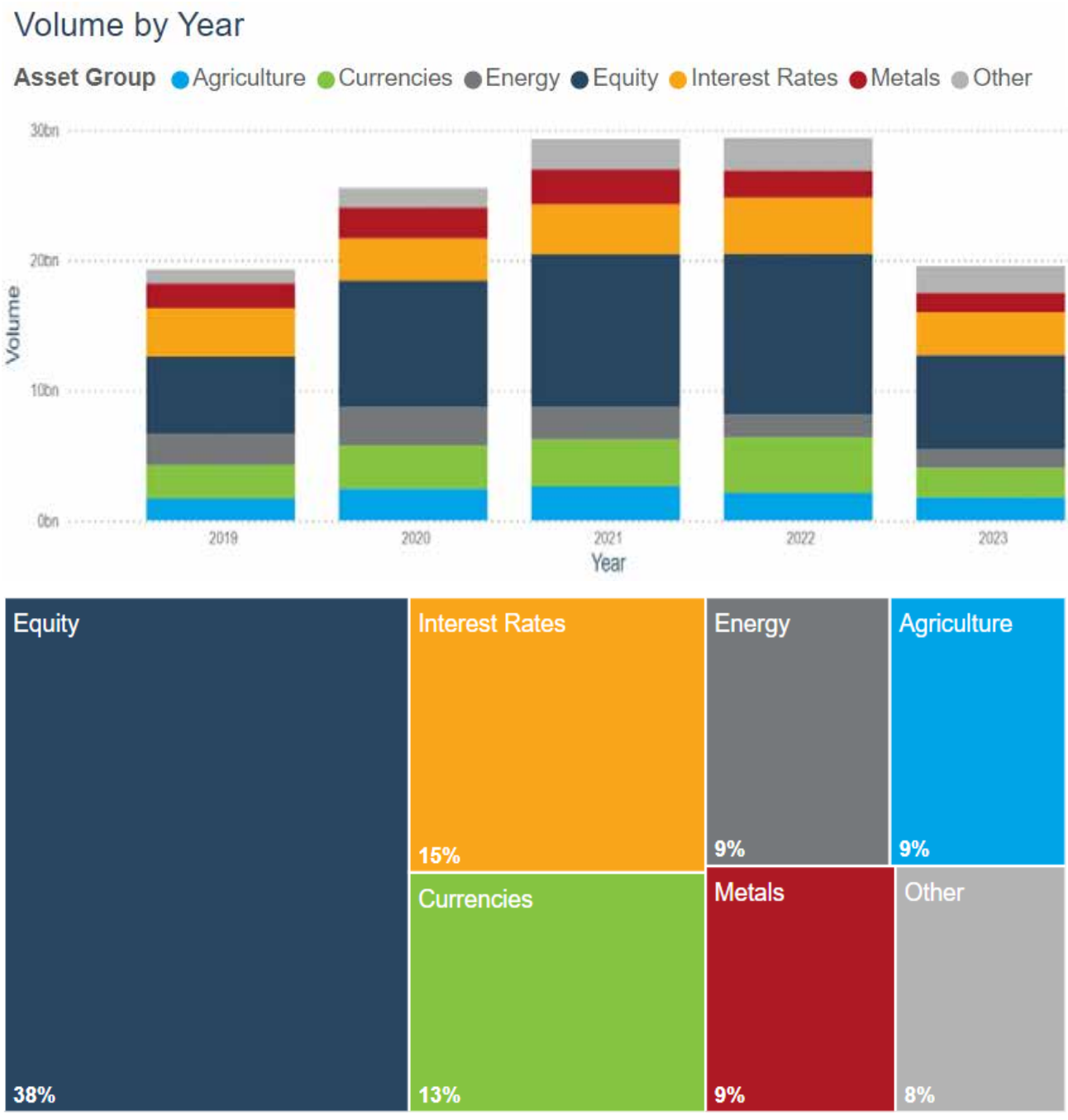

Рис 2.10. Структура міжнародної біржової торгівлі ф’ючерсами за видами активів, млрд угод

Джерело: [7]

У 2022 р. міжнародна біржова торгівля ф’ючерсними контрактами склала близько 30 млрд угод. При цьому, найбільші показники зафіксовано по групі цінні папери. Водночас, у 2022 році частка торгівлі опціонами значно зросла і склала понад 60 млрд угод. Крім того, основна частка приходилась на фондові індекси – 90 % [7].

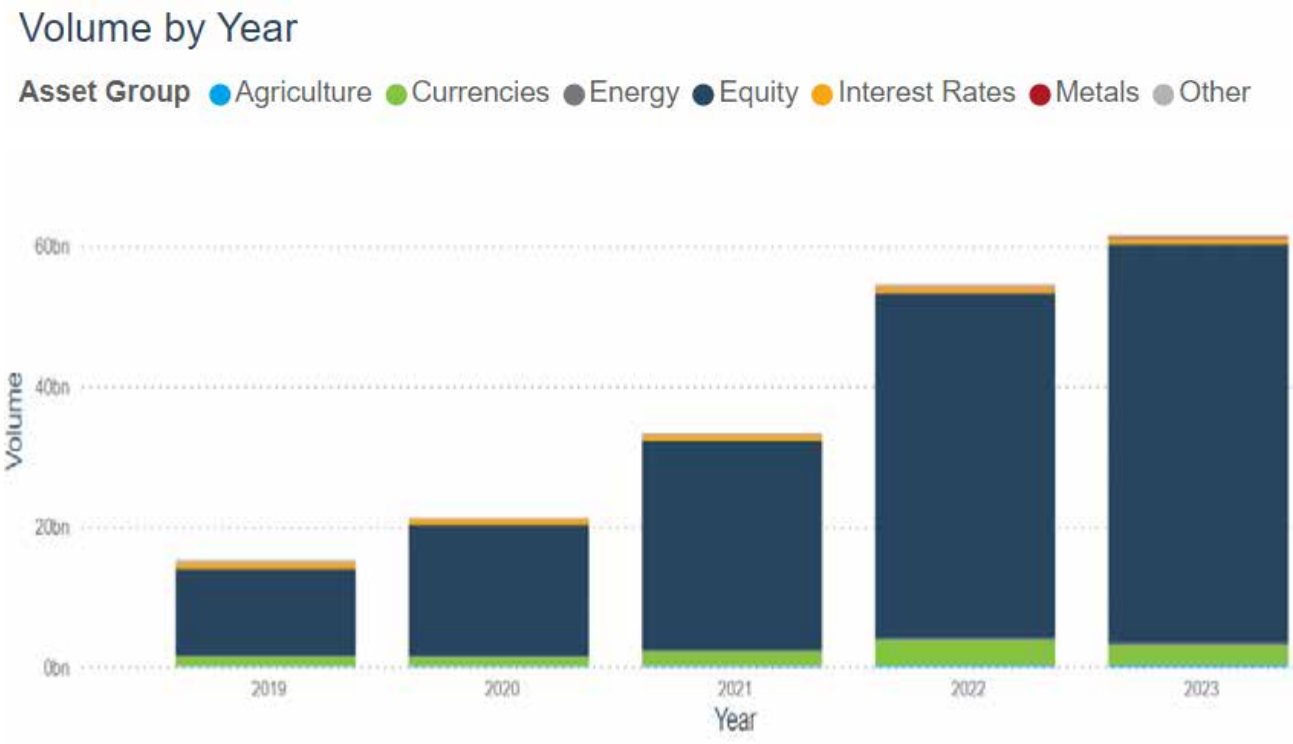

Рис 2.11. Структура міжнародної біржової торгівлі опціонами за видами активів, млрд угод

Джерело: [7]

Популярність опціонів серед інвесторів зростає з кожним роком. Основне пояснення цьому є те, що опціони значно дешевші при відкритті і триманні позицій упродовж певного періоду часу. Крім того, опціони на біржах укладаються виключно на біржові ф’ючерсні контракти, тому не передбачають фізичної поставки активів.

Як бачимо, у 2022 та 2023 роках спостерігається скорочення міжнародної біржової торгівлі товарними активами та, навпаки, досить швидкими темпами зростає частка торгівлі фінансовими активами.

2.3. Тенденції міжнародної біржової торгівлі

За даними Асоціації ф'ючерсної індустрії у 2022 році, як і в 2021 році, спостерігається продовження наступних тенденцій [7]:

- продовження щорічного приросту показників міжнародної біржової торгівлі;

- відновлення діяльності фінансових інститутів після пандемії та в умовах війни в Україні;

- забезпечення підприємців сприятливими умовами кредитування та фінансової підтримки;

- задоволення потреб покупців у товарах та послугах;

- нарощення темпів міжнародної біржової торгівлі фінансовими деривативними контрактами;

- фіксування нових рекордних показників об'ємів торгівлі та кількості відкритих позицій на міжнародних біржових майданчиках.

Основними проблемами, які постають нині перед глобальними біржовими ринками є [1-9]:

- війни та військові конфлікти, які тривають та загострюються в різних частинах світу, перш за все в Україні та в Ізраїлі;

- налагодження нових логістичних шляхів поставки товарних активів, які порушуються через війну в Україні;

- боротьба з наслідками цінових коливань на міжнародних біржових платформах через невизначеність та нові геополітичні ризики;

- зниження інфляційного тиску через ліберальну політику центробанків;

- подолання наслідків і упередження нових геополітичних війн у світі.

Оцінка міжнародної біржової торгівлі на фондових біржах проводиться на основі даних Світової федерації бірж. Звітність діяльності фондових бірж на ринках капіталу передбачає використання вартісних показників: об'ємів торгівлі, кількості відкритих позицій та ринкової капіталізації фінансових активів, переважно цінних паперів.

Звіт FY 2022 Market Highlights (додатки до розділу 2) вказує, що у 2022 році спостерігали помітне падіння світового біржового фондового ринку, перериваючи позитивну динаміку, яка спостерігалася в два попередні роки, за показниками [8-9]:

- ринкової капіталізації (-20%);
- вартості активів (-10%).

Основними фундаментальними факторами, які мали вплив на функціонування міжнародних фондових бірж в останні 2 роки були: інфляційні тенденції, викликані сильним споживчим попитом, адже пандемія і війна в Україні та санкції проти Росії, підвищили ціни на енергоносії, особливо для європейських країн. Крім того, у Китаї діють суворі вимоги щодо карантину через COVID, тому більшу частину року глобальний ланцюг поставок відставав, підвищуючи ціни на імпортні товари. Середовище високої інфляції, поряд із посиленням монетарної політики (включаючи підвищення процентних ставок у більшості економік), знижує рівень інвестицій на ринку акцій [8-9].

Зниження показників міжнародної торгівлі на ринку акцій було більш відчутним у технологічних секторах, які пережили «технічний спад». Хоча зв’язки крипто ринків із традиційними фінансовими ринками все ще обмежені, варто зазначити, що крах криптотрейдингової платформи FTX виніс на поверхню відсутність регуляторного нагляду та належного корпоративного управління на цих платформах, що підняло авторитет регульованої біржової торгівлі [9].

Оцінка динаміки міжнародної біржової торгівлі свідчить, що, за винятком товарних деривативів, обсяги біржових фінансових деривативів продовжували зростати. Позитивна тенденція відображається у масштабному зростанні біржової торгівлі опціонами на фондові індекси, що може бути пов'язано з більшою потребою у страхуванні цінових ризиків та невизначеності фінансових ринків [9].

Цього року звіт WFE 2022 Market Highlights об’єднав в одному звіті ринки цінних паперів та деривативів (додатки до розділу 2) [9].

Ключовими моментами на міжнародних біржових фондових ринках в 2022 році стали наступні [9]:

- Глобальна капіталізація фондового ринку впала близько на 20% у 2022 році порівняно з кінцем 2021 року. В абсолютних цифрах це становило понад 25 трлн дол. США [9].

- У той час як у 2022 році вартість торгівлі в усьому світі впала приблизно на 10%, вартість торгівлі зменшилася і в кожному регіоні [9].

- Середній розмір торгівлі був на найнижчому рівні за останні шість років (3014,58 доларів США за торги), зокрема на біржовому ринку Америки (6048,73 дол. США за торги), Азія-Пасифік (1 656,34 дол. США за торгівлю) та регіону «Європа-Близький Схід-Африка» (дол. США 3411,72/торги). Цей результат свідчить про те, що у 2022 році на ринок прийшло більше роздрібних інвесторів або фізичних осіб – малих і дрібних інвесторів [9].

- Кількість IPO та капітал, залучений через IPO2, різко знизилися порівняно з 2021 роком (-50% та -65%, відповідно) (рис. 2.12-2.13) [9].

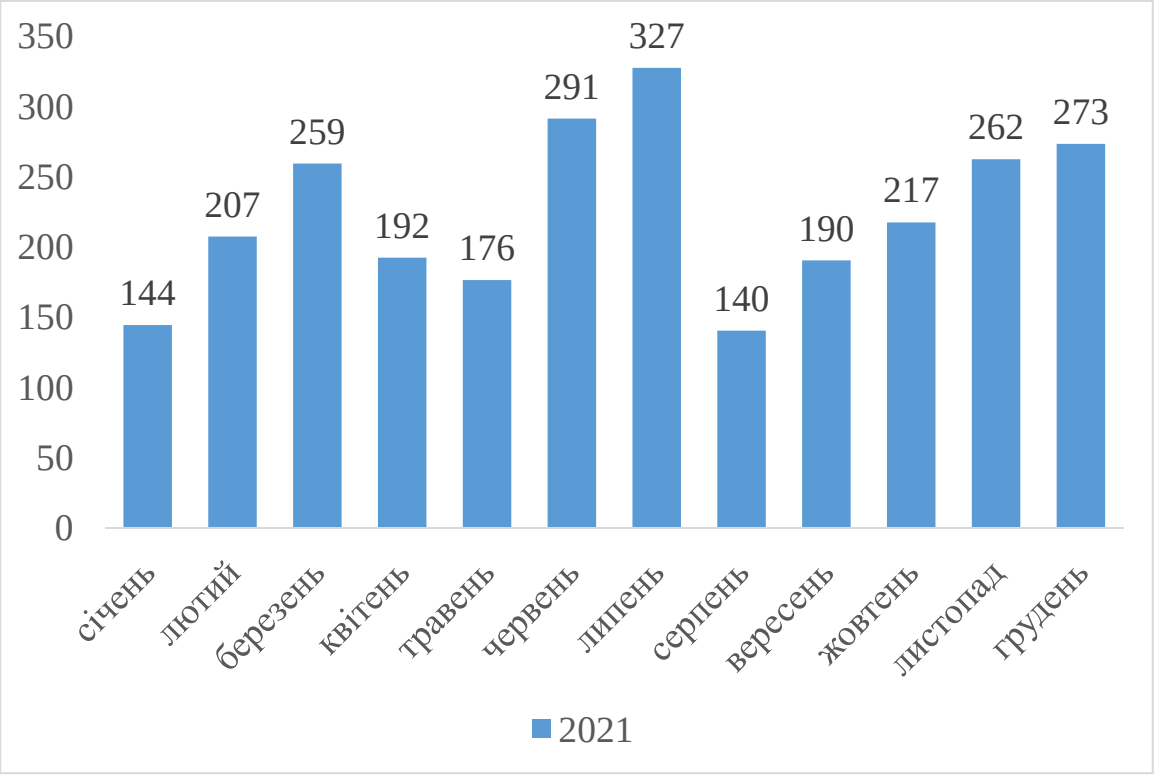

Рис. 2.12. Обсяги міжнародних IPO у 2021р., одиниць

Джерело: [9]

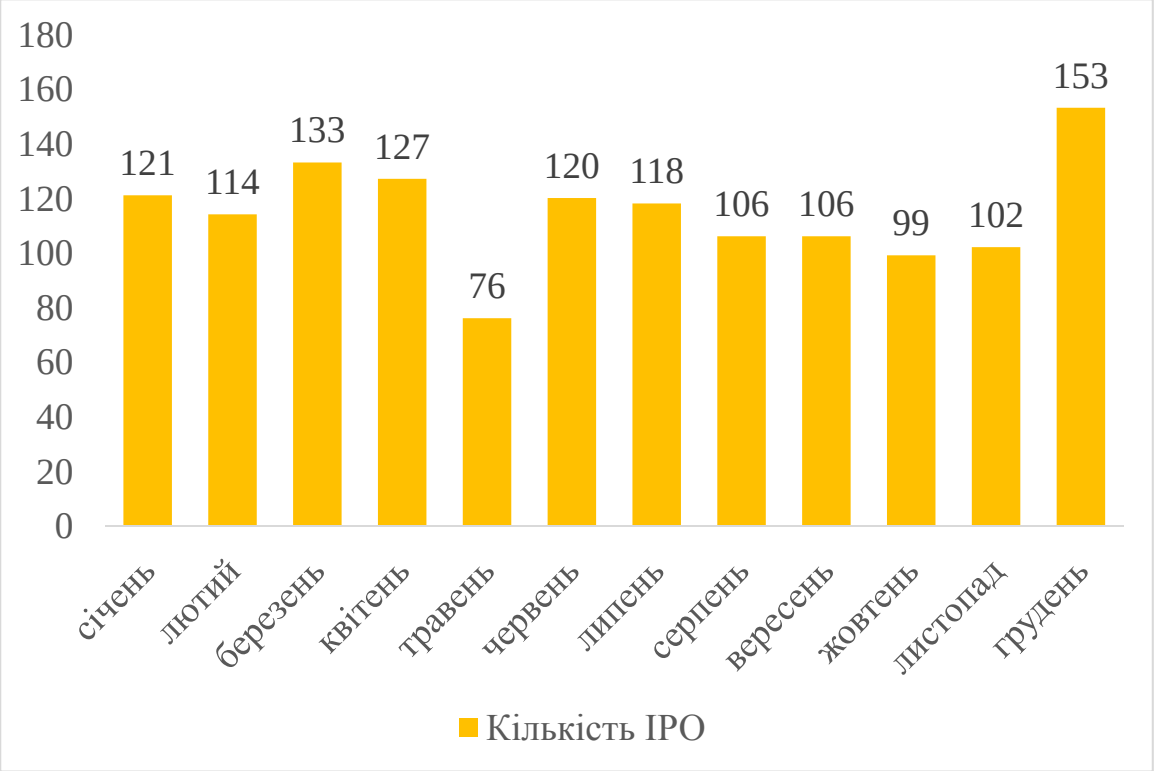

Рис. 2.13. Обсяги міжнародних IPO у 2022р., одиниць
Джерело: [9]

Падіння було зафіксовано в усіх регіонах, але особливо інтенсивним було в Америці, з кількістю IPO та капітал, залучений через IPO, впали на 81 % та 95 % відповідно (рис. 2.14) [9].

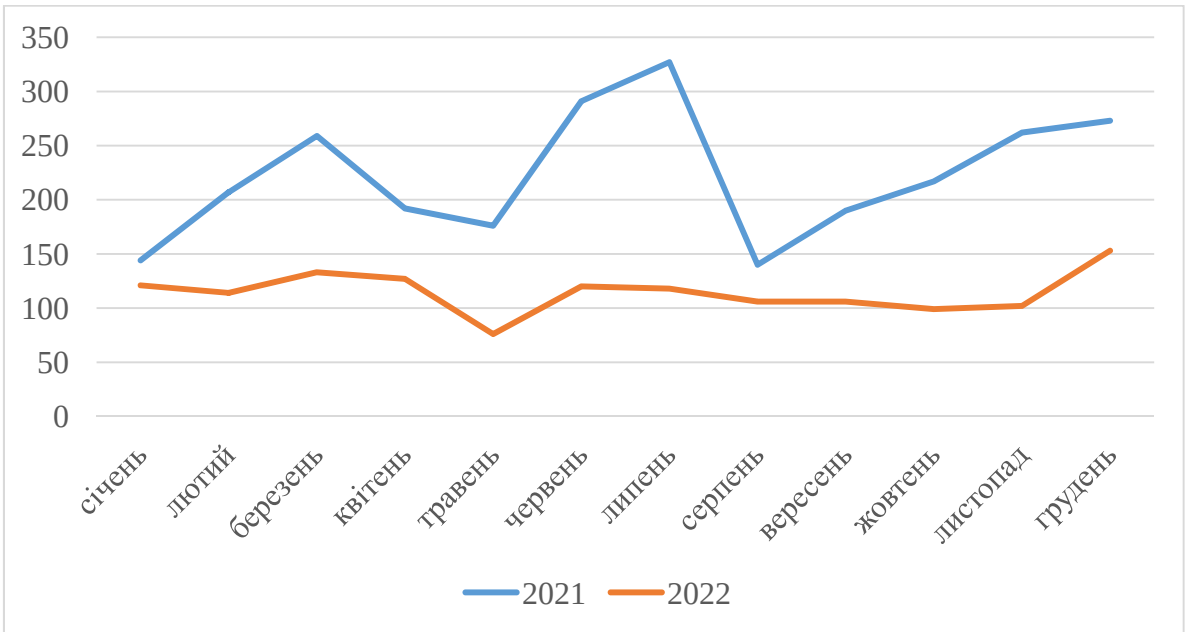

Рис. 2.14. Порівняння обсягів міжнародних IPO, одиниць
Джерело: побудовано автором на основі [9]

Таблиця 2.5

Поквартальне IPO у 2021 р., одиниць

Квартал/рік	Американський регіон	Регіон «Європа-Близький Схід-Африка»	Азійсько-тихоокеанський регіон	Всього
2021 р.				
I квартал	222	134	254	610
II квартал	145	213	301	659
III квартал	154	166	337	657
IV квартал	158	208	386	752
Всього	679	721	1278	2676
2022 р.				
I квартал	48	95	225	368
II квартал	35	72	216	323
III квартал	34	60	236	330
IV квартал	10	74	270	354
Всього	127	301	947	1375
Зміна 2022р./2021р., +/-%	-81	-58	-26	-49

Джерело: побудовано за даними [9]

- Середній розмір IPO у світі знизився з 183,72 млн дол. США за IPO у 2021 році до 126,30 дол. США мільйон/IPO у 2022 році, причому в усіх регіонах фіксується однаковий тренд, хоча з різною величиною [9].

-У той час як середній розмір IPO в Америці впав на 75%, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні падіння було помірним (-5,8 %) [9].

- Американські ринки провели 127 IPO у 2022 р., що принесло 10,23 млрд дол. США із середнім розміром IPO на 80,52 млн дол. Це стало можливим

завдяки деяким видатним IPO: Nasdaq організував у липні ЄЦБ Bancorp (кооперативний банк у Массачусетсі), залучивши 89,15 млн дол. США; у вересні Third Harmonic Bio (біотехнологічна компанія) – 94,38 млн дол. США; у жовтні Mobileye Global (компанія системного програмного забезпечення) збільшила свій капітал на 861 млн дол. США, ставши найбільшим IPO регіону за друге півріччя року; Prime Medicine, які вийшли на біржу за 175 млн дол. США. У листопаді те саме місце було обране компанією Acrivon Therapeutics, залучивши 94,38 млн дол. США [9].

- У 2022 р. на ринках Азіатсько-Тихоокеанського регіону відбулося 947 IPO, які принесли 131,82 млрд дол. США, в середньому 139,20 млн дол. США за IPO. У липні Hong Kong Exchanges and Clearing була обрана для Tianqi Lithium Corporation (майнінгової компанії), залучивши 1,71 млрд дол. США, тоді як у серпні на цій біржі проведено IPO для China Tourism Group Duty Free Corporation за 2,34 млрд дол. США, що зробило його найбільшим лістингом у регіоні з другої половини 2014 року р. У тому ж місяці Шанхайська фондова біржа провела IPO для Shanghai United Imaging Healthcare на 1,60 млрд дол. США, тоді як у жовтні Шеньчженьська фондова біржа відкрила свої двері для Arrow Home, яка виробляє та продає продукти для розумного дому, залучивши 2,27 млрд дол. США; і Mehow Innovative, яка досліджує та виробляє медичні прилади, залучила 2,08 млрд дол. США [9].

- У 2022 р. на біржових ринках регіону «Європа-Близький Схід-Африка» відбулося 301 IPO, залучивши 31,62 мільярда доларів США, із середнім показником 105,06 долара США. У вересні Deutsche Boerse організувала Porsche найбільше IPO у світі за друге півріччя року, залучивши 9,21 млрд дол. США, Саудівська біржа (Tadawul) залучила для Arabian Drilling Co public – 710,30 млн дол. США, а наприкінці року для Americana Restaurants International – 1,8 млрд дол. США [9].

Основними тенденціями на ринках деривативних контрактів у 2022 році були [9]:

- Кількість біржових деривативних контрактів, включаючи опціони та ф'ючерси, досягла найвищого рівня за останні одинадцять років, що склало 83,91 млрд. угод). Це на 34,1% більше, ніж у 2021 році (рис. 2.15.) [7, 9].

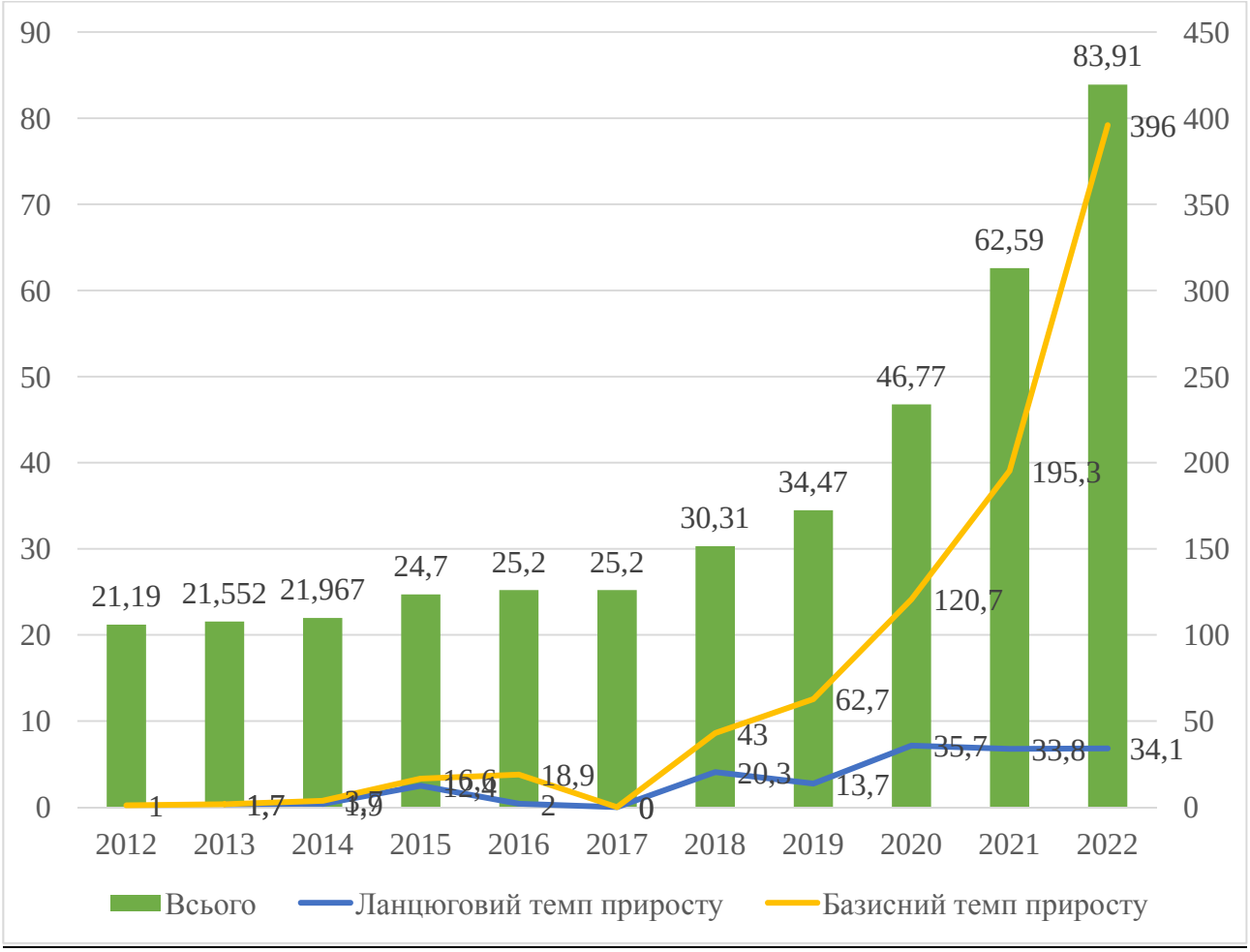

Рис. 2.15. Обсяги міжнародної біржової торгівлі деривативними контрактами, млрд угод

Джерело: побудовано за даними [7, 9]

- Обсяги зростання були досягнуті за рахунок опціонів, які зросли на 63,8 %, тоді як ф’ючерси мали зростання на 0,7 %. Таке збільшення обсягу торгівлі опціонами могло бути наслідком зростаючої потреби страхуватися від цінових ризиків та невизначеністю ринків товарних та фінансових активів.

- Обсяги всіх базових біржових активів зросли, за винятком опціонів на окремі цінні папери, товари, ф’ючерси ETF, де обсяги скоротилися в порівнянні з минулим роком [9].

- Усі три регіони зафіксували свій пік за останні шість років у 2022 році: регіон Америки 26,84 млрд, Азійсько-Тихоокеанський регіон – 50,32 млрд угод, а регіон «Європа-Близький Схід-Африка» – 7,60 млрд угод. Однак зростання суттєво різнилося між регіонами. Тоді як Азійсько-Тихоокеанський регіон зріс на 67,4 %, регіон «Європа-Близький Схід-Африка» зафіксував зростання на 0,1 %, а регіон Америки – на 5,6 % [9].

- Товарні деривативи були єдиними базовими активами на біржах, загальні обсяги яких (тобто враховуючи як ф'ючерси, так і опціони) знизилися у 2022 р. (-14,5 %), тоді як обсяги акцій, валюти та деривативів ETF досягли двозначних цифр збільшившись (48,4 %, 48,2 % і 36,9 % відповідно) [9].

- Обсяги відсоткових деривативів зросли на 8,5 % порівняно з попереднім роком.

- У той час як цінні папери, валюта та похідні інструменти ETF збільшили свою частку в обсягах торгівлі, товарні активи та відсоткові ставки зменшились в своїй частці.

- Ф'ючерси на цінні папери, опціони на фондові індекси, ф'ючерси на фондові індекси, валютні опціони, валютні ф'ючерси, товарні опціони, відсоткові ф'ючерси та опціони ETF досягли найвищого рівня торгівлі за останні одинадцять років. Опціони на фондові індекси, на які припадає найбільша частка (41,8 %) деривативів, зафіксували найвищий показник – збільшення обсягів (117,4 %) усіх біржових активів порівняно з 2021 роком. Національна фондова біржа Індії мала приріст торгівлі на 134,5 % порівняно з 2021 роком, склавши 32,57 мільярда контрактів – найвищий річний показник за останні одинадцять років.

- Після опціонів на фондові індекси, валютні опціони є іншою лінійкою біржових активів, яка зафіксувала показник зі щорічним збільшенням (104,9 %), в основному за рахунок тієї ж біржі, Національної фондової біржі Індії, де зафіксовано 98 % світових обсягів торгівлі валютними опціонами, які зросли на 111 % у порівнянні з минулим роком.

- У 2022 р. зафіксовані рекордні обсяги торгівлі ф’ючерсами на цінні папери, які здебільшого торгуються в регіоні «Європа-Близький Схід-Африка» (частка 52 %), в основному завдяки показникам Borsa Istanbul, на частку якої припадає 44 % світових обсягів і зростання на 42,6 % порівняно з минулим роком, а також до Бразильської ф’ючерсної біржі – B3 (частка 24 %), яка зросла на 44,1 % у 2022 році.

- Ефективність ф’ючерсних контрактів на відсоткові ставки, в основному зумовлена Чиказькою біржою CME, на долю якої припадає 52 % глобальних обсягів торгівлі товарними активами.

- Похідні відсоткові ставки: 4-річні обсяги короткострокових (STIR) і довгострокових (LTIR) деривативних контрактів збільшився на 25,1 % і 6,4 % відповідно, причому підвищилась ціна на всі види фінансових активів даної групи: опціони STIR (19,5 %), ф’ючерси STIR (27,1 %), опціони LTIR (10,9 %), ф’ючерси LTIR (5,7 %).

- Біржова торгівля по більшості товарних деривативних контрактів знизилися в порівнянні з аналогічним періодом минулого року: сільське господарство (-12,9 %), енергетика (-11 %), індекс (-56 %) та дорогоцінні метали (-19 %). Інші товарні деривативні контракти зросли на 13,6 %, тоді як деривативи на недорогоцінні метали залишилися незмінними.

- Хоча кількість зареєстрованих біржових фондів (ETF) зросла лише на 5 % порівняно з 2021 роком, вартість торгівлі ETF значно зросла (32,2 %) завдяки зростанню в кожному регіоні.

- Кількість зареєстрованих сек'юритизованих деривативів (SD) дещо зросла порівняно з минулим роком (2,6 %), але вартість торгів знизився в річному обчисленні (-21,6 %) через падіння в кожному регіоні.

- Кількість зареєстрованих інвестиційних фондів (IF) скоротилася порівняно з минулим роком (-6,1 %), тоді як вартість торгів зросла на 12,5 %. В регіоні зафіксовано зниження як кількості зареєстрованих інвестиційних фондів, так і вартості торгів, тоді як в Америці зміни були позитивні. У регіоні

Азіатсько-Тихоокеанського регіону зафіксовано найбільше падіння кількості зареєстрованих фондів і збільшення вартості торгівлі.

Аналітична оцінка біржової торгівлі на ринках капіталу за останні роки свідчить про зростаючу динаміку на ринках фінансових активів, а також незначне скорочення на ринках товарних активів. У звітах зафіксовано, що такий результат був досягнутий через необхідність додаткової боротьби з ціновими ризиками на ринках капіталу та потребі у хеджувальних стратегіях.

Питання для самоконтролю знань до розділу 2:

1. Охарактеризуйте кількісні показники міжнародної торгівлі.
2. Географічне зонування міжнародної біржової торгівлі.
3. Основні біржі, які входять до географічної зони Північної Америки.
4. Основні біржі, які входять до географічної зони Південної Америки.
5. Основні біржі, які входять до географічної зони Європи.
6. Основні біржі, які входять до географічної зони Азія-Пасифік.
7. Яку частку у міжнародній біржовій торгівлі у 2022 р. займали біржі Північної Америки?
8. Яку частку у міжнародній біржовій торгівлі у 2022 р. займали біржі Південної Америки?
9. Яку частку у міжнародній біржовій торгівлі у 2022 р. займали біржі Європи?
10. Яку частку у міжнародній біржовій торгівлі у 2022 р. займали біржі Азійсько-Тихоокеанського регіону?
11. Охарактеризуйте динаміку міжнародної біржової торгівлі в останні роки.
12. Які географічні зони міжнародної біржової торгівлі Ви знаєте на ринках капіталу?
13. Наведіть найвідоміші міжнародні біржові майданчики.
14. Скільки американських бірж у 2022 р. увійшли до міжнародного рейтингу Топ-10?

15. Скільки китайських бірж у 2022 р. увійшли до міжнародного рейтингу Топ-10?

16. Скільки корейських бірж у 2022 р. увійшли до міжнародного рейтингу Топ-10?

17. Скільки бразильських бірж у 2022 р. увійшли до міжнародного рейтингу Топ-10?

18. Асоціація ф'ючерсної індустрії.

19. Скільки бірж входять до Асоціації ф'ючерсної індустрії?

20. Які показники взяті за основу при формуванні звітів Асоціацією ф'ючерсної індустрії?

21. Охарактеризуйте структуру міжнародної біржової торгівлі за видами активів у 2022 р.

22. Охарактеризуйте структуру міжнародної біржової торгівлі за видами деривативних контрактів у 2022 р.

23. Структура міжнародної біржової торгівлі фінансовими активами у 2021 та 2022 рр.

24. Структура міжнародної біржової торгівлі товарними активами у 2021 та 2022 рр.

25. Наведіть основні види фінансових активів, які сьогодні торгуються на міжнародних біржах.

26. Наведіть основні види товарних активів, які сьогодні торгуються на міжнародних біржах.

27. Які основні біржові деривативні контракти на фондові індекси на міжнародних біржах нині застосовуються учасниками?

28. Які основні види відсоткових ставок нині найбільш використовувані у біржовій торгівлі?

29. Які основні види валютних курсів нині найбільш використовувані у біржовій торгівлі?

30. Які основні види сільськогосподарських товарів нині найбільш використовувані у біржовій торгівлі?

31. Які основні види енергоресурсів нині найбільш використовувані у біржовій торгівлі?

32. Вкажіть основні тенденції міжнародної біржової торгівлі товарними та фінансовими активами.

33. Порівняйте обсяги міжнародних IPO у 2021 та 2022 рр.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 2:

1. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок: навчальний посібник/ М.О. Солодкий. К.: Компринт, 2017. 576 с.

2. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посіб. К.: Компринт, 2019, 520 с.

3. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О., Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. посібник. К.: ФОП Ямчинський, 2020. 642 с.

4. Яворська В.О. Аналіз торгівлі деривативними контрактами на міжнародних біржах. Інфраструктура ринку. 2022. № 68. URL: http://www.market-infr.od.ua/uk/68-2022.

5. Яворська В.О. Аналіз ринків капіталу та організованих товарних ринків. Інфраструктура ринку. 2022. № 69. URL: http://www.market-infr.od.ua/uk/69-2022.

6. 2021: In fourth place among the largest exchanges in the world in terms of capitalization of quoted securities. URL: https://tadviser.com/index.php/Company:Euronext.

7. Статистичні звіти Ассоціації ф’ючесрної індустрії. URL: https://fia.org.

8. 2021 Market Highlights. URL: https://www.world-exchanges.org.

9. 2022 Market Highlights. URL: https://www.world-exchanges.org.

10. 10 largest stock exchanges. URL: https://focusonbusiness.eu.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Додаток 2.1

Топ-10 міжнародних фондових бірж за ринковою капіталізацією у 2020 р., трлн дол. США

Джерело: [10]

Додаток 2.2

Концентрація фондових бірж у світі за відсотковим розподілом по країнах світу у 2020 р., %

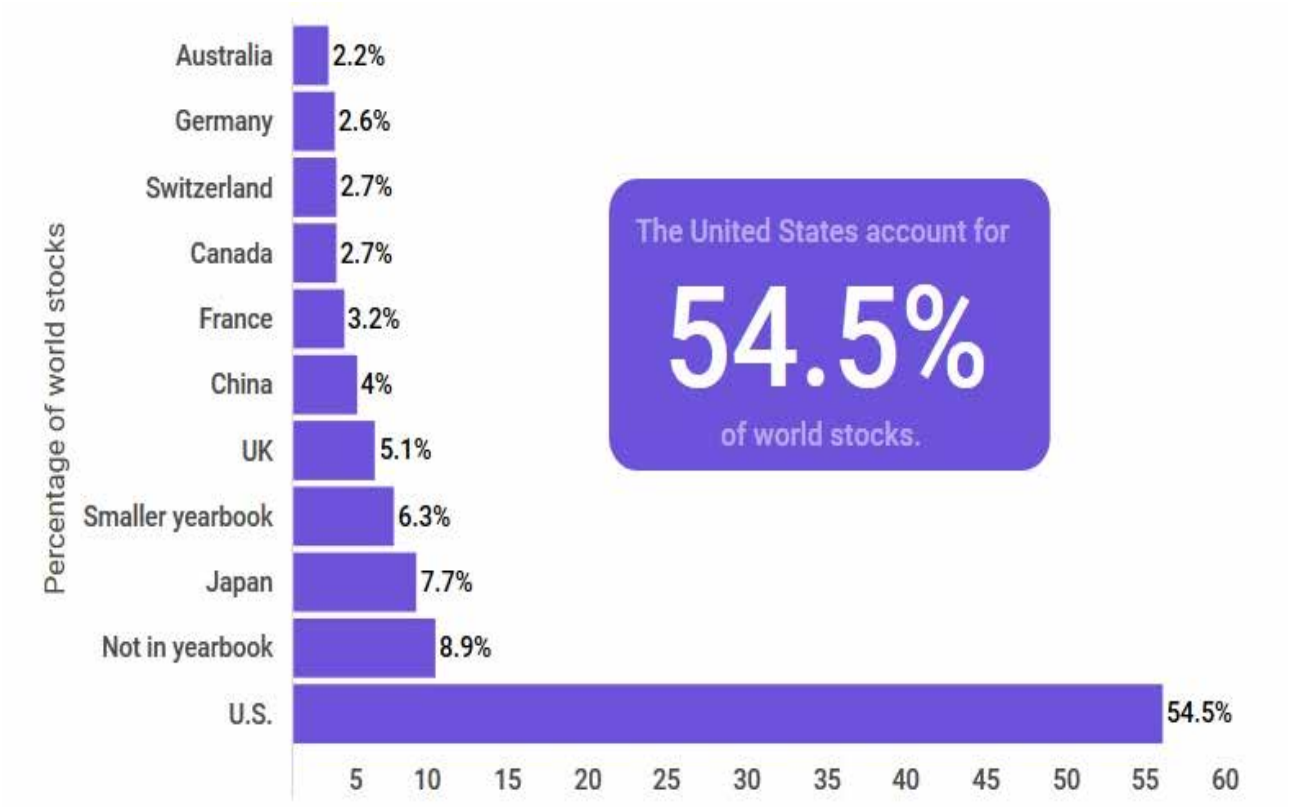

Джерело: [10]

Додаток 2.3

Географічна структура міжнародної біржової торгівлі в 2023 р.

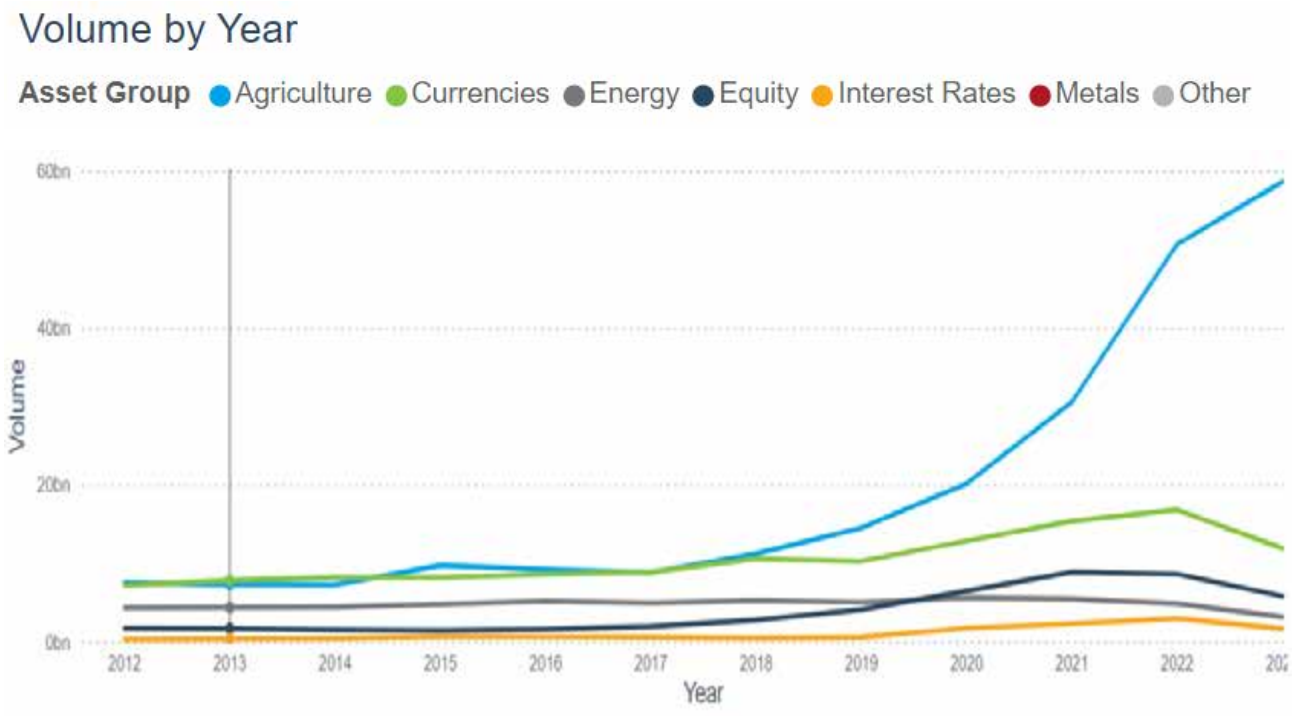

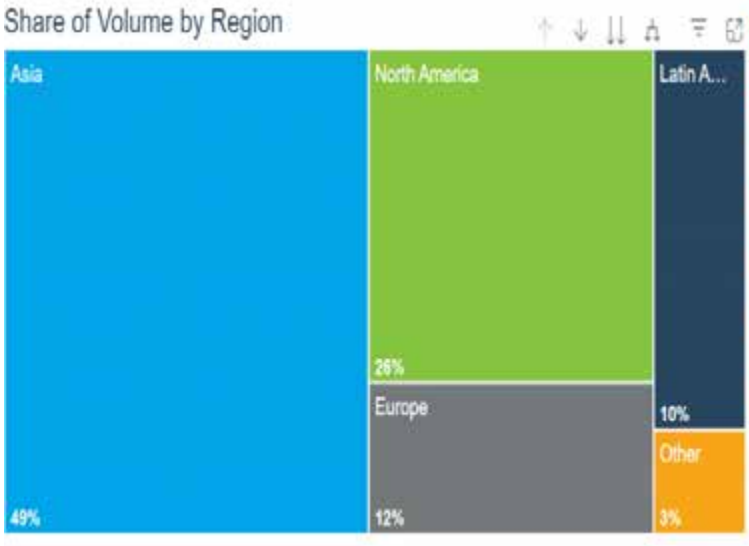

Asset Group	Subcategory	Volume
Equity	Equity Index Products	188,672,481,55
Equity	Individual Security Products	85,134,903,60
Equity	Exchange Traded Products (ETP/ETF/ETN)	27,355,763,94
Currencies	USD vs Asia Pacific	27,230,442,46
Interest Rates	STIRS	23,919,855,51
Interest Rates	Medium Term (2-10 years)	17,067,908,77
Currencies	USD vs Europe, Middle East & Africa	10,431,290,21
Metals	Steel	6,974,014,04
Energy	Brent	6,549,354,52
Currencies	USD vs Americas	6,033,806,39
Energy	Natural Gas	4,353,297,92
Interest Rates	Long Term (>10 years)	4,304,193,56
Agriculture	Soy Meal	3,955,631,99
Totals		**479,141,742,00**

Джерело: [7]

Додаток 2.4

Кількість відкритих позицій на біржах у 2023 р.

	Future		Option		Total	
Exchange	August 23	YoY%	August 23	YoY%	August 23	YoY
Asia Pacific Exchange	4,258	13.4%			4,258	13.4%
ASX	19,991	114.5%	7,127,478	13.4%	7,147,469	13.5%
ASX 24	3,576,512	0.7%	68,114	2.9%	3,644,626	0.7%
Athens Derivatives Exchange	519,689	109.2%	2,545	-7.8%	522,234	107.9%
B3	45,721,965	22.0%	143,198,875	87.1%	188,920,840	65.7%
Bitnomial Exchange	103	5050.0%			103	5050.0%
Bolsa de Valores de Colombia	105,419	82.9%	62	-56.0%	105,481	82.5%
Borsa Istanbul	17,801,271	-51.6%	858,192	6.6%	18,659,463	-50.4%
Borsa Italiana (IDEM)	208,630	-25.7%	6,130,228	10.1%	6,338,858	8.3%
BSE	763,958	-31.7%	324,333	127.2%	1,088,291	-13.8%
Budapest Stock Exchange	370,589	-40.3%	20,105	251212.5%	390,694	-37.0%
Cboe Europe Derivative Exchange	16	-95.4%	250	-66.7%	266	-75.8%
CBOE Futures Exchange	417,160	21.5%			417,160	21.5%
Chicago Board of Trade	24,145,005	27.5%	6,476,032	5.1%	30,621,037	22.0%
Chicago Mercantile Exchange	19,271,362	-22.2%	47,620,527	2.7%	66,891,889	-6.0%
China Financial Futures Exchange	1,298,978	23.2%	500,346	132.7%	1,799,324	41.7%
Commodity Exchange (COMEX)	929,442	1.5%	972,811	0.6%	1,902,253	1.0%
Dalian Commodity Exchange	12,734,732	34.4%	2,222,040	80.5%	14,956,772	39.7%
Dubai Gold & Commodities Exchange	111,584	-4.1%	0		111,584	-4.5%
Dubai Mercantile Exchange	15,480	-3.9%			15,480	-3.9%
Eurex	26,909,966	-14.6%	114,821,473	-7.6%	141,731,439	-9.0%
Euronext Derivatives Market	1,105,934	-27.5%	17,096,430	-19.0%	18,202,364	-19.5%
European Energy Exchange (EEX)	4,980,655	24.4%	181,809	128.8%	5,162,464	26.4%
FairX	15,818	-13.6%			15,818	-13.6%
FEX	2	0.0%			2	0.0%
Hong Kong Exchanges and Clearing	1,154,773	26.6%	13,390,565	23.3%	14,545,338	23.6%
ICE Endex	1,909,199	3.8%	1,405,166	28.5%	3,314,365	13.0%
ICE Futures Abu Dhabi	45,223	21.2%			45,223	21.2%
ICE Futures Europe	16,064,743	0.1%	24,669,453	-5.2%	40,734,196	-3.1%
ICE Futures Singapore	2,485	-57.4%			2,485	-57.4%
ICE Futures U.S.	25,705,600	4.4%	13,182,771	23.6%	38,888,371	10.2%
India International Exchange	504	-32.4%	130	-85.9%	634	-61.9%
Totals	309,885,849	-1.6%	954,154,678	9.6%	1,264,040,527	6.6%

Джерело: [7]

Додаток 2.5

Щорічний звіт Світової фудерації бірж за 2022 р.

WORLD FEDERATION OF EXCHANGES

FY 2022 Market Highlights

Summary

In 2022, we saw a noticeable decline in the global stock market, both in market capitalisation (-20%) and in value traded (-10%), interrupting the positive trend observed in the two previous years. Several defining themes and drivers emerge. First, the inflationary trends fuelled by strong consumer demand and supply bottlenecks in the aftermath of the pandemic were exacerbated by the war in Ukraine and the sanctions against Russia, which increased energy prices, especially for European countries. In addition, the still stringent COVID lockdown requirements in China, enforced most of the year, strained the global supply chain, increasing prices of imported goods. The high inflation environment, alongside the tightening of monetary policies (including raising interest rates across most economies), cooled down investment in the equity market. The decline in the equity market indicators was more noticeable in the technology sector, which experienced a "tech plunge". Although the linkages of the crypto markets with the traditional financial markets are still limited, it is worth noting that the collapse of the crypto trading platform FTX brought to the surface a lack of regulatory oversight and proper corporate governance in these platforms, highlighting the importance of regulated exchanges as the trusted, industry gold-standard.

Finally, with the exception of commodity derivatives, volumes of exchange-traded derivatives continued with their positive trend, with a pronounced increase in the case of options, which could be due to a higher need to hedge against (or even speculate on) market uncertainty.

This year, the WFE 2022 Market Highlights report brings together in a single report the equity and derivatives markets, summarising the evolution of multiple key financial market indicators across these markets and offering a comprehensive picture of market activities during 2022.[1]

Key points

Cash equity

- **Global equity market capitalisation** declined about 20% in 2022 compared to the end of 2021, with all regions declining significantly. In absolute terms, this represents more than 25 trillion US dollars which have been wiped off the stock markets worldwide.
- While **trading value** fell about 10% globally in 2022, with trading value declining in every region, global **volumes** increased about 5%, with every region contributing to this result. 2022 recorded the highest global volumes in the last six years (48.32 billion trades) and the highest regional volumes during the same period: the Americas (13.44 billion trades), APAC (31.13 billion trades) and the EMEA region (3.74 billion trades).
- The **average trade size** was at its lowest level in the last six years (at USD 3,014.58 /trade), with every region recording a minimum: the Americas (USD 6,048.73/trade), APAC (USD 1,656.34/trade) and the EMEA (USD 3,411.72/trade) This result suggests that more retail investors came to the market in 2022.
- The **number of IPOs and the capital raised through IPOs**[2] declined sharply compared to 2021 (-50% and -65%, respectively).
    - The drop was recorded across all regions but was particularly intense in the Americas,[3], with the number of IPOs and the capital raised through IPOs falling 81% and 95%, respectively.

[1] In previous years, the end-of-year markets report ("Annual Market Highlights") and the annual derivatives report ("Annual Derivatives Report") were published separately.
[2] NYSE did not submit the IPO data in time for this report, which might have impacted the aggregate results.
[3] See previous footnote.

Джерело: [9]

- The **average size of an IPO** decreased globally from USD 183.72 million/IPO in 2021 to USD 126.30 million/IPO in 2022, with all regions recording the same trend although with different magnitude. While the average size of IPO in the Americas fell 75%, in APAC the decline was modest (-5.8%).
- **American markets** opened their doors to 127 IPOs in 2022 generating USD 10.23 billion, with an average size of IPOs of USD 80.52 million. This was possible thanks to some notable IPOs: **Nasdaq** hosted in July *ECB Bancorp*, a co-operative bank in Massachusetts, raising USD 89.15 million; in September, *Third Harmonic Bio*, a biotechnology company, generated USD 94.38 million; in October, *Mobileye Global*, a system software company, increased its capital by USD 861 million, making it the largest IPO of the region in the second half of the year; and *Prime Medicine*, that went public for USD 175 million. In November, the same venue was chosen by *Acrivon Therapeutics*, raising USD 94.38 million.
- **APAC markets** hosted 947 IPOs in 2022 generating USD 131.82 billion, an average of USD 139.20 million/IPO. In July **Hong Kong Exchanges and Clearing** was the venue of choice for *Tianqi Lithium Corporation*, a mining company, raising USD 1.71 billion, while in August it hosted *China Tourism Group Duty Free Corporation* which went public for USD 2.34 billion, making it the largest listing of the region in the second half of the year. In the same month **Shanghai Stock Exchange** welcomed *Shanghai United Imaging Healthcare Company*, for USD 1.60 billion, while in October **Shenzhen Stock Exchange** opened its doors to *Arrow Home Group*, which produces and sells smart home products, raising USD 2.27 billion; and to *Mehow Innovative*, which researches and manufactures medical devices, raising USD 2.08 billion.
- **EMEA markets** welcomed 301 IPOs in 2022, raising USD 31.62 billion, with an average of USD 105.06 million/IPO. In September **Deutsche Boerse** hosted *Porsche*, the largest IPO in the world in the second half of the year, which raised USD 9.21 billion. **Saudi Exchange (Tadawul)** welcomed *Arabian Drilling Co* to go public for USD 710.30 million, while ending the year hosting *Americana Restaurants International* for USD 1.8 billion.

Exchange-traded derivatives

- The **number of exchange-traded derivatives contracts**, including both options and futures, reached their highest level in the last six years, amounting to 56.17 billion for options and 29.59 billion for futures (84.76 billion derivatives contracts traded). This represents a 34.4% increase compared to 2021.
  - This increase was driven mostly by options, which rose 63.8% (and account for 65% of all derivatives contracts traded), while futures had a 0.7% uptick. Such an increase in option trading volume could be due to the increasing need to hedge against (or even speculation on) market uncertainty.
  - Volumes across all underlying asset classes increased, with the exception of single stock options, commodity futures and ETF futures, where volumes declined year-on-year.
  - All three regions recorded their peak over the last six years in 2022: the Americas region 26.84 billion, APAC region 50.32 billion, and EMEA region 7.60 billion contracts traded. However, the growth varied significantly between regions. While APAC grew 67.4%, EMEA recorded a 0.1% uptick and the Americas region a 5.6% increase.
- **Commodity derivatives** were the only product line whose overall volumes (that is, considering both futures and options) declined in 2022 (-14.5%), while **equity, currency, and ETF derivatives** volumes witnessed double digit increases (48.4%, 48.2%, and 36.9%, respectively).
- **Interest rate derivatives** volumes increased 8.5% year-on-year.
- While the **equity, currency and ETF derivatives** increased their share in volumes traded, commodity and interest rate derivatives decreased their share.
- **Single stock futures, stock index options, stock index futures, currency options, currency futures, commodity options, interest rate futures and ETF options** reached their highest level in volumes in the last six years.
- **Stock index options**, which account for the highest share (41.8%) of derivatives contracts, recorded the highest increase in volumes (117.4%) of all product lines relative to 2021. Notably, stock index options traded at the

Джерело: [9]

National Stock Exchange of India increased 134.5% compared to 2021, amounting to 32.57 billion contracts, by far their highest annual figure in the last six years.

- After stock index options, **currency options** is the other product line which recorded three digit year-on-year increase (104.9%), mostly due to the same exchange, **National Stock Exchange of India,** where 98% of global volumes of currency options are traded and which grew 111% year-on-year.
- Record volumes of **single stock futures** in 2022, which are mostly traded in the EMEA region (52% share), are due mainly to the performance of **Borsa Istanbul**, which accounts for 44% share of global volumes and grew 42.6% year-on-year, but also to **B3 – Brasil Bolsa Balcao** (24% share) which went up 44.1% in 2022.
- **Interest rate futures** performance is mostly due to the **CME Group**, which accounts for 52% share of global volumes.
- **Interest rate derivatives:**[4] Year-on-year, short-term (STIR) derivatives and long-term (LTIR) derivatives volumes increased 25.1% and 6.4%, respectively, with all product lines going up: STIR options (19.5%), STIR futures (27.1%), LTIR options (10.9%), LTIR futures (5.7%).
- **Commodity derivatives:**[5, 6] Most commodity derivatives declined year-on-year: agriculture (-12.9%), energy (-11%), index (-56%) and precious metals (-19%). Other commodity derivatives increased 13.6%, while derivatives on non-precious metals remained constant.

Other products

- While the **number of listed exchange-traded funds (ETFs)** increased only 5% when compared to 2021, the **ETF value traded** increased considerably (32.2%), due to increases in every region.
- The **number of listed securitised derivatives (SD)** went slightly up year-on-year (2.6%), but the **value traded** declined year-on-year (-21.6%), due to declines in every region.
- The **number of listed investment funds (IF)** fell year-on-year (-6.1%) while the value traded increased 12.5%. EMEA region recorded declines in both number of listed investment funds and value traded, while in the Americas both changes were positive. The APAC region recorded the largest drop in the number of listed funds and the largest increase in value traded.

Джерело: [9]

Cash equity

Chart 1: Market capitalisation

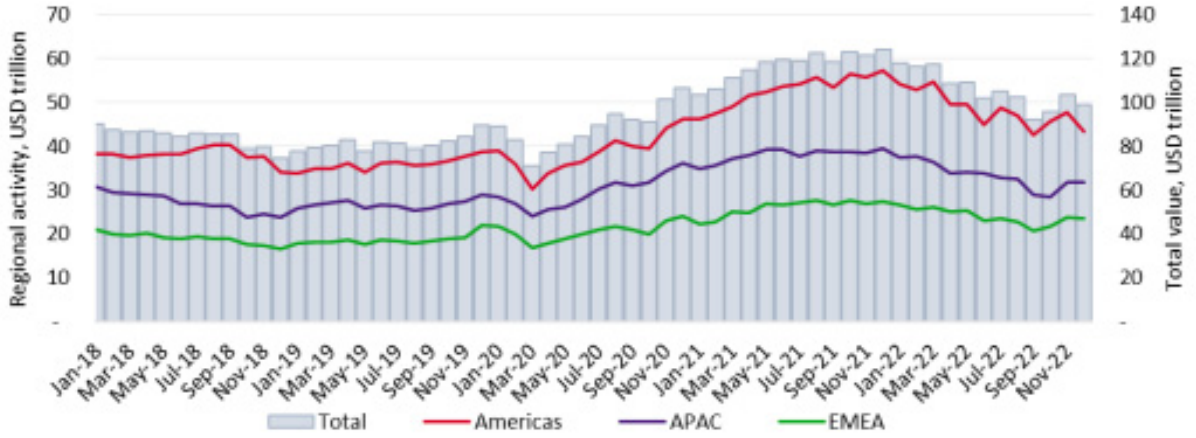

Chart 2: Value traded through Electronic Order Book (EOB)

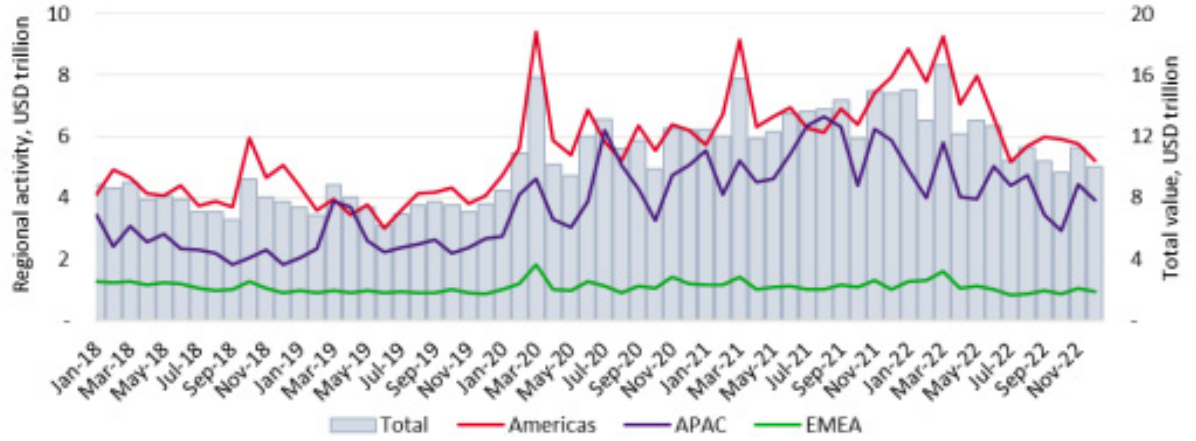

Chart 3: Number of trades through EOB

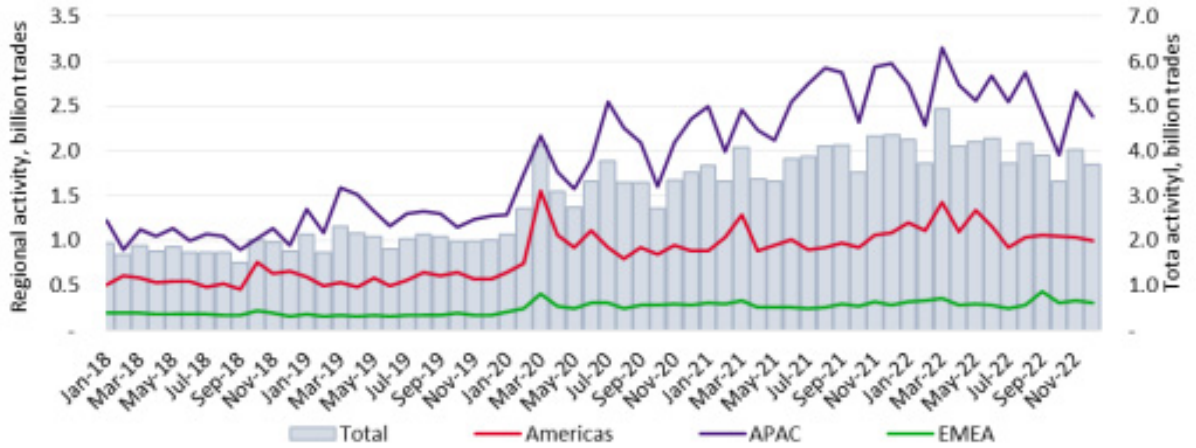

Джерело: [9]

Chart 4A: Number of listed companies

Chart 4B: Change in the number of listed companies

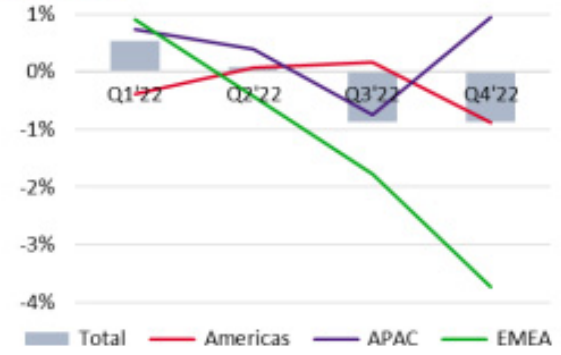

Chart 5: Number of IPOs

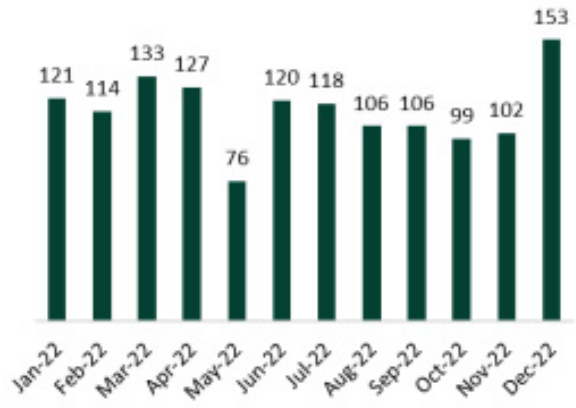

Chart 6: Number of IPOs by region

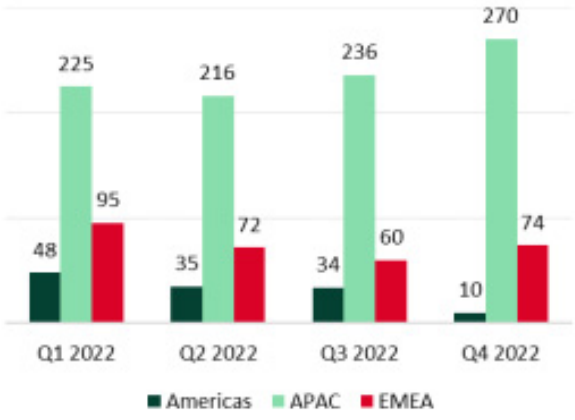

Chart 7: Capital raised through IPOs

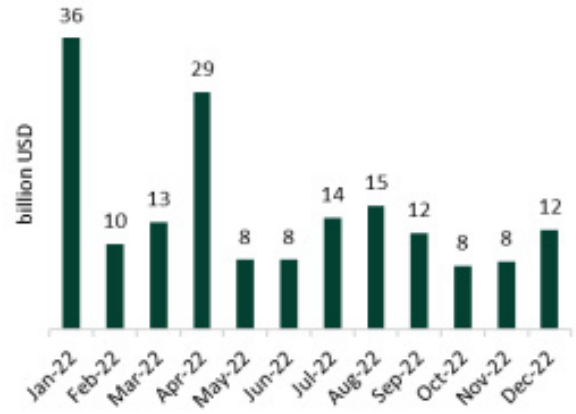

Chart 8: Capital raised through IPO by region

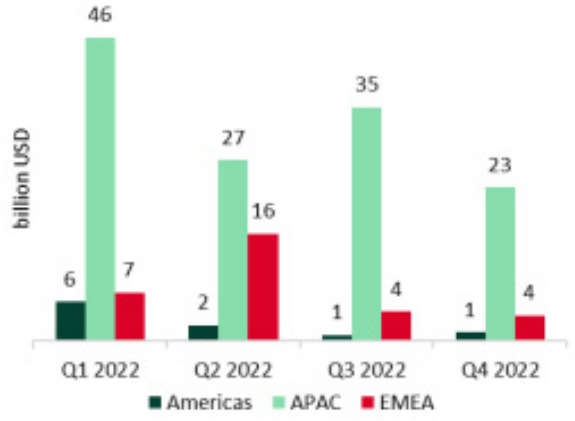

Джерело: [9]

Chart 9: IPO activity

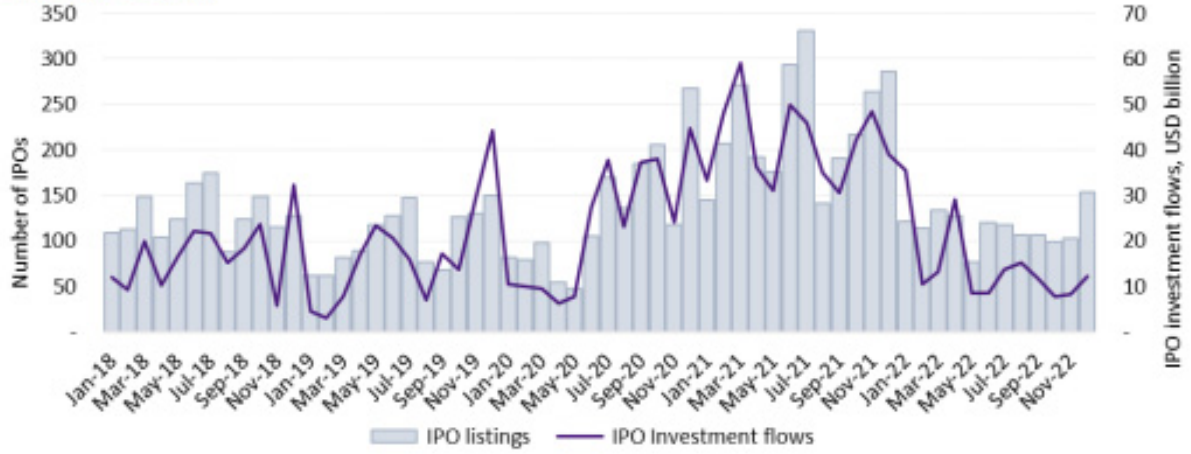

Chart 10: New listings (IPO and non-IPO)

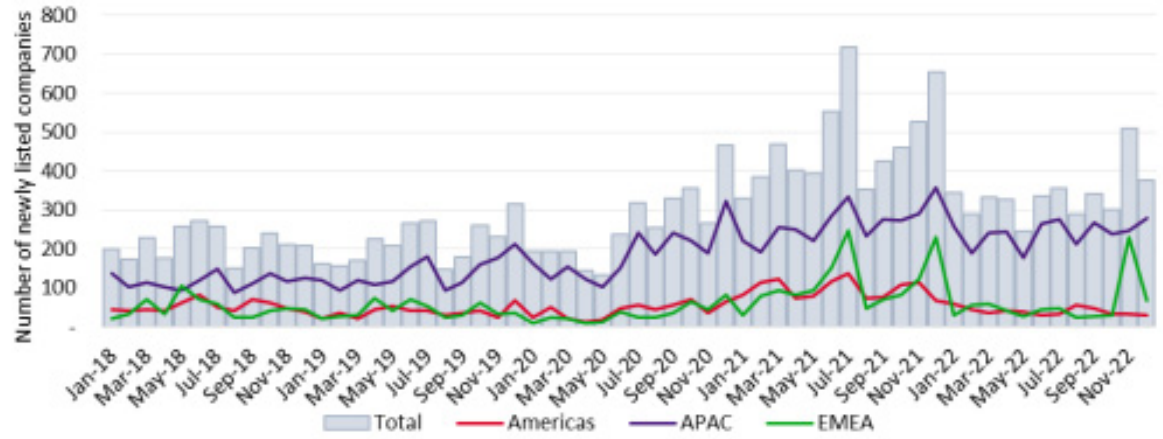

Chart 11: Investment flows (IPO and non-IPO)

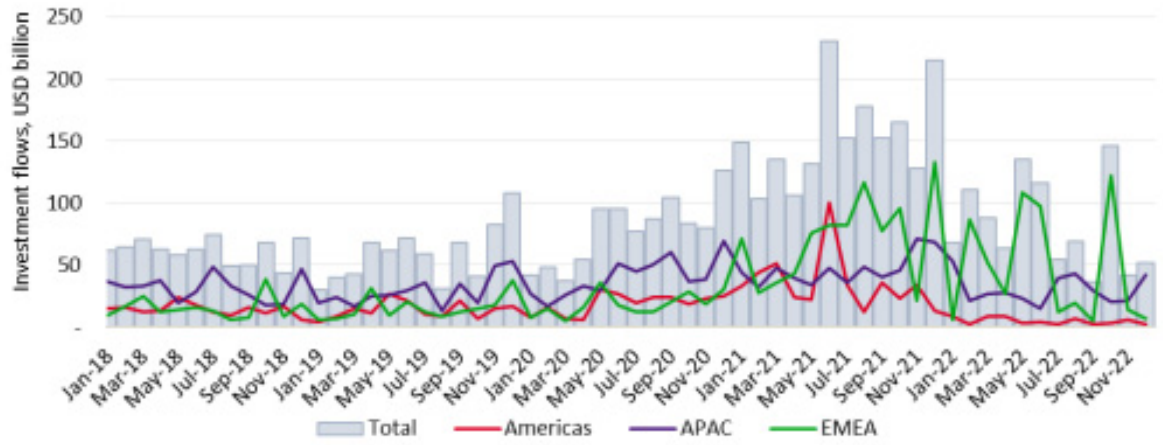

Джерело: [9]

Exchange-traded derivatives

Chart 12: Derivatives total volumes

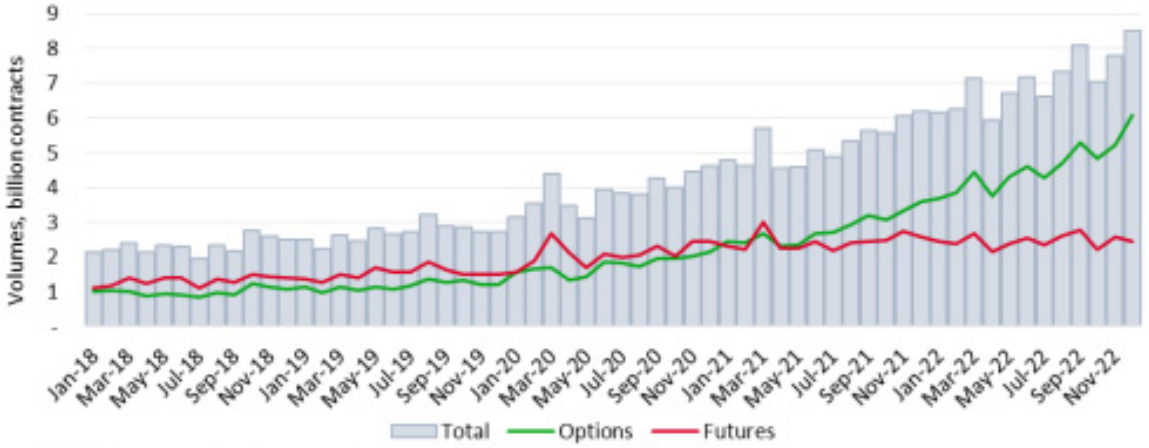

Chart 13: Volumes of exchange-traded derivatives, by region

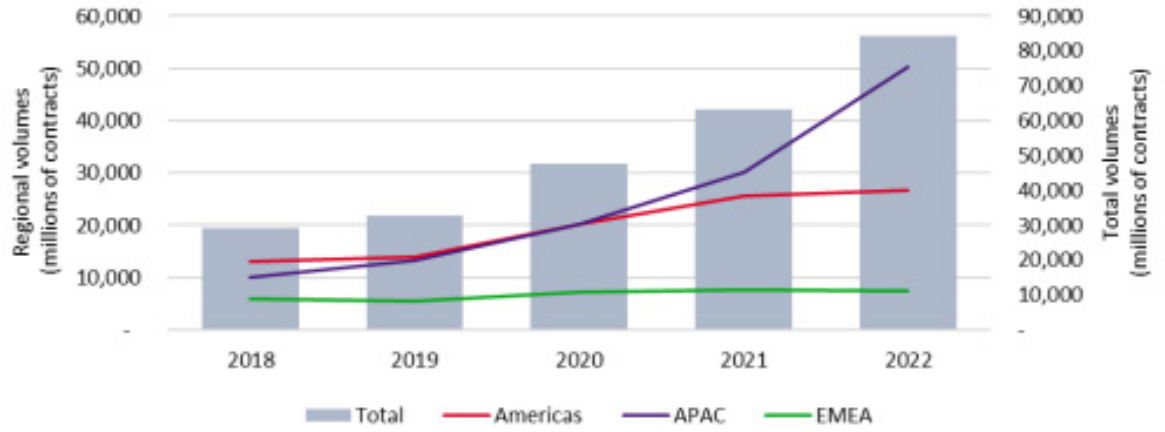

Chart 14: Share of total volumes: breakdown by regions

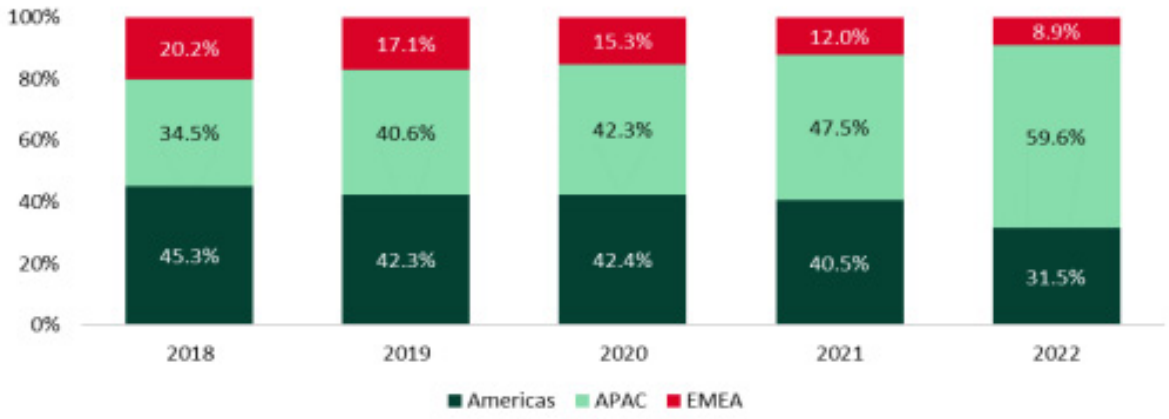

7

Джерело: [9]

Chart 15: Product composition over time by share of total volume

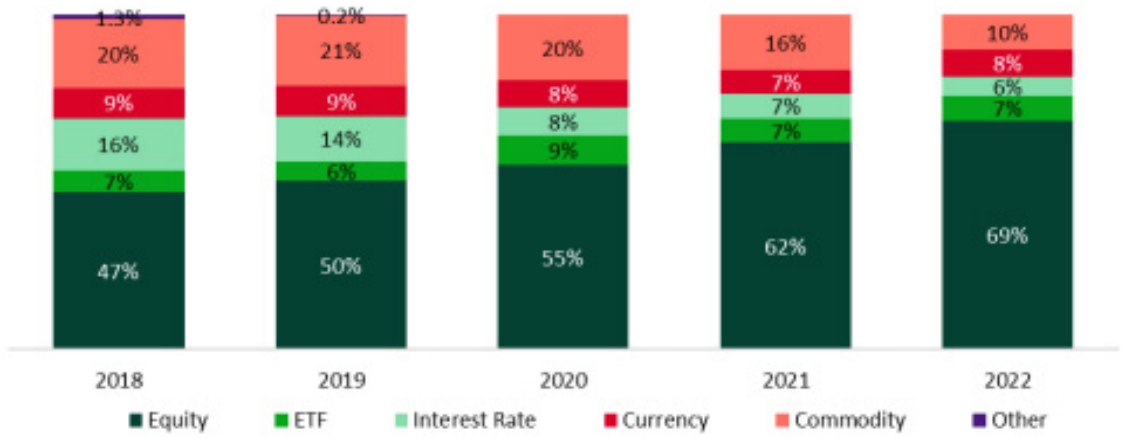

Chart 16: Share of total volumes in 2022, by region and asset class

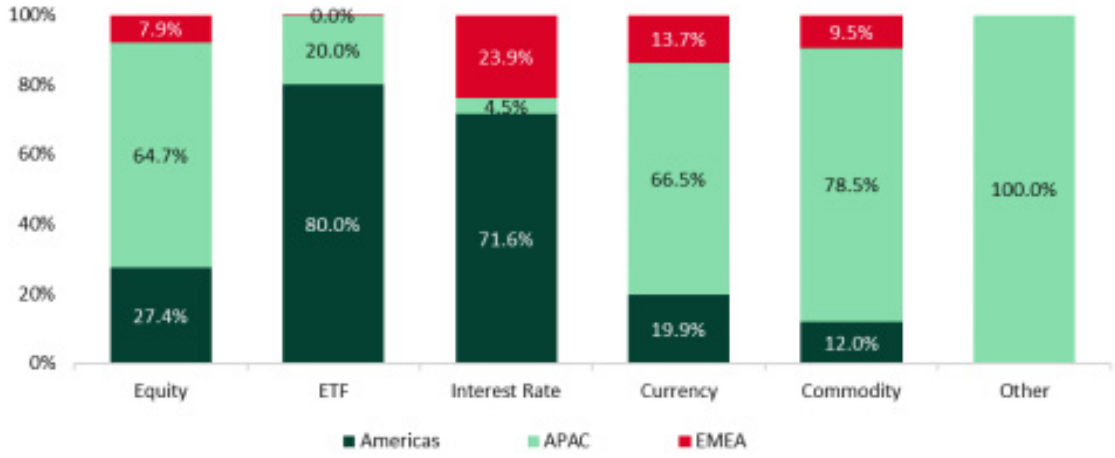

Chart 17: Volumes by asset class over five years (billions of contracts traded)

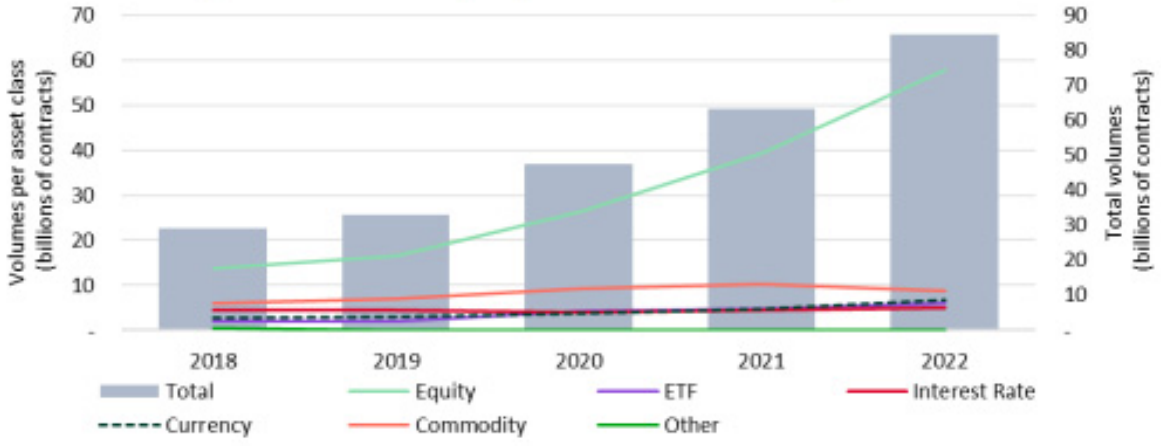

8

Джерело: [9]

Chart 18: Volumes of equity derivatives over five years (billions of contracts traded)

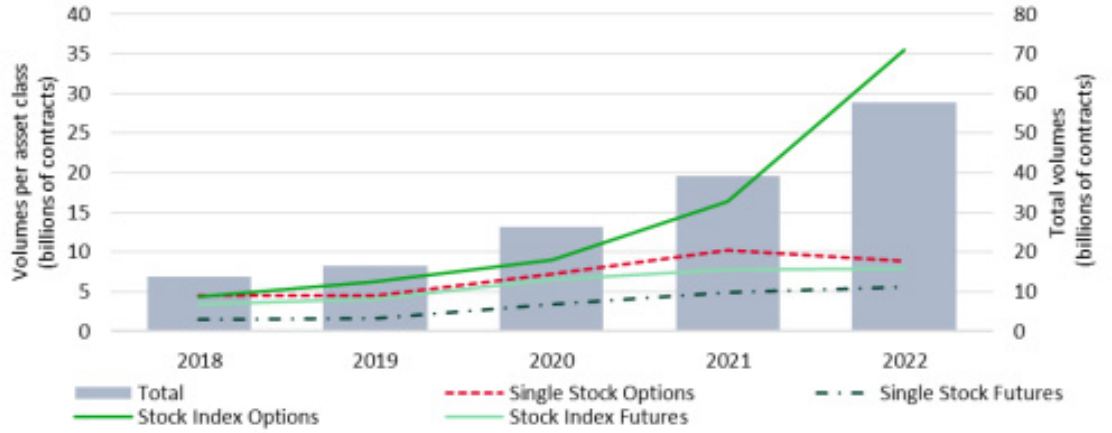

Chart 19: Single stock options

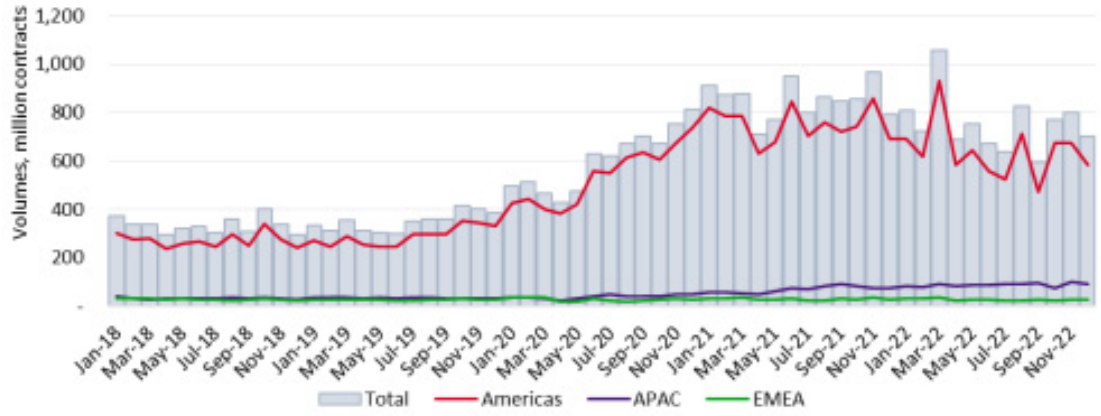

Джерело: [9]

Chart 20: Single stock options

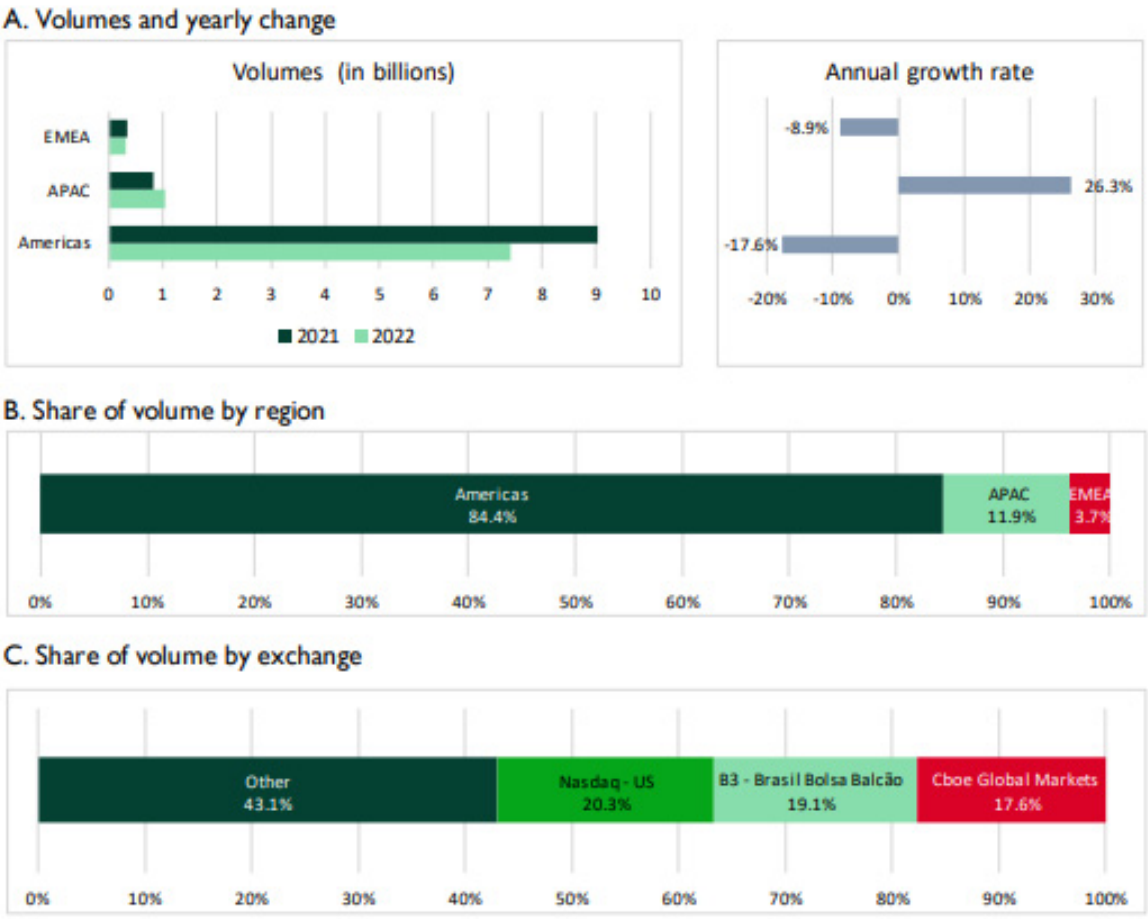

Table 1: Top 10 single stock options contracts traded in 2022[7]

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
PETROBRAS	100 shares	B3 - Brasil Bolsa Balcão	70,191,620,208	11,429	16,355,955,656
VALE	100 shares	B3 - Brasil Bolsa Balcão	15,257,015,800	5,359	3,221,525,600
VIA VAREJO		B3 - Brasil Bolsa Balcão	9,522,382,600	952	2,700,189,400
ITAU	100 shares	B3 - Brasil Bolsa Balcão	6,562,766,000	951	2,680,641,800
BANCO DO BRASIL		B3 - Brasil Bolsa Balcão	5,243,121,000	1,157	2,510,705,400
Tesla Inc (TSLA)	100 shares	Cboe Global Markets	120,837,919	NA	NA
Tesla Inc (TSLA)	100 shares	Nasdaq - US	120,810,293	5,138,456	1,584,183,214
Apple Inc (AAPL)	100 shares	Nasdaq - US	107,794,532	1,504,293	1,964,399,392
Apple Inc (AAPL)	100 shares	Cboe Global Markets	104,921,151	NA	NA
Tesla Inc (TSLA)	100 shares	MIAX Exchange Group	77,112,287	NA	NA

[7] Notional value is expressed in million US dollars, the volume and open interest in full numbers. As contract sizes vary dramatically across markets, these figures should always be read with reference to the notional value traded (where available) as the largest markets by contracts traded are not always the largest by notional value traded.

Джерело: [9]

Chart 21: Single stock futures

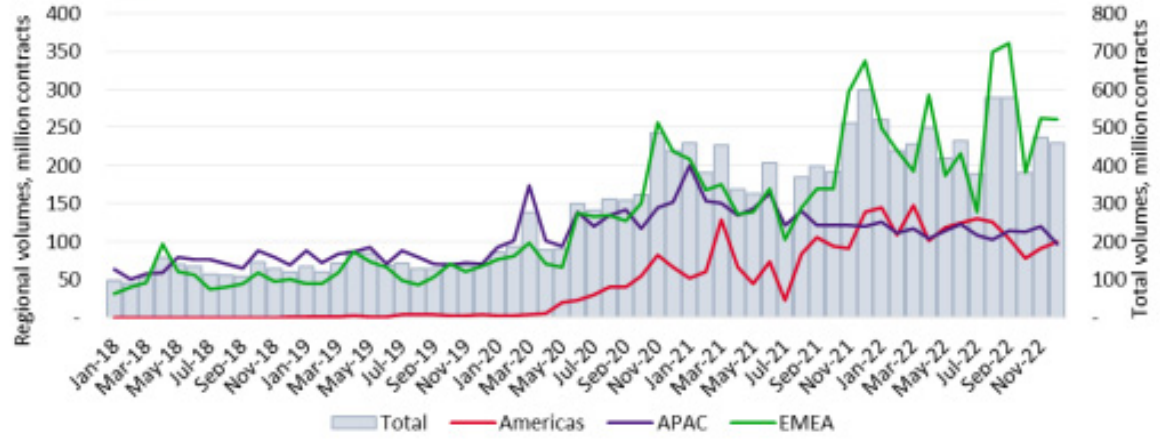

Chart 22: Single stock futures

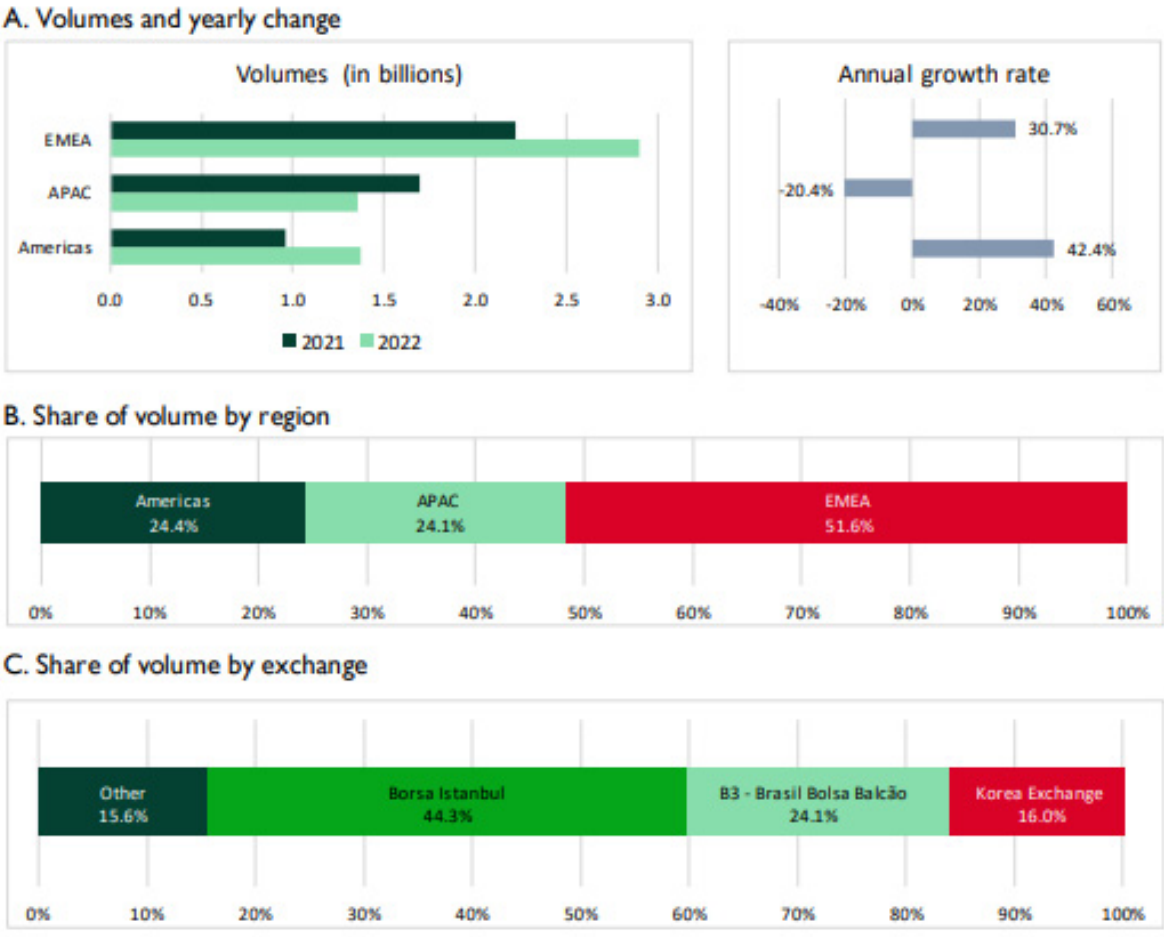

Джерело: [9]

Table 2: Top 10 single stock futures contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
VIA VAREJO	NA	B3 - Brasil Bolsa Balcão	298,848,400	196	94,079,100
YKBNK	100 shares	Borsa Istanbul	293,713,100	10,323	1,499,250
EKGYO	100 shares	Borsa Istanbul	285,430,407	6,701	1,593,174
DRV futures SamsungElec	10 shares	Korea Exchange	281,800,639	142,114	1,171,205
AKBNK	100 shares	Borsa Istanbul	181,005,914	11,449	915,982
TSKB	100 shares	Borsa Istanbul	161,760,930	2,533	584,396
VALE	100 shares	B3 - Brasil Bolsa Balcão	158,913,700	2,372	29,708,600
ODAS	100 shares	Borsa Istanbul	148,321,976	3,845	946,761
B3SA3	NA	B3 - Brasil Bolsa Balcão	139,369,900	325	30,293,900
USIMINAS	NA	B3 - Brasil Bolsa Balcão	77,628,900	132	27,674,100

Chart 23: Stock index options

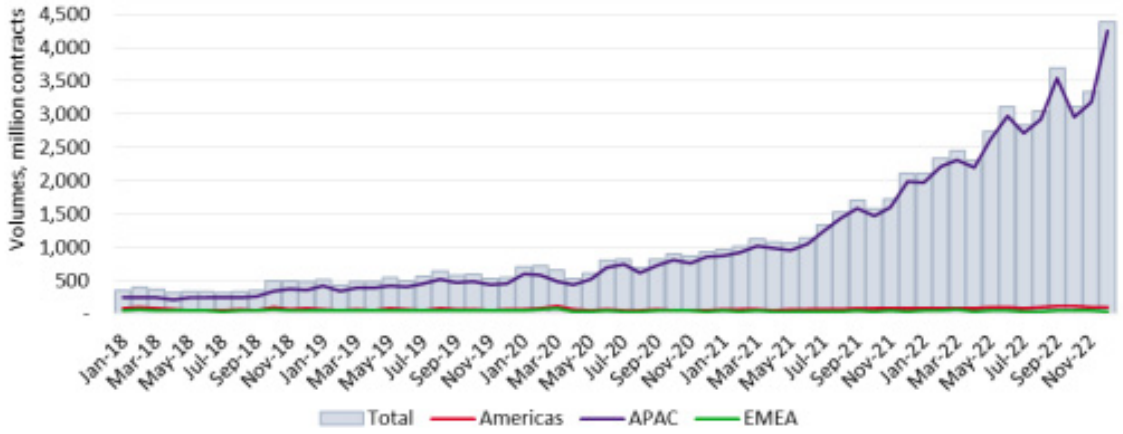

Джерело: [9]

Chart 24: Stock index options

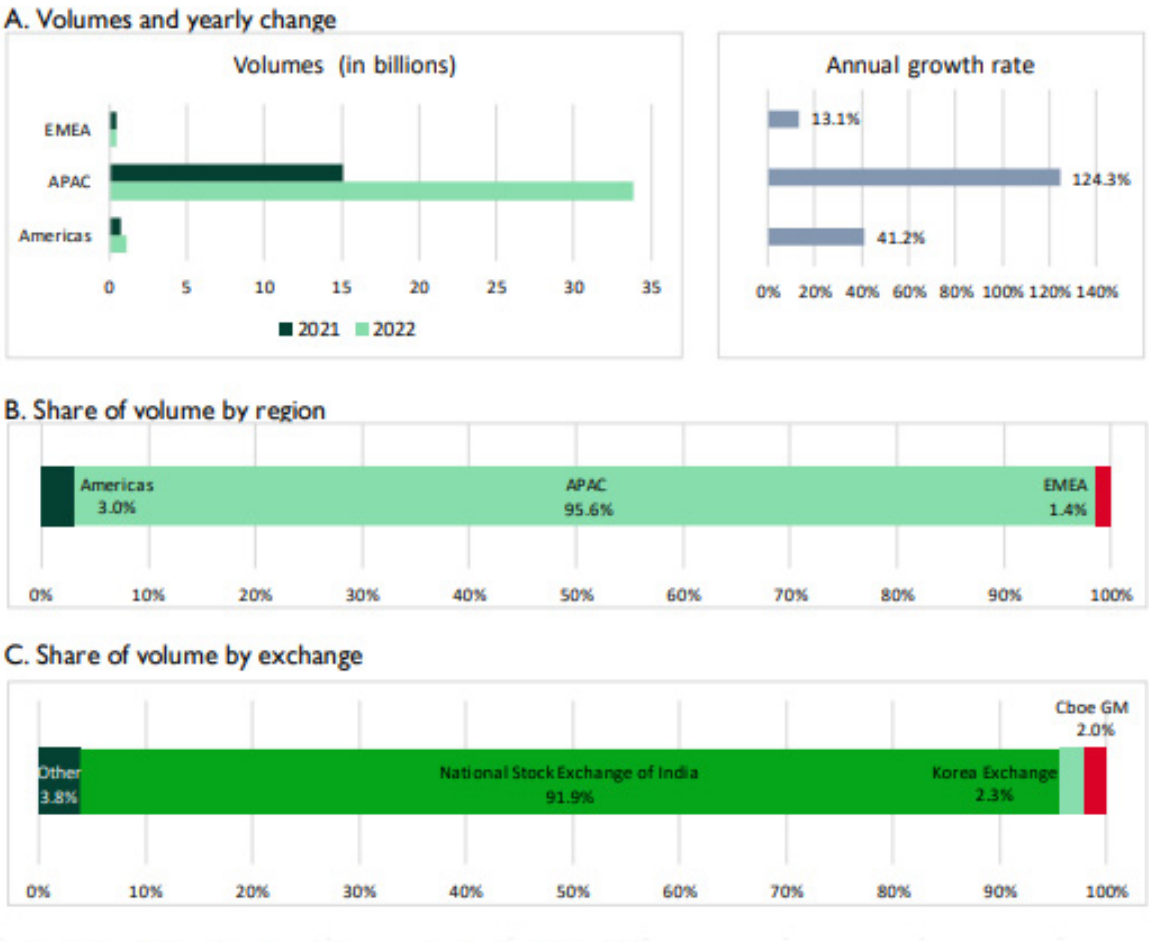

Table 3: Top 10 stock index options contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
S&P 500 Index options (SPX)	100 shares of the underlying index	Cboe Global Markets	558,418,890	NA	15,696,618
DRV option KOSPI 200	KRW 250,000	Korea Exchange	523,026,110	114,637	2,202,362
E-MINI S&P 500 options	$50 x S&P 500 Index	CME Group	287,397,789	58,614,009	3,896,401
DRV option KOSPI 200 Weekly	KRW 250,000	Korea Exchange	248,700,237	29,225	77,062
OPT ON EURO STOXX 50	EUR 10 x index pts	Eurex	246,734,241	9,393,375	29,177,580
TAIEX options	TWD 50 x index pts	Taiwan Futures Exchange	200,743,525	5,129,874	363,908
INDIA 50	1 S&P BSE SENSEX 50	India International Exchange	182,583,048	3,340,620	370
Cboe Volatility Index (VIX)	US$ 100 x index value	Cboe Global Markets	133,663,358	NA	8,016,439
OPT ON EURO STOXX BANKS	EUR 50 x index pts	Eurex	64,210,405	320,806	9,278,766
DRV option MINI KOSPI 200	KRW 50,000	Korea Exchange	37,743,104	5,303	649,616

Джерело: [9]

Chart 25: Stock index futures

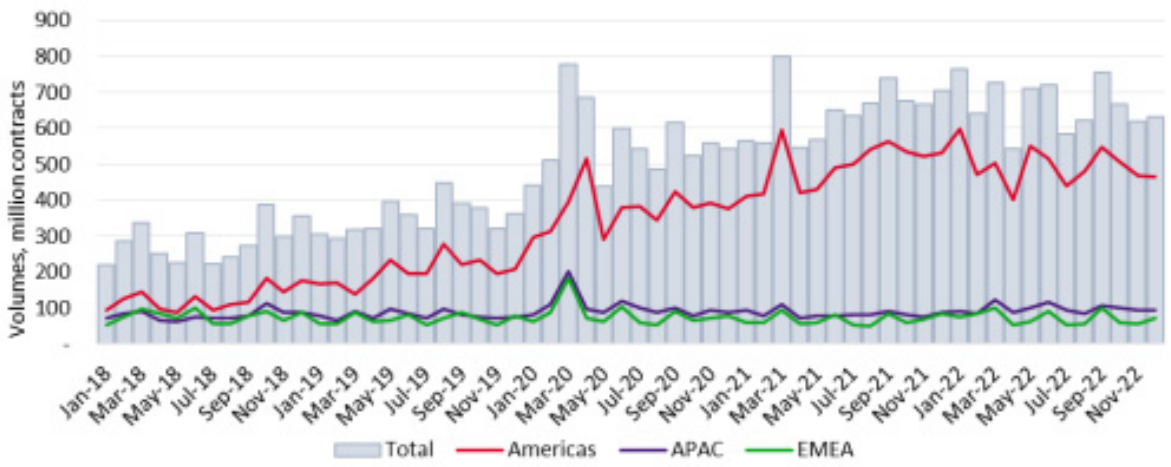

Chart 26: Stock index futures

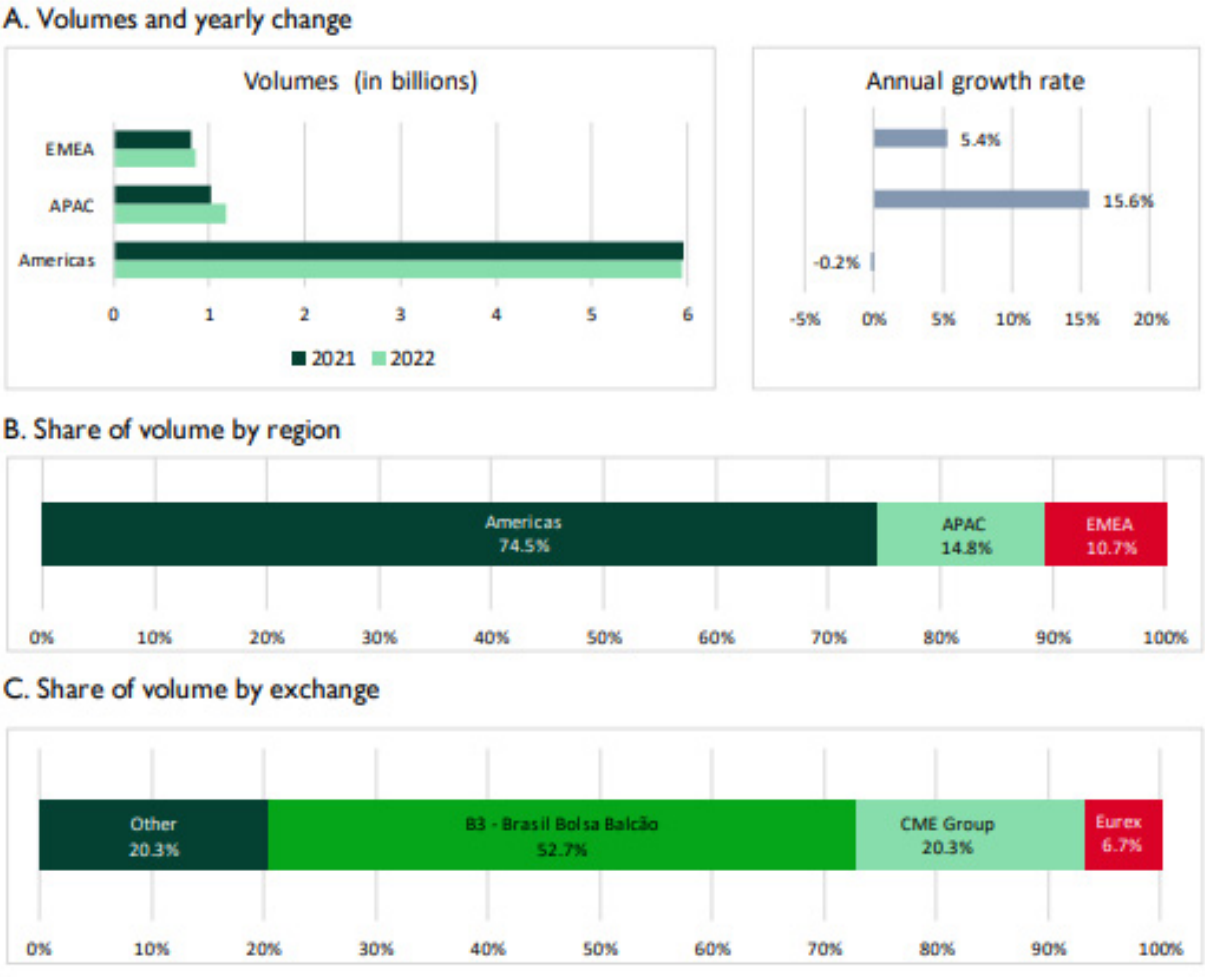

Джерело: [9]

Table 4: Top 10 stock index futures contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
E-MINI S&P 500	US$ 50 x S&P 500 Index	CME Group	503,954,527	102,606,442	2,014,429
MICRO E-MINI NASDAQ 100	US$ 2 x Nasdaq-100 Index	CME Group	364,950,140	9,328,338	66,540
MICRO E-MINI S&P500	$5 x S&P 500 Index	CME Group	343,974,047	7,014,309	116,334
FUT ON EURO STOXX 50	EUR 10 x index pts	Eurex	285,374,104	11,343,635	3,836,722
Nikkei 225 mini	JPY 100	Japan Exchange Group	275,463,005	5,685,464	425,037
E-MINI NASDAQ 100	US$ 20 x Nasdaq-100 Index	CME Group	176,874,262	45,077,202	241,661
FTSE China A50 Index futures	US$ 1 x futures price	Singapore Exchange	102,992,003	NA	803,849
BIST30	10 x BIST30 index	Borsa Istanbul	89,151,234	153,983	322,487
FUT ON EURO STOXX BANKS	EUR 50 x index pts	Eurex	82,595,882	390,997	1,198,446
Mini-TAIEX futures	TWD 50 x index pts	Taiwan Futures Exchange	80,176,220	2,031,692	53,212

Chart 27: Currency derivatives

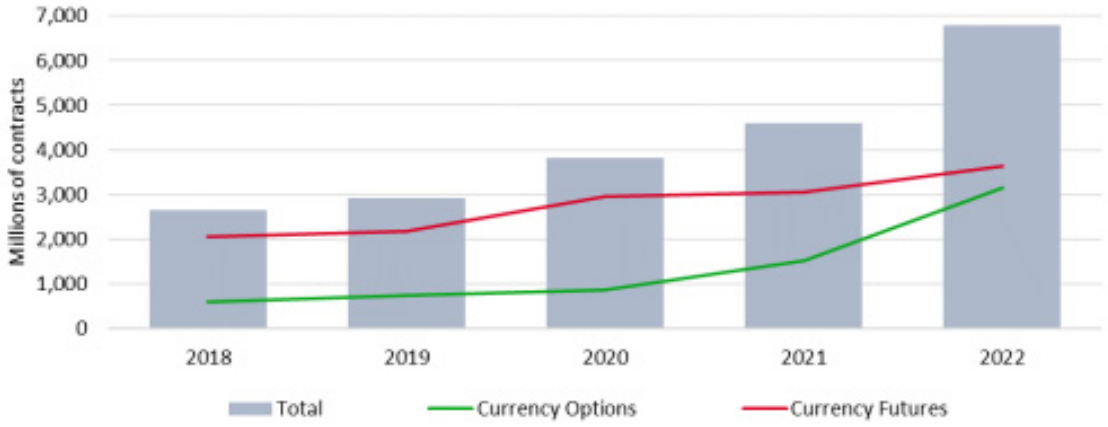

Chart 28: Currency options

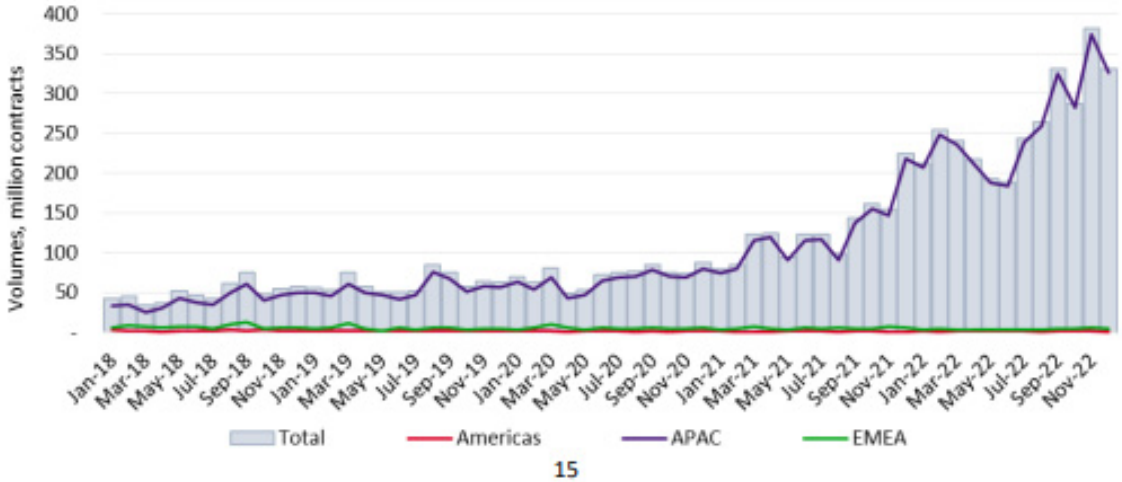

15

Джерело: [9]

Chart 29: Currency futures

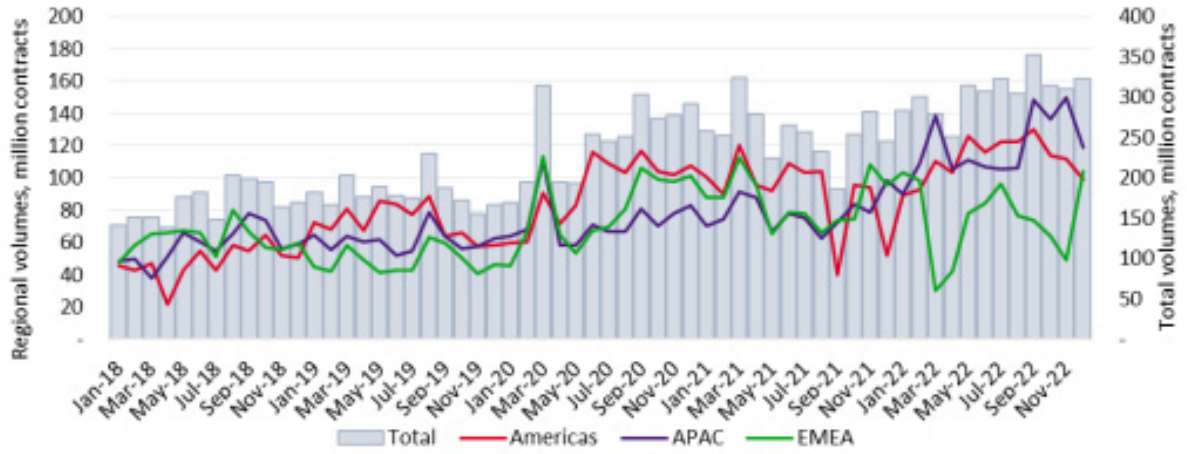

Chart 30: Currency derivatives

Джерело: [9]

Table 5: Top 10 currency derivatives contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
DLR futures	US$ 1,000	Matba Rofex	173,760,952	143,010	2,643,733
DRV futures USD	US$ 10,000	Korea Exchange	126,291,637	1,304,345	807,882
US Dollar futures	US$ 50,000	B3 - Brasil Bolsa Balcão	68,224,835	3,342,499	13,537,697
USD/TRY futures	US$ 1,000	Borsa Istanbul	63,075,527	56,605	2,916,769
EURO FX futures	EUR 125,000	CME Group	61,532,694	8,090,696	721,958
JAPANESE YEN futures	JPY 12,500,000	CME Group	39,570,152	3,750,227	169,327
BRITISH POUND futures	GBP 62,500	CME Group	31,235,384	2,392,059	201,881
AUSTRALIAN DOLLAR futures	AU$ 100,000	CME Group	25,495,794	1,768,118	126,083
CANADIAN DOLLAR futures	CAD 100,000	CME Group	22,767,637	1,746,064	135,582
SGX INR/USD FX futures	INR 2,000,000	Singapore Exchange	16,636,558	NA	51,923

Chart 31: Interest rate derivatives over five years (millions of contracts traded)

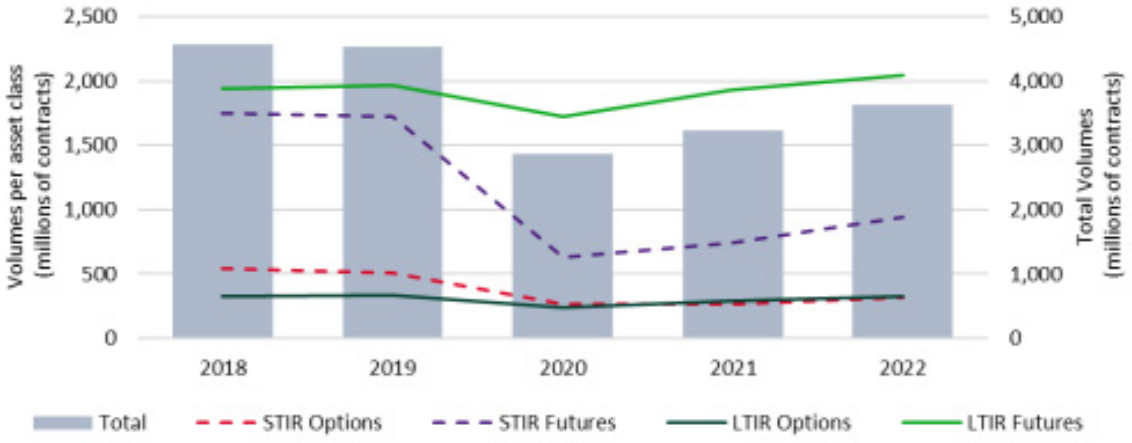

Chart 32: Share of interest rate derivatives over five years

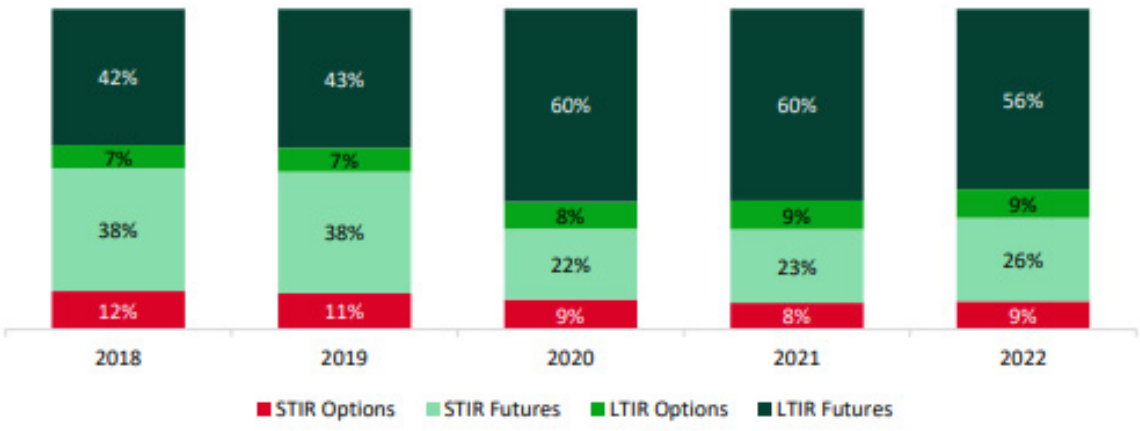

Джерело: [9]

Chart 33: Interest rate options

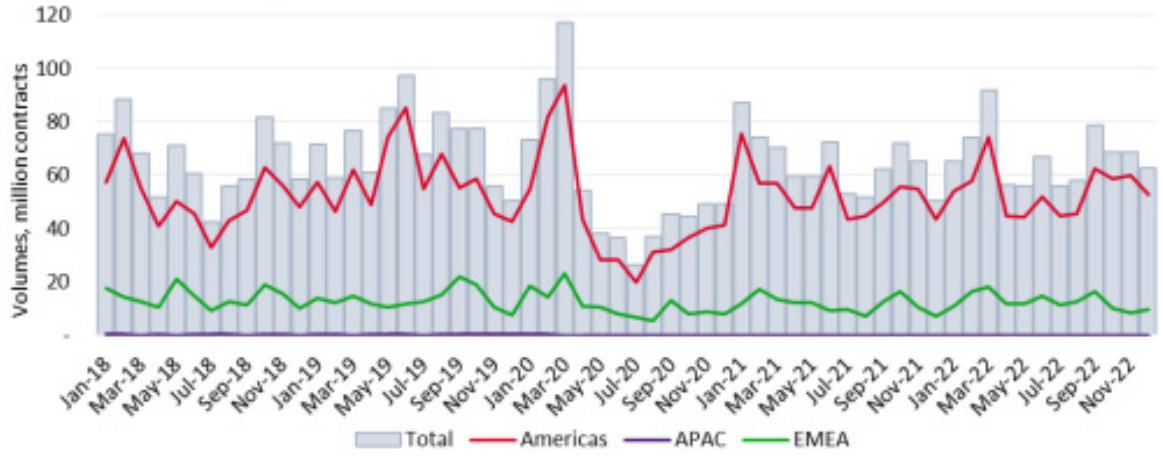

Chart 34: Interest rate futures

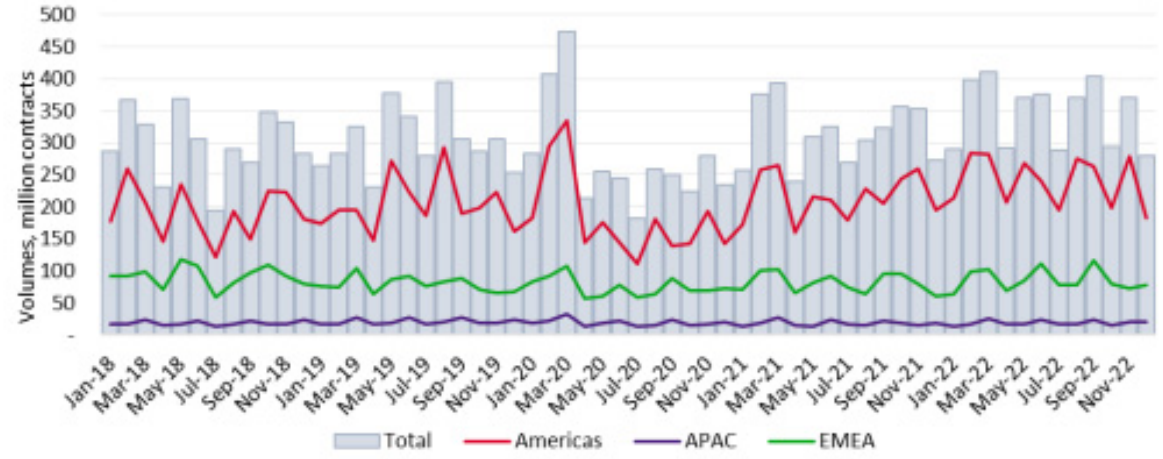

Джерело: [9]

Chart 35: Short term interest rate derivatives

A. Volumes and yearly change

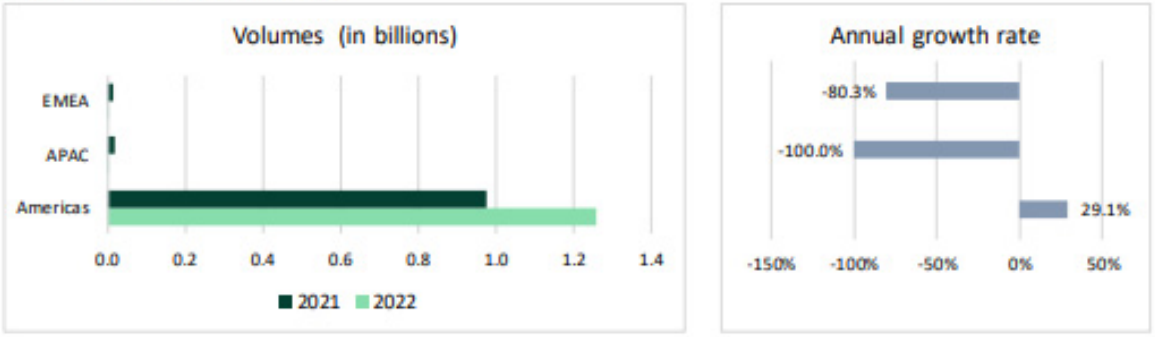

B. Share of volume by region

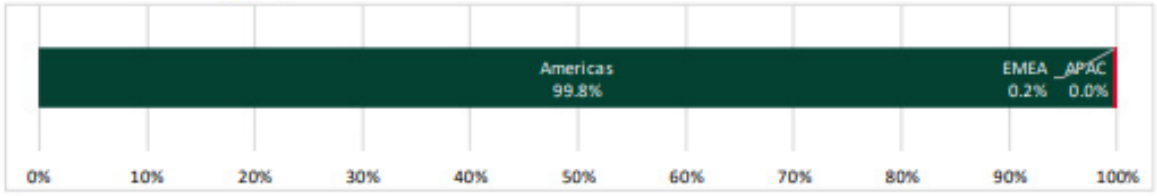

C. Share of volume by exchange

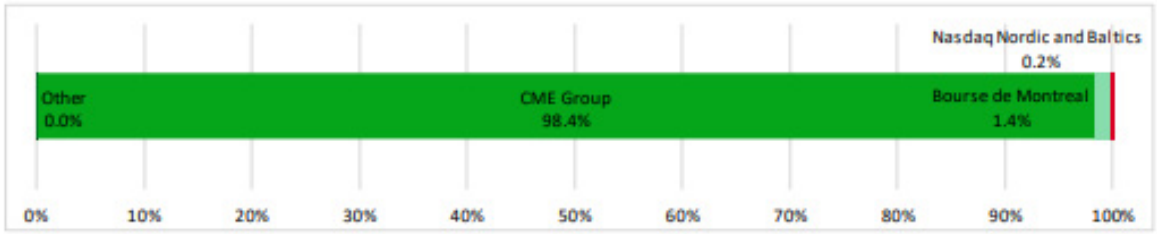

Table 6: Top 10 short-term interest rate derivatives contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
INTERBANK DEPOSITS futures	NA	B3 - Brasil Bolsa Balcão	661,665,919	10,413,095	52,449,359
3-Month SOFR futures	US$ 1,000,000	CME Group	418,867,700	418,867,700	8,120,182
Eurodollar futures	US$ 1,000,000	CME Group	394,020,496	394,020,496	6,005,248
Eurodollar options	US$ 1,000,000	CME Group	209,138,354	209,138,354	11,006,415
3-Month SOFR options	US$ 1,000,000	CME Group	110,381,998	110,381,998	20,478,201
IDI options	NA	B3 - Brasil Bolsa Balcão	91,353,137	1,935	214,972,432
30 DAY FED FUND futures	US$ 5,000,000	CME Group	83,995,524	419,977,620	1,563,528
1-Month SOFR futures	US$ 5,000,000	CME Group	23,129,417	115,647,085	756,689
3-Month Canadian Bankers' Acceptance futures (BAX)	CA$ 2,500	Bourse de Montreal	17,192,134	NA	626,983
ID X IPCA SPREAD futures	NA	B3 - Brasil Bolsa Balcão	8,587,079	215,669	15,660,121

Джерело: [9]

Chart 36: Long term interest rate derivatives

A. Volumes and yearly change

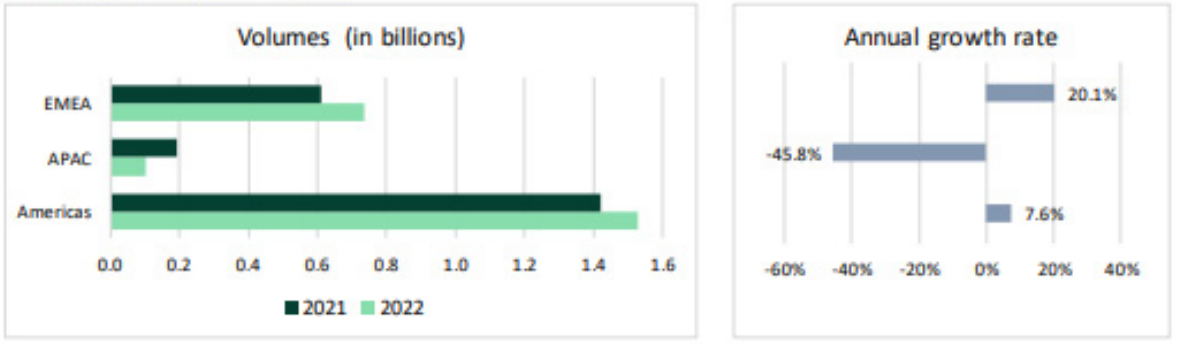

B. Share of volume by region

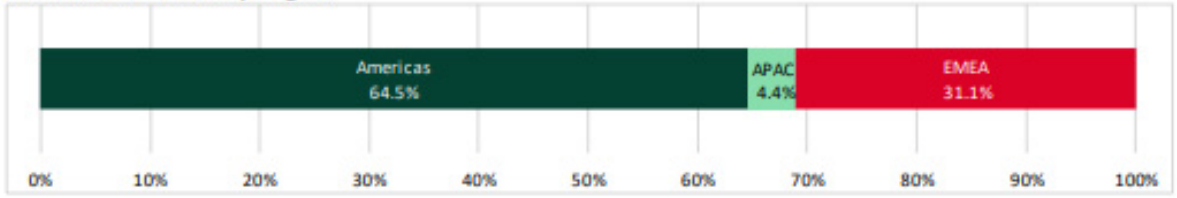

C. Share of volume by exchange

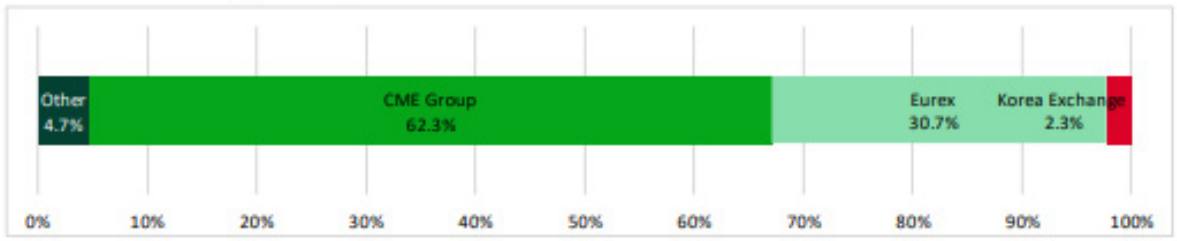

Table 7: Top 10 long-term interest rate derivatives contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
10-YR Note futures	US$ 100,000	CME Group	462,127,121	46,212,712	3,834,230
5-YR Note futures	US$ 100,000	CME Group	326,800,007	32,680,001	4,220,610
FUT 8 1/2-10 1/2 Y.GOV.BOND 6%	EUR 100,000	Eurex	216,253,462	35,155,651	1,222,384
2-YR Note futures	US$ 200,000	CME Group	169,827,700	33,965,540	2,232,089
10-YR Note options	US$ 100,000	CME Group	164,562,163	16,456,216	2,634,157
FUT 4 1/2-5 1/2Y.GOV.BONDS 6%	EUR 100,000	Eurex	158,390,078	21,277,584	1,544,325
FUT 1 3/4-2 1/4 Y.GOV.BONDS 6%	EUR 100,000	Eurex	142,374,584	16,641,398	1,697,853
30-YR BOND futures	US$ 100,000	CME Group	97,352,259	9,735,226	1,195,400
Ultra 10-Year Note futures	US$ 100,000	CME Group	95,651,184	9,565,118	1,413,836
5-YR Note options	US$ 100,000	CME Group	60,492,310	6,049,231	881,685

Джерело: [9]

Chart 37: ETF derivatives

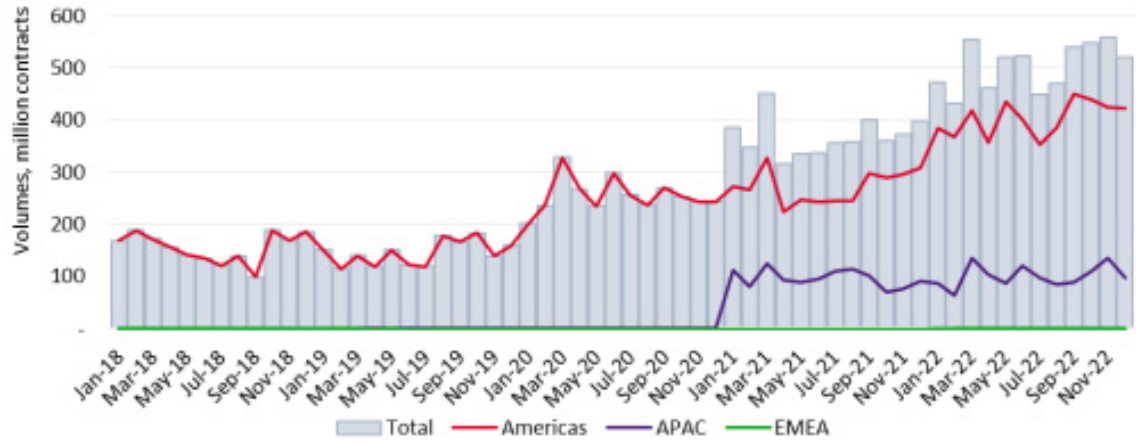

Chart 38: ETF derivatives

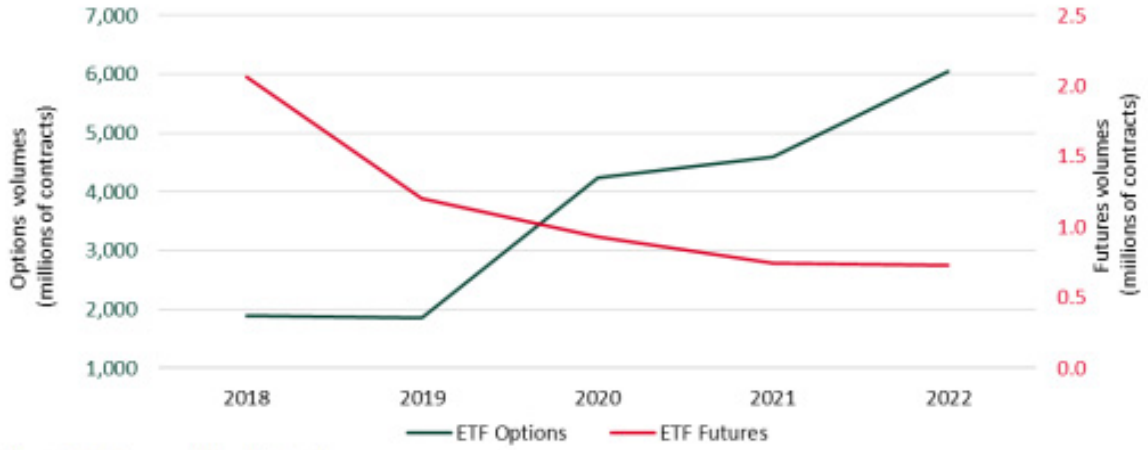

Chart 39: Commodity derivatives

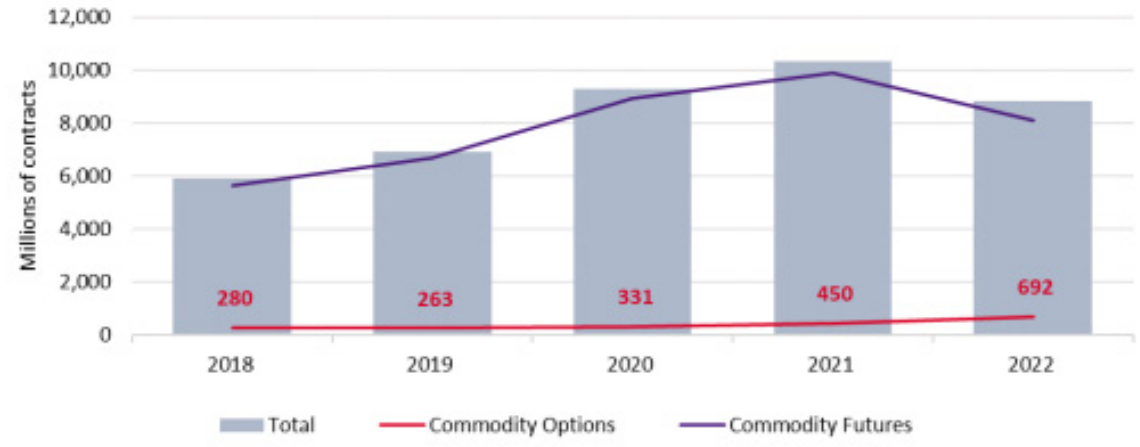

21

Джерело: [9]

Chart 40: Commodity options

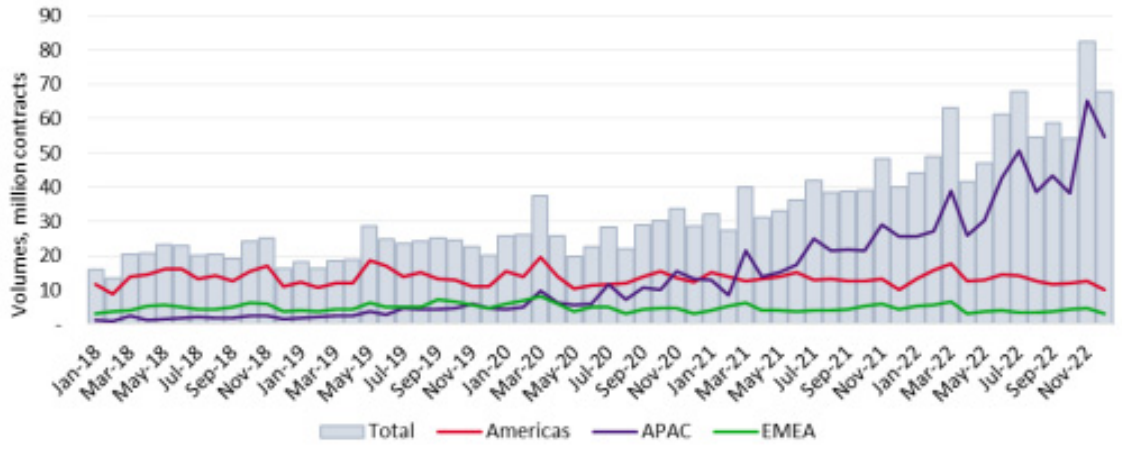

Chart 41: Commodity futures

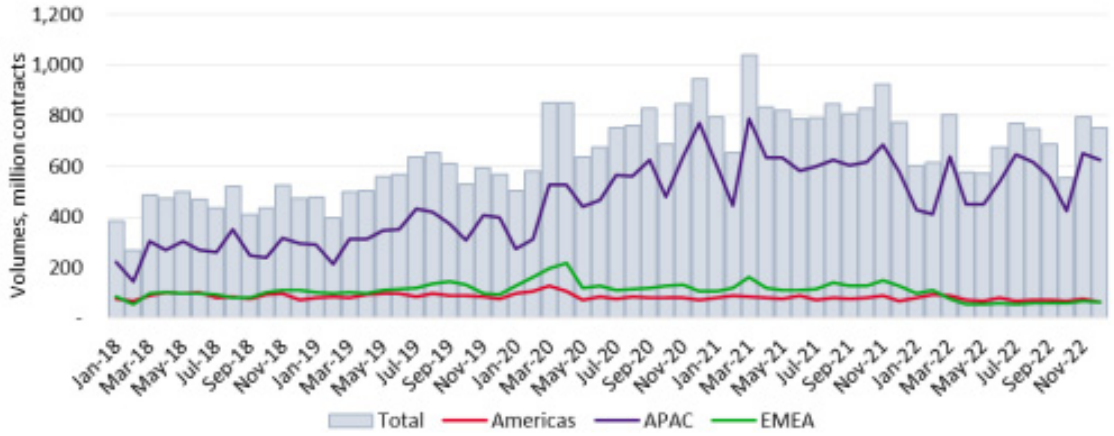

Джерело: [9]

Chart 42: Commodity derivatives

A. Volumes and yearly change

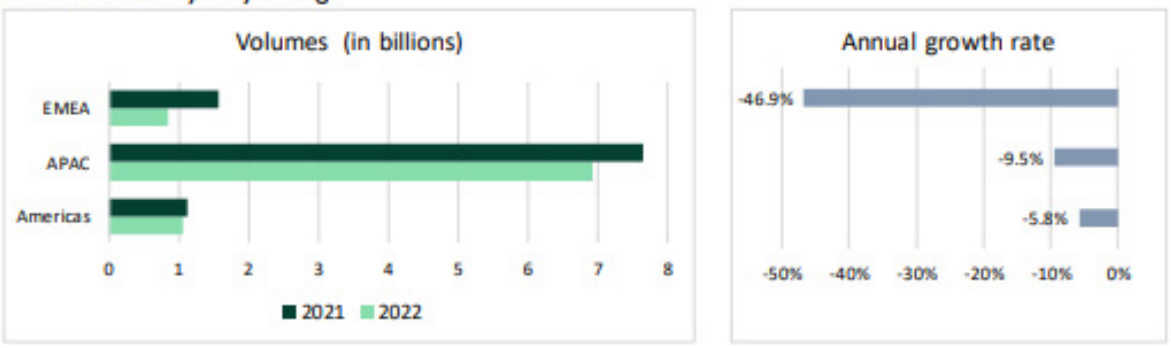

B. Share of volume by region

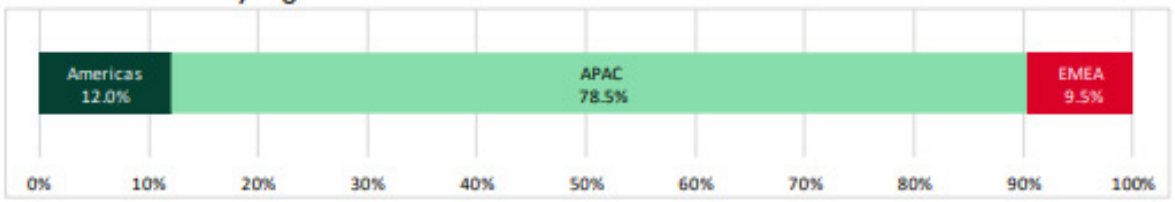

C. Share of volume by exchange

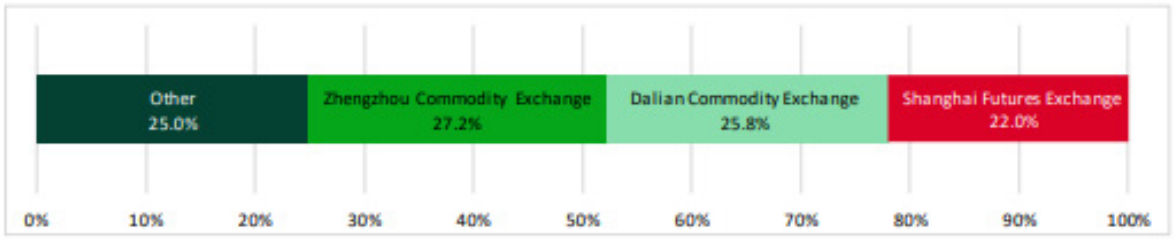

Table 8: Top 10 commodity derivatives contracts traded in 2022

Contract Name	Contract size	Exchange name	Volume 2022	Notional value 2022	Open interest 2022
PTA futures	5 metric tons/lot	Zhengzhou Commodity Exchange	535,800,834	2,522,458	3,115,973
Methanol futures	10 metric tons/lot	Zhengzhou Commodity Exchange	395,544,977	2,252,090	1,905,678
Soda Ash futures	20 metric tons/lot	Zhengzhou Commodity Exchange	330,705,582	1,596,094	1,151,193
Soybean Meal futures	10 metric tons/lot	Dalian Commodity Exchange	325,094,536	1,853,930	2,017,632
Polyvinyl Chloride futures	5 metric tons/lot	Dalian Commodity Exchange	283,661,324	1,485,181	1,351,418
RBD Palm Olein futures	10 metric tons/lot	Dalian Commodity Exchange	241,582,846	3,264,814	687,780
Flat Glass futures	20 metric tons/lot	Zhengzhou Commodity Exchange	224,503,565	1,531,637	1,098,546
Iron Ore futures	100 metric tons/lot	Dalian Commodity Exchange	221,120,805	2,423,000	1,313,299
Crude Oil Light Sweet futures	1,000 barrels	CME Group	205,997,830	18,722,399	1,440,725
Soybean Oil futures	10 metric tons/lot	Dalian Commodity Exchange	183,506,353	2,618,295	635,525

Джерело: [9]

Chart 43: Commodity derivatives by type of underlying

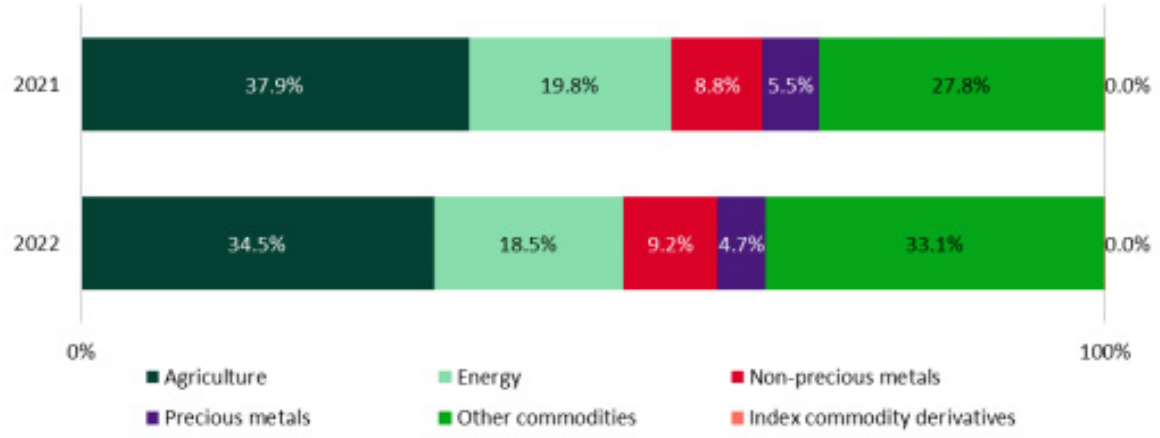

Chart 44: Commodity derivatives by type of underlying: regional breakdown

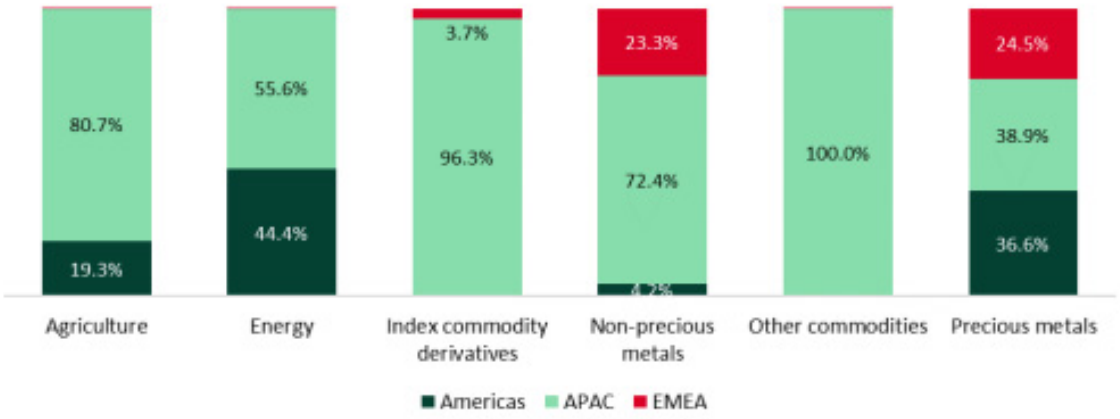

Джерело: [9]

Tables

Cash equity - Quarterly data						
	Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022	2022	% change 2022/2021
Domestic Market Capitalisation *(million USD)*	**117,324,426**	**101,688,023**	**92,291,959**	**98,949,332**	**98,949,332**	**-20.29%**
Americas	54,715,307	44,897,370	42,545,562	43,440,135	43,440,135	-24.17%
APAC	36,499,180	33,722,077	29,033,814	31,892,550	31,892,550	-18.99%
EMEA	26,109,939	23,068,576	20,712,582	23,616,647	23,616,647	-14.09%
Value of Share Trading *(million USD)*	**44,755,412**	**37,895,689**	**32,066,079**	**30,954,836**	**145,672,015**	**-9.68%**
Americas	25,911,240	21,671,304	16,877,540	16,858,566	81,318,650	-1.55%
APAC	14,697,416	13,049,655	12,565,193	11,249,438	51,561,701	-21.03%
EMEA	4,146,756	3,174,730	2,623,346	2,846,831	12,791,664	-4.57%
Number of trades EOB *(thousands of trades)*	**12,921,553**	**12,576,507**	**11,782,062**	**11,040,535**	**48,320,658**	**5.36%**
Americas	3,743,021	3,602,466	3,008,476	3,089,965	13,443,927	12.98%
APAC	8,172,788	8,121,412	7,832,980	7,005,368	31,132,548	1.65%
EMEA	1,005,745	852,630	940,606	945,203	3,744,184	12.25%
Number of listed companies *(full number)*	**51,751**	**51,790**	**51,343**	**50,896**	**50,896**	**-1.12%**
Americas	11,327	11,336	11,355	11,256	11,256	-1.01%
APAC	24,552	24,650	24,464	24,696	24,696	1.33%
EMEA	15,872	15,804	15,524	14,944	14,944	-5.00%

	Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022	2022	% change 2022/2021
Number of newly listed companies *(full number)*	**964**	**907**	**988**	**1,183**	**4,042**	**-28.69%**
IPOs	368	323	330	354	1,375	-49.36%
Other	596	584	658	829	2,667	-9.69%
Investment flows, IPOs *(million USD)*	**59,032**	**45,923**	**40,491**	**28,220**	**173,666**	**-65.18%**
Americas	5,855	2,337	785	1,249	10,225	-95.32%
APAC	45,898	27,375	35,324	23,221	131,819	-31.41%
EMEA	7,280	16,210	4,382	3,751	31,622	-64.20%
Investment flows, other companies *(million USD)*	**207,421**	**268,521**	**119,541**	**210,960**	**806,443**	**-40.10%**
Americas	14,248	14,043	10,553	10,585	49,430	-76.52%
APAC	55,431	37,970	76,517	61,100	231,019	-36.39%
EMEA	137,742	216,507	32,470	139,275	525,994	-31.91%

Джерело: [9]

WORLD FEDERATION OF EXCHANGES

Derivatives markets - Quarterly data								
	Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022	2022	% change 2022/2021	% share within asset class	% share within total
Single Stock Options	**2,587,060,032**	**2,112,119,366**	**2,054,281,550**	**2,273,748,711**	**9,027,209,659**	**-11.54%**	**15.53%**	**10.65%**
Americas	2,236,301,706	1,781,810,085	1,704,854,452	1,931,131,406	7,654,097,649	-15.15%	47.69%	28.51%
APAC	250,390,499	253,614,190	280,086,644	265,411,158	1,049,502,491	26.31%	2.80%	2.09%
EMEA	100,367,827	76,695,091	69,340,454	77,206,147	323,609,519	-8.29%	7.03%	4.26%
Single Stock Futures	**1,416,082,915**	**1,381,747,134**	**1,534,138,762**	**1,313,304,723**	**5,645,273,534**	**15.85%**	**9.71%**	**6.66%**
Americas	400,266,520	344,019,741	359,321,015	267,104,945	1,370,712,221	42.42%	8.54%	5.11%
APAC	354,007,640	340,912,911	325,697,269	331,602,153	1,352,219,973	-20.16%	3.61%	2.69%
EMEA	661,808,755	696,814,482	849,120,478	714,597,625	2,922,341,340	31.82%	63.47%	38.46%
Stock Index Options	**6,884,021,610**	**8,156,045,464**	**9,579,805,576**	**10,832,171,657**	**35,452,044,307**	**117.42%**	**61.01%**	**41.83%**
Americas	238,800,037	257,156,498	275,743,291	306,559,380	1,078,259,206	41.15%	6.72%	4.02%
APAC	6,500,264,564	7,782,783,627	9,189,144,234	10,405,737,639	33,877,930,064	124.30%	90.44%	67.33%
EMEA	144,957,009	116,105,339	114,918,051	119,874,638	495,855,037	13.29%	10.77%	6.53%
Stock Index Futures	**2,135,333,991**	**1,976,508,782**	**1,958,830,979**	**1,917,088,596**	**7,987,762,347**	**2.70%**	**13.75%**	**9.42%**
Americas	1,572,937,784	1,468,273,264	1,467,433,090	1,438,611,520	5,947,255,657	-0.17%	37.05%	22.16%
APAC	301,317,978	303,760,537	285,793,854	287,421,786	1,178,294,155	16.51%	3.15%	2.34%
EMEA	261,078,229	204,474,981	205,604,035	191,055,290	862,212,535	6.50%	18.73%	11.35%
Interest Rate Options	**231,185,146**	**179,086,415**	**192,938,400**	**199,521,596**	**802,731,557**	**3.06%**	**16.23%**	**0.95%**
Americas	185,731,420	140,638,436	152,412,845	171,464,690	650,247,391	1.75%	18.37%	2.42%
APAC	30,952	27,147	16,435	21,006	95,540	-60.56%	0.04%	0.00%
EMEA	45,422,774	38,420,832	40,509,120	28,035,900	152,388,626	9.17%	12.89%	2.01%
Interest Rates Futures	**1,098,239,250**	**1,038,235,126**	**1,061,824,194**	**943,799,403**	**4,142,097,973**	**9.62%**	**83.77%**	**4.89%**
Americas	780,519,822	715,839,212	733,655,154	659,370,107	2,889,384,295	11.60%	81.63%	10.76%
APAC	54,087,017	57,405,094	56,650,567	54,524,740	222,667,418	5.22%	99.96%	0.44%
EMEA	263,632,411	264,990,820	271,518,473	229,904,556	1,030,046,260	5.32%	87.11%	13.56%
Commodity Options	**155,949,539**	**149,722,818**	**181,326,263**	**204,819,654**	**691,818,274**	**55.03%**	**7.82%**	**0.82%**
Americas	46,641,576	40,130,832	38,354,976	34,468,507	159,595,891	0.96%	15.07%	0.59%
APAC	91,698,063	98,915,284	132,601,686	158,149,551	481,364,584	106.44%	6.96%	0.96%
EMEA	17,609,900	10,676,702	10,369,601	12,201,596	50,857,799	-7.51%	5.87%	0.67%
Commodity Futures	**2,023,081,511**	**1,826,049,295**	**2,203,923,186**	**2,099,976,451**	**8,153,030,443**	**-17.60%**	**92.18%**	**9.62%**
Americas	262,110,366	215,705,059	212,311,736	209,521,482	899,648,643	-6.92%	84.93%	3.35%
APAC	1,477,457,229	1,442,267,125	1,818,442,995	1,699,435,579	6,437,602,928	-13.07%	93.04%	12.79%
EMEA	283,513,916	168,077,111	173,168,455	191,019,390	815,778,872	-46.43%	94.13%	10.74%

Джерело: [9]

Currency Options	**706,492,753**	**598,409,715**	**837,822,120**	**1,000,120,167**	**3,142,844,755**	**104.95%**	**46.18%**	**3.71%**
Americas	3,660,582	4,051,272	3,928,402	4,021,120	15,661,376	7.62%	1.16%	0.06%
APAC	692,034,605	584,391,515	823,349,724	981,926,608	3,081,702,452	111.02%	68.35%	6.12%
EMEA	10,797,566	9,966,928	10,543,994	14,172,439	45,480,927	-22.34%	4.82%	0.60%
Currency Futures	**862,568,359**	**872,579,226**	**979,964,169**	**946,960,783**	**3,662,072,537**	**19.75%**	**53.82%**	**4.32%**
Americas	292,486,662	345,046,153	374,232,246	324,439,624	1,336,204,685	22.04%	98.84%	4.98%
APAC	338,018,672	323,224,030	360,067,451	405,601,422	1,426,911,575	51.71%	31.65%	2.84%
EMEA	232,063,025	204,309,043	245,664,472	216,919,737	898,956,277	-12.09%	95.18%	11.83%
ETF Options	**1,459,058,121**	**1,503,741,939**	**1,458,627,235**	**1,629,236,093**	**6,050,663,388**	**4.22%**	**99.99%**	**7.14%**
Americas	1,171,814,035	1,194,249,429	1,188,024,498	1,287,448,456	4,841,536,418	4.62%	100.00%	18.04%
APAC	287,073,861	309,450,405	270,548,755	341,754,251	1,208,827,272	2.65%	99.94%	2.40%
EMEA	170,225	42,105	53,982	33,386	299,698	-58.85%	99.24%	0.00%
ETF Futures	**170,813**	**180,700**	**162,623**	**214,084**	**728,220**	**7.17%**	**0.01%**	**0.00%**
Americas	0	0	0	0	0	NA	0.00%	0.00%
APAC	170,813	179,111	162,232	213,773	725,929	7.45%	0.06%	0.00%
EMEA	0	1,589	391	311	2,291	-55.82%	0.76%	0.00%

Джерело: [9]

WORLD FEDERATION OF EXCHANGES

Derivatives product lines - Quarterly data							
	Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022	2022	% change 2022/2021	% share within total
Equity Derivatives	**13,022,498,547**	**13,626,420,746**	**15,127,056,867**	**16,336,313,687**	**58,112,289,847**	**48.39%**	**68.56%**
Americas	4,448,306,046	3,851,259,588	3,807,351,848	3,943,407,251	16,050,324,733	-3.92%	59.79%
APAC	7,405,980,681	8,681,071,265	10,080,722,001	11,290,172,736	37,457,946,683	100.96%	74.44%
EMEA	1,168,211,820	1,094,089,893	1,238,983,018	1,102,733,700	4,604,018,431	20.62%	60.60%
Interest Rate Derivatives	**1,329,424,396**	**1,217,321,541**	**1,254,762,594**	**1,143,320,999**	**4,944,829,530**	**8.50%**	**5.83%**
Americas	966,251,242	856,477,648	886,067,999	830,834,797	3,539,631,686	9.65%	13.19%
APAC	54,117,969	57,432,241	56,667,002	54,545,746	222,762,958	5.14%	0.44%
EMEA	309,055,185	303,411,652	312,027,593	257,940,456	1,182,434,886	5.80%	15.56%
Commodity Derivatives	**2,179,031,050**	**1,975,772,113**	**2,385,249,449**	**2,304,796,105**	**8,844,848,717**	**-14.47%**	**10.44%**
Americas	308,751,942	255,835,891	250,666,712	243,989,989	1,059,244,534	-5.81%	3.95%
APAC	1,569,155,292	1,541,182,409	1,951,044,681	1,857,585,130	6,918,967,512	-9.42%	13.75%
EMEA	301,123,816	178,753,813	183,538,056	203,220,986	866,636,671	-45.07%	11.41%
Currency Derivatives	**1,569,061,112**	**1,470,988,941**	**1,817,786,289**	**1,947,080,950**	**6,804,917,292**	**48.20%**	**8.03%**
Americas	296,147,244	349,097,425	378,160,648	328,460,744	1,351,866,061	21.85%	5.04%
APAC	1,030,053,277	907,615,545	1,183,417,175	1,387,528,030	4,508,614,027	87.79%	8.96%
EMEA	242,860,591	214,275,971	256,208,466	231,092,176	944,437,204	-12.65%	12.43%
ETF Derivatives	**1,459,228,934**	**1,503,922,639**	**1,458,789,858**	**1,629,450,177**	**6,051,391,608**	**36.92%**	**7.14%**
Americas	1,171,814,035	1,194,249,429	1,188,024,498	1,287,448,456	4,841,536,418	48.50%	18.04%
APAC	287,244,674	309,629,516	270,710,987	341,968,024	1,209,553,201	4.33%	2.40%
EMEA	170,225	43,694	54,373	33,697	301,989	NA	0.00%
Total	**19,559,244,039**	**19,794,425,979**	**22,043,645,057**	**23,360,961,918**	**84,758,276,993**	**34.39%**	
Americas	7,191,270,509	6,506,919,980	6,510,271,705	6,634,141,237	26,842,603,431	5.57%	
APAC	10,346,551,893	11,496,930,976	13,542,561,846	14,931,799,666	50,317,844,381	67.44%	
EMEA	2,021,421,637	1,790,575,023	1,990,811,506	1,795,021,015	7,597,829,181	0.06%	

Джерело: [9]

Commodity derivatives by type of underlying	2022 volume	2021 volume	YoY change
Agriculture	2,146,093,166	2,464,355,404	-12.91%
Energy	1,147,058,572	1,288,758,618	-11.00%
Index commodity derivatives	524,705	1,192,558	-56.00%
Non-precious metals	574,788,344	574,868,991	-0.01%
Other commodities	2,056,588,957	1,810,205,211	13.61%
Precious metals	291,943,185	360,478,108	-19.01%
Grand Total	**6,216,996,929**	**6,499,858,890**	**-4.35%**

Top five exchanges by volumes traded in 2022 and % change on 2021	Volume	%/2021	Notional Value	%/2021
Agriculture				
Dalian Commodity Exchange	1,135,488,724	-11%	9,459,810	-9%
Zhengzhou Commodity Exchange	594,579,172	-21.89%	5,386,547	-25.54%
CME Group	323,501,127	-6%	15,445,736	11%
ICE Futures US	86,406,881	5.15%	2,436,721	-8.23%
MIAX Exchange Group	2,508,551	-20%	NA	NA
Energy				
CME Group	508,528,263	-8%	130,678,296	292%
Zhengzhou Commodity Exchange	436,380,970	-12.64%	1,539,083	-44.51%
Multi Commodity Exchange of India	123,086,944	62%	1,072,364	147%
Dalian Commodity Exchange	74,308,782	-52.10%	1,411,147	-66.16%
Japan Exchange Group	2,494,492	-38%	67,376	-15%
Non-precious metals				
Dalian Commodity Exchange	262,832,806	37%	2,431,446	4%
London Metal Exchange	134,154,077	-7.45%	18,460,709	-12.49%
Zhengzhou Commodity Exchange	113,026,088	-36%	684,934	-43%
Singapore Exchange	32,734,059	34.89%	NA	NA
CME Group	24,239,524	-7%	2,294,825	-15%
Precious metals				
CME Group	106,438,772	-5%	14,826,809	-7%
Multi Commodity Exchange of India	87,283,166	-2.05%	377,015	-11.91%
Borsa Istanbul	71,239,948	-47%	18,777	-25%
Japan Exchange Group	13,685,572	18.05%	483,687	23.05%
Thailand Futures Exchange	12,160,183	2%	NA	NA
Index commodity derivatives				
Multi Commodity Exchange of India	501,591	-56%	4,701	-60%
Eurex	19,651	-40.69%	1,228	-40.34%
Japan Exchange Group	3,463	-66%	60	-63%
Other commodities				
Zhengzhou Commodity Exchange	1,253,520,765	18%	6,431,279	12%
Dalian Commodity Exchange	802,570,467	7.46%	4,637,483	-10.72%
Singapore Exchange	428,235	548%	NA	NA
Nasdaq Nordic and Baltics	69,490	-15.12%	1,070	37.55%

Джерело: [9]

Other products - Quarterly data						
	Q1 2022	Q2 2022	Q3 2022	Q4 2022	2022	%change 2022/2021
ETFs *(Full number of listed securities)*	**8,003**	**8,038**	**7,940**	**8,049**	**8,049**	**4.98%**
Americas	2,836	2,832	2,863	2,910	2,910	7.22%
APAC	2,300	2,370	2,510	2,615	2,615	18.86%
EMEA	2,867	2,836	2,567	2,524	2,524	-8.32%
ETFs *(Value traded, million USD)*	**10,994,215**	**9,704,267**	**7,777,924**	**8,320,370**	**36,796,775**	**32.23%**
Americas	9,446,035	8,255,131	6,344,211	6,711,223	30,756,601	29.80%
APAC	1,179,622	1,197,014	1,234,306	1,401,237	5,012,178	61.42%
EMEA	368,558	252,121	199,408	207,910	1,027,997	0.05%
Securitized derivatives *(Full number of listed securities)*	**3,267,569**	**3,303,336**	**3,358,711**	**3,275,622**	**3,275,622**	**2.56%**
Americas	592	456	64	60	60	-93.67%
APAC	53,110	51,748	48,120	43,034	43,034	-12.17%
EMEA	3,213,867	3,251,132	3,310,527	3,232,528	3,232,528	2.82%
Securitized derivatives *(Value traded, million USD)*	**234,728**	**175,320**	**159,996**	**156,904**	**726,948**	**-21.61%**
Americas	26	48	24	28	126	-51.50%
APAC	189,029	145,201	132,648	128,478	595,356	-22.52%
EMEA	45,673	30,072	27,324	28,398	131,466	-17.19%
Investment funds *(Full number of listed securities)*	**21,051**	**20,250**	**19,564**	**19,412**	**19,412**	**-6.10%**
Americas	3,738	3,813	3,388	3,991	3,991	17.69%
APAC	1,925	1,381	1,376	1,391	1,391	-26.71%
EMEA	15,388	15,056	14,800	14,030	14,030	-8.80%
Investment funds *(Value traded, million USD)*	**722,232**	**753,411**	**762,349**	**858,947**	**3,096,939**	**12.54%**
Americas	32,755	30,250	23,800	27,725	114,530	2.82%
APAC	674,946	708,710	725,112	818,067	2,926,835	14.30%
EMEA	14,531	14,451	13,437	13,155	55,574	-30.36%

Джерело: [9]

Summary of the methodologies adopted for this report

All data contained in the following equity market tables include the Main/Official market and the Alternative/SME markets supervised and regulated by the Exchange.

Domestic Market Capitalisation
The market capitalisation figures include:
- shares of listed domestic companies;
- shares of foreign companies which are exclusively listed of an exchange, i.e. the foreign company is not listed on any other exchange;
- common and preferred shares of domestic companies;
- shares without voting rights.

The market capitalisation figures exclude:
- collective investment funds;
- rights, warrants, ETFs, convertible instruments;
- options, futures;
- foreign listed shares other than exclusively listed ones;
- companies whose only business goal is to hold shares of other listed companies, such as holding companies and investment companies, and regardless of their legal status;
- companies admitted to trading (companies admitted to trading are companies whose shares are traded at the exchange but not listed at the exchange).

- **Australian Securities Exchange**: including investment funds.
- **BME Spanish Exchanges**: including investment companies listed (open-end investment companies) that differ from investment funds included in Table 1.3 because of their legal status and that cannot be distinguished from other listed companies.
- **Bolsa de Valores de Lima**: Includes 26 foreign companies with shares negotiated under a special modality.
- **Borsa Istanbul** market capitalisation/listed companies figures include investment companies and holdings.
- **Deutsche Börse**: excluding the market segment "Freiverkehr" (unofficial regulated market).
- **Euronext:** includes Belgium, Ireland, France, Italy, the Netherlands, Norway and Portugal.
- **Johannesburg Stock Exchange**: figures include the market capitalisation of all listed companies, but exclude listed warrants, convertibles and investment funds.
- **Korea Exchange**: including Kosdaq market data.
- **Nasdaq Nordic Exchanges**: includes Copenhagen, Helsinki, Iceland, Stockholm, Tallinn, Riga and Vilnius Stock Exchanges.
- **NSE India**: including market data from NSE's SME platform "EMERGE"
- **Singapore Exchange**: market capitalisation includes domestic listings and a substantial number of foreign listings, defined as companies whose principal place of business is outside Singapore. Inactive secondary foreign listings are excluded.
- **TMX Group:** includes companies listed on TSX Venture.

Disclaimer:
While the World Federation of Exchanges (WFE) makes every effort to check that the data are accurate and complete, it does not accept liability for any errors or omissions. The WFE shall not be liable for any claims or losses of any nature arising directly or indirectly from use of the data.
When monthly data for an exchange is not available and the missing data is not considered to have a significant impact on aggregate results, the WFE team might perform an estimation based on historical data.
Please note that some technical footnotes available in the monthly statistics published by the WFE are not included here. To obtain further explanation of the time series reported here, the reader is encouraged to consult the footnotes in the monthly tables published by the WFE.

Statistics definitions are also publicly available on the WFE website.
For reproduction, citation, distribution, and transmission of any data please contact the WFE Statistics Team on statistics@world-exchanges.org. It is otherwise strictly prohibited. The World Federation of Exchanges must always be quoted when the statistics are used by a third party.

Джерело: [9]

РОЗДІЛ 3
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

3.1. Перші товарні біржі в Україні.

3.2. Історія сучасного розвитку вітчизняної біржової торгівлі.

3.3. Тенденції вітчизняного організовано товарного ринку та ринку капіталу.

<u>Ключові слова:</u> біржова торгівля, організована торгівля, організований товарний ринок, ринок капіталу, товарна біржа, фондова біржа, валютна біржа, вітчизняна біржова торгівля, спот, форвард, деривативні контракти, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

3.1. Перші товарні біржі в Україні

Історія становлення біржової торгівлі в Україні має кілька етапів. Найбільш активно біржі почали працювати після проголошення Незалежності України в 1991 р. Проте, перші біржі налагоджували свою діяльність у період кінця XVIII століття. Водночас, радянська доба повністю відрізала доступ до цивілізованих ринкових інститутів Україну.

Перші біржі в Україні були організовані, переважно, не з ініціативи учасників ринку, як це практикувалось в Європі чи США. Тому, купці не до кінця розуміли на початку економічну сутність даного явища, зокрема не могли на той час усвідомити переваги торгівлі товарами в одному організованому місці, адже більш звичними для них були базари та ярмарки.

Однак ділове життя на ті часи характеризувалось незначними обсягами укладених угод, а також примітивними організаційними формами біржової торгівлі, нерозвиненістю фінансової системи, тощо. За цей час була створена перша товарна біржа в Україні в м. Одеса [1-2].

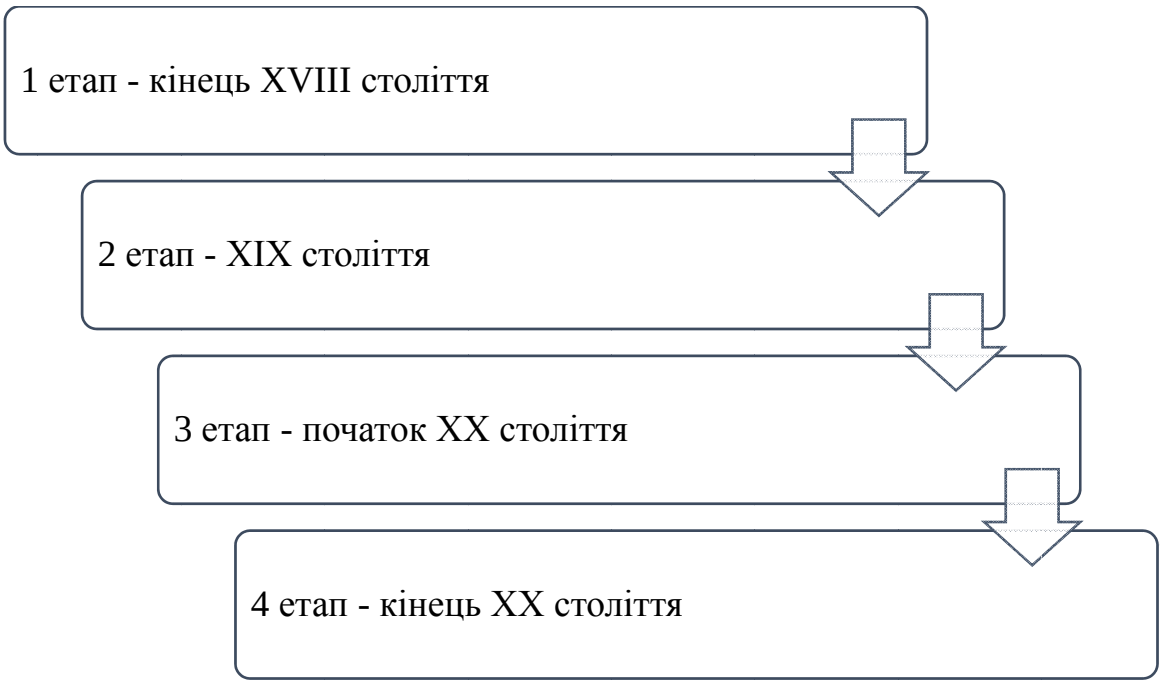

Рис. 3.1. Історичні етапи розвитку біржової торгівлі в Україні

Джерело: побудовано на основі [1-2]

Пожвавлення для біржової торгівлі в Україні відбулось після реформи 1861 р. Дана реформа прискорила розуміння ринкового господарювання, створила нові передумови для розвитку вітчизняної біржової торгівлі.

Товарні біржі на другому етапі розвитку вже відкрились у більше ніж чотирьох містах України, а саме в: Миколаєві, Києві, Харкові, Кременчуку. Основними факторами, які прискорили розвиток біржової торгівлі в Україні у XIX столітті стали [1-2]:

- розбудова мережі елеваторів;
- відкриття комерційних банків;
- запуск роботи товарних кредитних спілок;
- розвиток залізничних шляхів;
- удосконалення транспортних засобів.

Третій етап розвитку біржової торгівлі в Україні відмічається на початку XX ст. (1905–1913 рр.). На той період відкрилося вже понад 50 бірж, а, в цілому, їх кількість тоді досягла 115 [1-2].

Цікавими є ті факти, що навіть на ті часи, товарні біржі були достатньо незалежними організованими місцями для укладання торгових угод. Місцева влада не втручалась у роботу товарних бірж. Проте, на біржах того часу майже не була присутня спекуляція, тоді як на європейських та американських біржах уже розпочалось формування класу спекулянтів та строкової торгівлі.

В Україні товарні біржа того періоду були радше органом представництва й захисту інтересів торгівців, аніж елементом ринкової інфраструктури та організованої форми торгівлі товарами та послугами, як це було на світовому біржовому ринку.

Товарні біржі допомагали вирішити питання залізничного та водного транспорту, проведення торгових операцій на ринку хліба, митні процедури, оплату податків та інші організаційні питаннями, пов’язані з налагодженням функціонування торгівлі зерновими культурами.

Крім того, до середини минулого сторіччя, вітчизняні товарні біржі забезпечували торгівлю товарними активами і, лише згодом, вони опанували торгівлю державними облігаціями та акціями [1-2].

Провідну роль на перших трьох етапах розвитку вітчизняної біржової торгівлі відіграли три біржі:

- Одеська товарна біржа;
- Миколаївська біржа;
- Київська біржа.

Перша біржа в Україні була відкрита 30 жовтня 1796 року в Одесі. Історія розвитку Одеської товарної біржі була тісно зв’язана з тогочасною торгово-економічною діяльністю Одеси.

Одеський порт приваблював виробників та купців, які намагались продавати своє зерно в інші країни і доставляли його через порт Одеси. Торговельне і логістичне значення Одеси надало можливість відкрити там товарну біржу. У 1775 році Одеса стала одним з найбільших торгових і логістичних центрів на півдні Чорного моря [1-2].

Рис. 3.2. Будівля першої в Україні Одеської товарної біржі

Джерело: [8]

У Статуті Одеської товарної біржі було вказано, що вона є місцем систематичних зборів торговців для укладання угод, а також отримання необхідної інформації [1-2].

Одеська товарна біржа, як і її аналоги у світі, мала чітко регламентований робочий час. Час відкриття й закриття торгів фіксувався дзвінками. За запізнення і прихід після дзвінка на торгівців накладався великий штраф. Про незалежність біржі у прийнятті рішень свідчив той факт, що біржа хоч і знаходилась під регулюванням Міністерства фінансів, але все ж безпосередньо управлялась з боку Біржового комітету. В Статуті Одеської біржі, який було підписано біржовими зборами й погоджено Міністерством, чітко було визначено, що всі розпорядження, що стосувались роботи Одеської біржі, не могли бути прийнятими без погодження з Біржовим комітетом, до складу якого входило 6 членів разом з головою [1-2].

На Одеській біржі регулярно, тобто щоденно проходили торги. Клієнтів представляли маклери, яких було 3 від вітчизняної общини купців, а також 2 особи – від іноземної. До обов’язків маклерів входило укладання угод,

виписування векселів, тощо. Для дотримання порядку на біржі присутніми на торгах були поліцмейстер та 10 рядових сержантів – для різних доручень [1-2].

На посаду маклерів призначали тих осіб, які добре себе зарекомендували у торгівлі. Маклери отримували винагороду за укладені угоди і самі мали сплачувати щорічно до міського бюджету. Посада маклера була високодохідною на той час, тому бажаючих завжди було досить багато [1-2].

Уже з перших днів своєї діяльності Одеська біржа зайняла центральне місце в організації торгівлі сільськогосподарською продукцією. З метою піднесення значення Одеси, як портового міста, його у 1819 р. було оголошено вільною пристанню. У межах Одеси дозволялося як продавати, так і зберігати товари без оплати митних зборів [1-2].

Як хлібоекспортний центр, Одеса з 1847 р. посіла 1 місце в Європі. На той час через Одесу експортувалось до 37 % зерна, а також до 60 % цього зерна було з південних губерній Росії [1-2].

Активізація торгівлі на Одеській біржі прискорилась з побудовою залізниці до Києва, тоді як відкриття Суецького каналу розгорнуло вивіз через Одесу товарів до країни Близького Сходу. На Одеській біржі з часом зросла торгівля не тільки зерном, а й борошном, цукром і спиртом. Імпортували через біржу, переважно, бавовну, джут, чай, фрукти, пробкову кору, тощо [1-2].

Торгівля на біржі здійснювалась за наявними зразками, що спрощувало організацію торгів для покупців і продавців. Обсяги торгівлі на Одеській біржі стрімко зростали, тому біржа почала розширятись за кількістю маклерів до 60 осіб та побудовою нового приміщення розміром 1300 м2, в якому було побудовано верхній й нижній яруси, з торговим залом, кімнатами зразків, приміщеннями для роботи Арбітражної комісії та інших учасників біржової торгівлі [1-2].

Основними конкурентами для Одеської біржі також стали Миколаївська та Херсонська біржа, які також були відкриті в портових містах України.

В історії розвитку біржової торгівлі аграрною продукцією в Україні також важливу роль відіграла Миколаївська біржа. Біржа була відкрита в

результаті розвитку міста як торгового центру зерновими та їх експортом. Незважаючи на близьке розташування до Одеського порту Миколаївська біржа також стала досить популярною серед продавців зернових. Крім того, можна було помітити певну спекуляцію від перекупників зерна, які намагались частково перекуповувати і поставляти зерно до Одеського порту [1-2].

Миколаївський комерційний порт було з'єднано залізницею з іншими містами на Сході країни – Кривим Рогом, Харковом, Дніпром. Все це посприяло розвитку експортного потенціалу України. Так, у 1828 р. через Миколаїв на експорт відправили 560 тис. т зерна. Україна стала конкурентом на світовому ринку зерна навіть США, Аргентині, Австралії [1-2].

Незважаючи на це, великою проблемою для Миколаївського порту, стала відсутність місць для зберігання, очищення та відвантаження. Країни-конкуренти уже мали елеватори. У Чикаго, де вже була запроваджена торгівля ф'ючерсами на пшеницю, товарна біржа мала 23 елеватори [1-2].

Миколаївська біржа була відкрита в 1885 р., як інші біржі, вона була під регулюванням Міністерства фінансів. Учасниками біржової торгівлі були купці першої й другої гільдії. З перших днів своєї роботи вона вже займалася біржовою торгівлею зерном та його експортом. Біржовий комітет Миколаївської біржі сприяв будівництву елеватора місткістю 15 тис. т. в Миколаївському порту, який був обладнаний новим устаткуванням для завантаження та розвантаження товарів на баржі і його очищення та приведення до кращої товарної кондиції. Поруч із розв'язанням проблем щодо відвантаження зерна, велику увагу було приділено також зниженню тарифів на перевезення й фрахт [1-2].

Миколаївська біржа також почала друкувати інформаційний бюлетень з цінами для того, щоб всі учасники мали доступ до ціноутворення. Робота Біржового комітету була також спрямована на розв'язання наступних проблем [1-2]:

- організацію біржової торгівлі зерном і іншими товарами;
- захист інтересів учасників біржової торгівлі;

- контроль якості зернових, що реалізувались;

- удосконалення фрахтових робіт;

- захист інтересів експортерів;

- упровадження сертифікатів на зерно;

- поліпшення доставок залізничним транспортом.

Комплексні заходи дозволили Миколаївській біржі разом з портом скласти достойну конкуренцію в Україні та за її межами. Так, у перші роки обсяги торгівлі склали 235 тис. т зерна, тоді як у 1911 р. – 2,1 млн т [1-2].

Особливу роль у розвитку вітчизняної біржової торгівлі в Україні відіграла Київська біржа. Коли виникли Одеська та Миколаївська біржі, центр України не мав вже такого економічного значення, тому за рішенням місцевих купців та банкірів, після їх звернення до Київської міської думи у місті була заснована товарна біржі, що забезпечило подальший розвиток промисловості та формування об’єктивних цін на товарні активи. Київська біржа відкрита у 1865 р. [1-2].

Рис. 3.3. Будівля Київської біржі

Джерело: [9]

Біржа також мала свій статут та правила Біржовий комітет мав право організовувати біржові збори. До прав біржової спільноти відносилось також обговорення поточних справ біржі, організація та утримання біржі, розгляд спірних питань, встановлення біржового збору [1-2].

На Київській біржі працювало 10 маклерів, крім того тут також були артілі, які функціонували для організації діяльності митниці, залізничних станцій та здійснення транспортно-експедиторських робіт, тощо. Артілі виконували вказівки Біржового комітету [1-2].

Миколаївська та Одеська біржі спеціалізувалися на біржовій торгівлі зерном, тоді як Київська біржа реалізувала цукор, а також зерно, спирт, цінні папери. Київська біржа продавала понад 30 % усього вітчизняного цукру, у тому числі на експорт. Цукор реалізований на Київській біржі відправляли до Німеччини, Фінляндії, Персії, Китаю, Туреччини, Афганістану. Київська біржа також займалась реалізацією зерна, проте обсяги її торгівлі були невеликими, порівняно з Одеською та Миколаївською біржами [1-2].

Станом на 1913 р. в Україні працювали та вели активну торгівлю 11 товарних бірж Києва, Миколаєва, Одеси, Харкова, Херсона, Маріуполя, Дніпра, Запоріжжя, Бердянська, Кременчука [1-2].

Рис. 3.4. Будівля Харківської біржі

Джерело: [9]

Київська, Харківська та Одеська біржі пізніше почали проводити торгівлю цінними паперами. Біржі того періоду стали невід'ємною складовою інфраструктури ринку і їм належала значна частка оптової торгівлі [1-2].

Незважаючи на наявний розвиток біржової торгівлі в Україні, вони все ж значно відставали від інших світових бірж, таких як Чиказька товарна біржа, Лондонська біржа цукру, Токійська рисова біржа. Більшість цих бірж вже мали спекулятивну торгівлю та освоїли торгівлю строковими контрактами – форвардами та ф'ючерсами [1-2].

Початок першої світової війни поклав кінець роботи бірж в Україні майже на 10 років. Відновили роботу 11 українських бірж пізніше до жовтневого перевороту 1917 р. [1-2].

Після формування Радянського Союзу, до складу якого включили Україну, державна політика кардинально змінилась і біржі та їх діяльність потрапили під заборону. Хоча ще на початку деякий період біржі все ж попрацювали. Так, Рада праці і оборони СРСР видала постанову «Про біржі», зафіксувавши на свою користь принципи біржової торгівлі. Державні підприємства мали реалізовувати свою продукцію через біржі. Основними біржовими активами того часу були продовольчі товари та зерно, а також текстильна сировина, шкіри та металопродукція й паливо [1-2].

Основними задачами біржі було дослідження попиту і пропозиції на товари, цінні папери, послуги з транспортування, установлення й котирування цін, врегулювання задоволення дефіциту та профіциту на ринках, особливо сільськогосподарської сировини [1-2].

У 1924–1925 рр. зросла активність торгівлі на Одеській біржі, що було тісно пов'язано з виконанням планів Непу. За цей період товарообіг на біржі підвищився з 25 млн до 76 млн руб. [1-2].

У структурі біржової торгівлі того періоду центральне місце належало продовольству й сільськогосподарській сировині (табл. 3.1) [1-2].

Наприкінці 1926 р. в Україні відновили свою діяльність вже близько 18 бірж товарних бірж.

Таблиця 3.1

Структура біржової торгівлі Одеської біржі, %

Товарна номенклатура	**1923–1924 рр.**	**1924–1925 рр.**
Зернові	15,7	13,8
Сільськогосподарська сировина	7	5,9
Промислова продукція	22,6	29,3
Продукція текстильної промисловості	11,3	18,6
Шкіряні вироби	2,6	4,8
Цінні папери та інші активи	40,8	27,6

Джерело: [1-2]

Товарні біржі цього періоду вже не зовсім виконували притаманні їм функції, а більше були схожі на оптові ринки з реалізації планової економіки. На біржах переважно перебували державні структури, що виступали покупцями та продавцями. Біржі використовувалися державою для системного контролю за торгівельними угодами [1-2].

У 1927 р. було прийнято рішення про скорочення кількості бірж, а до 1930 року всі біржі були закриті.

Біржова торгівля була під забороною до відновлення незалежності України. У той час, як міжнародні біржові майданчики у довоєнний та післявоєнний період відпрацьовували нові біржові інструменти та технології торгівлі, Україна не мала можливості долучитись до цих процесів.

Історія розвитку біржової торгівлі знову відновилась вже в нашу добу, коли країна взяла курс на формування ринкового середовища та інтеграції у світові товарні та фінансові ринки.

3.2. Історія сучасного розвитку вітчизняної біржової торгівлі

Відродження біржової торгівлі аграрною продукцією в Україні стартувало наприкінці XX століття у результаті проголошення Незалежності. Перехід на ринкові засади господарювання сприяв прискоренню розбудови й ринкових інститутів.

Здійснення ринкових реформ на теренах пострадянського простору в Україні порушило традиційні системи реалізації продукції, а також забезпечення учасників ринки необхідною сировиною і ресурсами. Товарні біржі, які виникли першими намагались замінити існуючий лад реалізаційних каналів оптової торгівлі. Внаслідок цих процесів в Україні розпочався так званий «біржовий бум». Адже, за декілька років після 1991 р. було вже зареєстровано більше 50 товарних бірж [1-2].

Однією з перших в Україні у 1992 році була відкрита Київська універсальна біржа, на якій досить швидко було зареєстровано понад півтори сотні брокерських контор, більше половини з цих посередників приймали активну участь в біржових аукціонах щотижня двічі.

Інформація з ЄДР:

ЄДРПОУ:	02030198
Назва:	ТОВАРНА БІРЖА "КИЇВСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА" (ТБ "КУБ")
Організаційна форма:	Товарна біржа
Адреса:	01133, місто КИЇВ, вулиця ГЕНЕРАЛА АЛМАЗОВА, будинок 18/7 Запис в ЄДР: 01133, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, буд. 18/7
Стан:	✔Зареєстровано
Запис щодо припинення:	№ 10731120005007185 від 23.11.2007
Дата реєстрації:	28.12.2007 (15 років 9 місяців) Номер запису: 10731450000014776

Рис. 3.5. Виписка з ЄДР щодо припинення діяльності ТБ Київська універсальна біржа

Джерело: [9]

Проте всі тогочасні товарні біржі не відповідали наявним світовим стандартам та виконували функції звичайних ринкових посередників. Більшість товарних бірж були створені за ініціативою торговельних підприємств або місцевих органів влади. Основна мета виникнення товарних бірж була налагодженням альтернативних ланцюгів наявних колись у плановій економіці. Засновники товарних бірж намагалися максимізувати вигоду від застосування переваг біржової торгівлі товарами та послугами [1-2].

Після прийняття Закону України «Про товарну біржу», товарні біржі почали реєструвались у формі комерційних організацій. На той час законодавчі нормативи були досить недосконалими, що призвело до необґрунтованого зростання кількості бірж та отримання ними пільг. Деякі засновники закладали у біржових договорах право на фіксовані дивіденди, право на відкриття надмірно великої кількості брокерських установ тощо. Водночас, чисельні брокерські контори абсолютно не займалися біржовою торгівлею. Їх біржові місця здавалися в оренду або перепродавалися за завищеними цінами [1-2].

Більшість товарних бірж намагались все ж таки забезпечувати регулярну торгівлю проте широкою номенклатурою товарів, досить часто нетипових для біржових міжнародних майданчиків (рис. 3.6.) [1-2].

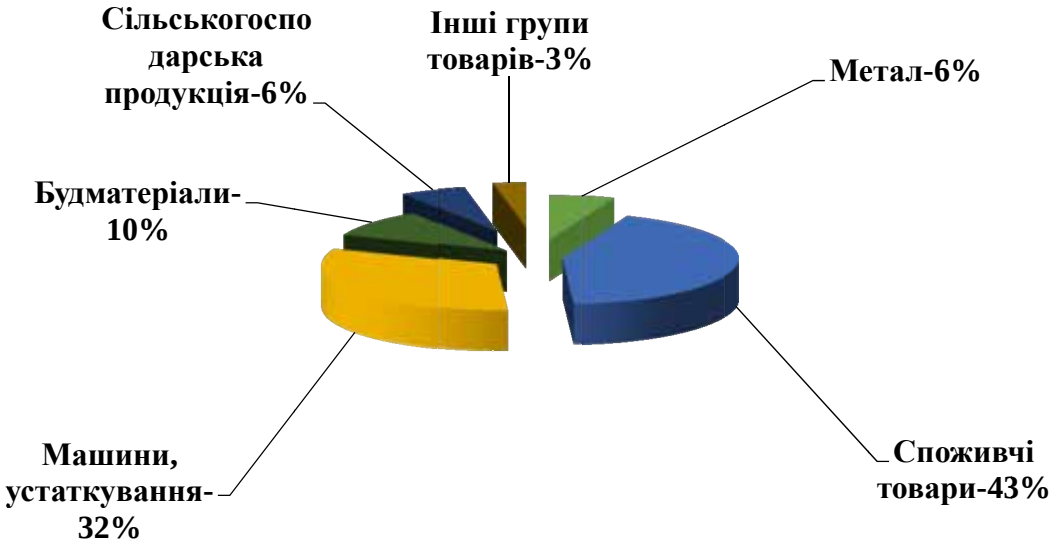

Рис. 3.6. Структура біржової торгівлі в Україні у 1991-1992 рр.

Джерело: [9]

Спотові угоди з поставкою товарів стали основними біржовими контрактами у перші дні роботи вітчизняних товарних бірж. Недоліком також стало те, що продавці і покупці не доставляли свої товари на біржові склади, тому що таких не було на той момент, як і до нині [1-2].

Біржові спотові угоди укладались під час біржових торгів у торговому залі товарних бірж, після торгів брокери з двох сторін приступали до оформляння заключених угод та інших розрахункових і поставочних документи. Через фінансову ситуацію й гострий дефіцит багатьох товарів, широкого поширення набула товаро-бартерна ситуація на товарних біржах. Дані біржові угоди були досить зручними для біржових учасників, адже клієнти в своїх заявках могли не вказати цінові ліміти щодо купівлі-продажу, а достатньо було вказувати співвідношення обміну наявних товарних активів.

Перші товарні біржі відрізнялись за видами товарних активів на наступні види:

- товарні біржі;
- універсальні біржі;
- товарно-сировинні біржі;
- біржі нерухомості.

З часом біржова торгівля на вітчизняних товарних біржах удосконалювалась і набирала рис, притаманних біржам світового значення. Так, біржові майданчики почали стандартизувати товари, які знаходились у них в обізі. Виникла група біржових товарів. Всі інші товари і послуги реалізовувались на позабіржових оптових ринках. Процеси розвитку біржової торгівлі товарними активами активізувались також після прийняття 28.12.1999 р. Закону України «Про оподаткування прибутків підприємств», який поширив основні біржові терміни та закріпив основні положення діяльності брокерських контор, крім отого значного зниження було досягнуто по податку на посередницьку діяльність (зниження рівня податкової ставки з 70 до 45 %) [1-2].

Створення необхідної законодавчо-правової бази, незначні успіхи у здійсненні ринкових реформ забезпечили підґрунтя для швидкого зростання обсягів біржової торгівлі на вітчизняних товарних біржах (рис. 3.7.) [1-2].

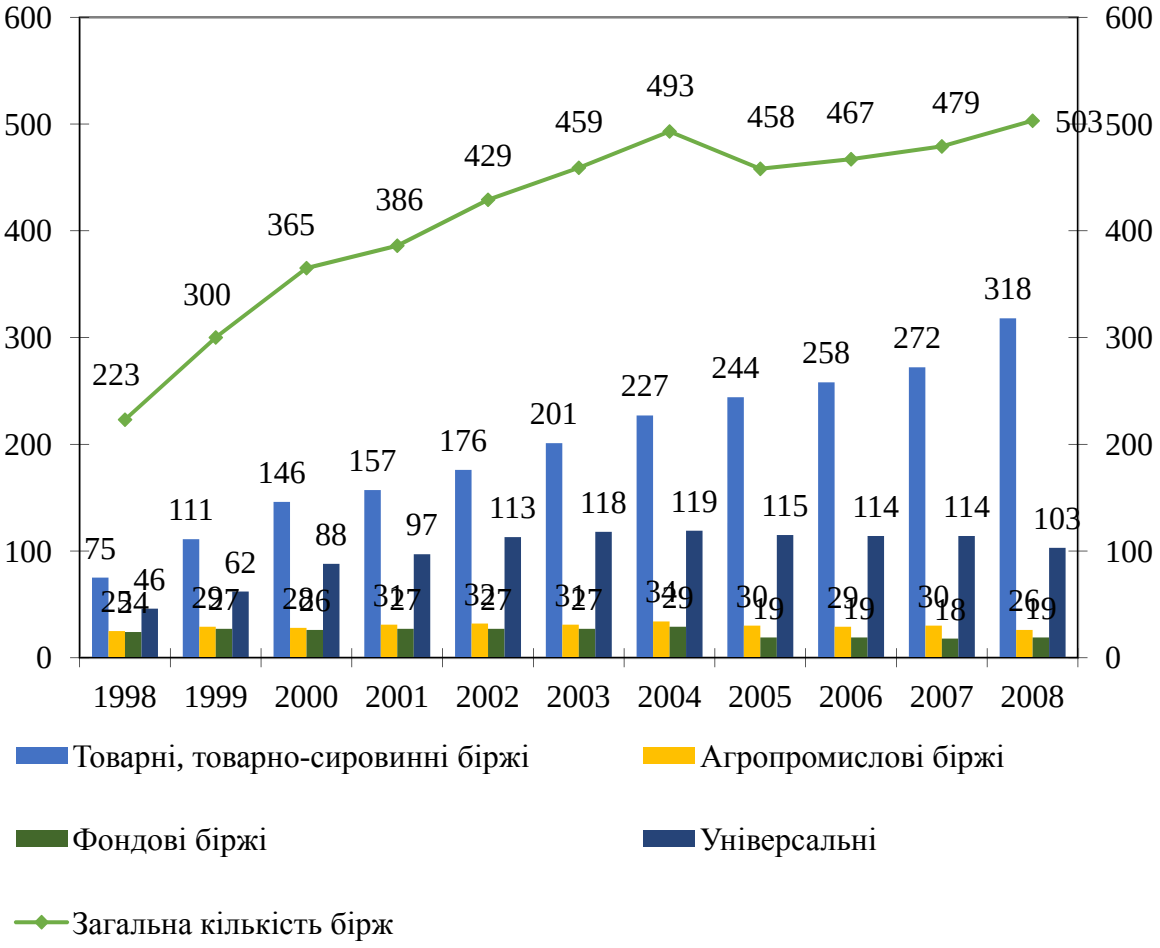

Рис. 3.7. Види бірж та динаміка зростання їх кількості в Україні, одиниць

Джерело: [1-2]

За перші 7 років незалежності в Україні вже було відкрито 223 біржі, у тому числі 14 фондові біржі. Крім того, товарних товарно-сировинних – 75, універсальних – 46, агропромислових – 25. До 2008 року тенденція збільшення кількості бірж в Україні продовжувала спостерігатись. Так, у 2008 р. цей показник зріс більше ніж в 2 рази і склав – 503 біржі [1-2].

Оцінювання біржової торгівлі на вітчизняних товарних біржах свідчить про те, що одним з головних досягнень можна вважати створення механізму біржової діяльності й значне розширення товарної номенклатури і об’ємів

біржової торгівлі. Як свідчить структура біржової торгівлі наведена в табл. 3.2., по більшості біржових активів відбувся значний приріст біржових об'ємів [1-2].

Таблиця 3.2.

Структура біржової торгівлі на вітчизняних товарних біржах у період 2000-2008 рр. за видами біржових активів, млрд грн

Рік	Метали	Енергоресурси	С.-г. товари	Цінні папери	Нерухомість	Інші види	Всього	Ланцюговий темп приросту, разів
2000	0,005	0,29	0,99	1,38	0,38	0,45	3,55	-
2001	0,011	0,33	4,01	2,95	0,30	0,62	8,21	2,3
2002	0,018	1,94	6,53	0,25	0,22	0,57	9,52	1,2
2003	0,038	2,66	8,48	0,35	0,21	1,01	12,74	1,3
2004	0,136	2,30	9,10	2,40	0,26	1,49	15,67	1,2
2005	0,116	2,52	10,57	1,94	0,70	3,13	18,96	1,2
2006	0,01	8,48	11,91	1,09	0,46	2,46	24,41	1,3
2007	0,009	9,34	9,56	2,033	0,34	6,77	28,09	1,2
2008	0,007	12,39	40,02	3,75	0,51	3,20	59,88	2,1
2008/2000, разів	1,4	42,7	40,4	2,7	1,3	6,4	16,9	

Джерело: [1-2]

Слід відмітити, що в історії розвитку вітчизняної біржової торгівлі товарними активами у період 2000-2008 рр. можна характеризувати як період підйому біржової активності на товарних ринках. Вартісний вираз біржової торгівлі за усіма групами біржових товарів у цей час показав високі темпи приросту щорічно [1-2].

У порівнянні з попередніми роками, загальний біржовий об’єм торгів в Україні у 2008 р. прискорив темпи приросту в 2,1 разів і становив близько 60 млрд грн, що склало близько 6,3 % ВВП України. Водночас у світі цей показник був значно вищий і склав приблизно 20–35% ВВП країн з ринковою економікою.

Водночас, приймаючи до уваги той факт, що у 2008 р. Україна отримала рекордний урожай зернових, тому через біржові товарні майданчики було реалізовано на 40 млрд грн різних видів аграрної продукції, що в 4,2 рази вище за попередній рік.

Порівняння наявних темпів приросту загальних обсягів біржової торгівлі та біржової торгівлі аграрною продукцією свідчить про синхронність та їх взаємозалежність (рис 3.8) [1-2].

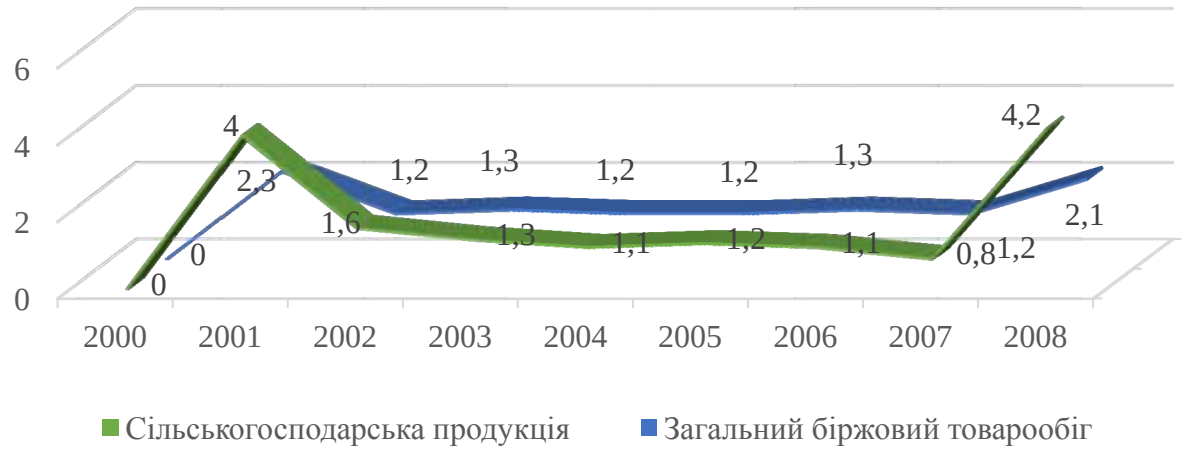

Рис. 3.8. Взаємозалежність темпів приросту загального обсягу біржової торгівлі та біржової торгівлі аграрною продукцією, разів

Джерело: [1-2]

Динаміка щорічного зростання біржової торгівлі аграрною продукцією простежується через порівняння структури у 2001 р. та 2008 р. (рис. 3.9) [1-2].

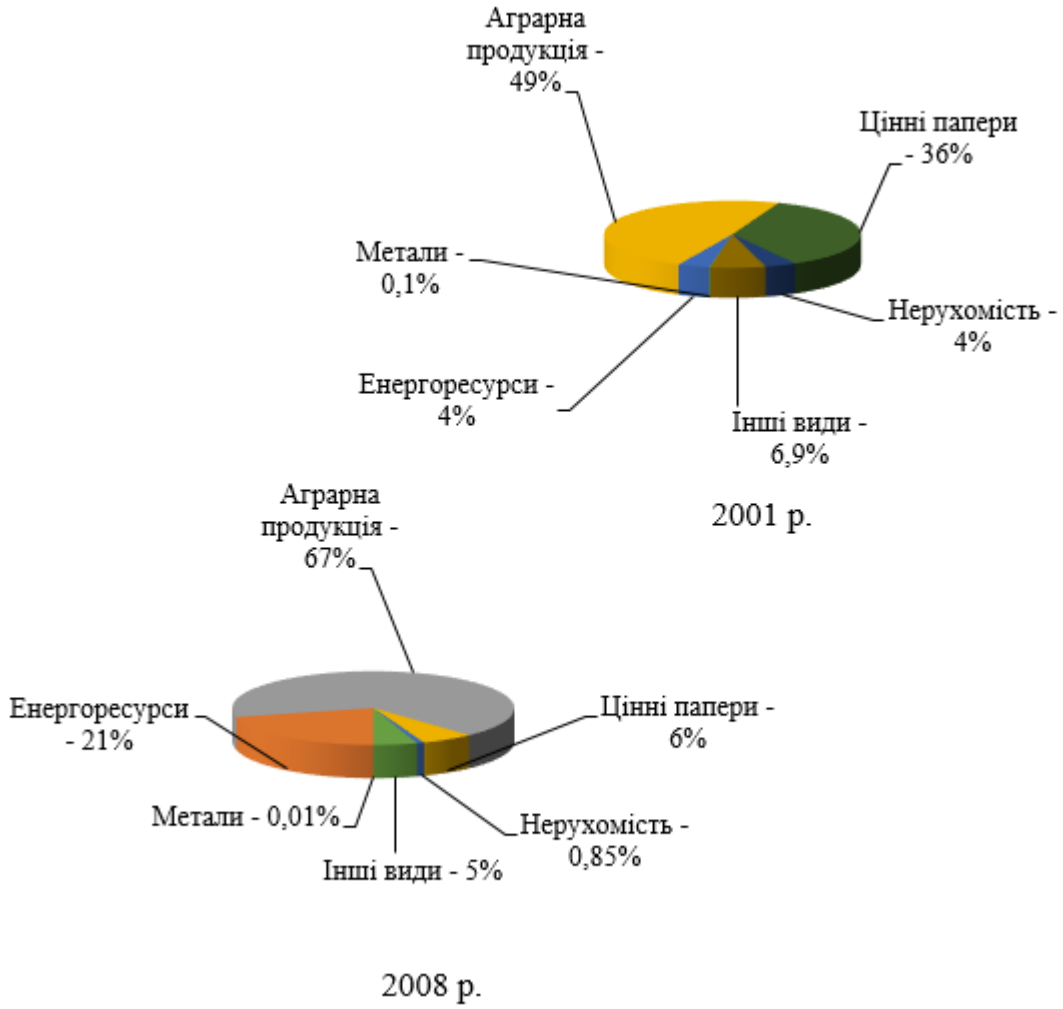

Рис. 3.9. Порівняння структури біржової торгівлі в Україні у період 2001 р. та 2008 р.

Джерело: [1-2]

Основним фактором впливу на динамічне зростання об'ємів біржової торгівлі аграрною продукцією за вказаний період є висока врожайність та отримані урожаї зернових і їх реалізація на експорт. У той період держава вимагала обов'язкового декларування всього експорту зернових через акредитовані товарні біржі в країні [1-2].

Загальнообов'язкове декларування експорту основних зернових не було ринковим методом, проте було спрямовано на підтримання активізації біржової торгівлі аграрною продукцією та створення біржового ринку товарних активів.

У наступні роки тенденції біржової торгівлі товарними активами змінились у сторону збільшення торгівлі іншими видами активів, тому зросла необхідність у відкритті інших видів товарних бірж (табл. 3.3) [1-2].

Таблиця 3.3

Динаміка кількості та види товарних бірж в Україні

Рік	Види товарних бірж							
	Універсальні	Ланцюговий показник приросту універсальних бірж, +/-одиниць	Товарні, товарно-сировинні	Ланцюговий показник приросту товарних та товарно-сировинних бірж, +/-одиниць	Агропромислові	Ланцюговий показник приросту агропромисло-вих бірж, +/-одиниць	Всього товарних бірж	Ланцюговий показник приросту усіх бірж, +/- одиниць
1992	22	-	22	-	4	-	48	-
1995	23	+1	24	+2	8	+4	55	+7
1996	19	-4	25	+1	9	+1	53	-2
1997	46	+27	54	+29	23	+14	123	+70
1998	46	0	75	+21	25	+2	146	+23
1999	62	+16	111	+36	29	+4	202	+56
2000	88	+26	146	+35	28	-1	262	+60
2001	97	+9	157	+11	31	+3	285	+23
2002	113	+16	176	+19	32	+1	321	+36
2003	118	+5	201	+25	31	-1	350	+29
2004	119	+1	227	+26	34	+3	380	+30
2005	115	-4	244	+17	30	-4	389	+9
2006	114	-1	258	+14	29	-1	401	+12
2007	114	0	272	+14	30	+1	416	+15
2008	103	-11	318	+46	26	-4	447	+31

Джерело: [1-2]

Аналіз показників ланцюгового темпу приросту за видами товарних бірж свідчить про те, що значна питома вага приходилась у період 2000-2008 рр. на товарні й товарно-сировинні – 71 %, універсальні – 23 %. Так, щорічний темп приросту цих бірж знаходився на рівні 1-46. Вище вказана динаміка може бути охарактеризована певним чином негативно через різні фактори, серед них найбільше значення відводиться [1-2]:

- наявності нестабільного ринкового середовища;

- відсутності досконалого законодавчого поля;

- перетворення бірж на оптово-роздрібні торговельні майданчики.

Недосконаліть законодавства та незначні вимоги до організації товарних бірж сприяли відкриттю великої кількості бірж, які не завжди виконували покладені на них функції і були діючими (табл. 3.4) [1-2].

Таблиця 3.4

Кількість діючих та недіючих бірж в Україні

Рік	Діючі біржі		Недіючі біржі	
	Одиниць	%	Одиниць	%
2000	255	66	131	34
2001	268	62	161	38
2002	267	58	192	42
2003	278	63	215	37
2004	285	62	173	38
2005	284	61	183	39
2006	308	64	171	36
2007	292	61	187	39
2008	337	67	166	33
2014	221	38	365	62
2015	221	34	385	66
*З 2015р. статистика по тованих біржах Держслужбою статистики України не ведеться				

Джерело: [1-2]

Значна кількість недіючих бірж ще раз показує той факт, що не завжди кількість бірж може забезпечити якісні показники роботи біржового ринку.

Упродовж тривалого часу до 2015 року товарні біржі постійно удосконалювали техніку торгівлі та забезпечували впровадження нових контрактів, зокрема можна простежити збільшення розміру статутного капіталу. Проте, інші показники роботи бірж значно погіршилися (табл. 3.5.) [1-2].

Таблиця 3.5

Оцінка розвитку вітчизняної біржової торгівлі за різними показниками

Рік	Показник					
	Біржовий товарообіг, млрд грн	Статутний капітал на кінець року, млн грн	Кількість брокерських контор і незалежних брокерів	Загальний обсяг доходів від укладених угод, млн грн	Середній розмір біржового збору	Кількість проведених торгів, тис.
2000	3,5	63,2	4080	32,4	0,9	27,9
2001	8,2	63,7	2539	133,1	0,6	35,8
2002	9,5	98,2	2641	28,6	0,3	32,3
2003	12,7	90,6	2855	37,9	0,3	29,7
2004	15,7	95,8	2678	30,2	0,2	36,3
2005	19,0	87,6	2662	34,6	0,2	47,7
2006	24,4	100,7	2618	42,3	0,2	45,8
2007	28,1	138,3	2782	53,4	0,2	91,2
2008	59,9	148,5	2752	205,4	0,3	94,0
2014	25,7	181,7	1293	57,3	0,2	17,1
2015	24,8	181,7	1293	48,3	0,2	12,7

Джерело: [1-2]

Стосовно таких важливих для біржової торгівлі показників, як об’єми торгівлі, доходи від укладених контрактів, то по них спостерігалася певна волатильність, особливо значне пониження цих показників відбулося до кінця 2015 р., що було обумовлено різким скороченням торгівлі аграрною продукцією. Порівняно з 2008 р. обсяги торгівлі аграрної продукції зменшились [1-2].

Середній розмір біржових зборів за проведені біржові операції за увесь період практично не мінялись навіть в сторону зменшення і складали розмір на рівні – 0,2 % від вартості від укладених контрактів. Важливим серед показників, що характеризують роботи товарних бірж являється кількість торгових секцій на біржі.

Динаміка показників роботи біржових майданчиків на вітчизняному біржовому товарному ринку до 2012 року мала незмінну зростаючу тенденцію (табл. 3.6) [1-2].

Таблиця 3.6

Структура біржової торгівлі товарними активами, млрд грн

Роки	Метали	Енергоресурси	С.-г. продукція	Цінні папери	Нерухомість	Інші види	Всього	Ланцюговий темп приросту, разів
2008	0,007	12,387	40,019	3,753	0,512	3,194	59,875	2,1
2009	0,005	7,2	39,867	-	0,510	1,339	50,996	0,85
2010	0,014	2,6	43,787	-	0,252	1,625	51,441	1,0
2011	0,009	7,5	63,361	-	0,324	1,776	94,420	1,84
2012	0,004	6,3	77,890	-	0,876	3,7	118,541	1,26
2013	0,002	11,133	11,632	-	0,549	5,491	28,807	0,24
2014	0,004	1,0	13,9	-	2,3	8,396	25,6	0,89

Джерело: [1-2]

Аналіз біржової торгівлі товарними активами свідчить про те, що найбільша частка припадала на аграрну продукцію, що пояснюється намагання держави активізувати біржову торгівлю саме аграрною продукцією, яка складає основу експортного потенціалу України і нині [1-2].

Удосконалення біржових показників на товарному ринку було досягнуто за рахунок 10 провідних вітчизняних товарних бірж, частка яких у загальній структурі біржового товарного ринку складала 95 %. Серед найбільш відомих

товарних бірж були: Київська агропромислова біржа, Аграрна біржа, Українська універсальна біржа [1-2].

Товарні біржі у той період все одно були незначного розміру, адже їх розмір статутного капіталу у середньому складав 296 тис. грн. Торгівля на біржах проходила систематично, проте тільки 1 чи 2 рази на тиждень. Надходження від організації біржової торгівлі складали у середньому 35–40 тис. грн. Незначні надходження не сприяли швидкому розвитку технологій біржової торгівлі, тому більшість бірж залишались простими оптовими ринками збуто товарів та послуг за спотовими контрактами [1-2].

У 2014 р. в Україні вже було зареєстровано близько 582 товарних бірж, що було в 95 разів вище показника 1992 р. та удвічі вище за 1999 р. Динаміка та структура біржової торгівлі починаючи з 1998 р. показує найбільше зростання саме в групі товарних і товарно-сировинних бірж, універсальних бірж також було досить багато, а на 3 місці за були спеціалізовані біржі – агропромислові (рис. 3.10) [1-2].

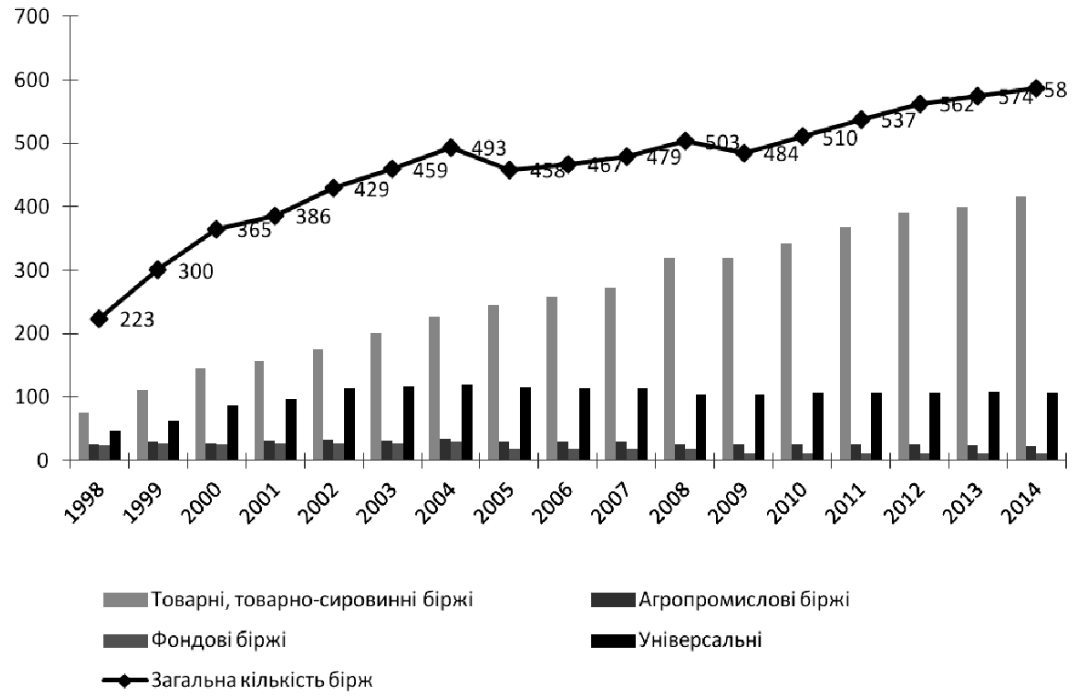

Рис. 3.10. Показники кількості товарних бірж в Україні, одиниць

Джерело: [1-2]

На практиці вітчизняні товарні біржі потребували кардинальних перетворень їх організаційної структури й технологічного забезпечення, що потребувало переходу на електронну систему біржової торгівлі та механізму клірингових розрахунків. Цей процес активізувався лише починаючи з 2007 року після формування в Україні нових біржових інтернет-майданчиків [1-2].

Враховуючи еволюцію формування і розвитку біржової торгівлі у світовій практиці, вітчизняні біржі за досить короткий період часу зуміли запровадити електронну технологію біржової торгівлі, хоча ці структурні зміни торкнулись лише кілька десятків товарних бірж та фонових бірж.

Перехід на сучасну технологію біржової торгівлі посилив конкуренцію між біржами та сприяв скороченню неліквідних бірж і, особливо, бірж на папері.

У цілому тривалий час і до нині біржова торгівлі товарними активами в Україні не дала бажаних результатів і її розвиток все ще не відповідає світовим стандартам.

Нині міжнародні біржі торгують ф’ючерсами й опціонами, що забезпечує виробників і споживачів товарних активів необхідним механізмом страхування цінових ризиків, відкриваючи додатковий доступ до кредитних активів. Проте, перехід до біржової торгівлі строковими контрактами у країнах з ринковою економікою був можливим за рахунок вже наявного спотового ринку товарних активів, який ефективно функціонує та має розширену інфраструктурну мережу.

Розвиток біржової торгівлі товарними та фінансовими активами вийшов на новий рівень після початку реформування законодавчого середовища. Основна мета – це інтеграція у європейський економічний та біржовий простір.

3.3. Тенденції вітчизняного організованого товарного ринку та ринку капіталу

Розвиток організованого товарного ринку та організованого ринку капіталу в Україні можна визначити характерними змінами починаючи з 2021 року. До цього часу ми могли спостерігати незначний прогрес, особливо, що стосується біржової торгівлі деривативними контрактами.

Біржова торгівля на організованих товарних ринках та ринках капіталу в Україні, так як і у міжнародній практиці, була започаткована з торгівлі спотовими та форвардними контрактами на аграрну сировину. Проте, з часом біржова торгівля досить швидко трансформувалась у торгівлю товарними та фінансовими деривативними контрактами [1-2].

В Україні перші впровадження тестових пілотних проектів щодо біржової торгівлі деривативними контрактами на товарні активи, курси валют та фондові індекси розпочались на національних товарних і фондових біржах у 1994 р., коли Дніпровська товарна біржа запровадила проект біржової торгівлі валютними ф’ючерсами, а саме на валютні курси UAH/USD та UAH/EUR. Через відсутність достатньої ліквідності запуск вище вказаного проекту було звернута. [1-2].

У відповідь на фінансову кризу 1998 р. в Україні НБУ заборонив торгівлю фінансовими деривативами на певний час, щоб убезпечити від колапсу національного валютного ринку [1-2].

У подальшому впровадження торгівлі деривативними контрактами на товарні та фінансові активи в Україні стало предметом численних проектів, до яких слід віднести наступні [1-2]:

- (1995 р.) Катеринославська біржа впровадила пілотний проект з торгівлі на своїй біржі ф'ючерсами на курси іноземних валют;

- (1996 р.) Київська універсальна біржа започаткувала свою ініціативу щодо торгівлі деривативами. Ці контракти містили в собі різні базові активи,

включаючи фондові індекси, валютні курси, цінні папери, відсоткові ставки, а також товарні активи;

- (1997 р.) Українська міжбанківська валютна біржа реалізувала свій пілотний проект, спрямований на впровадження торгівлі деривативними контрактами на валютні курси;

- (2010-2018 рр.) Українська біржа реально запустила проект біржової торгівлі деривативними контрактами на фондові індекси, криптовалюту, дорогоцінні метали, валютні курси, який успішно працював до 2018 р. [11];

- (2020 р.) Українська біржа підготувала проект запуску біржової торгівлі деривативними контрактами на сільськогосподарські активи але через початок війни цей проект був призупинений [11].

Згадані пілотні проекти, окрім реально втілених в життя Українською біржою, мали фрагментарний характер і не були повністю втілені задля економічного ефекту. Основними чинниками відсутності вагомого швидкого прогресу у внутрішній біржовій торгівлі ф'ючерсами та опціонами на товарних і фондових біржах в Україні є наступні [1-2]:

- система регулювання, яка потребує постійного удосконалення;

- недосконала система розрахунків або клірингової системи;

- відсутність технологічно оснащеної інфраструктури для біржової торгівлі;

- наявність незначної кількості ринкових учасників, які досконало володіють питаннями біржової торгівлі деривативними контрактами.

У 2021 р. чинності набрав з 1 липня новий Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Цей закон забезпечить новий рівень механізму регулювання біржової торгівлі фінансовими та товарними активами на організованих товарних ринках та ринках капіталу. Основним державним регулятором на обох ринках нині є НКЦПФР - це Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [12].

Нині НКЦПФР формує постійний нагляд за діяльністю професійних учасників, які отримали ліцензії на здійснення встановлених чинним законом видів професійної діяльності. Крім того, комісія щорічно систематизує звітність про роботу цих учасників у щомісячних, квартальних та річних звітах, які розміщує на своєму сайті [12].

У 2022 році, згідно зі статистикою регуляторного державного агентства НКЦПФР, організований ринок товарних активів та капіталу продемонстрував значне скорочення порівняно з 2021 р. і 2020 р., як розуміємо такий наслідок мав вплив війни Україні [12].

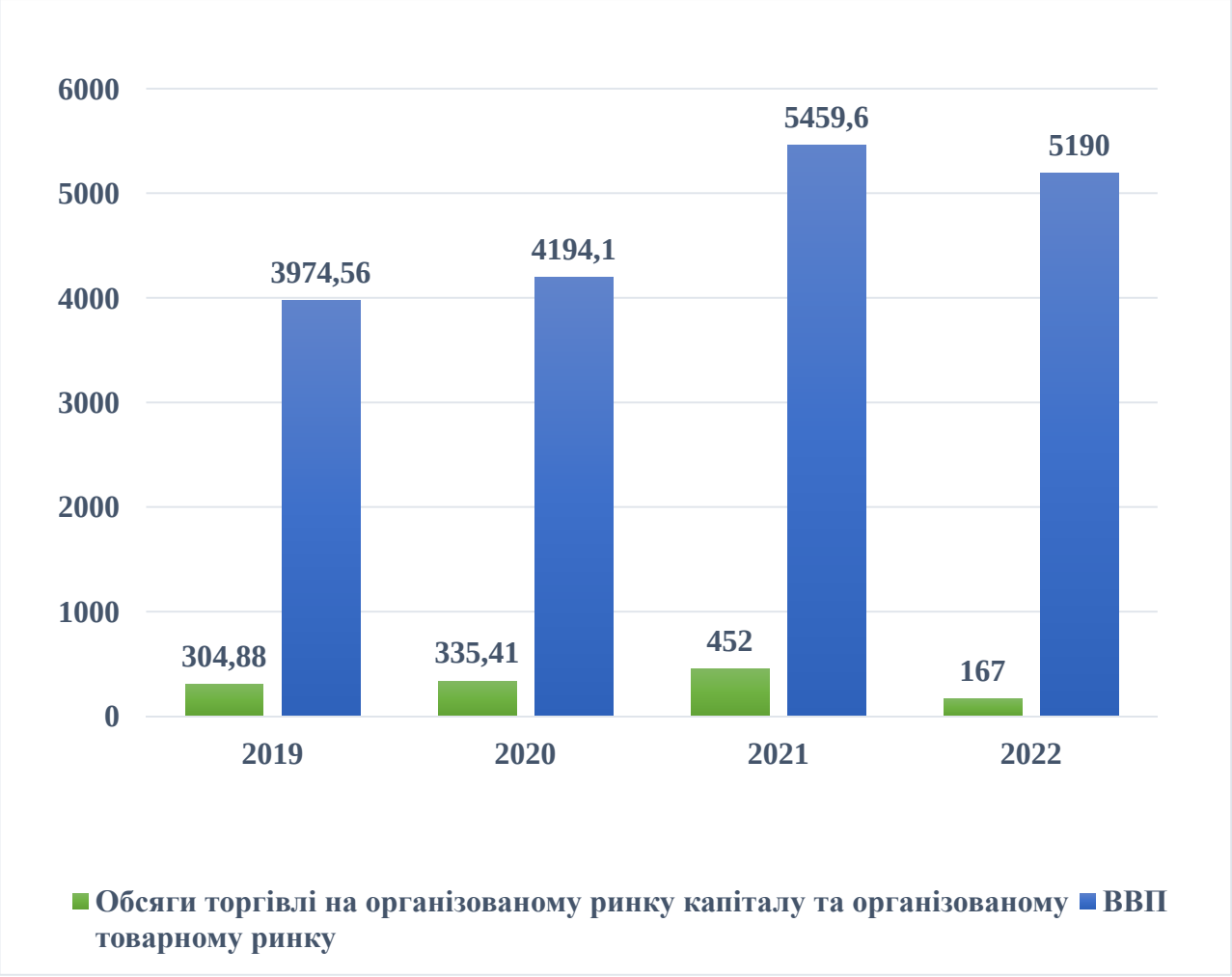

Рис. 3.11. Порівняння біржових обсягів торгівлі та ВВП в Україні, млрд. грн.

Джерело: [12]

З рис. 3.11. можна прослідкувати, що на зміну зростаючій тенденції до 2021 р. в 2022 р. прийшла спадаюча тенденція, як наслідок продовження війни в Україні та зниженню інвестиційної привабливості вітчизняних організованих ринків товарних активів та фінансових інструментів. Так, щорічний обсяг біржової торгівлі у 2022р. впав на 63 % і склав 167 млрд грн. або 3 % від ВВП. Порівняно з минулим роком падіння відбулось на 5% щодо показника відношення обсягів біржової торгівлі до ВВП [12].

Відповідно до вимог НКЦПФР, учасниками біржової торгівлі можуть бути ліцензовані для різних видів діяльності професійні учасники. Професійний учасник – це юридична особа, яка отримає ліцензію на провадження професійних послуг на організованих товарних ринках та ринках капіталу. Динаміка зміни кількості ліцензованих професійних учасників відображена в табл. 3.7. [12].

Таблиця 3.7

Кількість ліцензованих професійних учасників біржової торгівлі в Україні, одиниць

Професійні учасники	**2020р.**	**2021р.**	**2022р.**	**2023р.**	**23/22 % зміни**
Фондові біржі, які були ліцензовані за вимогами 2021р.	5	4	4	3	-25%
Товарні біржі, які були ліцензовані за вимогами 2021р.	-	3	3	4	+25%
Інвестиційні фірми	211	188	176	161	-9%
Компанії з управління активами	304	307	302	286	-5%
Компанії, що проводять клірингову діяльність	1	7	7	9	+29%

Джерело: [12]

У 2023 р. порівняно з 2022 р. число фондових бірж скоротились до 3 – це на 25 %. Скорочення кількості бірж можна розглядати як позитивне явище, яке притаманне і міжнародним ринкам.

Водночас ринок товарних бірж теж зазнав революційних змін, адже серед понад 500 товарних бірж в Україні, які можуть торгувати деривативами, лише 3 біржі пройшли ліцензію у 2021 р. та 4 у 2023 р.(рис. 3.12.) [12]:

- ТОВ «Українська енергетична біржа»;
- ТОВ «Українська універсальна біржа»;
- ТОВ «Українська торгова платформа»;
- ТОВ «Українська ресурсна біржа».

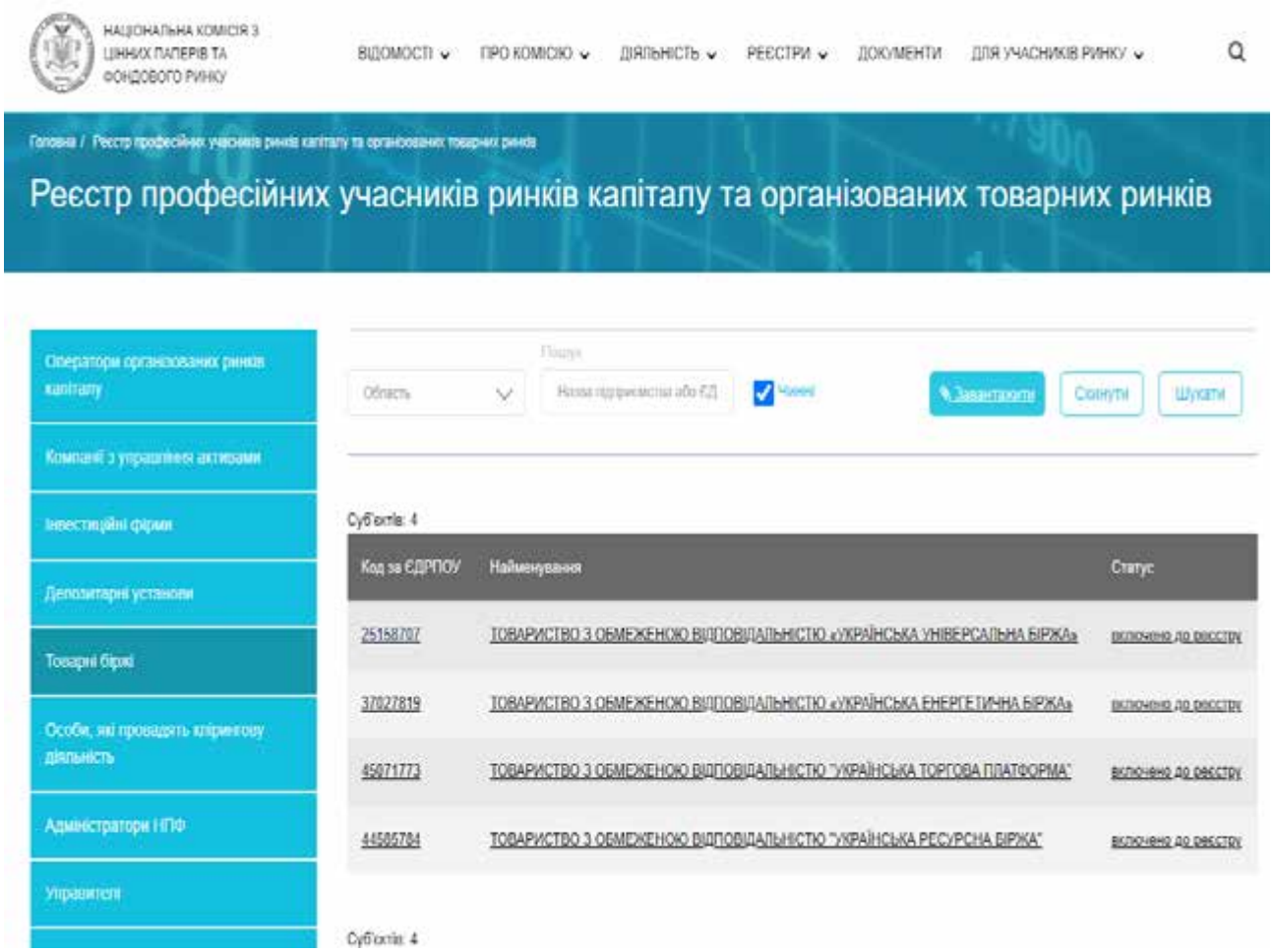

Рис. 3.12. Ліцензовані товарні біржі в Україні станом на жовтень 2023 р.

Джерело: сайт НКЦПФР [12]

На організованому ринку капіталу України у 2023 р. роботу забезпечували 4 ліцензовані фондові біржі (рис. 3.13.) [12]:

- ПАТ ФБ «Перспектива»;
- АТ Фондова біржа «ПФТС»;
- АТ «Українська біржа.

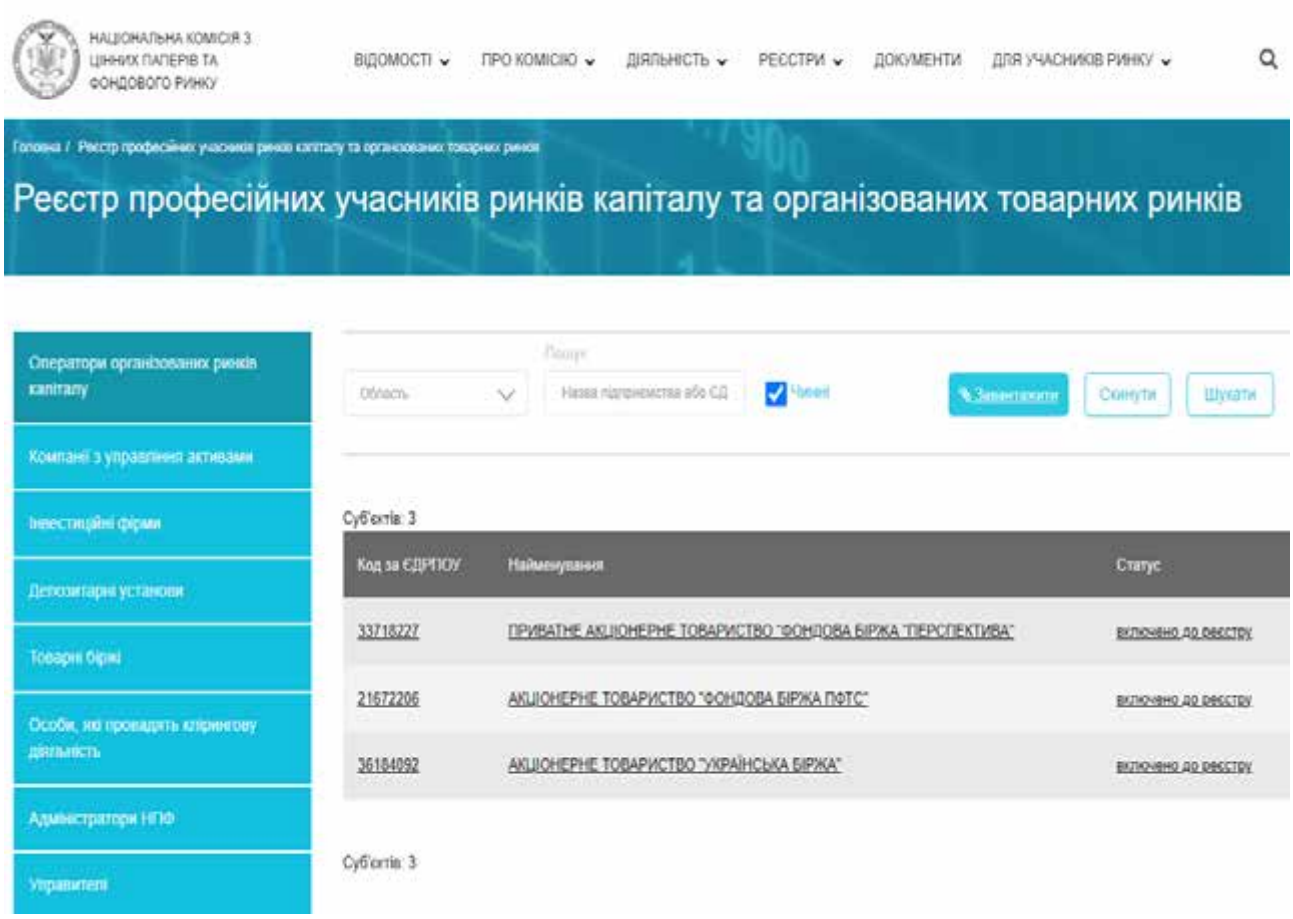

Рис. 3.13. Ліцензовані фондові біржі в Україні станом на жовтень 2023 р.

Джерело: сайт НКЦПФР [12]

Зменшення кількості професійних учасників – брокерських фірм чи інвестиційних фірм, які надають посередницькі послуги клієнтам, також видно з таблиці 3.7. Брокерські контори мають ліцензоване право працювати в Україні як юридичні особи, з достатньою кількістю сертифікованих брокерів. У 2023 році їх частка впала на 9 % і склала 161 учасника. (рис. 3.14.)[12].

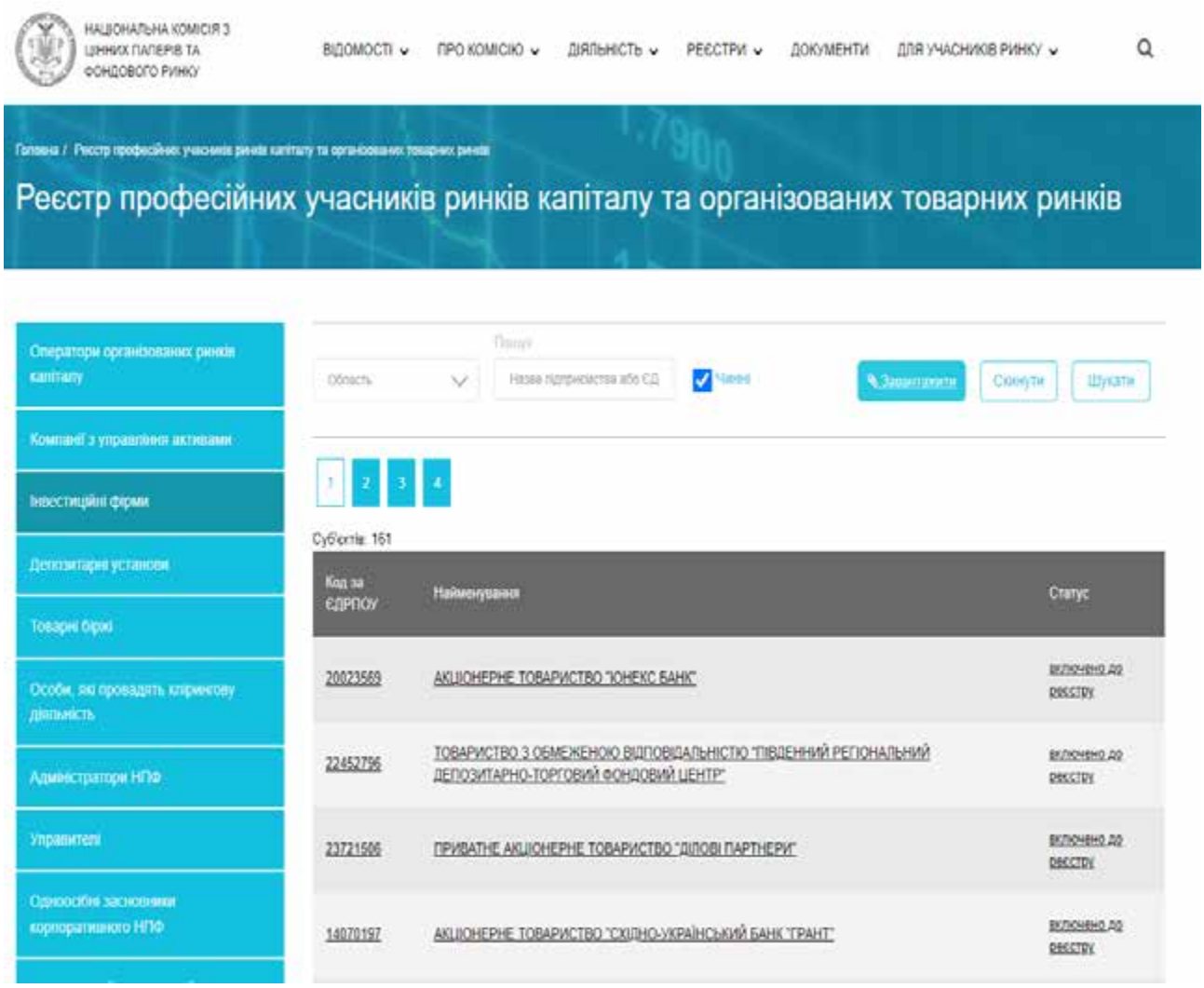

Рис. 3.14. Ліцензовані інвестиційні фірми в Україні станом на жовтень 2023 р.

Джерело: сайт НКЦПФР [12]

Водночас, з зростанням кількості організаторів торгів – товарних та фондових бірж, також зросла і кількість виданих ліцензій на здійснення клірингової або розрахункової діяльності на організованих товарних ринках та ринках капіталу. Станом на 2023р. в Україні вже зареєстровано 9 учасників, які можуть провадити клірингову діяльність (рис. 3.15.)[12]:

- ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках»;

- ПАТ «Національний депозитарій України»;

- ПАТ ФБ «Перспектива»;

- АТ Фондова біржа «ПФТС»;
- АТ «Українська біржа;
- ТОВ «Українська енергетична біржа»;
- ТОВ «Українська універсальна біржа»;
- ТОВ «Українська торгова платформа»;
- ТОВ «Українська ресурсна біржа»;

Суб'єктів: 9

Код за ЄДРПОУ	Найменування	Статус
33718227	ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ФОНДОВА БІРЖА "ПЕРСПЕКТИВА"	включено до реєстру
21672206	АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ФОНДОВА БІРЖА ПФТС"	включено до реєстру
36184092	АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "УКРАЇНСЬКА БІРЖА"	включено до реєстру
35917889	ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ"	включено до реєстру
30370711	ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "НАЦІОНАЛЬНИЙ ДЕПОЗИТАРІЙ УКРАЇНИ"	включено до реєстру
25158707	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»	включено до реєстру
37027819	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «УКРАЇНСЬКА ЕНЕРГЕТИЧНА БІРЖА»	включено до реєстру
45071773	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УКРАЇНСЬКА ТОРГОВА ПЛАТФОРМА"	включено до реєстру
44585784	ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УКРАЇНСЬКА РЕСУРСНА БІРЖА"	включено до реєстру

Рис. 3.15. Ліцензовані суб'єкти, які проводять клірингову діяльність в Україні станом на жовтень 2023 р.

Джерело: сайт НКЦПФР [12]

За результатами операцій на організованих ринках капіталу України з січня по грудень 2022 року обсяг загальних торгів фінансовими інструментами склав понад 161 млрд грн (рис. 3.16.) [12].

У період січень-грудень 2022 р. обсяг торгів фінансовими інструментами операторами організованих ринків капіталу впав на на 291,36 млрд.грн порівняно з даними за аналогічний період січня-грудня 2021 року [12].

Найбільший обсяг біржових торгів фінансовими інструментами на фондових майданчиках упродовж 2022 р. був зафіксований з борговими інструметами, а сме – з ОВДП – 152,83 млрд грн, що скдлало 95,14 % від загального обсягу біржових торгів фінансовими інструментами на фондових біржах України. Водночас структура біржової торгівлі на ринках капіталу майже не змінилась в останні два роки (рис. 3.16-3.17.) [12].

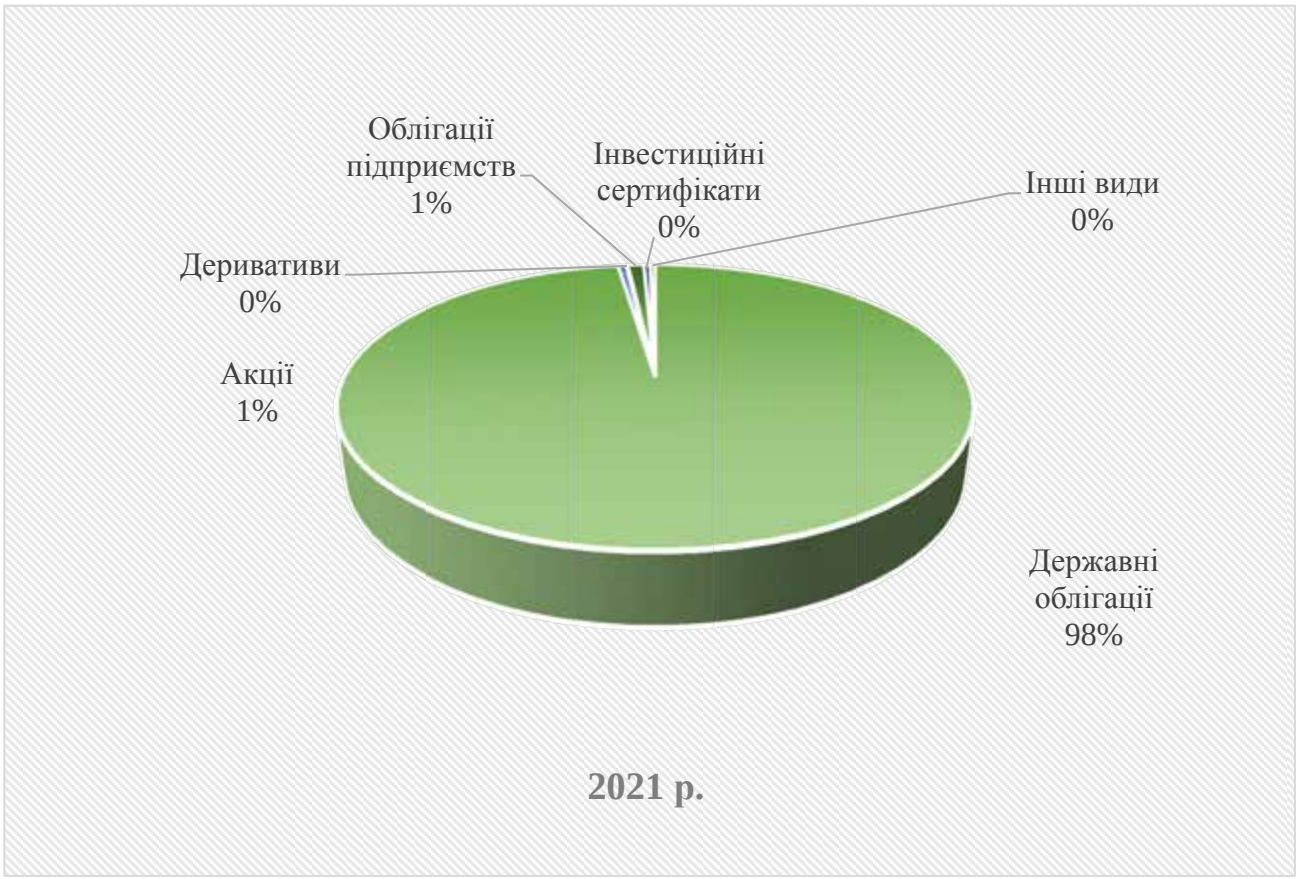

Рис 3.16. Структура біржової торгівлі на ринках капіталу України в 2021 р.

Джерело: за даними [12]

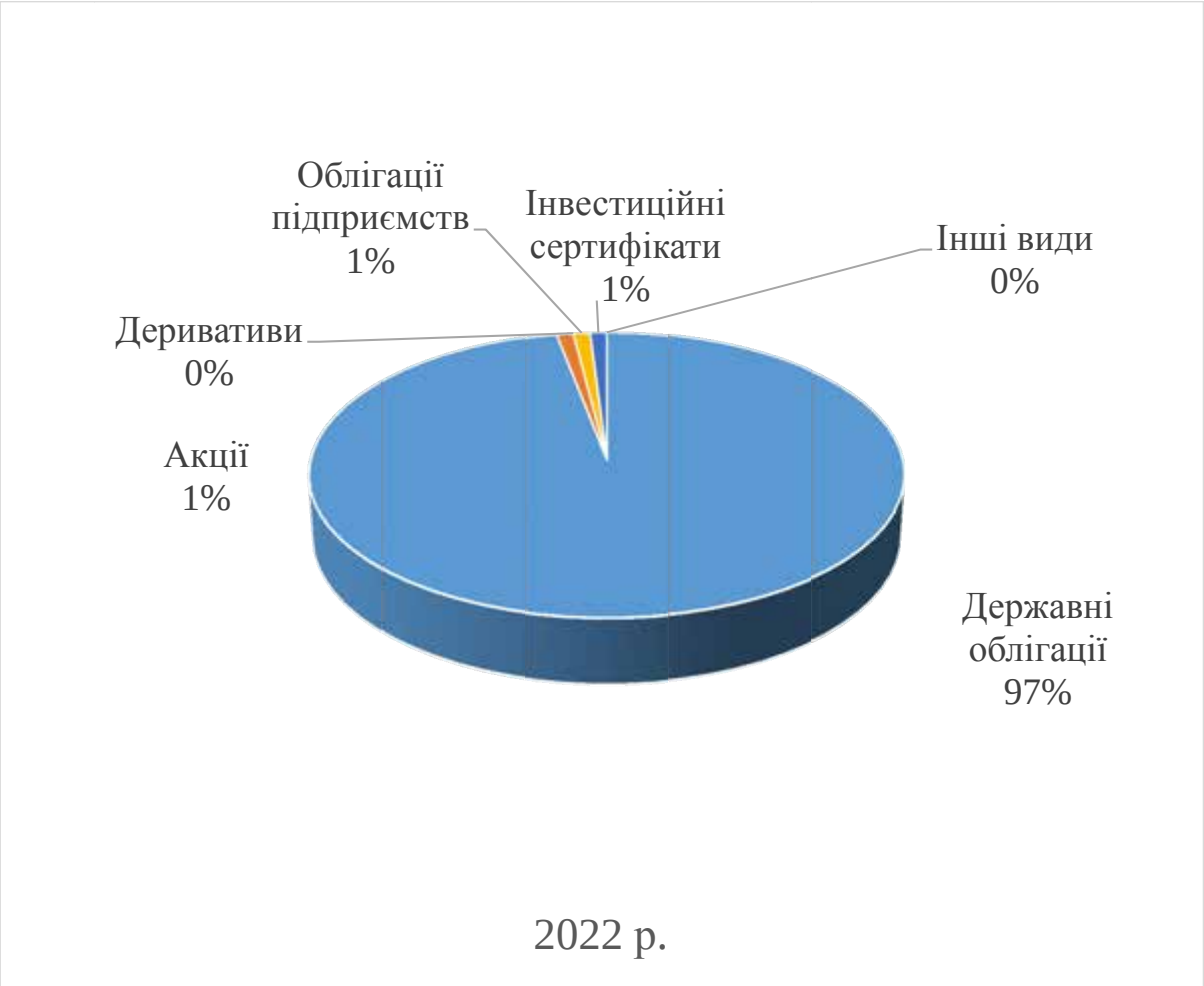

Рис 3.17. Структура біржової торгівлі на ринках капіталу України в 2022 р.

Джерело: за даними [12]

За даними НКЦПФР у 2022 р., як і в 2021 р., найбільшою залишається фондова біржа ПАТ ПФТС з обсягами біржової торгівлі 83,4 млрд грн – у 2022 р. та 221,5 млрд грн – у 2021 р.

На другому місці знаходилась ПАТ ФБ «Перспектива» – 61,2 млрд грн – у 2022 р та – 217,1 млрд грн у 2021 р.

На третьому місці знаходилась АТ «Українська біржа – 13,3 млрд грн у 2021 р. та 15,4 млрд грн у 2022р.

Зпоміж усіх чотирьох бірж лише Українська біржа мала приріст торгівлі у 2022 р., тоді як Українська міжбанківська валютна біржа взагалі втратила ліцензію на біржову торгівлю у 2023 р.

Частка найбільших фінансових бірж – ПФТС та Перспективи у 2022 р., як і в 2021 р., склала понад 90% обсягів торгівлі. Така ситуація характерна тим, що обидві біржі відіграють ключову роль у формуванні організованої торгівлі державними облігаціями, а саме – ОВДП.

Таблиця 3.8

Порівняльна структура біржової торгівлі за сегментом фондових бірж, млрд грн

Фондова біржа		**2019р**	**2020р**	**2021р**	**2022р**	**% зміни 2021р. до 2020р.**	**% зміни 2022р. до 2021р.**
1	АТ Фондова біржа «ПФТС»	115	132	221,5	83,4	+67,8	-62
2	ПАТ ФБ «Перспектива»	186	201	217,1	61,2	+8	-72
3	АТ «Українська біржа»	3,8	2,4	13,3	15,4	+454	+16
4	ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа»	0,004	0,006	0,013	0,004	+116	-70

Джерело: Побудовано за даними [12]

Таким чином, оцінка тенденцій вітчизняної біржової торгівлі свідчить про зниження показників фондового ринку та зростання товарного сегменту, особливо за рахунок енергетики в останній 2022 рік.

Згідно з даними статистичних звітів НКЦПФР, у 2022 році спостерігається скорочення обсягів торгівлі на біржових ринках. Так, загальний обсяг торгів зменшився до 161 млрд грн або на 64 %, що стало кардинальним

зсувом в останні роки. Цей показник у порівнянні з ВВП країни, склав лише 3%, тоді як у 2021 р. був на рівні 8%, що пояснюється продовженням на виснаження війни в Україні та зниженням інвестиційної ктивності як національних так і міжнародних інвесторів (рис. 3.18, додатки до розділу 3).

Рис. 3.18. Співвідношення біржової торгівлі до ВВП в Україні, млрд грн

Джерело: за даними [12]

Порівняльна динаміки фондового індексу Української біржі UX та американського S&P 500 за останні роки вказує на наявність тісного кореляційного звязку та глобальну залежність національних ринків від міжнародних і навпаки (рис. 3.19.-3.20.).

Рис. 3.19. Динаміка американського індексу S&P 500

Джерело: [12]

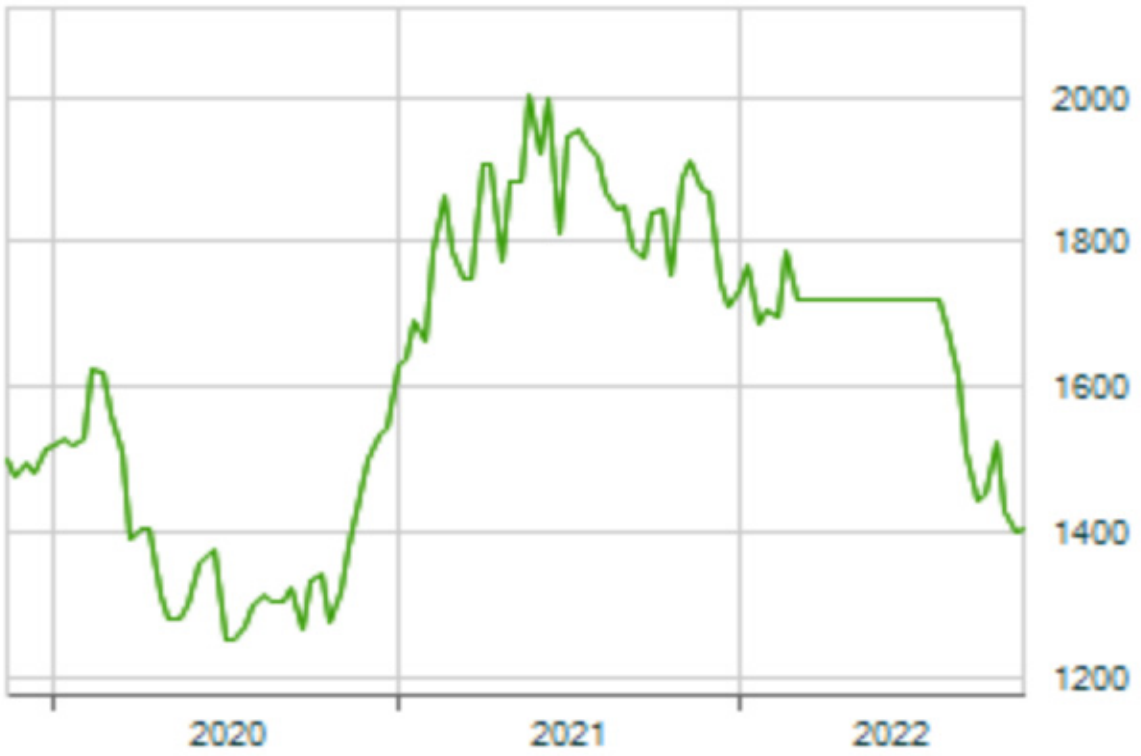

Рис. 3.20. Динаміка фондового індексу Української біржі UX

Джерело: [12]

Таким чином, статистичні дані НКЦПФР вказують на поступове зниження активності роботи організованих ринків капіталу через війну в

Україні. Проте, позитивним моментом можна відзначити продовження реформування регулятивної скалдової біржової торгівлі на товарних ринках та ринках капіталу з прийняттям та введенням в дію нового Закону України «Проринки капіталу та організовані товарні ринки» з 2021 р.

Питання для самоконтролю знань до розділу 3:

1. Історія становлення біржової торгівлі в Україні.
2. Етапи становлення біржової торгівлі в Україні.
3. Перші біржі в Україні та особливості їх організації.
4. 1 етап розвитку біржової торгівлі в Україні в кінці XVIII століття.
5. 2 етап розвитку біржової торгівлі в Україні в XIX столітті.
6. 3 етап розвитку біржової торгівлі в Україні на початку XX століття.
7. 4 етап розвитку біржової торгівлі в Україні в кінці XX століття.
8. Як відбулось пожвавлення у розвитку біржової торгівлі в Україні після реформи 1861 р.
9. Міста України в яких відкрились перші біржі в Україні.
10. Основні фактори, які прискорили розвиток біржової торгівлі в Україні у XIX столітті.
11. Скільки бірж функціонувало в Україні на третьому етапі розвитку.
12. Чи були перші біржі елементом інфраструктури ринку?
13. Якими видами активів торгували перші біржі в Україні?
14. Одеська товарна біржа та її особливості виникнення.
15. Який Статут мала Одеська біржа.
16. Обов’язки перших маклерів на біржах.
17. Як вплинула активізація побудови залізниці в Україні на розвиток біржової торгівлі.
18. Арбітраж на перших біржах України.
19. Миколаївська біржа та основні товарні активи на ній.
20. Розбудова портів та вплив на біржову торгівлю в Україні.
21. Інформаційний бюлетень Миколаївської біржі.

22. Київська біржа та особливості її створення.

23. Правила біржової торгівлі Київської біржі.

24. Біржовий комітет та його повноваження.

25. Скільки бірж діяло станом на 1913 р. в Україні?

26. Перша та Друга Світова Війна та їх вплив на діяльність бірж в Україні.

27. Відродження біржової торгівлі в Україні.

28. Перша біржа відкрита після проголошення Незалежності України.

29. Прийняття Закону України «Про товарну біржу».

30. Структура біржової торгівлі в Україні у 1991-1992 рр.

31. Види товарних бірж в Україні.

32. Закону України «Про оподаткування прибутків підприємств».

33. Структура біржової торгівлі на вітчизняних товарних біржах у період 2000-2008 рр.

34. З чим пов’язане зростання біржової торгівлі аграрною продукцією в Україні у 2000-2008 рр.?

35. Співвідношення діючих і недіючих бірж в Україні у 2015 р.

36. Оцінка розвитку вітчизняної біржової торгівлі за різними показниками.

37. Скільки бірж було зареєстровано у 2015 р.?

38. Розвиток організованого товарного ринку в Україні.

39. Розвиток вітчизняного ринку капіталу в Україні.

40. Впровадження тестових пілотних проектів щодо біржової торгівлі деривативними контрактами в Україні.

41. Основні чинники, які стримували розвиток біржовій торгівлі ф’ючерсами та опціонами на товарних і фондових біржах в Україні?

42. Державний регулятор біржової торгівлі в Україні.

43. Порівняння біржових обсягів торгівлі та ВВП в Україні.

44. Кількість ліцензованих професійних учасників біржової торгівлі в Україні.

45. Перерахуйте фондові біржі, які ліцензовані у 2023 р.

46. Перерахуйте товарні біржі, які ліцензовані у 2023 р.

47. Кількість ліцензованих інвестиційних фірм у 2023 р.

48. Кількість ліцензованих суб'єктів, які проводять клірингову діяльність у 2023 р.

49. Структура біржової торгівлі на ринках капіталу України в 2021 р.

50. Структура біржової торгівлі на ринках капіталу України в 2022 р.

51. Порівняльна структура біржової торгівлі за сегментом фондових бірж.

52. Співвідношення біржової торгівлі до ВВП в Україні.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 3:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб. К. Аграрна освіта, 2010, 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок: навч. посіб. К. Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. посіб. К. Компринт, 2017, 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки : навч. посіб. К. Компринт, 2019, 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. пос. К. ФОП Ямчинський, 2020. 642 с.

6. Ільчук М.М., Яворська В.О., Радько В.І. Організаційні засади здійснення біржових операцій на біржовому ринку. Інфраструктура ринку. 2021. №52. URL: http://www.market-infr.od.ua.

7. Яворська В.О. Аналіз ринків капіталу та організованих товарних ринків. Інфраструктура ринку. 2022. № 69. URL: http://www.market-infr.od.ua.

8. Одеська біржа. URL: https://uk.wikipedia.org.

9. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua.
10. ТБ "Київська універсальна біржа". URL: https://clarity-project.info.
11. Українська біржа. URL:https://www.ux.ua.
12. НКЦПФР. https://www.nssmc.gov.ua.
13. Українська енергетична біржа. URL:https://www.ueex.com.ua.
14. ФБ «Перспектива». URL:https://fbp.com.ua.
15. ФБ «ПФТС». URL: https://pfts.ua.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Додаток 3.1

Показники ВВП за роками

ВВП України за роками

	млн. грн.	
2019	3974564	17.5%
2020	4194102	1.2%
2021	**5459574**	28.4%
2022	5191028	-19.7%

Джерело: https://www.google.com/

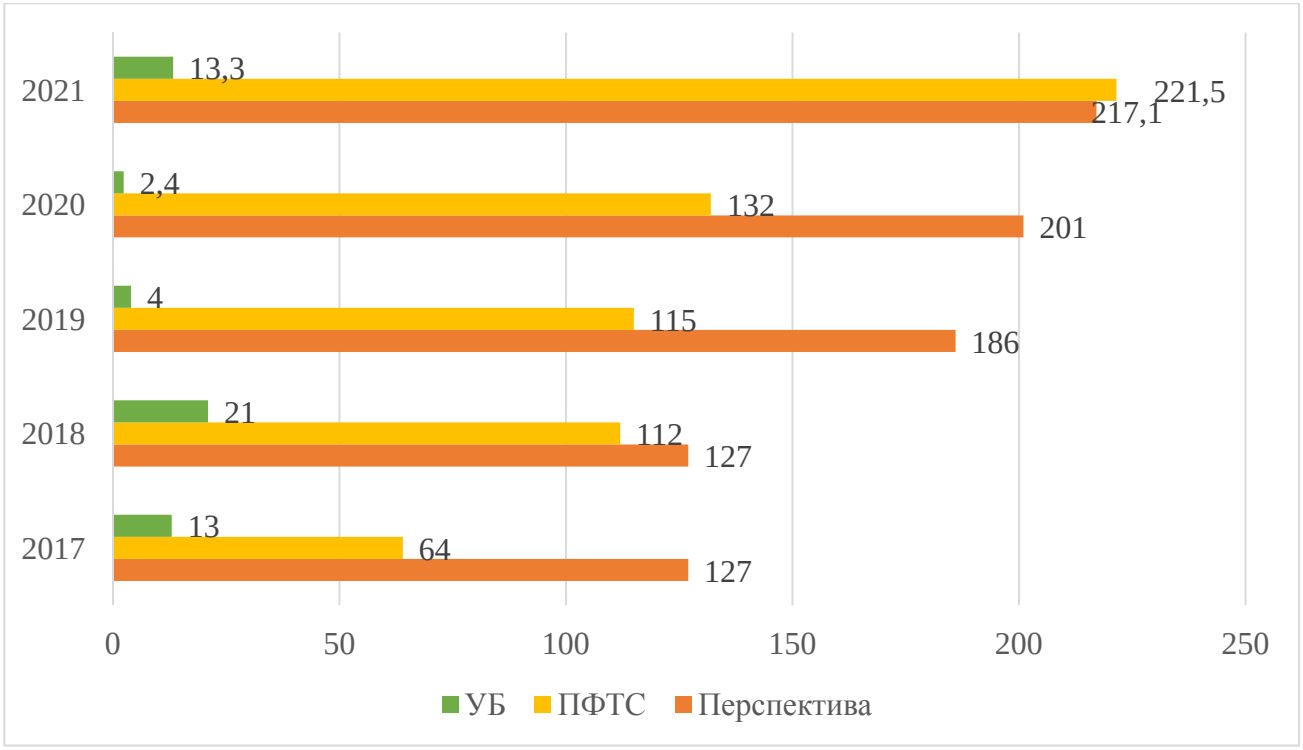

Порівняння обсягів торгівлі на трьох провідних фондових біржах, млрд грн

Джерело: [12]

Додаток 3.2

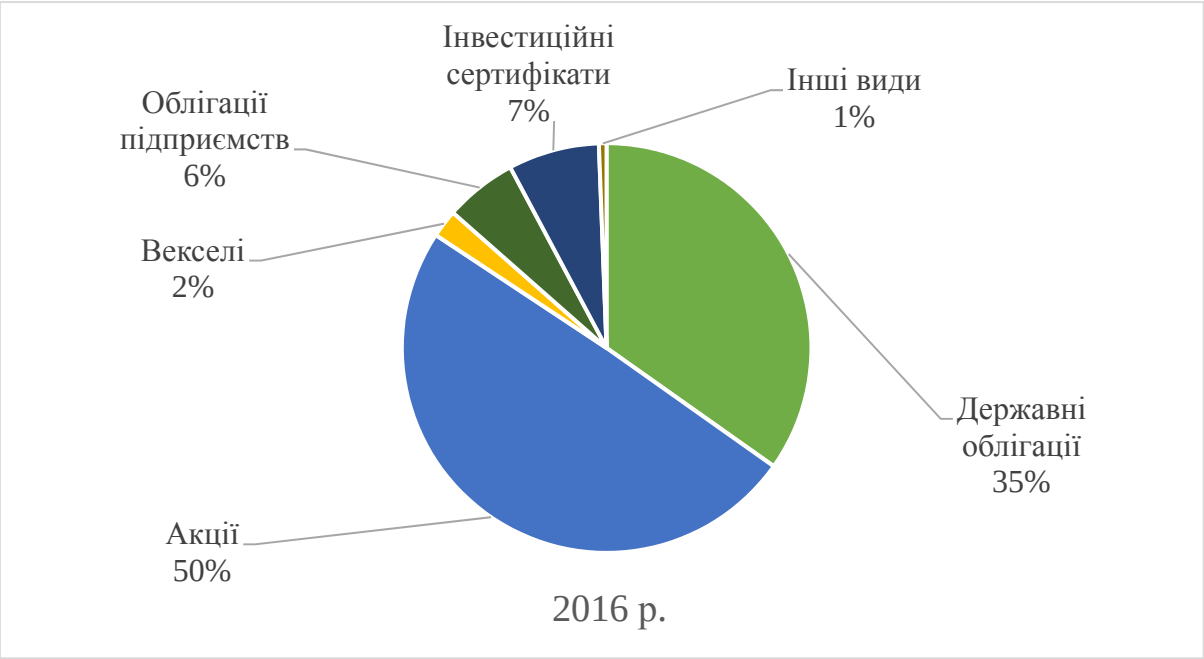

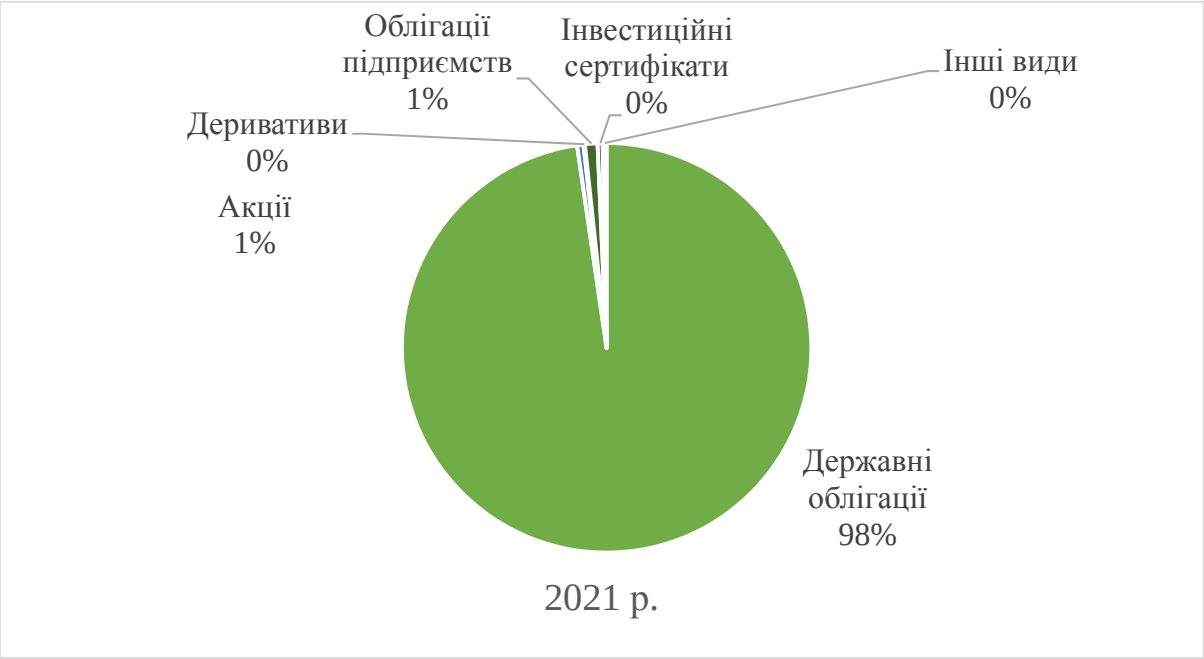

Порівняльна біржової торгівлі за видами активів в Україні

Джерело: [12]

Додаток 3.3

Статистичні звіти НКЦПФР (інформаційна довідка за основними показниками 2022 р.)

Інформаційна довідка щодо ринків капіталу України протягом січня – серпня 2023 року

Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку впродовж січня – серпня 2023 року, становив 45,5 млрд грн та 8 млн доларів США. Порівняно з таким самим періодом 2022 року (16,8 млрд грн) загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів номінованих у гривні у відповідному періоді 2023 року збільшився майже у три рази.

Протягом січня - серпня 2023 року Комісією зареєстровано 15 випусків акцій на суму 3,5 млрд грн. Порівняно з аналогічним періодом 2022 року обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився на 2,1 млрд грн.

Серед значних за обсягом випусків акцій, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків акцій у серпні 2023 року, зареєстровано 2 випуски емітента: ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ЗАВОД ПІВДЕНКАБЕЛЬ" на суму більше 83 млн грн.

З початку 2023 року Комісією скасовано реєстрацію 117 випусків акцій на суму 17,3 млрд грн.

Таблиця 1. Обсяг та кількість випусків акцій, зареєстрованих Комісією протягом січня-серпня 2023 року

Період	Обсяг випуску акцій, млн грн	Кількість випусків, шт
Січень	1 255,4	1
Лютий	1 514,5	1
Березень	-	0
Квітень	59,6	3
Травень	194,6	2
Червень	130,0	1
Липень	297,5	4
Серпень	89,7	3
Вересень	-	0
Жовтень	-	0
Листопад	-	0
Грудень	-	0
Усього	3541,3	15

Впродовж січня-серпня 2023 року Комісією зареєстровано 14 випусків, серед яких облігацій підприємств на суму 11,9 млрд грн та облігацій підприємств в іноземній валюті на суму 8,0 млн. доларів США.

Порівняно з аналогічним періодом 2022 року обсяг зареєстрованих випусків облігацій підприємств за вісім місяців 2023 року збільшився на 10,2 млрд грн.

Серед значних за обсягом випусків облігацій, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків облігацій у серпні 2023 року, зареєстровано облігації емітента ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "СТРОНГ-ІНВЕСТ" на суму 110 млн грн.

Таблиця 2. Обсяг та кількість випусків облігацій підприємств, зареєстрованих Комісією протягом січня-серпня 2023 року

Джерело: [12]

Період	Обсяг випуску облігацій підприємств, млн грн				Кількість випусків, шт
	Загальний обсяг зареєстрованих випусків, млн грн	Підприємства (крім банків та страхових компаній)	Банки	Страхові компанії	
Січень	10 800,0	10 800,0	-	-	2
Лютий	-	-	-	-	5
Березень	-	-	-	-	-
Квітень	900,0	900,0	-	-	2
Травень	-	-	-	-	-
Червень	-	-	-	-	-
Липень	100,0	100,0	-	-	1
Серпень	110,0	110,0	-	-	4
Вересень	-	-	-	-	-
Жовтень	-	-	-	-	-
Листопад	-	-	-	-	-
Грудень	-	-	-	-	-
Усього	11910,0	11910,0	0	0	14

З початку 2023 року Комісією скасовано реєстрацію 37 випусків облігацій підприємств на суму 7,9 млрд грн., 3 випуски облігацій внутрішніх місцевих позик на суму 1,1 млрд грн та 1 випуск опціонних сертифікатів на суму 0,05 млрд грн.

Ринок інших фінансових інструментів

Обсяг випусків інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією протягом січня-серпня 2023 року, становив 19,7 млрд грн, що на 19,0 млрд грн більше порівняно з даними за аналогічний період 2022 року.

Протягом січня-серпня 2023 року обсяг випусків акцій корпоративних інвестиційних фондів, зареєстрованих Комісією, становив 10,3 млрд грн, що менше на 2,5 млрд грн порівняно з даними за аналогічний період 2022 року.

Кількість внесених до ЄДРІСІ корпоративних інвестиційних фондів та пайових інвестиційних фондів з початку 2023 року становить 36 інститутів спільного інвестування, серед них:

30 корпоративних інвестиційних фондів;

6 пайових інвестиційних фондів.

У серпні 2023 року з ЄДРІСІ вилучено 1 пайовий та 0 корпоративних інвестиційних фондів.

Комісія впродовж серпня 2023 року отримала 1 повідомлення щодо прийняття рішення про ліквідацію інституту спільного інвестування.

Діяльність операторів організованих ринків капіталу

За результатами торгів на організованих ринках капіталу протягом січня-серпня 2023 року обсяг торгів фінансовими інструментами склав 255,2 млрд грн, 979,3 млн доларів США та 61,2 млн Євро.

Протягом січня-серпня 2023 року порівняно з даними аналогічного періоду 2022 року обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу збільшився на 138,3 млрд.грн. (січень-серпень 2022 року – 116,9 млрд грн).

Таблиця 3. Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом січня- серпня 2023 року, млн грн

Джерело: [12]

Період	ПФТС	ПЕРСПЕКТИВА	УБ	Усього, млн
Січень	18178,6	9880,5	928,0	28987,0
Лютий	14206,8	5593,0	1467,3	21267,2
Березень	21377,9	11653,5	1164,4	34195,8
Квітень	25594,4	12553,8	626,7	38774,9
Травень	25334,4	19895,8	602,4	45832,6
Червень	10435,0	14452,8	910,6	25798,5
Липень	15403,1	13432,3	1675,4	30510,8
Серпень	19237,6	9573,3	1025,7	29836,5
Вересень	0,0	0,0	0,0	0,0
Жовтень	0,0	0,0	0,0	0,0
Листопад	0,0	0,0	0,0	0,0
Грудень	0,0	0,0	0,0	0,0
Усього	**149767,8**	**97035,0**	**8400,5**	**255203,3**

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом зазначеного періоду зафіксовано з ОВДП – майже 235,0 млрд грн (91,9 % від загального обсягу торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом січня-серпня поточного року). (таблиця 4)

Таблиця 4. Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту протягом січня- серпня 2023 року, млн грн

	Акція	Акція іноземного емітента	Акція ІСФ	Корпоративні облігації	Облігації внутрішніх державних позик України	Облігації зовнішніх державних позик України	Облігації іноземної держави	Інвестиційний сертифікат	Облігації підприємств	Облігації іноземного емітента	Інший інструмент
Січень	1,6	1,3	0,1	4,2	27303,7	1,8	1674,5	0,0	0,0	0,0	28987,0
Лютий	1,8	0,8	0,001	171,0	19830,3	2,2	1229,4	0,03	31,6	0,0	21267,2
Березень	3,0	1,2	0,0	867,3	31003,4	6,9	2313,9	0,03	0,0	0,0	34195,8
Квітень	18,3	1,3	0,0	290,7	36021,2	14,5	2405,6	0,8	0,0	22,4	38774,9
Травень	9,8	0,2	0,0	452,3	41444,3	5,5	3871,0	0,7	40,2	8,6	45832,6
Червень	13,9	1,1	0,0	435,7	22295,7	24,3	2962,4	0,3	0,0	65,2	25798,5
Липень	7,1	0,0	0,0	489,1	27611,0	20,2	2368,6	0,1	0,1	14,6	30510,8
Серпень	0,3	0,2	0,0	519,3	28963,6	14,2	326,5	0,6	1,6	10,3	29836,5
Вересень	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: [12]

Жовтень	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Листопад	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Грудень	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Усього	**55,7**	**6,2**	**0,1**	**3229,4**	**234473,1**	**89,7**	**17151,8**	**2,7**	**73,4**	**121,1**	**255203,3**

Протягом січня-серпня 2023 року спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами на двох операторах організованих ринків капіталу «ПЕРСПЕКТИВА» та «ПФТС», що становило майже 97,0 % вартості торгів фінансовими інструментами (таблиця 5).

Таблиця 5. Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту (у розрізі операторів організованих ринків капіталу) протягом січня-серпня 2023 року, млн грн

	Акція	Акція іноземного емітента	Акція КІФ	Корпоративні облігації	Облігація внутрішніх державних позик України	Облігація зовнішніх державних позик України	Облігація іноземної держави	Інвестиційний сертифікат	Облігація підприємства	Облігація іноземного емітента	Загальний підсумок
ПФТС	4,7	0,1	0,0	3227,9	144262,0	53,6	2219,5	0,0	0,0	0,0	149767,8
ПЕРСПЕКТИВА	0,0	0,0	0,0	0,0	82181,4	0,0	14736,5	0,0	72,6	44,6	97035,0
УБ	51,1	6,1	0,1	1,6	8029,7	36,0	195,9	2,7	0,8	76,6	8400,5
Усього	55,7	6,2	0,1	3229,4	234473,1	89,7	17151,8	2,7	73,4	121,1	**255203,3**

Протягом січня-серпня 2023 року торги фінансовими інструментами відбувались на первинному та вторинному ринках операторів організованих ринків капіталу (таблиця 6).

Таблиця 6. Обсяг торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу за видами ринку протягом січня- серпня 2023 року, млн грн

	Первинний ринок		Вторинний ринок				
	Спотовий ринок	Усього на первинному ринку	Ринок РЕПО	Строковий ринок	Спотовий ринок	Усього на вторинному ринку	Усього
ПФТС	200,0	200,0	15333,2	0	134234,6	149567,8	**149767,8**
ПЕРСПЕКТИВА	0,0	0,0	5848,1	0	91186,9	97035,0	**97035,0**
УБ	0,0	0,0	595,0	0	7805,4	8400,5	**8400,5**
Усього	200,0	200,0	21776,3	0	233227,0	255003,3	**255203,3**

У січні-серпні 2023 року обсяг торгів на поза організованому ринку капіталу склав майже 605,7 млрд грн, що на 364,4 млрд грн більше порівняно з показником минулого року.

Загальний обсяг торгів на ринках капіталу у січні-серпні 2023 року становив 860,9 млрд грн та збільшився на 502,7 млрд грн порівняно з відповідним показником минулого року.

За вісім місяців 2023 року загальний обсяг торгів на ринках капіталу фінансовими інструментами номінованими в іноземній валюті склав 979,3 млн доларів США та 61,2 млн Євро.

Джерело: [12]

Додаток 3.4

ДОГОВІР
про організацію та проведення електронних аукціонів
з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами

м. Київ «___»_____20_ року

Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа», ідентифікаційний код юридичної особи 37027819, місцезнаходження: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, буд. 44, надалі іменується **«Організатор аукціону»**, в особі Директора операційного Брюховецького Володимира Леонідовича, який діє на підставі Довіреності № 16/06-2021-1 від 16.06.2021 року, з однієї сторони, та

_____, ідентифікаційний код юридичної особи _____, місцезнаходження: _____, надалі іменується **«Продавець»**, в особі _____, який(ка) діє на підставі _____, з другої сторони,

будь-яка особа (юридична особа/фізична особа-підприємець), яка подала та підписала заяву про приєднання до Договору про організацію та проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами, що означає приєднання до цього Договору, надалі іменується **«Покупець»**, з іншої сторони,

надалі всі разом іменовані «Сторони», уклали цей Договір про організацію та проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами (надалі іменується «Договір»), на наступних умовах:

1. Предмет Договору

1.1. Відповідно до умов цього Договору **Організатор аукціону** зобов'язується організовувати та проводити аукціони згідно з умовами «Порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 499 «Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами та Порядку відбору організаторів електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами» (далі - Порядок) та Регламенту організації та проведення електронного аукціону з продажу електричної енергії на товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (далі – Регламент аукціону) з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами (далі – «аукціон(и)»).

1.2. Відповідно до умов цього Договору **Продавець** та **Покупець** зобов'язуються сплатити **Організатору аукціону** комісійний збір у розмірі та спосіб, що визначені в Регламенті аукціону, згідно з «Тарифами на послуги товарної біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа».

2. Основні умови та положення

2.1. Під час вчинення будь-яких без виключення необхідних дій, пов'язаних з участю в аукціоні(ах), **Продавець** та **Покупець** зобов'язані безумовно дотримуватись Порядку та Регламенту.

2.2. **Покупцем** за цим Договором може бути лише особа, що виконала всі вимоги та умови для участі в аукціоні(ах), встановлені Порядком і Регламентом аукціону, в тому числі, але не виключно: подала пакет документів та заяву про приєднання до Договору про організацію та проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами (за формою згідно з Додатком №1 до цього Договору) та була зареєстрована Організатором аукціону як учасник аукціону в якості покупця.

3. Права та обов'язки сторін

3.1. Продавець зобов'язаний:

3.1.1. Надавати **Організатору аукціону** достовірну інформацію в заявках на проведення аукціону та будь-яких інших необхідних документах.

3.1.2. Під час вчинення будь-яких дій, пов'язаних з участю в аукціоні(ах), безумовно

Джерело: [13]

дотримуватись Порядку та Регламенту аукціону.

3.1.3. Перераховувати гарантійний (і) внесок (ки) для участі в аукціоні (ах) в порядку та в термін, передбачені Регламентом.

3.1.4. За результатами аукціону безумовно підписати аукціонне свідоцтво в порядку та термін, визначені в Регламенті аукціону.

3.1.5. За результатами аукціону укласти з **Покупцем** (переможцем аукціону) двосторонній договір купівлі-продажу електричної енергії.

3.1.6. Сплатити **Організатору аукціону** комісійний збір в розмірі, порядку та строки, визначені в Регламенті аукціону.

3.1.7. Виконувати інші обов'язки, встановлені Порядком, Положенням, Регламентом аукціону та іншими внутрішніми документами **Організатора аукціону**, на які йдеться посилання в Регламенті.

3.2. Продавець має право:

3.2.1. Ініціювати організацію та проведення аукціону(ів).

3.2.2. Не пізніше ніж за 48 годин до моменту початку проведення аукціону відкликати свою заявку на проведення аукціону в порядку, встановленому Регламентом аукціону.

3.2.3. Вимагати від **Організатора аукціону** перерахування на свій поточний рахунок гарантійного внеску у випадках і порядку, передбачених Регламентом аукціону.

3.2.4. Користуватись особистим кабінетом учасника на веб-сайті Організатора аукціону.

3.2.5. Отримувати всю інформацію, яка є необхідною для виконання цього Договору.

3.2.6. Користуватись усім комплексом послуг Організатора аукціону, які є предметом цього Договору.

3.3. Покупець зобов'язаний:

3.3.1. Під час вчинення будь-яких дій, пов'язаних з участю в аукціоні(ах), безумовно дотримуватися Порядку та Регламенту аукціону.

3.3.2. Надавати **Організатору аукціону** достовірну інформацію в заявках на участь в аукціоні та вчасно повідомляти про її зміни, відповідно до Регламенту аукціону.

3.3.3. Перераховувати гарантійний (і) внесок (ки) для участі в аукціоні (ах) в порядку та термін, передбачені Регламентом аукціону.

3.3.4. У разі визнання **Покупця** переможцем аукціону безумовно та своєчасно підписати аукціонне свідоцтво згідно з Регламентом аукціону.

3.3.5. У разі визнання **Покупця** переможцем аукціону своєчасно укласти з **Продавцем** двосторонній договір купівлі-продажу електричної енергії та здійснити вчасно і в повному обсязі розрахунки за придбану електричну енергію на аукціоні.

3.3.6. У разі визнання **Покупця** переможцем аукціону сплатити **Організатору аукціону** комісійний збір у розмірі, порядку та строки, встановлені в Регламенті аукціону.

3.3.7. Виконувати інші обов'язки, встановлені Порядком, Положенням, Регламентом аукціону та іншими внутрішніми документами **Організатора аукціону**, на які йдеться посилання в Регламенті.

3.4. Покупець має право:

3.4.1. Вимагати від **Організатора аукціону** повернення сплаченого на його рахунок гарантійного внеску у випадках, встановлених Регламентом аукціону.

3.4.2. Отримувати всю інформацію, яка є необхідною для виконання цього Договору.

3.4.3. Користуватись усім комплексом послуг, які є предметом цього Договору.

3.4.4. Відмовитись від цього Договору шляхом відкликання поданої ним заяви про приєднання до цього Договору, згідно з п.5.2 Договору.

3.5. Організатор аукціону зобов'язаний:

3.5.1. Організовувати та проводити аукціони згідно з умовами Порядку та Регламенту аукціону.

3.5.2. Повернути **Покупцю** та/або **Продавцю** сплачений гарантійний внесок у випадках, порядку та строки, визначені Регламентом аукціону.

3.5.3. Забезпечити анонімність та конфіденційність відомостей, що містяться у заявках на участь в аукціоні.

3.5.4. Надавати Сторонам всю інформацію, яка є необхідною для належного виконання цього Договору.

Джерело: [13]

3.5.5. Надавати Сторонам комплекс послуг, що є предметом цього Договору.

3.6. Організатор аукціону має право:

3.6.1. Вимагати від **Продавця** та/або **Покупця** (переможця аукціону):

- Безумовного підписання аукціонного свідоцтва.
- Сплати комісійного збору за надання послуг у порядку та на умовах, передбачених Регламентом аукціону.

3.6.2. Не повертати гарантійний внесок **Продавцю** та/або **Покупцю** у випадках, передбачених Регламентом аукціону.

3.6.3. Скасувати реєстрацію та припинити доступ до аукціону (ів) **Продавцю** та/або **Покупцю** у випадках, передбачених Регламентом аукціону.

4. Комісійний збір та порядок сплати

4.1. Для відшкодування витрат, пов'язаних з організацією і проведенням електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами, **Організатору аукціону** сплачується комісійний збір. Порядок, строки оплати і розмір комісійного збору, а також інші умови його сплати визначаються Регламентом аукціону.

5. Строк дії Договору та його дострокове розірвання

5.1. Цей Договір набирає чинності з моменту його підписання **Організатором аукціону та Продавцем**, а для **Покупця** - з моменту реєстрації **Організатором аукціону Покупця** як учасника ринку в якості покупця на підставі поданої ним заяви про приєднання до цього Договору (що означає безумовне приєднання до цього Договору), і діє до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань.

5.2. Цей Договір може бути достроково розірваний з **Покупцем** у разі відкликання ним поданої заяви про приєднання до цього Договору, згідно з Регламентом аукціону.

5.3. У разі відкликання **Покупцем** заяви про приєднання, згідно з п.5.2. цього Договору, Договір вважається розірваним (припиненим) автоматично без укладання будь-яких додаткових угод/договорів про розірвання/актів/ чи будь-яких інших документів з наступного дня за днем отримання **Організатором аукціону** повідомлення від **Покупця** способом, передбаченим у Регламенті аукціону. При цьому **Організатор аукціону** вважається таким, що повністю та належним чином виконав свої зобов'язання за Договором, а грошові зобов'язання Сторін, що виникли у період дії цього Договору, діють до моменту їх повного виконання.

6. Відповідальність Сторін

6.1. У випадку порушення своїх зобов'язань за цим Договором Сторони несуть відповідальність, визначену цим Договором та чинним законодавством України. Порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання.

6.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення своїх зобов'язань за цим Договором, якщо воно сталося не з їх вини. Сторона вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів для належного виконання зобов'язання.

6.3. **Організатор аукціону** має право у випадку невиконання/неналежного виконання **Продавцем** та/або **Покупцем** своїх зобов'язань щодо сплати комісійного збору **Організатору аукціону** утримати на свою користь суму неустойки (штрафу, пені) за рахунок їхнього гарантійного внеску.

7. Вирішення спорів

7.1. Усі спори, що пов'язані із цим Договором, його укладанням або такі, що виникають в процесі виконання умов цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

Якщо спір неможливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору, відповідно до законодавства України.

8. Заключні положення

8.1. Сторони зобов'язані зберігати конфіденційність та таємницю інформації, яка стосується цього Договору.

8.2. Сторони мають право здійснювати електронне листування через офіційні електронні адреси. Всі повідомлення за цим Договором вважаються переданими належним чином у разі їх направлення іншій Стороні шляхом електронного листування або будь-яким іншим способом, погодженим Сторонами.

8.3. Сторони визначають відповідальних осіб за виконання цього Договору, контактні

Джерело: [13]

телефони та офіційні електронні адреси для листування за цим Договором таким чином:

- інформація **Організатора аукціону** щодо відповідальних осіб, контактних телефонів та офіційних електронних адрес для листування зазначається у розділі 9 цього Договору;
- інформація **Продавця** щодо відповідальних осіб, контактних телефонів та офіційних електронних адрес для листування зазначається у розділі 9 цього Договору;
- інформація **Покупця** – у заяві про приєднання до цього Договору, що є невід'ємною частиною до цього Договору.

У випадку зміни у будь-якої Сторони електронної адреси або відомостей про відповідальних осіб, контактні телефони, реквізити тощо, інша Сторона повинна бути проінформована про відповідні зміни не пізніше однієї доби з моменту їх настання.

8.4. Укладанням цього Договору уповноважені представники Сторін дають згоду (дозвіл) на обробку їх персональних даних, з метою підтвердження повноважень відповідного суб'єкта. Представники Сторін підписанням цього Договору підтверджують, що вони повідомлені про свої права відповідно до ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних».

8.5. Цей Договір укладається між **Організатором аукціону** і **Продавцем** у письмовій формі, а **Покупець** приєднується до запропонованого Договору в цілому шляхом подачі заяви про приєднання, що означає приєднання до цього Договору про організацію та проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами. Заява про приєднання **Покупця** є акцептом цього Договору та передбачає повне і безумовне прийняття умов Договору з відповідними додатками, при цьому **Покупець** не може запропонувати свої умови цього Договору.

8.6. Форма заяви про приєднання до умов Договору про надання послуг участі в аукціоні встановлена у Додатку № 1 до цього Договору, що є невід'ємною його частиною.

8.7. Всі правовідносини, що виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним, регламентуються Регламентом аукціону та чинним законодавством України.

9. РЕКВІЗИТИ:

Організатор аукціону	**Продавець**
Товариство з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА ЕНЕРГЕТИЧНА БІРЖА»	_____ _____
Юридична адреса: 01001, Україна, м. Київ, вул. Хрещатик, 44 Банківські реквізити: п/р № UA403004650000026003302394670 в АТ "Ощадбанк", код банку 300465, код ЄДРПОУ 37027819 ІПН 370278126594 Телефон: +38 (044) 35-700-75 E-mail: accredit@ueex.com.ua Директор операційний _____ В.Л. Брюховецький	Юридична адреса: _____ Банківські реквізити: _____ _____ код ЄДРПОУ_____ ІПН _____ Телефон:_____ E-mail: _____ _____ _____

Джерело: [13]

ПОВІДОМЛЕННЯ (оформлюється лише фізичними особами-підприємцями)

На виконання частини другої статті 12 Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. №2297-VI (надалі – Закон №2297), Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (надалі - Біржа) повідомляє, що Ваші персональні дані включено до **Бази персональних даних «Фізичні особи, персональні дані яких обробляються в ході ведення господарської діяльності»** (надалі – База персональних даних), володільцем якої є Біржа. Склад та зміст персональних даних, які обробляються в Базі персональних даних: ідентифікаційні дані (прізвище, ім'я, по батькові); паспортні дані, реєстраційний номер облікової картки платника податків (ідентифікаційний номер); місце проживання за державною реєстрацією; платіжні реквізити в банківських установах; документи про державну реєстрацію; свідоцтво платника податку; електронні ідентифікаційні дані (електронна адреса, веб-сайт, телефон) та інші. Персональні дані у Базі персональних даних обробляються в автоматизованій системі 1С та у вигляді картотек (в угодах, договорах, актах прийому-передачі наданих послуг (виконаних робіт), рахунках-фактурах, журналах реєстрації, організаційно-розпорядчих документах, бухгалтерських документах, звітних та облікових формах, інших документах на паперових носіях, що містять персональні дані), а також за допомогою інших програмних продуктів (Word, Excel тощо). Обробка Ваших персональних даних провадитиметься виключно працівниками Біржі, які надали письмові зобов'язання про нерозголошення персональних даних, які їм було довірено або які стали їм відомі у зв'язку з виконанням професійних та посадових обов'язків. Метою обробки (у т.ч. збору) Ваших персональних даних є забезпечення реалізації адміністративно-правових, договірних, податкових відносин та відносин у сфері бухгалтерського обліку (відповідно до Податкового кодексу України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» тощо, згідно зі Статутом Біржі). Згідно зі статтею 8 Закону №2297 Ви, як суб'єкт персональних даних, маєте право: 1) знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки, місцезнаходження володільця персональних даних або дати відповідне доручення щодо отримання цієї інформації уповноваженим Вами особам, крім випадків, встановлених законом; 2) отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються Ваші персональні дані; 3) на доступ до своїх персональних даних; 4) отримувати не пізніш як за 30 календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених законом, відповідь про те, чи обробляються Ваші персональні дані, а також отримувати зміст таких персональних даних; 5) пред'являти вмотивовану вимогу володільцю персональних даних із запереченням проти обробки Ваших персональних даних; 6) пред'являти вмотивовану вимогу щодо зміни або знищення Ваших персональних даних володільцем персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними; 7) на захист Ваших персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи; 8) звертатися із скаргами на обробку Ваших персональних даних до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, або до суду; 9) застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних; 10) вносити застереження стосовно обмеження права на обробку Ваших персональних даних під час надання згоди або укладення правочину; 11) відкликати згоду на обробку персональних даних; 12) знати механізм автоматичної обробки персональних даних; 13) на захист від автоматизованого рішення, яке має для Вас правові наслідки.

Примірник повідомлення отримано: _____ _____

«___» _____ **20__ р.**

(підпис фізичної особи) (ініціали, прізвище фізичної особи)

Джерело: [13]

Додаток 3.5

Торговий календар Української енергетичної біржі

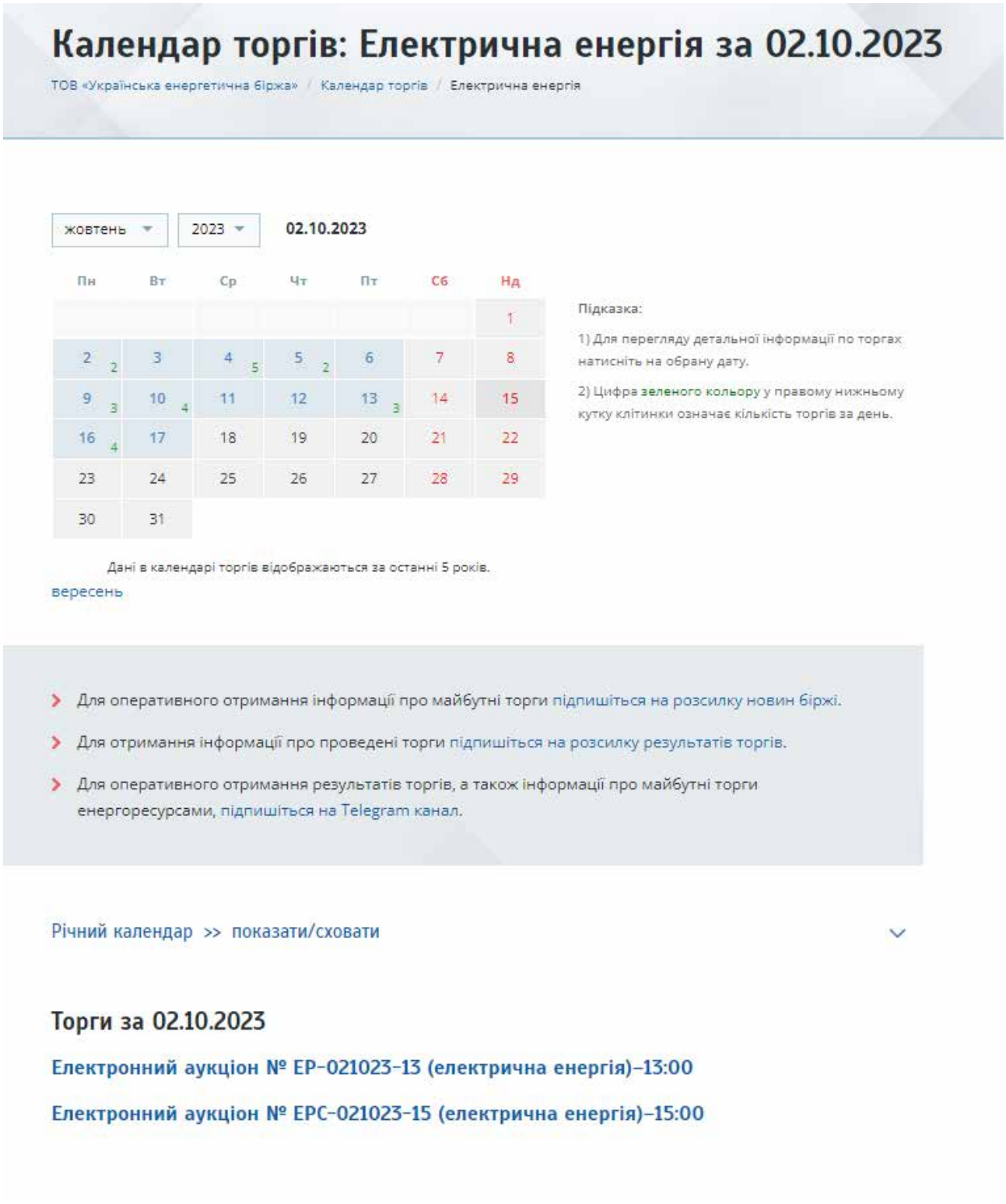

Джерело: [13]

Додаток 3.6

Динаміка фондового індексу Української біржі

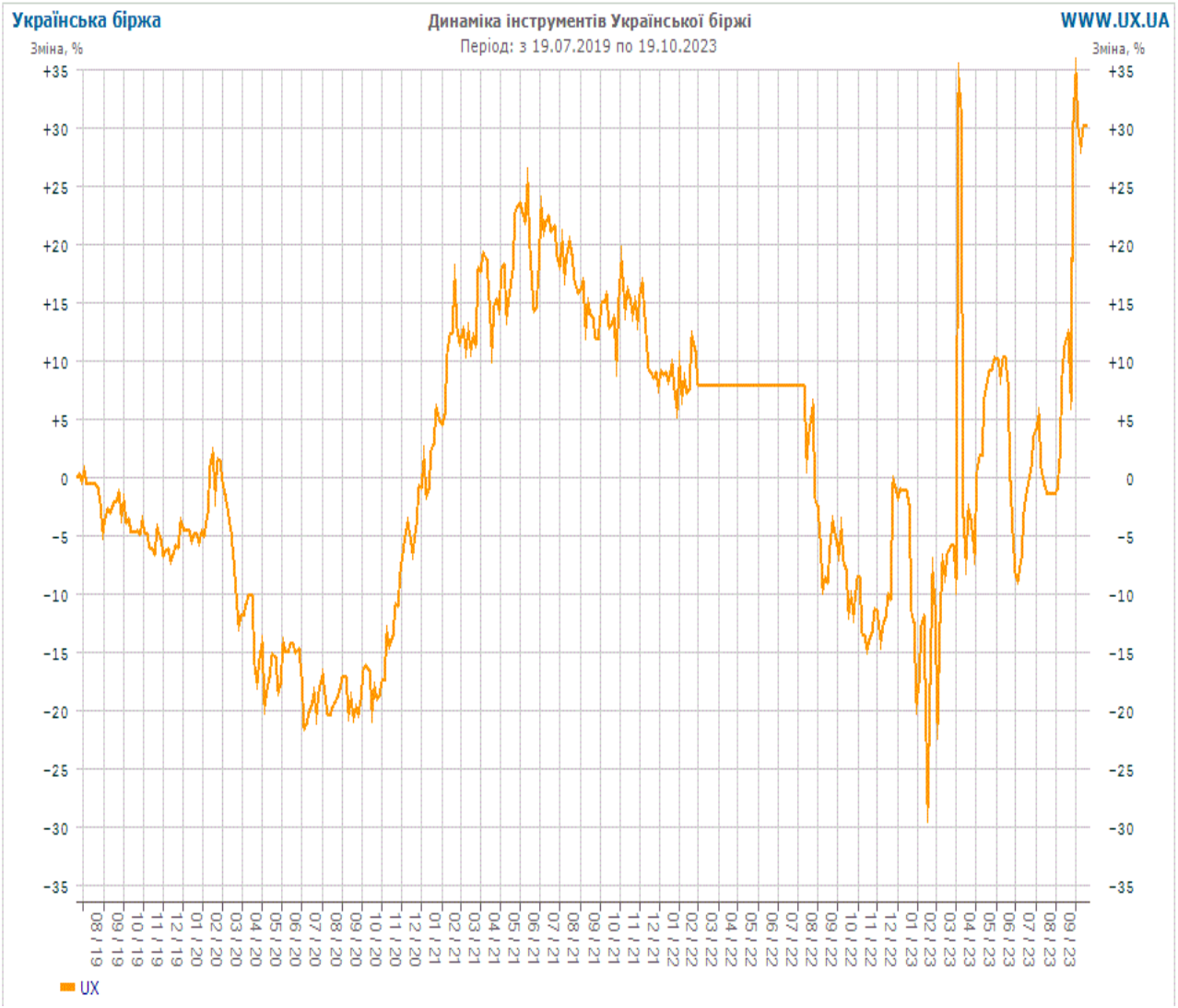

Джерело: [12]

Додаток 3.7

Динаміка біржової торгівлі на ФБ «Перспектива» У 2022 – 2023 р.р.

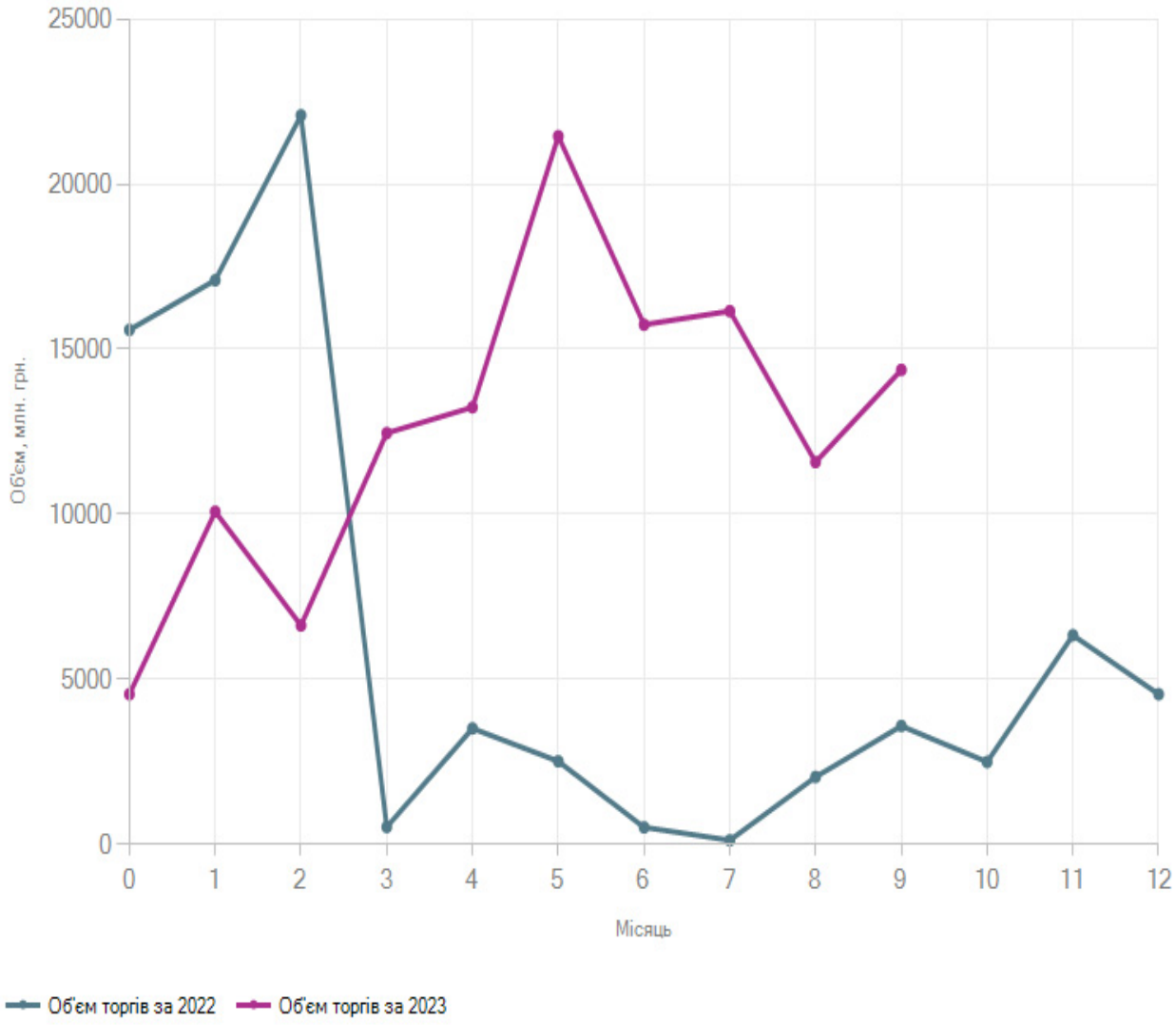

Джерело: [14]

Додаток 3.8

Динаміка біржової торгівлі на ФБ «Перспектива» У 2018 – 2019 р.р.

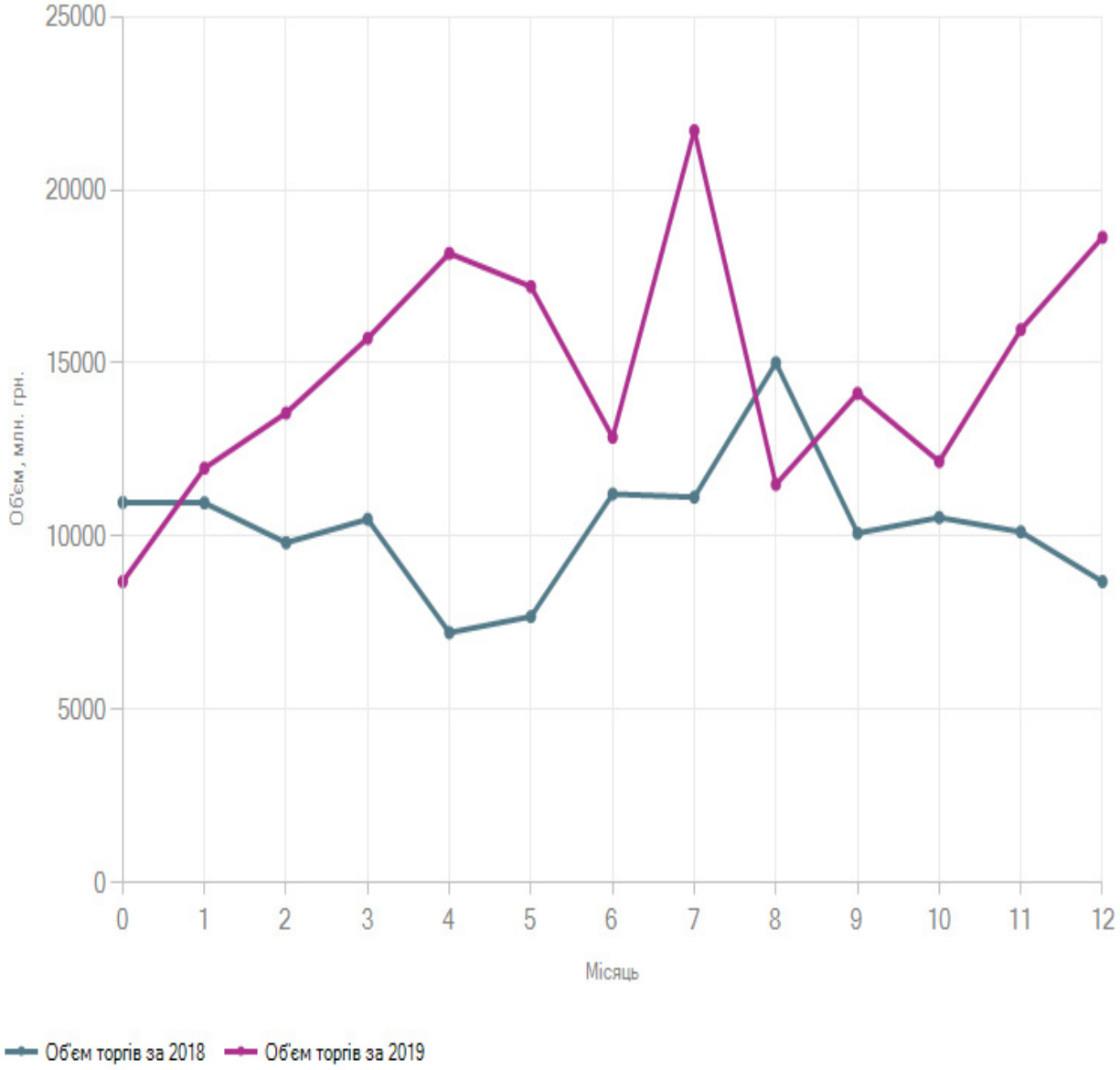

Джерело: [14]

Додаток 3.9

Динаміка біржової торгівлі на ФБ «Перспектива» У 2017 – 2018 р.р.

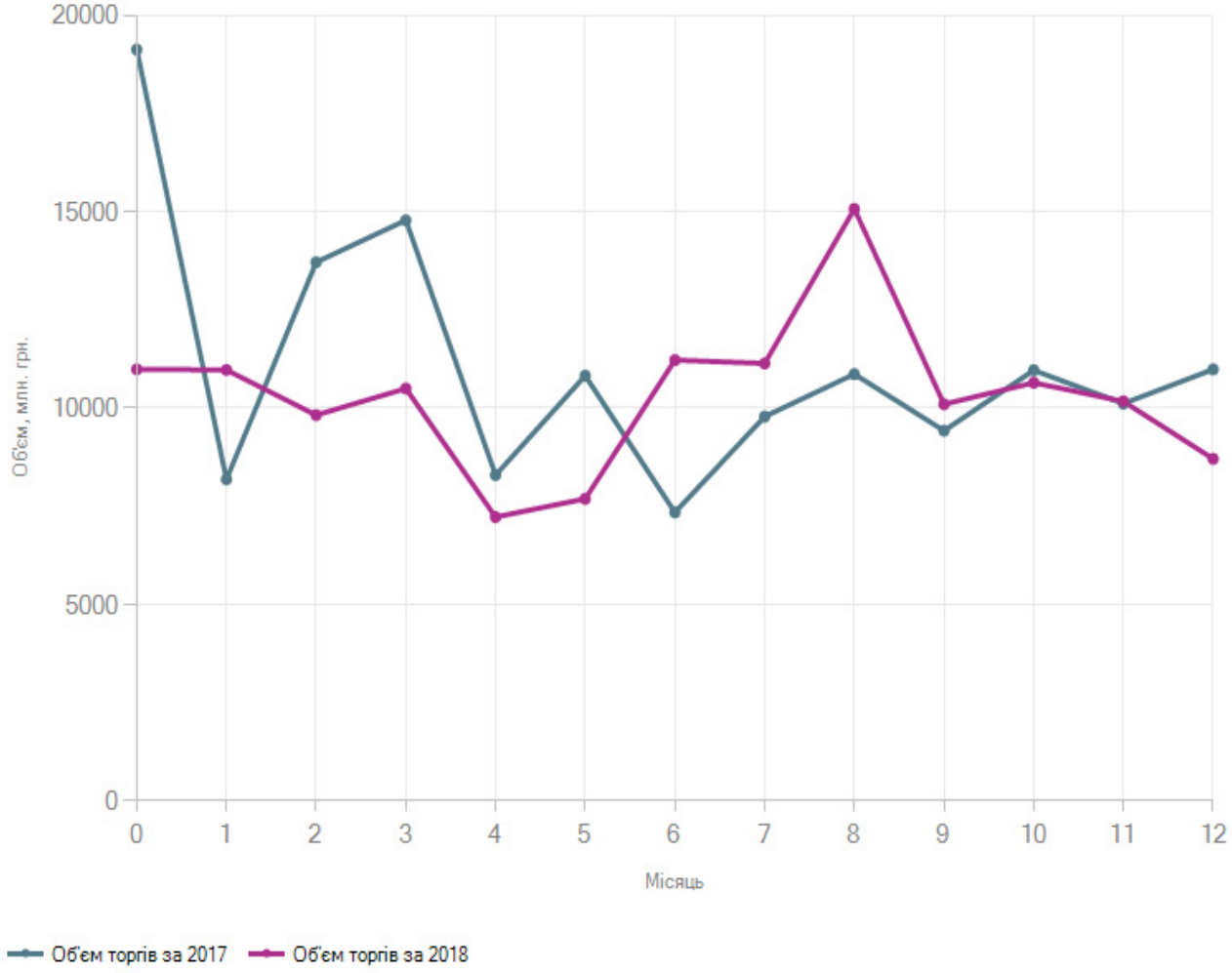

Джерело: [14]

Додаток 3.10

Динаміка біржової торгівлі на ФБ «Перспектива» У 2016 – 2017 р.р.

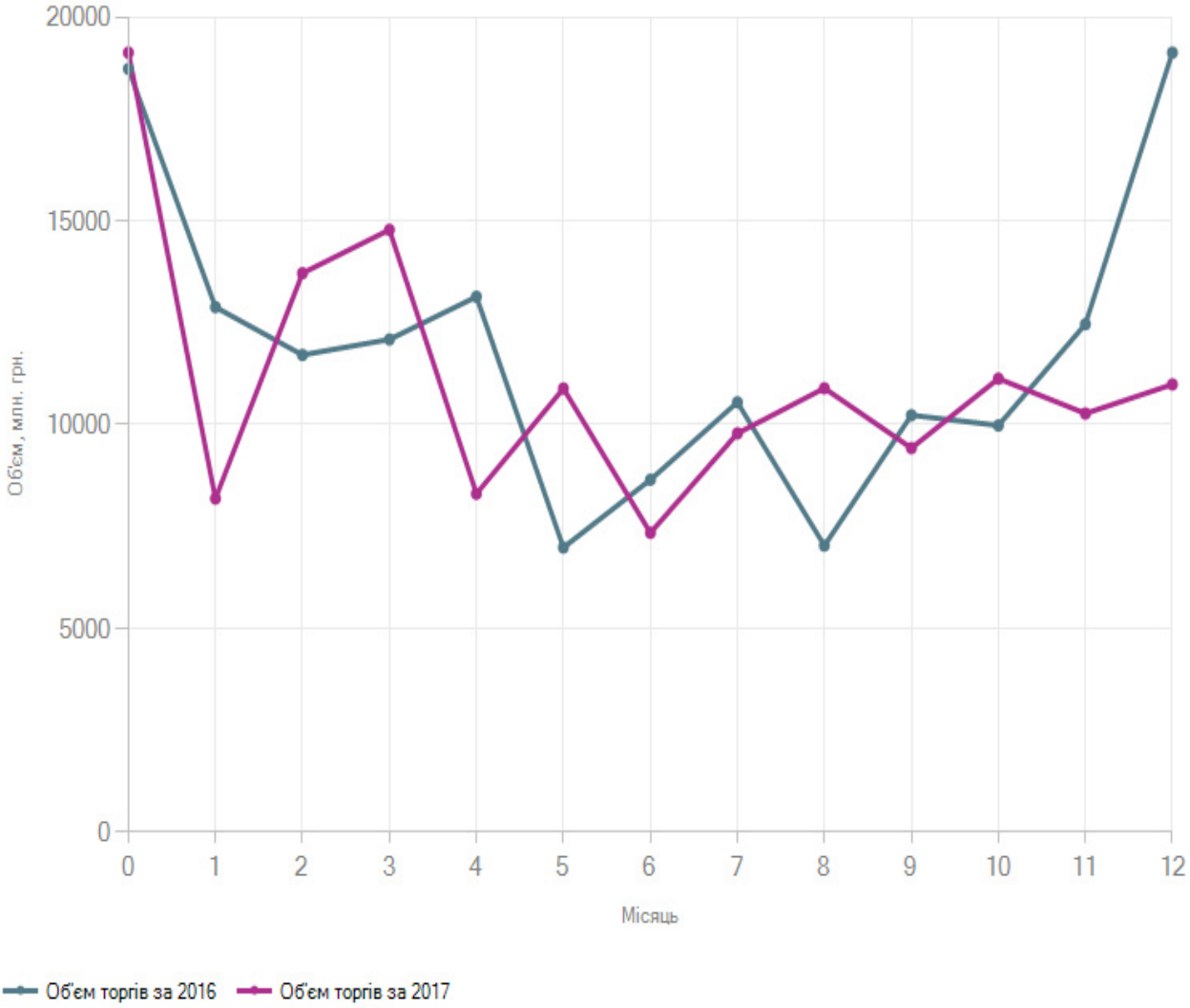

Джерело: [14]

Додаток 3.11

Динаміка біржової торгівлі на ФБ «Перспектива» У 2015 – 2016 р.р.

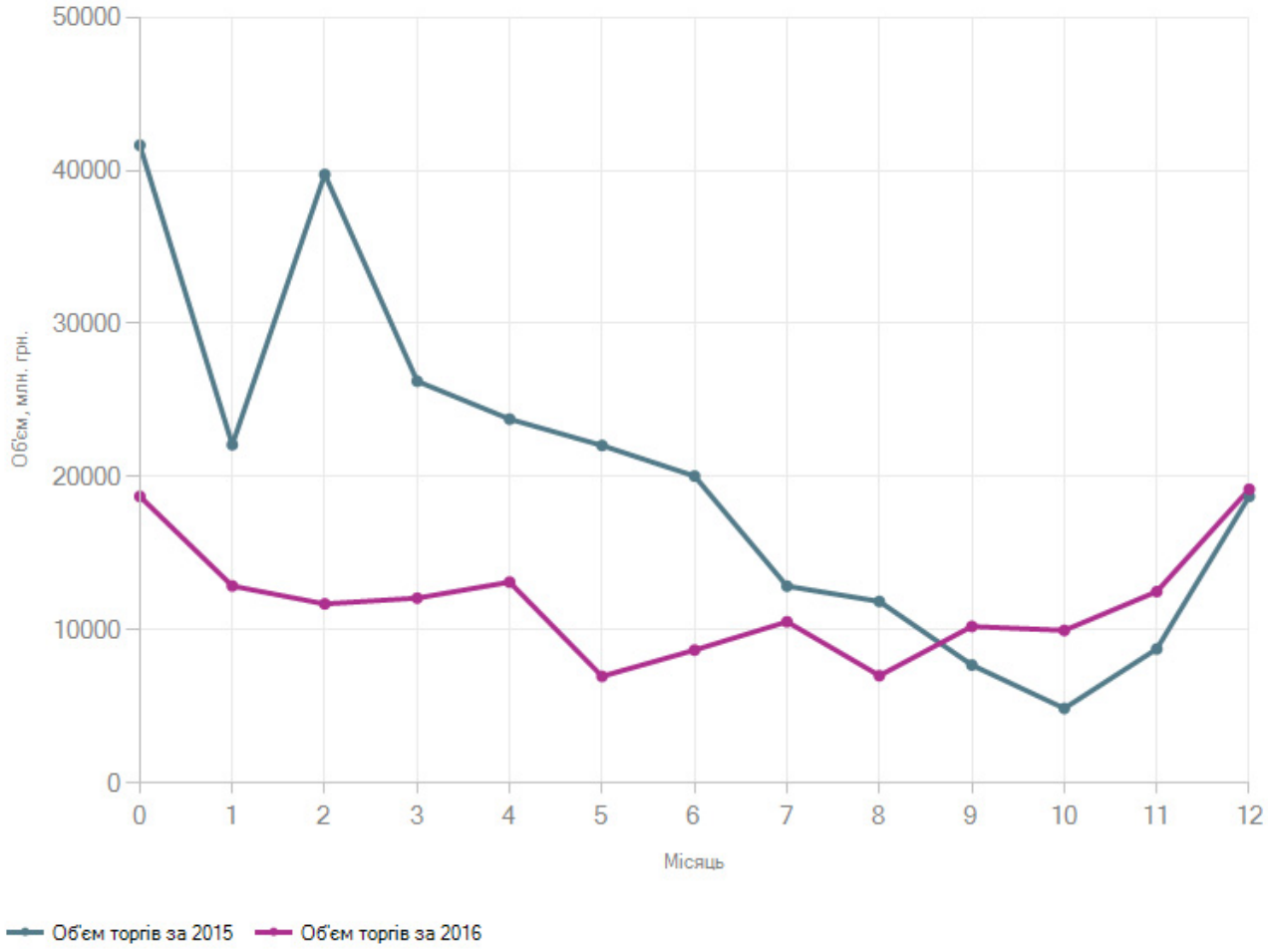

Джерело: [14]

Додаток 3.12

Динаміка біржової торгівлі на ФБ «Перспектива» У 2014 – 2015 р.р.

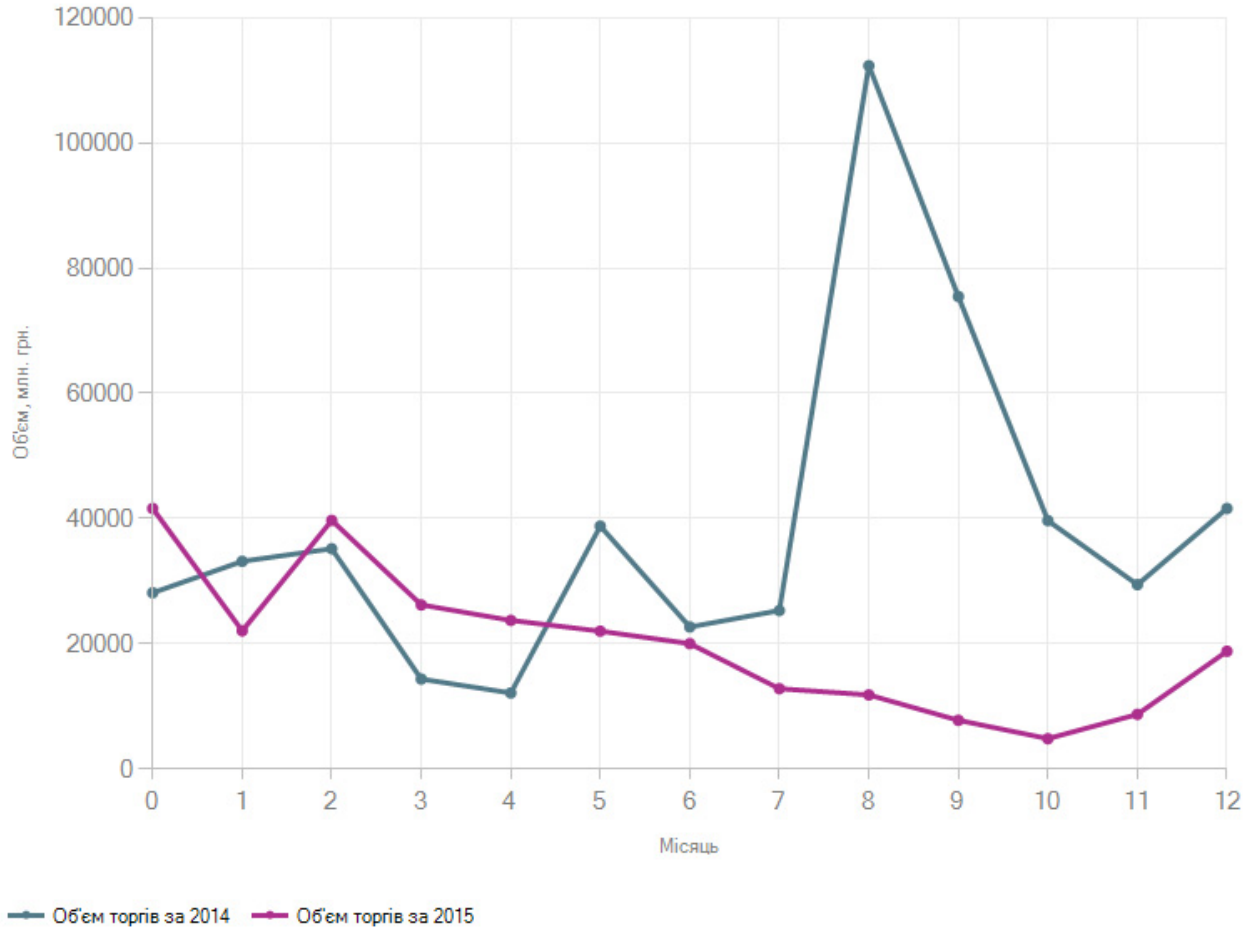

Джерело: [14]

Додаток 3.13

Характеристика ринку заявок на ФБ «Перспектива»

Головна сторінка › Ринок Заявок

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Ринок Заявок

Рік впровадження на Біржі	2007
Рік перших торгів на Біржі	2007
Модель торгівлі	Безперервний подвійний аукціон зустрічних анонімних заявок Order-Driven Market
Види заявок	Ринкові, лімітні, стоп-заявки, стоп-ліміт-заявки(виняткова безадресні анонімні)
Критерій укладення договорів	Співпадіння цінових умов та час виставлення заявки
Інструмент	ЦП та інші фінансові інструменти, що включені до Біржового списку
Допуск до Торгів	Після отримання доступу до ЕТС в торговому режимі
Депонування активів	100% попереднє депонування ЦП та коштів
Модель розрахунків	DVP T+0
Розрахунки в ЦП	Депозитарії - НБУ, НДУ
Грошові розрахунки	ПАТ «Розрахунковий центр»
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Враховуються

Джерело: [14]

Додаток 3.14

Характеристика ринку розміщення на ФБ «Перспектива»

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Ринок розміщення цінних паперів та інших фінансових інструментів

Рік впровадження на Біржі	2007
Рік перших торгів на Біржі	2007
Модель торгівлі	Односторонній дискретний аукціон (discrete auction)з анонімними/не анонімними/закритими/іншими сценаріями згідно Регламенту розміщення
Види заявок	Конкурентні (лімітовані та крокові), неконкурентні (прості та грошові)
Критерій укладення договорів	1) Неконкурентні заявки - за середньозваженою ціною. 2) Конкурентні заявки – за ціною вище ціни відсіку (пропорційно обсягу).
Інструмент	ЦП та інші фінансові інструменти, що розміщуються на Біржі
Допуск до Торгів	Згідно Регламенту розміщення
Депонування активів	Визначається Регламентом розміщення
Модель розрахунків	Згідно Регламенту розміщення
Розрахунки в ЦП	Депозитарії - НДУ (для недержавних ЦП), НБУ (для муніципальних ЦП)
Грошові розрахунки	ПАТ «Розрахунковий центр» / Платіжна організація РФС / Банки, які обслуговують учасників біржових торгів
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Не враховуються

Джерело: [14]

Додаток 3.15

Характеристика ринку аукціону на ФБ «Перспектива»

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Ринок Аукціону

Рік впровадження на Біржі	2007
Рік перших торгів на Біржі	2007
Модель торгівлі	Односторонній дискретний аукціон (discrete auction)з анонімними/не анонімними/закритими/іншими сценаріями згідно Регламенту аукціону
Види заявок	Конкурентні (лімітовані та крокові), неконкурентні (прості та грошові), в т.ч. анонімні
Критерій укладення договорів	1) Неконкурентні заявки - за середньозваженою ціною. 2) Конкурентні заявки – за ціною вище ціни відсіку (пропорційно обсягу).
Інструмент	ЦП та інші фінансові інструменти, що відповідають умовам Аукціону
Допуск до Торгів	Згідно Регламенту Аукціону
Депонування активів	Визначається Регламентом Аукціону
Модель розрахунків	Згідно Регламенту Аукціону
Розрахунки в ЦП	Депозитарії – НБУ, НДУ
Грошові розрахунки	ПАТ «Розрахунковий центр» / Платіжна організація РФС / Банки, які обслуговують учасників біржових торгів
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Враховуються тільки у випадку, якщо Аукціон передбачає анонімний сценарій, виконання зобов'язань за Договорами здійснюється в день укладення таких Договорів

Джерело: [14]

Додаток 3.16

Характеристика ринку РЕПО на ФБ «Перспектива»

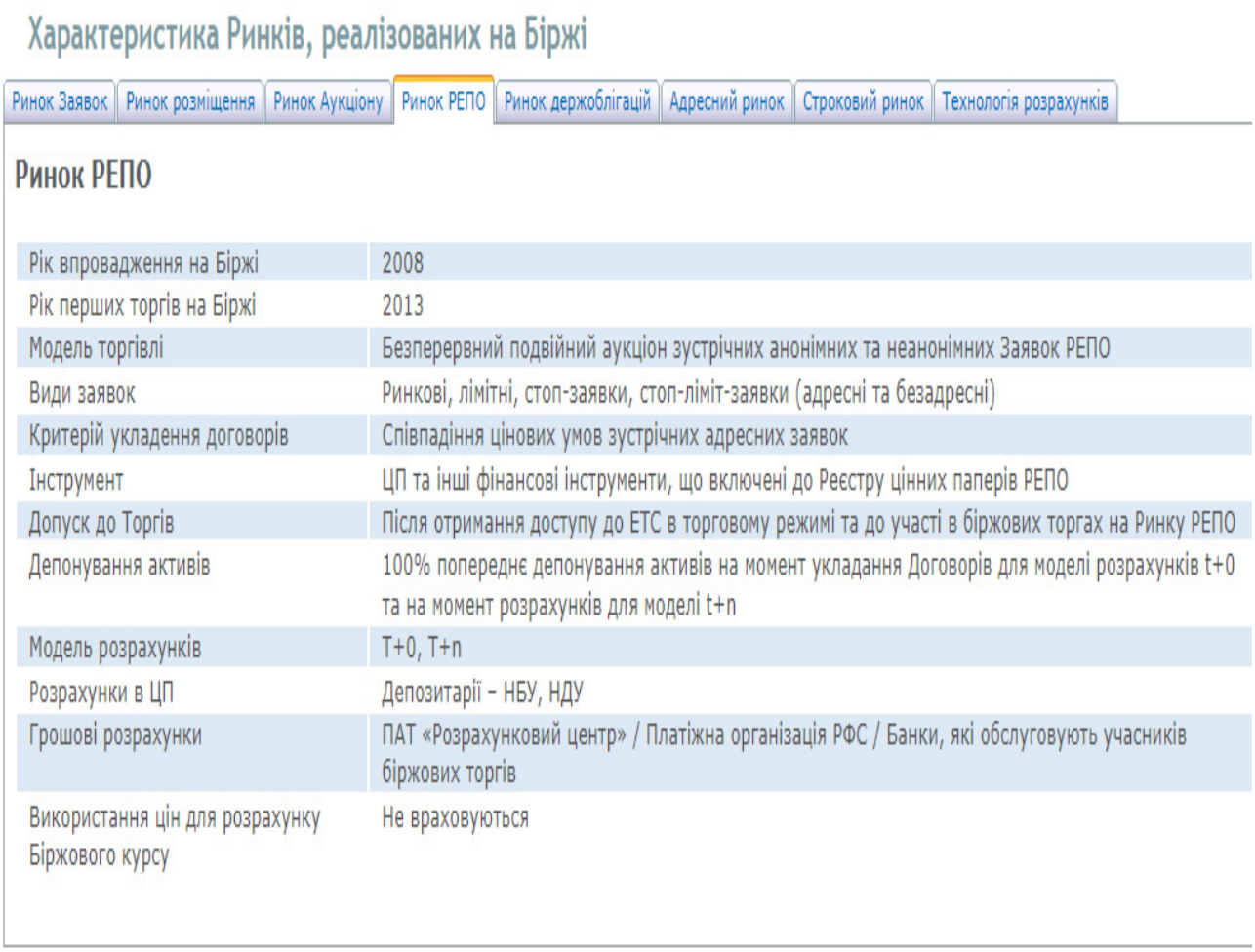

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Ринок РЕПО

Рік впровадження на Біржі	2008
Рік перших торгів на Біржі	2013
Модель торгівлі	Безперервний подвійний аукціон зустрічних анонімних та неанонімних Заявок РЕПО
Види заявок	Ринкові, лімітні, стоп-заявки, стоп-ліміт-заявки (адресні та безадресні)
Критерій укладення договорів	Співпадіння цінових умов зустрічних адресних заявок
Інструмент	ЦП та інші фінансові інструменти, що включені до Реєстру цінних паперів РЕПО
Допуск до Торгів	Після отримання доступу до ЕТС в торговому режимі та до участі в біржових торгах на Ринку РЕПО
Депонування активів	100% попереднє депонування активів на момент укладання Договорів для моделі розрахунків t+0 та на момент розрахунків для моделі t+n
Модель розрахунків	T+0, T+n
Розрахунки в ЦП	Депозитарії - НБУ, НДУ
Грошові розрахунки	ПАТ «Розрахунковий центр» / Платіжна організація РФС / Банки, які обслуговують учасників біржових торгів
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Не враховуються

Джерело: [14]

Додаток 3.17

Характеристика ринку держоблігацій на ФБ «Перспектива»

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Ринок держоблігацій

Рік впровадження на Біржі	2010
Рік перших торгів на Біржі	2010
Модель торгівлі	Безперервний подвійний аукціон зустрічних анонімних (Order-Driven Market) або не анонімних (Quote-Driven Market) заявок
Види заявок	Ринкові, лімітні, стоп-заявки, стоп-ліміт-заявки (адресні або безадресні анонімні)
Критерій укладення договорів	Співпадіння цінових умов зустрічних безадресних анонімних або адресних заявок
Інструмент	Державні облігації України (ДОУ)
Допуск до Торгів	Після отримання доступу до ЕТС в торговому режимі
Депонування активів	100% попереднє депонування ДОУ та коштів для договорів на умовах Т+0
Модель розрахунків	DVP Т+0, Т+n
Розрахунки в ЦП	Депозитарій - НБУ
Грошові розрахунки	ПАТ «Розрахунковий центр»
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Враховуються при укладенні Договорів за правилами Ринку Заявок
	Презентація ринку ДОУ

Джерело: [14]

Додаток 3.18

Характеристика адресного ринку на ФБ «Перспектива»

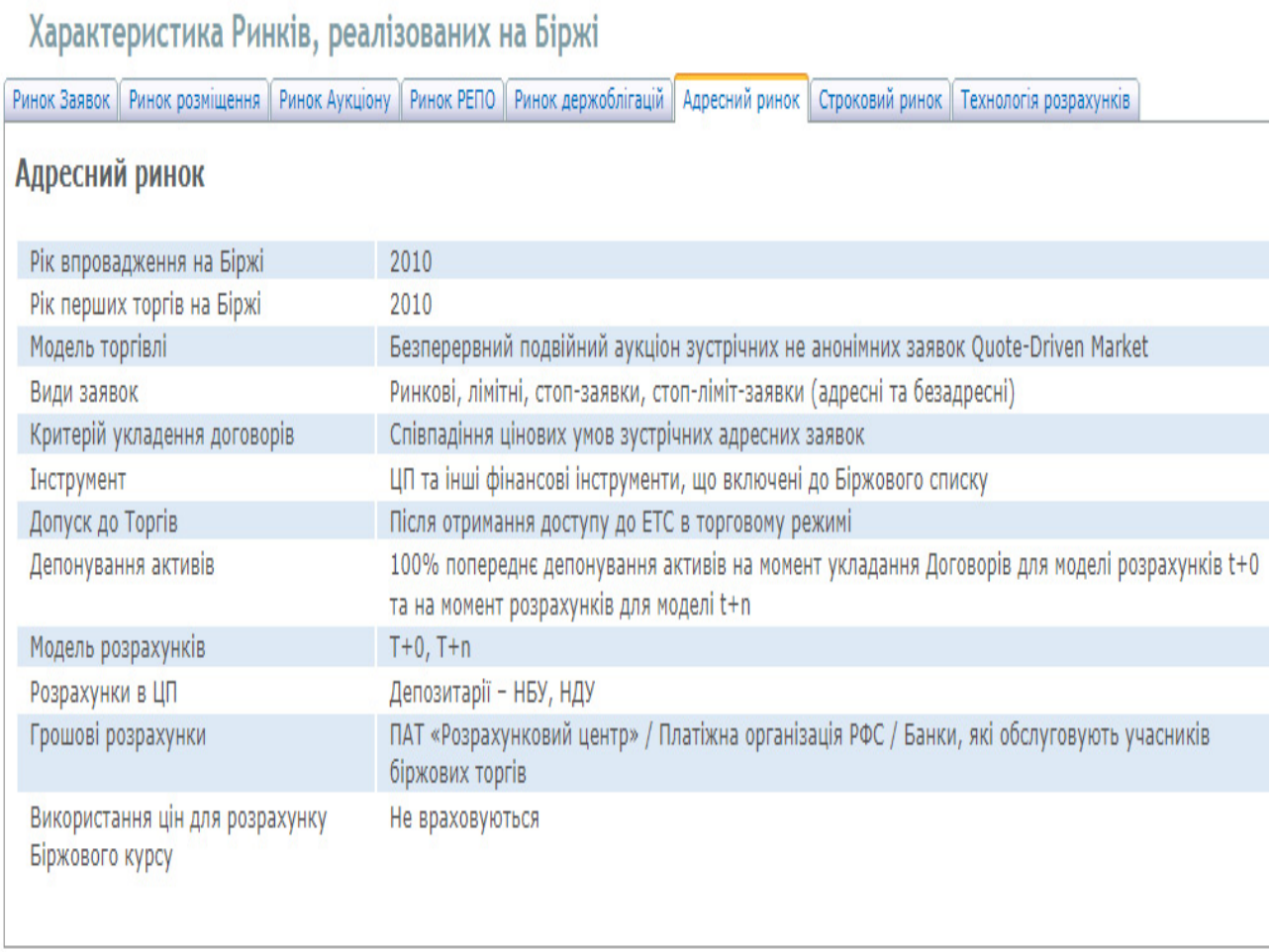

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Адресний ринок

Рік впровадження на Біржі	2010
Рік перших торгів на Біржі	2010
Модель торгівлі	Безперервний подвійний аукціон зустрічних не анонімних заявок Quote-Driven Market
Види заявок	Ринкові, лімітні, стоп-заявки, стоп-ліміт-заявки (адресні та безадресні)
Критерій укладення договорів	Співпадіння цінових умов зустрічних адресних заявок
Інструмент	ЦП та інші фінансові інструменти, що включені до Біржового списку
Допуск до Торгів	Після отримання доступу до ЕТС в торговому режимі
Депонування активів	100% попереднє депонування активів на момент укладання Договорів для моделі розрахунків t+0 та на момент розрахунків для моделі t+n
Модель розрахунків	T+0, T+n
Розрахунки в ЦП	Депозитарії - НБУ, НДУ
Грошові розрахунки	ПАТ «Розрахунковий центр» / Платіжна організація РФС / Банки, які обслуговують учасників біржових торгів
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Не враховуються

Джерело: [14]

Додаток 3.19

Характеристика строкового ринку на ФБ «Перспектива»

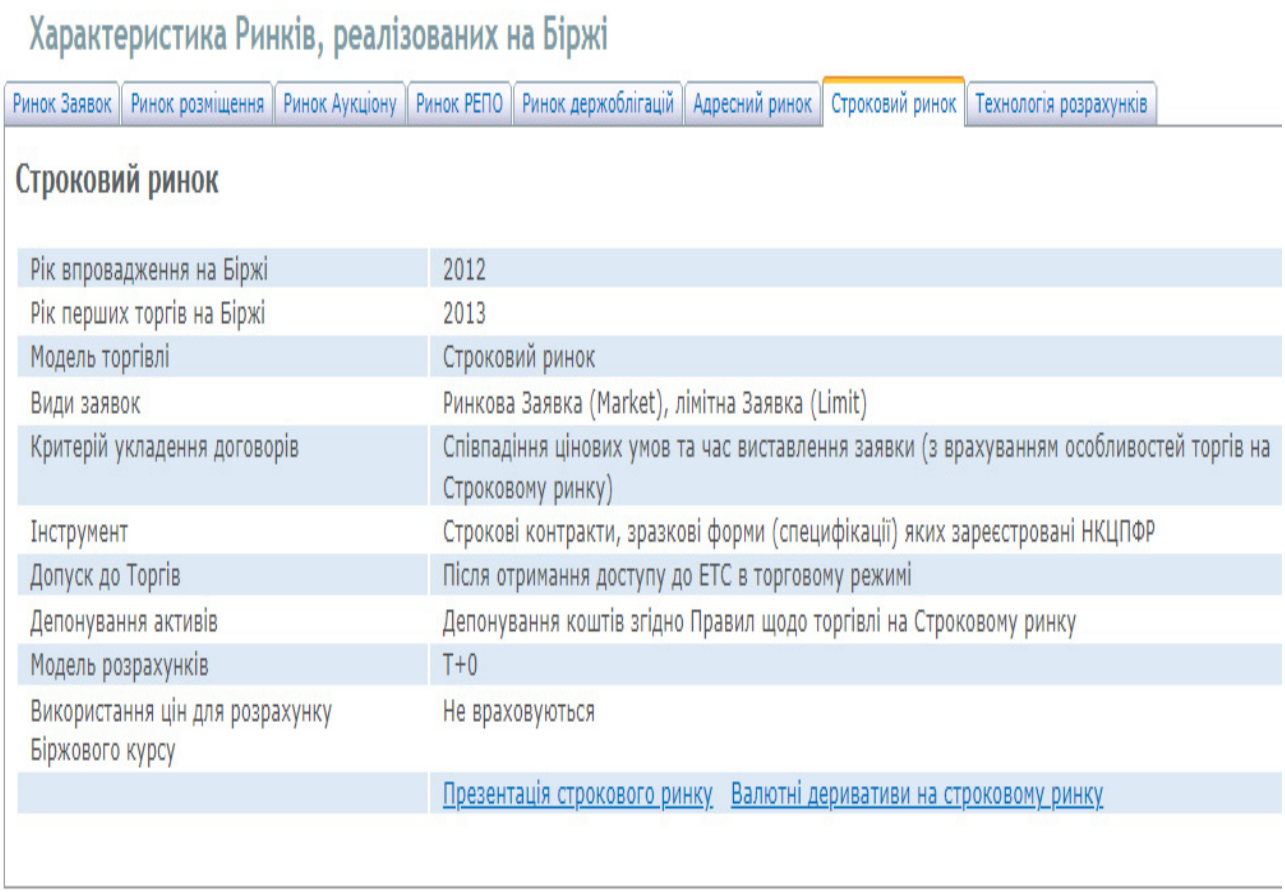

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Строковий ринок

Рік впровадження на Біржі	2012
Рік перших торгів на Біржі	2013
Модель торгівлі	Строковий ринок
Види заявок	Ринкова Заявка (Market), лімітна Заявка (Limit)
Критерій укладення договорів	Співпадіння цінових умов та час виставлення заявки (з врахуванням особливостей торгів на Строковому ринку)
Інструмент	Строкові контракти, зразкові форми (специфікації) яких зареєстровані НКЦПФР
Допуск до Торгів	Після отримання доступу до ЕТС в торговому режимі
Депонування активів	Депонування коштів згідно Правил щодо торгівлі на Строковому ринку
Модель розрахунків	T+0
Використання цін для розрахунку Біржового курсу	Не враховуються
	Презентація строкового ринку Валютні деривативи на строковому ринку

Джерело: [14]

Додаток 3.20

Характеристика технологій розрахунків на ФБ «Перспектива»

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Технологія розрахунків

У 2007 році Біржа першою в Україні реалізувала Ринок заявок, де були гарантовані розрахунки між Учасниками Біржових торгів за договорами щодо цінних паперів за принципом «Поставка проти оплати» (DVP – Delivery Versus Payment).

На перший погляд, це проста операція. Однак у дійсності кліринг та, особливо, розрахунки - це складний процес, що вимагає ефективної взаємодії платіжної, депозитарної й біржової систем.

Починаючи з 14.10.2013 року Законом «Про депозитарну систему України» було вперше уніфіковано та централізовано депозитарну, платіжну та клірингову системи – насамперед для виконання клірингу та розрахунків за принципом DvP завдяки створенню ПАТ «Розрахунковий центр». Втім, наразі цінні папери все ще обліковуються в 2 депозитаріях (НБУ та НДУ), а договори, що укладаються на умовах, що не вимагають обов'язкового дотримання принципу DvP, розраховуються іншим чином.

Технології розрахунків на Біржі відрізняються відповідно до:

- особливостей взаємодії з ПАТ «Розрахунковий центр», депозитаріями, платіжною організацією, банками, що обслуговують учасників біржових торгів;
- особливостей обігу цінних паперів та інших фінансових інструментів на Ринках, реалізованих на Біржі.

Розрахунки в цінних паперах

На Біржі укладаються Договори з розрахунками через обидва діючі в Україні депозитарії:

- ПАТ «Національний Депозитарій України» (далі – НДУ);
- Національний банк України (далі – НБУ) - депозитарій державних облігацій України (далі – ДОУ) та муніципальних облігацій.

Кліринг щодо цінних паперів за Договорами, укладеними на умовах розрахунків за принципом DvP, виконує:

- ПАТ «Розрахунковий центр»

Грошові розрахунки (переказ коштів)

Переказ коштів за договорами, укладеними на Біржі, забезпечується наступними складовими платіжної системи:

- ПАТ «Розрахунковий центр»;
- Банками, які обслуговують учасників біржових торгів
- Платіжною організацією Внутрішньодержавної небанківської платіжної системи «Розрахункова Фондова Система» (далі Платіжна організація РФС) – ПАТ «Фінансова компанія «Сучасні Кредитні Технології» (далі – СКТ).

Моделі розрахунків

Діючі та перспективні моделі розрахунків на Біржі:

- для Ринку заявок та Адресного ринку: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС, Банки, які обслуговують учасників біржових торгів, Депозитарії – НБУ та НДУ;
- для Ринку ДОУ: ПАТ «Розрахунковий Центр», Депозитарій НБУ;
- для Ринку Аукціону та розміщення цінних паперів та інших фінансових інструментів: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС, Банки, які обслуговують учасників біржових торгів, Депозитарії – НБУ та НДУ;
- для Ринку РЕПО: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС, Банки, які обслуговують учасників біржових торгів, Депозитарії – НБУ та НДУ;
- для Строкового ринку: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС.

Джерело: [14]

Додаток 3.21

Характеристика технологій розрахунків на ФБ «Перспектива»

Характеристика Ринків, реалізованих на Біржі

Ринок Заявок | Ринок розміщення | Ринок Аукціону | Ринок РЕПО | Ринок держоблігацій | Адресний ринок | Строковий ринок | Технологія розрахунків

Технологія розрахунків

У 2007 році Біржа першою в Україні реалізувала Ринок заявок, де були гарантовані розрахунки між Учасниками Біржових торгів за договорами щодо цінних паперів за принципом «Поставка проти оплати» (DVP – Delivery Versus Payment).

На перший погляд, це проста операція. Однак у дійсності кліринг та, особливо, розрахунки - це складний процес, що вимагає ефективної взаємодії платіжної, депозитарної й біржової систем.

Починаючи з 14.10.2013 року Законом «Про депозитарну систему України» було вперше уніфіковано та централізовано депозитарну, платіжну та клірингову системи – насамперед для виконання клірингу та розрахунків за принципом DvP завдяки створенню ПАТ «Розрахунковий центр». Втім, наразі цінні папери все ще обліковуються в 2 депозитаріях (НБУ та НДУ), а договори, що укладаються на умовах, що не вимагають обов'язкового дотримання принципу DvP, розраховуються іншим чином.

Технології розрахунків на Біржі відрізняються відповідно до:

- особливостей взаємодії з ПАТ «Розрахунковий центр», депозитаріями, платіжною організацією, банками, що обслуговують учасників біржових торгів;
- особливостей обігу цінних паперів та інших фінансових інструментів на Ринках, реалізованих на Біржі.

Розрахунки в цінних паперах

На Біржі укладаються Договори з розрахунками через обидва діючі в Україні депозитарії:

- ПАТ «Національний Депозитарій України» (далі – НДУ);
- Національний банк України (далі – НБУ) - депозитарій державних облігацій України (далі – ДОУ) та муніципальних облігацій.

Кліринг щодо цінних паперів за Договорами, укладеними на умовах розрахунків за принципом DvP, виконує:

- ПАТ «Розрахунковий центр»

Грошові розрахунки (переказ коштів)

Переказ коштів за договорами, укладеними на Біржі, забезпечується наступними складовими платіжної системи:

- ПАТ «Розрахунковий центр»;
- Банками, які обслуговують учасників біржових торгів
- Платіжною організацією Внутрішньодержавної небанківської платіжної системи «Розрахункова Фондова Система» (далі Платіжна організація РФС) – ПАТ «Фінансова компанія «Сучасні Кредитні Технології» (далі – СКТ).

Моделі розрахунків

Діючі та перспективні моделі розрахунків на Біржі:

- для Ринку заявок та Адресного ринку: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС, Банки, які обслуговують учасників біржових торгів, Депозитарії – НБУ та НДУ;
- для Ринку ДОУ: ПАТ «Розрахунковий Центр», Депозитарій НБУ;
- для Ринку Аукціону та розміщення цінних паперів та інших фінансових інструментів: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС, Банки, які обслуговують учасників біржових торгів, Депозитарії – НБУ та НДУ;
- для Ринку РЕПО: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС, Банки, які обслуговують учасників біржових торгів, Депозитарії – НБУ та НДУ;
- для Строкового ринку: ПАТ «Розрахунковий Центр» / Платіжна організація РФС.

Джерело: [14]

Додаток 3.22

Інформаційна сторінка ФБ «ПФТС»

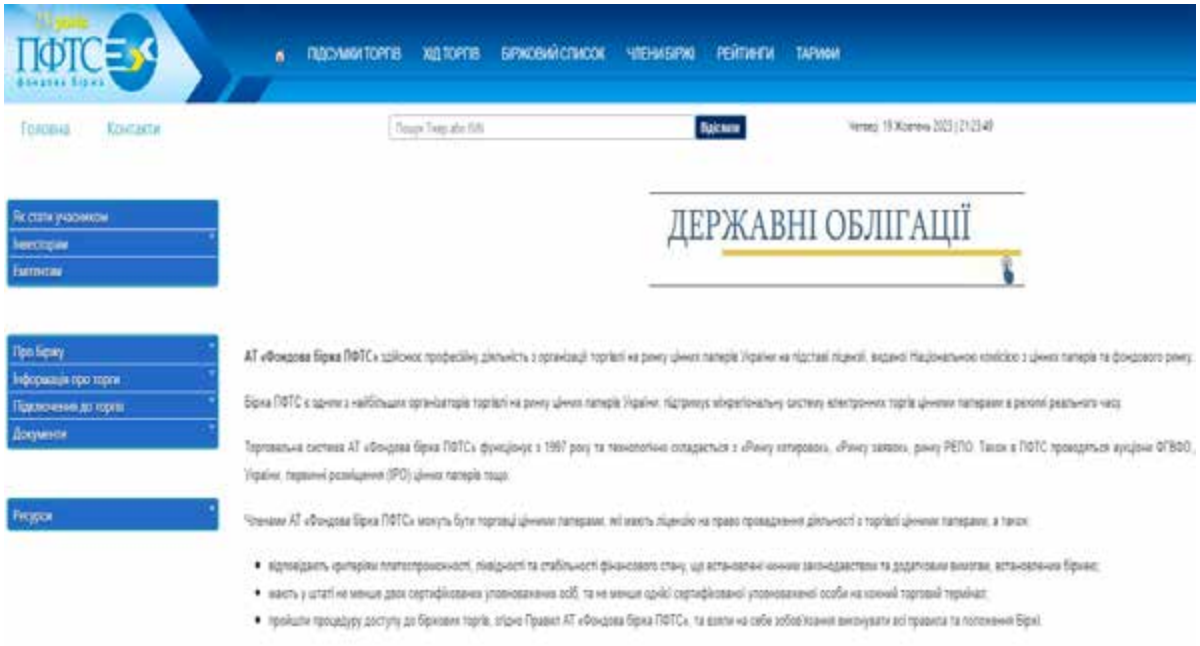

	Значення	Зміна, %	Дата
Обсяг торгів, грн.	1 780 639 793,11	-35,11	19.10.2023
Індекс ПФТС	507,03	0,00	19.10.2023

Новини

Огляд діяльності ПФТС, вересень 2023 року
02-10-2023

Рейтинги ЦП та торговців ЦП-членів АТ "Фондова біржа ПФТС", січень-вересень 2023 р.
02-10-2023

Публічне розміщення облігацій серії С ТОВ «НоваПей Кредит»
21-09-2023

Огляд діяльності ПФТС, серпень 2023 року
04-09-2023

Рейтинги ЦП та торговців ЦП-членів АТ "Фондова біржа ПФТС", січень-серпень 2023 р.
04-09-2023

Огляд діяльності ПФТС, липень 2023 року
01-08-2023

Архів новин Преса про ПФТС Статистика Аналітика

Джерело: [15]

Додаток 3.23

ТОР-10 угод з ОВДП на ФБ «ПФТС» у вересні 2023 р.

Тікер ПФТС	Емітент/ISIN/Погашення	Обсяг торгів, млн. грн.
204150	Мінфін (UA4000204150), погашення 2025-02-26	8 464
228381	Мінфін (UA4000228381), погашення 2026-11-04	3 863
227656	Мінфін (UA4000227656), погашення 2025-01-15	2 673
222152	Мінфін (UA4000222152), погашення 2024-10-30	2 493
207880	Мінфін (UA4000207880), погашення 2024-05-22	2 388
213227	Мінфін (UA4000213227), погашення 2023-11-01	2 263
228449	Мінфін (UA4000228449), погашення 2025-06-18	1 731
227300	Мінфін (UA4000227300), погашення 2023-09-14	1 469
206460	Мінфін (UA4000206460), погашення 2023-11-22	1 331
227011	Мінфін (UA4000227011), погашення 2027-12-23	1 201

Джерело: [15]

Додаток 3.24

ТОР-20 торговців державними облігаціями на ФБ «ПФТС» у січні-вересні 2023 р.

Назва компанії	*Позиція у рейтингу*
АТ "Сітібанк"	1
АТ "Укрексімбанк"	2
АТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК ПРИВАТБАНК"	3
АТ "ОТП Банк"	4
АТ "РАЙФФАЙЗЕН БАНК"	5
АТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ГЛОБУС"	6
АТ "БАНК АЛЬЯНС"	7
АТ "УКРСИББАНК"	8
АТ "МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	9
АБ "УКРГАЗБАНК"	10
АТ "БАНК 3/4"	11
ТОВ "Профі-Т Цінні Папери"	12
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	13
ТОВ "ДОМІНАНТА ТРЕЙД"	14
АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	15
ТОВ "Інвестиційний Капітал Україна"	16
АТ "ТАСКОМБАНК"	17
АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	18
АТ "СЕНС БАНК"	19
ПАТ АБ "ПІВДЕННИЙ"	20

Джерело: [15]

РОЗДІЛ 4
РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

4.1. Система регулювання біржової торгівлі.

4.2. Державне регулювання і саморегулювання біржової торгівлі.

4.3. Особливості регулювання біржової торгівлі на товарних ринках в Україні.

Ключові слова: ***регулювання, державне регулювання, саморегулювання, законодавча база, державний орган регулювання, асоціації, моделі регулювання, НКЦПФР, закони, нормативи, рішення, розпорядження, регулятивна система, регуляторна система.***

4.1. Система регулювання біржової торгівлі

Біржова торгівля є головною формою організованої торгівлі товарними і фінансовими активами. Регулювання біржової торгівлі видозмінювалось на всіх національних та глобальних рівнях і упродовж останніх декількох століть. Нині кожна цивілізована країна має свій організований товарний ринок та ринок капіталу, а також систему їх регулювання [5-8].

Кожна система регулювання має схожі риси, зокрема завжди можна виділити рівні регулювання за видами суб'єктів [5-8]:

- регулювання біржової торгівлі з боку держави – державне регулювання;
- регулювання біржової торгівлі з боку професійних учасників – саморегулювання;

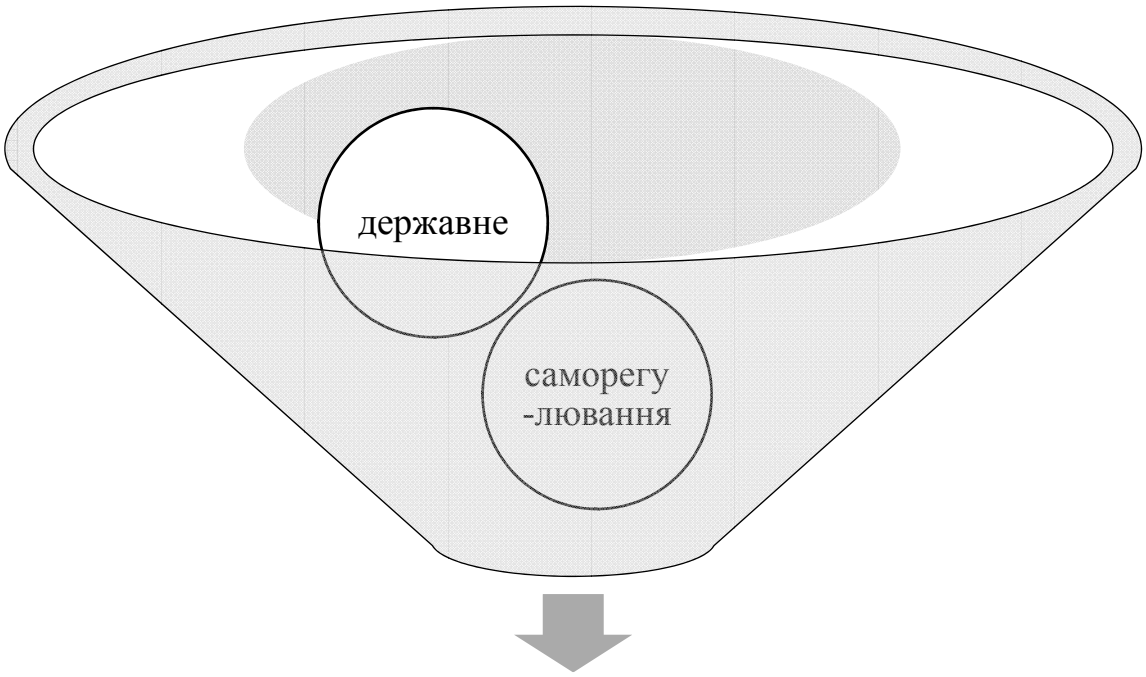

Регулювання біржової торгівлі

Рис. 4.1. Види регулювання біржової торгівлі

Джерело: [5]

Основними принципами, які можуть забезпечити ефективність регулювання біржової торгівлі у будь-якій країні є:

- прозорість системи регулювання;

- залучення до регулювання та його удосконалення якомога більшої кількості зацікавлених ринкових учасників – публічність.

Біржова торгівля сьогодні об’єднує велику кількість професійних учасників:

- біржі, біржові електронні торгові майданчики;

- брокерські контри, суб-брокерів;

- розрахункові центри, клірингові палати;

- депозитарії національного і приватного володіння;

- інвестиційні компанії, хедж-фонди, пенс-фонди, компанії з управління активами, тощо.

Рис. 4.2. Складові регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках

Джерело: [5]

Враховуючи всіх вище вказаних зацікавлених осіб, можемо зробити висновок, що у процеси регулювання біржової торгівлі задіяна велика кількість учасників як державного рівня, так і недержавного, зокрема професійні учасники біржової торгівлі. Водночас, якісне і своєчасне реагування на потреби ринкових учасників може сприяти забезпеченню системного і повноцінного регулювання роботи організованих товарних ринків та ринків капіталу.

Механізм регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках та ринках капіталу має обов’язково включати 3 компоненти [5-8]:

- правову базу, з її компонентами;

- нормативно-правове забезпечення;

- інформаційно-аналітичну базу.

Поняття регулювання біржової діяльності виражається у сукупності регуляторних правил, нормативних законів і контролюючих заходів, що спрямовано на систематичну впорядкованість біржової діяльності суб'єктами організованих товарних ринків та ринків капіталу.

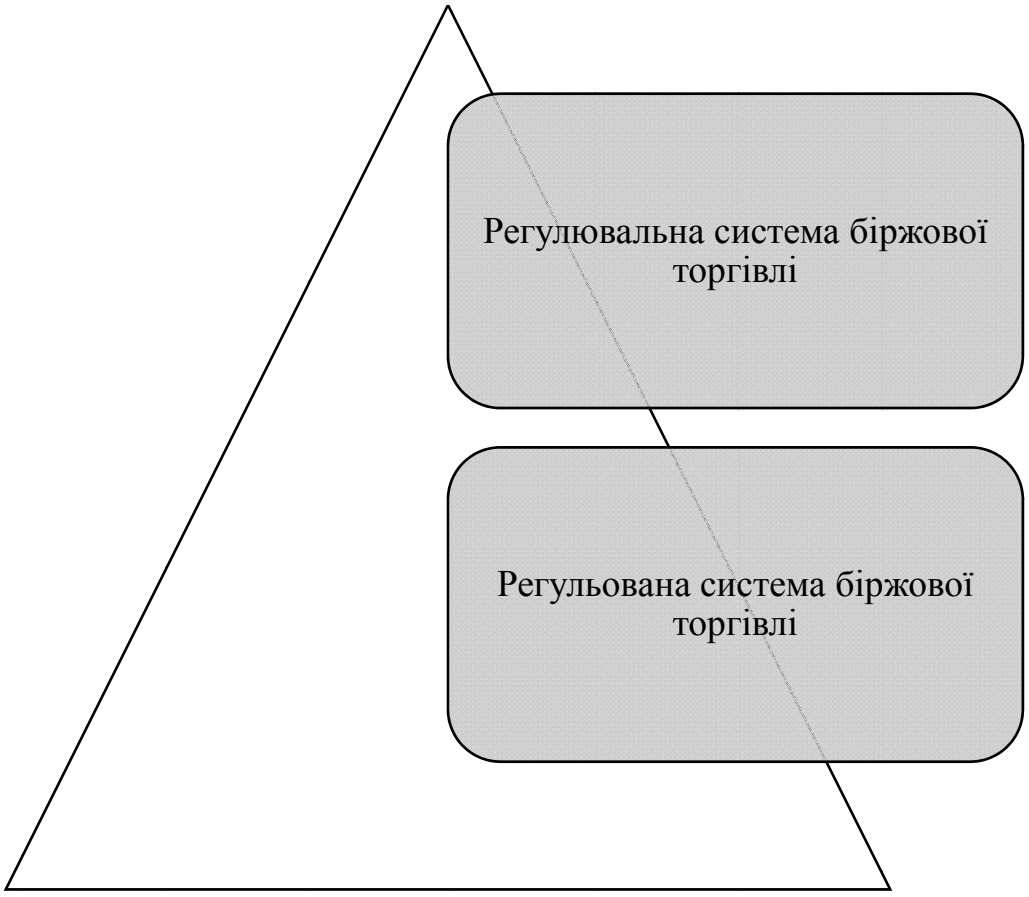

Рис. 4.3. Регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках за рівнями

Джерело: [5]

Метою державного регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках є формування та підтримання необхідних умов ефективної, збалансованої роботи усіх її ринкових суб'єктів.

Система регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках може бути розподілена на два організаційно-правові рівні, враховуючи їх різне функціональне призначення [5-8]:

- регулювальна система біржової торгівлі;
- регульована система біржової торгівлі.

До регулювальної системи біржової торгівлі необхідно віднести цілу низку суб'єктів регулювання, зокрема [5-8]:

- державні органи регулювання біржової торгівлі;
- асоціації професійних учасників або, іншими словами, саморегулівні інститути, які своєю метою покликані виконувати правові та контролюючі функції;
- законодавчо-правова база чи регуляторна інфраструктура;
- етика біржової торгівлі, яка описується правилами торгівлі;
- традиції, пов'язані з національною культурою країн.

Регульована система біржової торгівлі на організованих товарних ринках й на ринках капіталу включає [5-8]:

- біржі, біржові електронні торгові майданчики;
- біржову та позабіржову інфраструктуру (установи з обслуговування суб'єктів біржової торгівлі – це ліцензовані склади, клірингові установи, депозитарії, банківські інститути, тощо);
- суб'єкти біржової торгівлі, які включають професійних ринкових суб'єктів (інвестиційні компанії) й непрофесійних біржових учасників (трейдери, інвестори, тощо).

4.2. Державне регулювання і саморегулювання біржової торгівлі

Державне регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках у своїй основі повинне мати всі необхідні організаційні умови, які мають бути рівноцінними для усіх суб'єктів ринкових відносин з дотриманням необхідних законодавчо-правових нормативів й правил біржової торгівлі [5-8].

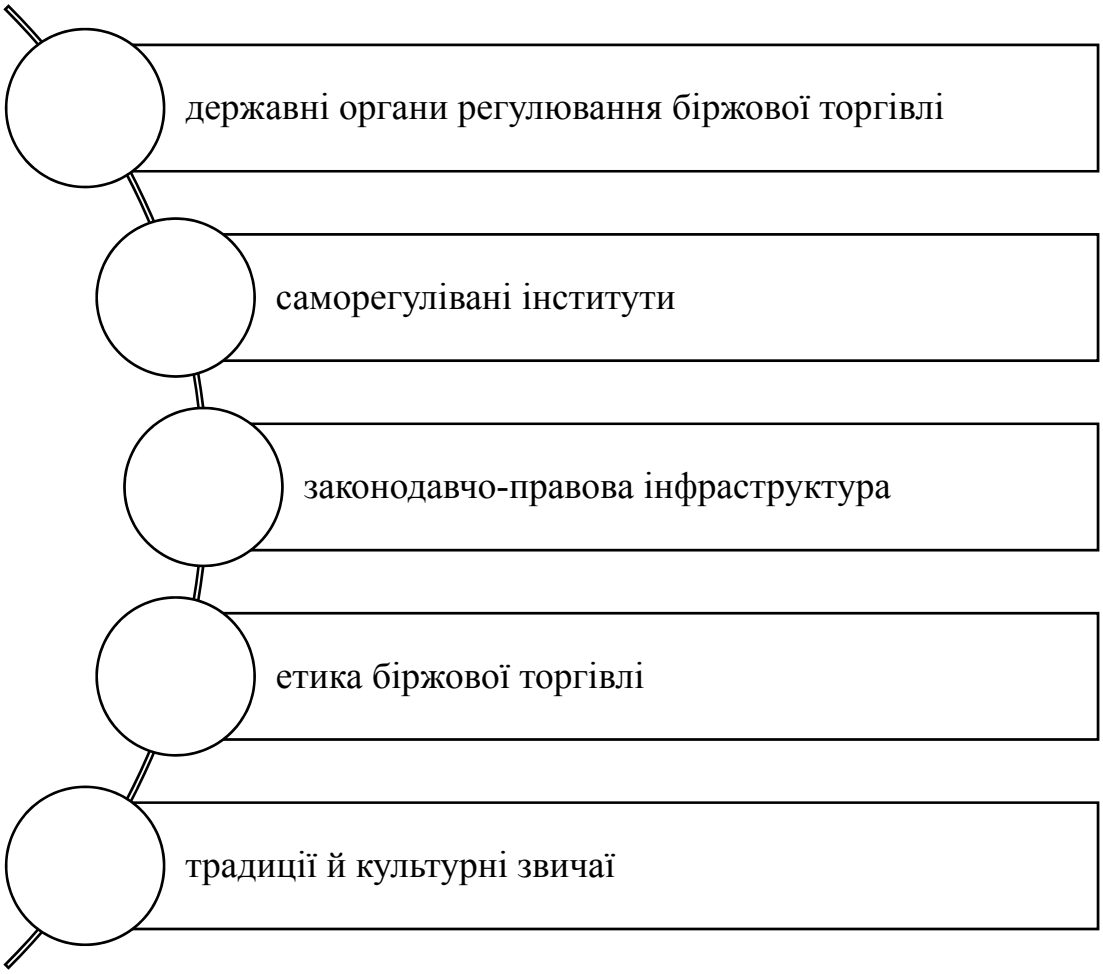

Рис. 4.4. Ключові елементи регулювальної системи біржової торгівлі

Джерело: [5-8]

Державне регулювання біржової торгівлі забезпечує, наряду з організацією руху товарно-фінансових біржових активів, також якість проведення біржових операцій та інформаційно-аналітичне забезпечення біржової торгівлі на ринках товарних активів та товарних деривативних контрактів [5-8].

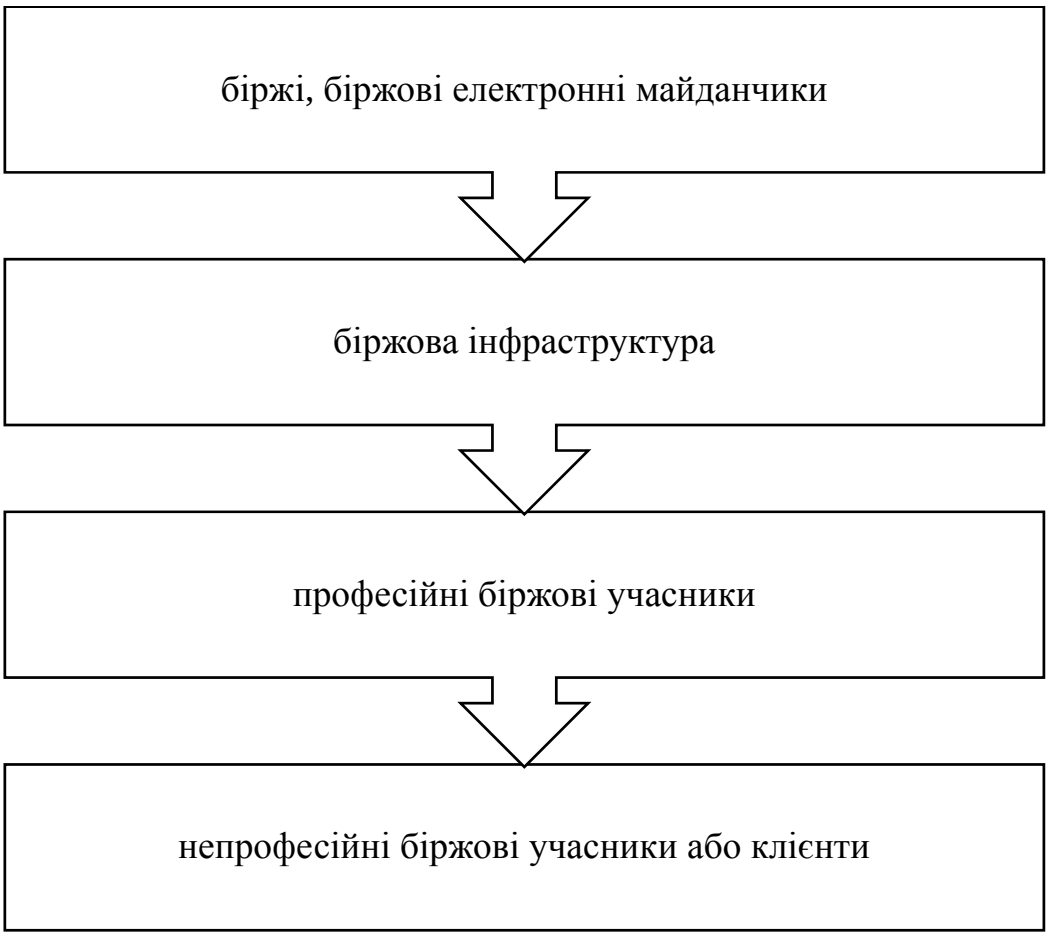

Рис. 4.5. Суб'єкти біржової торгівлі, які підлягають регулюванню

Джерело: [5-8]

Регулювання біржової торгівлі виконується державними органами системно, на основі прийнятої бази або регламентованих законодавчих актів, що формують відповідні організаційно-правові заходи, до яких відноситься [5]:

-розробка та імплементація нормативно-правових актів;

-розробка державних стандартів для регулювання суб'єктів біржової торгівлі на товарних ринках;

-державний моніторинг за дотриманням усіх нормативно-правових процедур щодо контролю поточного виконання наявних законодавчих актів як біржовими, так і позабіржовими суб'єктами, які у своїй діяльності користуються біржовими та позабіржовими інструментами [5-8].

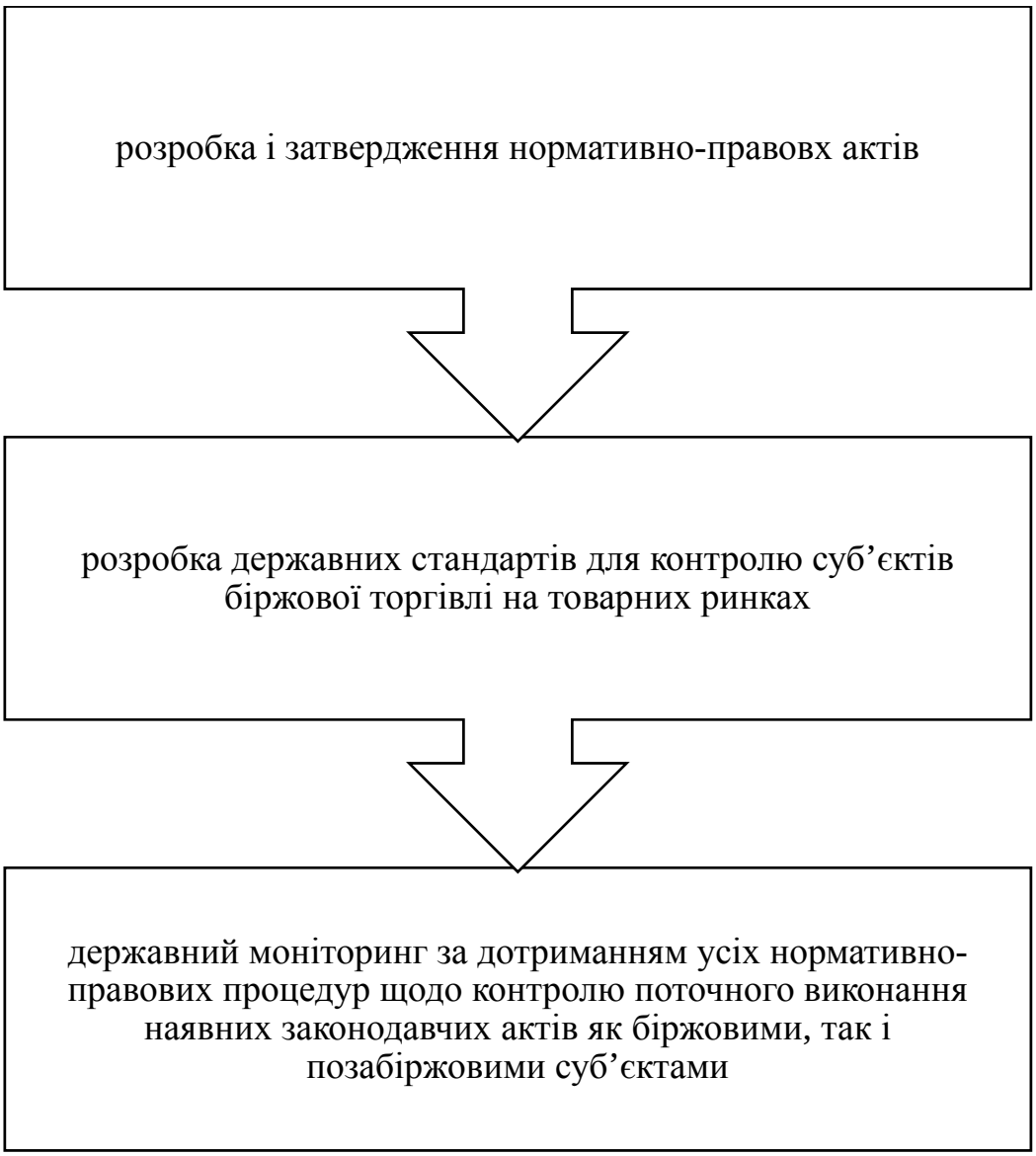

Рис. 4.6. Основні організаційно-правові елементи державного регулювання біржової торгівлі на товарних ринках

Джерело: [5-8]

Завданнями державного регулювання біржової торгівлі на товарних ринках є [5-8]:

-розробка необхідних стратегій для розвитку біржової торгівлі на організованих товарних ринках;

-захист прав та обов'язків професійних та непрофесійних суб'єктів біржової торгівлі на організованих товарних ринках;

-забезпечення формування та аналіз інформаційно-аналітичної бази на організованих товарних ринках.

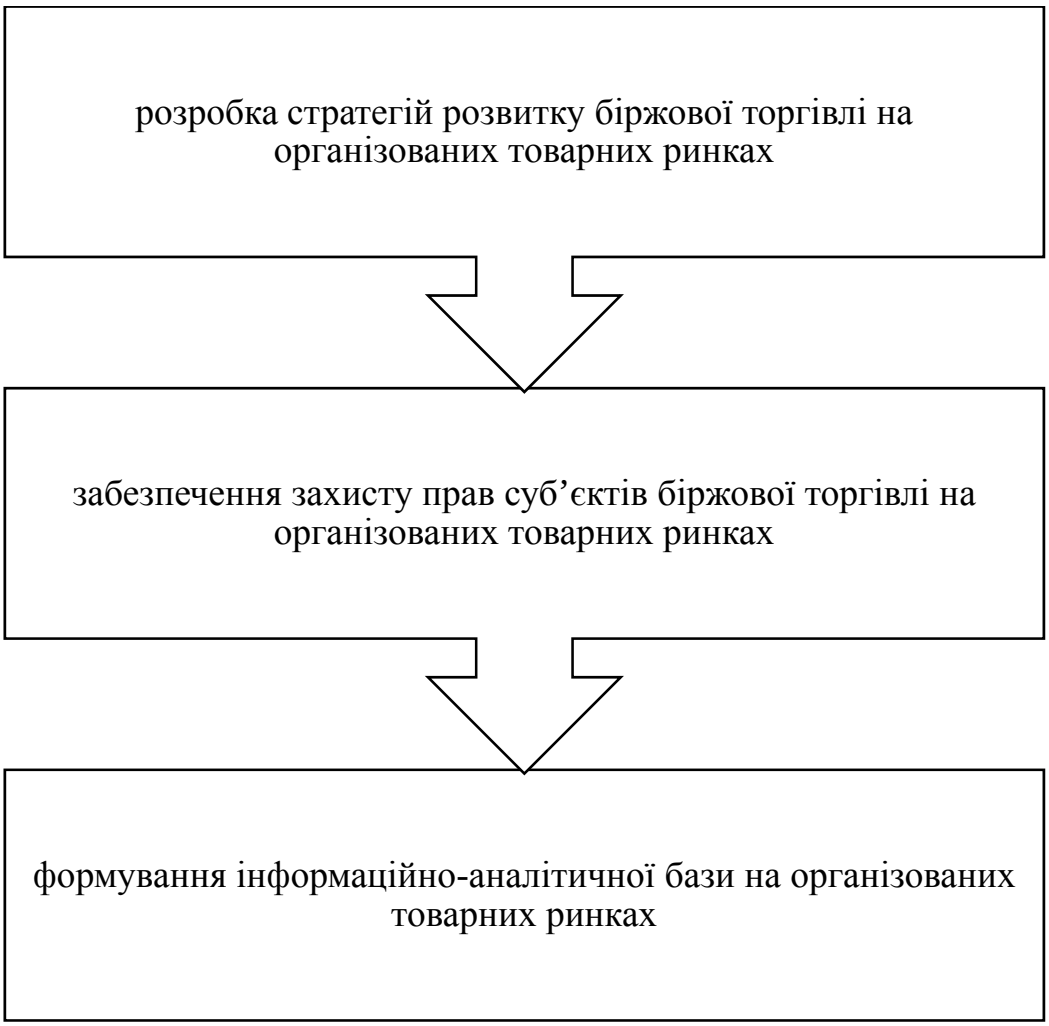

Рис. 4.7. Заходи державного регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках

Джерело: [5]

Ефективне й прозоре державне регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках може бути забезпечене через наявність на національному рівні державних органів регулювання. Прикладом системного регулювання з боку держави є американська модель, де державним органом на товарних ринках є Комісія з товарної ф'ючерсної торгівлі – КТФТ [5-8].

Враховуючи провідні позиції США на глобальному біржовому товарному ринку, необхідно виділити кілька характеристик регулювання біржової торгівлі в цій країні [8]:

- наявне розмежування регулювання біржової торгівлі за видами активів;

- наявність окремих законодавчих актів для біржових товарних та фондового ринків;

- наявність двох державних органів для регулювання окремо товарного та фондового біржових ринків;

- активна участь професійних учасників у саморегулюванні біржової торгівлі;

- наявні вимоги з боку регуляторів до функціонування біржової інфраструктури;

-наявні чіткі вказівки щодо проведення розрахунків і звітності.

Сьогодні в США біржова торгівлі на товарних та фінансових ринках регулюється як федеральними законами, так і законами штатів. Перший федеральний закон в США був прийнятий у 1921 р., у наступні роки і до нині він зазнав величезної кількості змін і доповнень. У 1936 р. цей закон був трансформований у «Commodity Exchange Act» [8].

Діяльність державного органу на біржовому товарному ринку в США регулюється Законом «Про Комісію з товарної ф'ючерсної торгівлі». Комісія має широкі права щодо регулювання біржового товарного ринку. Комісія має широкі повноваження щодо регулювання торгівлі деривативними контрактами [8].

КТФТ також регламентувала функціонування і взаємозв'язок бірж з елеваторами щодо виконання поставок товарних активів. Комісія має повноваження щодо розширення привілеїв чи дисциплінарних стягнень у відношенні до учасників біржової торгівлі. Комісія досить жорстко карає у разі виявлення маніпуляцій, що перешкоджають наявній конкуренції на біржовому ринку [8].

Комісія також має широкі повноваження у відношенні до біржових брокерів, організаторів торгівлі, трейдерів, інвесторів, інших суб'єктів ринку. Так, КТФТ розробляє умови для вирішенні арбітражних спорів при порушенні норм федерального законодавства [8].

Комісія спостерігає, щоб біржі та розрахункові палати здійснювати реєстрацію біржових угод. Для цього на біржі присутні представники Комісії. КТФТ має право призупиняти реєстрацію учасників біржового товарного ринку, а також повноваження щодо виписування ордерів про призупинення біржової торгівлі [8].

Закон «Про КТФТ» з метою формування повноцінної системи саморегулювання запровадив також створення асоціації – Національної асоціації ф'ючерсної торгівлі (НАФТ). Вона є професійною організацією учасників біржової торгівлі. До її обов'язків нині входить [8]:

- ініціатива щодо удосконалення законодавства;
- етичні норми та правила щодо захисту прав клієнтів;
- ліцензування професійних учасників ф'ючерсної торгівлі;
- контроль за діяльністю біржових учасників на біржах;
- надання арбітражних послуг;
- забезпечення навчання, інформаційно-аналітичної бази.

Всі професійні учасники мають стати членами саморегулівної асоціації – НАФТ. Членство в ній є добровільним лише для бірж, фінансових компаній, проте не для решти біржових учасників [8].

Встановлення професійних якостей для учасників біржових торгів є зобов'язанням НАФТ. Професійні учасники мають складати іспит на володіння професійними знаннями. Регламентовані вимоги НАФТ встановлені до наявних стандартів, затверджених КТФТ [8].

Ще однією важливою сферою діяльності асоціації є надання арбітражного вирішення суперечок. Арбітраж обов'язковий для всіх біржових учасників. Таким чином, біржова торгівля на товарних ринках у США чітко регулюється американським законодавством й контролюється державними органами та самими учасниками біржового ринку [8]..

Державні органи регулювання біржової торгівлі відповідають певним встановленим вимогам [5-8]:

- мають бути незалежними у впровадженні відкритої й прозорої державної політики щодо регулювання;

- мають державну базу фінансування щодо забезпечення контролю за біржовими учасниками;

- здійснюють стандартизацію регулювання біржових вимог та системно вивчають і адаптують міжнародну практику регулювання.

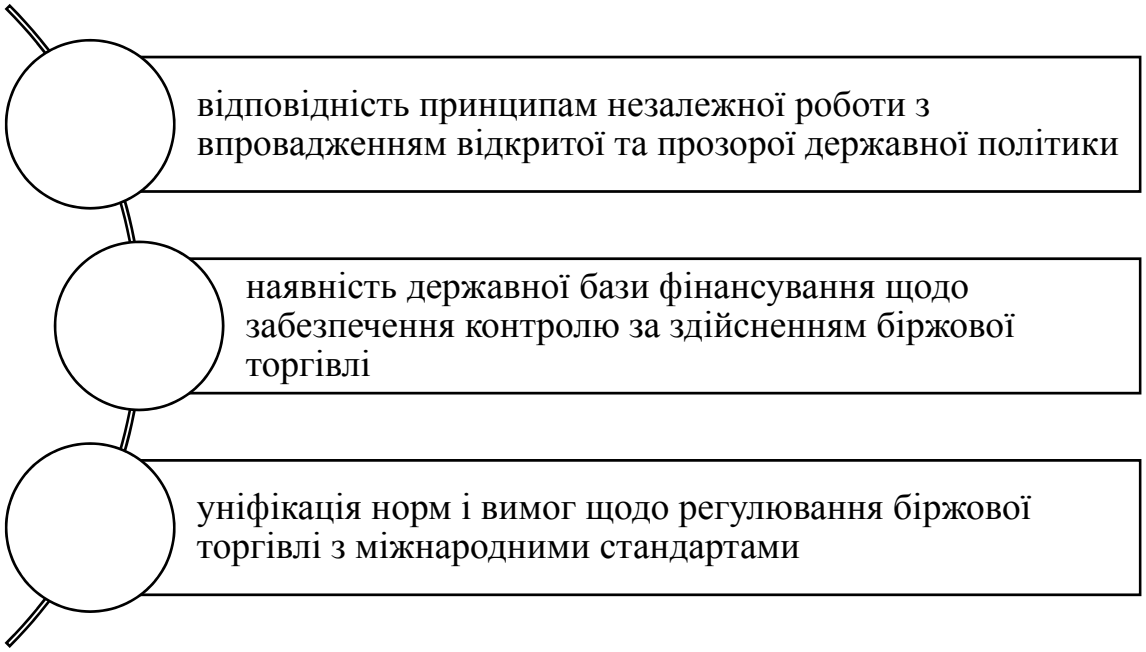

Рис. 4.8. Характеристика державних регуляторів біржової торгівлі на товарних ринках

Джерело: [5-8]

Важливими акцентами державного регулювання біржової торгівлі є дотримання затверджених принципів для діяльності біржових учасників, за умов створення рівноцінних прав і обов'язків для біржових учасників, а також державного моніторингу за дотриманням визначених з боку державного органу норм біржової торгівлі. Робота державного органу має регламентуватись наступними принципами [5-8]:

- єдності учасників та заходів;

- цілісності та ефективності;

- прозорості і відкритості.

Саморегулювання біржової торгівлі на товарних ринках має бути спрямоване на забезпечення повноцінного державного регулювання. Суспільні засади й поширення їх принципів має бути на першому плані [8].

Зауважимо, що всі професійні біржові суб'єкти можуть якісно та своєчасно робити оцінку наявних умов роботи організованого товарного ринку [8].

Позитивними рисами біржового саморегулювання сьогодні є наступні заходи [5-8]:

Рис. 4.9. Система саморегулювання біржової торгівлі на товарних ринках

Джерело: [5-8]

- розробка змін до правил біржової торгівлі;

- удосконалення послуг державного регулювання;

- дотримання моніторингу і державних нормативів з боку учасників біржової торгівлі;

- удосконалення діяльності суб'єктів біржової торгівлі та захист їх прав.

Систематизація та поєднання державного регулювання та саморегулювання біржової торгівлі на даний момент і за всю історію функціонування міжнародного біржового ринку забезпечило наявність різних моделей регулювання біржової торгівлі [5-8].

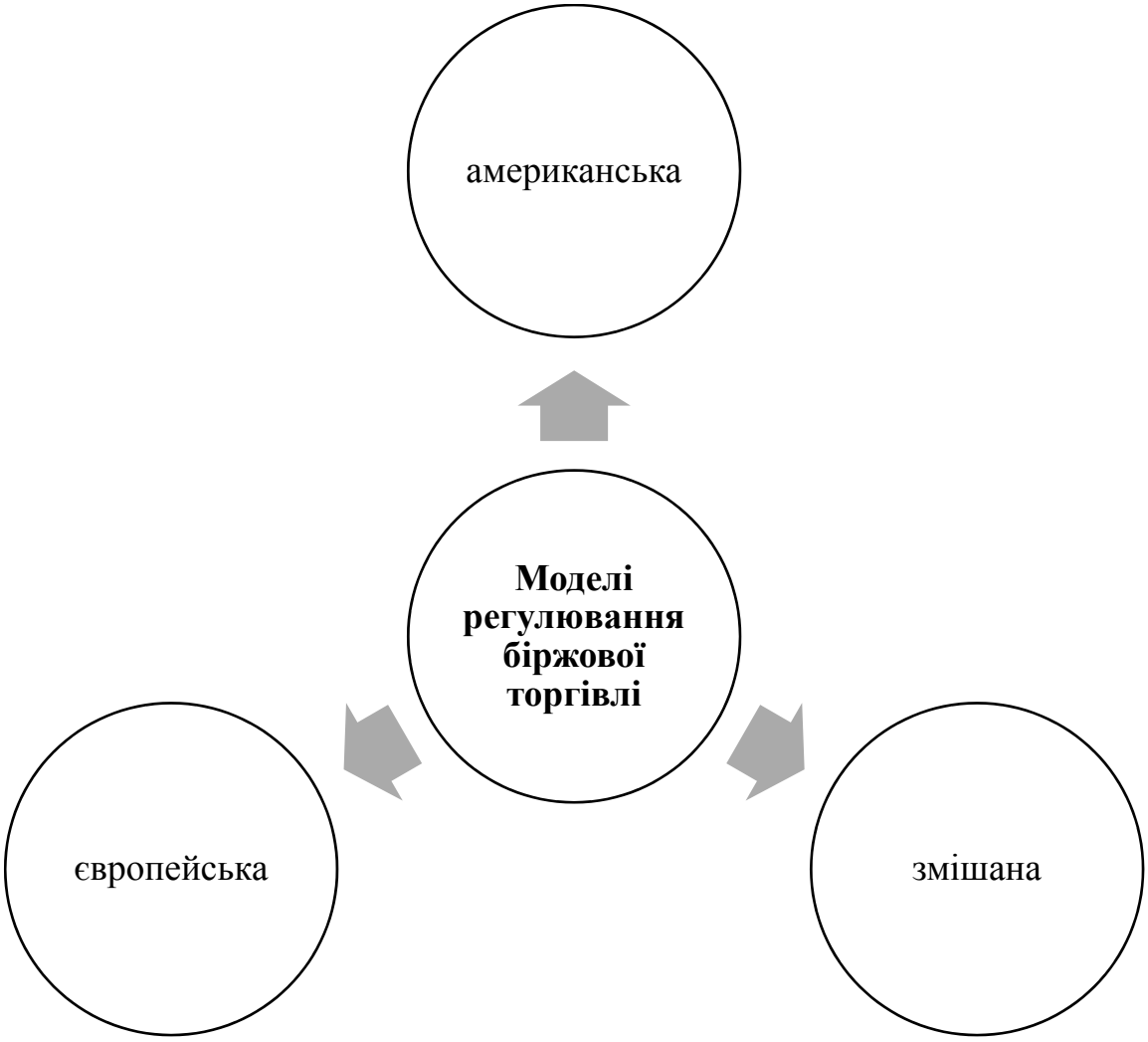

Рис. 4.10. Наявні у світі моделі регулювання біржової торгівлі

Джерело: [5]

Сформовані у світі моделі регулювання були названі через країни або за географічною приналежністю. Так, оцінка характеристик даних моделей регулювання біржової торгівлі побудована на визначенні співвідношення і переваг з боку державного регулювання та саморегулювання [5]:

- американська модель регулювання біржової торгівлі;
- європейська модель регулювання біржової торгівлі;

- змішана модель регулювання біржової торгівлі.

Американська модель регулювання біржової торгівлі є класичною глобальною моделлю регулювання. Вона систематизує і рівноцінно поєднує як державне регулювання, так і саморегулювання [5].

Американська модель регулювання біржової торгівлі винайдена в США від початку впровадження ф'ючерсної торгівлі на товарних біржах. Крім того, наявні 2 державні регулятори – для товарного ринку свій регулятор – КТФТ і для фондового ринку свій – НКЦП. Водночас на противагу існує система саморегулювання НФА [5].

Європейська модель регулювання біржової торгівлі, на відміну від широко поширеної американської моделі, сформована для забезпечення більшої долі участі саморегулівних інститутів з делегованими від державних органів повноваженнями. Дана модель включає в себе у Європі 2 різновиди: французьку модель і англійську модель [5].

Французька модель регулювання біржової торгівлі ґрунтується на досить жорсткій системі регулювання з боку держави. Ця модель є прикладом високої бюрократії щодо вимог до учасників біржової торгівлі [8].

Англійська модель регулювання біржової торгівлі сформована на базі використання функцій саморегулівних інститутів. Основні повноваження щодо регулювання у Великобританії покладені на саморегулівну установу – Раду з фінансових послуг [5].

Змішана модель регулювання біржової торгівлі притаманна тим країнам, де біржова торгівля не досить на високому рівні розвитку і на ринку учасники ведуть пошук і адаптацію нових підходів та можливостей щодо регулювання, базуючись на підборі оптимальних регуляторних підходів [5-8].

4.3. Особливості регулювання біржової торгівлі на товарних ринках в Україні

Розвиток організованого товарного ринку в Україні відбувався тривалий час без врахування міжнародного досвіду. Довгий час в країні функціонувала велика надмірно кількість бірж – понад 500. Більшість з них і близько не нагадували біржові інститути. Така ситуація, певним чином, також була пов’язана з слабкою базою регулювання біржової торгівлі товарними активами.

Тривалий час основним законодавчим документом, що регулював діяльність товарних бірж в країні був Закон України «Про товарну біржу», прийнятий ще в далекому 1991 році. Нині – Закон України «Про товарні біржі»)[8].

Пізніше державою було прийнято ще цілий ряд законодавчих актів щоб стимулювати біржову торгівлю товарними активами в Україні. Основні з них наведено в табл. 4.1. [8].

У відповідності до Закону України «Про товарну біржу» регулювання її діяльності передбачала наступні позиції [8]:

- товарна біржа поєднує юридичні і фізичні особи і має на меті надавати послуги з укладення угод, формування біржових цін, попиту та пропозицій на біржові товарні активи, налагодження і полегшення товарообігу на біржових майданчиках;

- товарна біржа працює на товарному ринку на принципах самоврядування, своєї господарської самостійності, може бути юридичною особою, мати відокремлене майно, власний розрахунковий рахунок, тощо;

- товарна біржа не має права займатися комерційним посередництвом і отримувати від нього прибутки;

- діяльність товарної біржі може здійснюватися відповідно до Господарського Кодексу, Податкового Кодексу та цього Закону, статуту біржі, правил біржової торгівлі та нового Закону України «Про організовані товарні ринки та ринки капіталу».

Таблиця 4.1

Хронологічна послідовність основних законодавчих актів з регулювання біржової торгівлі на товарних ринках України

Основні законодавчі акти з регулювання біржової торгівлі товарними активами			
№	Назва й рік прийняття	Характеристика	Результативність
1	Господарський кодекс України, 2003 р.	Містить визначення поняття біржової діяльності, сформулював права й обов'язки товарних бірж, містить вимоги до правил біржової торгівлі	Визначає біржову діяльність як некомерційну форму господарської діяльності
2	Податковий кодекс України, 2010 р.	Містить визначення усіх видів деривативних контрактів	класифікує види деривативних контрактів у біржовій торгівлі товарних бірж
Закони України:			
3	«Про товарні біржі», 1991 р.	Встановлено правові аспекти діяльності товарних вітчизняних бірж	недосконаліть через відсутність усіх необхідних елементів
4	«Про оподаткування прибутку підприємств», 1994 р. (втратив чинність)	Вперше ввів у законодавчу практику терміни строкової торгівлі	містив неточності у визначеннях біржових термінів
5	Про державну підтримку сільського господарства, 2006 р.	Відкрито Аграрну біржу, Аграрний фонд. Запроваджені форвардні інтервенції	Впроваджено методику регулювання сільськогосподарських цін
6	Про ринки капіталу та організовані товарні ринки, 2021 р.	регламентує регулювання усіх сегментів товарних та фінансових ринків біржових інструментів	НКЦПФР став органом регулювання організованих товарних ринків

Джерело: [8]

Таким чином, сьогодні основними законодавчими актами, що регулюють біржову торгівлю на товарних ринках є: Законом України «Про товарні біржі» та Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні

ринки». У відповідності до першого, товарним біржам заборонили здійснювати від свого імені комерційну діяльність і від цього мати прибуток. Адже, основна мета полягає у забезпеченні організації біржової торгівлі, а також клірингових розрахунків – за ці організаційні заходи біржа отримує біржовий та кліринговий збір, що формує доходи її в щоденній діяльності.

До введення в дію Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», значній кількості бірж, які були організовані у формі акціонерних товариств закритого або відкритого типу, стало необхідно перейти на інший статус або організаційно-правову форму, зокрема ТОВ. Це стало необхідним, щоб забезпечити безприбутковий статус бірж, адже акціонерні товариства мають виплачувати дивіденди своїм акціонерам зі своїх отриманих прибутків [8].

Відповідно до даного Закону, товарна біржа на національному біржовому товарному ринку має бути створена виключно на засадах добровільного об'єднання серед юридичних і, навіть, фізичних осіб, яким не заборонено здійснювати таку діяльність. Серед засновників товарної біржі не можуть бути певні категорії, а саме: засновниками й членами товарних бірж не мають права бути державні службовці, а також державні органи, які мають державні бюджетні фонди [8].

Законом України «Про товарні біржі» регламентуються наступні питання [3, 8]:

- форма членства та їх види;
- вимоги до управління біржою;
- майнові відносини;
- види біржових операцій і правила біржової торгівлі;
- заключні положення.

Цей Закон містив загальні положення щодо створення товарних бірж та процедури їх реєстрації, яка змінилась після введення в дію Закону «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Законом також наведені різні принципи діяльності на товарних ринках бірж, вимоги щодо захисту прав її учасників, запровадження ринкового ціноутворення та публічної організації і проведення біржових торгів, включаючи права і обов'язки товарних бірж. Так, до прав відносяться наступні [3, 8]:

- обов’язкова розробка та дотримання правил біржової торгівлі біржового арбітражу;

- створення необхідних для функціонування підрозділів біржі та розробка для них відповідних положень;

- розробка з урахуванням державних стандартів різноманітних видів біржових контрактів типової форми;

- умови, при яких необхідне призупинення торгів на біржі задля стабілізації біржового ціноутворення;

- встановлення розмірів членських внесків для різних видів біржових членів – брокерських контор, що зареєструвались на товарній біржі у якості повного чи неповного члена;

- встановлення необхідних різновидів біржових зборів, наприклад для підтримки функціонування електронної системи торгівлі на біржі;

- встановлення й стягування плати за реєстрацію угод на біржі, а також розмірів штрафів та інших санкційних вимог за порушення правил біржової торгівлі;

- відкриття нових відділів, наприклад арбітражного задля ефективного та швидкого вирішення спорів між учасниками;

- укладання міжбіржових угод з різними представниками - іншими біржами, асоціаціями, тощо;

- розробка та подання своїх пропозицій до державних регуляторів та державних органів щодо удосконалення вітчизняної біржової торгівлі;

- підготовка та формування цінових бюлетенів та іншої рекламної продукції для учасників біржової торгівлі та інших ринкових суб’єктів;

- дотримуватись правил і положень розроблених і затверджених у Статуті біржі.

Основними обов’язками товарних бірж є [8]:

- забезпечення усіх необхідних умов для організації біржових торгів;

- врегулювання біржових операцій та забезпечення клірингу;

- врегулювання цінової кон’юнктури через співвідношення попиту й пропозиції на товарні активи;

- надання членам біржі організаційних й інших послуг;

- збір, обробка й поширення біржової інформації, пов’язаної з ринковою ціновою кон’юнктурою.

Товарна біржа має проводити свою діяльність на основі свого Статуту, затвердженого засновниками, який має визначати наступні положення [8]:

- найменування і місцеположення, юридичну адресу біржі;

- затверджений склад біржових засновників;

- предмет та визначені біржою її цілі діяльності;

- види гарантійних фондів та їх розміри;

- біржові органи управління та моніторингу якості роботи бірж;

- організаційна структура біржі;

- порядок і вимоги до членів біржі;

- перелік прав і обов’язків біржових членів;

- штрафні санкції та їх види;

- майнові права та відповідальність членів бірж біржових членів;

- порядок створення та ліквідації біржі.

Вищими органами управління на кожній товарній біржі можуть бути загальні збори членів. Для щоденного управління на кожній товарній біржі працюють Біржовий комітет та Рада директорів на біржі. Органом, що здійснює контроль за діяльність товарних бірж є Ревізійна комісія, яка формується з членів біржі та незалежних представників [8].

Виконавча дирекція й спеціальні підрозділи кожної біржі забезпечують поточну діяльність товарних бірж. Ефективність роботи кожної біржі залежить від наявності загальних та спеціалізованих підрозділів на біржах.

Задля поліпшення функціонування організовано біржового товарного ринку та удосконалення системи регулювання позитивним стало прийняття 1.07. 2021 р. Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [4].

Новий закон забезпечує нині регулювання біржової торгівлі і на товарних ринках, і на фінансових ринках України. Крім того, державним органом регулювання обох ринків стала Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [9].

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» передбачає регулювання біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, особливо торгівлі товарними деривативними контрактами [5-8].

За положеннями вище вказаного Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» товарні біржі мають право отримати ліцензії на здійснення організації біржової торгівлі у різних формах, а також наступних видів діяльності [4]:

- діяльність з біржової торгівлі деривативними контрактами на регульованих ринках деривативних контрактів;

- діяльність з біржової торгівлі деривативними контрактами на БТМ;

- діяльність з організації біржової торгівлі деривативними фінансовими інструментами на ОТМ;

- клірингову діяльність з проведення розрахунків.

У загальних положеннях Закону відмічено, що крім нього діяльність товарних бірж також регулюється і Законом України «Про товарні біржі» рис. 4. 11. [4].

4. Діяльність учасників товарних ринків регулюється законодавством про такі товарні ринки. Діяльність товарних бірж регулюється Законом України "Про товарні біржі". Дія цього Закону не поширюється на товарні біржі, крім випадків, прямо передбачених цим Законом.

Рис. 4.11. Положення Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»

Джерело: [4]

Законодавчо-правову базу регулювання біржової торгівлі нині складає велика кількість нормативних документів, як зазначено у Законі (рис. 4.12.) [4].

1. Правову основу функціонування ринків капіталу та організованих товарних ринків становлять Конституція України, цей Закон, закони України "Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків", "Про депозитарну систему України", "Про інститути спільного інвестування", інші закони України щодо зазначеної сфери, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші акти законодавства України.

2. На виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, цей Закон та нормативно-правові акти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, зазначені в цьому Законі, спрямовані на імплементацію актів законодавства Європейського Союзу у сфері ринків капіталу та організованих товарних ринків, зокрема:

1) Директиви № 98/26/ЄС від 19 травня 1998 року;

2) Директиви № 2002/47/ЄС від 6 червня 2002 року;

3) Директиви № 2002/87/ЄС від 16 грудня 2002 року;

4) Директиви № 2004/109/ЄС від 15 грудня 2004 року;

5) Регламенту (ЄС) № 648/2012 від 4 липня 2012 року;

6) Директиви № 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року;

7) Регламенту (ЄС) № 575/2013 від 26 червня 2013 року;

8) Директиви № 2014/65/ЄС від 15 травня 2014 року;

9) Регламенту (ЄС) № 600/2014 від 15 травня 2014 року;

10) Регламенту (ЄС) № 596/2014 від 16 квітня 2014 року;

11) Регламенту (ЄС) № 2017/1129 від 14 червня 2017 року;

12) Регламенту (ЄС) № 909/2014 від 23 липня 2014 року;

13) інших актів ЄС, розроблених на виконання або доповнення актів, зазначених у пунктах 1-12 цієї частини.

Рис. 4.12. Правові основи функціонування біржової діяльності в Україні на організованих товарних ринках і ринках капіталу

Джерело: [4]

Ефективність функціонування організованих товарних ринків прямо залежить від наявності ефективного регулювання та його складових [8]:

- законодавчо-правової бази;

- функціональних складових системи регулювання: регулятивної й регульованої системи;
- електронної інформаційно-аналітичної бази.

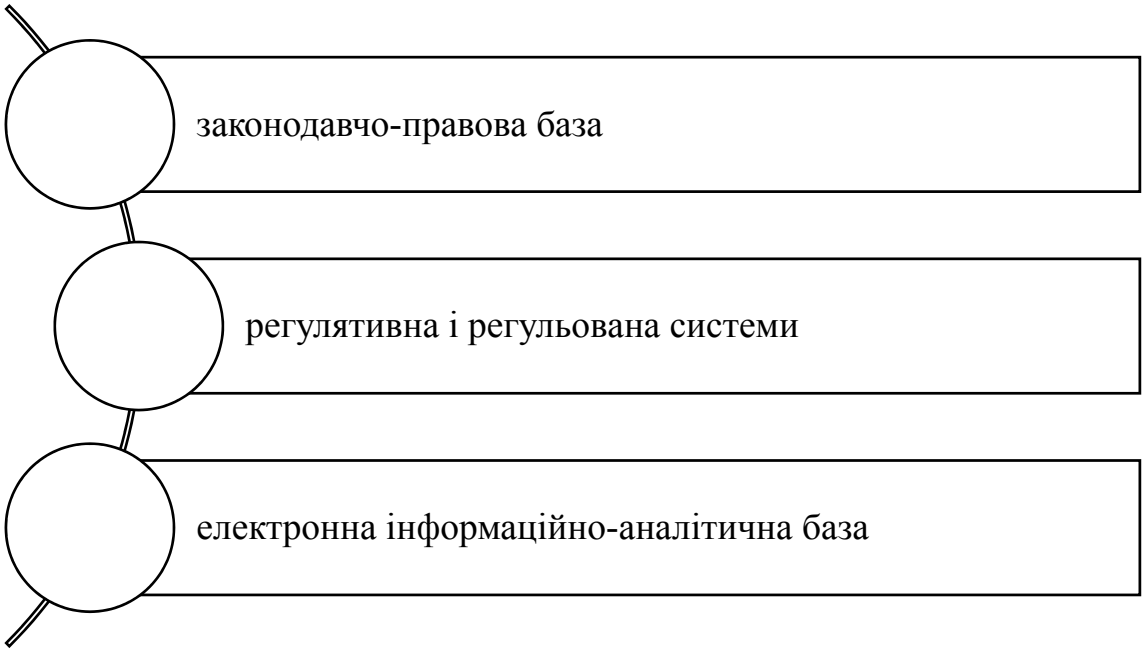

Рис. 4.13. Необхідні складові для системи регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках України

Джерело: [5-8]

Законодавчо-правова база регулювання організованих товарних ринків нині потребує подальшого удосконалення.

Сьогодні НКЦПФР отримала додаткові функції для регулювання біржової торгівлі на товарних ринках.

Удосконалення державного регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках має обов’язково грунтуватись на наступних принципах і засадах [5-8]:

- системності розробки нових і удосконалення існуючих законодавчих положень;

- удосконалення та розробка нових вимог до біржових учасників та непрофесійних учасників біржової торгівлі;

- посилення контролю учасниками біржової торгівлі, особливо що стосується маніпуляцій та користування інсайд-інформацією;

- адаптації міжнародної практики регулювання організованих товарних ринків.

Міжнародний досвід вказує на те, що практика удосконалення регулювання біржової торгівлі відбувається на системній основі із залученням асоціацій міжнародного рівня, до прикладу Асоціація ф'ючерсної індустрії чи Світова федерація фондових бірж.

Питання для самоконтролю знань до розділу 4:

1. Чи є об'єктивна необхідність у регулюванні біржової торгівлі на організованих товарних ринках спеціальними законодавчими нормативами?

2. Наведіть відомі Вам показники економічного зростання, які можуть впливати на рівень регулювання.

3. Основна мета системи регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках.

4. Рівні державного регулювання біржової торгівлі.

5. Поняття державного регулювання біржової торгівлі.

6. Заходи державного регулювання біржової торгівлі.

7. Забезпечення прав для біржових учасників у ринкових умовах.

8. Регулювання біржової торгівлі з боку держави.

9. Регулювання біржової торгівлі з боку професійних учасників.

10. Принципи регулювання біржової торгівлі.

11. Складові регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках.

12. Механізм регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках.

13. Рівні регулювання біржової торгівлі.

14. Мета державного регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках.

15. Регулювальна система біржової торгівлі.

16. Регульована система біржової торгівлі.

17. Ключові елементи регулювальної системи біржової торгівлі.

18. Суб’єкти біржової торгівлі, які підлягають регулюванню.

19. Основні організаційно-правові елементи державного регулювання біржової торгівлі на товарних ринках.

20. Завдання державного регулювання біржової торгівлі на товарних ринках.

21. Заходи державного регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках.

22. Регулювання біржової торгівлі в США.

23. Комісія з товарної ф’ючерсної торгівлі.

24. Національна асоціації ф’ючерсної торгівлі.

25. Вимоги до органів державного регулювання біржової торгівлі.

26. Характеристика державних регуляторів біржової торгівлі на товарних ринках.

27. Саморегулювання біржової торгівлі на товарних ринках.

28. Система саморегулювання біржової торгівлі на товарних ринках.

29. Наявні у світі моделі регулювання біржової торгівлі.

30. Американська модель регулювання біржової торгівлі.

31. Європейська модель регулювання біржової торгівлі.

32. Французька модель регулювання біржової торгівлі.

33. Англійська модель регулювання біржової торгівлі.

34. Змішаний модель регулювання біржової торгівлі.

35. Особливості регулювання біржової торгівлі в Україні.

36. Закони України, які регулюють діяльність організованих товарних ринків.

37. Вимоги до товарних бірж згідно вітчизняного законодавства.

38. Необхідні складові для системи регулювання біржової торгівлі на організованих товарних ринках України.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 4:

1. Податковий кодекс. Сайт ВРУ. URL: http://zakon.rada.gov.ua.

2. Господарський кодекс. Сайт ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

3. Закон України «Про товарні біржі». Сайт ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

4. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Сайт ВРУ. URL:https://zakon.rada.gov.ua.

5. Ільчук М.М., Яворська В.О. Вступ до фаху та соціальні комунікації: навч. пос. К. НУБІП України, 2022. 472 с.

6. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. пос. К. ЦП Компринт, 2020. 550 с.

7. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки: навч. пос. К. Компринт, 2019, 520 с.

8. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. пос. К. Компринт, 2017, 455 с.

9. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: https://www.nssmc.gov.ua.

10. Сайт КТФТ. США. URL: www. cftc.gov.

11. Сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 4

Додаток 4.1

Посилання на сайті Верховної Ради України на Господарський кодекс України

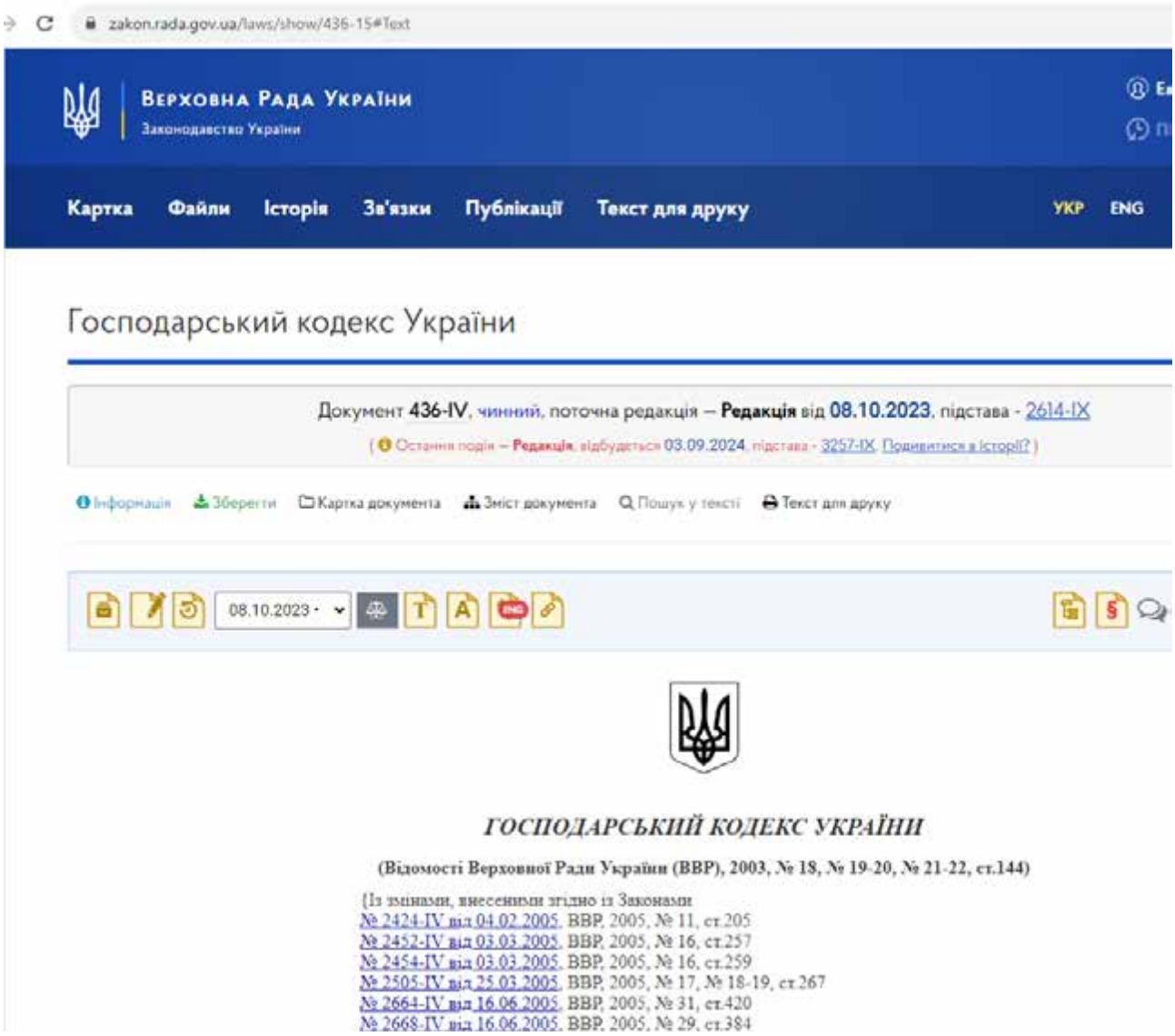

Джерело: [11]

Додаток 4.2

Посилання на сайті Верховної Ради України на Податковий кодекс України

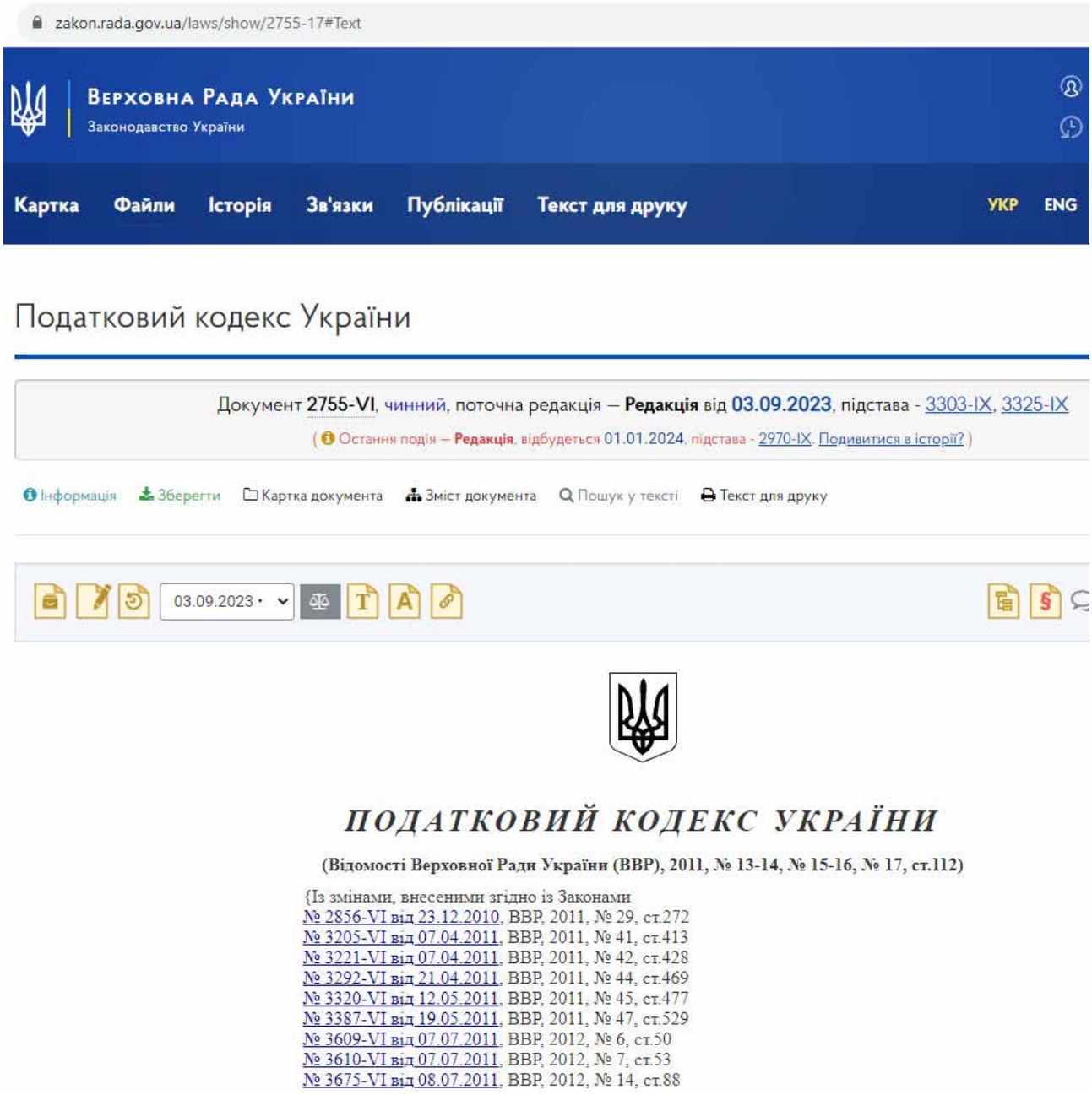

Джерело: [11]

Додаток 4.3

Визначення деривативу та їх класифікація в Податковому кодексі України (стаття 14)

14.1.45. деривати́в - документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати у майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах. Порядок випуску та обігу деривативів установлюється законодавством.

{Абзац перший підпункту 14.1.45 пункту 14.1 статті 14 в редакції Закону № 1797-VIII від 21.12.2016; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2628-VIII від 23.11.2018}

До деривативів належать:

14.1.45.1. своп - цивільно-правова угода про здійснення обміну потоками платежів (готівкових або безготівкових) чи іншими активами, розрахованими на підставі ціни (котирування) базового активу, в тому числі процентних ставок, в межах суми, визначеної договором на конкретну дату платежів (дату проведення розрахунків) протягом дії контракту;

{Підпункт 14.1.45.1 підпункту 14.1.45 пункту 14.1 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2628-VIII від 23.11.2018}

14.1.45.2. опціон - цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона контракту одержує право на придбання (продаж) базового активу, а інша сторона бере на себе безумовне зобов'язання продати (придбати) базовий актив у майбутньому протягом строку дії опціону чи на встановлену дату (дату виконання) за визначеною під час укладання такого контракту ціною базового активу. За умовами опціону покупець виплачує продавцю премію опціону;

14.1.45.3. форвардний контракт - цивільно-правовий договір, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установлений строк передати базовий актив у власність покупця на визначених умовах, а покупець зобов'язується прийняти в установлений строк базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену таким договором. Форвардний контракт виконується шляхом постачання базового активу та його оплати коштами або проведення між сторонами контракту грошових розрахунків без постачання базового активу.

{Абзац перший підпункту 14.1.45.3 підпункту 14.1.45 пункту 14.1 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2628-VIII від 23.11.2018}

Усі умови форварду визначаються сторонами контракту під час його укладення.

Укладення форвардів та їх обіг здійснюються поза організатором торгівлі стандартизованими строковими контрактами;

{Підпункт 14.1.45.3 підпункту 14.1.45 пункту 14.1 статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1797-VIII від 21.12.2016}

14.1.45.4. ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) - стандартизований строковий контракт, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установлений строк (дата виконання зобов'язань за ф'ючерсним контрактом) передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець зобов'язується прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену сторонами контракту на дату його укладення.

Ф'ючерсний контракт виконується відповідно до його специфікації шляхом постачання базового активу та його оплати коштами або проведення між сторонами контракту грошових розрахунків без постачання базового активу.

Виконання зобов'язань за ф'ючерсом забезпечується шляхом створення відповідних умов організатором торгівлі стандартизованими строковими контрактами;

Джерело: [11]

Додаток 4.4

Посилання на сайті Верховної Ради України на Закон України «Про товарні біржі»

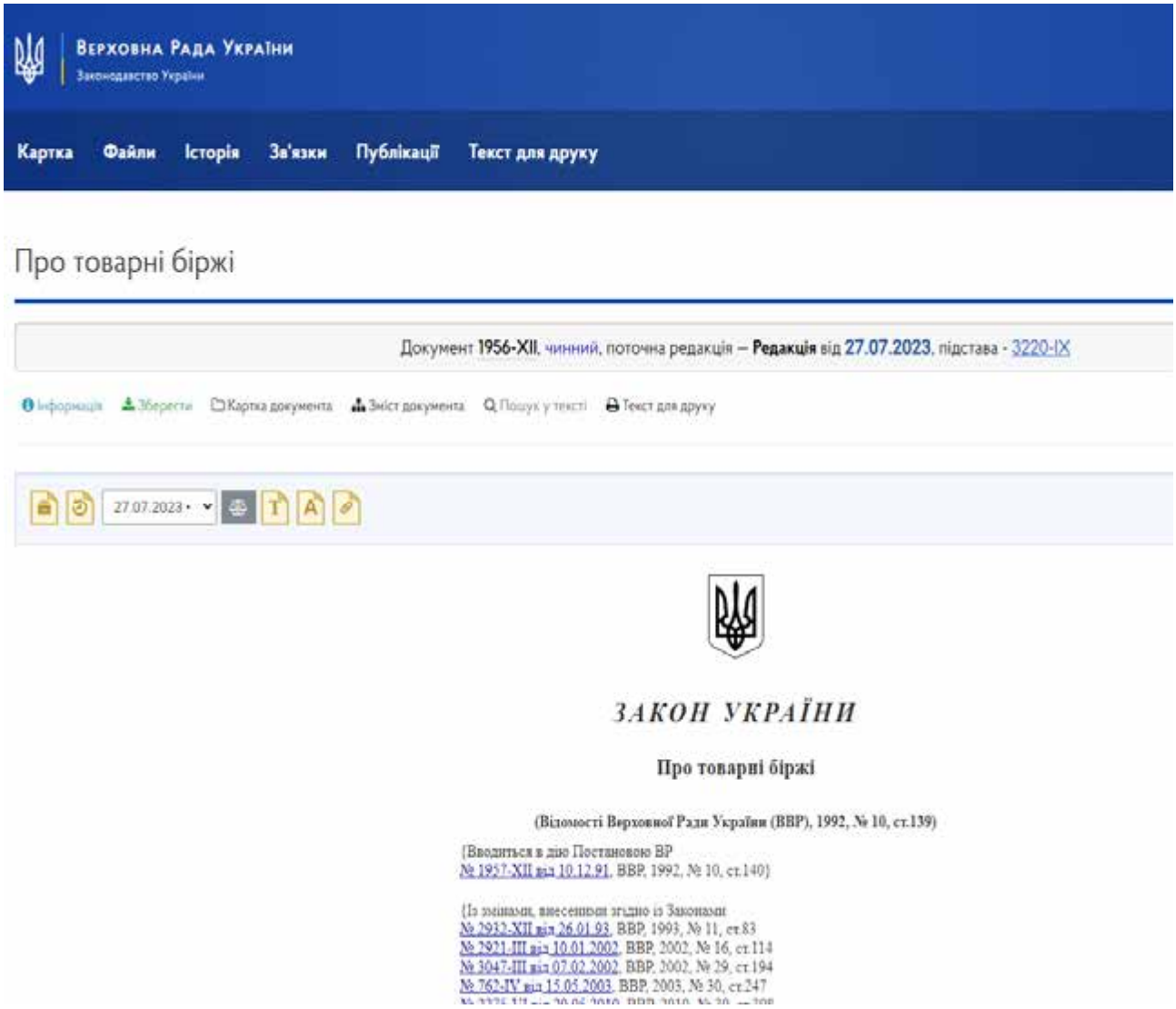

Джерело: [11]

Додаток 4.5

Посилання на сайті Верховної Ради України на Закон України «Про депозитарну систему України»

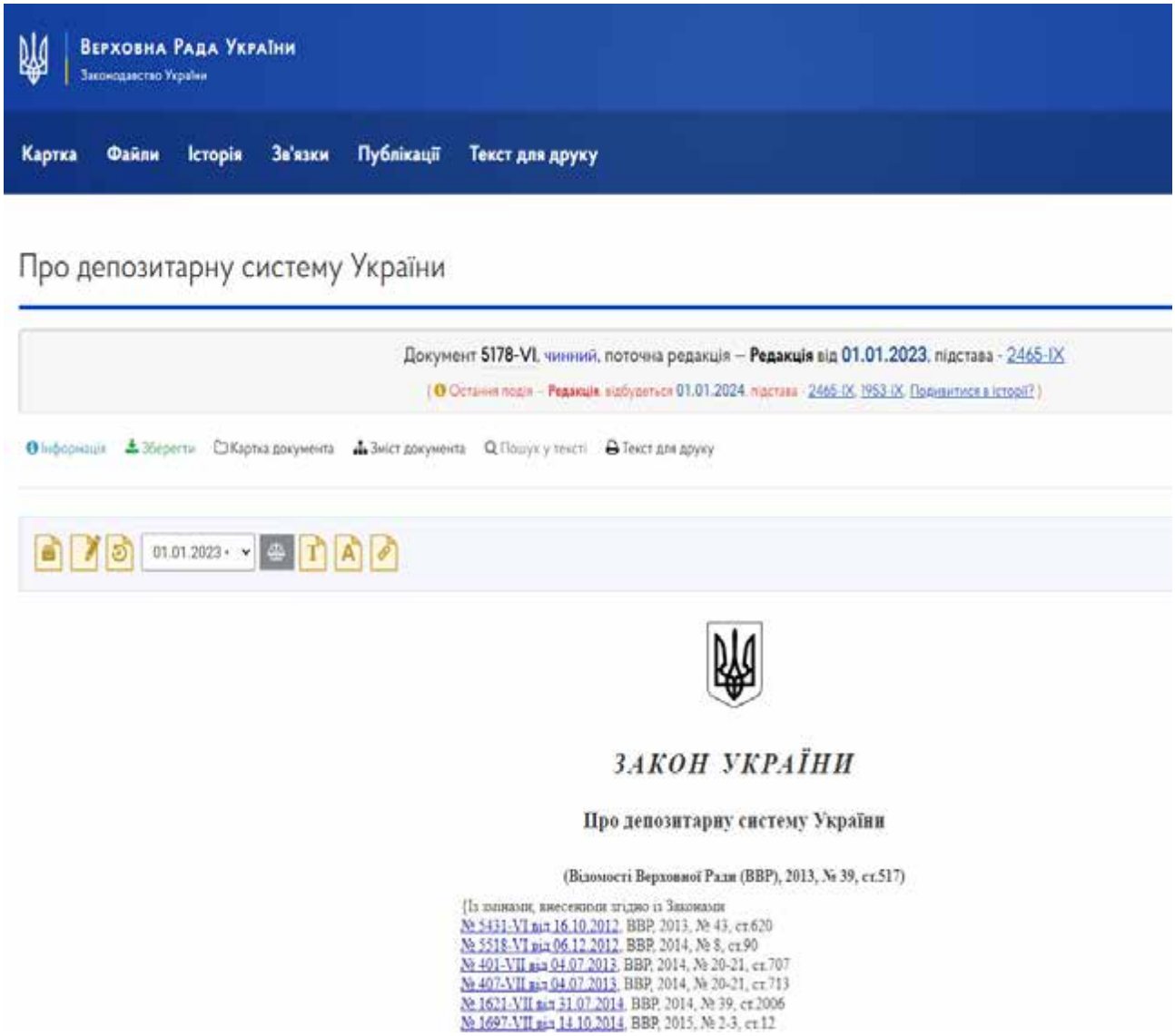

Джерело: [11]

Додаток 4.6

Посилання на сайті Верховної Ради України на Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»

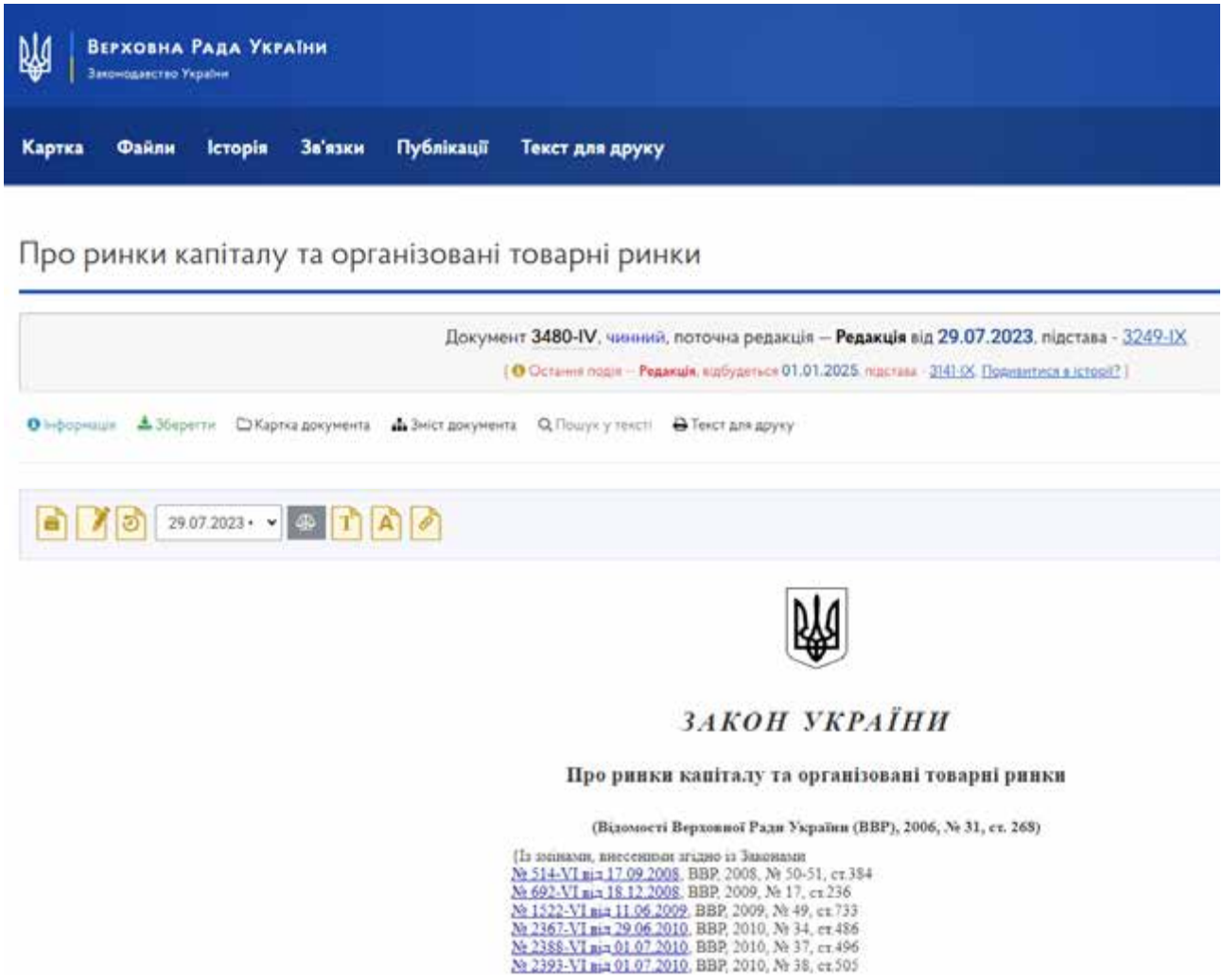

Джерело: [11]

Додаток 4.7

Посилання на сайті Верховної Ради України на Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків»

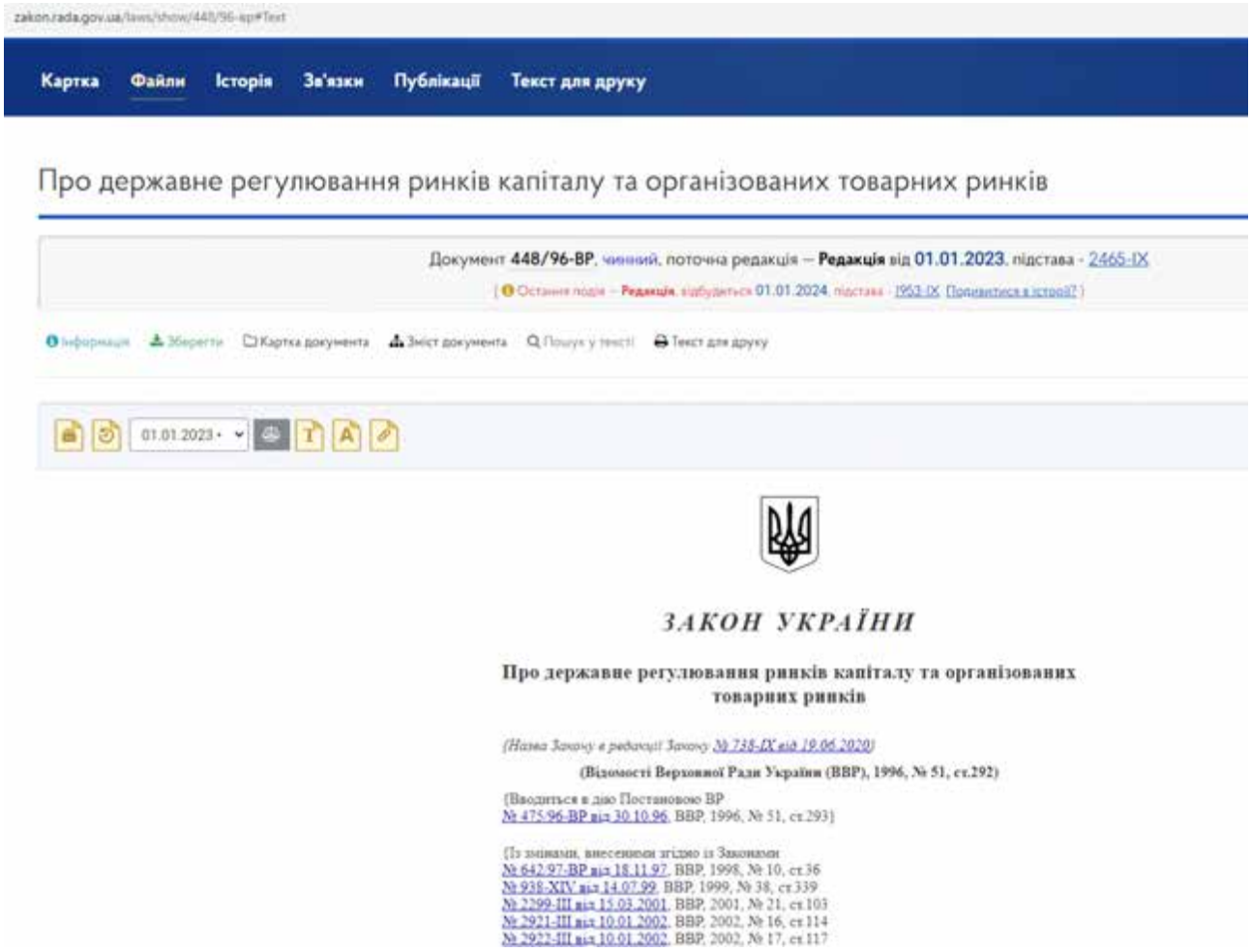

Джерело: [11]

РОЗДІЛ 5
БІРЖА – ОСНОВНА СКЛАДОВА БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

5.1. Сутність та види бірж.

5.2. Структура біржі.

5.3. Вимоги до товарних бірж у вітчизняному законодавстві.

<u>Ключові слова:</u> біржа, товарна біржа, біржова торгівля, організована торгівля, організований товарний ринок, загальні збори, біржові правила, біржовий комітет, НКЦПФР, регулювання біржової торгівлі, біржові товари, біржові активи, біржові інструменти.

5.1. Сутність та види бірж

Біржова торгівля товарними активами у світі пройшла багато етапів видозміни та удосконалення і сьогодні представляє собою високо розвинуту індустрію фінансових деривативів [5-8].

Результатом тривалої еволюції різних форм торгівлі стала сучасна товарна біржа, яка нині представляє собою елемент організованого товарного ринку.

Товарну біржу можна розглядати, як ринкову інфраструктуру, з організаційної, економічної та юридичної площин [5-8]:

- з організаційної позиції – це добре організоване для торгівлі біржовими інструментами «ринкове місце»;

- з економічної позиції – це організоване у певному місці та регулярно діюче за встановленими правилами ринкове середовище, на якому здійснюється торгівля товарними активами та фінансовими інструментами, які обов’язково є стандартизованими та передбачають їх поставку в майбутньому;

- з юридичної площини – це ринкове середовище, яке об’єднує фізичних та юридичних осіб щодо акумуляції та трансферту майнових прав на різні види біржових активів на товарних ринках.

Товарна біржа – це великий оптовий товарний ринок для обігу інвестиційного капіталу та правильного визначення ринкових цін на біржові активи [5-8].

Біржа може розглядатись сьогодні в якості грошового ринку для держав, компаній, асоціацій і фізичних осіб. Вона може бути розглянута в якості посередника між ринковими учасниками, які шукають інструменти для розміщення свого інвестиційного капіталу і тими учасниками, які потребують залучення інвестиційного капіталу. Біржова торгівля регулює грошові відносини навіть на міждержавному рівні [5-8].

Економічна сутність товарних бірж полягає у тому, що вони являються ринками замінних біржових активів і мають властиву лише їм організаційну структуру.

На біржах відбувається реалізація інтересів покупців та продавців через проведення офіційного біржового котирування специфічних біржових товарів. Біржі являються інститутами страхування цінових ризиків і дають цифровий вираз наявному на даний момент попиту й пропозиції.

Біржі дозволяють розміщувати на їх майданчиках товари та фінансові інструменти у просторі та часі, що забезпечує встановлення об’єктивних біржових цін та курсів [5-8].

Біржі у сучасних умовах покликані [5-8]:

- виконувати організаційну функцію;
- забезпечують прозорі біржові котирування;
- займаються розв’язанням суперечок між біржовими учасниками;
- надають у вільний доступ біржові котирування;
- забезпечують мінімізацію цінових ризиків;
- забезпечують клірингові розрахунки;
- забезпечують спекулятивні стратегії;

- поширюють інформацію щодо цінової динаміки.

Біржі забезпечують у ринкових умовах виконання різноманітних функцій серед яких основними є [5-8]:

- концентрація значного попиту і пропозиції;

- формування прозорого ціноутворення;

- страхування або хеджування цінових ризиків;

- трансферт товарних та фінансових стандартизованих активів;

- забезпечення прогнозування цінової кон’юнктури та бізнес-планування господарської діяльності;

- акумуляцію і пізніше перерозподіл цінових ризиків;

- акумуляцію і пізніше перерозподіл інвестиційних ресурсів;

- стабілізацію мікро та макро економічного середовища.

Розвиток глобальної біржової торгівлі забезпечив виникнення різних видів бірж. Біржі можна класифікувати за різними ознаками, найпоширенішими з них є наступні [5-8]:

- за видами базових активів;

- за організаційно-правовою формою;

- за формою і технікою участі в біржовій торгівлі;

- за номенклатурою різних товарів – об’єктів біржових торгів;

- за переважаючими видами біржових угод;

- за місцем та роллю у торгівлі;

- за сферою діяльності;

- за характером діяльності.

Розглянемо основні класифікації, які наведені вище. Так, залежно від видів біржових активів біржі у світовій практиці прийнято класифікувати на [5-8]: товарні, валютні, фондові, фрахтові, тощо. Сьогодні найпоширенішими є товарні та фондові біржі (рис. 5.1.) [5-8].

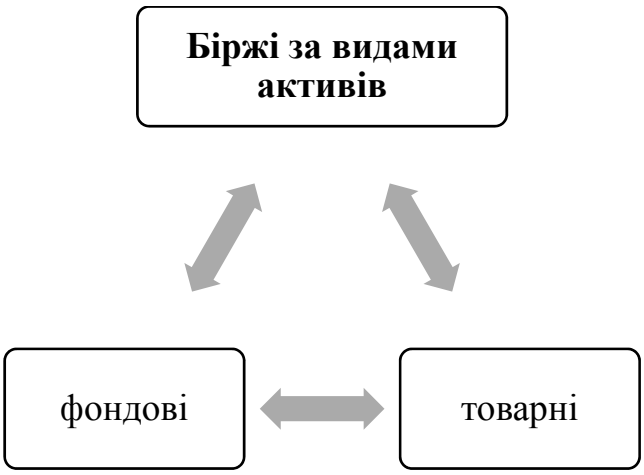

Рис. 5.1. Види бірж за видами активів

Джерело: [5-8]

Товарні біржі здійснюють операції із купівлі-продажу стандартних лотів товарів, які можуть бути стандартизованими за певними параметрами. Товарні біржі виникли найпершими у світі і починали торгівлю з сільськогосподарської продукції.

Фондові біржі – це біржі, які забезпечують купівлю-продаж цінних паперів, серед яких найбільш популярними стали: акції, облігації державних урядів та пізніше фондові індекси. Фондові біржі відіграють важливу роль, забезпечуючи інвестиційний приток та слугуючи індикаторами економічного стану країни.

За регіонами обслуговування біржі класифікуються на: інтерконтинентальні, міжнародні, національні, регіональні (рис. 5.2.).

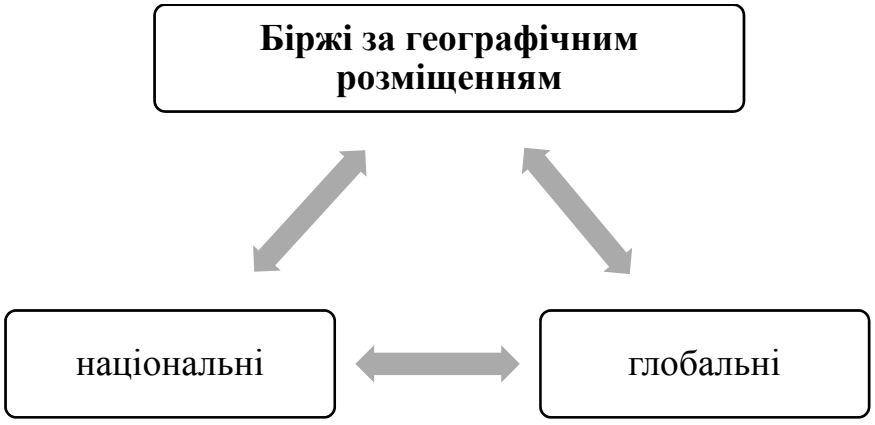

Рис. 5.2. Види бірж за географічним обслуговуванням клієнтів

Джерело: [5-8]

Найбільш поширеними нині біржами за географічним обслуговуванням клієнтів є біржі глобального значення та біржі національного значення.

За номенклатурою товарів біржі класифікуються на: універсальні та спеціалізовані (рис. 5.3.) [5-8].

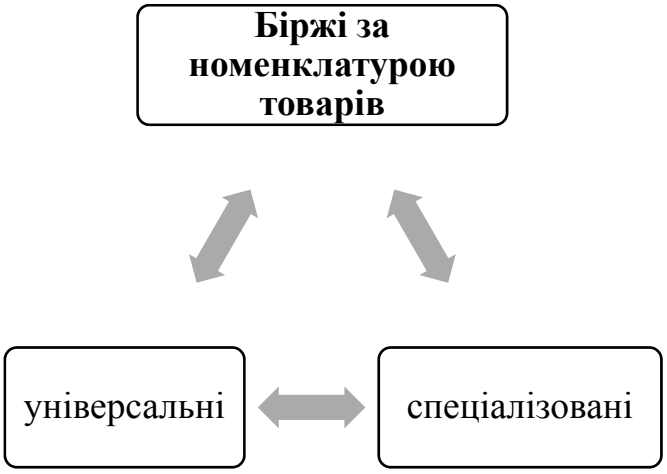

Рис. 5.3. Види бірж за номенклатурою товарів

Джерело: [5-8]

Універсальні біржі сьогодні більш присутні на міжнародних біржових ринках, тоді як спеціалізованих залишилось дуже мало, серед них важливе місце відводиться Лондонській біржі металів.

За видами біржових угод біржі нині можна класифікувати на: спотові, ф'ючерсні, опціонні (рис. 5.4.).

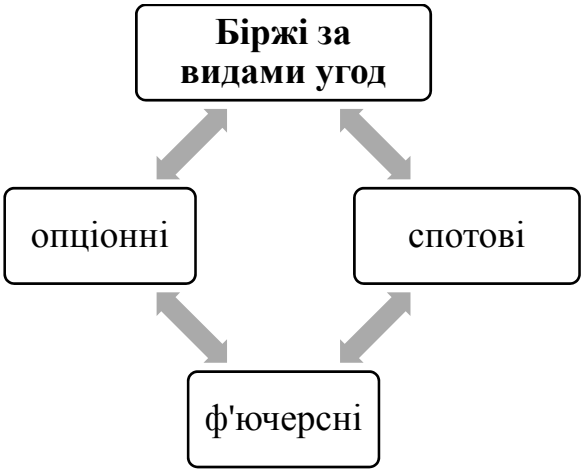

Рис. 5.4. Види бірж за видами біржових угод

Джерело: [5-8]

Спотові біржі існували на початковому етапі виникнення біржової торгівлі, коли біржі здійснювали торгівлю реальними активами.

Ф'ючерсні біржі переважно здійснюють торгівлю стандартизованими біржовим контрактами – ф'ючерсами.

Опціонні біржі також здійснюють торгівлю строковими контрактами – опціонами на ф'ючерси.

Всі вище вказані види бірж нині зустрічаються у міжнародній практиці, тоді як в Україні переважно всі товарні біржі – це спотові біржі.

За організаційно-правовою формою товарні біржі можна зареєструвати як акціонерні товариства (переважна більшість бірж є такими) чи у формі товариств з обмеженою відповідальністю (рис. 5.5.).

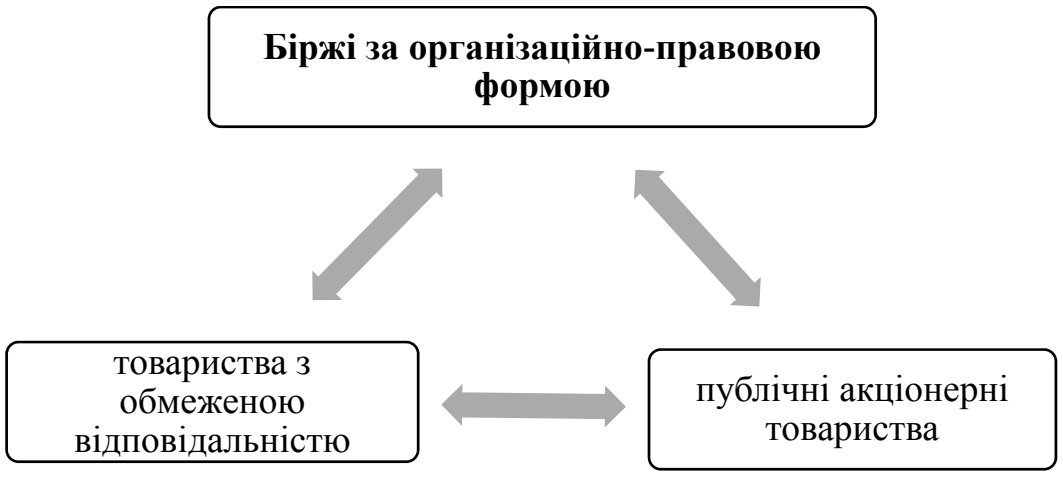

Рис. 5.5. Види бірж за організаційно-правовою формою

Джерело: [5-8]

За формою участі ринкових учасників у біржових торгах товарні біржі можуть бути відкритими або закритими чи змішаними.

Відкриті біржі – це біржі з прямим доступом до біржових торгів, вони характеризуються відкритістю для клієнтів. На таких біржах присутній елемент конкуренції, адже ціна там формується на основі попиту і пропозиції.

Закриті біржі – це біржі, на яких всі операції проходять через брокерські контори, утворені членами біржі. Наявна заборона на доступ здійснювати торгівлю обмеженої кількості продавців та покупців. Досить часто такі біржі є вузькоспеціалізованими, наприклад біржі діамантів, тощо.

Змішані біржі – це біржі, на яких поряд з продавцями й покупцями можуть укладатись угоди на закритих торгах та під час торгових сесій, поєднуючи біржову торгівлю та позабіржову.

5.2. Структура біржі

Біржа може бути сформованою при наявності достатньої кількості членів біржі на ній. Членами біржі вважаються професійні учасники, які [5-8]:

- беруть участь у формуванні статутного капіталу біржі;
- купують членські місця на біржах;
- вносить, за потреби, членські внески;
- формують гарантійні фонди на біржі;
- приймають участь в управлінні біржі;
- приймають участь у загальних зборах та визначають стратегію розвитку біржі.

Кількість членів на кожній товарній біржі обмежена, їх число залежить від розміру встановленого для статутного фонду біржі та номінальної вартості біржової акції, а також кількості акцій, що вводяться в обіг на інших фондових біржах. Така практика є досить поширеною серед товарних і фондових бірж, які хочуть залучити додаткові інвестиції у розвиток своїх біржових майданчиків.

Членство або кількість місць на біржі визначається організаційною структурою біржі і залежить також від ліквідності біржових торгів та конкурентоспроможності бірж на тих сегментах, де вони працюють. На Нью-Йоркській біржі вартість одного членського місця може сягати більше кількох мільйонів доларів США.

Вартість членства на біржі визначається біржовим комітетом і залежить від попиту й пропозиції серед брокерських контор. На вітчизняних товарних і фондових біржах кількість членів становить від 50 до понад 100 юридичних осіб. Так, на Українській біржі – 58 членів біржі. На сайті біржі можна побачити перелік членів біржі та, при необхідності, обрати собі того члена,

який буде обслуговувати біржові торги клієнта. Крім того, на біржі є он-лайн-брокери та маркет-мейкери (рис. 5.6.).

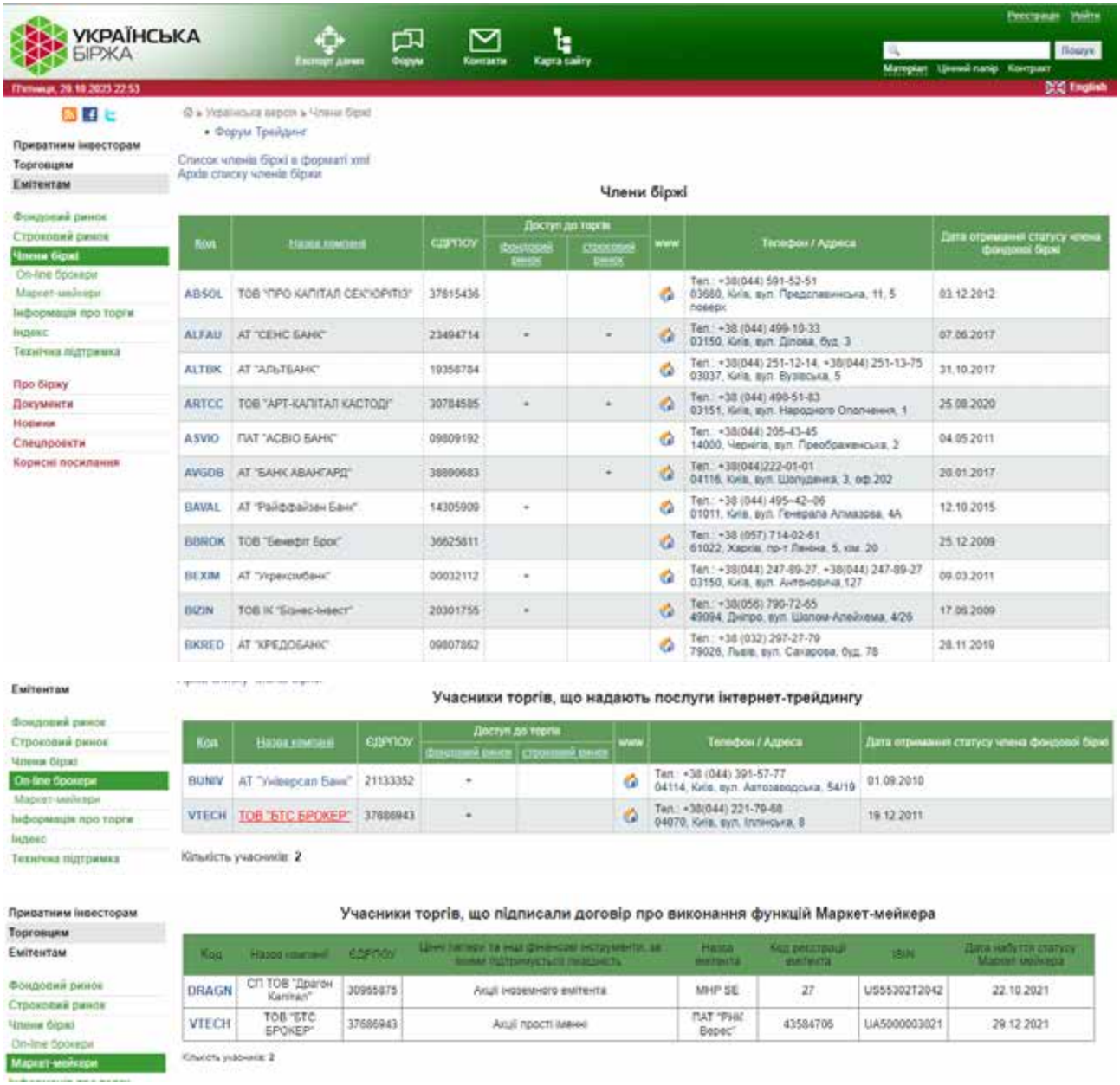

Рис. 5.6. Відображення на сайті членів Української біржі

Джерело: [10]

На іншій вітчизняній фондовій біржі ПФТС нині зареєстровано 51 член біржі (рис. 5.7.) [11].

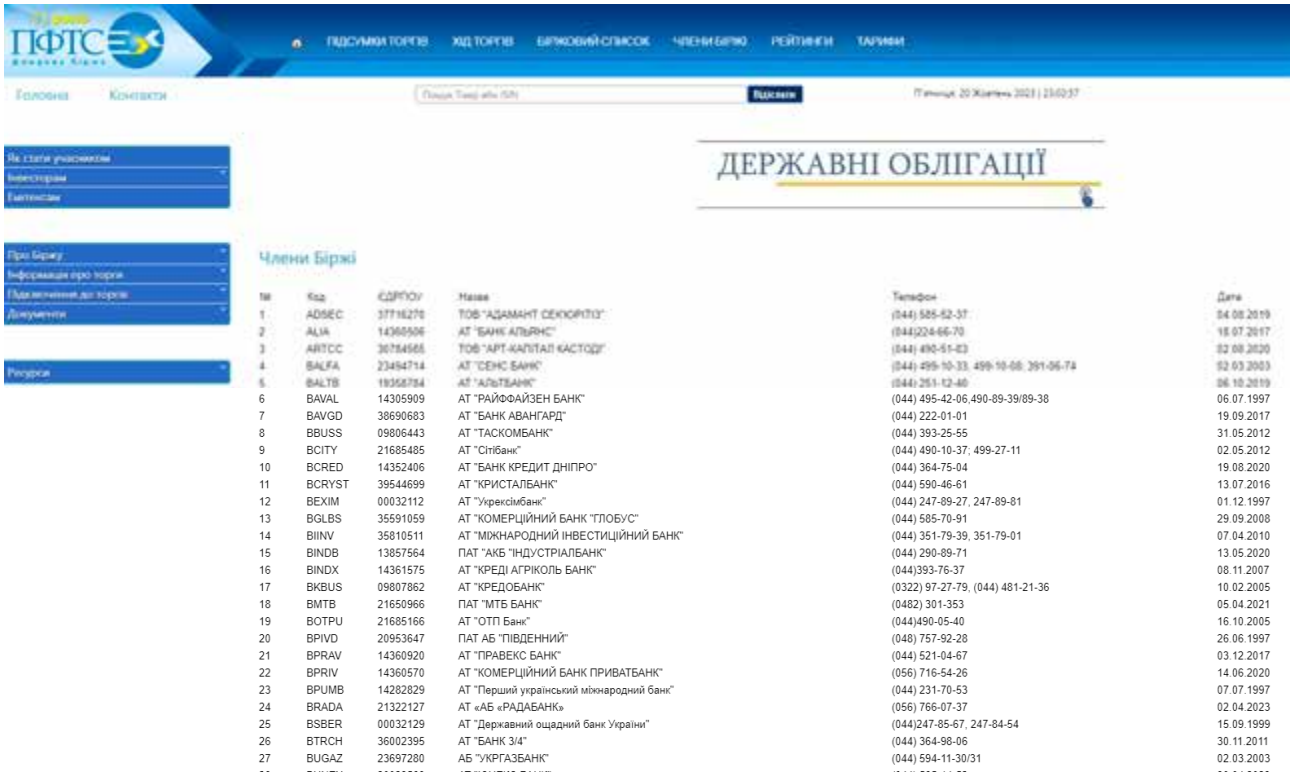

№	Код	ЄДРПОУ	Назва	Телефон	Дата
1	ADSEC	37716270	ТОВ "АДАМАНТ СЕКЮРІТІЗ"	(044) 585-62-37	04.08.2019
2	ALIA	14360506	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	(044)224-66-70	18.07.2017
3	ARTCC	36784565	ТОВ "АРТ-КАПІТАЛ КАСТОДІ"	(044) 490-51-63	02.08.2020
4	BALFA	23494714	АТ "СЕНС БАНК"	(044) 495-10-33, 499-10-68, 391-06-74	02.03.2003
5	BALTB	19358784	АТ "АЛЬТБАНК"	(044) 251-12-40	06.10.2019
6	BAVAL	14305909	АТ "РАЙФФАЙЗЕН БАНК"	(044) 495-42-06,490-89-39/89-38	06.07.1997
7	BAVGD	38690683	АТ "БАНК АВАНГАРД"	(044) 222-01-01	19.09.2017
8	BBUSS	09806443	АТ "ТАСКОМБАНК"	(044) 393-25-55	31.05.2012
9	BCITY	21685485	АТ "Сітібанк"	(044) 490-10-37; 499-27-11	02.05.2012
10	BCRED	14352406	АТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	(044) 364-75-04	19.08.2020
11	BCRYST	39544699	АТ "КРИСТАЛБАНК"	(044) 590-46-61	13.07.2016
12	BEXIM	00032112	АТ "Укрексімбанк"	(044) 247-89-27, 247-89-81	01.12.1997
13	BGLBS	35591059	АТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ГЛОБУС"	(044) 585-70-91	29.09.2008
14	BIINV	35810511	АТ "МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	(044) 351-79-39, 351-79-01	07.04.2010
15	BINDB	13857564	ПАТ "АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	(044) 290-89-71	13.05.2020
16	BINDX	14361575	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	(044)393-76-37	08.11.2007
17	BKBUS	09807862	АТ "КРЕДОБАНК"	(0322) 97-27-79, (044) 481-21-36	10.02.2005
18	BMTB	21650966	ПАТ "МТБ БАНК"	(0482) 301-353	05.04.2021
19	BOTPU	21685166	АТ "ОТП Банк"	(044)490-05-40	16.10.2005
20	BPIVD	20953647	ПАТ АБ "ПІВДЕННИЙ"	(048) 757-92-28	26.06.1997
21	BPRAV	14360920	АТ "ПРАВЕКС БАНК"	(044) 521-04-67	03.12.2017
22	BPRIV	14360570	АТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК ПРИВАТБАНК"	(056) 716-54-26	14.06.2020
23	BPUMB	14282829	АТ "Перший український міжнародний банк"	(044) 231-70-53	07.07.1997
24	BRADA	21322127	АТ «АБ «РАДАБАНК»	(056) 766-07-37	02.04.2023
25	BSBER	00032129	АТ "Державний ощадний банк України"	(044)247-85-67, 247-84-54	15.09.1999
26	BTRCH	36002395	АТ "БАНК 3/4"	(044) 364-98-06	30.11.2011
27	BUGAZ	23697280	АБ "УКРГАЗБАНК"	(044) 594-11-30/31	02.03.2003

Рис. 5.7. Відображення на сайті членів ФБ «ПФТС»

Джерело: [11]

На міжнародних біржах кількість членських місць значно більша. На деяких може сягати навіть до 1000 місць. Це залежить від наявності кількості секцій та біржових платформ (рис. 5.8.) [11].

Рис. 5.8. Членство на Чиказькій біржі CME Group

Джерело: [12]

На міжнародних біржах існують наступні види членства (рис. 5.9.) [11]:

- повне членство;
- неповне членство;
- клірингове членство.

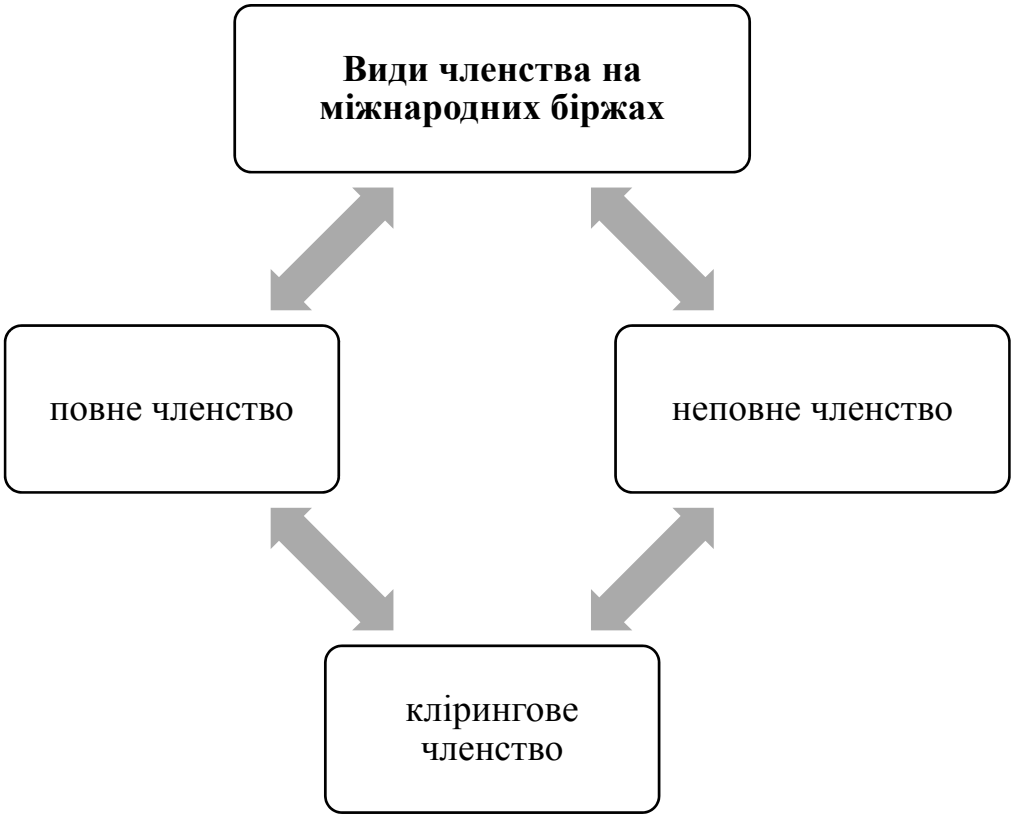

Рис. 5.9. Види членства на міжнародних біржах

Джерело: [5-8]

Повне членство – надає найбільші права для його учасників. Вони мають право приймати участь у загальних зборах біржі та працювати у всіх секціях біржі. Повне членство є найдорожчим на біржах (додатки до розділу 5).

Неповне членство або асоційоване чи індивідуальне – надає право приймати участь тільки у певних секціях. Брокерські контори надають доступ до вузької торгівлі за секціями.

Клірингове членство – існує окремо від біржового членства і передбачає проведення клірингових розрахунків для біржових учасників.

Біржові члени можуть паралельно придбати і клірингове членство. Найчастіше так трапляється у банківському середовищі, адже банкам зручно займатись і брокерською діяльність і проводити кліринг для клієнтів.

Організація і управління біржі відображено нижче (рис. 5.10.).

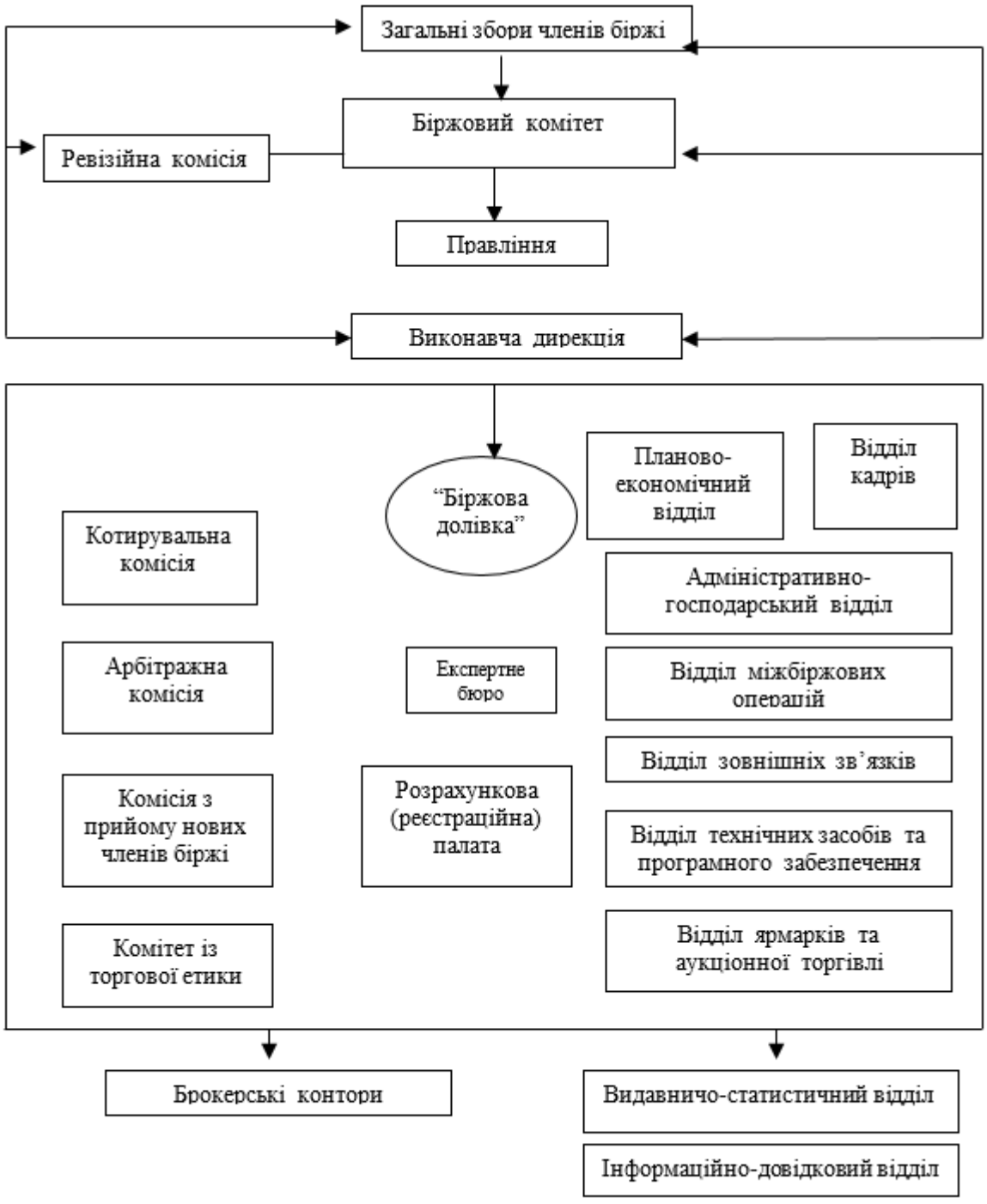

Рис. 5.10. Типова організаційна структура товарних бірж

Джерело: [5-8]

Управління будь-якою біржою здійснюється трьома вище відображеними управлінськими органами [5-8]:

- загальними зборами;

- біржовим комітетом;

- виконавчою дирекцією.

Загальні збори присутні на всіх біржах національного та міжнародного рівня. Цей орган являється найвищим в управлінні біржі. Він слугує для виконання наступних функцій [5-8]:

- забезпечення загального керівництва;

- затвердження і доповнення біржового статуту;

- обрання голів для Біржового комітету, Ревізійної комісії, Біржового арбітражного органу;

- обирання членів Біржового комітету;

- обрання виконавчого директора для біржі;

- затвердження правил біржових торгівлі і багатьох господарських документів біржових правовідносин;

- затвердження організаційної структури біржі;

- затвердження річних звітів;

- створення і реорганізовують та ліквідація структурних відділів;

- затвердження і виключення зі списку членів біржі;

- встановлення розміру плати за членство, клірингові та біржові збори;

- прийняття рішення про припинення діяльності біржі;

- затвердження кошторису утримання персоналу біржі.

Загальні збори збирають в разі необхідності або кілька разів на рік, в інший час на біржі працює Біржовий комітет, який часто формується з членів біржі, які мають повне членство на біржах. Компетенції та повноваження Біржового комітету повинні бути визначеними статутом товарної біржі [5-8].

Біржовий комітет виконує наступні функції [5-8]:

- внесення необхідних поправок у Правила біржової торгівлі;

- встановлення усіх розмірів комісійних зборів на біржі і за кліринг;

- оцінка звітів виконавчого директора біржі та інших начальників відділів біржі;

- прийняття рішень щодо прийняття та виключення зі списку нових членів біржі;

- визначення розміру плати за членство на біржі;

- розробка кошторису витрат.

Біржовий комітет може включати переважно членів біржі. Для здійснення управління товарною біржою та виконання усіх рішень загальних зборів й Біржового комітету на кожній біржі має бути сформована Виконавча дирекція та спеціальні відділи [5-8].

Серед основних функцій виконавчої дирекції є наступні [5-8]:

- організація щоденних біржових торгів;

- забезпечення контролю за організацією біржових торгів та укладанню біржових угод;

- щоденне керівництво роботою біржі;

- налагодження необхідних комерційних зв’язків;

- підготовка звітності;

- контроль за поведінкою біржових учасників.

Для якісної роботи будь-якої товарної біржі та забезпечення її роботи створюються необхідні спеціальні підрозділи, до яких відносяться наступні [5-8]:

- торговий відділ;

- розрахунково- клірінговий відділ;

- арбітражна комісія;

- котирувальна комісія;

- комісія з розробки нових біржових контрактів;

- комісія з прийому нових членів;

- аналітичний відділ;

- інші відділи, залежно від специфіки роботи товарної біржі.

Усі підрозділи товарної біржі функціонують на основі затверджених положень з боку загальних зборів членів товарної біржі. Виконавча дирекція також розраховує та встановлює розмір заробітної плати для усіх працівників товарної біржі. Загальні збори біржі обирають Ревізійну комісію, яка має здійснювати контроль за роботою Виконавчої дирекції, перевіряючи її роботу в межах фінансової й господарської діяльності. Склад Ревізійної комісії не може включати членів Біржового комітету чи Виконавчої дирекції [5-8].

Кожна біржа має цілий ряд нормативних документів, які регламентують роботу (рис. 5.11.) .

- Правила провадження клірингової діяльності ТОВ "УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА"
- Правила ТОВ "УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА"
- Рішення НКЦПФР №947 від 13/10/2021 про реєстрацію Правил ТОВ УУБ
- Рішення НКЦПФР № 25 від 20.01.2022 про реєстрацію змін до Правил ТОВ УУБ
- Рішення НКЦПФР №949 від 13/10/2021 про реєстрацію Правил клірингу на ТОВ УУБ
- Положення про надання в оренду біржових місць на Товаристві з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
- Регламент з організації та проведення біржових торгів з купівлі-продажу необробленої деревини та пиломатеріалів на товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю "УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА"
- Положення щодо регулювання взаємовідносин між біржею "УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА" та агентом за напрямком "Необроблена деревина та пиломатеріали"
- Регламент організації та проведення торгів з продажу майна платника податків, яке перебуває у податковій заставі, а також конфіскованого та іншого майна, що перейшло у власність держави, на Товаристві з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»"
- Регламент з організації та проведення аукціонів з укладання деривативних контрактів, які не є фінансовими інструментами, та вчинення правочинів щодо деривативних контрактів на товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
- Регламент з організації та проведення біржових торгів природним газом на Товаристві з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА».
- Регламент здійснення позабіржових операцій щодо нафти сирої, газового конденсату та скрапленого газу на Товарній біржі – Товариство з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
- Порядок застосування санкцій до учасників біржових торгів з купівлі-продажу необробленої деревини та пиломатеріалів на Товарній біржі – Товариство з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
- Положення про Ради секцій при товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
- Методика розрахунку індексів та інших показників біржової торгівлі на товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
- Положення про Біржовий арбітраж при Товаристві з обмеженою відповідальністю «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»

Рис. 5.11. Перелік нормативних документів Української універсальної біржі

Джерело: [13]

Основним документом, що регламентує порядок проведення біржової торгівлі на кожній біржі є Правила біржової торгівлі (рис. 5.12) [13].

	ЗМІСТ
1.	Загальні положення
2.	Порядок набуття, зупинення, припинення статусу члена Біржі. Права та обов'язки членів Біржі
3.	Порядок набуття, зупинення, припинення статусу учасника торгів. Права та обов'язки учасників торгів та брокерів
4.	Порядок допуску товару, деривативного контракту до біржових торгів, зупинення (скасування) такого допуску
4-1	Порядок укладання деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо деривативних контрактів
5.	Механізми зниження ризиків невиконання учасниками торгів зобов'язань за біржовими договорами
6.	Порядок доступу до користування електронною торговою системою
7.	Порядок організації та проведення біржових торгів
8.	Формування реєстру заявок учасників торгів та реєстру біржових угод, біржових договорів, деривативних контрактів
9.	Виконання біржових договорів та деривативних контрактів
10.	Процедури оформлення та обліку документів, які використовуються при укладанні деривативних контрактів, укладанні та виконанні біржових угод
11.	Платежі та збори, що сплачуються Біржі учасниками торгів
12.	Порядок визначення та оприлюднення біржового курсу за біржовими товарами
13.	Порядок здійснення моніторингу біржових торгів та інших заходів з протидії маніпулюванню, інсайдерській торгівлі та іншим зловживанням
14.	Розгляд скарг та вирішення спорів
15.	Права та обов`язки Біржі
16.	Відповідальність Біржі та учасників торгів
17.	Порядок розкриття та оприлюднення інформації
18.	Надзвичайні ситуації та заходи, що застосовуються у разі їх виникнення
19.	Зупинення, припинення та поновлення біржових торгів за рішенням уповноваженого державного органу
20.	Заключні положення

Рис. 5.12. Перелік положень Правил біржової торгівлі Української універсальної біржі

Джерело: [13]

Кожна біржа обов’язково має розробити та затвердити правила біржової торгівлі, які містять необхідний перелік положень для ефективної діяльності товарної біржі. Перелік положень Правил торгівлі Української універсальної біржі вказує про наявність не тільки положень для організації торгівлі, а й навіть положення про надзвичайні ситуації [13].

ЗАРЕЄСТРОВАНО
Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку
№ 25 від «20» 01 2022 р.
Голова Комісії
Р.С. Магомедов

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішенням Наглядової ради
ТОВ «УКРАЇНСЬКА УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
Протокол засідання Наглядової ради
№ 1 від « 10 » січня 2022 р.
Голова
Наглядової ради
О.В. Маковий

ПРАВИЛА
Товариства з обмеженою
відповідальністю «УКРАЇНСЬКА
УНІВЕРСАЛЬНА БІРЖА»
(нова редакція)

Рис. 5.13. Вигляд затверджених правил біржової торгівлі Української універсальної біржі

Джерело: [13]

Правила біржової торгівлі, у відповідності до чинного вітчизняного законодавства, мають бути обов’язково затверджені державним регулятором – НКЦПФР. Доступ до правил біржової торгівлі є в усіх бажаючих, адже біржі мають розміщувати їх у відкритий доступ на своїх сайтах. Таким чином, не буде необхідності додатково ознайомлювати з нормативними документами. Відкритість до біржової інформації є загальним принципом роботи вітчизняних та міжнародних товарних бірж.

5.3. Вимоги до товарних бірж у вітчизняному законодавстві

Біржова торгівля на товарних біржах в Україні повинна проводитись у відповідності до чинних законодавчих актів, які можна розділити на дві групи [14]:

- загальна законодавча база;
- законодавча база, що стосується біржової торгівлі на товарних біржах.

До загальної законодавчої бази можна віднести цілий ряд законодавчих актів, які спрямовані на регулювання господарської діяльності товарних бірж, як суб'єктів підприємницької діяльності.

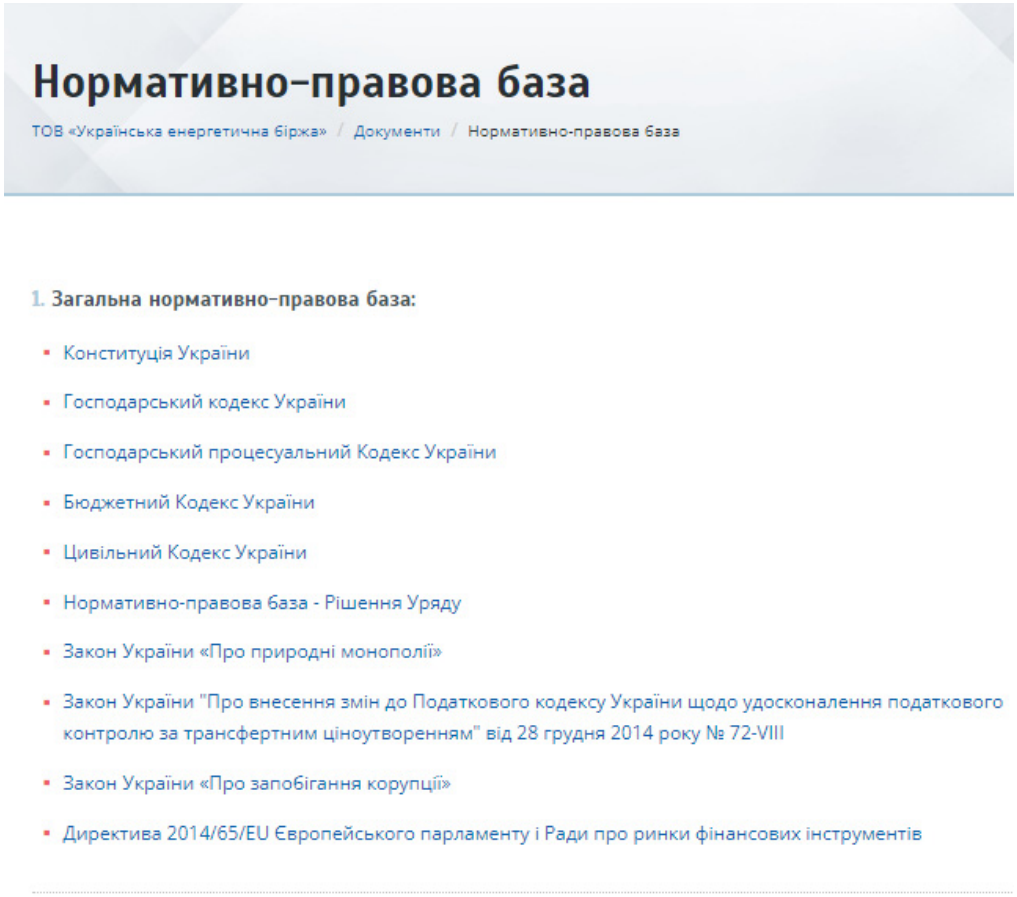

Рис. 5.14. Загальна нормативно-правова база регулювання діяльності товарних біржах

Джерело: [14]

Окрім загальних нормативних положень існує цілий ряд законодавчих актів, які регламентують біржову торгівлю в Україні та діяльність товарних бірж.

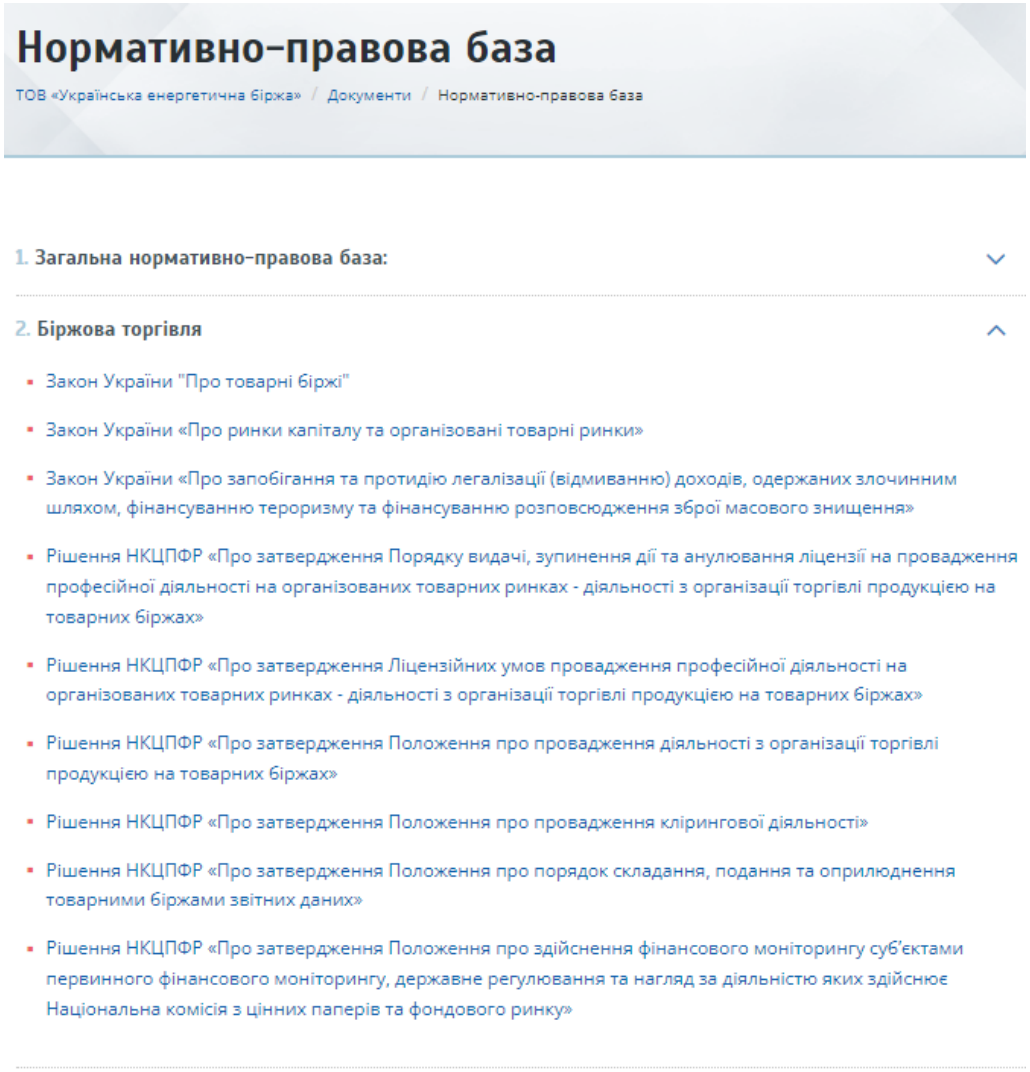

Рис. 5.15. Нормативно-правова база регулювання біржової торгівлі на товарних біржах

Джерело: [14]

Товарні біржі в Україні можуть бути організованими у формі юридичних осіб [3]:

- акціонерних товариств;
- товариств з обмеженою відповідальністю;
- товариств з додатковою відповідальністю.

Основним видом функціонування товарних бірж є забезпечення професійної діяльності з організації біржової торгівлі товарними активами та

деривативними контрактами на товарні активи на своїх біржових майданчиках, а також інші види підприємницької діяльності, у межах встановлених законодавчих вимог [3].

Законом України «Про товарні біржі» визначено, що лише товарні біржі забезпечують укладання біржових спот угод – договорів, які передбачають обов'язкове постачання біржових активів в установлений період, зазвичай упродовж 2 робочих днів. Стандартна форма цих договорів затверджується біржою [3].

Професійна діяльність товарних бірж на вітчизняних організованих товарних ринках може бути здійсненою лише тими суб'єктами господарювання, які отримали ліцензії на провадження цього виду діяльності у межах професійної діяльності з організації біржової торгівлі, передбачених Законами України «Про товарні біржі» та «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [3,4]. Вимоги щодо ліцензування діяльності товарних бірж затверджує НКЦПФР своїми рішеннями (рис. 5.16.) [15].

Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках - діяльності з організації торгівлі продукцією на товар...

Документ z0692-21, чинний, поточна редакція — Редакція від 05.10.2023, підстава - z1388-23

НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ

РІШЕННЯ

13.05.2021 № 276

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
25 травня 2021 р.
за № 692/36214

Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках - діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах

Рис. 5.16. Рішення НКЦПФР щодо ліцензування діяльності товарних бірж

Джерело: [15]

У відповідності до вимог НКЦПФР, товарні біржі не можуть отримати ліцензії, якщо вони [15]:

- знаходяться під санкціями (Закон України «Про санкції»);

- включені до переліку терористичних організацій, до яких застосовані міжнародні санкції;

- підконтрольні юридичним особам, що здійснює збройну агресію проти України (Закон України «Про оборону України»).

У відповідності до встановлених вимог НКЦПФР, товарні біржі можуть поєднувати різну професійну діяльність на організованих товарних ринках і одночасно отримати ліцензії на [3, 4, 15]:

- діяльність з біржової торгівлі товарними деривативними контрактами на регульованих ринках;

- діяльність з біржової торгівлі товарними деривативними контрактами на БТМ;

- діяльність з біржової торгівлі товарними деривативними контрактами на ОТМ;

- клірингову діяльність.

Товарні біржі мають виконувати свою діяльність у відповідності до розробленого і затвердженого статуту (додатки до розділу 5). Кожна товарна біржа розробляє свій статут на основі модельного статуту.

У відповідності до законодавчих вимог статут бірж має бути затверджений засновниками і має включати наступні позиції [15]:

- відомості про вид товариств;

- найменування товарної біржі;

- місцезнаходження товарної біржі;

- предмет і цілі діяльності товарних бірж;

- перелік засновників;

- розмір статутного капіталу біржі;

- розмір часток засновників;

- інформацію про провадження біржової діяльності.

Обов’язковою вимогою до засновників є те, щоб не було наявних конфліктів інтересів або суперечностей між особистими інтересами та правами засновників товарних бірж [15].

Керівник товарної біржі, виконуючи свою професійну діяльність на організованих товарних ринках, не має права одночасно працювати на інших товарних біржах або фондових біржах [15].

Керівник або ліцензіат повинен володіти сертифікатом на провадженням діяльності з організації торгівлі товарними активами і відповідати наступним вимогам [15]:

- мати стаж не менше 3 років роботи на організованих товарних ринках або ринках капіталу, а також стаж роботи керівником не менше 1 року;

- відповідати професійному рівню;

- мати ділову репутацію.

Обов’язковою вимогою для отримання ліцензії для товарної біржі є наявність відкритого доступу до власного вебсайту та наявність засобів зв’язку. Крім того, товарна біржа повинна мати у своєму штаті достатню кількість працівників для здійснення [15]:

- управління відповідними електронними торговими системами;

- моніторингу цих систем.

Для отримання ліцензії товарні біржі повинні дотримуватись основних встановлених вимог щодо [15]:

- розміру статутного фонду;

- кваліфікації фахівців товарної біржі;

- технічного та програмного забезпечення;

- внутрішніх документів товарної біржі;

- розкриття інформації;

- приміщення товарних бірж.

Розмір початкового статутного капіталу товарної біржі має складати не менше розміру 20 млн грн і складатись з таких активів [15]:

- емісійного доходу, що включає інструменти ринку капіталу;

- накопичених прибутків;

- накопиченого іншого сукупного доходу;

- інших резервів.

Кваліфікаційні вимоги до фахівців, яким повинна відповідати товарна біржа включають в себе [15]:

- дотримання порядку провадження професійної діяльності товарної біржі має відбуватись за рахунок сертифікованих фахівців;

- керівні посадові особи для здійснення своєї професійної діяльності також мають бути сертифіковані НКЦПФР, а також не можуть одночасно бути задіяні в діяльності інших товарних та фондових бірж;

- наявність необхідної кількості сертифікованих фахівців, зокрема не менше 5 осіб.

Вимоги до технічного й програмного забезпечення товарних бірж мають включати [15]:

- наявність у користуванні кількох електронних торгових систем чи програмно-технічних інструментів, які повинні працювати на постійній основі і мати належний захист;

- вільне використання програмних продуктів без обмежень та штрафних санкцій;

- наявність механізмів для фізичної й електронної безпеки, які призначені для захисту програмно-технічного комплексу інструментів, наприклад захисту від несанкціонованих дій, мінімізацію ризиків кібератак й несанкціонованого доступу, тощо;

Основними вимогами до внутрішніх документів товарної біржі є [15]:

- розробка, реєстрація в НКЦПФР прозорих правил товарної біржі;

- наявність затверджених уповноваженим органом управління внутрішніх документів (правил, положень, регламентів), які мають відповідати вимогам нормативно-правових актів НКЦПФР (положення про виконавчий орган, положення про наглядову раду, положення про комітети, положення про організацію контролю, положення з питань винагороди, документ про

внутрішній аудит, положення про управління ризиками й гарантій, методику їх розрахунків, заходи зниження цінових ризиків, тощо.

- наявність внутрішніх документів (правил, положень, регламентів тощо), що регулюють діяльності з організації біржової торгівлі товарами.

Вимоги щодо розкриття інформації ліцензіатом мають включати [15]:

1) необхідність оприлюднення та подачі до НКЦПФР у встановлені строки інформацію, передбачену законодавством, а саме [15]:

- перелік учасників біржових торгів, які допущені до біржових торгів;

- реєстр біржових активів;

- обсяг торгівлі біржовими активами;

- інформацію щодо позабіржових операцій.

2) необхідність на власному вебсайті оприлюднення біржової інформації у вільному доступі та цілодобовому режимі;

3) необхідність подання повного найменування, ідентифікаційного коду, місцезнаходження й графік роботи;

4) відомості про власників;

5) відомості про склад наглядових рад;

6) відомості про спеціалізовані структурні підрозділи;

7) відомості про наявні у біржі ліцензії або інформацію про зупинення їх дії;

8) інформацію про діяльність товарних бірж, яка включає перелік послуг, порядок та умови надання послуг, їх вартість/тарифи;

9) документи біржі (регламенти, правила, положення, тощо) з організації торгівлі;

Необхідно зазначити, що вся інформація має бути оприлюднена цілодобово українською мовою у зручній для читання та завантаження формі. Крім того, товарні біржі зобов’язані у встановленій формі і своєчасно подавати звітну інформацію до НКЦПФР [15].

Основними вимогами до приміщення товарних бірж є [15]:

- наявність у власності або користуванні власного нежитлового приміщення, загальною площею понад 100 кв.м.;

- приміщення не може використовуватись одночасно ще якоюсь юридичною особою;

- виконавчий орган біржі має знаходитись в нежитловому приміщенні за юридичним місцезнаходженням;

- наявність охоронних систем у приміщеннях товарних бірж та усіх дозвільних документів, які відповідають техніці безпеки;

- товарна біржа повинна мати вивіску на своєму приміщенні з найменуванням та графіком роботи;

- товарна біржа та її приміщення має відповідати вимогам щодо відкритого входу всім бажаючим.

Для отримання ліцензії на здійснення організації біржової торгівлі товарні біржі мають подати для проведення ліцензування НКЦПФР наступні документи [15]:

- заяву про видачу ліцензії;

- статут товарної біржі;

- відомості про юридичну особу – товарну біржу;

- довідки про власників чи власника товарної біржі;

- довідкову інформацію про ділову репутацію й професійний досвід голови та членів виконавчого органу, голови й членів наглядової ради;

- річні та проміжні фінансові звіти;

- прогнозна фінансова звітність;

- відомості про організаційну структуру товарної біржі;

- відомості щодо структурних підрозділів товарної біржі;

- довідки про фахівців товарної біржі, що безпосередньо здійснюють професійну діяльність;

- документи оренди/суборенди приміщення;

- довідки про наявність технічного забезпечення товарних бірж;

- внутрішні документи щодо врегулювання конфліктів інтересів на товарній біржі;

- документи щодо порядку й здійснення внутрішнього аудиту;

- правила, положення щодо організації біржової торгівлі товарними активами;

- платіжні документи, що підтверджують внесення плати за видачу ліцензії.

Питання для самоконтролю знань до розділу 5:

1. Сутність товарної біржі.
2. Товарна біржа з організаційної позиції.
3. Товарна біржа з економічної позиції.
4. Товарна біржа з юридичної позиції.
5. Функції бірж у сучасних умовах.
6. Види бірж за видами базових активів;
7. Види бірж за організаційно-правовою формою;
8. Види бірж за формою і технікою участі в біржовій торгівлі;
9. Види бірж за номенклатурою різних товарів – об’єктів біржових торгів;
10. Види бірж за переважаючими видами біржових угод;
11. Види бірж за місцем та роллю у торгівлі;
12. Види бірж за сферою діяльності;
13. Види бірж за характером діяльності.
14. Членство на біржах.
15. Функції членів біржі.
16. Кількість членів біржі.
17. Вартість членських місць.
18. Фактори, які впливають на вартість членських місць.
19. Брокерські місця.

20. Он-лайн брокеридж.

21. Середня кількість членів на вітчизняних біржах.

22. Середня кількість членів на міжнародних біржах.

23. Повне членство.

24. Неповне членство.

25.Клірингове членство.

26. Організація і управління біржі

27. Загальні збори на товарних біржах.

28. Біржовий комітет.

29. Виконавча дирекція.

30. Торговий відділ.

31. Розрахунково-клірингoвий відділ.

32. Арбітражна комісія.

33. Котирувальна комісія.

34. Комісія з розробки нових біржових контрактів.

35. Комісія з прийому нових членів.

36. Аналітичний відділ.

37. Інші відділи, залежно від специфіки роботи товарної біржі.

38. Ревізійна комісія.

39. Перелік нормативних документів, що регламентують роботу товарних бірж.

40. Правила біржової торгівлі.

41. Загальна нормативно-правова база регулювання діяльності товарних біржах.

42. Нормативно-правова база регулювання біржової торгівлі на товарних біржах.

43. Юридична форма організації товарних бірж.

44. Професійна діяльність товарних бірж.

45. Вимоги щодо отримання ліцензій товарними біржами.

46. Розмір статутного фонду товарних бірж.

47. Основні складові статут товарних бірж.

48. Вимоги до керівників товарних бірж.

49. Вимоги до кваліфікації фахівців товарної біржі;

50. Вимоги до технічного та програмного забезпечення;

51. Вимоги до внутрішніх документів товарної біржі;

52. Вимоги до розкриття інформації;

53. Вимоги до приміщення товарних бірж.

54.Процедура ліцензування товарних бірж.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 5:

1. Податковий кодекс України. Сайт ВРУ. URL: http://zakon.rada.gov.ua.

2. Господарський кодекс України. Сайт ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

3. Закон України «Про товарні біржі». Сайт ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

4. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Сайт ВРУ. URL:https://zakon.rada.gov.ua.

5. Ільчук М.М., Яворська В.О. Вступ до фаху та соціальні комунікації: навч. пос. К. НУБІП України, 2022. 472 с.

6. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. пос. К. Компринт, 2020. 550 с.

7. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки: навч. пос. К. Компринт, 2019, 520 с.

8. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. пос. К. Компринт, 2017, 455 с.

9. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: https://www.nssmc.gov.ua.

10. ФБ Українська біржа. URL: https://www.ux.ua.

11. ФБ ПФТС. URL: https://pfts.ua.

12. Чиказька група CME Group. URL: https://www.cmegroup.com.

13. ТБ Українська універсальна біржа. URL: https://www.uub.com.ua.

14. ТБ Українська енергетична біржа. URL: https://www.ueex.com.ua.

15. Рішення НКЦПФР «Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках – діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах». Сайт ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 5

Додаток 5.1

Ціна членства на американській біржі CME Group

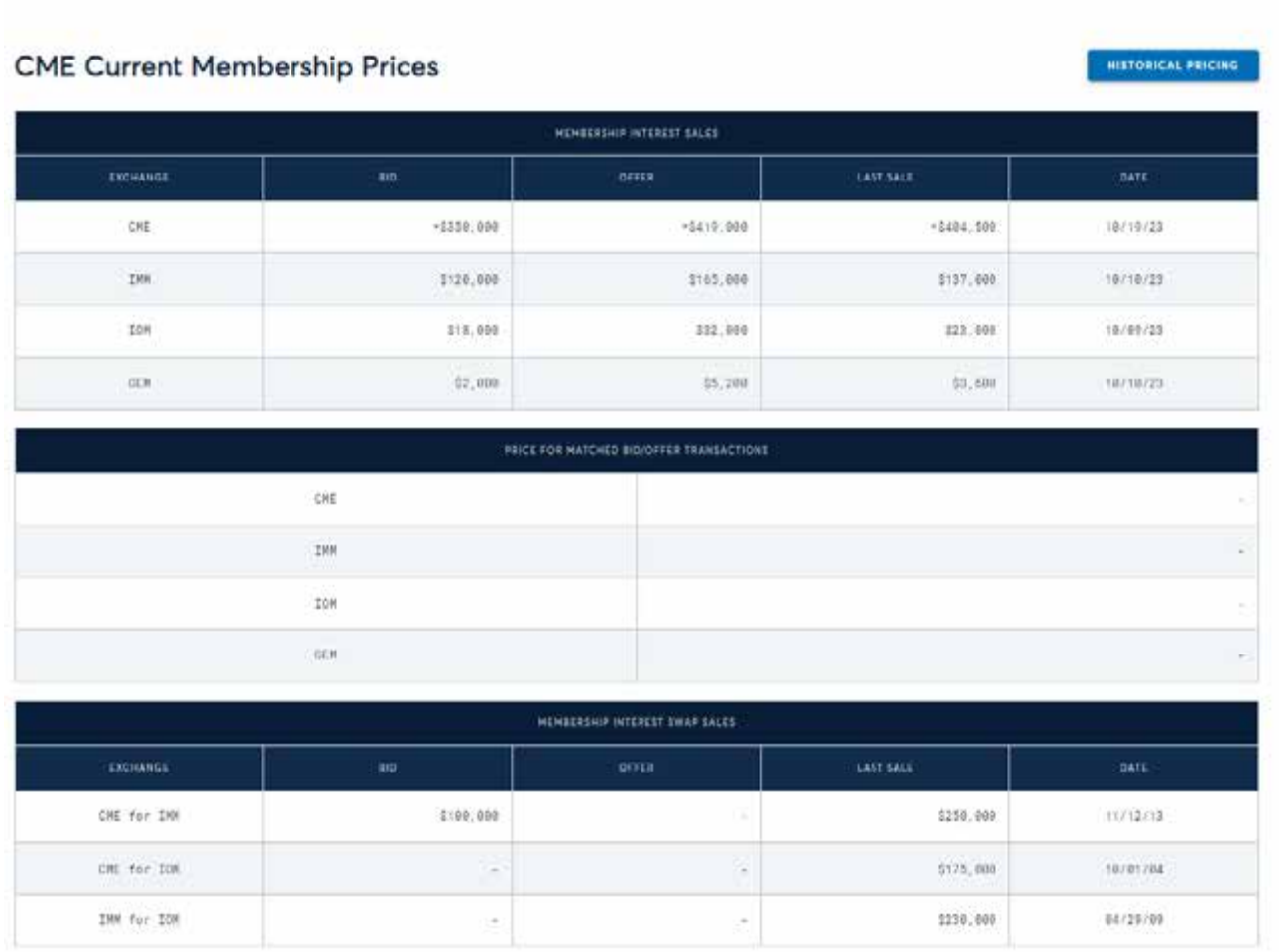

CME Current Membership Prices

HISTORICAL PRICING

MEMBERSHIP INTEREST SALES				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
CME	+$330,000	+$419,000	+$404,500	10/19/23
IMM	$120,000	$165,000	$137,000	10/10/23
IOM	$18,000	$32,000	$23,000	10/09/23
CEM	02,000	$5,200	$3,500	10/10/23

PRICE FOR MATCHED BID/OFFER TRANSACTIONS	
CME	-
IMM	-
IOM	-
CEM	-

MEMBERSHIP INTEREST SWAP SALES				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
CME for IMM	$100,000	-	$250,000	11/12/13
CME for IOM	-	-	$175,000	10/01/04
IMM for IOM	-	-	$230,000	04/29/09

Джерело: [12]

Додаток 5.2

Ціна членства на американській біржі CME Group – CBOT

CBOT Current Membership Prices

HISTORICAL PRICING

MEMBERSHIP INTEREST SALES				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
B-1 (Full)	+$325,000	+$400,000	+$367,500	10/20/23
B-2 (AM)	$55,000	$69,000	$67,000	10/20/23
B-3 (GIM)	$8,300	$35,500	$25,000	07/19/23
B-4 (IDEM)	$2,000	$3,800	$2,500	10/02/23
B-5 (COM)	$3,000	$4,900	$3,000	10/09/23

PRICE FOR MATCHED BID/OFFER TRANSACTIONS	
B-1 (Full)	$350,000 on 10/12/23
B-2 (AM)	-
B-3 (GIM)	-
B-4 (IDEM)	-
B-5 (COM)	-

MEMBERSHIP INTEREST SWAP SALES				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
AM for COM	-	-	-	-
AM for IDEM	-	-	-	-
COM for IDEM	-	-	-	-
FULL for AM	-	-	-	-
FULL for COM	-	-	-	-
FULL for IDEM	-	-	-	-

Джерело: [12]

Додаток 5.3

Ціна членства на американській біржі CME Group – NYMEX/COMEX

NYMEX/COMEX Current Membership Prices

HISTORICAL PRICING

NYMEX DIVISION CLASS A MEMBERSHIP SEAT				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
NYMEX	$128,000	$140,000	$150,000	09/01/23
COMEX DIVISION FULL MEMBERSHIP SEAT				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
COMEX Full	+$88,000	+$98,000	+$88,000	10/16/23
COMEX DIVISION OPTIONS MEMBERSHIP SEAT				
EXCHANGE	BID	OFFER	LAST SALE	DATE
COMEX Options	$1,600	$5,000	$2,800	08/02/23

PRICE FOR MATCHED BID/OFFER TRANSACTIONS	
NYMEX	-
COMEX Full	-
COMEX Options	-

Last Updated 16 Oct 2023 05:22:00 PM CT

Джерело: [12]

Додаток 5.4

Клірингове членство на американській біржі CME Group

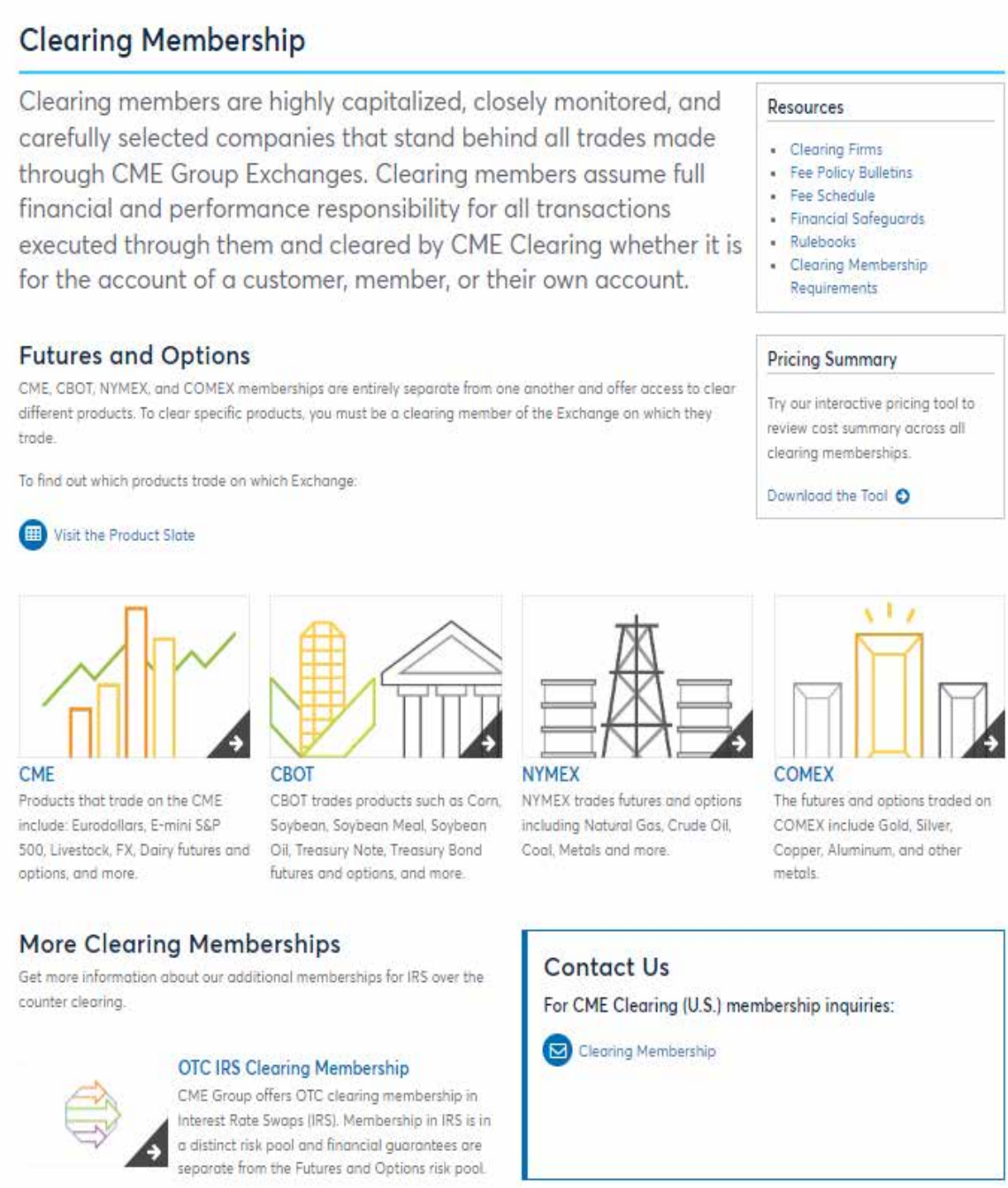

Джерело: [12]

Додаток 5.5

Корпоративне членство на американській біржі CME Group

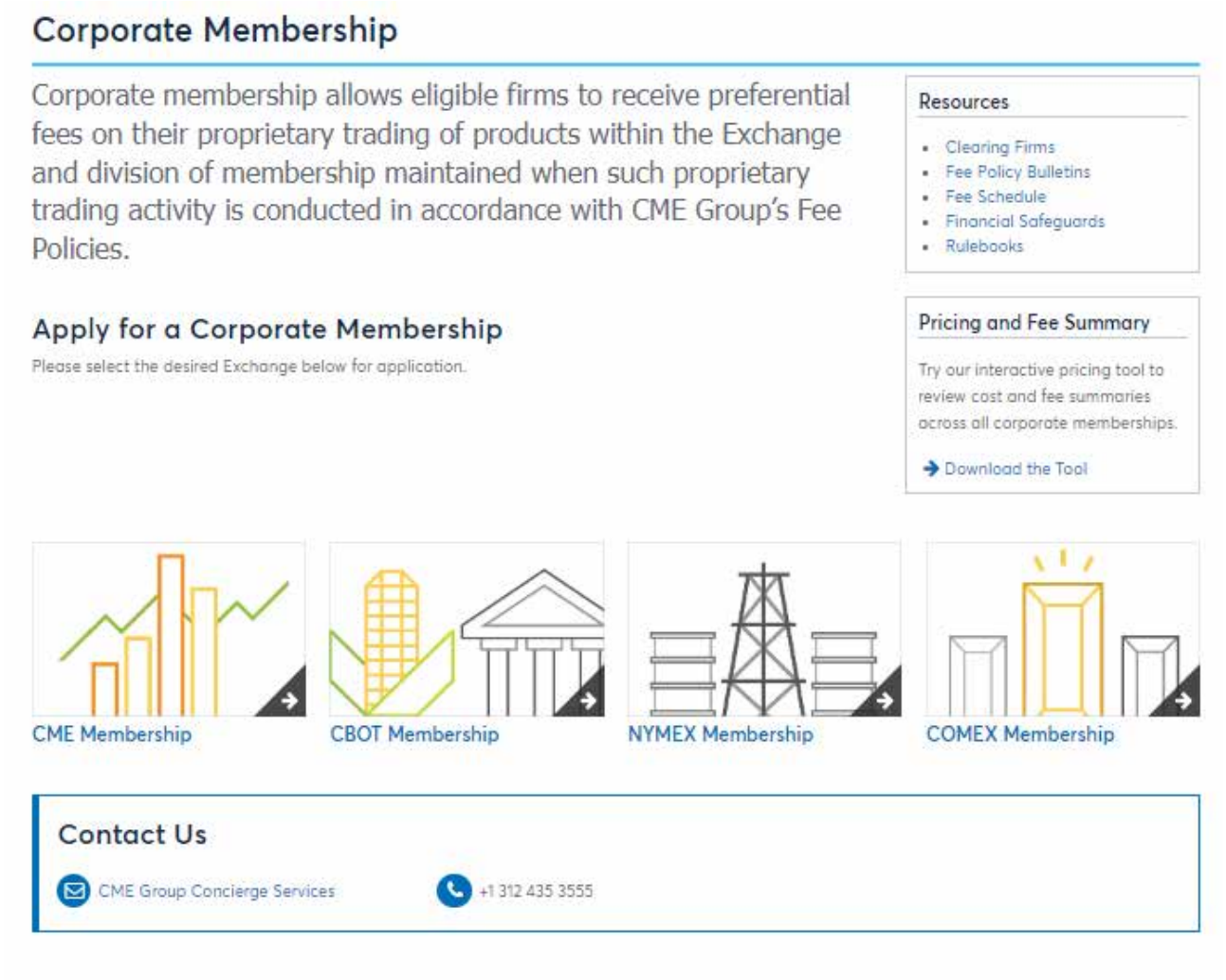

Джерело: [12]

Додаток 5.6

Індивідуальне членство на американській біржі CME Group

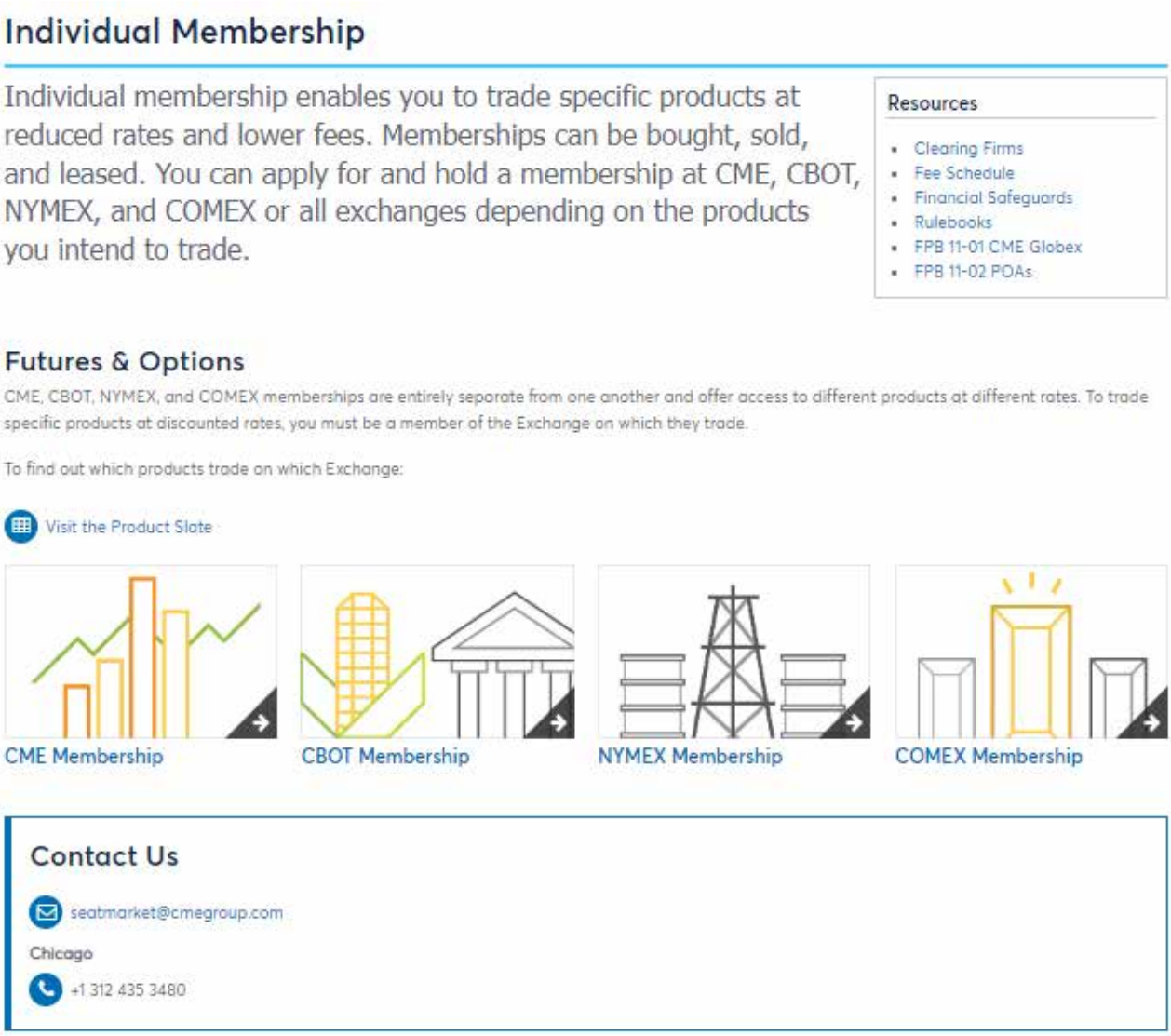

Джерело: [12]

Додаток 5.7

Статут біржі на прикладі Української біржі

ПОГОДЖЕНО
Національною комісією з цінних паперів
та фондового ринку
рішення від 11 квітня 2023 р. № 06 2023 р.
Голова комісії

Р.С. Хомедов

ЗАТВЕРДЖЕНО
Загальними зборами акціонерів
Акціонерного товариства
„УКРАЇНСЬКА БІРЖА"
Протокол № 28 від „28" квітня 2023 р.

СТАТУТ
АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА
„УКРАЇНСЬКА БІРЖА"

(нова редакція)

Ідентифікаційний код 36184092

м. Київ – 2023

Джерело: [10]

ПРЕАМБУЛА

Цей Статут Акціонерного товариства „УКРАЇНСЬКА БІРЖА" (далі – Статут) встановлює порядок діяльності та припинення Акціонерного товариства „УКРАЇНСЬКА БІРЖА", склад та компетенцію органів Біржі, а також права і обов'язки його акціонерів.

Акціонерне товариство „УКРАЇНСЬКА БІРЖА" діє на підставі Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України „Про акціонерні товариства", „Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", а також Закону України „Про товарні біржі" у разі отримання Біржею ліцензії на провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках, інших актів законодавства України та цього Статуту.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Акціонерне товариство „УКРАЇНСЬКА БІРЖА" (надалі – Біржа) є новим найменуванням Публічного акціонерного товариства «УКРАЇНСЬКА БІРЖА», попереднє найменування Відкрите акціонерне товариство „УКРАЇНСЬКА БІРЖА", що було змінено у зв'язку з приведенням у відповідність до Закону України „Про акціонерні товариства". Біржа створена згідно з рішенням Засновників від 16.09.2008 та зареєстрована Печерською районною у м. Києві державною адміністрацією 02.10.2008, ідентифікаційний код юридичної особи за ЄДРПОУ 36184092.

1.2. Найменування Біржі:

1.2.1. Повне найменування:

- українською мовою – **Акціонерне товариство „УКРАЇНСЬКА БІРЖА";**
- російською мовою – **Акционерное общество „УКРАИНСКАЯ БИРЖА";**
- англійською мовою – **Joint Stock Company „UKRAINIAN EXCHANGE".**

1.2.2. Скорочене найменування:

- українською мовою –**АТ „УКРАЇНСЬКА БІРЖА";**
- російською мовою – **АО „УКРАИНСКАЯ БИРЖА";**
- англійською мовою – **JSC „UKRAINIAN EXCHANGE".**

1.3. Тип акціонерного товариства – приватне.

1.4. Біржа створена на невизначений строк.

2. МЕТА ТА ПРЕДМЕТ ДІЯЛЬНОСТІ БІРЖІ

2.1. Метою діяльності Біржі є одержання прибутку в інтересах Біржі та її акціонерів від надання послуг на організованих ринках капіталу та організованих товарних ринках, провадження іншої діяльності відповідно до законодавства, створення умов для розвитку інфраструктури ринків капіталу та організованих товарних ринків, забезпечення організаційно-технічних умов для укладення правочинів щодо активів, допущених для торгів на відповідному організованому ринку, оператором якого є Біржа, здійснення клірингу та забезпечення ефективного обслуговування учасників торгів.

2.2. Предметом діяльності Біржі є:

2.2.1. професійна діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами:

- діяльність з організації торгівлі цінними паперами на регульованому фондовому ринку,
- діяльність з організації укладення деривативних контрактів на регульованому ринку деривативних контрактів,
- діяльність з організації торгівлі інструментами грошового ринку на регульованому грошовому ринку,
- діяльність з організації торгівлі цінними паперами на фондовому багатосторонньому торговельному майданчику,
- діяльність з організації укладення деривативних контрактів на багатосторонньому торговельному майданчику деривативних контрактів,
- діяльність з організації торгівлі облігаціями на організованому торговельному майданчику облігацій;

2.2.2. клірингова діяльність з визначення зобов'язань;

2.2.3. професійна діяльність з організації торгівлі продукцією на товарних біржах.

Джерело: [10]

2.3. Біржа набуває право на провадження певного виду професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках виключно після отримання відповідної ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також у порядку та за умов, що визначені законодавством України.

2.4. Біржа має право здійснювати й іншу діяльність, не зазначену в пункті 2.2. цього Статуту, яка не заборонена законом для здійснення професійним учасником ринків капіталу та організованих товарних ринків, а також з урахуванням обмежень, встановлених законом щодо поєднання окремих видів діяльності.

2.5. Біржа має право самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність у будь-якій сфері, пов'язаній з предметом її діяльності. При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності Біржа користується повним обсягом прав суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності відповідно до законодавства.

3. ЮРИДИЧНИЙ СТАТУС ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІРЖІ

3.1. Біржа є господарським товариством і має організаційно-правову форму акціонерного товариства. Тип акціонерного товариства – приватне. Біржа набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації, а статусу професійного учасника ринків капіталу та/або організованих товарних ринків з моменту отримання відповідної ліцензії Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

3.2. Поєднання професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках з іншими видами діяльності забороняється, крім випадків, передбачених законом.

3.3. Біржа має права та обов'язки, якими користуються юридичні особи згідно з законодавством України, зокрема, від власного імені укладати угоди, контракти та вчиняти інші правочини; наймати юридичних та фізичних осіб за контрактом чи на іншій правовій основі, з метою виконання своїх завдань та функцій; брати короткострокові та довгострокові кредити (позики) в національній та іноземній валютах; набувати майнових та немайнових прав та нести обов'язки; встановлювати відносини з підприємствами, державними органами влади, установами та організаціями незалежно від форми власності та підпорядкування. Біржа може бути відповідачем та позивачем у суді.

3.4. Біржа має власне найменування, самостійний баланс, рахунки в банківських установах (як в національній, так і у іноземній валютах, в цінних паперах), печатки та штампи зі своїм найменуванням, фірмові бланки та права інтелектуальної власності на торговельні марки (знаки для товарів і послуг).

3.5. Майно Біржі формується з джерел, не заборонених законодавством України.

3.6. Біржа є власником:

- майна, переданого їй засновниками та акціонерами у власність як вклад до статутного капіталу;
- надходжень від членів Біржі та/або учасників торгів (членські внески, плата за біржові операції та/або за інші послуги, що пропонуються Біржею чи є обов'язковими для членів Біржі та/або учасників торгів чи інших осіб);
- продукції (послуг), виробленої (наданих) Біржею у результаті своєї діяльності;
- штрафів за порушення Правил Біржі;
- одержаних доходів;
- іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законодавством України.

3.7. Біржа має право продавати, передавати безоплатно, обмінювати, здавати в оренду юридичним та фізичним особам власні засоби виробництва та інші матеріальні цінності, використовувати та відчужувати їх іншим шляхом (в тому числі дарувати), якщо це не суперечить чинному законодавству України, цьому Статуту та внутрішнім положенням Біржі.

3.8. Біржа може придбавати будь-яке майно, майнові та немайнові права, в тому числі корпоративні права, цінні папери (з урахуванням обмежень, передбачених законодавством).

3.9. Біржа може бути членом концернів, консорціумів, асоціацій та інших добровільних об'єднань.

3.10. Біржа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном. Біржа не відповідає за зобов'язаннями держави, а держава – за зобов'язаннями Біржі.

Джерело: [10]

3.11. Біржа не відповідає за зобов'язаннями акціонерів. У разі вчинення акціонерами протиправних дій до Біржі та його органів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їхні права, крім випадків, визначених законом.

3.12. Акціонери не відповідають за зобов'язаннями Біржі і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю Біржі, у межах номінальної вартості акцій, що їм належать. У разі вчинення протиправних дій Біржею або іншими акціонерами до акціонерів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їхні права.

Акціонери, які не повністю оплатили акції, відповідають за зобов'язаннями Біржі також у межах неоплаченої частини номінальної вартості належних їм акцій.

4. СКЛАД ЗАСНОВНИКІВ ТА АКЦІОНЕРІВ БІРЖІ

4.1. Засновниками Біржі виступили юридичні особи, які підписали Договір про створення Відкритого акціонерного товариства „УКРАЇНСЬКА БІРЖА" та оплатили акції Біржі на умовах зазначеного Договору.

4.2. Акціонерами Біржі є юридичні та фізичні особи, які в установленому порядку набули права власності на акції Біржі. Склад акціонерів Біржі на конкретну дату визначається згідно з реєстром власників іменних цінних паперів Біржі, складеного в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України.

5. СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ТА ЦІННІ ПАПЕРИ БІРЖІ

5.1. Статутний капітал Біржі становить 50 006 000,00 (п'ятдесят мільйонів шість тисяч гривень 00 копійок) гривень.

5.2. Статутний капітал Біржі поділено на прості іменні акції у кількості 50 006 (п'ятдесят тисяч шість) штук, кожна з яких має номінальну вартість у розмірі 1 000,00 (одна тисяча гривень 00 копійок) гривень.

5.3. Форма існування акцій Біржі: електронна.

5.4. Статутний капітал Біржі утворений з вартості вкладів засновників та акціонерів, внесених внаслідок придбання ними акцій і сформований виключного грошовими коштами.

5.5. Біржа має право змінювати (збільшувати або зменшувати) розмір статутного капіталу. Рішення про зменшення розміру статутного капіталу Біржі приймається Загальними зборами акціонерів. Рішення про збільшення розміру статутного капіталу Біржі приймається Загальними зборами акціонерів, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства".

5.6. Розмір статутного капіталу Біржі може бути збільшено шляхом:
- підвищення номінальної вартості акцій;
- додаткової емісії акцій існуючої номінальної вартості.

5.7. Розмір статутного капіталу Біржі може бути зменшено шляхом:
- зменшення номінальної вартості акцій;
- анулювання раніше викуплених Біржею акцій та зменшення їх загальної кількості.

5.8. Оплата вартості акцій Біржі може здійснюватися грошовими коштами (в тому числі в іноземній валюті), іншими речами або майновими чи іншими відчужуваними правами, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законодавством України щодо формування статутного капіталу професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків.

У випадку оплати вартості акцій Біржі грошовими коштами в іноземній валюті, оплата здійснюється із розрахунку офіційного курсу Національного банку України відповідної іноземної валюти до гривні (долар США, євро, російський рубль та інша валюта), діючого на дату надходження іноземної валюти на банківський рахунок Біржі в оплату її акцій, якщо інше не встановлено законодавством України або рішенням Загальних зборів акціонерів.

5.9. Грошова оцінка цінних паперів, інших речей або майнових чи інших відчужуваних прав, що вносяться в оплату за акції Біржі, здійснюється відповідно до Закону України „Про акціонерні товариства".

5.10. Акції Біржі повинні бути оплачені у повному обсязі до дати затвердження результатів емісії акцій.

5.11. Порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу визначається законодавством України.

Джерело: [10]

5.12. Біржа зобов'язана у випадках, передбачених законодавством України, здійснити оцінку та викуп акцій у акціонерів, які вимагають цього. Викуп акцій здійснюються за їх ринковою вартістю.

5.13. Біржа має право за рішенням Загальних зборів акціонерів викупити в акціонерів акції за згодою власників таких акцій. Порядок реалізації такого права визначається у відповідному рішенні Загальних зборів акціонерів. Ціна викупу акцій не може бути меншою за ринкову вартість, визначену відповідно до Закону України „Про акціонерні товариства". Оплата акцій, що викуповуються, здійснюється у грошовій формі.

Порядок дій Біржі у разі викупу власних акцій за рішенням Загальним зборів акціонерів, а також обмеження щодо викупу, визначаються законодавством України.

5.14. Біржа має право випускати акції, облігації та інші цінні папери. Умови випуску та порядок емісії акцій та облігацій визначаються у рішенні про їх емісію.

5.15. Облік цінних паперів Біржі, прав на цінні папери та їх обмежень на рахунках у цінних паперах здійснюється відповідно до законодавства України. Документальним підтвердженням наявності на певний момент часу прав на цінні папери та прав за цінними паперами акціонера Біржі є виписка з рахунка в цінних паперах акціонера Біржі, яка видається депозитарною установою.

6. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ АКЦІОНЕРІВ БІРЖІ

6.1. Кожна проста акція надає акціонеру - її власнику однакову сукупність прав, включаючи право:

1) брати участь у Загальних зборах акціонерів і голосувати особисто або через свого представника;

2) обирати органи Біржі і бути обраними до них;

3) одержувати інформацію про діяльність Біржі;

4) вийти зі складу акціонерів шляхом відчуження належних йому акцій;

5) відчужувати належні їм акції, в тому числі третім особам, без згоди інших акціонерів та Біржі;

6) на переважне придбання акцій Біржі додаткової емісії, в кількості, пропорційній частці акціонера у статутному капіталі Біржі, крім випадків, коли Загальними зборами акціонерів було прийнято рішення про невикористання переважного права. Порядок реалізації відповідного права визначається законодавством України та рішенням Загальних зборів акціонерів про емісію акцій Біржі;

7) вимагати обов'язкового викупу Біржею всіх або частини належних йому акцій у випадках та порядку, передбачених законодавством України;

8) одержати у разі ліквідації Біржі частину майна або вартість частини майна Біржі, пропорційну частці акціонера у статутному капіталі Біржі;

9) реалізовувати інші права, встановлені цим Статутом та законодавством України.

6.2. Акціонери Біржі зобов'язані:

1) додержуватися Статуту, внутрішніх положень Біржі та виконувати рішення Загальних зборів акціонерів та інших органів Біржі;

2) виконувати свої зобов'язання перед Біржею, у тому числі оплачувати акції Біржі у розмірі, порядку та засобами, передбаченими цим Статутом та рішенням про емісію акцій Біржі;

3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність Біржі;

4) нести інші обов'язки, встановлені цим Статутом та законодавством України.

6.3. Права та обов'язки акціонерів як учасників торгів на відповідному організованому ринку, оператором якого є Біржа, визначаються відповідними Правилами функціонування організованого ринку.

6.4. Судові витрати та інші витрати, понесені акціонером у зв'язку з поданням в інтересах Біржі позову про відшкодування збитків, заподіяних Біржі його посадовими особами, у разі відмови у задоволенні позовних вимог Біржею не відшкодовуються.

Джерело: [10]

7. ПОРЯДОК РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ І ПОКРИТТЯ ЗБИТКІВ БІРЖІ. РЕЗЕРВНИЙ КАПІТАЛ

7.1. Порядок розподілу прибутку і покриття збитків Біржі визначається рішенням Загальних зборів акціонерів відповідно до законодавства України та цього Статуту.

7.2. Прибуток Біржі утворюється в результаті грошових, матеріальних та інших надходжень від господарської діяльності Біржі після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат (у тому числі, витрат на оплату праці). З прибутку Біржі сплачуються передбачені законодавством України податки та інші обов'язкові збори (платежі).

7.3. Прибуток Біржі визначається як різниця між доходами та витратами Біржі, пов'язаними з отриманням цих доходів.

7.4. Прибуток, що залишається після сплати податків та інших обов'язкових зборів (платежів) з прибутку, є чистим прибутком Біржі.

7.5. За рахунок чистого прибутку, що залишається в розпорядженні Біржі:

- виплачуються дивіденди;
- створюється та поповнюється резервний капітал;
- покриваються збитки минулих періодів;
- накопичується нерозподілений прибуток.

7.6. Напрями використання додаткових фінансових ресурсів Біржі, отриманих за рахунок накопичення нерозподіленого прибутку, затверджуються Загальними зборами акціонерів.

7.7. Дивіденди – частина чистого прибутку Біржі, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію. Дивіденди виплачуються на акції, звіт про результати емісії яких зареєстровано у встановленому законодавством України порядку.

7.8. Виплата дивідендів за акціями здійснюється з чистого прибутку за звітній рік та/або нерозподіленого прибутку та/або резервного капіталу на підставі рішення Загальних зборів акціонерів протягом шести місяців з дня прийняття Загальними зборами акціонерів рішення про виплату дивідендів. Загальні збори акціонерів можуть прийняти рішення про виплату дивідендів у менший строк, у такому разі виплата дивідендів здійснюється у строк, визначений Загальними зборами акціонерів.

7.9. З метою виплати дивідендів Біржова рада для кожної виплати дивідендів своїм рішенням встановлює дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, та порядок їх виплати, а також вирішує інші організаційні питання, що стосуються виплати дивідендів. Дата складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів за простими акціями, не може бути раніше ніж через 10 (десять) робочих днів після прийняття вказаного у цьому пункті рішення Біржової ради.

7.10. Перелік осіб, які мають право на отримання дивідендів, складається в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України. Біржа в порядку, встановленому Біржовою радою, повідомляє осіб, які мають право на отримання дивідендів, про дату, розмір, порядок та строк їх виплати.

7.11. У разі відчуження акціонером належних йому акцій після дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, але раніше дати виплати дивідендів, право на отримання дивідендів залишається в особи, зазначеної у такому переліку.

7.12. Біржа у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, здійснює виплату дивідендів через депозитарну систему України або безпосередньо акціонерам. Конкретний спосіб виплати дивідендів визначається відповідним рішенням Загальних зборів акціонерів.

7.13. Біржа не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів, якщо:

1) звіт про результати емісії акцій не зареєстровано у встановленому законодавством України порядку;

2) власний капітал Біржі є меншим або у результаті такої виплати стане меншим за суму розмірів його статутного капіталу та резервного капіталу;

3) майна Біржі недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або за результатами прийняття рішення про виплату дивідендів стане недостатньо для задоволення таких вимог.

Джерело: [10]

7.14. Біржа не має права здійснювати виплату дивідендів за акціями, якщо Біржа має зобов'язання щодо обов'язкового викупу акцій на вимогу акціонерів.

7.15. Резервний капітал створюється шляхом щорічних відрахувань у розмірі не менше п'яти відсотків від чистого прибутку Біржі. Щорічні відрахування у резервний капітал здійснюються до досягнення ним 15 відсотків від розміру статутного капіталу Біржі. Рішення про використання коштів резервного капіталу приймається Загальними зборами акціонерів.

7.16. Загальні збори акціонерів мають право прийняти рішення про викуп власних акцій без подальшого зменшення розміру статутного капіталу Біржі за умови, що на день такого викупу Біржа сформує резервний капітал у розмірі сумарної номінальної вартості акцій, що будуть викуплені. Такий резервний капітал не може бути розподілений серед акціонерів Біржі та використовується виключно для підвищення номінальної вартості акцій.

7.17. Біржа покриває збитки відповідно до вимог законодавства України.

8. СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНИ БІРЖІ

8.1. У Біржі створено дворівневу структуру управління, за якої органами Біржі є:

- Загальні збори акціонерів;
- Біржова рада (Наглядова рада);
- Правління.

8.2. **ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ АКЦІОНЕРІВ** є вищим органом Біржі.

Порядок скликання та проведення Загальних зборів акціонерів визначаються відповідно до законодавства та цього Статуту.

У Загальних зборах акціонерів Біржі можуть брати участь особи, включені до переліку акціонерів, які мають право на таку участь, або їх представники. На Загальних зборах акціонерів за запрошенням особи, яка скликає Загальні збори акціонерів, також можуть бути присутні представник суб'єкта аудиторської діяльності, що надає аудиторські послуги Біржі та посадові особи Біржі незалежно від володіння ними акціями Біржі, представник органу, який представляє права та інтереси трудового колективу.

Перелік акціонерів, які мають право на участь у Загальних зборах акціонерів, складається станом на 23 годину за два робочі дні до дня проведення таких зборів у порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України.

Акціонер має право призначати свого представника для участі у Загальних зборах акціонерів. Представником акціонера на Загальних зборах акціонерів може бути фізична особа або уповноважена особа юридичної особи. Представником акціонера - фізичної чи юридичної особи на Загальних зборах акціонерів може бути інша фізична особа або уповноважена особа юридичної особи.

Представник може бути постійним чи призначеним на певний строк. До закінчення строку, відведеного на реєстрацію акціонерів для участі у Загальних зборах акціонерів, акціонер має право відкликати або замінити свого представника, повідомивши про це Реєстраційну комісію, або взяти участь у Загальних зборах особисто. Повноваження представника акціонера Біржі визначаються у довіреності, яка повинна бути оформлена відповідно до вимог законодавства України.

Представником акціонера на Загальних зборах акціонерів у разі участі у Загальних зборах акціонерів через авторизовану електронну систему може виступати депозитарна установа, що обслуговує рахунок у цінних паперах такого акціонера, на якому обліковуються належні акціонеру акції Біржі, якщо це передбачено договором, укладеним між ними. У такому разі депозитарна установа є представником акціонера на Загальних зборах акціонерів відповідно до письмово оформленого волевиявлення акціонера щодо голосування з питань порядку денного та несе відповідальність за достовірність поданої інформації щодо такого волевиявлення акціонера.

Порядок участі представника акціонера у Загальних зборах акціонерів через авторизовану електронну систему встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Особа, яку акціонер має намір уповноважити на участь у Загальних зборах акціонерів (потенційний представник), повинна завчасно повідомити такого акціонера про наявність у неї

Джерело: [10]

конфлікту інтересів, пов'язаного з реалізацією права голосу, та виконати вимоги, передбачені статтею 50 Закону України „Про акціонерні товариства".

8.3. Загальні збори акціонерів мають право приймати рішення з усіх питань діяльності Біржі, у тому числі і з тих, що передані Загальними зборами акціонерів до компетенції інших органів Біржі.

8.3.1. До виключної компетенції Загальних зборів акціонерів належить:

1) визначення основних напрямів діяльності Біржі;

2) прийняття рішення про внесення змін до Статуту Біржі, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

3) прийняття рішення про анулювання викуплених або в інший спосіб набутих акцій Біржі;

4) прийняття рішення про продаж Біржею власних акцій, які викуплені в акціонерів або набуті в інший спосіб;

5) прийняття рішення про зміну типу акціонерного товариства;

6) прийняття рішення про зміну структури управління Біржею;

7) прийняття рішення про емісію акцій, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

8) прийняття рішення про емісію цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції, а також про емісію цінних паперів на суму, що перевищує 25 відсотків вартості активів Біржі;

9) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

10) прийняття рішення про зменшення статутного капіталу;

11) прийняття рішення про дроблення або консолідацію акцій;

12) затвердження Положень про Загальні збори акціонерів та Біржову раду, а також внесення змін до них;

13) затвердження положення про винагороду членів Біржової ради або виконавчого органу, вимоги до якого встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

14) затвердження звіту про винагороду членів Біржової ради та виконавчого органу, вимоги до якого встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;розгляд звіту Біржової ради, прийняття рішення за результатами розгляду такого звіту;

15) розгляд висновків аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності та затвердження заходів за результатами розгляду такого звіту;

16) призначення суб'єкта аудиторської діяльності відповідно до вимог статті 29 Закону України „Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність";

17) затвердження результатів фінансово-господарської діяльності за відповідний рік та розподіл прибутку Біржі або затвердження порядку покриття збитків Біржі;

18) прийняття рішення про виплату дивідендів за акціями Біржі, затвердження розміру річних дивідендів з урахуванням вимог, передбачених законом, та способу їх виплати, визначення строку виплати дивідендів, якщо цей строк менший, ніж передбачений статтею 34 Закону України „Про акціонерні товариства";

19) прийняття рішення про викуп Біржею розміщених нею акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій на вимогу акціонерів;

20) прийняття рішення про невикористання акціонерами переважного права на придбання акцій додаткової емісії;

21) прийняття рішень з питань порядку проведення Загальних зборів акціонерів, затвердження регламенту Загальних зборів акціонерів;

22) обрання членів Біржової ради;

23) затвердження умов цивільно-правових або трудових договорів (контрактів), що укладаються з членами Біржової ради; встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами Біржової ради;

24) прийняття рішення про припинення повноважень членів Біржової ради, за винятком випадків, встановлених Законом України „Про акціонерні товариства" та цим Статутом;

25) обрання членів Лічильної комісії;

26) прийняття рішення про виділ та припинення Біржі, крім випадку, передбаченого абзацом другим частини першої статті 119 Закону України „Про акціонерні товариства"; про ліквідацію Біржі, обрання Ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку

Джерело: [10]

розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу;

27) обрання членів Комісії з припинення Біржі;

28) прийняття рішення про застосування Кодексу корпоративного управління, затвердженого Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, або кодексу корпоративного управління оператора організованого ринку капіталу, об'єднання юридичних осіб, або іншого кодексу корпоративного управління;

29) прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість предмета правочину перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності Біржі. Якщо Біржова рада складається не менш як на одну третину з незалежних директорів, рішення з цього питання може прийматися Біржовою радою;

30) прийняття рішення про попереднє надання згоди на вчинення значних правочинів, якщо гранична сукупна вартість таких правочинів перевищує 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності Біржі, та які можуть вчинятися Біржею протягом не більше як одного року з дати прийняття відповідного рішення, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної сукупної вартості;

31) прийняття рішення про надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю, якщо: ринкова вартість предмета правочину перевищує 10 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності Біржі (значний правочин із заінтересованістю); всі члени Біржової ради є заінтересованими у вчиненні правочину;

32) інші питання, які відповідно до законодавства України та цього Статуту віднесені до виключної компетенції Загальних зборів акціонерів.

8.3.2. До повноважень (компетенції) Загальних зборів акціонерів, які можуть бути передані іншим органам (на підставі відповідного рішення Загальних зборів акціонерів Біржі), належить:

1) затвердження кошторисів витрат діяльності Біржової ради;

2) затвердження програм фінансово-господарської діяльності.

8.4. Повноваження, передбачені п. 8.3.1. цього Статуту, що віднесені до виключної компетенції Загальних зборів акціонерів, не можуть бути передані ними для вирішення іншим органам Біржі. Компетенція Загальних зборів акціонерів може бути змінена шляхом внесення змін до Статуту або прийняття відповідного рішення Загальними зборами акціонерів.

8.5. Біржова рада зобов'язана щороку скликати річні Загальні збори акціонерів. Річні Загальні збори акціонерів проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року. Усі інші Загальні збори акціонерів, крім річних, вважаються позачерговими.

8.6. До порядку денного річних Загальних зборів акціонерів обов'язково включаються такі питання:

1) розгляд звіту Біржової ради, прийняття рішення за результатами розгляду такого звіту;

2) розгляд висновків аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності та затвердження заходів за результатами розгляду такого звіту;

3) затвердження результатів фінансово-господарської діяльності за відповідний рік та розподіл прибутку Біржі або затвердження порядку покриття збитків Біржі.

Не менше одного разу на три роки до порядку денного річних Загальних зборів обов'язково включаються такі питання:

1) обрання членів Біржової ради;

2) затвердження умов цивільно-правових або трудових договорів (контрактів), що укладаються з членами Біржової ради; встановлення розміру їх винагороди, обрання особи, яка уповноважується на підписання договорів (контрактів) з членами Біржової ради;

2) прийняття рішення про припинення повноважень членів Біржової ради, за винятком випадків, встановлених Законом України „Про акціонерні товариства" та цим Статутом.

До порядку денного річних Загальних зборів акціонерів можуть бути внесені й інші питання.

8.7. Загальні збори акціонерів скликаються Біржовою радою, крім скликання позачергових Загальних зборів акціонерами у випадках та порядку, передбаченому законодавством України та цим Статутом.

8.8. Позачергові Загальні збори акціонерів Біржі скликаються Біржовою радою:

1) з власної ініціативи;

Джерело: [10]

2) на вимогу виконавчого органу - в разі порушення провадження про визнання Біржі банкрутом або необхідності вчинення значного правочину;

3) на вимогу акціонерів (акціонера), які (який) на день подання вимоги сукупно є власниками (власником) 5 (п'ять) і більше відсотків голосуючих акцій Біржі;

4) в інших випадках, встановлених законодавством України.

Позачергові Загальні збори акціонерів скликаються Біржовою радою протягом 10 днів з дня отримання вимоги про їх скликання.

Позачергові Загальні збори акціонерів, які скликаються Біржовою радою, мають бути проведені протягом 45 днів з дати отримання Біржею вимоги про їх скликання.

У разі неприйняття Біржовою радою рішення про скликання позачергових Загальних зборів акціонерів на вимогу акціонерів (акціонера), які (який) на день подання вимоги сукупно є власниками (власником) 5 і більше відсотків голосуючих акцій Біржі, протягом 10 днів з дня отримання Біржею такої вимоги або прийняття рішення про відмову у такому скликанні, позачергові Загальні збори акціонерів можуть бути проведені акціонерами (акціонером), які (який) подавали (подавав) таку вимогу відповідно до Закону України „Про акціонерні товариства", протягом 90 днів з дня надсилання такими акціонерами (акціонером) Біржі вимоги про скликання Загальних зборів акціонерів.

8.9. Загальні збори акціонерів можуть проводитися шляхом:

1) очного голосування (далі - очні Загальні збори акціонерів), що передбачає спільну присутність акціонерів (їх представників) у день і час проведення Загальних зборів акціонерів у місці їх проведення для обговорення та прийняття рішень з питань порядку денного. Кожний акціонер має право взяти участь в очних Загальних зборах акціонерів шляхом електронного заочного голосування засобами авторизованої електронної системи у порядку, встановленому Законом України „Про акціонерні товариства" та нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

2) електронного голосування (далі - електронні Загальні збори акціонерів), що не передбачає спільної присутності акціонерів (їх представників) на Загальних зборах акціонерів та проводиться виключно шляхом електронного заочного голосування акціонерів з використанням авторизованої електронної системи у порядку, встановленому Законом України „Про акціонерні товариства" та нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

3) опитування (далі - дистанційні Загальні збори акціонерів), що не передбачає спільної присутності акціонерів (їх представників) на Загальних зборах акціонерів та проводиться шляхом дистанційного заповнення бюлетенів акціонерами і надсилання їх до Біржі через депозитарну систему України у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Спосіб проведення Загальних зборів акціонерів визначає особа, яка скликає Загальні збори акціонерів.

8.10. Повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів та проект порядку денного надсилається кожному акціонеру, зазначеному в переліку акціонерів, складеному в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України, на дату, визначену особою, яка скликає Загальні збори акціонерів. Така дата не може передувати дню прийняття рішення про скликання Загальних зборів акціонерів. Між такою датою та датою проведення Загальних зборів акціонерів має бути принаймні 30 днів (у випадку скороченої процедури скликання позачергових Загальних зборів акціонерів - 15 днів).

Зміст повідомлення акціонерів про проведення Загальних зборів акціонерів встановлюється законодавством України.

Повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів та проект порядку денного може надсилатися акціонеру у письмовій формі поштою з використанням кваліфікованої електронної довірчої послуги реєстрової електронної доставки або з використанням авторизованої електронної системи, або через депозитарну систему України чи вручається акціонеру (його уповноваженому представнику) особисто. У разі скликання Загальних зборів акціонерів Біржовою радою, повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів та проект порядку денного надсилаються акціонерам у спосіб, визначений Біржовою радою. У разі якщо особою, яка скликає Загальні збори акціонерів, є акціонери (акціонер), повідомлення про проведення

Джерело: [10]

Загальних зборів акціонерів та проект порядку денного надсилаються акціонерам через депозитарну систему України.

Не пізніше ніж за 30 днів (у випадку скороченої процедури скликання позачергових Загальних зборів акціонерів – не пізніше ніж 15 днів) до дати проведення Загальних зборів акціонерів Біржа або акціонери, які скликають Загальні збори акціонерів, додатково надсилають повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів оператору організованого ринку капіталу (операторам організованих ринків капіталу), на якому (яких) акції Біржі допущені до торгів.

Не пізніше ніж за 30 днів (у випадку скороченої процедури скликання позачергових Загальних зборів акціонерів – не пізніше ніж 15 днів) до дати проведення Загальних зборів акціонерів Біржа або акціонери, які скликають Загальні збори акціонерів, розміщують повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів у базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків.

Не пізніше ніж за 30 днів (у випадку скороченої процедури скликання позачергових Загальних зборів акціонерів - не пізніше ніж 15 днів) Біржа розміщує і до дня проведення Загальних зборів акціонерів включно забезпечує наявність на своєму веб-сайті (у разі скликання Загальних зборів акціонерами - на веб-сайті, визначеному такими акціонерами) інформації, передбаченої Законом України „Про акціонерні товариства".

У разі проведення електронних Загальних зборів акціонерів надсилання повідомлень щодо проведення Загальних зборі акціонерів, внесення змін до проекту порядку денного, надсилання акціонерами пропозицій до проекту порядку денного, надсилання повідомлення про відмову у включенні питання до проекту порядку денного здійснюються з урахуванням вимог та у строки, визначені цим Статутом та законом, через депозитарну систему України та/або авторизовану електронну систему в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Якщо цього вимагають інтереси Біржі, особа, яка скликає Загальні збори акціонерів, при прийнятті рішення про скликання позачергових Загальних зборів акціонерів може застосувати скорочену процедури скликання Загальних зборів акціонерів (крім випадків, коли порядок денний позачергових Загальних зборів акціонерів включає питання про обрання членів Біржової ради), встановивши, що повідомлення про проведення позачергових Загальних зборів акціонерів здійснюватиметься не пізніше ніж за 15 днів до дати їх проведення. У такому разі особа, яка скликає Загальні збори акціонерів, затверджує порядок денний Загальних зборів акціонерів, а повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів надсилаються та оприлюднюються не пізніше ніж за 15 днів до дня проведення Загальних зборів акціонерів.

8.11. Від дати надсилання повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів до дати проведення Загальних зборів акціонерів Біржа або акціонери, які скликають Загальні збори акціонерів, повинні надати акціонерам можливість ознайомитися з документами, необхідними для прийняття рішень з питань, включених до проекту порядку денного та порядку денного, за місцезнаходженням Біржі у робочий час, у робочі дні, в доступному місці, зазначеному в повідомленні про проведення Загальних зборів акціонерів, а в день проведення Загальних зборів акціонерів - також у місці їх проведення. Документи також можуть надаватися акціонерам в електронній формі. Під час проведення очних або електронних Загальних зборів акціонерів документи, необхідні для прийняття рішень з питань, включених до проекту порядку денного та порядку денного Загальних зборів акціонерів також надаються акціонерам через авторизовану електронну систему.

8.12. Проект порядку денного Загальних зборів акціонерів та порядок денний Загальних зборів акціонерів Біржі затверджується особою, яка скликає Загальні збори акціонерів. При затвердженні порядку денного Загальних зборів акціонерів особа, яка скликає Загальні збори акціонерів, повинна визначити наявність або відсутність взаємозв'язку між питаннями, включеними до порядку денного. Наявність або відсутність такого взаємозв'язку зазначається в рішенні про затвердження порядку денного Загальних зборів акціонерів. Наявність взаємозв'язку між питаннями, включеними до порядку денного Загальних зборів акціонерів, означає неможливість підрахунку голосів та прийняття рішення з одного питання порядку денного у разі неприйняття рішення або прийняття взаємовиключного рішення з попереднього

Джерело: [10]

(одного з попередніх) питання порядку денного. При проведенні очних Загальних зборів акціонерів питання порядку денного, щодо якого визначено взаємозв'язок, не ставиться на голосування у разі неприйняття рішення або прийняття взаємовиключного рішення з попереднього (одного з попередніх) питання порядку денного Загальних зборів акціонерів.

8.13. Кожний акціонер має право (крім випадку проведення позачергових Загальних зборів акціонерів за скороченою процедурою) внести пропозиції щодо питань, включених до проекту порядку денного Загальних зборів акціонерів, а також щодо нових кандидатів до складу органів Біржі, кількість яких не може перевищувати кількісного складу кожного з органів. Біржова рада має право внести пропозиції щодо питань, включених до проекту порядку денного Загальних зборів акціонерів.

Пропозиції вносяться не пізніше ніж за двадцять днів до дати проведення Загальних зборів акціонерів, а щодо кандидатів до складу органів Біржі – не пізніше ніж за сім днів до дати проведення Загальних зборів акціонерів.

Пропозиції щодо включення нових питань до проекту порядку денного Загальних зборів акціонерів повинні містити відповідні проекти рішень з цих питань (крім кумулятивного голосування).

Пропозиції стосовно кандидатів у члени Біржової ради мають містити інформацію про те, чи є запропонований кандидат представником акціонера (акціонерів), або про те, що кандидат пропонується на посаду члена Біржової ради - незалежного директора.

У разі подання акціонером пропозиції до проекту порядку денного Загальних зборів акціонерів щодо дострокового припинення повноважень Голови Правління одночасно обов'язково подається пропозиція щодо кандидатури для обрання Голови Правління або призначення особи, яка тимчасово здійснюватиме його повноваження.

Особа, яка скликає Загальні збори акціонерів, приймає рішення про включення пропозицій (нових питань порядку денного та/або нових проектів рішень до питань порядку денного) до проекту порядку денного та затверджує порядок денний не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до дати проведення Загальних зборів акціонерів, а щодо кандидатів до складу органів Біржі – не пізніше ніж за чотири дні до дати проведення Загальних зборів акціонерів.

Пропозиції акціонерів (акціонера), які (який) сукупно є власниками (власником) 5 або більше відсотків голосуючих акцій, а також пропозиції Біржової ради підлягають обов'язковому включенню до проекту порядку денного Загальних зборів акціонерів. У такому разі рішення особи, яка скликає Загальні збори акціонерів про включення питання до проекту порядку денного не вимагається, а пропозиція вважається включеною до проекту порядку денного, якщо вона подана з дотриманням вимог Закону України „Про акціонерні товариства". У разі внесення змін до проекту порядку денного Загальних зборів акціонерів особа, яка скликає Загальні збори акціонерів, повинна не пізніше ніж за 10 днів до дати проведення Загальних зборів акціонерів повідомити акціонерів про зміни у той самий спосіб та тих самих осіб, яким було надіслано повідомлення про проведення Загальних зборів акціонерів.

У випадку проведення позачергових Загальних зборів акціонерів за скороченою процедурою цей пункт Статуту не застосовується.

8.14. Загальні збори акціонерів визнаються правомочними за умови наявності кворуму, тобто якщо для участі в них зареєструвались акціонери (їх представники), які сукупно є власниками більш як 50 (п'ятдесят) відсотків голосуючих акцій.

Наявність кворуму Загальних зборів акціонерів визначається на момент закінчення реєстрації акціонерів для участі у Загальних зборах акціонерів на підставі переліку акціонерів (їх представників), які зареєструвалися для участі у Загальних зборах акціонерів, сформованого авторизованою електронною системою.

8.15. Реєстрація акціонерів (їх представників) проводиться на підставі переліку акціонерів, які мають право на участь у Загальних зборах акціонерів, складеного в порядку, передбаченому законодавством про депозитарну систему України, із зазначенням кількості голосів кожного акціонера. Реєстрацію акціонерів (їх представників) проводить Реєстраційна комісія, що призначається особою, яка скликає Загальні збори акціонерів. Перед реєстрацією здійснюється ідентифікація акціонерів (їх представників).

Ідентифікація акціонера (його представника) для участі у Загальних зборах акціонерів здійснюється одним із таких способів:

Джерело: [10]

1) в авторизованій електронній системі - за допомогою кваліфікованого електронного підпису та/або інших засобів електронної ідентифікації, що відповідають вимогам, визначеним Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

2) Реєстраційною комісією - на підставі документів, що ідентифікують особу акціонера (його представника).

За результатами проведення реєстрації акціонерів (їх представників) складається протокол про підсумки реєстрації.

Реєстрація акціонерів (їх представників) здійснюється авторизованою електронною системою в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Акціонер (його представник), який не зареєструвався, не має права брати участь у Загальних зборах акціонерів.

8.16. Кожний акціонер - власник голосуючих акцій має право реалізувати своє право на управління Біржею шляхом участі у Загальних зборах акціонерів та голосування через авторизовану електронну систему (у разі проведення дистанційних Загальних зборів акціонерів через депозитарну систему України). У разі проведення електронних або дистанційних Загальних зборів акціонерів кожний акціонер має право взяти участь у таких Загальних зборах та достроково проголосувати до дати їх проведення.

В очних Загальних зборах акціонер має право брати участь дистанційно через авторизовану електронну систему. У такому разі акціонеру забезпечується можливість участі в обговоренні питань порядку денного.

Голосування з питань порядку денного Загальних зборів акціонерів здійснюється з використанням бюлетенів для голосування, крім голосування з питань зміни черговості розгляду питань порядку денного та оголошення перерви у ході Загальних зборів акціонерів.

Бюлетень для голосування повинен містити інформацію, передбачену Законом України „Про акціонерні товариства".

Бюлетень для голосування на очних Загальних зборах акціонерів (у тому числі для кумулятивного голосування), що видається Реєстраційною комісією, засвідчується підписом члена Реєстраційної комісії або печаткою Біржі.

Бюлетень для голосування на очних Загальних зборах акціонерів (у тому числі для кумулятивного голосування) акціонера, який бере участь дистанційно через авторизовану електронну систему, засвідчується кваліфікованим електронним підписом акціонера та/або іншим засобом електронної ідентифікації, що відповідає вимогам, визначеним Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Бюлетень для голосування на електронних або дистанційних Загальних зборах акціонерів засвідчується кваліфікованим електронним підписом акціонера (його представника) та/або іншим засобом електронної ідентифікації, що відповідає вимогам, визначеним Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Особливості проведення голосування на електронних Загальних зборах акціонерів визначаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

8.17. Підрахунок голосів на Загальних зборах акціонерів, роз'яснення щодо порядку денного, підрахунку голосів та інших питань, пов'язаних із забезпеченням проведення голосування на очних Загальних зборах акціонерів, надає Лічильна комісія, обрана Загальними зборами акціонерів. До обрання Лічильної комісія підрахунок голосів на Загальних зборах акціонерів, роз'яснення щодо порядку денного, підрахунку голосів та інших питань, пов'язаних із забезпеченням голосування на Загальних зборах акціонерів надає Реєстраційна комісія або інша особа, яка здійснює її повноваження.

У випадку скликання очних Загальних зборів акціонерів Біржовою радою, Лічильна комісія може обиратися Біржовою радою.

До складу Лічильної комісії не можуть включатися особи, які входять або є кандидатами до складу органів Біржі.

У разі проведення електронних Загальних зборів акціонерів Лічильна комісія не обирається, а підрахунок голосів здійснює авторизована електронна система.

8.18. Під час підрахунку голосів Лічильна комісія не повинна враховувати голоси, якщо бюлетень визнаний недійсним з підстав, передбачених законодавством України.

Джерело: [10]

8.19. Головуючим та Секретарем на Загальних зборах акціонерів є особи, визначені особою, яка скликає Загальні збори акціонерів.

8.20. Голосування на Загальних зборах акціонерів проводиться за принципом: одна голосуюча акція – один голос, за винятком випадків кумулятивного голосування під час обрання членів Біржової ради, при якому загальна кількість голосів акціонерів Біржі помножується на кількість членів зазначеного органу, які обираються, а акціонер має право віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами.

Голосування з питань порядку денного Загальних зборів акціонерів, що проводяться шляхом електронного голосування, здійснюється акціонерами (їх представниками) шляхом заповнення бюлетеня для голосування, що фіксується авторизованою електронною системою протягом строку, встановленого особою, яка скликає Загальні збори акціонерів.

Підрахунок результатів голосування з питань порядку денного електронних Загальних зборів акціонерів здійснюється авторизованою електронною системою.

8.21. Підсумки кожного голосування фіксуються у протоколі про підсумки голосування, який оформляється відповідно до законодавства України.

Протоколи про підсумки голосування додаються до протоколу Загальних зборів акціонерів. Рішення Загальних зборів акціонерів вважається прийнятим з моменту складання протоколу про підсумки голосування.

Підсумки голосування оголошуються на Загальних зборах акціонерів, під час яких проводилося голосування.

8.22. Рішення Загальних зборів акціонерів приймаються більш як трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у Загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій:

1) прийняття рішення про внесення змін до Статуту Біржі, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

2) прийняття рішення про зміну типу акціонерного товариства;

3) прийняття рішення про зміну структури управління Біржею;

4) прийняття рішення про емісію акцій, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

5) прийняття рішення про анулювання викуплених або в інший спосіб набутих акцій Біржі;

6) прийняття рішення про продаж Біржею власних акцій, які викуплені у акціонерів або набуті в інший спосіб;

7) прийняття рішення про емісію цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції, а також про емісію цінних паперів на суму, що перевищує 25 відсотків вартості активів Біржі;

8) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

9) прийняття рішення про зменшення розміру статутного капіталу Біржі;

10) прийняття рішення про викуп Біржею розміщених нею акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій на вимогу акціонерів;

11) прийняття рішення про виділ та припинення Біржі, крім випадку, передбаченого абзацом другим частини першої статті 119 Закону України „Про акціонерні товариства"; про ліквідацію Біржі, обрання Ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу.

Рішення про надання згоди на вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість предмета такого правочину становить 50 (п'ятдесят) і більше відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності Біржі, приймається більш як 50 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості.

Рішення з питання обрання членів Біржової ради приймається шляхом кумулятивного голосування в порядку, передбаченому цим Статутом, Положеннями про Біржову раду та законодавством України. Обраними вважаються ті кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів акціонерів порівняно із іншими кандидатами. Члени Біржової ради вважаються

Джерело: [10]

обраними, а Біржова рада вважається сформованою виключно за умови обрання повного кількісного складу цього органу шляхом кумулятивного голосування.

При прийнятті рішення щодо надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю (якщо ринкова вартість предмета правочину перевищує 10 (десять) відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності Біржі (значний правочин із заінтересованістю); всі члени Біржової ради є заінтересованими у вчиненні правочину) акціонери, заінтересовані у вчиненні правочину із заінтересованістю (значного правочину із заінтересованістю), не мають права голосу, а рішення з цього питання приймається більшістю голосів незаінтересованих акціонерів, які зареєструвалися для участі в Загальних зборах акціонерів та яким належать голосуючі з цього питання акції.

Рішення про невикористання акціонерами переважного права на придбання акцій додаткової емісії приймається більш як 95 (дев'яносто п'ять) відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості, які зареєструвалися для участі у Загальних зборах акціонерів та є власниками голосуючих з цього питання акцій.

Рішення про оголошення перерви у Загальних зборах акціонерів до наступного дня приймається не менше ніж трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у Загальних зборах акціонерів та є власниками акцій, голосуючих принаймні з одного питання, що розглядатиметься наступного дня.

Рішення про зміну черговості розгляду питань порядку денного Загальних зборів акціонерів приймається не менше трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у цих Загальних зборах акціонерів.

З усіх інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів акціонерів (більше 50 (п'ятдесят) відсотків голосів акціонерів), які зареєструвалися для участі у Загальних зборах акціонерів та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій.

8.23. За рішенням особи, яка скликає Загальні збори акціонерів, можуть проводитися дистанційні Загальні збори акціонерів. У такому разі волевиявлення акціонерів фіксується шляхом опитування, що проводиться через депозитарну систему України.

Порядок проведення дистанційних Загальних зборів акціонерів встановлюється Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

8.24. Рішення, прийняті Загальними зборами акціонерів, оформляються Протоколом Загальних зборів акціонерів, який повинен містити відомості, передбачені законодавством України.

Протокол Загальних зборів акціонерів складається протягом 10 днів моменту закриття Загальних зборів акціонерів та підписується Головуючим і Секретарем Загальних зборів акціонерів.

Протокол електронних Загальних зборів акціонерів формується авторизованою електронною системою та засвідчується Центральним депозитарієм цінних паперів у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Протокол Загальних зборів акціонерів протягом 5 робочих днів з дня його складення, але не пізніше 10 днів з дати проведення Загальних зборів акціонерів, розміщується на вебсайті Біржі.

Рішення, прийняті Загальними зборами акціонерів в межах їх компетенції, обов'язкові для виконання всіма акціонерами, як присутніми, так і відсутніми на Загальних зборах акціонерів, а також всіма органами Біржі.

8.25. **БІРЖОВА РАДА** є колегіальним органом Біржі, що в межах компетенції, визначеної законодавством України, цим Статутом та Положенням про Біржову раду здійснює управління Біржею, а також контролює та регулює діяльність Правління.

Біржова рада як орган відповідальний за здійснення нагляду професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків встановлює стратегічні цілі Біржі, контролює актуальність таких цілей та періодично оцінює прогрес у їх досягненні. Біржова рада затверджує внутрішні положення, що регулюють діяльність органів управління Біржі (крім тих, що віднесені до виключної компетенції Загальних зборів акціонерів, функціонування системи внутрішнього контролю, а також внутрішні політики щодо надання послуг клієнтам (крім документів нормативно-технічного характеру), контролює адекватність та ефективність виконання їхніх вимог. Біржова рада вживає відповідних заходів для усунення будь-яких недоліків, виявлених під час контролю.

Джерело: [10]

8.26. Члени Біржової ради обираються Загальними зборами акціонерів виключно шляхом кумулятивного голосування в порядку, передбаченому цим Статутом, Положенням про Біржову раду та законодавством України, з числа фізичних осіб, які мають повну цивільну дієздатність. До складу Біржової ради обираються акціонери або особи, які їх представляють їхні інтереси (далі – представники акціонерів), та/або незалежні директори.

Незалежним директором є фізична особа, що обирається (обрана) членом Біржової ради та відповідає вимогам, встановленим Законом України „Про акціонерні товариства".

Члени Біржової ради повинні відповідати кваліфікаційним вимогам щодо ділової репутації та професійної придатності, встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Члени Біржової ради повинні приділяти достатньо часу для виконання покладених на них обов'язків.

Член Біржової ради не може бути одночасно членом Правління або корпоративним секретарем Біржі та займати інші посади у Біржі.

Члени Біржової ради обираються у кількості дев'яти осіб строком на три роки, з правом переобрання. Одна й та сама особа може обиратися до складу Біржової ради неодноразово.

Якщо по закінченню трирічного строку Загальними зборами акціонерів не були прийняті рішення, передбачені підпунктами 23-25 пункту 8.3.1 цього Статуту, повноваження членів Біржової ради припиняються, крім повноважень з підготовки та проведення Загальних зборів акціонерів.

Член Біржової ради повинен виконувати свою обов'язки особисто і не може передавати власні повноваження іншій особі.

Повноваження члена Біржової ради дійсні з моменту його обрання Загальними зборами акціонерів. Член Біржової ради, обраний як представник акціонера або групи акціонерів, може бути замінений таким акціонером або групою акціонерів у будь-який час. У разі заміни члена Біржової ради – представника акціонера повноваження відкликаного члена Біржової ради припиняються, а новий член Біржової ради набуває повноваження з моменту отримання Біржею письмового повідомлення від акціонера (акціонерів), представником якого (яких) є відповідний член Біржової ради.

Акціонери та член Біржової ради, який є їхнім представником, несуть солідарну відповідальність за відшкодування збитків, завданих Біржі таким членом Біржової ради.

У разі якщо в процесі роботи Біржової ради кількість її членів стає менше половини її кількісного складу, Біржова рада повинна ініціювати скликання позачергових Загальних зборів акціонерів з метою обрання нового складу Біржової ради. Позачергові Загальні збори повинні бути проведені протягом трьох місяців з дати прийняття Біржовою радою рішення щодо скликання Загальних зборів акціонерів.

Загальні збори акціонерів Біржі можуть прийняти рішення про дострокове припинення повноважень членів Біржової ради та одночасне обрання нових членів. Оскільки обрання членів Біржової ради здійснюється шляхом кумулятивного голосування, рішення Загальних зборів акціонерів про дострокове припинення повноважень може прийматися тільки стосовно всіх членів Біржової ради.

Голова Біржової ради обирається членами Біржової ради з їх числа простою більшістю голосів від загального складу Біржової ради. Голова керує роботою Біржової ради та організовує виконання рішень Загальних зборів акціонерів та Біржової ради.

Член Біржової ради здійснює свої повноваження, дотримуючись умов цивільно-правового договору чи трудового договору (контракту) з Біржею та відповідно до законодавства України, Статуту Біржі та Положення про Біржову раду. Акціонер (акціонери), представник якого (яких) обраний членом Біржової ради, може обмежити повноваження представника як члена Біржової ради.

8.27. Без рішення Загальних зборів акціонерів повноваження члена Біржової ради з одночасним припиненням договору (контракту) припиняються:

1) за його бажанням за умови письмового повідомлення про це Біржу за два тижні;

2) в разі неможливості виконання обов'язків члена Біржової ради за станом здоров'я;

3) в разі набрання законної сили вироком чи рішенням суду, яким його засуджено до покарання, що виключає можливість виконання обов'язків члена Біржової ради;

Джерело: [10]

4) у разі набрання законної сили рішенням суду щодо визнання особи такою, яка не може вважатися незалежним директором та/або рішенням суду, за яким члена Біржової ради визнано винним у порушенні обов'язків посадової особи органів акціонерного товариства, передбачених статтею 89 Закону України „Про акціонерні товариства";

5) у разі смерті, визнання його недієздатним, обмежено дієздатним, безвісно відсутнім, померлим;

6) у разі отримання Біржею письмового повідомлення про заміну члена Біржової ради, який є представником акціонера;

7) у разі отримання Біржею письмового повідомлення від незалежного директора про складання своїх повноважень у зв'язку з тим, що він перестає відповідати вимогам, визначеним Законом України „Про акціонерні товариства";

8) у разі якщо член Біржової ради є посадовою особою іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності Біржі;

9) у разі відчуження акціонером (акціонерами), представником якого (яких) є член Біржової ради, всіх належних йому (їм) акцій Біржі;

10) у разі обрання Головою, членом Правління Біржі або призначення корпоративним секретарем.

8.28. До компетенції Біржової ради належить вирішення питань, передбачених законодавством України, Статутом Біржі та Положенням про Біржову раду.

До виключної компетенції Біржової ради належить:

1) встановлення стратегічних цілей Біржі, контроль актуальності таких цілей та періодична оцінка прогресу в їх досягненні; затвердження бізнес-планів (бізнес-стратегій);

2) затвердження внутрішніх положень, якими регулюється діяльність Біржі та її органів (крім тих, що віднесені до виключної компетенції Загальних зборів акціонерів), функціонування системи внутрішнього контролю, а також затвердження внутрішніх політик щодо надання послуг клієнтам (крім документів нормативно-технічного характеру), здійснення контролю щодо адекватності та ефективності виконання їхніх вимог;

3) утворення комітету Біржової ради (визначення відповідальної особи, на яку покладаються обов'язки забезпечення функцій комітету (комітетів), крім комітету з управління ризиками), визначення переліку питань, які передаються йому (їй) для вивчення й підготовки (предмет відання), затвердження внутрішнього положення, що регулює діяльність комітету (відповідальної особи), визначення персонального складу комітету;

4) затвердження річного звіту Біржі;

5) прийняття рішення про збільшення розміру статутного капіталу Біржі у випадках, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

6) прийняття рішення про внесення змін до Статуту Біржі у випадках, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

7) призначення членів Дисциплінарної та Арбітражної комісій;

8) підготовка та затвердження проекту порядку денного та порядку денного Загальних зборів акціонерів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до проекту порядку денного, крім випадків скликання акціонерами позачергових Загальних зборів акціонерів;

9) прийняття рішення про проведення річних або позачергових Загальних зборів акціонерів відповідно до цього Статуту та у випадках, встановлених Законом України „Про акціонерні товариства";

10) затвердження форми і тексту бюлетеня для голосування на Загальних зборах акціонерів;

11) прийняття рішення про емісію Біржею інших, ніж акції, цінних паперів;

12) прийняття рішення про викуп розміщених Біржею інших, крім акцій, цінних паперів;

13) затвердження ринкової вартості майна у випадках, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства";

14) обрання Голови та Секретаря Біржової ради;

15) обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу;

16) затвердження умов контрактів, що укладаються з членами виконавчого органу; встановлення розміру їхньої винагороди; визначення особи, яка підписуватиме контракти (договори) від імені Біржі з головою та членами виконавчого органу;

Джерело: [10]

17) прийняття рішення про відсторонення голови або члена виконавчого органу від здійснення повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу;

18) обрання та припинення повноважень голови і членів інших органів Біржі, крім виконавчого органу;

19) призначення на посаду і звільнення з посади керівника підрозділу внутрішнього аудиту (внутрішнього аудитора), керівника комплаєнс-підрозділу (комплаєнс-менеджера), керівника підрозділу з управління ризиками (ризик-менеджера);

20) затвердження умов трудових договорів, що укладаються з працівниками підрозділу внутрішнього аудиту (з внутрішнім аудитором), встановлення розміру їхньої винагороди, у тому числі заохочувальних та компенсаційних виплат;

21) здійснення контролю за своєчасністю надання (оприлюднення) Біржею достовірної інформації про її діяльність відповідно до законодавства, опублікування Біржею інформації про кодекс корпоративного управління, що використовується Біржею; здійснення контролю за розкриттям інформації відповідно до вимог Закону України „Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" та надання інформації клієнтам;

22) розгляд звіту виконавчого органу та затвердження заходів за результатами його розгляду;

23) обрання Реєстраційної комісії, за винятком випадків, встановлених Законом України „Про акціонерні товариства";

24) узгодження умов договору на надання аудиторських послуг та обрання особи, уповноваженої на підписання такого договору з суб'єктом аудиторської діяльності;

22) затвердження та надання рекомендацій Загальним зборам акціонерів за результатами розгляду аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо фінансової звітності Біржі для прийняття рішення щодо нього;

25) визначення дати складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядку та строків виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного відповідно до Закону України „Про акціонерні товариства";

26) визначення дати складення переліку акціонерів, які мають бути повідомлені про проведення Загальних зборів акціонерів та мають право на участь у Загальних зборах акціонерів;

27) вирішення питань про участь Біржі у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях;

28) вирішення питань про створення та/або участь в будь-яких юридичних особах, їх реорганізацію та ліквідацію;

29) вирішення питань про створення, реорганізацію та/або ліквідацію структурних та/або відокремлених підрозділів Біржі, крім випадків, коли за рішенням Біржової ради вирішення зазначених питань делеговано виконавчому органу Біржі;

30) вирішення питань, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства" в разі злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення Біржі;

31) прийняття рішення щодо отримання/видачі Біржею фінансової допомоги/позики/кредиту незалежно від суми такої допомоги/позики/кредиту;

32) прийняття рішення щодо укладення Біржею договору дарування та/або вчинення правочинів, пов'язаних зі звільненням другої сторони за договором, укладеним з Біржею, від виконання прийнятих цією стороною на себе зобов'язань, або прощення боргу;

33) затвердження умов провадження звичайної господарської діяльності Біржі;

34) визначення критеріїв значних правочинів Біржі в межах, встановлених законодавством України; прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину або попереднє надання згоди на вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість предмета такого правочину становить від 10 (десяти) до 25 (двадцяти п'яти) відсотків вартості активів Біржі за даними останньої фінансової звітності Біржі;

35) прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість предмета такого правочину перевищує 25 (двадцять п'ять) відсотків вартості активів Біржі за даними останньої фінансової звітності Біржі (рішення може прийматися Біржовою радою, якщо Біржова рада складається не менше як на одну третину з незалежних директорів);

Джерело: [10]

54) затвердження річного бюджету Біржі та контроль за його реалізацією;

55) вирішення інших питань, що належать до виключної компетенції Біржової ради згідно із законодавством України та цим Статутом.

8.29. Питання, що належать до виключної компетенції Біржової ради, не можуть вирішуватися іншими органами Біржі, крім Загальних зборів акціонерів. Біржова рада може включити до порядку денного Загальних зборів акціонерів будь-яке питання, що віднесено до її компетенції, для вирішення питання Загальними зборами акціонерів.

Компетенція Біржової ради може бути змінена шляхом внесення змін до Статуту або прийняття відповідного рішення Загальними зборами акціонерів.

8.30. Організаційною формою роботи Біржової ради є чергові та позачергові засідання. Засідання Біржової ради проводяться за необхідністю, але не менше одного разу на три місяці. У випадку отримання заяви про звільнення одного з членів Правління скликання засідання Біржової ради є обов'язковим.

Засідання Біржової ради та/або прийняття нею рішень бути проведено шляхом опитування, в тому числі з використанням програмно-технічного комплексу, або шляхом проведення аудіо- або відеоконференції відповідно до Положення про Біржову раду.

Засідання Біржової ради скликаються за ініціативою Голови Біржової ради або на вимогу члена Біржової ради. Засідання Біржової ради також скликається на вимогу Правління, Голови Правління або члена Правління, які беруть у ньому участь.

Посадові особи системи внутрішнього контролю Біржі та суб'єкт аудиторської діяльності, що надає аудиторські послуги Біржі, мають право вимагати скликання засідання Біржової ради та приймати участь у засіданнях Біржової ради.

Засідання Біржової ради вважається правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини її складу. У разі дострокового припинення повноважень одного чи кількох членів Біржової ради і до обрання всього складу Біржової ради засідання Біржової ради є правомочним для вирішення питань відповідно до її компетенції, за умови, що кількість членів Біржової ради, повноваження яких є чинними, становить більше половини її загального складу.

На засіданні Біржової ради кожний член Біржової ради має один голос. Рішення Біржової ради вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини (проста більшість) членів Біржової ради від їх загальної кількості, які мають права голосу. У разі якщо голоси розділилися порівну, голос Голови Біржової ради є вирішальним.

Якщо член Біржової ради є особою, заінтересованою у вчиненні правочину (представником особи, заінтересованої у вчиненні правочину), він не має права голосу з питання вчинення такого правочину. Рішення про вчинення правочину із заінтересованістю приймається більшістю голосів присутніх на засіданні членів Біржової ради, які не є заінтересованими у вчиненні правочину (далі - незаінтересовані члени Біржової ради). Якщо на такому засіданні присутній лише один незаінтересований член Біржової ради, рішення про вчинення правочину із заінтересованістю приймається таким членом одноосібно.

Протокол засідання Біржової ради оформлюється протягом 5 робочих днів після проведення засідання. Протокол засідання Біржової ради підписується Головою та Секретарем Біржової ради.

Питання організації, проведення засідань Біржової ради та її комітетів, складання протоколів засідань Біржової ради та її комітетів, зберігання та надання доступу до матеріалів засідань Біржової ради та її комітетів, фінансування діяльності комітетів, не врегульовані цим Статутом, регулюються Положенням про Біржову раду та положеннями про відповідні комітети Біржової ради.

8.31. Біржова рада з числа її членів обов'язково створює постійно діючий комітет з управління ризиками.

Біржова рада створює з числа її членів постійно діючі комітет з питань аудиту (аудиторський комітет), комітет з питань комплаєнсу, комітет з питань визначення винагороди посадовим особам Біржі (комітет з винагород) та комітет з питань призначень або визначає з числа членів Біржової ради відповідальну особа (відповідальних осіб), на яку (яких) покладаються обов'язки забезпечення функцій відповідного комітету (комітетів). Предмет відання комітету з питань аудиту (аудиторського комітету) може бути об'єднаний з предметом відання комітету з управління ризиками та комітету з питань комплаєнсу.

8.37.5. організація виконання рішень Загальних зборів акціонерів щодо використання прибутку Біржі;

8.37.6. визначення організаційної структури Біржі; затвердження штатного розпису та посадових інструкцій;

8.37.7. прийняття на роботу та звільнення Головного бухгалтера Біржі, укладення з ним від імені Біржі трудового договору (контракту);

8.37.8. з урахуванням положень цього Статуту визначення розміру, порядку та умов оплати праці працівників Біржі;

8.37.9. призначення керівників філій та представництв Біржі;

8.37.10. забезпечення проведення аудиторської перевірки діяльності Біржі на вимогу акціонера (акціонерів), який (які) є власником (власниками) 5 і більше відсотків голосуючих акцій Біржі;

8.37.11. схвалення рішення Голови Правління щодо відкриття/закриття поточних рахунків, рахунків в цінних паперах та будь-яких інших рахунків Біржі;

8.37.12. надання згоди на видачу Головою Правління Біржі довіреностей третім особам;

8.37.13. прийняття рішення про укладення, внесення змін, розірвання Головою Правління правочинів щодо відчуження (в будь-який спосіб), надання на умовах фінансового лізингу, передачі в заставу тощо майна Біржі, або здійснення разового платежу грошовими коштами на суму, яка перевищує суму грошових коштів, яка визначена у Положенні про Правління;

8.37.14. вирішення інших питань щодо діяльності Біржі, крім тих, які віднесені до виключної компетенції Загальних зборів акціонерів Біржі та Біржової ради.

8.38. Правління приймає рішення на своїх засіданнях, які проводяться у разі необхідності. Засідання скликаються Головою Правління або його Першим заступником (у випадку відсутності чи неможливості скликати засідання Головою Правління). Позачергові засідання Правління Біржі скликаються на вимогу хоча б одного з членів Правління.

Засідання Правління може проводитися шляхом очного голосування або шляхом опитування відповідно до Положення про Правління.

8.39. Засідання є правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини складу Правління.

8.40. На засіданні Правління кожний член Правління має один голос. Рішення Правління вважається прийнятим, якщо за нього проголосували більше половини складу Правління.

8.41. Рішення Правління оформлюється Протоколом засідання Правління Біржі, який повинен бути підписаний всіма присутніми на засіданні членами Правління. Ведення Протоколу засідання Правління здійснюється Головою Правління, а у випадку його відсутності – його Першим заступником або іншим членом Правління. Оформлення протоколів, їх зберігання покладається на Першого заступника Голови Правління Біржі. Протоколи або завірений підписом Голови Правління витяг з Протоколу, повинні бути в будь-який час надані акціонеру на його письмову вимогу в порядку, визначеному у Положенні про Правління Біржі.

8.42. За рішенням Голови Правління проведення засідання Правління та/або прийняття ним рішень може бути проведено шляхом опитування, в тому числі з використанням програмно-технічного комплексу, або шляхом проведення аудіо- або відеоконференції відповідно до Положення про Правління.

8.43. Право першого підпису від імені Біржі належить Голові Правління та Першому заступнику Голови Правління Біржі. Порядок вчинення ними дій від імені Біржі визначається цим Статутом, рішеннями Правління та Положенням про Правління Біржі.

8.44. Правом користування печаткою Біржі наділені Голова Правління та його Перший заступник.

8.45. Голова Правління, в межах своєї компетенції, згідно із законодавством України, цим Статутом, Положенням про Правління та контрактом, укладеним з ним:

8.45.1. здійснює оперативне керівництво діяльністю Біржею;

8.45.2. забезпечує виконання рішень, що прийняті Загальними зборами акціонерів, Біржовою радою чи Правлінням;

8.45.3. розпоряджається майном та грошовими коштами Біржі з урахуванням вимог пункту 8.37.13 цього Статуту, а також рішень органів Біржі, прийнятими в межах їх компетенції;

8.45.4. з урахуванням положень цього Статуту без довіреності діє від імені Біржі, в тому числі, укладає договори, угоди, вчиняє інші правочини, представляє інтереси Біржі в державних органах і органах місцевого самоврядування, судах тощо;

8.45.5. з урахуванням положень цього Статуту відкриває (закриває) поточні, депозитні та інші рахунки Біржі, в тому числі в іноземній валюті; відкриває (закриває) рахунки в цінних паперах;

8.45.6. здійснює розпорядження коштами, цінними паперами за відповідними рахунками Біржі, з урахуванням положень цього Статуту;

8.45.7. приймає на роботу та звільняє працівників Біржі (крім Головного бухгалтера), укладає від імені Біржі трудові договори (контракти);

8.45.8. подає свої пропозиції Правлінню щодо визначення умов оплати праці працівникам Біржі;

8.45.9. у межах компетенції, передбаченої законодавством України та цим Статутом, приймає рішення, видає накази та розпорядження з усіх питань діяльності Біржі, крім тих, які віднесені до виключної компетенції Загальних зборів акціонерів, Біржової ради та Правління;

8.45.10. видає довіреності третім особам в межах, передбачених п.8.37.12. цього Статуту та законодавством України;

8.45.11. забезпечує дотримання норм законодавства про працю, застосовує засоби заохочення, накладає дисциплінарні стягнення, якщо інше не передбачено цим Статутом та Положенням про Правління;

8.45.12. здійснює інші дії, необхідні для забезпечення виконання рішень органів Біржі, а також для досягнення цілей діяльності Біржі.

8.46. Для вчинення Головою Правління дій, передбачених у п.8.45.3. Статуту необхідне прийняття рішення Правлінням Біржі.

Компетенція Правління та Голови Правління може бути змінена шляхом внесення змін до цього Статуту або прийняття відповідного рішення Загальними зборами акціонерів.

8.47. Відсутність письмового підтвердження згоди відповідного органу Біржі на вчинення Головою Правління дій (для здійснення яких згідно зі Статутом необхідно прийняття рішення відповідним органом) є підставою визнання вчиненого ним від імені Біржі правочину недійсним.

8.48. У випадку надання згоди на здійснення оплати з банківських рахунків Біржі шляхом підписання рахунків, платіжних доручень і т.і. Головою Правління (тобто – «візування»), на цих документах також повинен бути присутній підпис Головного бухгалтера (в разі його наявності), який має право другого підпису.

8.49. У випадку неможливості виконання Головою Правління своїх повноважень (в тому числі, через хворобу, відпустку, відрядження і т.і., крім звільнення) повноваження Голови Правління виконує його Перший заступник або інший член Правління, чи інша особа з числа працівників Біржі, визначені Головою Правління. Перший заступник Голови Правління або інший член Правління, або інша особа з числа працівників Біржі має право діяти від імені Біржі без довіреності в межах повноважень Голови Правління, визначених цим Статутом та законодавством.

8.50. Будь-який член Правління може бути відсторонений за рішенням Біржової ради від виконання ним своїх трудових обов'язків у випадку:

- систематичного невиконання своїх обов'язків перед Біржею;
- перешкоджання своїми діями досягненню цілей та завдань Біржі;
- виявлення зловживань своїм посадовим становищем.

Питання щодо дострокового припинення повноважень одного з членів Правління може бути ініційовано Біржовою радою або Правлінням. Письмове обґрунтування такого рішення повинно бути направлене Голові Біржової ради для вирішення питання щодо скликання засідання Біржової ради.

9. ПОСАДОВІ ОСОБИ БІРЖІ. ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ ПРАВОЧИНІВ, ЩОДО ВЧИНЕННЯ ЯКИХ Є ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЬ

9.1. Голова та члени Біржової ради, Голова та члени Правління, а також Головний бухгалтер є посадовими особами Біржі.

9.2. У разі необхідності на Біржі може бути введена посада Корпоративного секретаря. Корпоративний секретар є посадовою особою Біржі, яка призначається Біржовою радою та їй підпорядковується.

Корпоративний секретар відповідає за ефективну поточну взаємодію Біржі з акціонерами, інвесторами та іншими зацікавленими особами, координацію дій Біржі щодо захисту прав та інтересів акціонерів, підтримання ефективної роботи Біржової ради.

Основними завданнями Корпоративного секретаря є:

- забезпечення підготовки та проведення Загальних зборів акціонерів, засідань Біржової ради та її комітетів, засідань Правління, складання протоколів цих органів, підготовка витягів з протоколів та їх засвідчення;
- забезпечення надання своєчасної та достовірної інформації про Біржу органам Біржі, акціонерам та/або інвесторам та іншим зацікавленим особам;
- зберігання документів Біржі, включаючи архів Біржі;
- забезпечення зв'язку з акціонерами, у тому числі роз'яснення акціонерам їх прав, розгляд звернень акціонерів щодо порушення їх прав; надання відповідей на запити акціонерів або інвесторів;
- надання органам Біржі висновків та розробка пропозицій щодо приведення внутрішніх документів Біржі у відповідність до норм законодавства України;
- виконання функцій голови Лічильної комісії.

З метою встановлення на Біржі прозорого документообігу та чіткого дотримання порядку організаційної діяльності органів Біржі на Корпоративного секретаря покладаються функції секретаря Загальних зборів акціонерів, Біржової ради, комітетів Біржової ради, Правління, Арбітражної та Дисциплінарної комісій.

Корпоративний секретар повинен володіти необхідними для виконання своїх функцій знаннями та бездоганною репутацією.

9.3. Голова та члени Біржової ради; Голова та члени Правління та Головний бухгалтер Біржі, а також керівники відокремлених* та спеціалізованих структурних підрозділів, філій та представництв повинні відповідати професійним вимогам встановленим нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

9.4. Посадові особи Біржі повинні діяти добросовісно та розумно в найкращих інтересах Біржі, в межах повноважень наданих цим Статутом, внутрішніми положеннями Біржі та законодавством України.

Посадові особи Біржі повинні повідомляти інформацію про наявність у них заінтересованості у вчиненні Біржею будь-якого правочину .

9.5. Особою, заінтересованою у вчиненні Біржею правочину, може бути будь-яка з таких осіб:

1) посадова особа органу Біржі або її афілійована особа;

2) акціонер, який одноосібно або спільно з афілійованими особами володіє не менш як 25 відсотками голосуючих акцій Біржі, його афілійована особа (крім випадків, коли акціонер прямо або опосередковано володіє 100 відсотками голосуючих акцій Біржі);

3) юридична особа, в якій будь-яка з осіб, передбачених підпунктами 1 та 2 цього пункту, є посадовою особою або контролером такої юридичної особи;

4) афілійована особа Біржі.

Особа вважається заінтересованою у вчиненні Біржею правочину, якщо вона:

1) є стороною такого правочину або членом виконавчого органу юридичної особи, яка є стороною правочину або здійснює контроль над юридичною особою, яка є іншою стороною правочину;

2) отримує винагороду за вчинення такого правочину від Біржі (посадових осіб Біржі) або від особи, яка є стороною правочину;

3) відповідно до умов такого правочину набуває майно;

4) бере участь у правочині як представник або посередник (крім представництва Біржі посадовими особами).

9.6. Особа, заінтересована у вчиненні правочину зобов'язана протягом 3 (трьох) робочих днів з моменту виникнення в неї заінтересованості письмово поінформувати Біржу про наявність у неї такої заінтересованості, шляхом подання до Правління Біржі такої інформації:

1) ознаки заінтересованості особи у вчиненні правочину;

2) проект правочину.

9.7. Правління Біржі протягом 5 (п'яти) робочих днів з дня отримання такої інформації зобов'язане надати проект правочину і пояснення щодо ознак заінтересованості Біржовій раді.

Рішення про надання згоди на вчинення Біржею правочину із заінтересованістю, приймається Біржовою радою протягом 30 (тридцяти) робочих днів з дня отримання від Правління необхідної інформації про правочин, у вчиненні якого є заінтересованість.

9.8. Рішення про надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю приймається більшістю голосів незаінтересованих членів Біржової ради, присутніх на засіданні Біржової ради. Якщо на такому засіданні присутній лише один незаінтересований член Біржової ради, рішення про надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю приймається таким членом одноосібно.

У випадках, передбачених законодавством України та цим Статутом рішення про надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю приймається Загальними зборами акціонерів.

9.9. Приховування посадовою особою інформації або неповідомлення про особисту заінтересованість є підставою для притягнення цієї особи до цивільно-правової, матеріальної або дисциплінарної відповідальності та дострокового припинення її повноважень.

10. ТРУДОВИЙ КОЛЕКТИВ БІРЖІ

10.1. Трудовий колектив Біржі складають усі громадяни, в тому числі іноземці та особи без громадянства, які своєю працею беруть участь в її діяльності на основі трудового договору (контракту), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з Біржею.

10.2. Біржа самостійно встановлює форми та системи оплати праці, розміри заробітної плати для кожного працівника, а також інших видів винагороди працівників.

10.3. Соціальні та трудові права працівників гарантуються законодавством України.

10.4. Внутрішніми положеннями Біржа може встановлювати додаткові (крім передбачених законодавством України) трудові та соціально-побутові пільги для працівників або їхніх окремих категорій.

10.5. Посадові особи Біржі та інші особи, які перебувають з Біржею у трудових відносинах, не мають права вимагати від акціонера - працівника Біржі надання відомостей про те, як він голосував чи як має намір голосувати на Загальних зборах акціонерів, або про відчуження акціонером - працівником Біржі своїх акцій чи намір їх відчуження, або вимагати видачі довіреності на участь у Загальних зборах акціонерів.

У разі порушення вимог, передбачених частиною першої п. 10.5. цієї статті посадова особа Біржі притягається до адміністративної і цивільно-правової відповідальності, цивільно-правовий чи трудовий договір (контракт) з нею розривається, повноваження припиняються та/або вона звільняється із займаної посади.

11. УЧАСНИКИ ОРГАНІЗОВАНОГО РИНКУ КАПІТАЛУ ТА УЧАСНИКИ БІРЖОВИХ ТОРГІВ НА ТОВАРНОМУ РИНКУ

11.1. У здійсненні операцій на організованому ринку капіталу мають право брати участь інвестиційні фірми, що мають відповідну ліцензію на провадження професійної діяльності на ринках капіталу з торгівлі фінансовими інструментами та інші особи, можливість участі яких у торгах передбачена законодавством (учасники організованого ринку капіталу).

11.2. У здійсненні операцій на товарному ринку мають право брати участь члени Біржі: юридичні особи – акціонери (засновники), інші юридичні особи - резиденти і нерезиденти, а також фізичні особи – підприємці. Від імені членів Біржі діють біржові брокери – фізичні особи, зареєстровані на Біржі, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів Біржі, яких вони представляють. Біржовим брокерам забороняється розголошувати комерційні таємниці щодо здійснюваних за їх участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному. Біржа здійснює реєстрацію біржових брокерів шляхом внесення до відповідного реєстру біржових брокерів.

11.3. Відносини між Біржею та учасниками торгів на організованому ринку капіталу та товарному ринку регулюються законодавством України, нормативними актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, відповідними Правилами функціонування

організованого ринку (Правилами Біржі) та договорами, укладеними між Біржею та учасниками торгів.

12. ПРИПИНЕННЯ БІРЖІ ТА ВИДІЛ

12.1. Біржа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

Біржа також може бути ініціатором створення однієї або кількох акціонерних товариств, шляхом передачі йому (їм) згідно з розподільчим балансом частини своїх майна, прав та обов'язків без припинення Біржі (виділ).

12.2. Виділ, злиття, приєднання, поділ і перетворення Біржі здійснюється за рішенням Загальних зборів акціонерів, які вирішують питання про затвердження умов злиття або приєднання, поділу, виділу або перетворення, а також інші питання, пов'язані із виділом, злиттям, приєднанням, поділом, перетворенням Біржі відповідно до законодавства України.

У випадках, передбачених законодавством України, виділ, злиття, приєднання, поділ, перетворення Біржі здійснюється за рішенням:

- суду;
- відповідних органів державної влади.

12.3. У разі здійснення злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення за рішенням Загальних зборів акціонерів, Біржова рада складає проект умов злиття, приєднання, поділу, виділу, перетворення, який має відповідати вимогам Закону України „Про акціонерні товариства" та вчиняє інші дії, передбачені законодавством України при злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворення.

12.4. Умови злиття, приєднання, поділу, виділу, перетворення затверджуються Загальними зборами акціонерів.

12.5. Біржова рада складає детальний письмовий звіт з поясненням проекту умов злиття, приєднання, поділу, виділу та викладенням його економічно-правового підґрунтя, зокрема з обґрунтуванням коефіцієнта конвертації акцій.

12.6. Біржова рада та акціонери можуть отримати письмовий звіт незалежного експерта щодо проекту умов злиття, приєднання, поділу, виділу відповідно до статей 123 та 130 Закону України „Про акціонерні товариства", в якому експерт зазначає власну думку щодо справедливості та доречності коефіцієнта конвертації акцій.

12.7. Протягом 30 днів з дати оприлюднення протоколу Загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про припинення Біржі шляхом поділу, перетворення або виділу, а в разі припинення шляхом злиття або приєднання - з дати оприлюднення протоколу Загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення Загальними зборами акціонерів останнього з акціонерних товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні, Біржа зобов'язана письмово повідомити про це своїх кредиторів і розмістити повідомлення про ухвалене рішення у базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків. Біржа зобов'язана повідомити про прийняття такого рішення також кожного оператора організованого ринку капіталу, що здійснює управління організованим ринком, на якому акції Біржі допущені до торгів.

Кредитор, вимоги якого не забезпечені договорами застави, гарантії чи поруки, протягом 20 днів з дня надсилання йому повідомлення, може звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір Біржі однієї з таких дій:

1) забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договорів застави, гарантії чи поруки;

2) дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором, якщо інше не передбачено правочином між Біржею та кредитором.

Якщо кредитор у визначений строк не звернувся до Біржі з письмовою вимогою вважається, що він не вимагає від Біржі вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним.

Злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення Біржі не може бути завершено до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

12.8. Біржа зобов'язана здійснити оцінку та викуп акцій акціонерів, які вимагають цього, у разі, коли ці акціонери не голосували „за" прийняття Загальними зборами акціонерів рішення про виділ, злиття, приєднання, поділ, перетворення Біржі. Оцінка та викуп акцій здійснюються у відповідності до законодавства України.

12.9. Порядок здійснення процедури припинення або виділу визначається рішенням Загальних зборів акціонерів Біржі, цим Статутом, умовами злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення та законодавством України.

12.10. Біржа ліквідується за рішенням:

- Загальних зборів акціонерів;
- суду у випадках, встановлених законодавством України.

12.11. Порядок ліквідації Біржі визначається законодавством України, цим Статутом, рішеннями судових органів (у разі ліквідації за рішенням господарського суду), а також рішеннями Загальних зборів акціонерів.

12.12. Комплекс організаційно-правових заходів щодо ліквідації Біржі здійснює Ліквідаційна комісія, до якої переходять повноваження Біржової ради та Правління. Персональний склад Ліквідаційної комісії затверджується органом, який прийняв рішення про ліквідацію.

12.13. З метою виконання покладених на неї повноважень Ліквідаційна комісія:

1) організовує здійснення повідомлення про припинення юридичної особи та про порядок і строк заявлення кредиторами вимог до Біржі;

2) вживає заходів щодо інвентаризації майна Біржі, а також майна її філій та представництв, дочірніх підприємств, господарських товариств, а також майна, що підтверджує її корпоративні права в інших юридичних особах, виявляє та вживає заходів щодо повернення майна, яке перебуває у третіх осіб;

3) забезпечує проведення незалежної оцінки майна Біржі;

4) вживає заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості Біржі;

5) закриває рахунки, відкриті у фінансових установах, крім рахунка, який використовується для розрахунків з кредиторами під час ліквідації Біржі;

6) реалізує майно Біржі;

7) здійснює розрахунки з кредиторами Біржі у порядку, передбаченому законодавством України;

8) вживає заходів щодо закриття відокремлених підрозділів Біржі (філій, представництв);

9) звільняє працівників Біржі з урахуванням положень чинного трудового законодавства України;

10) до затвердження ліквідаційного балансу складає та подає податковим та іншим органам звітність за останній звітний період;

11) складає ліквідаційний баланс та надає його на затвердження органу, який прийняв рішення про ліквідацію;

12) здійснює інші заходи, необхідні для ліквідації Біржі.

12.14. Незалежна оцінка майна Біржі під час її ліквідації здійснюється у порядку, передбаченому законодавством України.

12.15. За підсумками ліквідації Ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс, який затверджується органом, що прийняв рішення про ліквідацію Біржі.

12.16. Особливості припинення Біржі як професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків встановлюються нормативно-правовими актами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

12.17. Біржа є такою, що припинилася шляхом злиття, приєднання, поділу або перетворення, з дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань запису про її припинення.

12.18. Виділ Біржі вважається завершеним з дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань запису про створення акціонерного товариства, що виділилося.

12.19. Ліквідація Біржі вважається завершеною, а Біржа - такою, що припинилося, з дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань запису про проведення державної реєстрації припинення Біржі шляхом ліквідації.

13. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТУТУ БІРЖІ

13.1. Внесення змін до Статуту Біржі є виключною компетенцією Загальних зборів акціонерів, крім випадків, передбачених Законом України „Про акціонерні товариства".

13.2. Рішення Загальних зборів акціонерів з питань внесення змін до Статуту Біржі приймаються більш як трьома чвертями голосів акціонерів Біржі, які зареєструвалися для участі у Загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій.

13.3. Зміни до Статуту Біржі набирають чинності для третіх осіб з моменту їх державної реєстрації.

14. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

14.1. Положення цього Статуту щодо проведення електронних Загальних зборів акціонерів та функціонування авторизованої електронної системи набирають чинності з 1 січня 2024 року відповідно до абзацу 2 частини першої розділу XIX Закону України „Про акціонерні товариства".

14.2. У випадку визнання недійсним будь-якого з положень цього Статуту всі інші положення зберігають свою чинність.

14.3. У випадку розбіжностей між нормами Статуту та внутрішніми документами Біржі, перевагу мають положення цього Статуту.

14.4. У випадку внесення змін до законодавства України та у разі розбіжностей між нормами таких нормативно-правових актів та нормами цього Статуту, цей Статут застосовується в частині, що не суперечить нормам таких нормативно-правових актів.

14.5. Цей Статут набирає чинності для третіх осіб з моменту його державної реєстрації.

Голова Правління
АТ „УКРАЇНСЬКА БІРЖА"

_____ **Артемій ЄРШОВ**

місто

ЧАСТИНА ІІ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

РОЗДІЛ 6
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ОРГАНІЗОВАНИХ ТОВАРНИХ РИНКАХ

6.1. Організаційні засади біржової торгівлі.

6.2. Подвійний голосовий аукціон на біржі.

6.3. Інтернет-трейдинг – сучасна технологія біржової торгівлі.

<u>Ключові слова:</u> біржа, товарна біржа, біржова торгівля, голосовий аукціон, простий аукціон, подвійний голосовий аукціон, інтернет-трейдинг, технології біржової торгівлі, біржові посередники.

6.1. Організаційні засади біржової торгівлі

Організація біржової торгівлі на товарних біржах та її ефективність залежить від багатьох факторів – як від спеціалізації товарної біржі, особливостей біржових активів, так і від технології біржової торгівлі.

У попередньому розділі вже зверталась увага на те, що кожна біржа має розроблені під її специфіку роботи – Правила біржової торгівлі, які обов'язково враховують вимоги чинного законодавства.

Біржові процеси включають в себе взаємопов'язані біржові операції, що виконуються учасниками ринку в певній послідовності та враховують специфіку проведення біржових торгів. Організаційні засади біржової торгівлі специфічні, залежно від технології біржової торгівлі. Проте, для усіх технологій біржової торгівлі властиві певні схожі риси [1-5]:

- вивчення попиту та пропозиції товарних активів на національних та глобальних рівнях;

- за межами біржі і вихід брокера на біржу;

- узгодження умов укладання угод на біржі між брокерами, які представляють інтереси покупців та продавців;

- оформлення та реєстрація біржових контрактів після проведення біржових торгів;

- клірингові розрахунки за проведеними угодами на біржових майданчиках;

- поставка біржових активів вкінці виконання біржових контрактів на біржах.

На успішну організацію і проведення біржової торгівлі на організованих товарних ринках впливають декілька важливих показників (рис. 6.1.) [1-5].

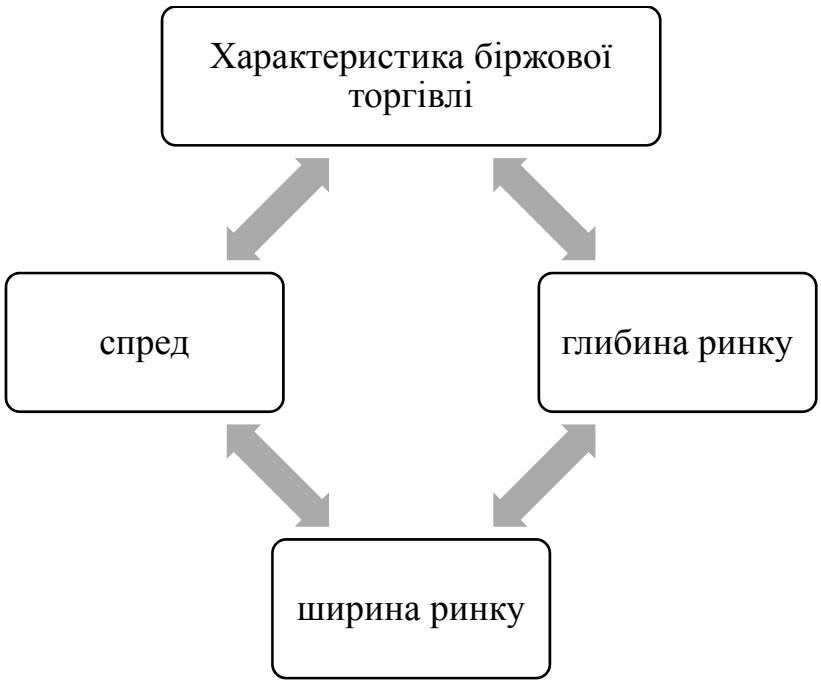

Рис. 6.1. Характеристики біржової торгівлі на товарних ринках

Джерело: [1-5]

Глибина ринку вказує на кількість наявних на організованих товарних ринках базових активів. Глибина ринку, найчастіше, свідчить про стан розвитку біржової торгівлі в країні. Широкий асортимент товарів може свідчати про початковий рівень розвитку, тоді як наявність стандартизованих активів, переважно сировини, вказує на сучасний рівень розвитку біржових товарних ринків.

Ширина ринку – характеризує наявність кількості учасників, які приймають участь у біржовій торгівлі. Велика кількість учасників є позитивним фактором, який вказує на зростання ліквідності біржової торгівлі.

Спред – це показник, який характеризує наявний розрив між цінами покупців та цінами продавців на біржових товарних ринках. У біржовому стакані завжди можна побачити мінімальні ціни покупців та максимальні ціни продавців. Ціновий спред дозволяє працювати на біржових майданчиках спекулянтів та використовувати цей показник у своїх спекулятивних сперпозиціях.

Організація біржової торгівлі передбачає проведення біржового аукціону. Використання аукціонів на біржових майданчиках також пройшло тривалу еволюцію удосконалення та розвитку. Прості аукціони з часом змінились на подвійний голосовий аукціон, а пізніше на електронний аукціон.

Таким чином, біржова торгівля у свій час розпочалася із аукціонної технології торгівлі включаючи наступні аукціони [1-5]:

- простий аукціон на підвищення або пониження цін;
- заочний аукціон або аукціон «натемну»;
- подвійний голосовий аукціон.

Прості аукціони допомогли біржовим учасникам на початку активізувати біржову торгівлю, адже вони сприяли формуванню біржового ціноутворення при незначному обсязі попиту і пропозиції.

Найпоширенішою формою простого аукціону був англійський аукціон, технологія якого полягала у оголошенні стартової ціни біржового активу з можливістю її підвищення під час конкуренції між покупцями за біржовий актив. Англійський аукціон також ще називають аукціоном на підвищення.

Важливо відмітити що у будь-якому аукціоні важливе місце відводиться формуванню техніки біржового ціноутворення. Аукціон вимагає ще до початку визначити, так званий крок ціни. Ціна може підніматись або опускатись на встановлений розмір. Крок ціни або тік використовується у всіх видах біржових аукціонів, у тому числі і в електронному.

Голландський аукціон – це технологія торгівлі на товарних біржах, яка передбачає встановлення на початку торгів максимальної ціни продавців, з можливістю поступового зниження. Придбає біржовий товар той учасник, якого задовольнить перший рівень запропонованої ціни.

Заочні аукціони («натемну») – це аукціони, які проводяться без прямої участі біржових учасників. Їх технологія передбачає подачу анонімних пропозицій від покупців, пізніше біржовий актив придбають ті покупці, які запропонували кращу ціну.

Виникнення ф'ючерсної торгівлі сприяло і винаходу нового виду аукціону – подвійного голосового аукціону. Вперше його застосували на американських товарних біржах. Подвійний аукціон є найбільш ефективним технологічним рішенням, адже він підвищує рівень конкуренції між покупцями та продавцями.

Технологія подвійного голосового аукціону передбачає одночасну участь у торгівлі як покупців, так і продавців.

Безперервний голосовий аукціон являється різновидом подвійного аукціону. За даної форми аукціону біржові члени – брокери, які представляли покупців та продавців можуть одночасно знаходитись в одному біржовому місці і укладати угоди після оголошення ціни маклером. Пізніше вони проводять. По суті, самостійні торгівці – вигукуючи свої ціни. Таким чином, один покупець має право укладати одночасно декілька угод і з різними продавцями та за різними цінами [1-5].

У світовій біржовій практиці сьогодні застосовуються різні типи аукціонів, які були наведені вище. Технологія і організація проведення біржових торгів на вітчизняних організованих товарних ринках сьогодні переважно проходить за англійським аукціоном, хоча на двох основних товарних біржах застосовується подвійний аукціон у електронній формі [1-5].

Безперервний аукціон також є основним на провідних європейських та американських біржових майданчиках.

Біржова торгівля на організованих товарних ринках поєднує послідовні, взаємодоповнюючі технологічні операції щодо організації купівлі-продажу біржових активів.

Специфіка вітчизняної біржової торгівлі на організованих товарних ринках заключається у тому, що основна робота, що визначає ефективність біржової торгівлі товарними активами, переважно здійснюється не на біржових майданчиках. Позабіржові угоди тривалий час були більш використовуваними серед вітчизняних учасників товарних ринків, натомість біржова торгівля використовувалась для активізації процесів біржового ціноутворення, особливо на ринках сільськогосподарської продукції.

Усі залучені клієнти мають вивчити технологію біржової торгівлі і всі необхідні етапи проведення біржових торгів на товарних біржах до початку роботи з брокерами. Водночас, залучаючи нових клієнтів, всі брокерські контори обов'язково мають зорієнтувати їх щодо порядку і правил біржової торгівлі, умов і техніки біржових операцій. Зміст біржових заявок на продаж або купівлю біржових активів обов'язково враховує цінову кон'юнктуру та аналіз поточної біржової ситуації з метою встановлення ціни при подачі заявок [1-5].

Організаційний процес біржової торгівлі товарними активами включає 3 послідовні операції на товарних біржах [1-5]:

- підготовку до проведення біржової торгівлі;

- організацію або проведення біржових торгів;

- реєстрацію й оформлення укладених біржових угод або фіксацію відкритих біржових позицій.

Порядок виконання біржових операцій відрізняється регламентом правил біржової торгівлі, затвердженими товарними біржами (додатки до розділу 6.). Для того, щоб клієнти мали можливість працювати на біржовому ринку, необхідно заключити з брокерськими конторами договори-доручення.

Розміщення заявок від клієнтів на товарних біржах нині відбувається електронно без прямої участі брокерів.

Важливим елементом технологічної частини в організації біржової торгівлі є обов’язкове інформування усіх учасників щодо проведення біржових торгів.

Доступ на товарних біржах до біржових торгових залів обмежений і, як правило, дозвіл мають лише брокери (учасники біржових товарних ринків) та їх помічники. Доступ до біржових торгових залів та обмеження описані на кожній біржі правилами біржової торгівлі, що включають перелік осіб, які мають право вільно входити на товарну біржу) [1-5].

6.2. Подвійний голосовий аукціон на біржі

Технологія біржової торгівлі в залі відрізняється специфікою організації укладання і виконання угод під час торгової сесії у торговому залі. Брокери повинні знаходитися біля біржового піту в той момент, коли оголошується їх заявка. Якщо вони не присутні протягом цього часу, вони вважається відсутніми на відкритті позицій, тому запропоновані ними інструменти знімаються з торгів у цей день, а до брокерів застосовуються штрафні санкції (брокерська фірма має відшкодувати витрати біржі, які пов'язані з підготовкою торгових процедур) [1-5].

Брокери не мають права також скасовувати свої замовлення під час торгів. Біржові торги проводяться брокерами (разом з помічниками), які сидять в біржовій ямі. Початок біржової торгівлі на товарних біржах сигналізується звуковим сигналом. Брокери представляють свої заявки клієнтів та роблять оголошення про деталі угод. Фактична торгівля починається пізніше, включаючи голосовий аукціон [1-5].

На біржах з інформаційними електронними табло в залах біржової торгівлі на них висвітлюються всі заявки від брокерів, що видно на електронному табло у встановленій часовій послідовності. Вказується номер та шифр кожного біржового інструменту, номер брокера-продавця, ціна пропозиції та умови розрахунків. Товари, не зазначені в інформаційному табло

не можуть бути купленими чи проданими під час біржової сесії, а тільки на позабіржовій [1-5].

На біржах без електронної системи торгівлі, технологія передбачає використання аукціону з голосу. Це означає, що брокери на біржі по черзі пропонують інструменти на продаж.

Коли брокер з торгівлі товарними активами оголошує свій інструмент із заявки клієнта, брокер з купівлі, який висловив зацікавленість у цьому інструменті, починає вести переговори про угоду за допомогою голосу та професійної мови біржових жестів. Цей процес, відомий як подвійний голосовий аукціон, який відбувається відповідно до затверджених правил біржової торгівлі, залежно від обставин переговорного процесу в біржовому залі, і контролюється біржовим працівником – маклером, який присутній у біржовій ямі під час торгів. Усна домовленість, досягнута брокерами під час публічних торгів на біржі, фіксується біржовим працівником і вноситься у біржову торгівельну систему [1-5].

Зафіксовані біржовими працівниками усні домовленості між брокерами, що продають і купують у торговому залі під час торгової сесії, оформляються і реєструються на товарній біржі у відповідності з правилами біржової торгівлі (додатки до розділу 6.).

Угода визнається біржовою, якщо вона заявлена і зареєстрована на товарній біржі не пізніше терміну – наступного дня після дати проведення біржових торгів та є правочинною з моменту реєстрації на товарній біржі.

Попередня реєстрація угоди здійснюється шляхом заповнення торгової заявки на купівлю-продаж, яка фіксується на терміналі брокером і подається брокеру в біржовій ямі для її виконання. Угоди повинні бути обов’язково зареєстровані у строки, встановлені певними правилами біржової торгівлі (наприклад, це може скласти 2 години після закриття біржових торгів) [1-5].

Якщо під час укладання біржової операції одна чи дві сторони відмовляються від виконання чи реєстрації біржової угоди, навіть якщо вона була усно вже погоджена брокерами і зафіксована біржовими співробітниками,

то до брокерів застосовуються штрафні санкції за порушення норм правил біржової торгівлі.

Брокер має право перевірити наявність і якість запропонованого біржового активу та платоспроможність покупця. Це право може бути реалізоване безпосередньо на біржі за умови, що брокер-продавець гарантує поставку (наприклад, протягом 3-х днів після закриття біржових торгів).

Клірінговий відділ товарної біржі надсилає тоді платіжні документи сторонам угоди (брокерам) і стягує з них біржову комісію (відсоток від вартості біржової угоди для обох сторін) за послуги, що надані після укладення біржової угоди, а також за реєстрацію цієї угоди. Після оплати брокер оформляє біржовий контракт і відправляє його на узгодження клієнту (безпосередньо або через посередника) для виконання ним біржової угоди [1-5].

Клієнт, отримавши контракт від біржового брокера, зобов'язаний виконати його за умовами біржової угоди. Відмова від здійснення угоди, укладеної брокером й зареєстрованої на товарній біржі, може, крім санкцій за біржові контракти, публічно оголошених на біржі, призвести до позбавлення продавця або покупця інструменту права торгувати на товарній біржі. Брокерські контори, що надають послуги таким клієнтам, можуть бути згодом оштрафовані товарною біржою [1-5].

Якщо клієнт брокера відмовляється від виконання біржової угоди після реєстрації, брокер не звільняється від сплати біржових зборів і комерційної компенсації.

Спори між брокерами та між учасниками біржової торгівлі щодо укладення та розірвання біржових контрактів вирішуються у відповідності з нормативно-правовими актами державного регулювання та правилами біржової торгівлі. Нагляд і контроль за біржовими операціями виконується у порядку, встановленому також правилами біржової торгівлі. Ці обов'язки покладаються, перш за все, на Виконавчий комітет товарної біржі, який спеціально призначається від членів товарної біржі [1-5].

Товарна біржа не несе відповідальності за невиконання контрагентом своїх зобов'язань. З метою інформування ринкових учасників про біржові цінові котирування, товарну кон'юнктуру, рух й структуру попиту та пропозиції брокерські контори систематично висвітлюють інформацію [1].

Як зазначалося вище, іноземні товарні біржі еволюціонували від торгівлі реальними активами (спот) до торгівлі ф'ючерсами та опціонами. Відповідно, організаційна структура та методика біржової торгівлі також еволюціонували [1].

Особливо в останнє десятиліття відбулися значні зміни в розвитку нових технологій біржової торгівлі на організованих товарних ринках. Сьогодні існує лише кілька бірж: Лондонська біржа металів, Бразильська товарна біржа та кілька інших товарних бірж, які все ще використовують традиційні технології залової торгівлі [1].

Сучасні електронні системи біржової торгівлі товарними активами будуть детально розглянуті в наступному пункті. Слід зазначити, що інтернет-технологія торгівлі на електронних біржах також базується на сучасних прикладах класичної технології ф'ючерсної торгівлі [1].

Біржі, як і раніше, залишаються центрами, куди учасники біржової торгівлі приходять для здійснення певних комерційних торгових операцій. Але якщо на початку існування товарних бірж всі етапи торгівлі відбувалися всередині біржової будівлі у торгових залах, то сьогодні всі великі біржі розвинули інтернет-сервіси для прийому клієнтських заявок [1].

Таким чином, товарні біржі зараз мають 2 групи робочих органів: централізовані та периферійні. Останні є централізованими службами, тобто вони приймають замовлення клієнтів і передають їх на товарну біржу для виконання. Периферійні служби включають філії й дочірні брокерські компанії, а іноді незалежних індивідуальних брокерських агентів, яких називають суб-брокерами. Роль периферійних служб полягає у підтримці взаємозв'язків з клієнтами й обробці їх замовлень [1].

Центральні служби товарної біржі розташовані безпосередньо в головній будівлі. Ці служби включають операційний або торговий зал, головний офіс брокерських контор, реєстраційне бюро та інформаційно-аналітичні відділи.

Ф'ючерсна та готівкова торгівля кожним видом товару проводиться на окремих біржових торгових майданчиках. Торговий зал може бути розділений на кілька спеціалізованих секцій, де торгуються окремі товари та товарні активи. На одному торговому майданчику торгівля відбувається щонайменше в 4 секціях. Така організація характерна для товарних і фондових бірж США. Наприклад, Чиказька товарна біржа CBOT, має торговельний зал з 6 секціями для торгівлі ф'ючерсами на сільськогосподарську продукцію, курси валют, процентні ставки за облігаціями та фондові індекси. Кількість секцій, зазвичай, визначається загальними зборами біржі [1].

Західноєвропейські товарні біржі, зазвичай, мають окремі торгові зали або кімнати для кожного активу. Розмір, планування та обладнання біржових торгових залів різниться, але всі торгові зали повинні відповідати певним стандартам, щоб бути зручними для біржових трейдерів. Приміщення та секції повинні бути просторими й вміщати багато ринкових учасників. На перший погляд, ці вимоги можуть здатися очевидними, але насправді вони дуже важливі. Навіть найкраще стандартизовані ф'ючерсні контракти не можуть бути успішними, якщо товарна біржа занадто мала, недоступна для членів та працівників біржі або має акустичні недоліки, що перешкоджають використанню подвійного голосового аукціону [1].

Зі збільшенням обсягів біржових торгів біржове обладнання стало серйозною проблемою й потребувало нових технічних спеціалістів біржі. Наприклад, для розміщення інформаційних табло потрібні були високі стелі. Ці проблеми змусили чиказькі товарні біржі побудувати нові власні будівлі з відповідним плануванням [1].

Торгові біржові зали найбільших бірж займають великі площі – від десятків до сотень квадратних метрів. Площа торгового залу найбільшої у світі американської біржі CBOT займала 5 000 кв. м.

Біржі та їхні торгові секції спроектовані були таким чином, щоб максимально полегшити біржову торгівлю для її ринкових суб’єктів. На американських товарних біржах спеціальна біржова секція називається "pit". Це піднята восьмикутна платформа зі сходами, що ведуть вниз на висоту біржового торгового залу (рис. 6.2.) [1].

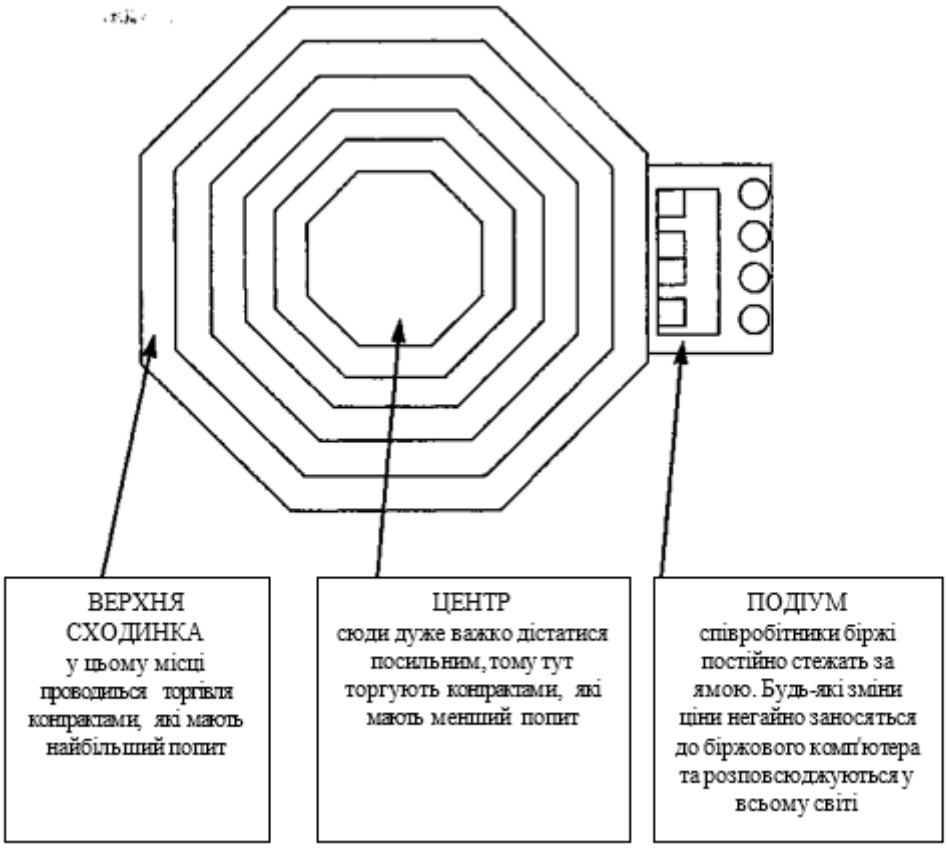

Рис. 6.2. Схема торгової секції на товарній біржі

Джерело: [1]

Таке розташування ярусів гарантує, що всі покупці й продавці можуть бачити один одного. Кількість цих ярусів у ямі відповідає кількості місяців, на які торгуються ф'ючерси та опціони. Так, верхній ярус призначений для найближчої позиції, нижній – для найвіддаленішої позиції і, як правило, є найменш торгованим. У "біржовій ямі" трейдери розташовуються відповідно до

місяців поставки, де вони торгують. Тому трейдер, який займає певну позицію в "біржовій ямі", повинен заздалегідь повідомити своїх партнерів про інструмент і місяць поставки, яким він має намір торгувати [1].

На деяких європейських товарних біржах торгові ями організовані у вигляді кільця, наприклад Лондонська біржа металів.

Головні офіси брокерських контор, як правило, розташовані не в головній будівлі товарної біржі, а в окремій. У цьому випадку співробітникам брокерських контор й торгових компаній виділяються офісні приміщення в будівлі товарної біржі [1-5].

Брокерські місця на біржі – це окремі кабіни, обладнані телефонами, іншими технічними засобами. Кожне місце на біржі має унікальний номер і шифр. Такі місця належать біржовим членам. Інші учасники можуть орендувати місце у біржових членів на певний період часу [1-5].

Біржова контора на товарній біржі повинна своєчасно реєструвати всі транзакції та надавати інформацію про це. З цією метою поблизу біржових ям розміщуються біржові працівники, які реєструють транзакції та виводять їх на інформаційне табло. Це наглядачі за біржовими цінами, представники компетентного біржового органу, які стежать за дотриманням торгових процедур, і представники клірингових центрів, які проводять розрахунки. Всі вони спостерігають, щоб не було помилок при торгівлі активами у біржових ямах [1-5].

Важливими є також комунікаційні та інформаційні інструменти. Кожна товарна біржа повинна забезпечити інфраструктуру, яка з'єднує товарну біржу з офісами брокерських контор. Члени товарної біржі повинні мати можливість швидко отримувати замовлення від клієнтів й повідомляти про біржові торги та поточну цінову інформацію. Для цього потрібні технічні засоби зв’язку. Екрани і відео монітори зараз широко використовуються для відображення інформації на біржах та інформації про різні події, що впливають на біржову торгівлю. Інформаційні табло, зазвичай, розташовуються в центрі біржового торгового залу, де біржові трейдери в будь-який час можуть отримати необхідну цінову

інформацію про хід біржових торгів. Інформаційне табло постійно оновлюється під час біржової торгівлі в торговому залі [1-5].

Таким чином, на інформаційних табло на товарних біржах відображається наступна інформація [1-5]:

- ціна, початкова, найвища, найнижча, розрахункова;

- обсяги торгівлі;

- кількість відкритих позицій.

Більшість товарних бірж у всьому світі надають інформацію про інші товарні активи, що торгуються на їхніх біржових майданчиках, ціни ф'ючерсних контрактів на інших товарних біржах і фондових біржах, а також різні новини [1-5].

При цьому біржі не тільки отримують інформацію, але й передають її. Поточні та остаточні котирування передаються членами біржі – брокерськими конторами своїм клієнтам [1-5].

Найважливішим аспектом технології біржової торгівлі є сама процедура торгівлі. У торгівлі ф'ючерсними контрактами та опціонами беруть участь члени біржі, тобто клірингові організації та брокери, які мають право здійснювати торгівлю та мають свої членські місця [1-5].

Торги на фондових й товарних біржах відбуваються у чітко визначений час – торгову сесію, за чітко визначеними правилами біржової торгівлі. Торгові сесії обмежені в часі, їхній початок й кінець суворо визначені. Зазвичай вони оголошуються звуковим сигналом – дзвоном. Наприклад, про початок торгів на Чиказькій товарній біржі сповіщає гучний дзвін. Ф'ючерсними контрактами не можна торгувати до оголошення початку аукціону або після його закінчення. Відповідно до правил інших товарних бірж – угоди, укладені до або після закриття аукціону не вважаються біржовими і не реєструються. Для забезпечення часової та просторової концентрації попиту й пропозиції до учасників біржових торгів, які порушують біржові правила, застосовуються штрафні санкції [1-5].

У Великій Британії деякі біржі займають більш ліберальну позицію щодо торгівлі до і після торгової сесії. Наприклад, Лондонська біржа металів навіть планує певний проміжок часу (10-15 хвилин до і після аукціону) для позабіржової торгівлі. Однак така торгівля не визнається і не гарантується біржою [1-5].

Визначення біржою часу очікування є не лише організаційним питанням. Для кожного товарного активу біржа встановлює графік, який враховує години роботи інших товарних бірж (національних або міжнародних), що торгують цим самим товаром. Така процедура полегшує арбітраж, беручи до уваги цінову інформацію, що переважає на інших ринках. Такі коригування застосовуються на Нью-Йоркській та Лондонській біржах, де торгують нафтою та нафтопродуктами. Розклади коригуються таким чином, щоб час закриття торгів у Лондоні збігався з часом відкриття торгів у Нью-Йорку. Це гарантує, що біржовий ринок цього товару відкритий майже 24 години на добу [1-5].

Торги на товарній біржі, зазвичай, відбуваються двічі на день, і час торгових сесій заздалегідь визначений. Під час торгових сесій бувають також перерви (5-10 хвилин).

Торги на американській біржі відбуваються між усіма членами біржі протягом відведених для цього годин. На деяких біржах Японії та Великобританії торгова сесія поділяється на кілька спеціальних сесій, під час яких торгівля між членами біржі відбувається тільки через маклера, тобто в порядку надходження заявок на продаж і купівлю. Між спеціальними сесіями відбувається вільна торгівля [1-5].

У деяких випадках вільна торгівля відбувалася під час спеціальних сесій. Це стосується Токійської товарної біржі та Лондонської біржі металів. Існують також інші причини для проведення спеціальних сесій у цих випадках. Наприклад, на Лондонській біржі металів в одній ямі відбуваються торги кількома товарами, але не одночасно, а по черзі [1-5].

Тому для кожного металу існує спеціальна 5-ти хвилинна сесія. Після перших торгів через невелику перерву, торги відновлюються в 5-ти хвилинній сесії.

Під час торгів у біржовій ямі діють закони попиту та пропозиції, а ціни визначаються відповідно до власної оцінки брокерами поточної цінової ситуації.

У світі існує кілька способів торгівлі біржовими активами, найпоширеніший з яких – відкрита торгівля, де угоди укладаються за допомогою голосових вигуків, які іноді посилюються сигналами певних положень рук або жестами [1-5].

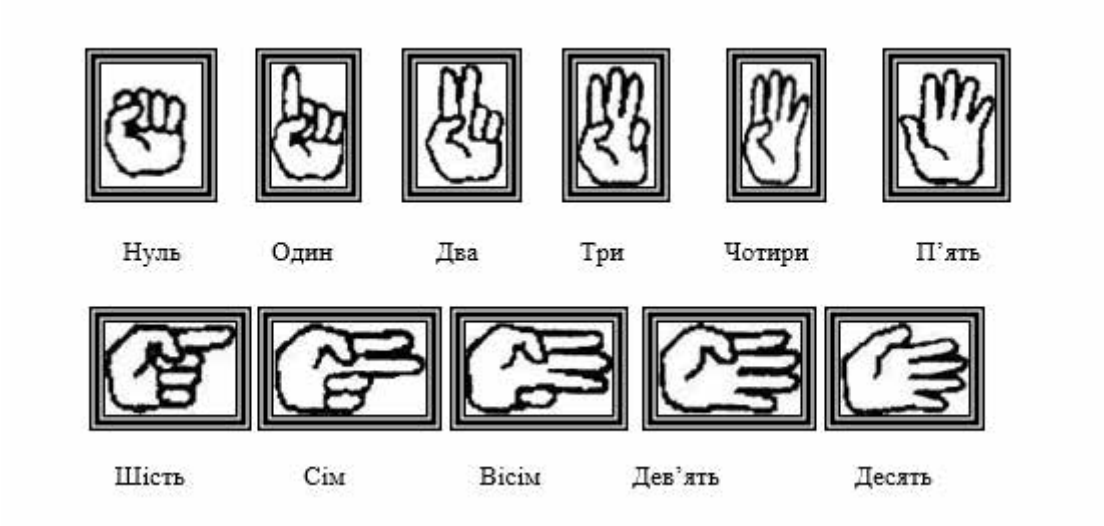

Рис. 6.3. Використання жестів рук у біржовому залі

Джерело: [1]

Під час подвійного голосового аукціону брокери використовують вигуки і стандартні сигнали жестів рук, щоб робити свої пропозиції, а також уточнювати свої усні угоди щодо ціни та обсягу укладених контрактів, коли торгівля стає занадто активною [1-5].

Положення руки вказує на те, чи продає брокер, чи купує. Якщо долоня брокера спрямована до себе – це пропозиція на купівлю. Якщо долоня спрямована від себе – це пропозиція на продаж. Покажіть ціну продажу або купівлі за допомогою пальців, витягнувши долоню і всі пальці горизонтально.

Знак руки також вказує на кількість лотів, які брокер хоче купити або продати – використовуємо пальці вертикально [1-5].

Продавці та покупці оголошують свої пропозиції одночасно. Торгові технології гарантують, що ціни зрештою зблизяться. Для зручності торгівлі кожна біржа встановлює мінімальний діапазон коливання цін [1-5].

Рис. 6.4. Використання жестів рук у біржовому залі

Джерело: [1]

Під час торгів кілька покупців можуть запропонувати однакову ціну. У такому випадку пріоритет отримує той, хто першим оголосить цю ціну. Якщо неможливо визначити пріоритет, то перевага надається учаснику з більш значущою ставкою за кількістю, тобто з найбільшою кількістю контрактів. У цьому випадку для інших брокерів невиконання замовлення клієнта вважається об'єктивною причиною і відповідна брокерська фірма не несе відповідальності перед клієнтом за невиконання замовлення [1-5].

Для визначення цінових пропозицій продавця і покупця встановлений певний порядок вигуків. Покупець спочатку вигукує ціну, а потім кількість. І навпаки, продавець спочатку вигукує кількість, а потім ціну. Ціни зазвичай вказуються в скороченій формі [1-5].

Особлива увага приділяється одягу брокерів. Оскільки всі транзакції мають бути негайно зафіксовані, брокери в біржовій ямі повинні одразу впізнавати один одного. Тому всі брокери носять відмітні значки, які вказують на їхні повноваження торгувати. На кожному бейджі є біржові ініціали, за якими брокерів розпізнають і реєструють під час торгів. Ці ініціали ніколи не повторюються. Правила біржі також вимагають, щоб персонал залу носив різнокольорові жакети [1-5].

Незалежні брокери зазвичай носять яскраві куртки, щоб їх було легко помітити в залі. Вони також можуть носити піджак того ж кольору, що і представник компанії, яка є членом розрахункової палати, що використовується для розрахунків за угодами [1-5].

Для успішного функціонування біржового ринку важливо, щоб замовлення біржових трейдерів оброблялися вчасно та ефективно. Існують чітко визначені механізми прийняття, виконання та розрахунків за заявками [1-5].

Накази, отримані від клієнтів, негайно передаються на товарну біржу для виконання. В кінці біржового залу знаходиться телефонний комутатор, який негайно обробляє велику кількість замовлень, що надходять на біржу від компаній та приватних клієнтів.

На кожному етапі обробки замовлення відображається час виконання, щоб гарантувати, що замовлення буде виконано якнайшвидше. При отриманні наказу брокер на біржі ставить на бланку ордера штамп із зазначенням часу отримання і відправляє його через брокера-бігуна іншому брокеру в торгову яму. Коли угода завершена, брокер негайно вносить ціну, за якою угода була завершена, свої ініціали та назву клірингової палати, яка виконує щоденні торги, у бланк ордера. Потім брокер викидає бланк замовлення на підлогу [1-5].

Брокер, який укладає кожну угоду в біржовій ямі, повинен передати всю інформацію в клірингову палату в той же день. Брокер заповнює картку угоди, в якій вказує позицію, ціну, ініціали контрагента, назву клірингової організації контрагента та код, що вказує на час укладання угоди. Ці картки транзакцій є первинним записом даних покупця і продавця, які передаються платіжній компанії. Брокери щодня перевіряють чи збігається інформація, внесена в картки, з інформацією, яку має клірингова палата. Якщо є розбіжності, вони узгоджують їх зі своїми партнерами. Якщо питання не вдається вирішити позитивно, воно передається до арбітражної комісії [1-5].

5.3. Інтернет-трейдиинг – сучасна технологія біржової торгівлі

Підсумовуючи роль, яку відіграли у свій час традиційні технології біржової торгівлі, у тому числі з торгівлі ф'ючерсами та опціонами, і нині відійшли в минуле, варто зазначити, що вони сприяли швидкому розвитку біржової торгівлі на товарних ринках, стрімкому зростанню ліквідності торгівлі та забезпеченню механізмів страхування цінових і курсових ризиків [1-5].

За всю історію свого розвитку біржової торгівлі товарними активами та деривативами використовували лише кілька технологій для проведення біржових операцій. І це незважаючи на те, що між біржами та безпосередніми учасниками біржової торгівлі завжди існувала гостра конкуренція. Це було пов'язано з низкою факторів, таких як закритий характер біржової торгівлі товарними активами та той факт, що публічні торги проводилися обмеженим

колом біржових суб’єктів. Система також була підкріплена затвердженою технологією, яка вимагала детального знання технологічних біржових процесів торгівцями [1-5].

Враховуючи цю ситуацію, майже всі провідні глобальні товарні та фондові біржі до кінця XX-го століття проводили відкриті аукціонні торги з біржовими маклерами та брокерами у біржовій ямі, використовуючи технологію простого аукціону [1-5].

Зростання конкуренції та поява нових інформаційно-аналітичних технологій змусили організовані товарні ринки постійно впроваджувати нові та удосконалювати наявні комп'ютерні програми біржових процесів. Спочатку вони використовувалися для відображення цін на біржові активи на біржових табло та обміну інформацією між брокерами з іншими учасниками біржової торгівлі. Однак безмежні можливості Інтернету змусили товарні біржі перейти від автоматизованих систем обліку окремих біржових транзакцій до абсолютно нового методу укладання й виконання біржових угод – Інтернет-трейдингу. Комп'ютеризована біржова торгівля товарними активами дозволяє учасникам торгів, незалежно від їхнього місцезнаходження, торгувати не тільки в торговому залі біржі, але й через електронні торгові біржові платформи [1-5].

Таким чином, комп'ютеризація біржової діяльності дозволила кожному брати участь у біржових торгах через електронні торгові системи. Це означає, що зникла різниця між біржовою і позабіржовою торгівлею, між біржовими брокерами і позабіржовими торгівцями.

Товарні біржі в процесі впровадження комп'ютеризованої технології торгівлі пройшли багатоступеневу систему освоєння інформаційних технологій та її автоматизації. Можна виділити 4 етапи цих процесів [1-5]:

- торгівля в біржових залах з використанням комп'ютерного програмного забезпечення;

- торгові системи з використанням електронного програмного забезпечення;

- системи біржової електронної торгівлі;

- електронні біржі та інтернет-трейдинг.

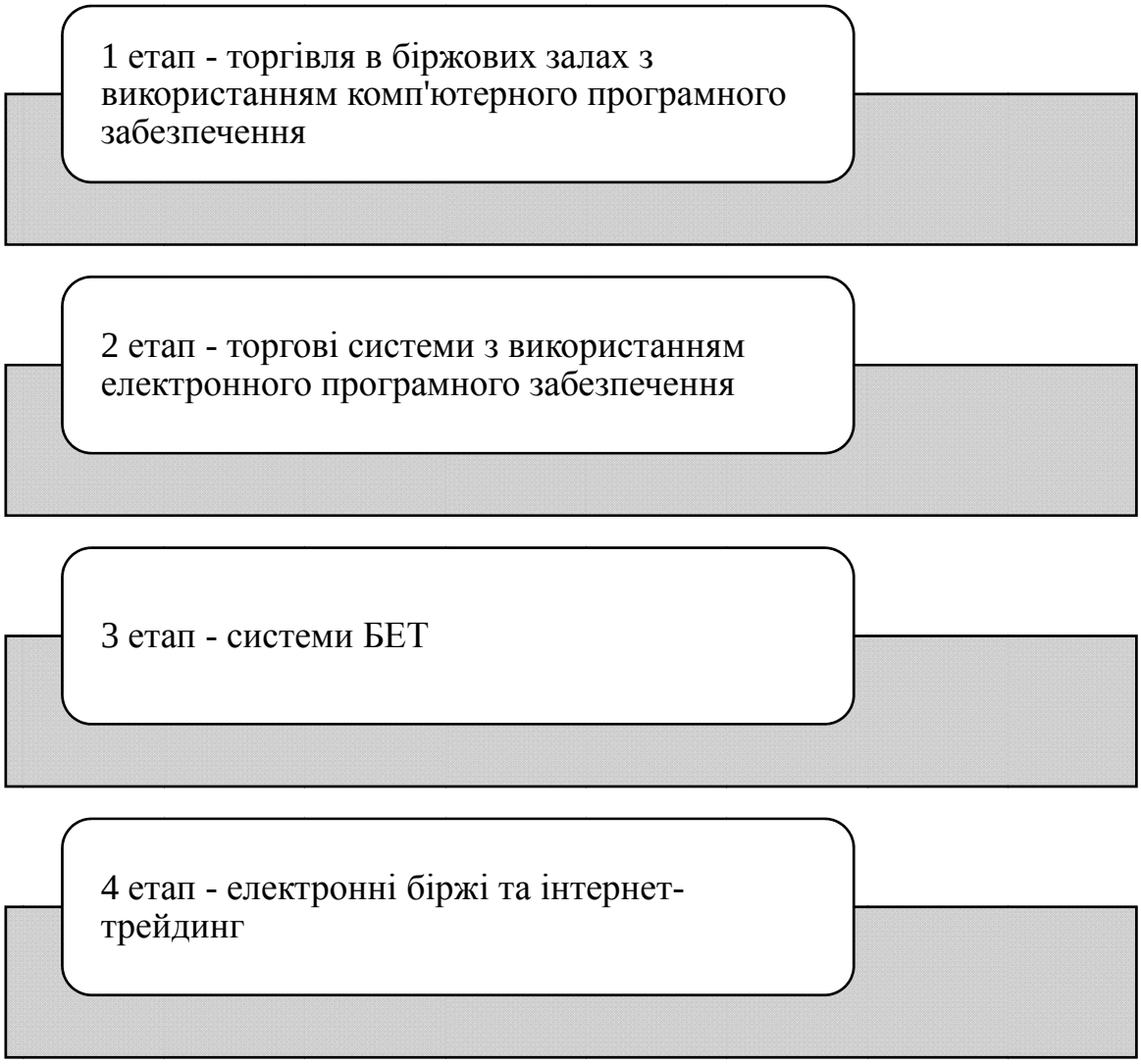

Рис. 6.5. Етапи трансформації електронної біржової торгівлі на міжнародних товарних біржах

Джерело: [1-5]

На початковому етапі автоматизація стосувалася лише основних процесів і функцій, пов'язаних з процесом торгівлі на товарних біржах. Процес завершення угод залишався за межами комп'ютерної системи [1-5].

Впровадження електронних систем передачі заявок і проведення розрахунків сприяло значному підвищенню ефективності давно використовуваної аукціонної технології біржової торгівлі.

Водночас, розвиток електронних торговельних біржових систем та їх впровадження в біржову торгівлю призвело до повної заміни традиційної технології біржової торгівлі на організованих ринках.

Завдяки використанню цієї системи процес торгівлі став повністю комп'ютеризованим. В електронних торгових системах бірж всі етапи торгового процесу вбудовані в закриту технічну систему. Учасники торгів на товарній біржі не мають до неї доступу і можуть лише вводити заявки на укладення контрактів [1-5].

Весь технічний процес, від підписання і виконання контракту відповідно до умов, зазначених в заявках, до електронного підтвердження угоди і передачі інформації про угоду в клірингову палату для управління розрахунками початкової і підтримуючої маржі, інтегрований в електронну систему, яка почала функціонувати на більшості глобальних бірж в кінці XX-го століття і була успішно впроваджена [1-5].

Клієнти мають низку вимог до роботи електронних торгових біржових систем, які в разі успішного виконання дозволять їм залишатися конкурентоспроможними на ринку послуг. До них відносяться [1-5]:

- швидкість торгівлі;

- надійність;

- можливість надсилання та отримання широкого спектру ринкової інформації;

- можливість для клієнтів здійснювати торгівлю самостійно шляхом прямого доступу через системи введення заявок, що надаються кліринговими палатами.

У практиці біржової торгівлі електронні торгові системи працюють у двох режимах [1-5]:

- відкритому режимі торгівлі активами;

- закритому режимі біржової торгівлі.

Відкриті торгові системи дозволяють клієнтам здійснювати всі операції через Інтернет. У закритих торгових системах клієнти розміщують замовлення, користуючись послугами брокерів, які мають доступ до торгової системи [1-5].

Розвиток різних видів комп'ютерних технологій став передумовою для створення електронних бірж. Електронні біржі – це закриті торгові системи, в

яких всі процеси укладання та виконання контрактів здійснюються автоматично. Електронні біржі інтегруються між собою за допомогою Інтернет-технологій. Система включає в себе такі процеси:

- прийом і передача заявок клієнтів;
- пошук і визначення найкращих біржових цін;
- виконання угод;
- кліринг і розрахунки;
- надання інформації;
- адміністрування.

Розвиток цих нових технологій дозволяє електронним біржам здійснювати торгові, клірингові та розрахункові операції досить швидко і з низькими витратами. Торгівля через електронні біржі підвищує ліквідність і, що найважливіше, прозорість й відкритість торгівлі. Успішним прикладом першої електронної біржі є глобальна біржа EUREX [12].

Рис. 6.6. Вигляд сайту європейської електронної біржі EUREX

Джерело: [12]

Світові організовані товарні ринки зараз представлені різними електронними торговими системами. Однією з найстаріших систем є система Globex, яка була розроблена для торгівлі ф'ючерсами та опціонами на двох провідних біржах США – Чиказькій товарній біржі (CBOT) та Чиказькій товарній біржі (CME Group) і функціонує вже майже 20 років. Система була

розроблена компанією Reuters, яка розпочала проект, надавши апаратне та програмне забезпечення. Спочатку термінали Globex були встановлені в офісах членів Чиказької товарної біржі в Чикаго, Нью-Йорку, Лондоні та Парижі [1-5].

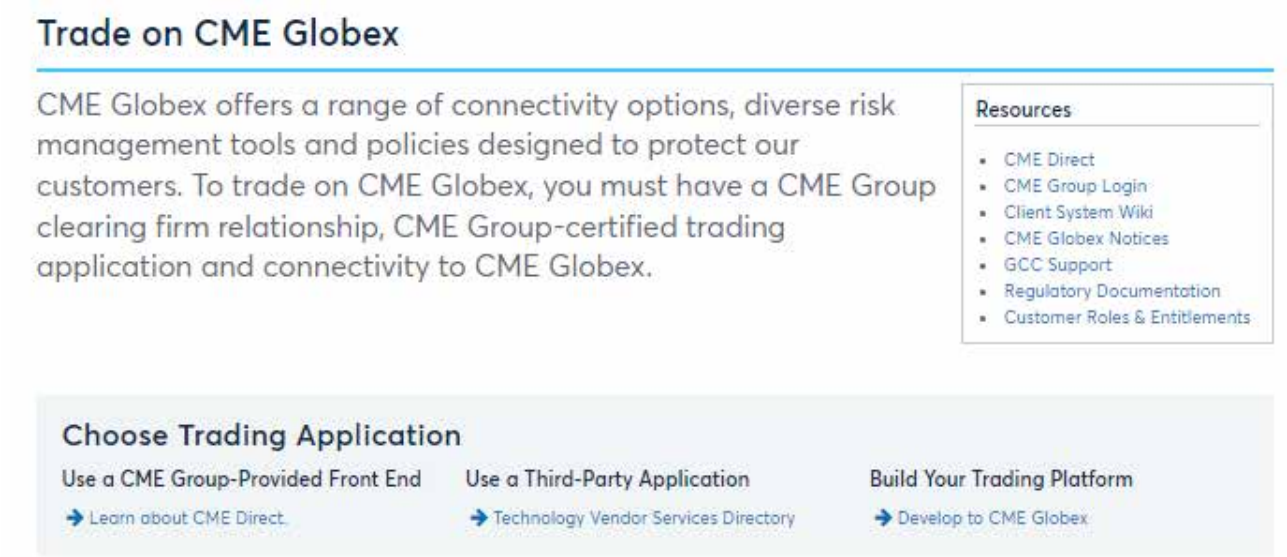

Рис. 6.7. Електронна торгова система Globex на Чиказькій товарній біржі CME Group

Джерело: [12]

Для управління торгівлею в системі Globex в Чикаго був створений центр управління, який реєстрував, ідентифікував і шифрував користувачів, ініціював і закривав електронні транзакції, забезпечував зв'язок між кліринговою палатою і біржою [1-5].

Як індивідуальні, так і корпоративні члени біржі отримали право підключатися до терміналів Globex. Успіх перших кількох років торгівлі в системі Globex надихнув розробників на подальші вдосконалення. Вже в 1998 році була запущена модернізована система Globex 2, заснована на електронній платформі NSC [1-5].

Кожна транзакція в системі Globex складається з декількох етапів [1-5]:

- введення заявки терміналом Globex;

- перевірка кредитоспроможності трейдера в спеціальному контрольному модулі системи (на основі параметрів, розроблених членами клірингової палати);

- зіставлення заявок покупця і продавця за алгоритмом ціна/час;

- одразу після укладання угоди інформація про виконані заявки надсилається назад на термінал, який приймав дані про них. Невиконані заявки залишаються в системі до тих пір, поки не будуть виконані або скасовані;

- одразу після укладення угоди в системі всім учасникам, які брали участь в угоді, розсилається інформація про останню ціну та кількість відповідного інструменту, а також про останні ціни та кількість на купівлю та продаж;

- після отримання підтвердження угоди клірингловому центру, який здійснив клірингову операцію, надсилається звіт про угоду;

- клірингова палата вносить зміни до кількості відкритих позицій та маржі на рахунках продавців і покупців за результатами угоди.

Система Globex-2 в даний час використовується на більш ніж 10 біржах в Північній Америці, Південній Америці, Європі. Значний внесок у розвиток технології електронної торгівлі зробила електронна технологія LIFFE CONNECT – електронна система торгівлі ф'ючерсами та опціонами на фінансові інструменти, розроблена Лондонською біржою LIFFE. Розвиток технології електронної торгівлі на цій біржі розпочався давно з торгівлі ф'ючерсами та опціонами на цукор. Вже на початку століття майже всі операції на біржі LIFFE здійснювалися за допомогою електронної системи CONNECT [1-5].

Розвиток і впровадження комп'ютеризованих торгових систем прискорили процес злиття і поглинання бірж по всьому світу, особливо в Європі: У 2001 році вищезгадана біржа LIFFE підписала угоду з ф'ючерсною біржою Euronext NV про інтеграцію їхніх торгових платформ. Але цей процес не зупинився – у 2007 році відбулося аналогічне злиття з Нью-Йоркською фондовою біржою. NVSE-EURONEXT – найбільша в світі глобальна біржа, тепер управляє своєю біржою за допомогою торгової системи CONNECT.

Система характеризується повною анонімністю торгівлі та виконання ордерів [1-5].

Однією з ключових особливостей електронної торгівлі є алгоритм, який використовується для здійснення біржових операцій. Як правило, сучасні біржові електронні торгові системи використовують алгоритм "ціна/час". Покупці та продавці підбираються на основі порівняння цін у реальному часі. Система обирає найкращу ціну і якщо є команди з однаковою ціною, обирається перша введена; LIFFE використовує найкращий алгоритм розподілу ціна/обсяг.

Всі сучасні функціональні системи електронної біржової торгівлі базуються на тій самій схемі [1-5]:

- централізована біржова система, яка збирає всю ринкову інформацію і виконує замовлення брокерів;

- лінії зв'язку з центральною біржою та від неї;

- робочі станції членів біржі (брокерів).

Брокери отримують інформацію таким чином і вводять замовлення на купівлю та продаж біржових контрактів.

Основною вимогою до електронної торгової системи є забезпечення надійності та ефективності її функціонування. Особливе значення має швидкість передачі інформації.

Узагальнюючи зарубіжний досвід використання комп'ютерних технологій у торговельних операціях, слід зазначити, що технологія Інтернет-трейдингу нині має значні переваги [1-5]:

- економія витрат як для брокерської фірми, так і для клієнта на проведення торгів на біржі;

- можливість вибору найкращої пропозиції для клієнта з урахуванням біржового спреду;

- анонімність торгівлі дозволяє брокерам реалізовувати свої стратегії;

- можливість використовувати систему для торгівлі на декількох біржах одночасно;

- цілодобова робота системи приваблює нових клієнтів і приносить додатковий дохід брокерам.

Розвиток Інтернет-трейдингу на світовому організованому товарному ринку припускає, що в найближчому майбутньому існуючі комп'ютерні системи будуть об'єднані для вироблення єдиного підходу до роботи електронних бірж і забезпечення сумісності між різними електронними системами.

Крім того, важливе значення матиме розробка нових програмних продуктів, що автоматизують окремі етапи біржових операцій, включаючи вдосконалені клірингові та розрахункові системи [1-5].

Загалом, впровадження електронних систем у біржову діяльність відіграватиме важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування біржових ринків і в майбутньому.

Національна біржова торгівля зазнала значних удосконалень саме на ринку капіталу, де біржі вперше запустили Інтернет-трейдинг. Ці позитивні зрушення особливо помітні на біржовому фондовому ринку. Перша фондова торговельна система ПФТС свого часу активно використовувала досвід електронної біржової торгівлі [1-5].

Крім того, Торгова система ПФТС включає [1-5]:

- заявки та котирування;

- система може виставляти пакетні заявки;

- робоче місце ФБ ПФТС не містить історії укладених та виконаних угод;

- учасники торгів можуть експортувати інформацію з будь-якої таблиці програмного забезпечення (у форматах CSV, dbf, xml та xls) протягом торгового дня;

- реєстрацію рахунків;

- способи розрахунків.

Особливості формування біржової інформації за результатами торгів у системі ПФТС включає [1-5]:

- для визначення найкращого котирування за підсумками торгів та розрахунку індексу ПФТС будуть використовуватися тільки результати торгів в секціях "ринок заявок" та "ринок котирувань";

- для визначення курсу використовується останнє офіційне котирування, останні торгові параметри та результати торгів на ринку заявок та ринку котирувань;

- угоди, укладені в режимі узгоджених угод, враховуються лише в загальному обсязі.

В інструкції користувача торгової системи PFTS NEXT чітко визначені питання, пов'язані з анулюванням торгів, виконанням біржових контрактів, операціями з облігаціями та відхиленням цін. Впровадження цієї передової технології призвело до різкого збільшення обсягів торгівлі цінними паперами, що зробило Біржу однією з провідних в країні [1-5].

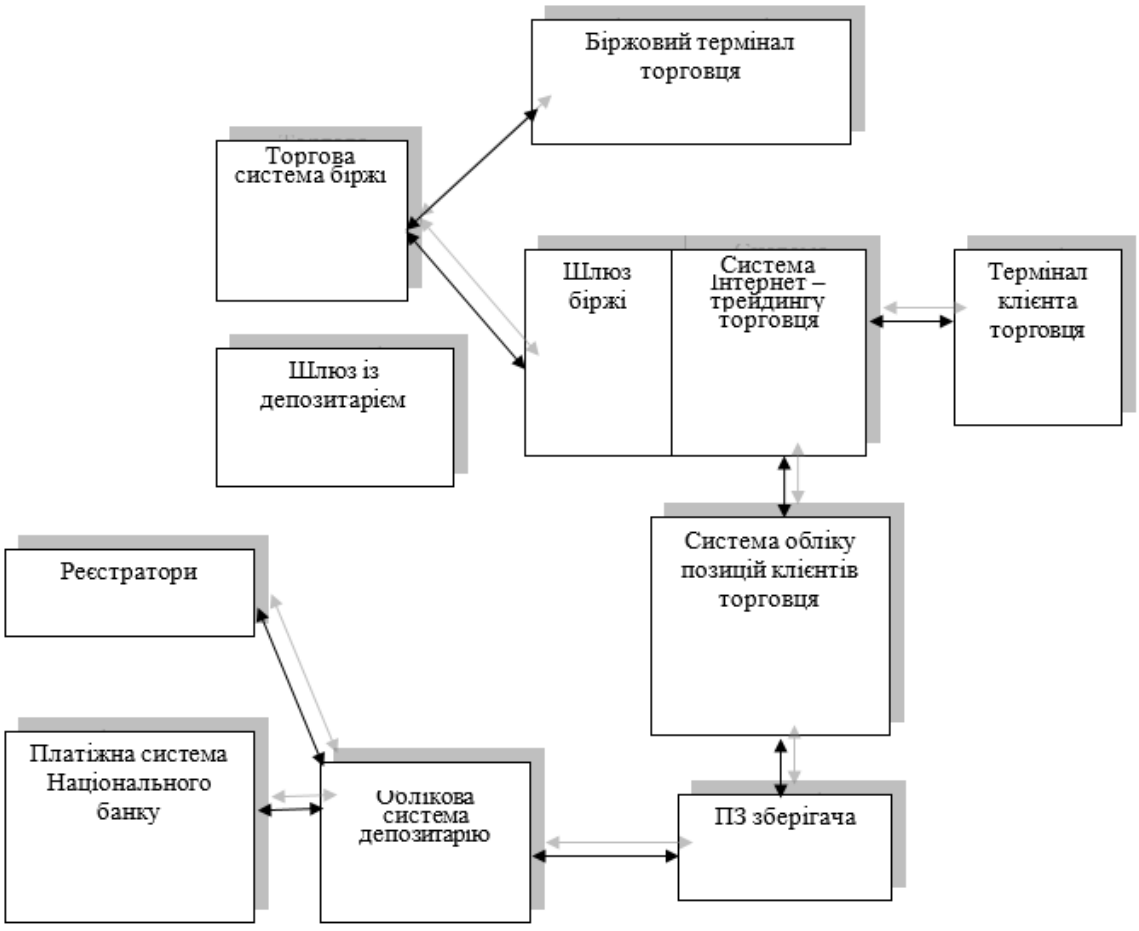

Рис. 6.8. Електронна торгова система Української біржі

Джерело: [10]

Українська біржа з 2009 року стала основним центром провадження Інтернет-трейдингу в Україні. Українська біржа тривалий час була центральним місцем торгівлі ф’ючерсами та опціонами. Біржа розпочала активні торги в березні 2009 року і зараз міцно утвердилася як технологічний лідер ринку. Біржа першою в країні запровадила ринок заявок, інтернет-торгівлю, розрахунок індексів в режимі онлайн, котирування РЕПО та розрахунки через централізовану біржу [1-5]. Що стосується місцевих товарних бірж, то більшість з них, під гаслом розвитку передових електронних торговельних систем, лише поступово впроваджують окремі елементи комп'ютерного програмного забезпечення. Передовими технологіями інтернет-трейдингу нині володіє Українська енергетична біржа та Українська універсальна біржа.

Таким чином, комп'ютеризація біржової діяльності означає усунення кордонів між товарними та фондовими біржами та іншими інтернет-платформами, надання можливості кожному брати участь у біржових операціях за допомогою інтернету і, найголовніше, забезпечення можливості створення єдиного ринкового Інтернет-середовища.

Питання для самоконтролю знань до розділу 6:

1. Організація біржової торгівлі на товарних біржах.
2. Правила біржової торгівлі.
3. Біржові процеси.
4. Риси технологій біржової торгівлі.
5. Глибина ринку.
6. Ширина ринку.
7. Спред.
8. Технології біржової торгівлі в залі.
9. Простий аукціон на підвищення або пониження цін.
10. Англійський аукціон.
11. Голландський аукціон.

12. Заочний аукціон або аукціон «натемну».

13. Подвійний голосовий аукціон.

14. Технологія подвійного голосового аукціону.

15. Технологія і організація проведення біржових торгів на вітчизняних організованих товарних ринках.

16. Організаційний процес біржової торгівлі товарними активами.

17. Аукціон з голосу.

18. Специфіка початку біржового аукціону.

19. Торгова сесія.

20. Торгова заявка.

21. Технологія подачі заявок на біржах.

22. Клірингові розрахунки.

23. Порядок укладання і виконання біржових угод.

24. Спори між брокерами та між учасниками біржової торгівлі щодо укладення та розірвання біржових контрактів.

25. Сучасні електронні системи біржової торгівлі товарними активами.

26. Торгові біржові зали.

27. Біржові ями та їх функціонал.

28. Брокерські місця на біржі.

29. Комунікаційні та інформаційні інструменти на біржах.

30. Інформаційне табло.

31. Використання жестів рук у біржовому залі.

32. Електронна технологія біржової торгівлі.

33. Торгівля в біржових залах з використанням комп'ютерного програмного забезпечення.

34. Торгові системи з використанням електронного програмного забезпечення.

35. Системи біржової електронної торгівлі.

36. Електронні біржі та інтернет-трейдинг.

37. Перша електронна біржа – EUREX.

38. Електронна торгова система Globex на Чиказькій товарній біржі CME Group.

39. Електронна технологія LIFFE CONNECT.

40. Основні вимоги до електронної торгової системи.

41. Переваги Інтернет-трейдингу.

42. Торгова система ПФТС.

43. Електронна торгова система Української біржі.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 6:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок. навч. пос. К. Аграрна освіта, 2010, 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок. навч. пос. К. Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності. навч. пос. К. Компринт, 2017, 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки. навч. пос. К. Компринт, 2019, 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку. навч. пос. К. ФОП Ямчинський, 2020. 642 с.

6. Ільчук М.М., Яворська В.О., Радько В.І. Організаційні засади здійснення біржових операцій на біржовому ринку. Інфраструктура ринку. 2021. №52. URL: http://www.market-infr.od.ua.

7. Яворська В.О. Аналітична оцінка світового біржового ринку Інфраструктура ринку. 2017. № 10. URL: http://www.market-infr.od.ua.

8. Яворська В.О. Аналіз торгівлі деривативними контрактами на міжнародних біржах. Інфраструктура ринку. 2022. № 68. URL: http://www.market-infr.od.ua.

9. Яворська В.О. Аналіз ринків капіталу та організованих товарних ринків. Інфраструктура ринку. 2022. № 69. URL: http://www.market-infr.od.ua.

10. ФБ Українська біржа. URL: https://www.ux.ua.

11. ФБ ПФТС. URL: https://pfts.ua.

12. ФБ Eurex. URL: https://www.eurex.com.

13. ТБ Українська енергетична біржа. URL: URL: https://www.ueex.com.ua.

14. ТБ Українська універсальна біржа. URL: https://www.uub.com.ua.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 6

Додаток 6.1

Правила біржової торгівлі ТОВ Українська енергетична біржа

ЗАРЕЄСТРОВАНО
Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку
№ 430 від «14» 04 2023р

Голова Комісії
Р.С.Магомедов

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішенням Біржового комітету
ТОВ «Українська енергетична біржа»
Протокол засідання Біржового комітету
№ 1392 від «27» березня 2023р

Голова Біржового комітету
Д.Є.Дубовський

Правила
Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа»
(нова редакція)

Київ – 2023

Джерело: [13]

ЗМІСТ

1. Загальні положення 2
2. Порядок набуття, зупинення, припинення статусу члена Біржі. Права та обов'язки членів Біржі 9
3. Порядок набуття, зупинення, припинення статусу учасника торгів. Права та обов'язки учасників біржових торгів і брокерів 10
4. Порядок допуску товару до біржових торгів, зупинення та скасування такого допуску 14
5. Механізми зниження ризиків невиконання учасниками торгів зобов'язань за біржовими угодами 16
6. Порядок доступу до користування електронною торговою системою 21
7. Порядок організації та проведення біржових торгів 21
8. Формування реєстру заявок учасників біржових торгів 29
9. Формування реєстру біржових угод 30
10. Виконання біржових договорів 30
11. Процедури оформлення та обліку документів, які використовуються при укладанні та виконанні біржових угод 32
12. Платежі та збори, що сплачуються Біржі учасниками торгів 33
13. Біржове котирування. Порядок визначення та оприлюднення біржового курсу 33
14. Порядок здійснення моніторингу біржових торгів та інших заходів, що здійснюються для протидії маніпулюванням, інсайдерській торгівлі та іншим зловживанням 34
15. Розгляд скарг та вирішення спорів 37
16. Права та обов`язки Біржі 37
17. Відповідальність Біржі та учасників біржових торгів 38
18. Порядок розкриття та оприлюднення інформації 40
19. Надзвичайні ситуації та процедури, що застосовуються у разі їх виникнення 41
20. Зупинення, припинення та поновлення біржових торгів за рішенням уповноваженого державного органу 44
21. Заключні положення 45

1

Джерело: [13]

1. Загальні положення

1.1. Правила Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (далі - Правила) розроблені та затверджені відповідно до Господарського кодексу України, Закону України «Про товарні біржі» (далі – Закон), Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків», нормативно-правових актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР), якими регулюється провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках, Статуту Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (далі – Статут Біржі) та є основним документом, який регламентує порядок здійснення біржових операцій з товарами, які допущені до біржових торгів на товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (далі – Біржа), укладання біржових угод (біржових договорів), ведення біржової торгівлі та розв'язання спорів з цих питань.

1.2. Правила обов'язкові для виконання Біржею (в тому числі її працівниками, органами управління, особами, що здійснюють вплив на управління та/або діяльність товарної біржі), членами товарної біржі, іншими учасниками торгів та біржовими брокерами, яким надано доступ до електронної торгової системи (систем) відповідно до цих Правил та інших внутрішніх документів Біржі (правил, положень, регламентів тощо), якими регламентується провадження Біржею професійної діяльності на організованих товарних ринках – діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах (далі – внутрішні документи Біржі), та чинного законодавства України.

З метою отримання особою статусу учасника біржових торгів та/або члена Біржі та/або отримання доступу до електронної торгової системи (систем), така особа зобов'язана ознайомитися з положеннями (умовами та вимогами) цих Правил.

1.3. Біржа доводить до відома осіб, визначених у п. 1.2. Правил, Правила, зміни та доповнення до них, іншу інформацію про свою діяльність, шляхом розміщення таких документів, інформації на офіційному вебсайті Біржі. Біржа додатково може використовувати інші способи інформування учасників біржових торгів та інших зацікавлених осіб відповідно до цих Правил.

1.4. Проведення біржових торгів товарами, купівля-продаж (поставка, міна) яких підлягає окремому нормативному регулюванню, здійснюється відповідно до вимог такого спеціального законодавства (у тому числі, нормативно-правових актів органів державної влади).

1.5. Біржа може здійснювати інші форми організованих торгів відповідно до чинного законодавства України.

1.6. Біржа може надавати учасникам біржових торгів послуги з організації торгівлі продукцією на організованому товарному ринку, що передбачають вчинення учасниками біржових торгів інших дій в електронній торговій системі Біржі щодо біржових товарів, торгівля якими здійснюється виключно на організованих товарних ринках, відповідно до переліку, затвердженого на виконання частини п'ятої статті 5 Закону України «Про ринки

Джерело: [13]

капіталу та організовані товарні ринки» Кабінетом Міністрів України, зокрема: внесення учасниками біржових торгів до електронної торгової системи товарної біржі інформації про істотні умови договору купівлі-продажу біржового товару, щодо яких досягнуто згоди, фіксація та реєстрація відповідно до таких істотних умов біржових угод та біржових договорів щодо біржових товарів тощо. Умови та порядок надання зазначених вище послуг здійснюється з урахуванням положень цих Правил та окремого внутрішнього документа Біржі.

1.7. У випадку прийняття законодавства, якому суперечать положення Правил, Правила діють у частині, що не суперечить такому законодавству.

1.8. У Правилах зазначені у цьому пункті терміни використовуються у наступних значеннях:

автоматизоване робоче місце учасника біржових торгів – робоче місце, з якого учасник біржових торгів здійснює доступ до електронної торгової системи;

адміністратор електронної торгової системи (адміністратор ЕТС) – представник Біржі, що має повноваження здійснювати контроль за дотриманням Правил та внутрішніх документів Біржі під час організації та проведення біржових торгів, адміністрування та контроль за операційним розкладом торгів в ЕТС з можливістю, в порядку та на умовах, визначених цими Правилами, зупинення/припинення біржових торгів, а також їх подовження, надання/зупинення/припинення допуску учасників біржових торгів та допуску/зупинення/скасування біржових товарів до торгів в ЕТС, моніторинг та контроль під час подання/відкликання(скасування)/внесення змін до заявок учасниками торгів (у тому числі у формі позицій), перевірку надходження гарантійного забезпечення, контроль підписання учасниками торгів електронним підписом біржових свідоцтв/біржових договорів, підписання біржових свідоцтв та протоколів проведення біржових торгів від імені Біржі, виявляти маніпулювання та виконувати інші дії у відповідності до цих Правил та внутрішніх документів Біржі; Біржею можуть бути визначені інші документи, повноваження щодо підписання яких надається адміністратору ЕТС, та інші повноваження адміністратора ЕТС;

аналітичні рахунки учасника біржових торгів – рахунки, відкриті Біржею у клірингової системі та/або в ЕТС, призначені для обліку гарантійного забезпечення учасників торгів (зокрема, гарантійних внесків учасників торгів, фінансового забезпечення під розрахунки); зокрема, для обліку гарантійного забезпечення передбачено 2 типи рахунків – загальний рахунок та окремий рахунок; Біржею можуть бути визначені інші типи рахунків;

аналог власноручного підпису (АВП) – вид електронного підпису, який є електронним аналогом власноручного підпису учасника торгів, особи, якій надано доступ до електронної торгової системи (систем), згоду на використання якого надано, шляхом вчинення дій, визначених абзацом другим п. 1.2. Правил, та використовується таким учасником (такою особою) для входу в ЕТС та дозволяє ідентифікувати такого учасника (таку особу), а також встановити відсутність викривлення інформації в документах такого учасника (такої особи) в електронній торговій системі, які вважаються такими, що є підписаними таким учасником торгів (такою особою) електронним підписом;

Джерело: [13]

біржова торгівля – діяльність Біржі з організації торгівлі продукцію на товарних біржах, спрямована на організацію та проведення біржових торгів, забезпечення централізованого укладання та/або централізованого виконання біржових угод (біржових договорів) щодо біржових товарів, здійснення Біржею та/або учасниками біржових торгів біржових операцій, вчинення інших дій на Біржі щодо біржових товарів, торгівля якими відповідно до законодавства здійснюється виключно на організованих товарних ринках, розв'язання спорів з цих питань та вчинення інших дій на Біржі відповідно до цих Правил, внутрішніх документів Біржі та законодавства України;

біржове котирування (котирування) – сукупність методів та правил (методика), які дають змогу виявити середні об'єктивні ціни на певний біржовий товар (групу біржових товарів) на основі цін біржових угод або на інших засадах для розрахунку біржової котирувальної ціни (біржового курсу) такого товару (групи біржових товарів) та інших цінових показників, індексів;

біржове місце – право особи (юридичної особи/фізичної особи-підприємця) на здійснення біржових операцій на Біржі у власних інтересах та/або в інтересах третіх осіб (клієнтів), яке набувається постійними та непостійними членами Біржі у спосіб та у порядку, визначені Статутом Біржі, цими Правилами та «Положенням про надання в оренду біржових місць на товарній біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (далі – Положення);

біржове свідоцтво – документ, який у випадках передбачених цими Правилами та/або внутрішніми документами Біржі, засвідчує укладання учасниками біржових торгів біржової угоди та реєструється на Біржі; в окремих випадках може визначатися як «аукціонне свідоцтво»;

біржовий бюлетень – документ Біржі, що містить інформацію про заявки у формі позицій, які виставлено на біржові торги для продажу, купівлі, поставки або міни біржового товару та його характеристики;

брокери – уповноважені фізичні особи постійних членів Біржі або непостійних членів Біржі, акредитовані на Біржі згідно з Положенням, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів Біржі (клієнтів), яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій на Біржі;

бюлетень середньозважених цін – внутрішній документ Біржі, що містить інформацію щодо кількісних характеристик біржового товару, що був запропонований та реалізований на біржових торгах, мінімальної та максимальної цін, що склалися на біржових торгах, та середньозваженої ціни, що склалася за результатами біржових торгів, а також щодо загального обсягу і вартості реалізованого біржового товару; у бюлетені може зазначатися й інша інформація, зокрема щодо інших характеристик біржового товару (як-то базис поставки (згідно Інкотермс чи на інших умовах, визначених внутрішніми документами Біржі), тип графіку продажу (наприклад, електричної енергії) тощо);

внутрішні документи Біржі – акти внутрішнього регулювання Біржі, які є офіційними документами Біржі, що у відповідності до цих Правил, законодавства про товарні біржі і

4

Джерело: [13]

організовані товарні ринки регламентують організацію та проведення біржових торгів на Біржі, умови допуску до біржових торгів, умови та механізми забезпечення здійснення розрахунків (поставки біржового товару) та інші питання з організації біржової торгівлі у певних секціях Біржі чи за певним біржовим товаром (групою біржових товарів), а також регулюють відносини в межах структури Біржі та між Біржею і учасниками торгів (їх клієнтами), уповноваженими Біржею розрахунковими банками, операторами поставки та іншими особами, визначеними внутрішніми документами Біржі; зокрема, такими внутрішніми документами Біржі є ці Правила, правила біржових торгів та регламенти організації та проведення біржових торгів, у тому числі вчинення інших дій на Біржі щодо біржових товарів, торгівля якими відповідно до законодавства здійснюється виключно на організованих товарних ринках, у певних секціях Біржі чи за певним біржовим товаром (групою біржових товарів); внутрішні документи Біржі можуть складатися з одного чи декількох документів;

гарантійний внесок – кошти, що вносяться на поточний рахунок Біржі учасниками біржових торгів (їх клієнтами) з метою гарантування виконання біржових угод/біржових договорів; у випадках, визначених цими Правилами та/або внутрішніми документами Біржі, гарантійні внески обліковуються ***на окремих (під конкретні біржові торги (аукціон))*** або ***на загальних рахунках учасників торгів (їх клієнтів)*** у облікових системах відповідних клірингових та/або електронних торгових систем Біржі;

електронна торгова система (електронні торгові системи) (ЕТС) – програмний продукт «Енергетична торгова платформа» (ПП ЕТП), програмний продукт «Біржова електронна торгова система» (ПП БЕТС) та інші електронні торгові системи, що використовуються Біржею для організації та проведення біржових торгів, у тому числі для забезпечення можливості учасникам торгів вчиняти інші дії на Біржі щодо біржових товарів, торгівля якими відповідно до законодавства здійснюється виключно на організованих товарних ринках;

електронний підпис – електронний підпис у визначенні статті 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» забезпечується в ЕТС за допомогою кваліфікованого електронного підпису (далі – КЕП) або АВП; в деяких секціях може бути передбачено використання лише КЕП або лише АВП;

заявка на купівлю – поданий учасником біржових торгів згідно з Правилами та внутрішніми документами Біржі, електронний документ за встановленою Біржею формою, що містить безумовну комерційну пропозицію (оферту) на купівлю біржового товару та укладання біржової угоди згідно з умовами поданої заявки;

заявка на продаж – поданий учасником біржових торгів згідно з Правилами та внутрішніми документами Біржі, електронний документ за встановленою Біржею формою, що містить безумовну комерційну пропозицію (оферту) на продаж біржового товару та укладання біржової угоди згідно з умовами поданої заявки;

загальний рахунок – індивідуально визначений для кожного окремого учасника торгів аналітичний рахунок в ЕТС та/або клірингові системі, на якому обліковуються грошові кошти учасника біржових торгів (його клієнтів), які використовуються таким учасником

5

Джерело: [13]

біржових торгів для забезпечення участі в біржових торгах та/або виконання зобов`язань (у тому числі в частині сплати комісійного збору), що виникають за результатами біржових торгів у різних секціяхБіржі; секції, на які поширюється застосування загального рахунку, встановлюються рішенням Біржового комітету; загальний тип рахунку використовується для обліку гарантійних внесків, а також у випадках, визначених цими Правилами та/або внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у секціях Біржі; може використовуватися для обліку грошових коштів, що вносяться учасником біржових торгів (його клієнтом), який має намір здійснювати купівлю біржового товару, на ескроу-рахунок такого учасника торгів в уповноваженому Біржею розрахунковому банку як фінансове забезпечення під розрахунки; порядок користування учасниками біржових торгів загальним рахунком визначається відповідною інструкцією Біржі;

клірингова система – програмний продукт «Settler» (ПП «Settler») та інші клірингові системи, що використовуються Біржею для провадження клірингової діяльності;

комісійний збір – плата за послуги, що надаються Біржею, у т.ч. за реєстрацію біржових угод (біржовий збір, реєстраційний збір);

котирувальна комісія – спеціальний підрозділ Біржі, що створюється з числа співробітників Біржі та затверджується рішенням Біржового комітету для визначення (та підтримки в актуальному стані та відповідності ринковим умовам) методики (методик) біржового котирування та забезпечення (встановлення) рівня цін на біржові товари, які реалізуються на Біржі і підлягають котируванню, та діє на підставі «Положення про Котирувальну комісію»;

котирувальна ціна – ціна, визначена котирувальною комісією шляхом аналізу цін біржових угод, цін пропозицій, цін попиту на підставі критеріїв та методів обчислення, встановлених Біржею;

крок ціни – величина, на яку змінюється (зменшується/збільшується) ціна за одиницю або за лот/пакет лотів біржового товару під час проведення біржових торгів, та яка визначається у внутрішніх документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у секціях Біржі;

лот – мінімальний неподільний обсяг (кількість) біржового товару, що може бути запропонований до продажу/купівлі; значення обсягу (кількості) біржового товару в заявці на продаж/заявці на купівлю повинно бути кратним розміру 1 лота; внутрішніми документами Біржі можуть бути встановлені випадки, коли ця вимога може не дотримуватися;

маніпулювання – неправомірні дії або вплив учасника біржових торгів на ціну біржового товару у власних інтересах або інтересах третіх осіб, у результаті чого придбання або продаж цього біржового товару відбувається за іншими цінами, ніж ті, які існували б за відсутності таких неправомірних дій або впливу, а також дії, передбачені статтею 148 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»;

надзвичайна ситуація у діяльності Біржі – будь-які події та/або обставини, які за оцінкою органів управління Біржі тимчасово або на невизначений термін зроблять неможливими

Джерело: [13]

або значно ускладнять виконання Біржею покладених на неї функцій у відповідності з цими Правилами; до таких подій/обставин можуть бути віднесені форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та інші обставини, в тому числі, які за оцінкою органів управління Біржі створюють або можуть створити загрозу життю та здоров'ю співробітників Біржі, або ускладнити виконання Біржею покладених на неї функцій;

непостійний член Біржі – юридична або фізична особа-підприємець, яка набула статусу непостійного члена Біржі та право здійснювати біржові операції на Біржі шляхом оренди біржового місця у постійного члена Біржі;

окремий рахунок (окремий рахунок під конкретні біржові торги (аукціон)) – індивідуально визначений для кожного окремого учасника торгів аналітичний рахунок в ЕТС, на якому обліковується гарантійний внесок, що вноситься учасником біржових торгів (його клієнтом) на поточний рахунок Біржі для участі у конкретних біржових торгах (аукціоні) та використовується таким учасником біржових торгів для забезпечення виконання зобов`язань (у тому числі в частині сплати комісійного збору), що виникають за результатами таких біржових торгів (аукціону);

оператор поставки – юридична особа, яка відповідно до закону здійснює зберігання та/або забезпечує транспортування (передачу) активу, що є біржовим товаром, та/або погоджує передачу/здійснює облік передачі такого активу (як-то, оператор газотранспортної системи, оператор газосховищ, оператор системи передачі та інші);

позиція на купівлю/позиція на продаж – заявка на купівлю/заявка на продаж учасника торгів, що ініціює торги за технологією одностороннього аукціону (далі – ініціатор аукціону) згідно з Правилами та внутрішніми документами Біржі та містить безумовну комерційну пропозицію (оферту) на купівлю/на продаж біржового товару; позиція об'єднує однорідні та взаємозамінні товари за: видом товару (відповідно до встановлених стандартів та технічних нормативно-правових актів у галузі технічного нормування та стандартизації), а також за ціною, коефіцієнтом (премія/дисконт до цінового показника, визначеного ініціатором аукціону або Біржею або законодавством) за одиницю товару, та іншими реквізитами та умовами, визначеними внутрішніми документами Біржі;

постійні члени Біржі – засновники Біржі та юридичні або фізичні особи-підприємці, прийняті до її складу згідно зі Статутом Біржі, (далі – **Учасники Біржі**), які набувають статусу постійного члена Біржі після сплати вступного внеску та отримання біржових місць у кількості, яка визначається відповідно до Статуту та з дотриманням пропорційності сукупності часток відповідного постійного члена у статутному капіталі Біржі; постійні члени Біржі, в порядку та на умовах, визначених внутрішніми документами Біржі, мають право надавати в оренду біржові місця непостійним членам Біржі;

програмний продукт «Біржова електронна торгова система» (ПП БЕТС), програмний продукт «Енергетична торгова платформа» (ПП ЕТП) – сукупність баз даних, технічних, програмних, апаратних, телекомунікаційних комплексів і рішень та інших засобів, що забезпечують можливість збору, введення, моніторингу, аналізу, зберігання, обробки і розповсюдження інформації, необхідної для проведення біржових торгів та в ході і за результатами торгів, проведення торгів та підтвердження фактів здійснення біржових

Джерело: [13]

операцій;

рахунок умовного зберігання (ескроу) – рахунок, відкритийучасником біржових торгів у визначеному Біржею розрахунковому банку, з метою запобігання ризику нерозрахунків за біржовими договорами;

розрахунковий банк – обслуговуючий банк Біржі/учасника торгів, у якому відкрито рахунок Біржі/учаснику торгів як учаснику безготівкових розрахунків та/або який здійснює для такого учасника на договірних умовах будь-яку з операцій чи послуг, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність»; Біржа залишає за собою право визначення декількох розрахункових банків, перелік яких затверджується рішенням уповноваженого органу Біржі та доводиться до відома зацікавлених осіб, шляхом його розміщення на офіційному сайті Біржі;

вебсайт Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (офіційний сайт Біржі) – офіційний вебсайт Біржі в мережі Інтернет за адресою: www.ueex.com.ua;

секція – спеціалізований напрям діяльності Біржі, в межах якого здійснюється біржова торгівля певною групою біржових товарів;

система збору, обробки та розповсюдження інформації ЕТС – підсистема ЕТС, що представляє собою сукупність програмного забезпечення, баз даних та обчислювальних засобів для здійснення збору та архівації інформації про хід торгів, подані заявки, учасників біржових торгів, характеристики біржового товару, ціну біржового товару та її динаміку; зібрана інформація обробляється та оприлюднюється у вигляді бюлетеня середньозважених цін або у іншій формі згідно з внутрішніми документами Біржі та законодавством України;

технічний збій – технічне та/або технологічне порушення належного функціонування апаратного та/або програмного забезпечення організації біржової торгівлі за умови збереження ним працездатного стану;

фінансове забезпечення учасника торгів під розрахунки (фінансове забезпечення під розрахунки) – грошові кошти, що попередньо перераховуються учасником біржових торгів на рахунок умовного зберігання (ескроу) такого учасника торгів та обліковуються на аналітичних рахунках (аналітичні рахунки для фінансового забезпечення під розрахунки) в клірингові системі Біржі, та які призначені для належного виконання зобов'язань за біржовими договорами;

ціна біржової угоди – ціна, за якою укладена та зареєстрована на Біржі біржова угода;

члени Біржі – постійні члени Біржі та непостійні члени Біржі.

Інші терміни, що вживаються в цих Правилах, використовуються відповідно до законодавства України.

8

Джерело: [13]

2. Порядок набуття, зупинення, припинення статусу члена Біржі. Права та обов'язки членів Біржі

2.1. Категорії членів Біржі (постійний, непостійний) та умови набуття членства (набуття статусу члена Біржі) визначаються відповідно до Статуту Біржі, цих Правил та Положення. Якщо між Статутом Біржі та цими Правилами та/або внутрішніми документами Біржі є розбіжності, застосовуються норми Статуту до внесення змін до Правил та/або внутрішніх документів Біржі. Біржа може визначити інші категорії членства на умовах, що не суперечать Статуту Біржі.

2.2. Учасник Біржі (у тому числі, у випадку зупинення/припинення його членства на Біржі в якості постійного члена Біржа) може надавати в оренду належні йому біржові місця особі, погодженій з Біржовим комітетом або іншим уповноваженим ним органом Біржі, яка за рахунок цього набуває статусу непостійного члена Біржі.

2.3. З метою укладення Договору оренди біржового місця юридичні особи та фізичні особи – підприємці резиденти України (далі – Заявник) на вебсайті Біржі переходять за відповідним посиланням та заповнюють в електронній формі заяву-анкету, до якої додають відскановані, заархівовані копії документів, перелік яких визначається Положенням.

2.4. Рішення про надання дозволу на оренду біржового місця та дозволу на укладення Договору оренди біржового місця на товарній біржі – Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа» (далі – Договір оренди біржового місця) або про відмову в оренді та укладенні такого договору приймається Біржовим комітетом або іншим уповноваженим ним органом Біржі протягом 10 (десяти) робочих днів з дня надходження в електронному вигляді заяви-анкети та визначених Положенням документів, про що Заявнику направляється повідомлення на його електронну адресу. Після отримання позитивного рішення про надання дозволу на оренду біржового місця постійний член Біржі укладає з таким Заявником Договір оренди біржового місця.

2.5. Вартість оренди біржового місця визначається постійним членом Біржі - орендодавцем та зазначається в Договорі оренди біржового місця. Вартість оренди біржового місця встановлюється як фіксована сума орендної плати за увесь період оренди біржового місця та/або як відсоток (%) від суми укладених на Біржі таким Заявником – непостійним членом Біржі біржових угод.

2.6. Підставами для припинення членства на Біржі є:
- заява члена Біржі про припинення членства (після виконання членом Біржі своїх зобов'язань перед Біржею та іншими членами Біржі (клієнтами членів Біржі) за біржовими угодами);
- сплив строку оренди біржового місця;
- грубого (термін застосовується у визначеннях, наданих у внутрішніх документах Біржі щодо торгівлі на певних секціях Біржах, з урахуванням положень законодавства) або систематичного порушення членом Біржі, його брокером/брокерами законодавства України, що регулює біржову торгівлю, цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі;
- ліквідація або реорганізація юридичної особи (крім випадків, коли юридична особа, яка мала право на участь у біржових торгах і здійснення біржових операцій в якості

9

Джерело: [13]

непостійного члена Біржі, продовжує своє існування після реорганізації), припинення діяльності фізичної особи-підприємця;
- відкликання державними регулюючими органами ліцензій або дозволів або інші визначені законодавством причини, наслідком настання яких є неможливість (заборона) вчиняти члену Біржі біржові операції.

2.7. Припинення членства на Біржі відбувається за рішенням Біржового комітету, яке, якщо інше не визначено у такому рішенні, набуває чинності з дня, наступного за днем прийняття такого рішення.

2.8. Зупинення членства на Біржі відбувається шляхом зупинення (тимчасового припинення) допуску члена Біржі до біржових торгів у випадках:
- за заявою члена Біржі про зупинення членства;
- відкликання державними регулюючими органами ліцензій або дозволів або інші визначені законодавством причини, наслідком настання яких є неможливість (заборона) вчиняти члену Біржі біржові операції до усунення членом біржі-суб'єктом господарської діяльності таких порушень;
- порушення членом Біржі, його брокером/брокерами законодавства України, що регулює біржову торгівлю, цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі;
- в інших випадках, встановлених законодавством та/або внутрішніми документами Біржі.

2.9. Зупинення членства на Біржі відбувається за рішенням Біржового комітету, яке, якщо інше не визначено у такому рішенні, набуває чинності з дня, наступного за днем прийняття такого рішення.

2.10. Члени Біржі, крім прав та обов'язків, визначених Законом та у цьому розділі, мають права та обов'язки учасників біржових торгів, визначенні Законом, цими Правилами та внутрішніми документами Біржі.

3. Порядок набуття, зупинення, припинення статусу учасника торгів. Права та обов'язки учасників біржових торгів і брокерів

3.1. Учасниками біржових торгів на Біржі можуть бути члени Біржі, від імені яких діють біржові брокери, а також у випадках, встановлених законодавством та/або цими Правилами, інші особи, яким надано право здійснювати торгівлю на Біржі.

3.2. Члени Біржі та інші особи, визначені відповідно до п.3.1 цих Правил, набувають статусу учасника торгів та отримають право приймати участь в біржових торгах у відповідній(их) секції(ях) за умови дотримання ними кваліфікаційних (та інших) вимог до учасників біржових торгів, встановлених внутрішніми документами Біржі, якими регулюється біржова торгівля у відповідній(их) секції(ях) Біржі.

3.3. Особа, яка має намір приймати участь у біржових торгах, (далі – претендент) повинна отримати статус учасника торгів у відповідній секції Біржі шляхом:
- заповнення в електронній формі *реєстраційної анкети (Анкета-опитувальник)* у розділі «Акредитація» на сайті Біржі, обравши відповідну секцію Біржі, до якої додати заархівовані файли сканованих копій документів, що вимагаються внутрішніми

Джерело: [13]

документами Біржі, якими регламентується торгівля у відповідній секції та/або за певним біржовим товаром (групою біржових товарів); такі документи мають бути чинними (дійсними) на момент їх подання;

- набуття статусу члена Біржі відповідно до цих Правил, якщо це вимагається внутрішніми документами Біржі, якими регламентується торгівля у відповідній секції та/або за певним біржовим товаром (групою біржових товарів), щодо такої категорії учасників торгів;
- здійснення інших дій, передбачених процедурами акредитації, у відповідності до вимог та у порядку, що встановлені внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі та/або за певним біржовим товаром (групою біржових товарів).

3.3.1. Якщо для участі у біржових торгах вимагається КЕП, то претендент повинен надати сертифікат (сертифікати) відкритого ключа брокера.

3.3.2. Претенденти-нерезиденти заповнюють в електронній формі заяву-анкету встановленої форми у розділі «Акредитація» на сайті Біржі до якої додають заархівовані файли сканованих копій документів, що вимагаються внутрішніми документами Біржі, якими регламентується торгівля у відповідній секції та/або за певним біржовим товаром (групою біржових товарів); такі документи мають бути чинними (дійсними) на момент їх подання.

3.3.3. Протягом 10 (десяти) робочих днів на електронну адресу претендента прийде повідомлення про рішення Біржового комітету.

У разі ухвалення Біржовим комітетом позитивного рішення, претендент протягом 5 (п'яти) робочих днів з дня отримання на електронну адресу повідомлення, зобов'язаний направити на поштову адресу Біржі оригінали та копії документів, зазначених у відповідних внутрішніх документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі та/або за певним біржовим товаром (групою біржових товарів).

3.3.4. У разі, якщо в подальшому відбулися зміни у вищезазначених документах та/або інформації, учасник торгів зобов'язаний надати Біржі оновлені документи та/або інформацію протягом 3 (трьох) робочих днів з моменту виникнення/настання таких змін.

3.3.5. У випадку порушення учасником торгів зазначеної у п.3.3.4. Правил вимоги, Біржа має право автоматично зупинити допуск такого учасника до біржових торгів до моменту надання таких документів (інформації) у повному обсязі.

3.4. У випадку виникнення в учасника торгів наміру здійснювати купівлю/продаж іншого біржового товару (групи біржових товарів) та/або в іншій секції(ях) Біржі, така особа додатково подає документи та здійснює дії, передбачені процедурами акредитації у відповідній секції Біржі, а також зобов'язана актуалізувати раніше надані на Біржу документи, за необхідності (у відповідності до вимог, встановлених внутрішніми документами Біржі).

Джерело: [13]

3.5. Біржа веде облік учасників торгів та брокерів, які отримали право здійснювати біржові операції в ЕТС Біржі.

3.6. Учасники біржових торгів, крім прав, визначених Законом, мають право:
- подавати заявки на продаж, заявки на купівлю;
- брати участь у біржових торгах;
- укладати біржові угоди від свого імені та за свій рахунок або від імені клієнтів і за їх рахунок (посередництво при укладанні біржових угод шляхом виконання доручень клієнтів і укладання біржових угод на кращих для клієнтів умовах);
- консультувати клієнтів з питань, пов'язаних з укладанням біржових угод, у тому числі з питань якості та властивостей біржового товару;
- одержувати від Біржі необхідну інформацію;
- залучати незалежного біржового експерта до товарної експертизи біржового товару по кількості та/або якості;
- вносити пропозиції щодо вдосконалення професійної діяльності Біржі з організації торгівлі продукцією на товарних біржах;
- інші права, визначені внутрішніми документами Біржі (зокрема, якими регулюється біржова торгівля у відповідних секціях Біржі).

3.7. Учасники біржових торгів, крім обов'язків, визначених Законом, зобов'язані:
- дотримуватися законодавства України, цих Правил, внутрішніх документів та рішень Біржі, що регулюють біржова торгівля;
- дотримуватись принципів рівноправності учасників біржових торгів, коректної поведінки, взаємоповаги по відношенню один до одного, забезпечувати збереження конфіденційності отриманої інформації;
- надавати Біржі на її вимогу документи, що стосуються своєї діяльності, та додаткову інформацію щодо біржових товарів;
- надавати Біржі інформацію про всі зміни, внесені в надані ними для укладення Договору оренди біржового місця документи, протягом 3 (трьох) робочих днів з дня набрання чинності таких змін;
- виконувати рішення Біржі з питань допуску до біржових торгів, своєчасно вносити гарантійне забезпечення для участі у біржових торгах, виконувати зобов'язання за укладеними біржовими угодами;
- сплачувати комісійний збір;
- у встановленому порядку надавати Біржі інформацію про стан виконання зобов'язань за укладеними біржовими угодами;
- реєструвати, вести облік і зберігати протягом щонайменше трьох років документи, пов'язані з діяльністю на Біржі, у тому числі документи бухгалтерського обліку, документи, стандартизовані Біржею, що стосуються укладання та виконання біржових угод, доручення та інструкції клієнтів, а також підтвердження їх виконання або невиконання, оригінали договорів із клієнтами тощо;
- самостійно отримувати всі необхідні дозволи, ліцензії, погодження тощо, визначені чинним законодавством України;
- надавати клієнтам точну, коректну і достатню інформацію про біржові торги, зокрема щодо біржових угод, укладених на Біржі в їх інтересах;
- дотримуватися вимог та виконувати інші обов'язки, визначені внутрішніми документами Біржі (зокрема, якими регулюється біржова торгівля у відповідних секціях Біржі).

12

Джерело: [13]

3.8. Учасникам біржових торгів забороняється:
- передавати в заставу, об'єднувати чи розпоряджатися активами клієнта без попередньої письмової згоди клієнта;
- виконувати операції на користь клієнта без попередньої згоди клієнта, крім випадків, якщо клієнт надав згоду на здійснення торгівлі без отримання його попередньої згоди;
- розкривати або розголошувати доручення клієнта та зміст біржової угоди (біржового свідоцтва/договору, укладеного на підставі біржової угоди), укладати біржові угоди всупереч інтересам клієнта або контрагента з використанням отриманої від клієнта інформації або інформації, що стала відомою внаслідок його роботи;
- здійснювати фіктивні біржові операції або укладати біржові угоди, які не передбачають зміни власника біржового товару;
- встановлювати необґрунтовані ціни, укладати біржові угоди всупереч дорученням клієнтів, робити спроби монополізувати ринок, надавати неправдиву інформацію про ринок;
- одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному;
- представляти в одній торговій сесії інтереси клієнтів, що бажають продати біржовий товар, і клієнтів, що бажають купити такий біржовий товар;
- використовувати грошові кошти і товари клієнта у власних цілях чи в інтересах третіх осіб;
- укладати біржові угоди з перевищенням меж внесеного гарантійного забезпечення.

3.9. Брокер, що представляє інтереси членів Біржі, повинен мати довіреність згідно встановленої Біржею форми.

3.10. Брокерам забороняється розголошувати комерційні таємниці щодо здійснюваних за їх участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному.

3.11. Обов'язки брокерів полягають у виконанні доручень членів Біржі, яких вони представляють.

3.12. На брокерів поширюються вимоги, права та обов`язки, що покладені цими Правилами та внутрішніми документами Біржі на учасників біржових торгів.

3.13. Підставами для припинення статусу учасника торгів на Біржі є:
- припинення членства на Біржі у випадках, зазначених у п.2.6. Правил, для членів Біржі;
- заява учасника торгів про припинення статусу учасника торгів та доступу до торгів у певній секції(ях) Біржі;
- порушення Правил та/або внутрішніх документів біржі та/або законодавства, яким регулюється біржова торгівля;
- випадки, визначенні спеціальним законодавством України, та не охопленні п.2.6. цих Правил, настання яких є підставою для припинення статусу учасника торгів на Біржі в тій чи іншій секції.

3.14. Припинення статусу учасника торгів на Біржі відбувається за рішенням Біржового комітету, яке набуває чинності з наступного дня після прийняття, якщо інше не зазначено у

13

Джерело: [13]

такому рішенні.

3.15. Зупинення статусу учасника торгів на Біржі (у тій чи іншій секції Біржі чи по всіх секціях) відбувається шляхом зупинення (тимчасового припинення) доступу до торгів у наступних випадках:

- зупинення членства на Біржі у випадках, зазначених у п.2.8. Правил, для членів Біржі;
- за заявою учасника торгів про зупинення доступу до торгів у певній секції(ях) Біржі з зазначенням терміну/строку зупинення;
- порушення Правил та/або внутрішніх документів біржі та/або законодавства, за настання яких відповідно до внутрішніх документів Біржа має право застосовувати зупинення статусу учасника торгів на Біржі;
- за рішенням Біржі терміном на 10 (десять) днів, якщо інше не визначено рішенням Біржі або внутрішніми документами Біржі, у випадку очікування Біржею надходження оновлених документів від учасника торгів, які він зобов'язаний надати Біржі відповідно до Положення та/або інших внутрішніх документів Біржі, якими регламентується біржова торгівля;
- в інших випадках, визначених внутрішніми документами Біржі.

3.16. Порушення учасниками торгів зобов'язань, встановлених внутрішніми документами Біржі, що регламентують біржову торгівлю, вважається порушенням учасником торгів також і цих Правил.

4. Порядок допуску товару до біржових торгів, зупинення та скасування такого допуску

4.1. Предметом біржової торгівлі є біржовий товар, реалізація якого через Біржу не заборонена законодавством України.

4.2. У випадках, визначених законодавством, Біржа може організовувати та проводити торги та аукціони продукцією та іншим майном у порядку, встановленому Правилами та внутрішніми документами Біржі відповідно до вимог, визначених іншими законами, ніж Закон України «Про товарні біржі», та/або нормативно-правовими актами, прийнятими на їх виконання.

4.3. Біржові товари можуть визначатися Біржею за партіями товарів та/або класифікуватися за видами продуктів (інструментів) з урахуванням вимог законодавства, яким регулюється обіг відповідного товару.

За видами продуктів (інструментів) біржові товари можуть класифікуватися, в тому числі, з урахуванням таких складових: найменування, марка (сорт), обсяг, строк виконання, умови виконання, рівень (клас) якості тощо. Зокрема, продуктами на короткостроковому ринку природного газу вважаються короткострокові стандартизовані контракти на ринку природного газу (далі – КСП), фізико-хімічні характеристики якого відповідають Кодексу газотранспортної системи, інструментами – КСП на внутрішньодобовому ринку та КСП на ринку «на добу наперед»).

У внутрішніх документах Біржі може бути визначений інший підхід щодо класифікації та

Джерело: [13]

групування біржових товарів за продуктами та інструментами.

Партією товару вважається визначена кількість (але не менше двох одиниць) однорідних товарів одного або кількох найменувань, купівля-продаж та відвантаження (відпуск, передача)/отримання (відбір, прийом) яких (або передача прав за якими) здійснюється на підставі документів та з дотриманням вимог, визначених законодавством.

Зміна переліку та/або порядку допуску товарів до біржових торгів, а також експертиза біржових товарів може визначатися окремими рішеннями Біржового комітету. Допуск здійснюється шляхом внесення біржового товару до реєстру біржових товарів Біржі на підставі рішення Біржового комітету.

4.4. Розгляд питання щодо допуску активу до біржових торгів, зупинення або скасування допуску здійснюється Біржовим комітетом за наступних підстав:
- за власною ініціативою Біржі;
- за зверненням члена Біржі-ініціатора аукціону;
- на вимогу НКЦПФР (у випадках, визначених законодавством).

Для прийняття рішення щодо допуску активу до біржових торгів, зупинення або скасування допуску, питання щодо якого ініційовано членом Біржі, Біржа має право вимагати від такого члена Біржі (його клієнта) оригінали документів або належним чином завірені копії документів, які передбачені регламентами та/або іншими внутрішніми документами Біржі, для підтвердження якості, наявності та походження такого активу.

Інформування щодо прийнятого Біржовим комітетом рішення відносно допуску активу до біржових торгів, зупинення або скасування допуску здійснюється Біржею шляхом розміщення на вебсайті Біржі відповідної інформації.

4.5. Біржа має право перевірити показники якості, кількість і місцезнаходження біржового товару, зазначені учасником торгів-продавцем при допуску біржового товару до біржових торгів, в тому числі шляхом його огляду, відбору зразків проб тощо, у порядку, встановленому внутрішніми документами Біржі.

Встановлені стандарти якості, мінімальної кількості (розмір лотів), системи міри та ваги, одиниць виміру біржових товарів можуть попередньо узгоджуватися робочими групами при радах секцій Біржі, створеними учасниками торгів відповідних секцій Біржі, з подальшим затвердженням якості та інших характеристик Біржовим комітетом у рішенні щодо допуску відповідного активу до торгів. Специфікація якості та інші характеристики біржового товару оприлюднюється на вебсайті Біржі окремим документом та/або зазначається в реєстрі біржових товарів.

4.6. У разі порушення учасником торгів вимог Правил та/або інших внутрішніх документів Біржі, в тому числі, в частині невідповідності біржового товару, допущеного до біржових торгів, допуск такого товару до біржових торгів за рішенням Біржового комітету може бути зупинено (скасовано).

4.7. Біржа може визначити інші підстави для зупинення (скасування) допуску біржового

15

Джерело: [13]

товару (групи біржових товарів) до торгів та припинення/зупинення біржових торгів певним біржовим товаром (групою біржових товарів) з урахуванням:

- підстав, критеріїв, показників тощо, визначених законодавством (зокрема, в разі встановлення НКЦПФР за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері, критеріїв цінової нестабільності біржового товару на товарній біржі залежно від виду, ліквідності та/або ринкової ціни такого біржового товару);
- та/або результатів аналізу нових та існуючих інформаційних продуктів (технологій), ділової практики або технологій здійснення біржових операцій на предмет можливості їх використання для зловживань та маніпулювань;
- та/або результатів узагальнення біржової практики запобігання та протидії маніпулюванням та зловживанням.

4.8. Біржа (для запобігання або усунення порушень на організованих товарних ринках) повинна виконати вимогу НКЦПФР:

- припинити/зупинити біржові торги певним біржовим товаром (групою біржових товарів);
- зупинити (скасувати) допуск біржового товару (групи біржових товарів) до біржових торгів.

4.9. У разі прийняття Біржею рішення про зупинення (скасування) допуску біржового товару до біржових торгів, товарна біржа негайно інформує офіційним каналом зв'язку НКЦПФР та відповідного регулятора товарного ринку, якщо така вимога встановлена законодавством.

4.10. Поновлення біржових торгів відбувається на підставі рішення Біржового комітету, за умови усунення причин, з яких було припинено/зупинено такі біржові торги. Якщо припинено/зупинення біржових торгів відбулося на вимогу НКЦПФР, Біржа зобов'язана погодити поновлення торгів з НКЦПФР.

4.11. Поновлення допуску до біржових торгів активу, який було виключено Біржею з переліку біржових товарів на вимогу НКЦПФР щодо зупинення (скасування) допуску до біржових торгів, відбувається за погодженням з НКЦПФР.

4.12. У випадку припинення/зупинення/поновлення допуску біржового товару до біржових торгів та/або біржових торгів певним біржовим товаром, Біржа інформує учасників торгів та інших зацікавлених осіб шляхом розміщення відповідної інформації на вебсайті Біржі.

4.13. У разі зупинення допуску біржового товару до біржових торгів або припинення/зупинення біржових торгів біржовим товаром, щодо такого біржового товару на час припинення/зупинення забороняється подання учасниками торгів заявок та укладання біржових угод на Біржі.

5. Механізми зниження ризиків невиконання учасниками торгів зобов'язань за біржовими угодами

Гарантійне забезпечення

Джерело: [13]

5.1. Гарантійне забезпечення є одним з механізмів, який Біржа може використовувати для зниження ризиків невиконання учасниками торгів зобов'язань за укладеними ними біржовим угодами.

5.2. Біржею запроваджується 2 типи фінансового гарантійного забезпечення:
- гарантійний внесок;
- фінансове забезпечення під розрахунки (для учасників торгів, які мають намір придбати біржовий товар).

5.3. Внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у конкретних секціях Біржі, можуть бути визначені інші форми (окрім фінансової) гарантійного забезпечення (зокрема, гарантійне забезпечення у формі біржового товару (товарне гарантійне забезпечення)).

5.4. Гарантійне забезпечення для участі в біржових торгах за технологією одностороннього аукціону

5.4.1. При організації та проведенні біржових торгів за технологією одностороннього аукціону до учасників торгів може встановлюватися вимога щодо внесення ними гарантійних внесків.

5.4.2. Учасник торгів, який бажає прийняти участь в біржових торгах, що проводяться за технологією одностороннього аукціону, та на якого поширюються вимоги щодо внесення гарантійного забезпечення, зобов'язаний перерахувати на поточний рахунок Біржі гарантійний внесок у сумі, що має бути не меншою від суми, яка розраховується на підставі стартової ціни та відповідно до ставки/розміру гарантійного внеску, зазначених ініціатором аукціону у позиції, і яка є пропорційною до заявленого таким учасником торгів обсягу у його заявці, якщо інше не визначено внутрішніми документами Біржі.

Порядок та термін/строк внесення, поповнення учасниками торгів гарантійних внесків (як і повернення Біржею вільного від зобов'язань залишку учасникам торгів) визначаються внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у секціях Біржі.

5.4.3. Гарантійний внесок обліковуються на загальному або окремому рахунку учасника торгів в ЕТС, що визначається внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у певній секції Біржі, на біржові торги у якій заявився учасник торгів.

5.4.4. Біржа (у тому числі, з урахуванням вимог спеціального законодавства, якщо такі встановлені) залишає за собою право регулювати (обмежувати/встановлювати) ставки/розміру гарантійного внеску, розміри лотів та їх кількість в пакеті лотів (об'єднані лоти) ініціатора аукціону.

5.4.5. З метою забезпечення виконання учасниками торгів, що уклали біржові угоди, їх зобов'язань з підписання електронним підписом біржових свідоцтв, сформованих ЕТС на підставі відповідних біржових угод, а також подальшого укладення та/або виконання їх сторонами договору купівлі-продажу біржового товару, Біржа може встановити і до

17

Джерело: [13]

ініціатора аукціону вимогу щодо гарантійного внеску.

5.5. Гарантійне забезпечення для участі в біржових торгах за технологією ринку заявок

5.5.1. При організації та проведенні біржових торгів за технологією ринку заявок (технологією двостороннього безперервного зустрічного аукціону) до учасників торгів встановлюється вимога щодо внесення ними гарантійного забезпечення обох типів, визначених п.5.2. Правил.

5.5.1.1. З метою запобігання та зниження (мінімізації) ризиків невиконання біржових договорів, учасники торгів, які мають намір продати біржовий товар (продавці), зобов'язані перерахувати на поточний рахунок Біржі в розрахунковому банку Біржі грошові кошти (гарантійний внесок) у розмірі, інформація про який оприлюднюється на офіційному веб-сайті Біржі www.ueex.com.ua згідно з рішенням Біржового комітету, з урахуванням коштів на оплату послуг Біржі згідно з її тарифами.

5.5.1.2. З метою запобігання та зниження (мінімізації) ризиків невиконання біржових договорів, учасники торгів, які мають намір придбати біржовий товар (покупці), зобов'язані перерахувати:

- на поточний рахунок Біржі в розрахунковому банку Біржі - грошові кошти (гарантійній внесок) у розмірі, інформація про який оприлюднюється на офіційному веб-сайті Біржі www.ueex.com.ua згідно з рішенням Біржового комітету, з урахуванням коштів на оплату послуг Біржі згідно з її тарифами;
- на рахунок умовного зберігання (ескроу) - грошові кошти (фінансове забезпечення під розрахунки) у сумі, достатній для фінансового забезпечення заявки на купівлю біржового товару з урахуванням вимог Біржі щодо фінансового забезпечення під розрахунки у розмірі 100% оплати вартості придбаного біржового товару, якщо інше не зазначено у внутрішніх документах, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі.

5.5.2. Інформацію щодо надходження фінансового забезпечення під розрахунки учасника торгів Біржа отримує від розрахункового банку учасника торгів способом, визначеним в договорі умовного зберігання (ескроу), укладеному між банком, учасником торгів та Біржею, інформацію про залишки коштів на рахунку умовного зберігання (ескроу) учасника торгів.

5.5.3. Учасник торгів може здійснювати зарахування грошових коштів на свій рахунок умовного зберігання (ескроу) протягом операційного дня розрахункового банку. Біржа має право самостійно переглядати залишки по таким рахункам на підставі договорів доручення, укладених з учасниками торгів.

5.5.4. Інформацію щодо надходження гарантійних внесків учасника Біржа отримує від розрахункового банку Біржі по мірі їх зарахування на поточний рахунок Біржі в операційні годинироботи банку та оновлює інформацію на аналітичних рахунках у кліринговій системі для обліку гарантійних внесків відповідно до розкладу, визначеного Біржею, з подальшим (автоматичним) корегуванням стану відповідних аналітичних рахунків в ЕТС.

Джерело: [13]

Учасник торгів може здійснювати зарахування грошових коштів на поточний рахунок Біржі як до торгів (торгової сесії), так і під час торгів (торгової сесії).

5.6. Порядок та умови повернення Біржею вільного від зобов'язань залишку гарантійного забезпечення учасникам торгів визначаються внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідних секціях Біржі.

5.7. Учасники біржових торгів, якщо передбачено внутрішніми документами, що регламентують біржову торгівлю у певній секції Біржі, можуть використовувати інші види забезпечення, окрім грошових коштів (як-то банківська гарантія, гарантійний лист тощо).

5.8. Внутрішніми документами Біржі можуть бути визначено інший порядок визначення розміру/ставки гарантійного забезпечення та порядок застосування гарантійного забезпечення, а також інші типи гарантійного забезпечення.

Комерційне представництво

5.9. Біржа з метою запобігання та зниження (мінімізації) ризиків невиконання біржових договорів може застосовувати інститут комерційного представництва як механізм управління ризиками невиконання/нерозрахунків, який спрямований на забезпечення здійснення перерахування коштів від покупця за придбаний ним біржовий товар продавцю та поставку біржового товару продавцем покупцю на умовах та у порядку, визначеними внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі (в якій застосовується такий механізм управління ризиками), та законодавством України.

5.10. Біржа набуває статусу довіреної особи кожного з учасників біржових торгів на підставі укладених з Біржею договорів доручення на основі примірних договорів доручення, визначених у відповідних внутрішніх документах Біржі, з видачою відповідних довіреностей представникам Біржі.

5.10.1. Учасник торгів (продавець) в частині поставки (продажу) біржового товару зобов'язаний в договорі доручення надати Біржі, зокрема, але не виключно, наступні повноваження (за суттю):

- отримання від оператора поставки інформації, яка підтверджує відсутність підстав для не допуску учасника торгів до торгів, а також іншої інформації, перелік якої зазначається у внутрішніх документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі;
- подання Біржею від імені учасника торгів інформації за укладеними ним біржовими договорами (зокрема, щодо обсягу біржового товару, який був проданий/придбаний за відповідним біржовим договором, та сторін такого договору) оператору поставки;
- отримання інформації від оператора поставки про результати поставки – погодження/непогодження передачі біржового товару (з зазначенням причин відмови у випадку відмови);
- надання до розрахункового банку учасника торгів-покупця інформації щодо рахунку продавця для зарахування грошових коштів за проданий (поставлений) покупцю біржовий товар (згідно з реєстром біржових угод).

19

Джерело: [13]

5.10.2. Учасник торгів (покупець) в частині здійснення розрахунків за біржовий товар зобов'язаний в договорі доручення надати Біржі, зокрема, але не виключно, наступні повноваження:

- отримання доступу до перегляду стану рахунку та інформації про залишки коштів на рахунку ескроу у уповноваженому Біржею розрахунковому банку учасника торгів;
- надання до розрахункового банку реєстру біржових угод, на підставі яких повинна здійснюватися оплата за біржовими угодами (біржовими договорами);
- погодження Біржею закриття учасником торгів його рахунку умовного зберігання (ескроу);
- отримання інформації від оператора поставки, яка підтверджує відсутність підстав для не допуску учасника торгів до торгів, а також іншої інформації, перелік якої зазначається у внутрішніх документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі;
- подання Біржею від імені учасника торгів інформації за укладеними ним біржовими договорами (зокрема, щодо обсягу біржового товару, який був проданий/придбаний за відповідним біржовим договором, та сторін такого договору) оператору поставки;
- отримання інформації від оператора поставки про результати поставки – погодження/непогодження передачі біржового товару (з зазначенням причин відмови у випадку відмови).

5.11. Внутрішніми документами Біржі, які регламентують біржову торгівлю у певній секції Біржі, можуть бути визначені інші повноваження, що надаються учасниками торгів Біржі, які необхідні для мінімізації ризиків невиконання та здійснення Біржею контролю за належним виконанням учасниками торгів біржових угод та укладених на підставі них біржових договорів.

Контроль за розрахунками та/або поставкою, здійснення розрахунків через Біржу

5.12. У випадках, визначених внутрішніми документами Біржі, Біржа може надавати послуги:

- контролю за виконанням поставки та/або здійсненням розрахунків за біржовими угодами;
  у такому випадку сторони біржової угоди мають сповістити Біржу про виконання зобов'язань за такою угодою та підтвердити це необхідними документами (квитанціями, платіжними дорученнями, актами прийому-передачі тощо); внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у конкретній секції Біржі, може бути передбачено отримання таких документів від оператора поставки та уповноваженого(их) розрахункового(их) банку(ів);
- проведення розрахунків за біржовою угодою через рахунок Біржі, яка виступає гарантом здійснення таких розрахунків з боку покупця;
  у такому випадку сторони біржової угоди мають сповістити Біржу про виконання зобов'язань за такою угодою щодо поставки біржового товару та підтвердити це необхідними документами (актами прийому-передачі тощо); внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у конкретній секції Біржі, може бути передбачено отримання таких документів від оператора поставки.

Джерело: [13]

Інші заходи та механізми зниження ризиків невиконання зобов'язань за біржовими угодам

5.13. З метою зниження ризиків невиконання зобов'язань і забезпечення розрахунків та/або поставки за біржовими угодами (біржовими договорами), Біржа має право встановлювати інші вимоги до учасників торгів та запроваджувати інші заходи та механізми з управління ризиками шляхом внесення відповідних змін до цих Правил та/або до відповідних внутрішніх документів Біржі.

6. Порядок доступу до користування електронною торговою системою

6.1. Особа, яка отримала статус учасника торгів у тій чи іншій секції Біржі, для прийняття участі у біржових торгах, у тому числі для можливості вчинення інших дій на Біржі щодо біржових товарів, торгівля якими відповідно до законодавства здійснюється виключно на організованих товарних ринках, має отримати доступ до ЕТС, в якій проводяться такі біржові торги, шляхом:

- отримання на Біржі логіну та паролю доступу до ЕТС;
- проходження курсу навчання роботи в ЕТС особою (особами), що буде (будуть) виконувати функції біржового брокера такого учасника торгів;
- виконання інших умов, встановлених Положенням та іншими внутрішніми документами Біржі, якими регламентується провадження Біржею професійної діяльності на організованих товарних ринках – діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах.

6.2. Деталізований порядок доступу учасників до біржових торгів у конкретній секції Біржі визначається внутрішніми документами, якими регламентується біржова торгівля у такій секції Біржі.

6.3. Порядок користування електронними торговими системами Біржі визначається інструкцією користувача-учасника електронних біржових торгів у відповідній ЕТС.

7. Порядок організації та проведення біржових торгів

7.1. Загальні положення

7.1.1. Для організації та проведення біржових торгів Біржа використовує технології торгів, прийнятні у ринковій практиці організованих товарних ринків й такі, що не заборонені законодавством України для застосування на товарних біржах. Біржові торги відбуваються, а біржові угоди укладаються і зобов'язання за ними виконуються, без залучення центрального контрагента.

Організація та проведення біржових торгів на Біржі здійснюються:

- за технологією одностороннього аукціону (зокрема, в ПП БЕТС та її прикладних версіях (у тому числі, ПП БЕТС у версії «Electric Power» для організації та проведення біржових торгів електричною енергією);
- за технологією ринку заявок (технологією двостороннього безперервного зустрічного аукціону) (зокрема, в ПП ЕТП для торгівлі природним газом на умовах короткострокових

Джерело: [13]

стандартизованих продуктів (КСП) з поставкою в газотранспортній системі та в підземних сховищах газу у порядку, визначеному Кодексом газотранспортної системи та Кодексом газосховищ, відповідно).

7.1.2. Біржові торги відбуваються з дотриманням принципу анонімності (знеособлення) учасників торгів. Проведення біржових торгів за технологією одностороннього аукціону, коли ініціатор аукціону попередньо відомий, не вважається таким, що принцип анонімності не дотримується.

7.1.3. Біржа може використовувати інші технології (у тому числі, на вимогу спеціального законодавства), для організації та проведення біржових торгів, а також застосовувати послідовно декілька технологій для організації та проведення біржових торгів біржовим товаром (групою біржових товарів) відповідно до внутрішніх документів Біржі, за умови інформування НКЦПФР щодо таких ЕТС/технологій у порядку, встановленому законодавством України.

7.1.4. Біржові торги відбуваються у порядку, що визначається цими Правилами та внутрішніми документами Біржі, якими регулюється біржова торгівля у відповідній секції Біржі.

Особливості організації та проведення біржових торгів, використання гарантійного забезпечення, вчинення інших дій на Біржі щодо біржових товарів, торгівля якими відповідно до законодавства здійснюється виключно на організованих товарних ринках, а також укладання біржових угод по різним групам біржових товарів (продуктів/інструментів) встановлюються окремо для кожної із секцій Біржі відповідними внутрішніми документами.

7.1.5. Інформація про торгові дні, торгові сесії (з зазначенням біржових товарів та ініціаторів аукціону (для торгів за технологією одностороннього аукціону)) зазначається у розкладі торгів, який розміщується на вебсайті Біржі. Торгові сесії в ЕТС відкриваються та закриваються в автоматичному режимі відповідно до розкладу торгів. За необхідності, торгова сесія може бути подовжена, зупинена або припинена Адміністратором ЕТС.

Торговий день – період, який розпочинається з моменту початку першої торгової сесії та завершується в момент закінчення останньої торгової сесії, а саме: починається (за київським часом) о 09:00 поточного дня та завершується о 05:30 наступного дня (якщо інше не встановлено законодавством та/або внутрішніми документами Біржі). Учасникам торгів природним газом за короткостроковими стандартизованими контрактами Біржею надається технічна підтримка у режимі 24/7.

Операційний день Біржі може складатися з торгових сесій, клірингових сесій (операційні години роботи Біржі для проведення клірингу та виконання процедур у цілях забезпечення здійснення розрахунків і поставки за укладеними біржовими угодами, у тому числі, шляхом обміну інформацією та документами з третіми особами (зокрема, уповноваженими Біржею розрахунковими банками, учасниками торгів, операторами поставки), що вказуються у розкладі торгів Біржі. Біржею можуть бути визначені операційні години роботи Біржі для виконання інших процедур, передбачених внутрішніми документами Біржі.

Джерело: [13]

7.1.6. Біржові торги можуть відбуватися з представленням ціни за одиницю товару в абсолютному виразі або як коефіцієнту. Формат представлення ціни зазначається у внутрішніх документах, якими регулюється біржова торгівля у відповідній секції Біржі.

7.1.7. Для подачі заявки учасник біржових торгів має здійснити вхід до ЕТС, використовуючи свій особистий логін і пароль, та за допомогою електронного підпису підтвердити, що всі його дії в ЕТС будуть підписані його електронним підписом та матимуть юридичну силу згідно з вимогами законодавства України.

7.1.8. Учасники торгів подають лімітний вид заявок за ціною – з зазначенням у заявці ціни, не нижче/вище якої повинна бути виконана заявка на продаж/заявка на купівлю (відповідно) в ході торгів, та в межах обсягу, зазначеного у такій заявці.

Внутрішніми документами Біржі (у тому числі, на вимогу спеціального законодавства), якими регламентується біржова торгівля у конкретних секціях Біржі, можуть бути визначені інші (додаткові) види заявок за ціною, а також за іншими параметрами (зокрема, вид заявки за обсягом (як-то, «все або нічого»), вид заявки за строком її дії в ЕТС, протягом якого заявка може бути актуальною в ЕТС).

7.1.9. Заявки, які пройшли успішно перевірку в ЕТС щодо їх відповідності вимогам та критеріям, визначеним у документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у конкретних секціях Біржі (зокрема ціновим лімітам та/або лімітам щодо обсягу заявки та/або інші вимоги, якщо такі визначені у внутрішніх документах Біржі (у тому числі, на вимогу спеціального законодавства)), реєструються в ЕТС з зазначенням дати та часу їх реєстрації. У випадку негативного результату перевірки – заявка відхиляється ЕТС з формуванням електронного повідомленні учаснику торгів щодо причини відмови.

Заявка вважається поданою брокером (учасником торгів) з моменту реєстрації такої заявки в ЕТС з зазначенням дати та часу її реєстрації.

У випадку подання учасником торгів заявки від імені, за дорученням та в інтересах клієнта, ідентифікатор клієнта зазначається у заявці.

7.1.10. Учасники біржових торгів можуть подавати заявки (і відповідно, укладати біржові угоди) виключно в межах вільного залишку їх гарантійного забезпечення (фінансового забезпечення під розрахунки та/або гарантійного внеску), види й розміри якого та порядок розрахунку визначаються відповідно до внутрішніх документів Біржі, якими регламентується біржова торгівля у конкретних секціях Біржі.

Заявка, подана поза межами вільного залишку гарантійного забезпечення, відхиляється ЕТС з формуванням електронного повідомлення учаснику торгів щодо причини відмови.

У випадку встановлення внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у конкретних секціях Біржі, вимог щодо достатності товарного гарантійного забезпечення, учасники біржових торгів-продавці можуть подавати заявки (і відповідно, укладати біржові угоди) виключно в межах вільного залишку такого гарантійного

Джерело: [13]

забезпечення.

7.1.11. Біржова угода укладається шляхом співставлення параметрів зустрічних заявок (заявки на купівлю та заявки на продаж) відповідно до критеріїв і порядку їх застосування, визначених Біржею, та з врахуванням виду заявок і зазначених в них параметрів.

У разі наявності списків виключень контрагентів, біржові угоди укладаються з врахуванням таких списків.

7.1.12. Моментом укладання учасником торгів біржової угоди вважається момент реєстрації такої угоди в ЕТС з зазначенням дати та часу її реєстрації. З цього моменту така біржова угода вважається дійсною та безумовною для виконання.

7.1.13. Укладання угод, в яких учасник виступає одночасно продавцем та покупцем, заборонено.

7.1.14. Учасник торгів має можливість в ЕТС доступу до переліку та реквізитів поданих (та зареєстрованих в ЕТС) ним заявок, укладених ним біржових угод, і сформованих на їх підставі угод біржових свідоцтв, окрім випадків, коли біржові свідоцтва не формуються відповідно до особливостей, визначених внутрішніми документами Біржі, (за умови його авторизації в ЕТС).

Учасники торгів також мають доступ до своїх біржових свідоцтв в ЕТС (за умови авторизації), в якій біржові торги проходять за технологією одностороннього аукціону, а також до біржових договорів в кліринговій системі ПП «Settler» (за умови його авторизації), які були сформовані на підставі біржових угод, укладених в ЕТС, в якій біржові торги проходять за технологією ринку заявок.

7.1.15. Детальний опис функціоналу ЕТС надається в інструкції користувача відповідної ЕТС.

7.1.16. За результатами торгів формуються документи, визначені цими Правилами та/або внутрішніми документами Біржі (у тому числі, на вимогу та у відповідності до законодавства – для НКЦПФР, регулятора відповідного товарного ринку та/або центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідних сферах).

7.2. Списки виключень контрагентів

7.2.1 Списки виключень контрагентів (далі – списки виключень) можуть формуватися Біржею на підставі:

- вимог законодавства (зокрема, спеціального) щодо заборони вчинення правочинів з купівлі-продажу активу, який є біржовим товаром, між певними категоріями суб'єктів господарювання, які, в свою чергу, є учасниками біржових торгів;
- за письмовою заявою учасника торгів з підписом керівника та печаткою (за наявності), переданою Біржі будь-яким зручним способом (факсимільним зв'язком, електронною поштою) з подальшим пересиланням оригіналу поштою цінним листом.

Джерело: [13]

7.2.2. Списки виключень формуються за двома принципами:

1) «Всі крім» - до списку виключень вносяться контрагенти (учасники торгів), з якими у відповідного учасника торгів укладення біржових угод неможливе;
2) «Ніхто крім» - до списку виключень вносяться лише ті лише ті контрагенти (учасники торгів), з якими у відповідного учасника торгів є можливим укладення біржових угод.

7.2.3. З метою включення суб'єктів господарювання до списку «Ніхто крім», Біржа має право здійснювати додаткову перевірку таких суб'єктів (учасників торгів) на предмет виявлення потенційних ризиків та запобіганню маніпулювання цінами, із застосуванням власної системи комплаєнс-ризиків (внутрішнього контролю управління ризиками).

7.2.4. Біржа формує списки виключень контрагентів виключно за умови попередньої публікації прозорого алгоритму попередньої перевірки контрагентів учасником торгів, що передає Біржі такі списки.

7.2.5. З метою недопущення штучного обмеження конкуренції, Біржа публікує відповідні списки виключень учасників, в разі їх застосування, на офіційному вебсайті Біржі www.ueex.com.ua.

7.2.6. За результатами перевірки суб'єктів господарювання Біржа має право надати учаснику торгів, який подав заяву про включення такого контрагента до списку виключень, інформацію щодо результатів проведеної перевірки.

7.2.7. Внесення контрагента до списку виключень конкретного учасника торгів не обмежує його право на участь в біржових торгах та можливості укладання біржових угод з іншими учасниками торгів.

7.2.8. Заява учасника торгів про внесення контрагента до списку виключень є документом, який виражає волю та потреби такого учасника, що подає заявки в ЕТС, та прирівнюється до заявлених кваліфікаційних вимог такого учасника торгів до контрагентів.

7.2.9. Біржа редагує список виключень контрагентів (додає та/або вилучає контрагентів) за письмовою заявою від учасника біржових торгів з підписом керівника, або іншої уповноваженої особи, та печаткою (у разі її наявності), переданою будь-яким зручним способом(факсимільним зв'язком, електронною поштою тощо) з подальшим надсиланням оригіналу поштою цінним листом або рекомендованим з повідомленням про вручення тощо. Коригування списку відбувається не частіше, ніж 1 (один) раз на добу, та вступає в силу на наступний робочий день після отримання Біржею такого списку.

7.3. Порядок організації та проведення біржових торгів за технологією одностороннього аукціону

7.3.1. Процес біржових торгів умовно розподіляється на три періоди.

Передторговий період:

- подання учасником торгів-ініціатором аукціону заявки на продаж (або заявки на купівлю – у випадку ініціювання аукціону на купівлю) у формі позиції в ЕТС з зазначенням

Джерело: [13]

біржового товару, стартової ціни, кількості лотів, ставки/розміру гарантійного внеску; в позиції можуть бути зазначені інші параметри заявки, визначені внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі;
- подання заявок на купівлю (або на продаж – у випадку аукціону на купівлю) учасниками торгів, які мають намір прийняти участь в торгах в якості контрагента, з зазначенням та перерахуваннями такими учасниками гарантійного внеску у сумі, що є не меншою від суми, яка розраховується на підставі стартової ціни (або іншого показника, визначеного внутрішніми документами Біржі) та відповідно до ставки/розміру гарантійного внеску, зазначених ініціатором аукціону у позиції, і є пропорційною до заявленого відповідним учасником торгів обсягу у його заявці;
- отримання Біржею інформації від розрахункового банку Біржі про грошові кошти учасників торгів, що надійшли як гарантійні внески;
- отримання Біржею інформації від оператора поставки, якщо це передбачено внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі (перелік інформації зазначається у таких документах).

Ініціатор аукціону може відкликати свою заявку за певний час до початку торгів і за умов та у порядку, що визначені внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі.

Період торгів (торговий період):
- торги (кожен учасник торгів, у тому числі ініціатор аукціону, має право змінювати ціну, а також обсяги, за умови дотримання вимог, встановлених внутрішніми документами Біржі, якими регулюється біржова торгівля певним біржовим товаром); в періоді торгів учасниками торгів подаються виключно лімітні заявки;
- підписання біржових свідоцтв учасниками торгів, які уклали біржові угоди.

Механізм формування ціни (на підвищення, на зниження, з можливістю підвищення та зниження ціни тощо) в ході аукціону визначається Біржею (у тому числі, з урахуванням виду аукціону – аукціон на продаж чи аукціон на купівлю) та передбачає можливість підвищення і зниження ціни. Ініціатором аукціону та спеціальним законодавством можуть бути визначені інші механізми формування ціни.

Післяторговий період:
- підписання біржових свідоцтв учасниками торгів, які уклали біржові угоди;
- реєстрація Біржею підписаних учасниками торгів (обома сторонами) біржових свідоцтв шляхом накладання КЕП адміністратором ЕТС;
- формування протоколу торгів та інших документів, передбачених внутрішніми документами Біржі.

7.3.2. Заявки учасників торгів у передторговий період та біржові свідоцтва підписуються учасниками торгів шляхом використання КЕП або АВП. Визначення Біржею, який саме вид електронного підпису можна застосовувати при організації торгів (аукціонів), залежить від низки чинників, зокрема від: (1) вимоги учасника торгів-ініціатора аукціону застосовувати той чи інший підпис (або обидва), (2) виду біржового товару та вимог, за їх наявності, спеціального законодавства, яким регулюється обіг біржового товару, (3) категорії учасників торгів – резидент/нерезидент (зокрема, нерезиденти не використовують КЕП).

26

Джерело: [13]

7.3.3. На підставі зареєстрованих Біржею біржових свідоцтв, учасники біржових торгів, що є сторонами за такими біржовими свідоцтвами, укладають договори купівлі-продажу відповідного біржового товару за формою та на умовах, що були визначені учасником торгів-ініціатором аукціону до торгів і наданні ним на Біржу шляхом прикріплення договору (з визначеними у ньому умовами розрахунків та поставки біржового товару) в електронному вигляді до позиції, яку учасник торгів-ініціатор аукціону подав до ЕТС.

Ініціатор аукціону може скористатися типовим біржовим договором (за його наявності).

7.3.4. Біржа залишає за собою право визначати типові біржові договори та розробляти стандартні (типові) умови біржових угод, біржових свідоцтв та договорів купівлі-продажу біржового товару, що укладаються на підставі біржових свідоцтв.

7.3.5. Біржею у внутрішніх документах Біржі, які регламентують біржову торгівлю у певній секції Біржі, можуть бути визначені інші вимоги та умови щодо укладення біржових угод, види звітних документів, які формуються за результатами біржових торгів (та/або укладеної біржової угоди), та порядок формування і підписання таких документів та доведення їх до відома зацікавлених сторін.

7.4. Порядок організації та проведення біржових торгів за технологією ринку заявок

7.4.1. Процес біржових торгів умовно розподіляється на три періоди.

Передторговий період

7.4.2. До початку торгового дня (а також в клірингові сесії) Біржа отримує інформацію від оператора(ів) поставки (перелік інформації зазначається у внутрішніх документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі) та розрахункових банків щодо гарантійного забезпечення учасників торгів (гарантійних внесків/фінансового забезпечення під розрахунки).

Торговий період

7.4.3. При проведенні біржових торгів за технологією ринку заявок (двостороннього безперервного зустрічного аукціону) подання заявок на продаж/заявок на купівлю, внесення змін щодо ціни та обсягів та/або інших параметрів заявки, відкликання (скасування) заявки, укладання біржових угод відбувається в ЕТС безпосередньо під час торгової сесії.

У будь-який момент брокер має можливість відредагувати, а також відкликати (скасувати) подані ним в ЕТС заявки, за якими ще не було укладено біржових угод. Якщо заявка була виконана частково, брокер має можливість редагувати або скасувати залишок заявки.

7.4.4. В ході торгів учасники торгів можуть подавати лімітні та ринкові види заявок за ціною.

Джерело: [13]

Ринкова заявка – це заявка, яка повинна бути виконана в межах обсягу, зазначеного в заявці, та за найкращою ціною (цінами), яка (які) мають місце на біржових торгах на момент реєстрації такої заявки на ЕТС та протягом строку її дії.

7.4.5. В заявках може використовуватися параметр AoN («все або нічого»), який визначає виконання заявки лише в повному обсязі. При деактивації відповідного параметру, заявка можебути виконана як у повному обсязі, так і частково.

7.4.6. За строком їх дії можуть використовуватися наступні види заявок:
- *дійсна до відміни* – така заявка може бути відкликана (скасована) виключно брокером, який її подав;
- *дійсна до дати* – в заявці вказується термін її дії, а саме: дата та час, коли вона буде автоматично скасована електронною торговою системою;
- *добова* – заявка, яка діє лише протягом поточного торгового дня, після чого буде автоматично скасована електронною торговою системою;
- *терміново виконати або відмінити* – заявка з визначеною ціною, яка повинна бути виконана частково чи у повному обсязі у випадку співпадіння цін або одразу автоматично скасована електронною торговою системою;
- *виконати або відмінити* – заявка з визначеною ціною, яка повинна бути виконана виключно у повному обсязі у випадку співпадіння ціни або одразу скасована електронною торговою системою.

7.4.7. Укладення біржових угод на торговій платформі здійснюється шляхом *метчінгу* - автоматичного співставлення умов зустрічних заявок (заявок на купівлю та заявок на продаж) щодо їх відповідності та за ціною, що є найкращою для кожного з учасників торгів – покупця та продавця згідно зі встановленими Біржею критеріями (ціна, час) і порядком (пріоритетності) їх застосування, а саме: пріоритетність ціни, пріоритетність часу, - та з врахуванням виду заявок і зазначених у них параметрів.

У разі підбору зустрічних заявок за результатами метчінгу, угода укладається за ціною раніше поданої заявки.

7.4.8. Заявка, яка не відповідає встановленим в ЕТС ціновим лімітам (в разі їх встановлення Біржею) та/або лімітам щодо обсягу (в разі їх встановлення Біржею), відхиляється ЕТС (та не реєструється) з формуванням електронного повідомлення учаснику торгів щодо причини відмови.

7.4.9. У випадку подання учасником торгів заявки поза межами вільного залишку гарантійного забезпеченню (гарантійного внеску та фінансового забезпечення під розрахунки, в разі якщо заявка учасника торгів на купівлю біржового товару), така заявка відхиляється ЕТС з формуванням електронного повідомлення учаснику торгів щодо причини відмови.

7.4.10. На підставі зареєстрованої в ЕТС біржової угоди, в клірингові системі Біржі ПП «Settler» (якщо інше не визначено внутрішніми документами Біржі, які регламентують біржову торгівлю у певній секції Біржі) автоматично формується біржовий договір (щодо купівлі-продажу біржового товару) в електронному вигляді. Типова форма біржового

Джерело: [13]

договору, умови такого договору та вимоги щодо нього визначаються Біржею.

Післяторговий період (клірингові сесії)

7.4.11. По закінченню торгової сесії учасники торгів, які уклали біржові угоди, повинні підписати КЕП біржові договори.

Після підписання біржового договору в кліринговій системі уповноваженими особами покупця і продавця шляхом додавання КЕП, такий договір вважається укладеним.

Учасники торгів, які уклали біржові угоди, можуть підписувати КЕП біржові договори і протягом торгової сесії.

За результатами торгів формується протокол торгів.

7.4.12. Біржею у внутрішніх документах Біржі, які регламентують біржову торгівлю у певній секції Біржі, можуть бути визначені інші вимоги та умови щодо укладення біржових угод, види звітних документів, які формуються за результатами біржових торгів (та/або укладеної біржової угоди), та порядок формування і підписання таких документів та доведення їх до відома зацікавлених сторін.

8. Формування реєстру заявок учасників біржових торгів

8.1. Біржа формує і веде реєстр заявок учасників торгів засобами ЕТС.

8.2. В момент реєстрації заявки учасника торгів, в ЕТС в автоматичному режимі в реєстрі заявок учасників торгів фіксується інформація щодо такої заявки.

8.3. Реєстр заявок містить наступні обов'язкові параметри заявки та інші реквізити: 1) ідентифікаційний номер заявки; 2) ідентифікатор біржового товару (який може враховувати особливості біржового товару(продукту/інструменту), базис поставки, термін постачання, інше); 3) найменування або унікальний ідентифікатор учасника торгів та брокера, який подав заявку; 4) найменування або унікальний ідентифікатор клієнта учасника торгів (у випадку подання учасником торгів заявки в інтересах клієнта); 5) обсяг біржового товару/кількість лотів біржового товару; 6) ціну, або вказівку щодо виконання заявки без обмеження ; 7) направленість заявки (на купівлю або на продаж); 8) вид заявки; 9) дату і час реєстрації заявки ЕТС; 10) у разі відмови у реєстрації заявки, - причини , з яких заявка була не зареєстрована.

Кодифікація ідентифікаторів може враховувати особливості, а реєстр може містити додаткову інформацію, які пов'язані із характеристиками біржового товару (продукції/інструменту) та/або особливостями біржової торгівлі таким товаром та/або виконання зобов'язань за ним.

8.4. У випадку, якщо заявка виконана частково, її невиконана частина залишається в реєстрі заявок з тим самим ідентифікаційним номером заявки, ціною, датою і часом реєстрації

Джерело: [13]

заявки.

9. Формування реєстру біржових угод

9.1. Біржа формує і веде реєстр біржових угод, укладених учасниками торгів, засобами ЕТС.

9.2. В момент реєстрації біржової угоди, в ЕТС в автоматичному режимі в реєстрі біржових угод фіксується інформація щодо такої угоди.

9.3. Реєстр біржових угод містить наступні обов'язкові параметри заявки та інші реквізити: 1) реєстраційний номер біржової угоди; 2) ідентифікаційні номери заявок, на підставі яких була укладена угода; 3) ідентифікатор біржового товару (який може враховувати особливості біржового товару(продукту/інструменту), базис поставки, термін постачання, інше); 4) найменування або унікальні ідентифікатори сторін угоди - учасників торгів, брокерів, які подавали заявки; 5) найменування або унікальні ідентифікатори клієнтів учасників торгів (у випадку подання учасником/учасниками торгів заявки в інтересах клієнта); 6) обсяг біржового товару; 7) ціну товару; 8) дату і час реєстрації біржової угоди ЕТС; 9) суму біржової угоди.

Реєстр може містити додаткову інформацію, яка пов'язана із характеристиками біржового товару (продукції/інструменту) та/або особливістю біржової торгівлі таким товаром та/або виконання зобов'язань за ним.

10. Виконання біржових договорів

10.1. Біржа самостійно провадить професійну діяльність на ринках капіталу - клірингову діяльність з визначення зобов`язань на підставі, та за умови отримання, відповідної ліцензії НКЦПФР, реєстрації правил клірингу в НКЦПФР та дотримання вимог законодавства, яким регулюється провадження клірингової діяльності.

10.2. При біржових торгах за технологією одностороннього аукціону

10.2.1. Виконання зобов'язань з розрахунків та щодо поставки біржового товару за біржовими угодами, укладеними за технологією одностороннього аукціону, здійснюється напряму між учасниками торгів-сторонами таких угод у відповідності до умов договорів купівлі-продажу біржового товару (якщо інше не визначено внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі).

Біржа не несе відповідальності за невиконання чи неналежне виконання сторонами своїх зобов'язань за такими договорами.

10.2.2. У випаду не підписання електронним підписом біржового свідоцтва або не укладання договору купівлі-продажу, гарантійний внесок винної сторони перераховуються постраждалій стороні. При цьому сторони не звільняються від виконання зобов'язань за біржовим свідоцтвом зі сплати комісійного збору за біржову угоду.

30

Джерело: [13]

10.2.3. На вимогу сторони (сторін) договору купівлі-продажу біржового товару (та у випадках, визначених внутрішніми документами Біржі) розрахунки за договором, укладеним на підставі біржової угоди, та/або контроль за виконанням поставки та/або розрахунків можуть проводитися через рахунок Біржі/за участю Біржі у порядку, встановленому внутрішніми документами Біржі.

10.3. При біржових торгах за технологією ринку заявок

10.3.1. Виконання зобов'язань з розрахунків та щодо поставки біржового товару за біржовими угодами, укладеними за технологією ринку заявок, здійснюється між учасниками торгів-сторонами біржових угод шляхом залучення Біржі як комерційного представника згідно з розділом 5 цих Правил та/або у порядку і на умовах, визначених внутрішніми документами Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі, де застосовується такий механізм управління ризиками.

10.3.2. Виконання біржових договорів за біржовими угодами, укладеними за технологією ринку заявок, відбувається в період клірингової сесії, якщо інше не зазначено у внутрішніх документах Біржі, якими регламентується біржова торгівля у відповідній секції Біржі, де застосовується такий механізм комерційного представництва для управління ризиками.

10.3.3. На підставі укладених біржових договорів Біржею формуються та надсилаються оператору поставки файли, які включають інформацію за укладеними біржовими договорами (зокрема, обсяг біржового товару, який був проданий/придбаний за відповідним біржовим договором, та сторони такого договору).

10.3.4. Підтвердження поставки (погодження передачі біржового товару) оператором поставки є підтвердженням виконання зобов'язань продавцем за біржовим договором і підставою для сторони договору-покупця (та Біржі як довіреної особи покупця) виконати свої зобов'язання щодо оплати придбаного біржового товару зі свого рахунку умовного зберігання (ескроу).

10.3.5. У випадку отримання Біржею підтвердження від розрахункового банку учасника торгів-покупця щодо перерахування грошових коштів учаснику торгів-продавцю, зобов'язання учасників торгів за укладеною біржовою угодою та відповідним біржовим договором вважаються виконаними.

10.3.6. У випаду, коли одна або обидві сторони біржової угоди не підписали КЕП біржовий договір, біржова угода вважається припиненою. При цьому сторони не звільняються від сплати комісійного збору Біржі, якщо інше не визначено рішенням Біржового комітету.

10.3.7. У випадку, коли оператор поставки на підставі отриманих торгових сповіщень не погоджує передачу біржового товару між учасниками торгів, учасники торгів-сторони за біржовим договором не звільняються від сплати комісійного збору Біржі, якщо інше не визначено рішенням Біржового комітету.

При настанні такої події договір купівлі-продажу вважається припиненим.

31

Джерело: [13]

10.3.8. У разі, якщо біржову угоду/біржовий договір було припинено з вини тільки одної сторони, то Біржею на підставі рішення Біржового комітету стягується штраф з винної сторони (з коштів її гарантійного внеску) на користь постраждалої сторони. Розмір та порядок застосування штрафних санкцій визначаються внутрішніми документами Біржі.

10.4. Біржова угода може бути розірвана:
- за рішенням суду;
- за згодою сторін;
- в односторонньому порядку, якщо це передбачено внутрішніми документами Біржі.

10.4.1. У випадку розірвання біржової угоди, сторони угоди не звільняються від сплати комісійного збору Біржі.

10.5. Внутрішніми документами Біржі, які регламентують біржову торгівлю у певній секції Біржі, може бути визначено інший порядок виконання біржових угод (біржових договорів) та забезпечення виконання зобов'язань за ними.

11. Процедури оформлення та обліку документів, які використовуються при укладанні та виконанні біржових угод

11.1. Біржа організує електронний документообіг між Біржею, учасниками біржових торгів, операторами поставки та уповноваженими розрахунковими банками через засоби системи електронного документообігу ЕТС та клірингової системи Біржі з застосуванням КЕП та АВП. При цьому Біржа є посередником в прийнятті, передаванні (доставці), зберіганні, перевірці цілісності та створенні електронних документів, що обертаються на Біржі. Кожен електронний документ, що обертається на Біржі, повинен бути підписаний електронним підписом.

11.2. Біржа забезпечує:
- приймання, обробку та передачу від учасників електронних біржових торгів заявок (у тому числі у формі позицій) на купівлю/продаж біржових товарів, укладення біржових угод;
- підготовку та передачу інформації, необхідної для укладання біржових угод;
- зберігання та захист інформації, що стосується укладання біржових угод на Біржі, від втрати або несанкціонованого доступу, забезпечує неможливість витоку, знищення та блокування інформації, порушення цілісності та режиму доступу до інформації;
- можливість відтворення електронних документів у паперовій формі;
- формування та підтримку баз даних про хід та результати біржових торгів з фіксацією часу подання учасниками торгів заявок (у тому числі у формі позицій) та укладання біржових угод;
- функціонування системи електронного документообігу ЕТС, що забезпечує організаційно правові та технологічні передумови електронного документообігу між учасниками товарного ринку та використання електронних документів учасниками електронних біржових торгів за рахунок виконання гарантованої доставки електронного документу учаснику електронних біржових торгів, перевірку цілісності та чинності електронного документу, забезпечення конфіденційності електронного документообігу між учасниками електронних біржових торгів, підтвердження авторства та забезпечення при

32

Джерело: [13]

цьому високої надійності, швидкості та зручності для учасників електронних біржових торгів.

12. Платежі та збори, що сплачуються Біржі учасниками торгів

12.1. Учасники біржових торгів сплачують Біржі відповідно до цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі наступні платежі та збори:
- плату за навчання роботі в ЕТС (за наявності);
- плату за надання технічного доступу до ЕТС з використанням віддаленого автоматизованогоробочого місця;
- комісійний збір;
- плата за надання учасникам торгів звітних документів за результатами торгів у паперовій формі (уразі її встановлення);
- інші платежі та збори, встановлені внутрішніми документами Біржі, у тому числі, в документі «Тарифи на послуги товарної біржі - Товариство з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа».

12.2. Комісійний збір сплачується учасниками торгів, що уклали біржову угоду, або їх клієнтами згідно умов відповідної секції Біржі. Розмір комісійного збору встановлюється Біржовим комітетом та зазначається у внутрішніх документах Біржі, і сплачується шляхом внесення на поточний рахунок Біржі грошових коштів, на основі рахунку на оплату комісійного збору сформованого в ЕТС або виданого Біржею, чи шляхом автоматичного зарахування Біржі з грошових коштів, заблокованих під забезпечення сплати комісійного збору на загальному рахунку під гарантійні внески. Днем виконання зобов'язань учасника торгів по оплаті комісійного збору вважається день зарахування коштів на рахунок Біржі.

12.3. За надання учасникам біржових торгів звітних документів за результатами торгів у паперовій формі, що надаються Біржею на основі заяви учасника торгів щодо надання звітних документів за результатами торгів у паперовій формі, Біржею може стягуватися додаткова оплата за такі послуги. За заявою учасника торгів Біржа протягом 3 (трьох) робочих днів видає звітні документи за результатами торгів у паперовій формі. Плата за надання звітних документів за результатами торгів у паперовій формі вноситься учасником торгів протягом 3 (трьох) банківських днів з дня отримання відповідного рахунку. Днем виконання зобов'язань учасника торгів по оплаті послуг вважається день зарахування коштів на рахунок Біржі.

13. Біржове котирування. Порядок визначення та оприлюднення біржового курсу

13.1. Ціни на Біржі формуються вільно. Рівень цін на кожен вид біржового товару (продукту/інструменту) визначається на підставі співвідношення попиту та пропозиції на біржових торгах, якщо інше не встановлено законодавством України.

13.2. Біржею або уповноваженим органом державної влади може бути встановлено граничні ціни (або коридор коливання цін) - верхній та/або нижній ліміти ціни (цінові ліміти) для біржових товарів, продаж/придбання яких на біржових торгах не може здійснюватися за ціною, нижчою від нижнього ліміту ціни та вищою від верхнього ліміту ціни.

33

Джерело: [13]

13.3. По закінченню торгової сесії Біржа застосовує процедуру біржового кот*и*рування, за результатами якої визначає котирувальну ціну біржового товару (продукту/інструменту), що був предметом торгів, як середньозважену ціну усіх укладених протягом торгової сесії біржових угод по відповідному біржовому товару (продукту/інструменту), за якими відбулося виконання біржових договорів.

У випадку проведення декількох торгових сесій протягом торгового дня, Біржа застосовує процедуру кот*и*рування окремо за кожною сесію.

До закінчення торгового дня такі котирувальні ціни вважаються ***поточним біржовим курсом***.

13.4. За підсумками торгового дня, але не пізніше 09:30 наступного дня, Біржа щодо кожного біржового товару (продукту/інструменту) оприлюднює на вебсайті Біржі ***біржовий курс***, який визначається як середньозважена ціна усіх укладених протягом всіх торгових сесій біржових угод по відповідному біржовому товару (продукту/інструменту), за якими відбулося виконання біржових договорів.

13.5. Відомості про біржові котирувальні ціни (поточний біржовий курс та біржовий курс) відображаються в біржовій інформації, що розміщується на офіційному сайті Біржі в мережі Інтернет.

13.6. Оприлюднення результатів кот*и*рування за результатами біржових торгів здійснюється у відповідності до розділу 18 цих Правил.

13.7. Біржа може розраховувати індекси та показники біржової торгівлі, відмінні від зазначених у цьому розділі, порядок розрахунку яких визначається внутрішніми документами Біржі.

14. Порядок здійснення моніторингу біржових торгів та інших заходів, що здійснюються для протидії маніпулюванням, інсайдерській торгівлі та іншим зловживанням

14.1. Біржа запобігає маніпулюванням на Біржі та укладанню біржових угод, що не відповідають цим Правилам та внутрішнім документам Біржі, якими регламентується біржова торгівля, шляхом застосування наступних (але невиключно) заходів:

- автоматичного відстеження ЕТС дій учасників електронних біржових торгів, які порушують ці Правила та/або внутрішні документи Біржі;
- поточного нагляду та контролю адміністратором ЕТС за біржовими операціями учасників торгів;
- моніторингу біржових торгів у режимі реального часу для здійснення запобігання маніпулюванню, неправомірному використанню інсайдерської інформації та контролю за дотриманням Правил та внутрішніх документів Біржі;
- встановлення цінових лімітів, обмеження обсягу лоту, обмеження обсягу заявки на купівлю/заявки на продаж, обмеження сукупного обсягу біржового товару (продукту/інструменту), який може продати/придбати учасник торгів протягом торгової сесії/торгового дня, обмеження кроку зміни ціни;

34

Джерело: [13]

- вибіркових перевірок, що проводяться згідно з рішеннями Біржового комітету;
- припинення, зупинення та поновлення біржових торгів.

14.2. У випадку виявлення Біржею в діях учасників торгів чи біржових операцій, що містять ознаки маніпулювання, інсайдерської торгівлі чи інших зловживань на Біржі учасниками торгів, з метою вжиття запобіжних заходів Біржа має право вжити наступні (але невиключно) заходи:
- зупинити біржові торги;
- звернутись до учасників торгів з запитом про надання пояснень та підтверджуючих документів з приводу поставлених у запиті питань;
- провести перевірку виявлених ознак маніпулювання, інсайдерської торгівлі чи інших зловживань на Біржі;
- зупинити учаснику торгів технічний доступ до біржових торгів на визначений строк;
- виключити біржові угоди/біржові договори з розрахунку котирувальних цін.

14.3. У випадку виявлення ознак маніпулювань в ході біржових торгів та/або укладення біржових угод/біржових договорів, що не відповідають цим Правилам та внутрішнім документам Біржі чи інших зловживань учасниками торгів, адміністратор ЕТС збирає наявну інформацію та негайно повідомляє керівнику Біржі для застосування необхідних запобіжних заходів відповідно до п. 14.2. цих Правил.

14.4. Біржовий комітет має право встановити критерії ознак маніпулювання та перелік ознак інсайдерської торгівлі чи інших зловживань учасниками торгів, з урахування особливостей організації та проведення біржових торгів, а також укладання біржових угод/біржових договорів по різним групам біржових товарів, а також інших факторів, що можуть впливати на дії учасників торгів.

У разі встановлення НКЦПФР факту маніпулювання, або Біржовим комітетом наявності ознак інсайдерської торгівлі чи інших зловживань на Біржі учасниками торгів, Біржа має право припинити членство та технічний доступ до біржових торгів з подальшим виключення з реєстру учасників торгів учасника біржових торгів, яким скоєно порушення або застосувати інші санкції за рішенням Біржового комітету, згідно внутрішніх документів Біржі.

14.5. З метою зниження ризиків на організованих товарних ринках та недопущення різкого денного підвищення/зниження рівня цін, змови між учасниками торгів та інших спроб штучного впливу на ціни, маніпулювання, а також виявлення випадків недобросовісної конкуренції, адміністратор ЕТС безперервно (в тому числі з використанням технічних засобів) здійснює моніторинг та контроль за виставленням заявок та укладанням біржових угод та біржових свідоцтв/біржових договорів, а також за діями учасників торгів, що безпосередньо приймають участь у біржових торгах.

14.6. Під моніторингом і контролем за виставленням заявок та укладанням біржових угод/біржових договорів розуміється сукупність організаційно-технічних заходів, спрямованих на безперервне відстеження протягом періоду подання заявок та торгової сесії цін, обсягів та інших характеристик, заявок, угод, що реєструються в ЕТС, до яких відносяться:

35

Джерело: [13]

- аналіз заявок, котирувань, реєстру біржових угод та іншої інформації на предмет наявності в діях учасників торгів ознак маніпулювання;
- виявлення випадків використання в процесі торгівлі відомостей, що становлять службову інформацію та/або комерційну таємницю, а також мають ознаки інсайдерської інформації;
- виявлення порушень учасниками торгів вимог цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі, у тому числі тих, що є невід'ємною частиною Правил.

14.7. У разі встановлення НКЦПФР факту маніпулювання, Біржею може застосовуватися один із таких видів санкцій:
- офіційне попередження;
- нарахування штрафу в розмірі, встановленому Біржовим комітетом або внутрішніми документами Біржі;
- припинення допуску учасника торгів до участі у біржових торгах у відповідній секції (секціях) Біржі;
- припинення членства на Біржі.

14.8. Біржа здійснює встановлення особи (осіб), причетної (причетних) до можливого маніпулювання, інсайдерської торгівлі чи зловживання, перевіряє зміст дій щодо можливого маніпулювання чи зловживання учасником торгів, аналізує причини, що призвели до можливого маніпулювання, інсайдерської торгівлі чи інших зловживань, складає протокол про результати перевірки.

14.9. При виявленні Біржею ознак маніпулювань, що були допущені учасниками торгів при укладанні біржової угоди/біржового договору, що не відповідає вимогам Правил та/або внутрішніх документів Біржі, інсайдерської торгівлі чи інших зловживань на Біржі, Біржа може направити офіційний запит учаснику торгів, яким була укладена така біржова угода/біржовий договір, про надання документів і відомостей, що прямо або опосередковано розкривають причини укладення такої біржової угоди/договору (в тому числі доручення клієнта учасника торгів, на підставі якого була подана заявка, договір доручення з клієнтом і пояснення клієнта) та надання іншої інформації чи документів для встановлення ознак порушення. Інформація, отримана Біржею від учасників торгів в ході проведення перевірки, є конфіденційною і не підлягає розкриттю та передачі третім особам, окрім випадків, передбачених чинним законодавством.

14.10. Про виявлення ознак маніпулювання та проведену перевірку Біржа повідомляє НКЦПФР.

14.11. У разі неотримання Біржею від учасника торгів без об'єктивних причин письмової відповіді протягом 7 (семи) робочих днів з дати направлення офіційного запиту Біржі відповідно до п.14.9. цих Правил, або за наявності підстав кваліфікувати таку біржову угоду/договір як порушення цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі, матеріали перевірки направляються на розгляд Біржовому комітету для винесення рішення про застосування до учасників торгів санкцій відповідно до цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі.

14.12. Біржові угоди, які мають ознаки можливого маніпулювання та/або використання

Джерело: [13]

інсайдерської інформації та/або інших зловживань на Біржі учасниками торгів, можуть не використовуватися при розрахунку котирувальних цін.

15. Розгляд скарг та вирішення спорів

15.1. Скарги членів Біржі, учасників торгів розглядаються Біржовим комітетом або іншою уповноваженою особою на Біржі, які, у разі необхідності, доручають структурним підрозділам Біржі дослідження порушеного у скарзі питання та підготовку необхідних матеріалів.

15.2. Розгляд скарги починається не пізніше наступного робочого дня з моменту її надходження і не може перевищувати 30 (тридцяти) календарних днів. У виключних випадках строк розгляду скарги може бути продовжено рішенням Біржовим комітетом або уповноваженою особою на Біржі.

15.3. Про результати розгляду скарги заявник інформується в письмовій формі.

15.4. Спори за біржовими операціями вирішуються сторонами шляхом переговорів або виносяться на розгляд Біржового арбітражу. Арбітром призначається особа, яка має достатні знання та досвід для виконання цих функцій. Рішення про створення Біржового арбітражу та призначення Арбітра (-ів) приймає Біржовий комітет.

15.5. Спори розглядаються Біржовим арбітражем у випадку, якщо зацікавлені сторони надали згоду на вирішення спору в порядку Біржового арбітражу. Надання згоди виражається у вигляді поданих Біржі заяв, або укладеної між сторонами угоди, яка набуває чинності з моменту її затвердження Біржовим комітетом.

15.6. Порядок та термін розгляду спору, процедура винесення та виконання рішення Біржового арбітражу здійснюється відповідно до «Положення про Біржовий арбітраж Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа».

15.7. У певних секціях Біржі чи за певним біржовим товаром (групою біржових товарів) можуть створюватися окремі Біржові арбітражі, які можуть діяти на підставі окремо затверджених положень/порядків/регламентів. Діяльність таких Біржових арбітражів повинна відповідати загальними засадами «Положення про Біржовий арбітраж Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська енергетична біржа».

Детальне врегулювання інших питань, зокрема, щодо кількості Арбітрів, порядку та строків розгляду спорів тощо визначається окремо затвердженими Біржовим комітетом положеннями/порядками/регламентами.

15.8.Якщо відповідний спір між сторонами неможливо вирішити шляхом переговорів або розгляду Біржового арбітражу, то такий спір вирішується в судовому порядку згідно з чинним законодавством України

16. Права та обов`язки Біржі

37

Джерело: [13]

16.1. Біржа має право:
- розробляти та затверджувати правила товарної біржі у відповідності до Закону «Про товарні біржі»;
- утворювати підрозділи (у тому числі відокремлені), комітети, комісії, біржові секції тощо та затверджувати положення про них;
- розробляти стандартні (типові) умови біржових угод (біржових договорів) відповідно до вимог законодавства;
- установлювати і стягувати внески та плату за отримання членами Біржі права здійснювати торгівлю на товарній біржі як учасника біржових торгів, за укладання та/або реєстрацію біржових угод (біржових договорів) та за надання інших послуг, згідно з Законом, Статутом та/або Правилами;
- установлювати і стягувати штрафи та застосовувати інші санкції за порушення цих Правил та внутрішніх документів Біржі;
- встановлювати критерії ознак маніпулювання та перелік ознак інсайдерської торгівлі чи інших зловживань учасниками торгів;
- анулювати, у тому числі частково, результати біржових торгів та укладені за їх результатами біржові угоди/біржові договора.

16.2. Біржа зобов`язана:
- забезпечувати організацію та проведення біржових торгів;
- здійснювати моніторинг біржових торгів та контроль за дотриманням учасниками біржових торгів цих Правил та внутрішніх документів Біржі, у тому числі з метою запобігання маніпулюванню на товарній біржі та інсайдерській торгівлі;
- вести реєстр учасників біржових торгів, їхніх заявок, укладених угод і договорів;
- оприлюднювати на своєму веб-сайті перелік учасників біржових торгів із зазначенням учасників, допуск яких до біржових торгів зупинено або припинено, реєстр біржових товарів;
- розкривати інформацію, передбачену законодавством.

16.3. Біржа має інші права та виконує інші обов'язки, пов'язані із здійсненням діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах.

17. Відповідальність Біржі та учасників біржових торгів

17.1. Біржа, учасники біржових торгів та їх клієнти несуть відповідальність, передбачену законодавством України, цими Правилами та внутрішніми документами Біржі за порушення законодавства України, Правил та внутрішніх документів Біржі, якими регламентується біржова торгівля, і рішень Біржі, що регулюють біржову торгівлю.

17.2. Рішення про застосування, внесення змін, зупинення або скасування санкцій (повністю або частково) до учасника торгів або його клієнта приймається Біржовим комітетом.

17.3. За порушення учасником торгів або його клієнтом цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі, невиконання (неналежне виконання) своїх зобов'язань за біржовими угодами/біржовими договорами, невиконання рішень Біржового комітету, а також в інших ситуаціях, коли дії учасника торгів перешкоджають або можуть перешкодити проведенню

Джерело: [13]

біржових торгів та нормальному функціонуванню ЕТС, до такого учасника або його клієнта торгів можуть бути застосовані будь які з наступних санкцій:

- штраф у розмірі, визначеному Біржовим комітетом;
- утримання гарантійного внеску/частини гарантійного внеску, як штрафу, у відповідності з регламентами та/або іншими внутрішніми документами Біржі;
- зупинення на певний термін, обмеження чи припинення допуску учасника торгів до участі у біржових торгах у відповідності з регламентами та/або іншими внутрішніми документами Біржі;
- припинення членства на Біржі;
- санкції, що відповідають принципам їх застосування та визначені регламентами та/або іншими внутрішніми документами Біржі.

17.4. У випадку неподання або подання недостовірної інформації, що вимагається від учасника біржових торгів, на Біржу, до даного учасника також можуть застосовуватися попередження та/або недопущення даного учасника до чергових біржових торгів, а у разі повторного неподання або подання недостовірної інформації, зупинення допуску учасника торгів до участі у біржових торгах або припинення членства на Біржі.

17.5. У випадку порушення учасником біржових торгів або його клієнтом порядку розрахунків за біржовою угодою (біржовим свідоцтвом/біржовим договором) до такого учасника можуть застосовуватись санкції згідно умов біржової угоди (біржового свідоцтва/біржового договору) та/або регламентами та/або іншими внутрішніми документами Біржі.

17.6. У випадку безпідставної відмови від підписання біржової угоди (біржового свідоцтва)/біржового договору, Біржа може зупинити допуск учасника торгів, яким вчинено порушення, до участі у біржових торгах по відповідній секції та нарахувати штраф в розмірі, визначеному Біржовим комітетом або утримати гарантійний внесок у відповідності з внутрішніми документами Біржі.

17.7. За несвоєчасну сплату учасником торгів комісійного збору Біржа вправі стягнути з такого учасника торгів пеню. Пеня нараховується за кожний календарний день прострочення сплати комісійного збору, починаючи з дня, наступного за останнім днем терміну сплати комісійного збору. Якщо учасник торгів не сплатив комісійний збір протягом 3 (трьох) календарних днів з дня спливу терміну, відведеного на оплату комісійного збору, то вважається, що даний учасник відмовився від сплати комісійного збору. У випадку, якщо учасник торгів відмовився від оплати комісійного збору, то комісійний збір може утримуватись Біржею з суми гарантійного внеску (внесеного учасником торгів для участі у в будь-яких інших торгах на Біржі), що відмовився від сплати комісійного збору після спливу терміну, відведеного на оплату комісійного збору та/або припинення членства на Біржі.

17.8. У випадку несвоєчасної оплати (не більше 10 (десяти) календарних днів) штрафів, комісійного збору Біржі без надання підтвердження обставин, що виключають відповідальність боржника, Біржа може тимчасово, до повного погашення заборгованості, зупинити допуск до біржових торгів учасника торгів, який прострочив виконання зобов'язання.

39

Джерело: [13]

17.9. У випадку тривалого (більше 10 (десяти) календарних днів) невиконання зобов'язань з виплати штрафів без надання підтвердження обставин, що виключають відповідальність боржника, Біржа може зупинити допуск до біржових торгів або припинити членство на Біржі, учаснику яким скоєне порушення.

17.10. З учасника торгів або його клієнта – боржника, що прострочив виконання зобов'язання зі сплати штрафів, стягується пеня у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діяла в період, за який сплачується пеня.

17.11. Застосування санкцій, передбачених пп. 17.9., 17.10. цих Правил, не звільняє учасника торгів від обов'язку щодо відшкодування Біржі всієї суми заборгованості (в тому числі, з урахуванням суми пені), яка підлягає сплаті.

17.12. Крім інших, викладених у цих Правилах підстав, Біржовий комітет може прийняти рішення про зупинення/припинення допуску учасника торгів або його клієнта до участі у біржових торгах в секції (секціях) у будь якому з наступних випадків:
- невиконання учасником торгів Правил та/або інших внутрішніх документів Біржі;
- відкриття господарським судом справи про банкрутство учасника торгів, та/або визнання учасника торгів банкрутом у випадках і порядку, передбачених чинним законодавством;
- несплата або неповна сплата учасником торгів комісійного збору в установлений термін.

У певних секціях Біржі чи за певним біржовим товаром (групою біржових товарів) порядок застосування (накладення) та види санкцій, які Біржа може застосувати за фактами виявлення порушення учасниками біржових торгів може визначатися окремим положенням, яке затверджується Біржовим комітетом.

17.13. Біржа вправі розкрити інформацію про факти невиконання учасником торгів своїх зобов'язань на офіційному сайті Біржі в мережі Інтернет.

17.14. Інформаційне повідомлення, що містить рішення Біржового комітету про застосування, зупинення або скасування санкцій (або витяг з тексту такого рішення), передбачених цими Правилами та/або внутрішніми документами Біржі, доводиться до відома учасника торгів не пізніше робочого дня, наступного після дати прийняття рішення.

17.15. Учасник торгів має право надати письмові докази у термін, що не перевищує 3 (трьох) робочих днів, з моменту отримання інформації про застосування до нього санкцій. Біржовий комітет зобов'язаний розглянути звернення учасника торгів та винести відповідне рішення з подальшим інформуванням учасника торгів.

17.16. При накладенні на учасника торгів штрафу Біржа надсилає йому вимогу про сплату штрафу. Штраф має бути сплачений учасником торгів протягом 3 (трьох) робочих днів з дня отримання вимоги про сплату штрафу на поточний рахунок Біржі у відповідності з реквізитами, зазначеними у вимозі про сплату штрафу. Днем сплати штрафу учасником торгів вважається день зарахування суми штрафу на відповідний рахунок банку Біржі.

18. Порядок розкриття та оприлюднення інформації

Джерело: [13]

18.1. Інформування про результати біржових торгів відбувається за результатами проведених біржових торгів. Біржа оприлюднює результати біржових торгів у формі бюлетеня середньозважених цін. Зміст біржової угоди (за винятком зазначення біржового товару (продукту/інструменту), кількості, ціни, базису поставки (чи інших умов поставки) і строку виконання) не підлягає розголошенню. Цю інформацію може бути надано тільки на письмову вимогу судам, органам прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ та аудиторським організаціям у випадках, передбачених законодавством України. Інша інформація може бути розкрита для третіх сторін у випадках, передбачених чинним законодавством України, за рішенням суду або на вимогу слідчих органів.

18.2. Збір, архівація, обробка та розповсюдження інформації, пов'язаної з обігом біржових товарів в результаті проведення електронних біржових торгів здійснюється системою збору, обробки та розповсюдження інформації ЕТС. Інформація про хід та підсумки торгів, що містить дані про ціни біржових угод, котирування біржового товару, а також про кон'юнктуру товарних ринків представляється через ЕТС, на інформаційних табло в торговому залі Біржі і на офіційному сайті Біржі в мережі Інтернет.

18.3. Протягом торгової сесії в режимі реального часу формується і надається учаснику торгів поточна інформація про торги, необхідна для укладення біржових угод.

18.4. По закінченню торгової сесії учаснику торгів надається інформація по укладених ним біржових угодах, виставленим заявкам, а також інша біржова інформація у вигляді звітних документів, що надаються відповідно до внутрішніх документів Біржі.

18.5. Біржа зобов'язана оприлюднювати:
- перелік учасників біржових торгів, допущених до біржових торгів;
- реєстр біржових товарів;
- обсяг торгівлі біржовими товарами (номенклатура товарів, їх загальна вартість та кількість згідно з укладеними біржовими договорами, біржовий курс щодо кожного біржового товару, що перебуває в обігу на Біржі, тощо);
- інформацію щодо позабіржових операцій у випадках і в межах, встановлених законодавством.

18.6. Біржа може розкривати наступну інформацію:
- перелік та основні якісні і кількісні характеристики біржових товарів;
- типові форми біржових угод, свідоцтв та договорів (купівлі-продажу, поставки, міни) по секціях Біржі;
- зразки рекомендованих форм договорів-доручення та довіреностей;
- дані про результати біржових торгів у формі бюлетеня середньозважених цін;
- дані результатів котирувань.

18.7. Інформація, що вказана в п. 18.5. цих Правил може розкриватися через:
- сайт Біржі;
- розсилку інформаційним агентствам та засобам масової інформації;
- через засоби системи ЕТС.

41

Джерело: [13]

19. Надзвичайні ситуації та процедури, що застосовуються у разі їх виникнення

19.1. До надзвичайних ситуацій відносяться:
- форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили);
- цінова нестабільність і значні коливання цін на біржові товари;
- технічний збій.

Перелік надзвичайних ситуацій може змінюватись та доповнюватись за рішенням Біржового комітету.

19.2. Учасники біржових торгів, їх клієнти та Біржа звільняються від встановленої даними Правилами та/або (та/або внутрішніми документами Біржі) та/або чинним законодавством України відповідальності за порушення цих Правил (та/або внутрішніх документів Біржі) та/або за незабезпечення у відповідності з цими Правилами (та/або внутрішніми документами Біржі) належних умов для проведення біржових торгів, якщо буде доведено, що таке порушення відбулося внаслідок дії обставин непереборної сили.

19.3. Під непереборною силою в даних Правилах розуміються будь-які надзвичайні або невідворотні події зовнішнього щодо учасників біржових торгів, їх клієнтів та Біржі характеру або їх наслідку, які виникають без вини учасників біржових торгів, їх клієнтів та Біржі, поза їх волею або всупереч волі й бажанню, і які не можна, за умови застосування звичайних для цього заходів, передбачити й не можна при всій обережності й передбачливості запобігти (уникнути), у тому числі, але не винятково, стихійні явища природного характеру (землетруси, повені, урагани, руйнування в результаті блискавки тощо), нещастя біологічного, техногенного й антропогенного походження (вибухи, пожежі, вихід з ладу машин і устаткування, масові епідемії, і т. п.), обставини громадського життя (війна, воєнні дії, блокади, громадські хвилювання, прояви тероризму, масові страйки й локаути, бойкоти і т.п.), а також видання заборонних або обмежуючих нормативних актів органами державної влади та/або місцевого самоврядування, інші законні або незаконні, заборонні або обмежуючі заходи зазначених органів, які унеможливлюють виконання належним чином учасниками біржових торгів (їх клієнтами) та/або Біржею цих Правил та/або внутрішніх документів Біржі або тимчасово перешкоджають такому виконанню.

19.4. У разі виникнення обставин непереборної сили Біржа виконує наступні дії:
- повідомляє банк, з яким взаємодіє, наявними засобами зв'язку (телефонним зв'язком, електронною поштою тощо) про виникнення обставин непереборної сили або форс-мажорних обставин та про заходи щодо її усунення;
- повідомляє учасників біржових торгів наявними засобами зв'язку (телефонним, факсимільним зв'язком, електронною поштою тощо) про виникнення надзвичайних обставин непереборної сили або форс-мажорних обставин та про заходи щодо їх усунення;
- приймає рішення про оголошення технічної перерви в біржових торгах з будь-якого моменту часу біржових торгів;
- повідомляє НКЦПФР.

19.5. В якості заходів щодо врегулювання надзвичайної ситуації Біржа має право:
- припинити біржові торги;

42

Джерело: [13]

- відмінити результати біржових торгів, які проводились у день виникнення надзвичайної ситуації та/або у попередній день, визнати такі біржові торги такими, що не відбулися, заявки не поданими, а біржові угоди (свідоцтва), біржові договори неукладеними;
- здійснити інші дії у разі необхідності.

19.6. У разі настання в ході біржових торгів обставин, які можуть бути підставою для визнання ситуації надзвичайною, біржові торги припиняються на період не більше 30 (тридцяти) хвилин для здійснення необхідних заходів, спрямованих на забезпечення нормального проведення торгів на Біржі. Якщо після припинення торгів обставини, які можуть бути підставою для визнання ситуації надзвичайною та/або форс-мажорною, будуть усунуті протягом 30 (тридцяти) хвилин і не пізніше, ніж за 10 (десять) хвилин до закінчення торгової сесії, то біржові торги поновлюються.

19.7. При поновленні біржових торгів заявки та біржові угоди (свідоцтва), біржові договори, відповідно, подані і укладені в ЕТС до моменту зупинення біржових торгів, можуть бути анульовані.

19.8. При анулюванні біржових торгів у разі визнання ситуації надзвичайною а також в інших випадках передбачених внутрішніми документами Біржі, результати біржових торгів та укладені за їх результатом біржові угоди/біржові договори (частково або повністю) можуть бути анульовані за рішенням Біржового комітету або іншого уповноваженого органу Біржі.

19.9. Усі рішення, пов'язані із затримкою початку біржових торгів, їх припиненням, поновленням, продовженням, достроковим закінченням або скасуванням їх проведення, приймаються Біржовим комітетом або іншою уповноваженою особою та оголошуються (доводяться до відома учасникам торгів) адміністратором ЕТС.

19.10. Окремим випадком надзвичайних обставин є ситуація цінової нестабільності і значних коливаньцін біржових товарів понад установленого Біржею або уповноваженим органом центральної виконавчої влади допустимого коридору коливання цін.

У разі встановлення НКЦПФР (за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у відповідній сфері) критеріїв цінової нестабільності біржового товару на товарній біржі (залежно від виду, ліквідності та/або ринкової ціни такого біржового товару), Біржа запроваджує відповідні заходи на запобігання ситуацій цінової нестабільності з урахуванням таких критеріїв.

19.11. З метою виявлення причин цінової нестабільності та значного коливання ціни біржового товару Біржа здійснює відповідну перевірку.

19.12. Адміністратор ЕТС або Біржовий комітет може зупинити біржові торги на строк, що не перевищує строку перевірки причин цінової нестабільності та значного коливання ціни. В рамках розпочатої перевірки Адміністратор ЕТС або Біржовий комітет може прийняти рішення про поновлення торгівлі, якщо ціни не перевищили встановлений Біржею або уповноваженим органом центральної виконавчої влади допустимий коридор коливання ціни. Строк перевірки не може перевищувати 2 робочих днів, якщо інше не встановлено рішенням Біржового комітету.

43

Джерело: [13]

19.13. Про зупинення біржових торгів внаслідок настання ситуації цінової нестабільності і значних коливань цін Біржа негайно інформує усіх зацікавлених осіб усіма можливими засобами (телефонним зв'язком, електронною поштою тощо).

19.14. Рішенням Біржового комітету можуть визначатися додаткові показники, які характеризують ситуацію цінової нестабільності і значних коливань цін.

19.15.У разі технічного збою у ЕТС учасник біржових торгів інформує про це наявними засобами зв'язку (телефонним зв'язком, електронною поштою тощо) адміністратора ЕТС.

19.16. У випадку, якщо в ході біржових торгів в учасника торгів припинився доступ в ЕТС без вини Біржі, всі його пропозиції, подані раніше, зберігаються.

19.17. У випадку технічного збою в ЕТС оголошується технічна перерва в торгах. При оголошенні технічної перерви адміністратор ЕТС здійснює перевірку цілісності даних про торги в ЕТС та оцінює можливість подальшого проведення торгів.

19.18. Якщо протягом технічної перерви, що оголошена внаслідок технічного збою ЕТС, робота ЕТС може бути поновлена, то торги поновлюються після закінчення технічної перерви. Після поновлення торгів учасники торгів повторно виконують процедури для авторизації в ЕТС.

19.19. Протягом технічної перерви, що оголошена внаслідок технічного збою ЕТС, робота ЕТС може бути поновлена. Якщо дані про укладені біржові угоди було повністю або частково втрачено, за рішенням Біржового комітету торгову сесію може бути поновлено з останньої збереженої точки відновлення даних в ЕТС. Лоти, за якими було укладено біржові угоди, і дані по яких було втрачено, переторговуюся після відновлення торгової сесії в ЕТС. Після поновлення торгів, учасники торгів повторно виконують процедури для авторизації в ЕТС.

19.20. У разі поновлення Біржових торгів, час їх закінчення повідомляється адміністратором ЕТС через систему повідомлень ЕТС.

19.21. Якщо під час технічної перерви, що оголошена внаслідок технічного збою ЕТС, працездатність ЕТС не може бути поновлена, то така ситуація за рішенням Біржового комітету визнається надзвичайною у відповідності до цих Правил.

20. Зупинення, припинення та поновлення біржових торгів за рішенням уповноваженого державного органу

20.1. У разі необхідності зупинення, припинення біржових торгів на виконання рішення уповноваженого державного органу Біржовий комітет або Генеральний директор Біржі інформують про це в письмовій формі адміністратора ЕТС, який негайно вживає необхідні заходи для технічної реалізації процедури зупинення (припинення) торгів.

20.2. Рішення Біржового комітету про зупинення, припинення торгів оформляється у вигляді протоколу, рішення Генерального директору у вигляді наказу.

Джерело: [13]

20.3. Інформацію про зупинення, припинення торгів Біржа публікує на своєму вебсайті. В інформаційному повідомленні зазначаються причини, а також, якщо це відомо, дата та час поновлення торгів. Крім того, Біржа вживає заходи для індивідуального інформування учасників торгів про зупинення, припинення торгів Біржа, використовуючи можливі засоби зв'язку (телефоний зв'язок, електронну пошту, систему повідомлень ЕТС тощо).

20.4. Адміністратор ЕТС поновлює біржові торги після скасування відповідного рішення Біржового комітету або Генерального директора про зупинення, припинення торгів. Біржовий комітет або Генеральний директор приймають таке рішення у разі усунення причин, які були підставою для зупинення, припинення торгів.

20.5.У всіх випадках зупинення, припинення торгів, в тому числі якщо це відбулось на виконання рішення уповноваженого державного органу, на письмовий запит учасника біржових торгів Біржею надається відповідна довідка.

21. Заключні положення

21.1. Зміни та/або доповнення до цих Правил затверджуються Біржовим комітетом.

21.2. Правила, а також зміни до них, набувають чинності після їх реєстрації в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку у встановленому нею порядку.

21.3. Окремі положення цих Правил можуть бути деталізовані і оформлені у вигляді окремого(их) внутрішнього(іх) документу(ів), які можуть містити вказівку, що вони є частиною цих Правил.

45

Джерело: [13]

РОЗДІЛ 7
БІРЖОВІ ТОВАРИ, ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

7.1. Види біржових товарів.

7.2. Професійні учасники та їх види на товарних біржах.

Ключові слова: ***біржа, товарна біржа, біржова торгівля, біржові товари, товарні активи, професійна діяльність, брокери, брокерські контори, дилери, комісійні.***

7.1. Види біржових товарів

Біржова торгівля нині охоплює велику кількість товарних та фінансових активів, які можуть одночасно реалізуватись на товарних біржах завдяки універсалізації біржових електронних майданчиків.

Сьогодні до категорії біржових товарів належать не лише товарні активи, а й велика кількість фінансових інструментів та інструментів фінансового інжинірингу.

Економічна сутність біржових товарів полягає в тому, що це можуть бути товари лише певного виду, а також встановленої біржами якості (стандартизовані за параметрами якості і кількості), які перебувають у біржовому обігу, після допуску їх і включення до біржових списків, мають відповідати встановленим біржою характеристикам і піддаватись стандартизації.

Вище вказане визначення є актуальним стосовно категорії «реальний біржовий актив», який може бути купленим чи проданим через біржовий майданчик за спотовими або форвардними контрактами.

Якщо ми розглянемо, так звані біржові товари, які фактично не існують – фондові чи товарні індекси, то ми можемо побачити широкий спектр

можливостей біржової торгівлі і строковими інструментами – деривативними контрактами. Останні можуть укладатись, по-суті на віртуальні базові активи.

Таким чином, індекс – це числове значення, яке відображає цінову ситуацію за біржовими активами, не обмежуючись конкретним видом, тому торгівля індексами – це торгівля не окремими товарами, а прогнозування цінових тенденцій на ринку в цілому. Те ж саме можна сказати і про відсоткові ставки за борговими біржовими активами – облігаціями. Методи біржової торгівлі біржовими активами фінансового інжинірингу нічим не відрізняються від тих, що використовуються для спотових контрактів реальними активами [1-5].

Біржові товари або біржові активи – це різноманітні товари, цінні папери, валюти, відсоткові ставки, фондові індекси, криптовалюти та інші продукти фінансового інжинірингу, які відповідають стандартизованим вимогам, встановленим для торгівлі на біржах і затверджених правилами біржової торгівлі [1-5].

У світовій практиці біржової торгівлі виділяють 2 основні види біржових активів (рис. 7.1.) [1-5].

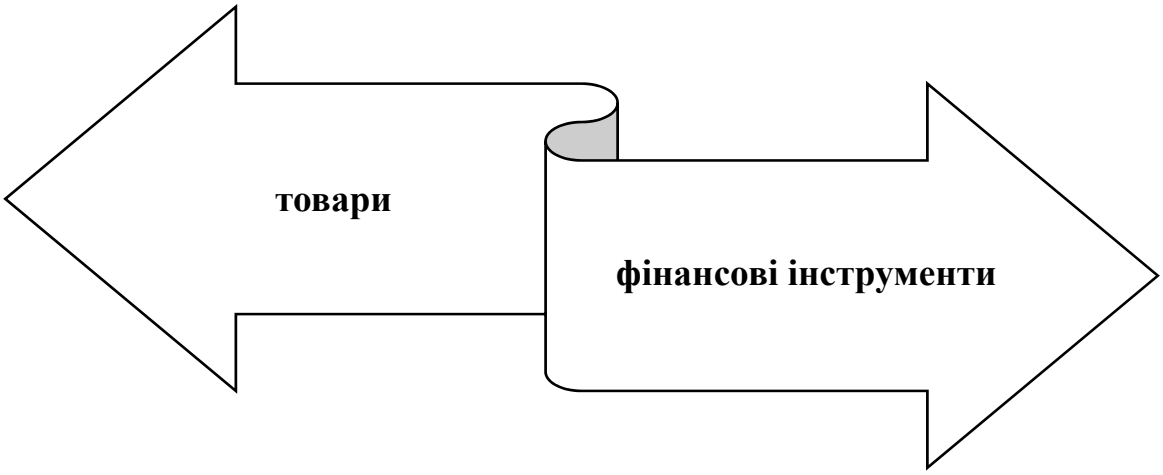

Рис. 7.1. Поділ на групи біржових активів

Джерело: [1-5]

У межах цих груп не всі товари чи фінансові активи можуть торгуватися на біржах, адже вони мають відповідати певним характеристикам, які розроблять спеціальні відділи на товарних біржах.

Динамічний розвиток біржової торгівлі в умовах фінансіалізації усіх товарних і фінансових ринків забезпечив значне розширення переліку біржових активів та, водночас, витіснив багато товарних активів на позабіржовий ринок. Особливо це стосується тих, які погано зберігаються, наприклад картопля, овочі, фрукти, посадковий матеріал, тощо.

З появою ф'ючерсів на фондові індекси та ф'ючерсів на відсоткові ставки різноманітність зросла в кілька разів. Крім реальних товарів і цінних паперів, предметом біржової торгівлі стають також інструменти фінансового інжинірингу. Якщо до початку минулого століття біржова торгівля реальними товарами була основним інструментом торгівлі, то зараз біржова торгівля фінансовими інструментами домінує на усіх доступних світових біржових електронних майданчиках [1-5].

До товарів, якими торгують на усіх універсальних біржах, належать товари певного виду та якості, не вилучені з обігу, а також стандартні контракти на конкретні активи, прийняті до торгівлі біржою відповідно до правил біржової торгівлі. Кількість товарів, якими торгують на сучасних біржах приблизно однакова на всіх майданчиках, проте є й специфічні активи, наприклад діаманти [1-5].

Сучасна біржова торгівля товарними активами включає наступні групи товарів або сировини та напівфабрикатів [1-5]:

1) сільськогосподарська сировина та напівфабрикати;

2) промислова продукція та напівфабрикати;

3) лісоматеріали;

4) енергетичні матеріали;

5) кольорові і дорогоцінні метали;

6) товарні індекси, індекси на нерухомість;

7) інші види активів.

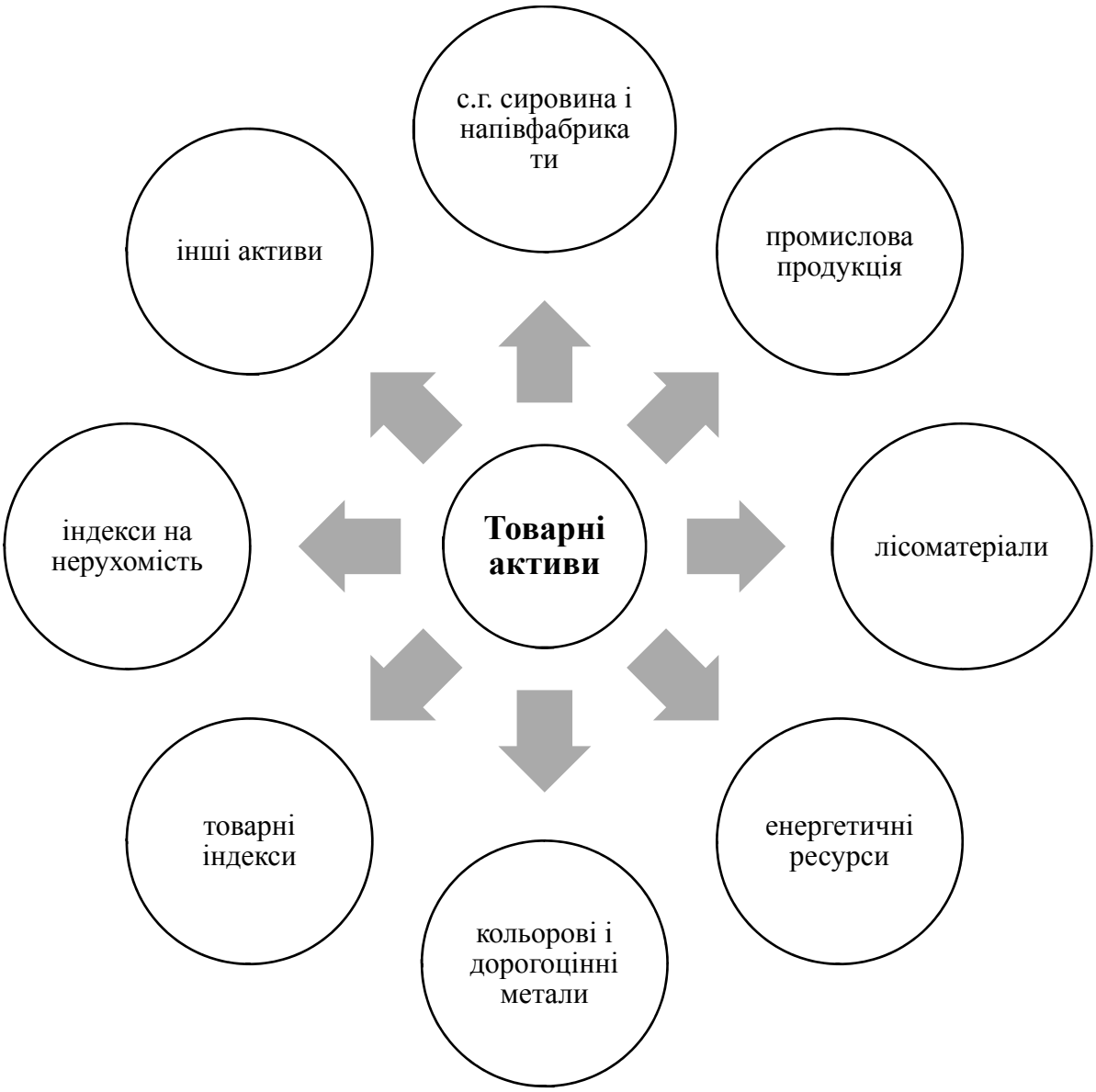

Рис. 7.2. Основні види біржових товарних активів

Джерело: [1-5]

Група сільськогосподарських товарів включає [1-5]:

- зернові (пшениця, кукурудза, рис, овес, ячмінь, жито і сорго, інші);

- олійні культури та продукти їх переробки (соняшник, соняшниковий шрот, соняшникова олія, соя, соєвий шрот, соєва олія, ріпак, ріпаковий шрот, ріпакова олія, пальмова олія, тощо).

Група промислової продукції і напівфабрикатів включає [1-5]:

- бавовну;

- натуральний каучук;

- концентрат апельсинового соку;

- концентрат томатного соку;

- тютюн;

- шкури тварин;

- велику рогату худобу, свині;

- цукор буряковий та тростиновий;

- яєчний порошок;

- вершкове масло;

- сухе молоко;

- заморожені кури, індики;

- м'ясо - яловичина, свинина (туша та напівтуша);

- кава;

- какао-боби;

- чай;

- крохмаль;

- борошно різних видів;

- арахіс;

- вино;

Група товарних активів , яка складається з лісоматеріалів включає [1-5]:

- різні види продукції пиломатеріалів;

- лісоматеріали круглої форми;

- пиломатеріали оброблені;

- целюлозно-волокнисті плити;

- дерев’яні палети.

Група товарних активів «метали» включає в себе [1-5]:

- чорні метали (залізо та продукти переробки);

- кольорові метали: алюміній, мідь, олово, свинець, цинк, нікель, брухт кольорових металів;

- дорогоцінні метали: золото, срібло, платина, паладій.

Група товарних активів «енергоресурси» включає в себе [1-5]:

- сира нафту;

- дизельне паливо;

- газолін або бензин;

- природний газ;

- зріджений нафтовий газ;

- мазут важкий;

- вугілля;

- електроенергія;

- біопальне, тощо.

Група товарних активів «Інші» включає в себе товари нішові або досить ексклюзивні, наприклад дорогоцінні камені.

Товар може торгуватися на товарній біржі, якщо він характеризується простотою і стандартизацією свого виду та якості. За час розвитку біржової торгівлі були встановлені чіткі вимоги до товарів, якими можна торгувати на біржах сьогодні [1-5].

Товарами, що торгуються на товарних біржах є товари певного виду та якості, які є стандартизованими на певні групи, які біржі допускають до торгівлі відповідно до правил біржової торгівлі. Кожна біржа має право визначати склад товарів, що торгуються на біржі. Таким чином, згідно з чинним регуляторним законодавством, торгові біржі мають право формулювати власні вимоги до цих товарів з урахуванням національних стандартів, а також визначати власний стандартний перелік товарів, що торгуються на біржі [1-5].

Товари, що торгуються на біржі, повинні відповідати біржовим вимогам, які ми розглянемо нижче [1-5].

Масовість виробництва і споживання, велика кількість виробників і широке коло споживачів – це дозволяє визначити реальний попит і пропозицію [1-5].

Стандартизація, тобто відповідність вимогам якості та іншим характеристикам, визначеним чинним законодавством; причому вимоги до якості, умови зберігання, транспортування та вимірювання повинні бути легко стандартизовані, що означає, що продукція може бути продана без необхідності

розглядати зразки або технічні описи. На практиці біржова стандартизація є ключовою характеристикою біржових товарів [1-5].

Рис. 7.3. Основні вимоги до біржових товарів

Джерело: [1-5]

Таким чином, біржові товари торгуються у великих обсягах, оскільки вони є великими, однорідними, кількісно та якісно стандартизованими, взаємозамінними, знеособленими та мають високий рівень попиту та пропозиції, що дозволяє визначати більш реалістичні ринкові (рівноважні) ціни. Позабіржові товари не мають вищезазначених характеристик, але мають високий рівень попиту та пропозиції і тому торгуються за межами біржі. Позабіржові інструменти включають всі інші інструменти, які не мають вищезазначених характеристик [1-5].

Біржові стандартні контракти містять визначені біржою кількості певних класів, типів і запасів (біржові одиниці, лоти і партії, що відповідають ємності інструментів або умовні за об'ємом і вагою) і регулюють умови поставки відповідно до правил біржової торгівлі. Товарами, що торгуються на біржах, зазвичай є сировина або напівфабрикати, основною класифікаційною ознакою яких є те, що вони повинні пройти лише первинну технічну обробку. Готова до споживання промислова продукція і товари широкого вжитку на біржах не торгуються через їхню різноманітність, швидку зміну технічних характеристик і високий ступінь монополізму у виробництві та збуті. Вважається, що регулювання виробництва таких товарів залежить від бажання виробників, що може мати значний вплив на рівень ціноутворення [1-5].

Стандартизація основних договірних умов полегшила б розподіл товарів, що торгуються та розрахунки за угодами. Деякі біржі, особливо ті, що торгують сільськогосподарською продукцією, допускають до торгового терміналу будь-який товар, якщо він відповідає певним національним мінімальним вимогам або правилам, встановленим біржою. Деякі інші біржі, зокрема біржі кольорових і дорогоцінних металів, вимагають попередньої реєстрації товарного знаку. Слід зазначити, що стандартизація є важливою умовою автентичності товарів, що котируються на біржі. Стандартизація біржових товарів має свою глибинну природу, тобто суто технічними засобами досягається важливий економічний результат, а саме – монополізація умов, що визначають попит і пропозицію на товарну групу [1-5].

Ступінь стандартизації товару визначається відповідно до вище зазначених принципів і забезпечує можливість продажу товару за його технічним визначенням, а не шляхом вивчення зразків товару. Передумовою для цього є торгівля товарами з відносно низьким ступенем ексклюзивності виробництва або споживання, що дозволяє наповнити ринок значною різноманітністю продукції [1-5].

Сьогодні всі стандарти поділяються на «обов'язкові стандарти» (прийняті державою) та «добровільні стандарти» (прийняті виробниками). У біль-

шості країн, особливо з розвиненою промисловістю, більшість стандартів є добровільними. Якщо продукт не має стандарту, він не може бути проданий або імпортований в країну без перевірки на відповідність стандарту. Такі процедурні правила є складними і можуть призводити до торговельних бар'єрів [1-5].

Завдяки стандартизації товарні біржі усереднюють якісні характеристики товарів і усувають індивідуальні особливості при їх розподілі на ринку. Таким чином, досягається ефект індивідуалізації товарів. Це одна з особливих характеристик товарів, що торгуються на біржах, яка робить біржі тим, чим вони є і відрізняє їх від аукціонів та ярмарків [1-5].

Таким чином, лише товари, стандартизовані в умовах максимальної індивідуалізації, взаємозамінності, диференціації цін та інших монопольних умов, стають біржовими товарами. Будь-який прояв різноманітності, унікальності товару і, відповідно, монопольного становища на ринку класифікує такі товари як аукціонні або ярмаркові [1-5].

Кількісна та якісна стандартизація, що охоплює так званий доторговельний період, об'єктивно є принципово новим етапом просування товару на ринку. Так, якщо кількісна стандартизація партій одного і того ж товару забезпечувала його порівнянність, то якісна стандартизація через збереження базових сортів зрівняла подібні товари, що стало передумовою цінової стандартизації, яка часто перетворювала продукти на реальні товари [1-5].

Основні характеристики стандартизованих біржових товарів можна класифікувати наступним чином [1-5]:

- забезпечення порівнянності асортименту та видів продукції через визначення еталонних якостей, тобто цінових орієнтирів;

- кількісна стандартизація партій подібних товарів забезпечує кількісну порівнянність;

- «стандартизація цін» забезпечує визначення справжніх ринкових цін і мінімізує вплив монополій на біржову торгівлю товарними активами.

Важливою особливістю біржової торгівлі є те, що сам біржовий товар не присутній на біржі під час торгів. Тому якісна стандартизація біржових товарів

має на меті забезпечити умови для торгівлі товарами на основі якісних параметрів, забезпечуючи обов'язкову порівнянність якісних характеристик протягом значного періоду часу. На практиці цього дуже легко досягти, наприклад, при торгівлі цінними паперами, але набагато складніше у випадку з сільськогосподарською продукцією. Тому для кожного товару в цілому визначається базовий сорт – найкраще відображає його характеристики. Найбільш типовий вид товару на даному ринку береться за базовий сорт для біржових товарів, а інші товари в цій товарній групі якісно класифікуються відповідно до нього. Ціна базового сорту найбільшою мірою відображає споживчу якість товарів цієї групи і є основою для визначення цін на товари різної якості.

Оскільки кількісні та якісні характеристики біржових товарів стандартизовані, їх не потрібно представляти. Важливіше визначити вимоги до якості біржових товарів та контролювати їх дотримання. Якість товару визначається його характеристиками. Під цими характеристиками слід розуміти сукупність фізичних, хімічних і біологічних властивостей, які виникають під час виготовлення та використання товару, а також їх відповідність функціональним, естетичним, ергономічним, економічним та іншим вимогам [1-5].

Кожен біржовий актив характеризується своїми властивостями та показниками якості. Біржові операції висувають суворі вимоги до інформації про якість продукції. Ці вимоги включають повноту і достовірність інформації та єдність всіх учасників біржових торгів в оцінці якості продукції. Найбільш повна і достовірна інформація про якість продукції міститься в нормативно-технічних документах (наприклад, стандартах, технічних умовах) [1-5].

Однак, як показує досвід, наявність таких документів та посилання на них не гарантує, що вимоги покупця будуть задоволені. Щоб зменшити ризик невиконання біржової угоди з точки зору якості, біржі проводять перевірку якості і мають свої ліцензовані склади для зберігання активів [1-5].

Для оцінки якості товарів, що обертаються на біржах, слід використовувати спеціальні сертифікати. Вони вказують на те, що виробник

товару відповідає вимогам стандартів, технічних умов і правил, санітарних норм та інших нормативних документів, що діють в країні [1-5].

Сертифікат – це документ, який акредитує продукцію компанії, що отримала сертифікат і дає дозвіл на реалізацію її товарів, а також встановлює порядок і доступ до біржової торгівлі [1-5].

Окрім якості, стандартизуються також різні інші умови для біржових продуктів. Наприклад, ф'ючерсні біржі торгують лише одиницями однакового розміру, відомими як лоти. Ці одиниці також стандартизовані. На біржах торгують товарами чітко визначених розмірів. Ці розміри називаються біржовими одиницями, лотами або партіями. Лот або партія повинна бути кратною біржовій одиниці. На Чиказькій товарній біржі одиницею зерна є 5 000 бушелів. На Лондонській біржі металів торговельна одиниця для міді, цинку та свинцю становить 25 тон [1-5].

Правила біржової торгівлі суворо регламентують кількісні параметри з відхиленнями від встановленої ваги та кількості, що не перевищують 3 %. Ні продавці, ні покупці не визначають довільно кількість товару, яку вони купують, а пов'язують її з одиницями обміну, які не можуть бути змінені на власний розсуд. З іншого боку, це означає, що і виробники, і споживачі планують поставляти або замовляти товари в заздалегідь визначених і чітко обумовлених кількостях [1-5].

На практиці товарні біржі часто відступають від класичних вимог щодо одиниці обміну, особливо в частині формування біржових ринків і торгівлі на них реальними товарами. Часто це пов'язано з необхідністю поділу партії на кілька частин з урахуванням доставки, а також ситуаціями, коли доцільніше перевозити партію транспортом, що відрізняється від положень стандартних правил біржі [1-5].

Для збільшення обороту і залучення максимальної кількості трейдерів біржі намагаються концентрувати торгівлю таким чином, щоб товар доставлявся тільки в певні місця, які називаються біржовими складами. Для кожного ринку характерні сезонні періоди обмеженого попиту та пропозиції,

наприклад, під час сезону збору врожаю. Оскільки на товарних біржах одночасно торгують кількома періодами (місяцями поставки), необхідно чітко вказувати кожен період поставки, щоб уникнути помилок [1-5].

Поставки за контрактами, укладеними на біржах, складають в середньому 2-5 % світової торгівлі для кожного товару (наприклад, фактичні поставки цукру через біржі складають близько 4 % світового імпорту, какао-бобів – 7%, кави – 6 %). Однак біржові ціни є важливим індикатором прямої торгівлі між виробниками та споживачами [1-5].

На біржах продавці можуть доставити свої товари лише до місця, визначеного правилами біржі. До таких місць належать склади, елеватори, сховища та банки, які підписали спеціальні контракти з біржою і відповідають певним критеріям. Ці місця можуть знаходитися поруч з біржою або в іншій країні, за умови, що вони відповідають потребам і вимогам [1-5].

Біржові склади чи елеватори повинні відповідати наступним вимогам [1-5]:

- надавати біржі послуги, зазначені в договорі;

- надавати тарифи на всі витрати, пов'язані з транспортуванням і зберіганням товарів;

- вивозити товар зі складу тільки після пред'явлення складського свідоцтва, яке використовується для всіх операцій і розрахунків на біржі;

- повідомляти про будь-яку зміну власника складу;

- вести облік, готувати звіти і давати дозвіл на проведення необхідних перевірок відповідно до вимог законодавства, що регулює біржову діяльність;

- забезпечувати зберігання товарів.

Склади визнають зберігання товарів, випускаючи складські свідоцтва (варанти), що вільно обертаються на ринку. Варанти є документами на право власності товарних активів (сировини та напівфабрикатів) [1-5].

Окрім стандартизації якості, умов поставки, місця поставки, суми контракту, умов розрахунків та можливості відхилення фактичної ваги від ваги, зазначеної у складському свідоцтві, ф'ючерсні біржі, особливо в США, почали

обмежувати волатильність цін за допомогою законодавства. У багатьох країнах світу біржі регулюють максимально допустиму зміну ціни протягом одного дня. Визначається максимально можливе відхилення вгору або вниз від рівня ціни закриття попереднього дня. Мета цього – запобігти паніці на біржах, дати трейдерам час оцінити вплив тих чи інших факторів, полегшити процес розрахунків і запобігти необґрунтованим банкрутствам [1-5].

Крім товарів, які відіграють домінуючу роль у біржовій торгівлі, класичними сучасними біржовими активами також є фінансові інструменти. Фінансові інструменти – це різні ринкові інструменти фінансового походження, в тому числі: цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового ринку, процентні ф'ючерси, валютні форвардні контракти (з фіксованою датою поставки в майбутньому), в яких ціна прив'язана до процентної ставки, валютного курсу або фондового індексу (процентні, валютні або фондові індексні свопи); опціони (валютні та процентні опціони), які дають право на купівлю або продаж будь-якого з перерахованих вище інструментів (у тому числі з виплатою грошових коштів) [1-5].

Нині порівняльна характеристика по кількості укладених активів через біржові майданчики у світі свідчить про те, що фінансові інструменти складають понад 85 % загального біржового товарообігу. І їх частка невпинно зростає в останні три десятиліття.

7.2. Професійні учасники та їх види на товарних біржах

Торгівля на товарній біржі здійснюється брокерами та незалежними брокерами. Як зазначалось вище, на товарних біржах мають право приймати участь у торгівлі в торгових залах лише члени шляхом створення власної брокерської служби. Такі служби або брокерські контори можуть бути організовані наступним чином [1-5]:

- організації зі статусом юридичної особи;
- незалежні та госпрозрахункові підрозділи;

- внутрішні структурні підрозділи компанії.

Як підприємство зі статусом юридичної особи, брокерська компанія повинна пройти обов’язкову реєстрацію у формі юридичної особи. Брокерські компанії діють відповідно до чинних законів та статуту, який затверджується товариством. Відповідно до статуту, брокерська компанія має право укладати власні брокерські та трудові договори, відкривати власні клірингові рахунки, а також інші рахунки в банківських установа. Компанія несе відповідальність за результати своєї роботи. Особливістю використання чистого прибутку брокерською компанією є те, що він може належати власникам даної брокерської фірми [1-5].

Відповідно до законодавства України, брокерська фірма організовується як акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю.

Персонал брокерської компанії складається з менеджерів, брокерів та необхідного технічного персоналу. Керівник брокерської контори призначаються її засновниками. Кількість персоналу для роботи на біржовому ринку визначається засновниками, які створили цю посередницьку установу, відповідно до обсягу біржових торгів [1-5].

Члени біржі можуть надавати свої місця в оренду брокерським конторам, які не є членами біржі. Це досить популярно на міжнародних біржових майданчиках (додатки до розділу 7.).

Коли брокерська фірма реєструється на товарній біржі і починає працювати на біржовому ринку, їй присвоюється номер і комерційний код. Організаційні взаємовідносини між товарною біржою й брокерською конторою регулюються статутом і правилами біржової торгівлі, а також договорами, укладеними між біржою і посередницькою фірмою [1-5].

Брокерська фірма несе адміністративну й фінансову відповідальність перед товарною біржою за зобов'язання, що випливають з характеру їхньої діяльності.

Персонал брокерів формується насамперед на основі компетентності кандидатів, «схильності» до підприємницької діяльності, потенційної ділової кваліфікації та спеціальної професійної підготовки [1-5].

Перш за все, рекомендується встановити придатність кандидата на посаду брокера до такої діяльності (наприклад, шляхом тестування). У більшості випадків національні брокерські фірми реєструють кандидатів у своєму реєстрі з підготовчим терміном, упродовж якого кандидат повинен надати фірмі певні вигоди та виконати інші умови, після чого кандидат реєструється як брокер або комерційний представник фірми (без реєстрації в реєстрі, за трудовим договором, за тимчасовим контрактом) і так далі, приймається остаточне рішення [1-5].

До ділових якостей, які є ознакою цивілізованого бізнесмена, належать його моральні якості, такі як чесність, порядність і вірність даному слову. На цих принципах повинні будувати свою діяльність і посередницькі організації, без них неможливо забезпечити конкурентоспроможність на ринку. Крім комерційних здібностей і високих моральних якостей, важливими умовами ефективної роботи брокерів є також високий рівень професійної підготовки та професіоналізм [1-5].

Багато брокерських фірм, крім штатних брокерів, які є постійними співробітниками фірми і працюють за трудовими договорами, визначають для себе суб-брокерів та їх підгрупи по торгівлі певними видами (групами) товарів і на щотижневій основі впроваджують індивідуальну (колективну) форму планування своєї діяльності та організації роботи брокерів. Найбільш компетентні комерційні брокери працюють поза біржою, на реальному ринку ("телефонні брокери") [1-5].

У добре організованій брокерській конторі їхній робочий план включає не тільки найважливіші показники (наприклад, досягнення певного прибутку для компанії протягом місяця), але й "дрібниці", такі як дослідження потенційних клієнтів у певному регіоні протягом тижня. Брокери також зосереджуються на залученні та створенні постійної клієнтської бази, підтримці

тісних контактів і ділових відносин зі своїми постійними клієнтами. Гонорари штатних брокерів зазвичай залежать від розміру прибутку, який вони приносять компанії (або аванс, або фіксований відсоток від прибутку компанії від операцій, здійснених за допомогою брокера, наприклад, 10-20 відсотків) [1-5].

Комерційні агенти, зазвичай, отримують винагороду у вигляді відсотка від прибутку компанії. Деякі компанії платять брокерам відсоток від вартості транзакції. Однак цей метод не завжди є економічно виправданим і розумним. Здебільшого брокерам з цінних паперів платять фіксовану зарплату і премію, яка залежить від прибутку компанії від операцій, які вона здійснює на фондовій біржі [1-5].

Працюючи з брокерами, організовуючи їхню роботу та виплачуючи їм гонорари, важливо, усунути необґрунтовану внутрішню конкуренцію між брокерами і доцільніше враховувати внесок кожного брокера в укладення угоди і організовувати, винагороджувати і компенсувати колективно (груповим способом). Важливо, щоб брокери не ігнорували угоди, розпочаті з клієнтами одразу після укладення договору комісії, а відстежували та активно просували їх до моменту завершення на спотових майданчиках [1-5].

Оцінюючи попит і пропозицію, брокерам важливо проводити маркетингові дослідження ринку різними методами, систематично аналізувати якомога більше комерційної інформації та ефективно використовувати рекламу. Маркетингова діяльність повинна складати основу роботи компанії. Досвід показує, що успіху досягають компанії, які створюють маркетингові служби (відділи дослідження товарного ринку, реклами тощо), комп'ютерні відділи і користуються послугами сучасних засобів зв'язку та комп'ютерних технологій для систематичного поширення комерційної інформації [1-5].

Всі посередницькі організації повинні прагнути до створення та розширення мережі постійних клієнтів. Проміжним результатом такої роботи і важливим стартом клірингового процесу є укладення з клієнтом брокерської угоди. Перш ніж розпочати пошук клієнтів на реальному ринку, брокерам необхідно отримати певну інформацію [1-5].

По-перше, постійно виконувати вивчення змісту законів, що регулюють біржову торгівлю, брокерську діяльність та діяльність потенційних клієнтів. Особливу увагу слід звернути на різні права компаній з різними формами власності та управління.

По-друге, постійно вивчати економіку регіону діяльності та підготувати перелік діючих підприємств (адреси, прізвища керівників, відповідальних осіб, номери телефонів, опис їх діяльності, оцінка потенційних можливостей збуту, потреб у сировині, матеріалах, технічних ресурсах тощо). Важливо заздалегідь перевірити імідж окремих компаній та підприємців у регіоні.

По-третє, вивчати торговельну кон'юнктуру на ринку, результати останніх торгів і пропозиції на наступні торги, аналітичні біржові огляди, рекламу в засобах масової інформації, матеріали спеціальних комерційних інформаційних систем та обміну інформацією про окремі брокерські структури, створені на базі даної компанії). Тут важливо, щоб брокери спеціалізувалися на певних групах товарів.

По-четверте, проводити знайомство з правилами торгівлі бірж, які представляє фірма, а також зі змістом, вимогами і порядком заповнення документів, що оформляють відносини брокера з клієнтом.

Головною умовою успішної та ефективної роботи кожного брокера є постійна обробка відповідної інформації за допомогою комп'ютера.

Брокери-початківці повинні набути цих навичок самостійно або за допомогою компанії, її менеджерів, провідних фахівців та досвідчених брокерів (безпосереднє навчання, бесіди, обмін ідеями, досвідом, знаннями тощо).

При особистому відвідуванні потенційних клієнтів брокери повинні контактувати з генеральним директором, віце-президентом (відповідальним за комерційні питання) та керівниками підрозділів (відділів продажу та закупівель). Брокер також повинен мати при собі довіреність від брокерської компанії щодо брокерських прав, форми брокерської та комісійної угоди [1-5].

З огляду на усталені механізми біржової торгівлі, які базуються на багаторічних традиціях і високому ступені стандартизації інструментів,

взаємовідносини між брокером і клієнтом відносно прості і не вимагають оформлення великої кількості різних документів. Весь цикл біржової угоди (від моменту, коли клієнт доручає брокеру здійснити операцію, до моменту, коли клієнт отримує по телефону повідомлення про здійснену на біржі операцію) завершується протягом декількох хвилин, незалежно від місцезнаходження клієнта і біржі. Це зумовлено сучасними засобами зв'язку та комп'ютерними технологіями, а також прагненням щоб усі угоди базувалися на принципах чесності, точності та дотримання обіцянок [1-5].

У зарубіжній практиці відносини між брокером і клієнтом оформляються письмовим договором. Основною, а часто і єдиною умовою таких договорів є брокерська угода.

У вітчизняній практиці між брокерами (відділами продажу) та клієнтами на фондових біржах поширені такі основні документи (додатки до розділу 7):

- договори на брокерське обслуговування;

- договори-доручення брокерів (брокерських контор, офісів) своїм клієнтам на здійснення валютних операцій;

- звіти брокерів (брокерських контор, офісів) своїм клієнтам про операції, здійснені відповідно до їхніх доручень.

У відносинах між брокерською фірмою (конторою) та іншою компанією зазвичай підписуються вищезазначені документи, але практикуються й інші варіанти [1-5].

- підписання договору комісії без підписання брокерського договору;

- видача гарантійного листа брокеру замість договору комісії тощо.

Брокерський договір укладається між клієнтом та брокером, який хоче купити або продати товар через біржу. Це довгостроковий договір про надання послуг, тобто безстроковий договір. Головною особливістю, яка відрізняє цей контракт від інших договорів, є те, що він не містить умов оплати або розрахунків, що важливо пояснити клієнту при встановленні ділових відносин. Договір регулює взаємовідносини, обов'язки та відповідальність, якщо клієнт доручає брокеру укласти конкретну угоду. Іншими словами, договір на

брокерське обслуговування набуває юридичної сили тільки в тому випадку, якщо між клієнтом і брокером укладено інший договір, наприклад, договір доручення або доручення, оформлене в інший спосіб [1-5].

Укладення договору на брокерське обслуговування спрямоване, з одного боку, на підбір і формування брокером постійних клієнтів, а з іншого – на вибір компанією (підприємцем) надійної компанії-посередника (фірми), яка регулярно надає послуги [1-5].

На практиці, брокерські контракти укладаються лише зрідка при разових контактах. Водночас договір виконує другу важливу функцію. Він є правовою основою для визначення зобов'язань та відповідальності сторін під час здійснення конкретної угоди [1-5].

Після підписання брокерського або комісійного договору клієнт повинен видати брокерській фірмі (конторі) довіреність на здійснення угод від імені клієнта. Перш ніж підписувати договір комісії з брокером і просити брокера здійснити біржову операцію, клієнт повинен уважно ознайомитися зі змістом цього договору комісії. Зокрема, клієнти повинні знати, що зміст такого договору не є регламентованим і не повинен бути однаковим. Наявні умови договору узгоджуються між сторонами (на практиці часто використовується «типовий» договір, зміст якого є «інтелектуальною власністю». Виняток становлять лише умови договору, передбачені правилами біржової торгівлі на біржі, де для завершення дорученої клієнтом угоди доступний представник (офіс) біржі [1-5].

Важливими умовами, на які слід звернути увагу при підготовці до укладення угоди, є форма та розмір брокерської комісії, а також відповідальність сторін.

Брокерська комісія є ціною за послуги брокерської контори (офісу) і визначається за домовленістю між сторонами, виходячи зі співвідношення попиту і пропозиції на брокерські послуги, особливо в окремих випадках.

Наразі брокерські контори (офіси) стягують плату за свої послуги з клієнтів двома основними способами [1-5]:

- відсоток від вартості укладеної угоди;

- частина різниці між вартістю угоди за ціною, вказаною клієнтом, і фактичною вартістю угоди за ціною (50 % від прибутку).

Розмір брокерської комісії, залежить від ряду факторів, включно з інтенсивністю і конкуренцією на ринку брокерських послуг, складністю і особливими інтересами клієнтів, фінансовим станом клієнтів, особливими обставинами та інтересами брокерів. Рівень брокерських комісійних також залежить від типу угоди. У випадку умовної угоди (використання коштів від продажу одного запропонованого інструменту для купівлі іншого інструменту на біржі) рівень брокерської винагороди може бути вищим [1-5].

Брокерські угоди визначають форму і розмір відповідальності однієї сторони за невиконання умов договору (конкретного доручення) і гарантії відшкодування збитків, понесених однією стороною через недбалість іншої сторони при невиконанні нею своїх договірних зобов'язань [1-5].

Однією з форм брокерської маржі є застава, що вноситься клієнтом на рахунок брокера для гарантування виконання контракту на замовлення. Основою для розміру такого забезпечення може бути рівень брокерської комісії.

Після завершення операції цей депозит повертається клієнту (вирахо-вується із загальної комісії брокера). Сплачуючи депозит брокеру, клієнт підтримує дисципліну і посилює гарантію дотримання умов угоди. Однак така форма відносин між брокерами (конторами) і клієнтами поки що не набула широкого поширення. Причинами цього є надання переваги випадковим, разовим відносинам і недовіра до брокерських послуг з боку багатьох фірм, а також робота на спотових біржових майданчиках. Адже гарантією виконання угод на деривативних біржах є маржові внески [1-5].

Коли брокери підписують брокерську угоду, вони зобов'язані інформувати своїх клієнтів про порядок внесення та виведення коштів за біржовими інструментами, що торгуються на біржі. Для здійснення конкретної угоди з купівлі або продажу товару на біржі між клієнтом і брокером (відділом

продажів) підписується контракт-оферта (у зарубіжній практиці – наказ клієнта брокеру, зазвичай узгоджений по телефону або електронно). На практиці цей договір є частиною, продовженням і конкретизацією брокерської угоди [1-5].

У цьому випадку на практиці можливі два варіанти [1-5]:

- виконання ордера на купівлю-продаж на умовах, передбачених брокерським договором;

- виконання ордера без укладення брокерського договору, як разовий договір між брокером і клієнтом або при виконанні угоди брокером. Оскільки цей варіант передбачає підвищений ризик для брокера в разі невиконання клієнтом своїх зобов'язань, рекомендується включити в договір спеціальний пункт з положеннями про відповідальність і санкції сторін у разі невиконання зобов'язань. Таким чином, брокер може виключити ненадійних клієнтів.

Це пов'язано з тим, що, на відміну від брокерського договору, договір доручення передбачає фактичні дії та зобов'язання. Слід зазначити, що положення договору доручення є основою для укладення в майбутньому клірингового договору [1-5].

При укладанні угоди на замовлення брокер повинен вимагати видачу довіреності на здійснення угоди від імені клієнта, якщо раніше не був укладений договір на брокерське обслуговування і така довіреність не була видана. Необхідно перевірити можливість представника клієнта відвідати брокерську контору [1-5].

При укладанні договору доручення важливо не забути вказати код клієнта і порядковий номер договору (відповідно до реєстрації в брокерській фірмі), а також записати дані посадової особи, уповноваженої виконувати договір від імені клієнта (керівник, заступник керівника) [1-5].

Перед укладенням угоди посередники повинні переконатися, що директор компанії, з якою вони перебувають у договірних відносинах, уповноважений на підписання угоди. При укладенні правочину, підписаного директором, необхідно вимагати статут і уважно ознайомитися з його текстом, щоб уникнути можливих непорозумінь або збитків, що директор діє відповідно

до статуту компанії. При цьому слід з'ясувати, чи дійсно статут надає директору право укладати такі договори, чи йому необхідно отримати дозвіл відповідного органу управління компанії [1-5].

Підприємство, яке є власником майна, має право вчиняти правочини з використанням свого майна, якщо це не заборонено статутом. Підприємства, які не є власниками майна, яке вони використовують (державні підприємства, кооперативні підприємства), можуть здійснювати правочини на основі господарського права [1-5].

Формулювання певних положень у договорах не повинно допускати двозначного тлумачення. Це, власне, часто призводить до суперечок під час виконання біржових товарних контрактів і розрахунків між клієнтом і брокером.

При виконанні доручення повинні бути чітко прописані наступні умови [1-5]:

- документальне підтвердження місцезнаходження товару (у разі замовлення на купівлю) і надання продавцем брокеру коносамента і платіжного зобов'язання покупця (коносамент не потрібен, якщо в контракті зазначено, що на продавця буде накладено штраф, якщо товар не буде доставлений продавцем);

- особливі умови поставки товару (наприклад, самовивіз), умови франкування (взяття на себе транспортних витрат, витрат на завантаження та розвантаження товару) та форма оплати за поставлений (переданий) товар (наприклад, авансовий платіж, акредитив, інкасо);

- форма і розмір оплати брокерських послуг, а також умови розрахунків між клієнтом і брокером (брокер віддає перевагу акредитивній формі).

Кожна операція, доручена брокеру, супроводжується певними видами обмежувальних або додаткових умов за дорученням клієнта. Такі обмеження стосуються ціни угоди, часу виконання, терміну платежу, форми оплати, умов поставки тощо [1-5].

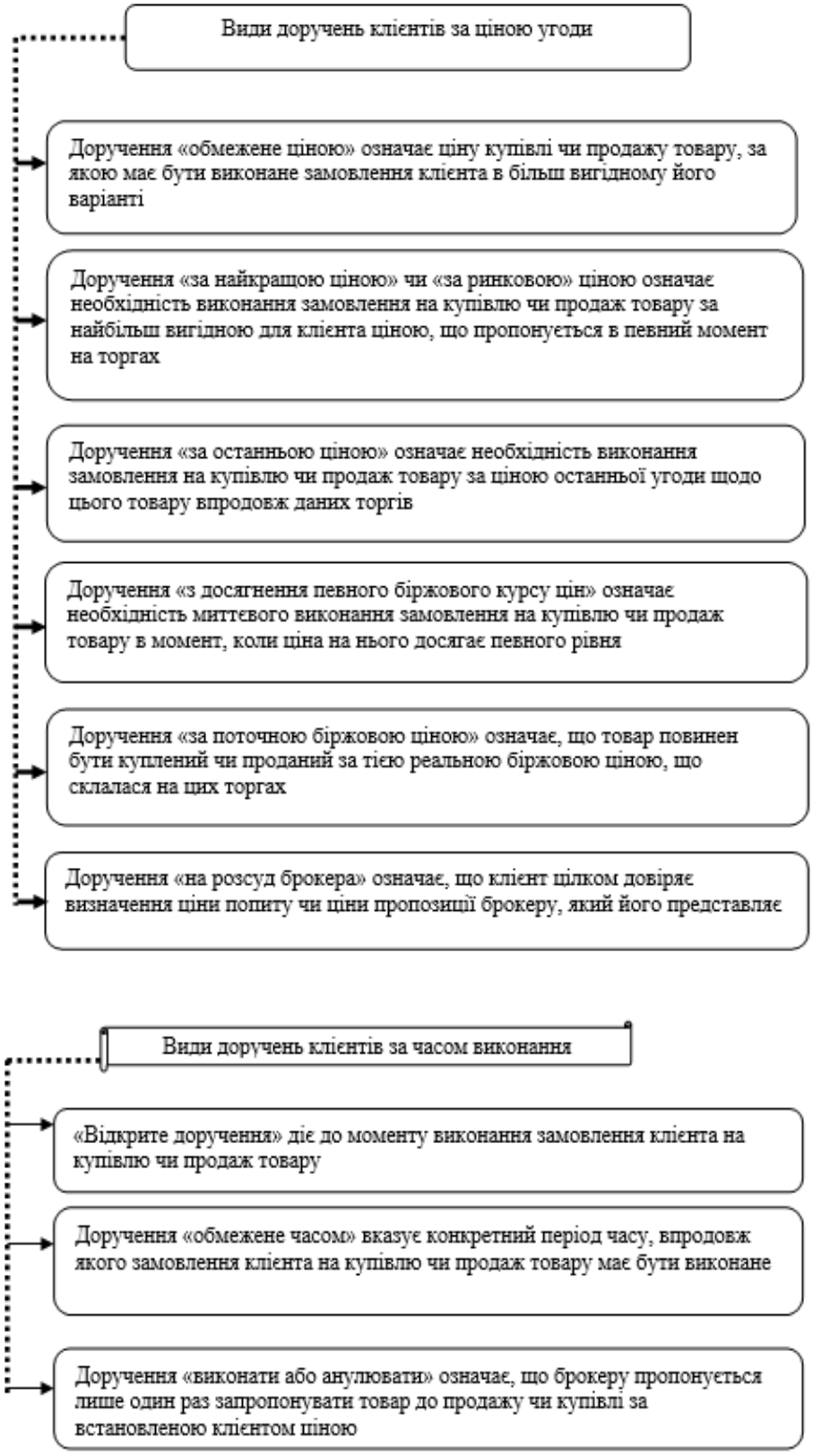

Рис. 7.4. Види клієнтських доручень

Джерело: [1-5]

Рис. 7.5. Види клієнтських доручень за умовами оплати

Джерело: [1-5]

За наявності брокерської угоди певна документація не вимагається, особливо щодо клієнтів, які торгуються на публічних біржах. Наприклад, якщо брокерська угода передбачає всі гарантії щодо виконання угод і відповідальності клієнта, немає необхідності отримувати складську накладну або гарантійний лист від клієнта [1-5].

При укладанні договору між брокером і клієнтом необхідно уникати можливості того, що клієнт може диктувати умови, які не завжди є реалістичними, зокрема умови щодо ціни, способу доставки та форми оплати. Брокер, враховуючи обставини обміну, повинен оцінити їх здійсненність і вибрати оптимальний варіант, вигідний для обох сторін. Брокери не повинні забувати, що вони зобов'язані перевірити наявність і якість пропонованого товару, платоспроможність покупця і запропонувати альтернативні умови торгівлі [1-5].

Договір-доручення або інші альтернативні документи повинні стати основою, на якій брокер подає заявку на участь у біржових торгах. Після того, як брокер уклав угоду, зареєстрував її на товарній біржі, сплатив комісійну винагороду та підписав біржовий контракт, копія спотового чи форвардного контракту надсилається кожному клієнту (контрагенту) для поставки або пред'явлення товару та сплати винагороди [1-5].

Разом з біржовим договором брокер повинен надати клієнту брокерський звіт. Брокерський звіт повинен містити розрахунок остаточної суми винагороди, що підлягає сплаті брокеру за надані ним брокерські послуги (з урахуванням фактичної ціни та суми угоди). Деякі брокери розглядають звіт брокера лише як «кошторис витрат», а не як документ, на підставі якого клієнт оплачує його послуги, і вимагають від сторін підготувати та підписати акт приймання-передачі послуг, передбачених договором або договором комісії, а від клієнта – подекуди покладатися на цей акт при оплаті послуг [1-5].

Крім брокерів, які торгують на біржі, існують незалежні брокери (спекулятивні дилери), які працюють в біржових ямах фондової біржі і займаються спекуляціями, використовуючи тільки власні кошти. Брокери цієї категорії зазвичай працюють на ф'ючерсному ринку. Вони використовують власні кошти для торгівлі на ринку, забезпечуючи таким чином додаткову ліквідність ринку [1-5].

Оскільки дилери самостійно організовують і проводять свою торговельну діяльність і відповідно визначають рівень свого доходу, їхня винагорода залежить виключно від прибутку, який вони отримують в ході своєї діяльності.

На особливу увагу заслуговує ефективність роботи брокерської компанії, оскільки вона залежить від низки факторів, зокрема від управління фінансовими ресурсами. Ефективність роботи брокерської компанії залежить від того, наскільки вміло оцінюється та оптимізується співвідношення між прибутком і ризиком. Слід зазначити, що в процесі ризик-менеджменту завжди

слід обирати варіант, який оптимізує співвідношення прибуток/ризик, а не максимальний розмір прибутку [1-5].

У зв'язку з цим фінансовий менеджмент враховує чітку і детальну фінансову стратегію, основа якої розробляється на початку процесу створення брокерської фірми. Ця стратегія повинна являти собою концепцію, яка об'єднує фінансові ресурси, необхідні для здійснення брокерської діяльності, і забезпечує ефективне використання цих ресурсів [1-5].

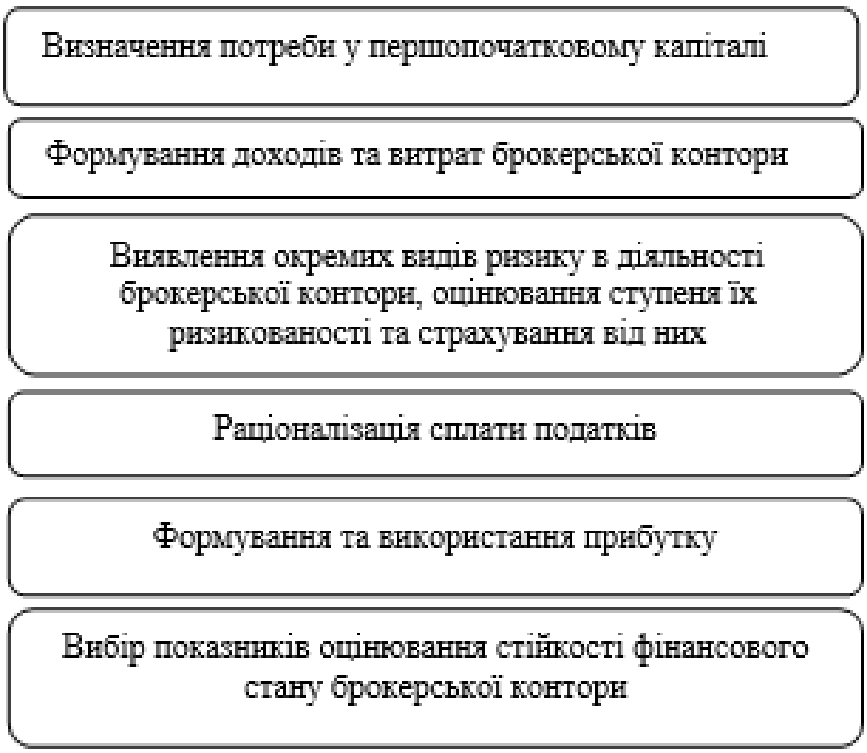

Рис. 7.6. Етапи розробки фінансової стратегії брокерською конторою

Джерело: [1-5]

Для того, щоб розпочати свою діяльність, посередницька установа потребує певної суми грошей або інших коштів, тобто основного або початкового капіталу. Їх можна розділити на дві групи [1-5]:

- основний капітал;
- оборотний капітал.

Враховуючи вищезазначені фактори, початковий капітал, необхідний для початку брокерської діяльності, розраховується на основі наступних показників [1-5]:

- вартість придбання брокерського місця;
- витрати на придбання приміщень;
- витрати на придбання машин та обладнання;
- сума витрат, необхідних для реєстрації посередницької організації;
- вартість послуг, що надаються;
- сума коштів для виплати заробітної плати персоналу;
- сума коштів, призначених для оплати закупівлі, зберігання та транспортування товарів у рамках дилерської діяльності;
- сума інших витрат.

Зауважимо, що для формування стартового капіталу можуть бути використані як власні, так і позикові кошти. Джерелами власного капіталу в брокерській діяльності є [1-5]:

- акціонерний капітал і накопичення ринкових цінних паперів;
- власні активи, передані посередницькій установі (повинні бути належним чином оцінені при визнанні в балансі посередницької установи);
- приватизаційні операції.

Джерела залучення коштів для формування початкового капіталу включають [1-5]:

- основну форму фінансування брокерів, коли кредитором виступає комерційний банк;
- торговий кредит (корпоративний кредит) – кредит, що надається покупцем у вигляді відстрочки платежу за продані товари або надані послуги;
- лізинг, у формі довгострокової оренди на придбання машин, обладнання та транспортних засобів з подальшим фінансуванням їх придбання.

Для того, щоб посередницька організація могла покривати свої поточні витрати та отримувати прибуток, вона повинна генерувати надійний дохід від

своєї діяльності. Сума всіх доходів є валовим прибутком посередницької організації [1-5].

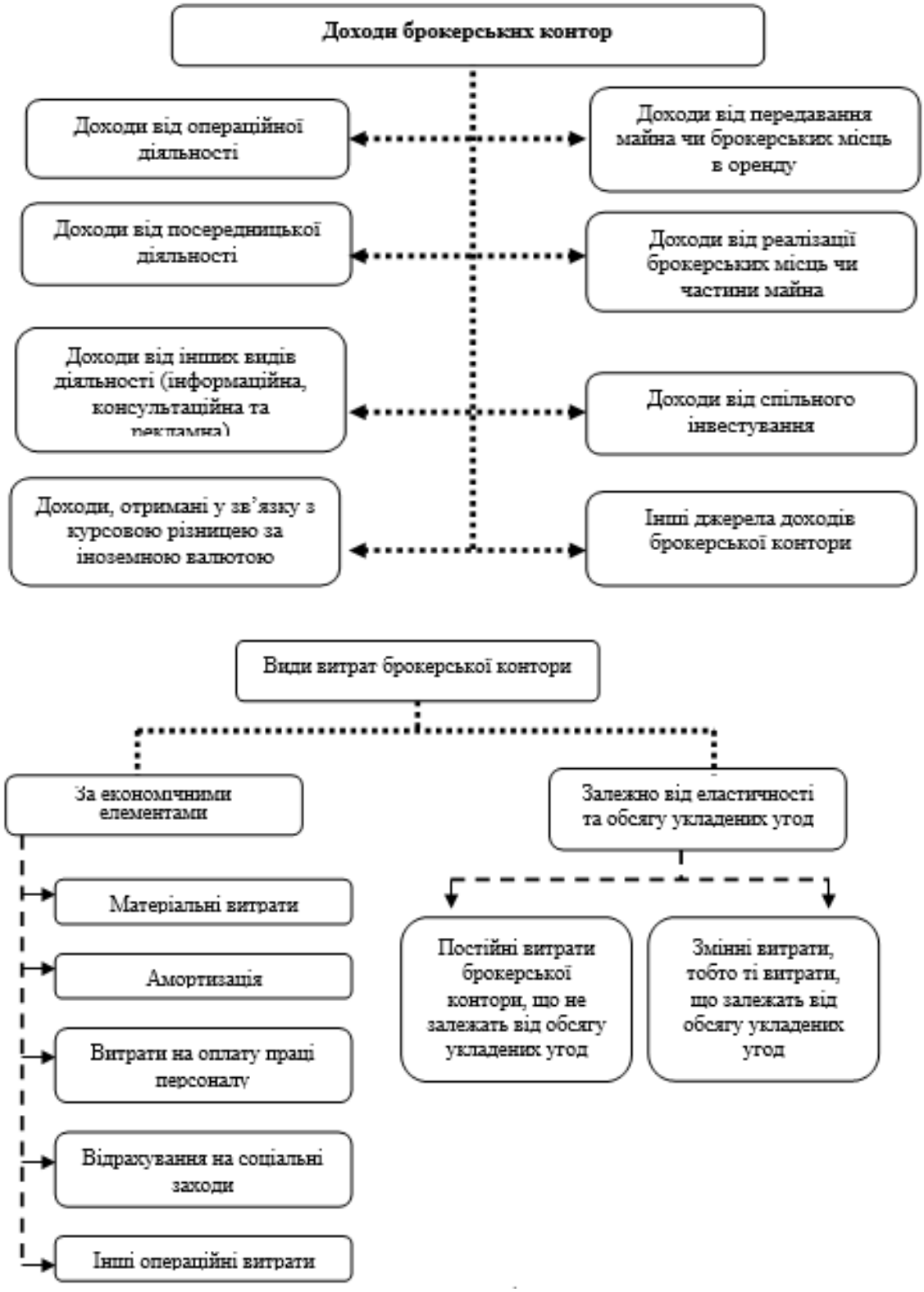

Рис. 7.7. Доходи і витрати брокерських контор

Джерело: [1-5]

Оскільки загальний валовий прибуток посередницької установи безпосередньо залежить від обсягів її діяльності, то в системі організації бізнесу працівники посередницької установи повинні постійно прагнути до збільшення прибутковості та оптимізації витрат [1-5].

Важливим елементом фінансового менеджменту є управління ризиками. Ризик – це можливість фінансових втрат внаслідок настання будь-якої несприятливої події, пов'язаної зі здійсненням валютних операцій. Ризик є невід'ємною рисою брокерської діяльності. Ступінь ризику особливо високий у випадку дилерських операцій. Той, хто не ризикує, рано чи пізно програє конкурентам, оскільки не зможе досягти значних фінансових результатів у своїй діяльності. Однак ризики в брокерській діяльності повинні бути ретельно оцінені і виправдані з точки зору отримання додаткового прибутку [1-5].

Сьогодні, як показує багаторічний досвід, функції біржових брокерів суттєво змінилися, оскільки більшість бірж світу використовують комп'ютерні технології для торгівлі ф'ючерсами. Сьогодні основними завданнями брокерських фірм, що займаються організацією ф'ючерсної торгівлі, є надання своїм клієнтам наступних послуг [1-5]:

- обробка замовлень клієнтів (прийом замовлень, передача на біржу і виконання замовлень);
- сплата депозитів і маржі клірінговим палатам і контроль за їх рухом;
- управління біржовими торговими рахунками та звітність;
- надання біржової інформації;
- різноманітні консультаційні послуги.

З іншого боку, переваги для клієнтів полягають у наступному [1-5]:

- значне збільшення обсягів угод без збільшення транзакційних витрат;
- хеджування ризиків;
- ефективне вирівнювання операційних витрат біржі.

Таким чином, за тривалий період співпраці була створена система взаємовигідних брокерських послуг. Наприклад, ф'ючерсні комісіонери (FCM) є основними учасниками біржової торгівлі в США. Ця категорія посередників

має дозвіл (ліцензію) на ведення усіх видів брокерських послуг. Ф'ючерсні брокери являються членами однієї або декількох ф'ючерсних бірж і клірингових центрів і тому можуть пропонувати широкий спектр послуг, від торгівлі до маржинальних рахунків [1-5].

Більшість ф'ючерсних брокерів торгують лише ф'ючерсами. Однак деякі з них пропонують специфічні брокерські послуги, включаючи операції на ринку фінансових деривативів. Ф'ючерсні фірми представлені різними типами фірм і компаній, від вузькоспеціалізованих до менш спеціалізованих. До останніх належать великі інвестиційні банки, наприклад Merrill Lynch Bank у США [1-5].

Великі комісійні торговці (трейдери) – це всесвітньо відомі торгові компанії, що працюють на реальних товарних ринках, які повинні надавати брокерські послуги своїм клієнтам і, водночас, хеджувати свої торгові операції.

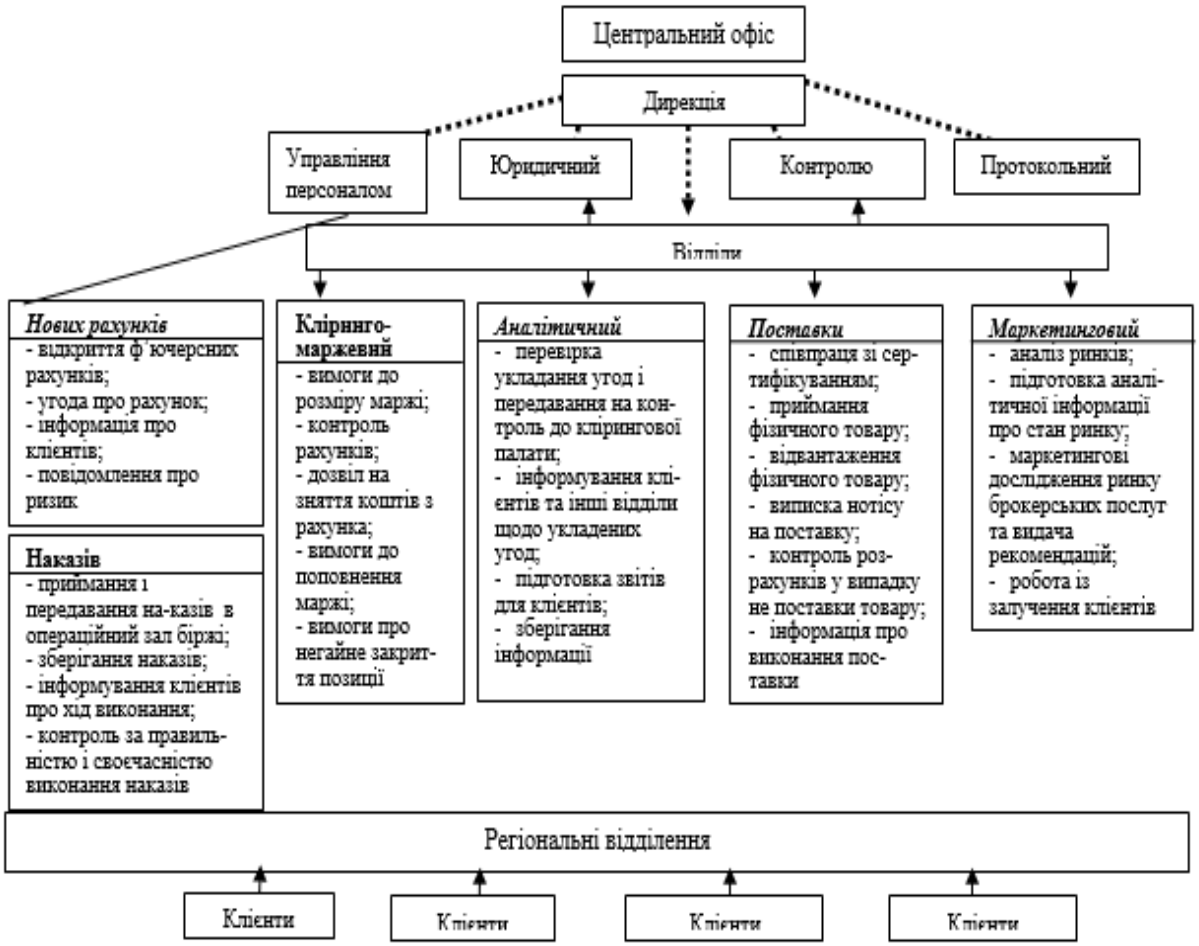

Рис. 7.8. Організаційна структура брокерських контор

Джерело: [1-5]

Високоефективна робота більшості брокерських фірм базується на добре продуманій організаційній структурі. Як правило, штаб-квартири цих організацій розташовані в місті, де знаходиться ф'ючерсний біржовий ринок. Більшість замовлень надходить до головного офісу або безпосередньо від клієнтів, або через філії, розташовані в країні чи за кордоном. Головний офіс приймає, реєструє та виконує замовлення клієнтів для торгівлі в торговому залі [1-5].

Основні учасники біржових угод, які є працівниками брокерської компанії (ФКМ), зобов'язані отримати ліцензію на здійснення професійної діяльності від державного органу, відповідального за регулювання строкового ринку деривативних контрактів. Це стосується наступних працівників [1-5]:

- брокерів, які торгують;

- комісійних агентів – представників брокерських контор, що спеціалізуються на виконанні замовлень;

- асоційованих співробітників – працівників, які займаються пошуком клієнтів і виконують консультаційну роботу;

- брокерів, які приймають замовлення від клієнтів у своїх офісах;

- ф'ючерсних консультантів.

Фінансові відносини між брокером і клієнтом будуються відповідно до загальноприйнятих умов. На більшості бірж розмір комісійної винагороди обговорюється між брокером і клієнтом. Щоб полегшити переговори, особливо великі ФКС надають рекомендовані розміри комісійних. Однак суми комісійних часто дуже різняться і залежать від ряду факторів, включаючи тип контракту, тип ф'ючерсної позиції та характеристики клієнта [1-5].

Найвищі ставки комісійних встановлені для індивідуальних спекулянтів, інституційних хеджерів та професійних учасників. Найнижчі комісійні за угодами пропонуються тим клієнтам, які є членами біржі, але ведуть свої рахунки через брокерську фірму [1-5].

Реальні ставки комісійних брокерів не розголошуються. У будь-якому випадку, це важливий елемент вартості торгівлі на біржах. Перехід на електронні технології торгівлі може суттєво зменшити ці витрати. Однак це не

призводить до економії коштів для брокерів в цілому, оскільки за використання електронних систем стягується додаткова плата. Наприклад, біржі, що використовують електронну систему Globex, стягують додатково від 25 до 40 центів за кожну угоду [1-5].

Крім брокерської комісії, більшість бірж вимагають також сплати біржових зборів. Клірингові збори становлять значну частину витрат клієнтів.

Загалом, брокерські контори, що беруть участь у ф'ючерсному ринку, мають два джерела доходу [1-5]:

- відсотки від маржинальних депозитів клієнтів;

-комісійні.

Зрозуміло, що більшу частину своїх доходів (до 90%) брокерські компанії отримують у вигляді комісійних.

Організація роботи брокерської компанії з клієнтами є дуже інформативною, оскільки вона спрямована, головним чином, на захист інтересів клієнта, але й на захист брокерської компанії від недобросовісних клієнтів. Для цього при відкритті рахунку клієнт має надати достовірну інформацію про себе. Крім того, чинне законодавство більшості країн також вимагає від клієнта підписання документа про розкриття інформації про ризики. Тільки після підписання цього стандартного документа клієнт може брати участь у ф'ючерсній торгівлі, у ньому містяться наступні позиції:

- можлива повна втрата початкової маржі та інших коштів, перерахованих клієнтом брокеру для відкриття позиції на ф'ючерсному ринку;

- можливість негайного закриття біржових позиції, у разі якщо клієнт не вносить кошти для маржових поповнень протягом відведеного часу;

- неможливість закриття позицій за певних ринкових умов;

- можливість втрати коштів через невиконання стоп-ордерів.

Для участі в торгівлі на ф'ючерсному ринку клієнти відкривають один або декілька рахунків, в залежності від обраних методів і тактик.

Спеціальний номер рахунку дозволяє клієнтам регулярно відстежувати рух коштів. Після того, як клієнту відкрито рахунок, в обов'язки брокерської компанії входить [1-5]:

- забезпечити виконання маржинальних вимог;
- отримання всіх інструкцій (наказів) від клієнта і передача їх на біржу;

Взаємодія брокера з клієнтом ґрунтується на системі замовлень, в якій клієнт дає брокеру вказівку купити або продати ф'ючерсні контракти, а замовлення, як правило, містить наступну інформацію [1-5]:

- назва активу, який буде торгуватися;
- кількість лотів для торгівлі;
- місяць і рік ф'ючерсного контракту;
- ціна, за якою буде здійснена операція;
- ім'я клієнта та номер рахунку;
- дата і час отримання заявки;
- період, протягом якого заявка може бути виконана.

Брокерська контора також надсилає клієнту повний щомісячний звіт із зазначенням кількості угод, прибутків і збитків, кількості відкритих позицій та їх фінансового стану, а також фінансового стану рахунку на останній день звітного місяця.

Питання для самоконтролю знань до розділу 7:

1. Економічна сутність біржових товарів.
2. Стандартизація показників якості і кількості по біржових товарах.
3. Визначення категорії «реальний біржовий актив».
4. Поділ на групи біржових активів
5. Торгівля товарами на універсальних біржах.
6. Які товари входять в групу сільськогосподарська сировина?
7. Які товари входять в групу промислова продукція та напівфабрикати?
8. Які товари входять в групу лісоматеріали?

9. Які товари входять в групу енергетичні матеріали?

10. Які товари входять в групу кольорові і дорогоцінні метали?

11. Які товари входять в групу товарні індекси, індекси на нерухомість?

12. Які товари входять в групу інші види активів.

13. Масовість виробництва і споживання товарів.

14. Стандартизація, тобто відповідність вимогам якості та іншим характеристикам.

15. Основні вимоги до біржових товарів.

16. Кількісна та якісна стандартизація товарів.

17. Чи регламентують правила біржової торгівлі кількісні параметри?

18. Біржові склади чи елеватори.

19. Фінансові інструменти.

20. Особливості організації брокерських контор.

21. Як організовується брокерська фірма у відповідності до законодавства України?

22. Персонал брокерської компанії.

23. Вимоги до керівника брокерської контори.

24. Члени біржі.

25. Організаційні взаємовідносини між товарною біржою й брокерською конторою.

26. Комерційні агенти.

27. Маркетингова діяльність брокерських контор.

28. Головна умова успішної та ефективної роботи брокера.

29. Як оформляються відносини між брокером і клієнтом?

30. Брокерський договір.

31. Брокерська комісія.

32. Розмір брокерської комісії.

33. Договір-доручення.

34. Угода про ризики.

35. Види клієнтських доручень.

36. Етапи розробки фінансової стратегії брокерською конторою.

37. Джерела залучення коштів для формування початкового капіталу брокерських контор.

38. Доходи і витрати брокерських контор.

39. Організаційна структура брокерських контор.

40. Джерела доходів брокерських контор.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 7:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок. навч. пос. К. Аграрна освіта, 2010, 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок. навч. пос. К. Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. пос. К. Компринт, 2017, 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки. навч. пос. К. Компринт, 2019, 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку: навч. пос. К. ФОП Ямчинський, 2020. 642 с.

6. Ільчук М.М., Яворська В.О., Радько В.І. Організаційні засади здійснення біржових операцій на біржовому ринку. Інфраструктура ринку. 2021. №52. URL: http://www.market-infr.od.ua.

7. Яворська В.О. Аналіз ринків капіталу та організованих товарних ринків. Інфраструктура ринку. 2022. № 69. URL: http://www.market-infr.od.ua.

8. Чиказька група CME. URL:https://www.cmegroup.com.

9. ТОВ ФБ Українська біржа. URL: https://www.ux.ua.

10. ТОВ ФБ ПФТС. URL: https://pfts.ua.

11. ФБ Eurex. URL: https://www.eurex.com.

12. ТОВ Українська енергетична біржа. URL: https://www.ueex.com.ua.

13. ТОВ Українська універсальна біржа. URL: https://www.uub.com.ua.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 7

Додаток 7.1

Ціна лізингу членства на американській біржі CME Group

CME Lease Prices

HISTORICAL PRICING (AVG/MO)

CME Division

REPORTED LEASE INFORMATION - NEW LEASES			
EFFECTIVE DATE	TERM	LEASE PRICE	NEGOTIATED DATE
08/01/23	5 mo.	$2,500	07/31/23
07/14/23	6 mo.	$1,800	07/13/23
07/07/23	6 mo.	$1,100	07/07/23
05/18/23	7 mo. + 15 days	$2,200	05/18/23
05/18/23	7 mo. + 15 days	$2,200	05/18/23
05/01/23	2 mo.	$2,500	04/28/23
04/18/23	6 mo.	$1,800	04/18/23
03/03/23	3 mo. + 9 days	$2,600	02/28/23
02/15/23	6 mo. + 14 days	$2,500	02/15/23
02/01/23	6 mo.	$2,500	01/31/23
REPORTED LEASE INFORMATION - LEASE RENEWALS			
EFFECTIVE DATE	TERM	LEASE PRICE	NEGOTIATED DATE
10/13/23	13 mo.	$1,800	10/09/23
10/01/23	6 mo.	$2,600	09/29/23
10/01/23	6 mo.	$2,600	09/29/23
10/01/23	6 mo.	$2,600	09/27/23
10/01/23	3 mo.	$2,300	09/19/23
10/01/23	6 mo.	$2,600	09/13/23
09/01/23	6 mo. + 14 days	$2,500	08/31/23
09/01/23	6 mo.	$2,600	08/31/23
09/01/23	6 mo.	$2,600	08/21/23
09/01/23	6 mo.	$2,600	08/21/23

Джерело: [8]

Додаток 7.2

Ціна лізингу членства на американській біржі CME Group – CBOT

CBOT Lease Prices

HISTORICAL PRICING (AVG/MO)

Membership (W/out Stock)

LEASE PRICES WITH CORRESPONDING SALES PRICES AS OF 10/20/2023				
B-1 (FULL) LEASES AVAILABLE 8	B-2 (AM) LEASES AVAILABLE 66	B-3 (GEM) LEASES AVAILABLE 11	B-4 (IDEM) LEASES AVAILABLE 27	B-5 (COM) LEASES AVAILABLE 59
18$818.60	48$271.92	-	-	-
MONTH-END RENTAL DOLLAR AMOUNT (AS OF 09/29/23)				
$818.60	$271.92	$210.00	$20.00	$43.75
LAST 3 MEMBERSHIP SALES				
$367,500 - 10/20/23	$67,000 - 10/20/23	$25,000 - 07/19/23	$2,500 - 10/02/23	$3,000 - 10/09/23
$365,000 - 10/18/23	$65,000 - 10/10/23	$28,500 - 01/12/23	$3,000 - 07/21/23	$5,900 - 05/31/23
$340,000 - 10/03/23	$70,000 - 08/09/23	$33,000 - 06/16/22	$4,000 - 03/24/23	$4,800 - 04/28/23

B-1 (Full) Division

AVAILABLE FOR LEASE				
LESSOR	DATE AVAILABLE	CONTACT PERSON	PHONE NO.	LEASE PRICE
The Clint Gross 2013 Trust	immediately	Kathy Holloway	(219) 218-1095	-
Lawrence A. Gerber Revocable Trust	immediately	Kathy Holloway	(219) 218-1095	-
Lambert Z. Donahoe Trust DTD 02/11/1991	immediately	Kathy Holloway	(219) 218-1095	-
Robert D. Skoronski	immediately	Paula McKinney	(847) 899-6530	-
Earle M. Combs III 2007 Trust U/D/T Dated 05/31/07	immediately	Paula McKinney	(847)899-6530	-
Lewis M. Levin Revocable Trust Dated 3-11-1996	immediately	Paula McKinney	(847) 899-6530	-
Daniel M. Ambrosino	immediately	Becky Christie	(312) 604-6116	-
John T. Brennan	immediately	Kathy Holloway	(219) 218-1095	-

Джерело: [8]

Додаток 7.3

Ціна лізингу членства на американській біржі CME Group – NYMEX/COMEX

NYMEX/COMEX Lease Prices

HISTORICAL PRICING (AVG/MO)

NYMEX Division

REPORTED LEASE INFORMATION - NEW LEASES			
EFFECTIVE DATE	TERM	LEASE PRICE	NEGOTIATED DATE
10/02/23	6 mo.	$500	09/29/23
09/20/23	3 mo.	$475	09/20/23
07/14/23	6 mo.	$450	07/14/23
07/03/23	3 mo.	$500	06/30/23
06/28/23	6 mo. + 3 days	$500	06/28/23
05/01/23	6 mo.	$500	05/01/23
02/21/23	6 mo.	$500	02/21/23
02/06/23	6 mo.	$500	02/06/23
02/01/23	6 mo.	$500	02/01/23
02/01/23	6 mo.	$500	02/01/23
REPORTED LEASE INFORMATION - LEASE RENEWALS			
EFFECTIVE DATE	TERM	LEASE PRICE	NEGOTIATED DATE
11/01/23	6 mo.	$500	10/18/23
10/01/23	3 mo. + 11 days	$500	09/29/23
10/01/23	6 mo.	$500	09/29/23
10/01/23	3 mo.	$500	09/29/23
10/01/23	6 mo.	$500	09/29/23
10/01/23	6 mo.	$500	09/29/23
10/01/23	3 mo.	$500	09/29/23
10/01/23	3 mo.	$500	09/29/23
10/01/23	6 mo.	$500	09/20/23
10/01/23	12 mo.	$450	09/18/23

Джерело: [8]

Додаток 7.4

Політика визначення ціни членства на американській біржі CME Group

Fee Policy Bulletins

Advisory Notices - Fee Policy Bulletins

NOTICE #	CATEGORY	TOPIC	SUBJECT	NOTICE DATE
FPB 16-01	Clearing	Financial & Regulatory Surveillance	Equity Member Subscription Rate Program	07/26/2016
FPB 14-02	Clearing	Financial & Regulatory Surveillance	Update Effective Date – CME Rule 106.I. Affiliate Member Firm and CME 106.J. Equity Member Firm – Required Registration for Qualified Affiliates and Subsidiaries	04/03/2014
FPB 14-01	Clearing	Financial & Regulatory Surveillance	CME 106.I. Affiliate Member Firm and CME106.J. Equity Member Firm – Required Registration for Qualified Affiliated and Subsidiaries CME Qualified Affiliate / Qualified Subsidiary Member Firm Agreement for Membership	01/31/2014
FPB 13-01	Clearing	Financial & Regulatory Surveillance	Reduction of CME Group Inc. Share Requirements for Clearing Members with Shares and Corporate Equity Member Firms	04/09/2013
FPB 11-03	Clearing	Financial & Regulatory Surveillance	Clearing Fee Administration	04/11/2011
FPB 11-02	Clearing	Audit	NYMEX/COMEX – Individual Members and Power of Attorney	03/14/2011
FPB 11-01	Clearing	Audit	Individual Members Trading on Globex®	03/14/2011
FPB 10-01	Clearing	Audit	CME Firm and Individual Members-Reminder	01/22/2010
FPB 09-01	Clearing	Audit	Clearing Fees for Member Firm Accounts	01/22/2010
FPB 07-03	Clearing	Audit	CME Group Individual Member Trading	01/22/2010
FPB 09-01	Clearing	Audit	Clearing and Globex Fees for Member Firm Accounts	06/16/2009
FPB 08-01	Clearing		CME Group Member Firm Fee Policy Harmonization	12/11/2008
FPB 08-02	Clearing		Clearing and Globex Fees for Member Firm Accounts	12/11/2008
FPB 07-01	Clearing	Audit	Clearing and Globex Fees for Member Firm Accounts	02/01/2009
FPB 07-02	Clearing	Audit	Notifications of Membership Status	02/20/2009
FPB 07-03	Clearing	Audit	CME - Individual Member Trading on Globex	08/16/2009

Джерело: [8]

Додаток 7.5

Меморандум про вимоги до біржових членів на американській біржі CME Group

CME Group

Memorandum

FEE POLICY BULLETIN

TO: CME Group Member Firms #16-01
Chief Compliance Officers
Chief Financial Officers
New Firm Approval Contacts
Firm EFS Contacts

FROM: Financial and Regulatory Surveillance Department and CME Group Concierge Team

DATE: July 26, 2016

SUBJECT: CME, CBOT and NYMEX Equity Subscription Rate Program

CME Group Inc. ("CME Group") has established the CME Group Equity Member Subscription Rate program ("Program") for certain clearing and corporate equity member firms of CME, CBOT and NYMEX ("equity member firms") and certain individual members of CBOT (collectively, "equity member participants"). Under the terms of the Program, equity member participants that are currently required to have assigned shares of Class A common stock of CME Group ("shares") for equity membership privileges may elect to substitute the assignment of required shares by paying a monthly subscription fee. An equity member firm may elect to participate in the Program for one or more Exchanges. Please note CME and CBOT non-equity member firms, COMEX member firms, and CME, NYMEX and COMEX individual members do not maintain a share requirement. In addition, please note the Program is entirely optional, that is, current and prospective equity member participants may continue to assign shares for their applicable equity membership privileges.

The Program will become effective August 11, 2016 ("initial effective date"), pending regulatory review and CFTC certification. For additional information on the program including application, program requirements, payment information and program Question and Answer Guide, please refer to cmegroup.com/subscriptionrateprogram.

Equity Member Firms

Currently, equity member firms excluding funds, pools or other collective investment vehicles maintain the following share requirement:

- 20,000 shares for one CME Group Exchange (i.e. CME, CBOT * or NYMEX);
- 30,000 shares for two CME Group Exchanges; and
- 40,000 shares for three CME Group Exchanges.

** Note: The initial CBOT share requirement for CBOT Rule 106.I. Affiliate Equity Member Firms and CBOT Rule 106.J. Equity Member Firms with an AM/B2 membership is 8,750 shares.*

20 South Wacker Drive Chicago, Illinois 60606 cmegroup.com

Джерело: [8]

In addition, equity member firms that are funds, pools or other collective investment vehicles maintain the following share requirement:

- 30,000 shares for one CME Group Exchange (i.e. CME, CBOT or NYMEX);
- 45,000 shares for two CME Group Exchanges; and
- 60,000 shares for three CME Group Exchanges.

Effective August 11, 2016, pending regulatory review and CFTC certification, equity member firms with at least a 20,000 share requirement may elect to substitute the assignment of required shares by paying a monthly subscription rate as follows:

- $7,500 for one CME Group Exchange (i.e. CME, CBOT or NYMEX);
- $15,000 for two CME Group Exchanges; and
- $22,500 for three CME Group Exchanges.

In addition, CBOT equity member firms with an 8,750 share requirement may elect to substitute the assignment of required shares by paying a monthly subscription rate as follows:

- $3,500 for CBOT Exchange;
- $11,000 for two CME Group Exchanges (CME or NYMEX); and
- $18,500 for three CME Group Exchanges.

CBOT Individual Members

Currently, certain CBOT individual members maintain the following share requirements:

- 20,000 shares for Full/B1 division members;
- 8,750 shares for AM/B2 division members;
- 4,375 shares for GIM/B3 division members;
- 950 shares for IDEM/B4 division members; and
- 2,175 shares for COM/B5 division members.

Effective August 11, 2016, pending regulatory review and CFTC certification, CBOT individual members with shares may elect to substitute the assignment of required shares by paying a monthly subscription rate as follows:

- $7,500 for Full/B1 division members;
- $3,500 for AM/B2 division members;
- $1,500 for GIM/B3 division members;
- $500 for IDEM/B4 division members; and
- $1,000 for COM/B5 division members.

Джерело: [8]

Program Enrollment Details

Equity member firms, CBOT individual members and approved equity member applicants electing to participate in the Program and desiring to be effective on August 11, 2016 must complete and submit an Equity Member Subscription Rate Program Application and remit an initial subscription fee payment to CME Group by no later than Thursday, August 4, 2016 ("initial sign-up period"). Please note applications and payments received after the initial sign up period will be processed as quickly as possible; however, the applicant may not be approved with an August 11, 2016 effective date. A scanned copy of the completed application should be emailed to CME Group's Concierge Team ("Concierge Team") at conciergeteam@cmegroup.com or mailed to the following address:

CME Group
c/o Concierge Team
20 S. Wacker Drive
Chicago, IL, 60606

See attached for the application and program requirements including further information on payment amounts and instructions. Please note, for easy and more efficient payment processing, CME Group requires participants, as applicable, to enroll in CME Group's Auto-Debit program by completing the Authorization Agreement for Pre-Authorized Payments Form attached with the application.

Payment Information

An equity member participant electing to apply for the Program will be required to submit an initial subscription fee payment consisting of 1) current month subscription fee amount, 2) subsequent month subscription fee amount and 3) one month subscription fee security deposit for each Exchange applied for prior to final approval. Note: CME Group will process a credit (as applicable) for the equity member participant's prorated initial current month subscription fee payment based on the number of calendar days during the initial current month that the equity member participant was not a participant in the Program. The credit will be applied towards the equity member participant's subsequent month subscription fee bill.

Once an executed Program application is received, the application has been processed and CME Group confirms receipt of the participant's initial payment amount, CME Group will approve the Program applicant effective the following business day. Please allow up to seven business days for processing the application. In addition, upon final approval, CME Group will notify the applicant and will instruct its transfer agent, Computershare, to reflect the applicable number of assigned shares as "unrestricted." Please allow up to five business days, for shares to be reflected at Computershare as unrestricted.

Once shares are reflected as unrestricted at Computershare, an equity member participant may elect to transfer the shares to their broker. In order to transfer shares from Computershare to the equity member participant's broker through a Deposit and Withdrawal at Custodian ("DWAC") transfer, the equity member participant's broker must first initiate a deposit request using Computershare's DTC #50108. In addition, the equity member participant must notify

Джерело: [8]

CME Group's Shareholder Relations Department by email at elizabeth.hausoul@cmegroup.com with the following information:

- Name of broker
- Broker DTC #
- Computershare Account Number
- Name on Computershare Account
- Number of shares being transferred

Once the equity member participant's broker initiates the transfer request and the equity member participant notifies CME Group's Shareholder Relations Department with the required information, CME Group will authorize Computershare to process the request. Failure to follow these instructions may result in a delay in the transfer of the shares to the broker.

If you have any questions on transferring of unrestricted shares, please contact Elizabeth Hausoul, CME Group's Shareholder Relations at 312-930-3484 or at elizabeth.hausoul@cmegroup.com. In addition, if you have any other questions on the Program, please contact the Concierge Team at 312-435-3555 or at conciergeteam@cmegroup.com.

Джерело: [8]

Додаток 7.6

Вимоги до біржових членів У Біржових правилах торгівлі на американській біржі CME Group

Chapter 1
Membership

100. GENERAL

Membership with full privileges in the CME Division shall be limited to 625; membership with full privileges in the IMM Division shall be limited to 813; membership with full privileges in the IOM Division shall be limited to 1287; and membership with full privileges in the GEM Division shall be limited to 413. Membership in the Exchange is a privilege subject to transfer only as authorized and on the conditions prescribed herein.

101. QUALIFICATIONS AND RESPONSIBILITIES

Any adult of good moral character, reputation and business integrity, with adequate financial resources and credit to assume the responsibilities and privileges of membership, is eligible for membership in the Exchange. A determination as to whether an applicant for membership or an applicant for an incentive program satisfies the Exchange requirements shall be made by the Membership Committee or by staff in the applicable department. A person approved for membership and an individual or entity approved for an incentive program shall be subject to all Exchange Rules. Notwithstanding a transfer of membership, a person shall continue to be responsible for violations of Exchange Rules committed by him while he was a member and also agrees to have any disputes, which arose while he was a member and which relate to or arise out of any transaction upon the Exchange or membership in the Exchange, resolved in accordance with Exchange Rules.

102. NON-MEMBER INVESTORS

A person may purchase a membership interest and be approved as a "Non-Member Investor" in the Exchange. The person shall file an Application to become a Non-Member Investor with the Membership Services Department (the "Department"). A Non-Member Investor is presumed to know all the rules and regulations of the Exchange and agrees to abide by and be subject to them. In the event that multiple individuals own a membership, such individuals shall appoint a designated individual who shall have the authority to sell, lease, pledge or otherwise dispose of or encumber the membership. Further, in the event that a legal entity owns a membership, such entity must provide the Department with appropriate corporate, partnership or other legal documentation indicating who has authority to sell, lease, pledge or otherwise dispose of or encumber the membership and any other documentation requested by the Department.

PROCEDURES FOR PURCHASE, SALE AND TRANSFER

103. PURCHASE OF MEMBERSHIP AND MECHANICS OF PURCHASE

103.A. Purchase of Membership

The prospective purchaser of a membership shall sign and file with the Department a Bid to Purchase which shall be guaranteed by: a) a clearing member of the Exchange; or b) the deposit of a certified or cashier's check; or c) a wire transfer; or d) for swap transactions, the deposit of a CME, IMM, or IOM membership and/or a wire transfer or a certified or cashier's check. The Bid to Purchase shall contain an agreement by the purchaser to take no recourse against the Exchange in the event his Application for Membership is rejected (except as provided in Section 8c of the Commodity Exchange Act).

For Purposes of this Chapter 1, a membership in the Exchange may only be purchased in conjunction with the CME Group Class B Share coupled to such membership. References to a "membership" shall include the associated CME Group Class B Share.

103.B. Mechanics of Purchase

The Department shall post the lowest offer to sell and the highest bid to purchase a membership in each Division. The Department shall match bids and offers and, in the event of an agreement, shall promptly notify the purchaser and the seller. Within two business days of such notification, the purchaser shall deposit with the Department the following:

a. A check, payable to the Exchange, for a transfer fee in an amount set by Exchange staff; and

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

b. (1) A wire transfer, or a certified or cashier's check, if not previously deposited, or a check or a wire transfer from a clearing firm, payable to the Exchange, in the amount of the purchase price or, (2) if the seller has filed a written consent, a CME, IMM, or IOM membership if not previously deposited, owned free of any Rule 110 claims or any other liens, representing partial or complete satisfaction of the purchase price, and constituting a partial or complete exchange of membership(s) to that extent. Pursuant to such an exchange of membership(s), the purchaser and seller each must file an indemnification agreement in favor of the Exchange from a clearing member by which the clearing member agrees to pay all valid Rule 110 claims against the purchaser or the seller, as the case may be, up to the value at the time of the exchange of the membership(s) transferred by such purchaser or seller.

104. SALE OF MEMBERSHIP

A membership in the Exchange may only be sold as provided for in the Rules. When the owner or the legal representative of an owner desires to sell a membership, he shall sign and file with the Department an Offer to Sell, which shall set forth the price at which he is offering his membership, and contain an agreement to the conditions of sale set forth in these rules.

Upon the sale of a membership, any and all membership privileges granted by these rules shall terminate.

105. APPLICATION FOR MEMBERSHIP

105.A. Application Process for Members Accessing the Trading Floor

The applicant shall file an Application for Membership and the appropriate fee with the Department. The applicant shall agree to take no recourse against the Exchange in the event his application is rejected (except as provided in Section 8c of the Commodity Exchange Act), set forth all financial arrangements made in connection with the proposed purchase or transfer of the membership and agree to abide by the applicable rules and regulations of the Exchange and all amendments thereto.

Upon completion of the foregoing, the Department shall notify the membership by posting for a period of 20 days of the name of the applicant, the seller, the purchase price and the transfer type. The notice shall request the submission to the Department of claims against the seller or transferor arising out of Exchange transactions or any other relationship regulated by the Exchange.

During the posting period, the Department shall prepare a report on the qualifications of the applicant.

The Short Form application of a member who is transferring onto a membership may be approved by Exchange staff before the expiration of the posting period, provided the member obtains an indemnification agreement in favor of the Exchange from a clearing member to cover Rule 110 claims up to the value of the membership at the time of the transfer.

An applicant who wishes to procure a membership by purchase, or by transfer, may do so either prior or subsequent to approval for membership pursuant to Rule 107. An applicant who has acquired a membership prior to approval for membership shall become a member upon such approval. An applicant approved for membership prior to acquiring a membership shall become a member if, within thirty calendar days after approval for membership, he procures a membership; otherwise his membership shall be deemed vacated and the Exchange shall retain the membership application processing fee. Extensions of the 30-day period in which the applicant must acquire a membership may be granted by the Department.

105.B. Application Process for Members Not Requesting Access to the Trading Floor

The applicant shall file an Application for Membership and the appropriate fee with the Department. The applicant shall agree to take no recourse against the Exchange in the event his application is rejected (except as provided in Section 8c of the Commodity Exchange Act), set forth all financial arrangements made in connection with the proposed purchase or transfer of the membership and agree to abide by the applicable rules and regulations of the Exchange and all amendments thereto.

The applicant may receive temporary membership privileges which do not permit trading floor access upon the filing of a complete Application unless the Department has reason to believe

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

that the applicant is not qualified for membership. An applicant that receives temporary membership privileges shall be subject to all of the rules of the Exchange including the rules related to the approval and rejection of an applicant. Such temporary membership privileges will expire upon the earlier of: 1) sixty days after the temporary membership privileges are granted; 2) a rejection of the applicant's membership application by the Membership Committee; or 3) notification that the application for membership has been approved. An applicant who receives temporary non-trading floor membership privileges who is subsequently rejected for membership shall reimburse the Exchange for the difference between trading and clearing fees paid by reason of the temporary membership status and the fees that would have been paid on the same transactions at the rates that would have otherwise prevailed.

The Department shall notify the membership by posting for a period of 20 days of the name of the applicant, the seller or transferor and the purchase price. The notice shall request the submission to the Department of claims against the seller or transferor arising out of Exchange transactions or any other relationship regulated by the Exchange. During the posting period, the Department shall prepare a report on the qualifications of the applicant.

The Application of a member who obtains a membership may be approved by the Department before the expiration of the posting period, provided the member obtains an indemnification agreement in favor of the Exchange from a clearing member to cover Rule 110 claims up to the value of the membership at the time of purchase or transfer.

An applicant who has acquired a membership prior to approval for membership shall become a member upon such approval. An applicant approved for membership prior to acquiring a membership shall become a member if, within thirty calendar days after approval for membership, he procures a membership; otherwise his membership shall be deemed vacated and the Exchange shall retain the membership application processing fee. Extensions of the 30-day period in which the applicant must acquire a membership may be granted by the Department.

105.C. Application for Floor Broker's or Floor Trader's License

Each membership applicant seeking a Floor Broker's or Floor Trader's license shall apply for registration as a Floor Broker or a Floor Trader with the National Futures Association. Individuals not accessing the Trading Floor are not required to obtain Floor Broker or Floor Trader registration.

106. TRANSFERS, SECURITY TRANSACTIONS, AND AUTHORIZATIONS TO TRANSFER OR SELL

Transfers of memberships may be made only in accordance with the following provisions. All of the applicable procedures and requirements for the sale and purchase of a membership as set forth in Chapter 1, including the provisions of Rule 110, shall apply to transfers made under this rule. A transfer, reinstatement or revocation of a transfer shall not be completed until all valid Rule 110 claims against a member are satisfied unless a properly completed Indemnification Form is filed by a member's qualifying clearing member.

106.A. Authorization to Sell

An Authorization to Sell ("Authorization Agreement") is a grant of authority by a member or applicant for membership that may be used only for the purposes specified in Rule 106.B. Authorization Agreements shall be effective only if executed on the form supplied by the Exchange and filed with the Department. Authorization Agreements shall be irrevocable without the written consent of the grantee.

A member or applicant for membership who executes an Authorization Agreement relinquishes his power to direct the sale of his membership. A grantee shall have all powers of sale that otherwise would have been available to the grantor. The Exchange shall act at the grantee's direction as if the grantee was the member-owner.

Private agreements between the grantor and the grantee shall not be recognized by the Exchange and shall not affect the rights of the Exchange or its members. The grantee shall be entitled, in addition to any other rights he may have under Rule 110, to the residual proceeds after all Rule 110 claims have been satisfied up to the amount of the outstanding debt owed.

106.B. Security Transactions

A member, applicant for membership or a Non-Member Investor, may execute an

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

Authorization Agreement, in favor of a clearing member, a financial institution or bank, or in favor of the member that financed the purchase of the membership and associated Class B Share in order to secure any outstanding debt connected with that financing.

A member, applicant for membership or a Non-Member Investor may execute an Authorization Agreement in favor of a member or clearing member to whom the member is indebted or may become indebted by reason of transactions upon the Exchange in order to secure such current or future debts.

106.C. Family Transfers

A member or Non-Member Investor may temporarily transfer his membership to a member of his immediate family who shall be subject to all Exchange rules and regulations. For purposes of this rule, immediate family members shall be limited to parents, siblings, children, grandchildren, grandparents, fathers-in-law, mothers-in-law, sons-in law, daughters-in-law and spouses.

Rule 106.C transfers shall be subject to the following terms and conditions:

1. The transferor may revoke the transfer upon written notice filed with the Department.
2. The transferor shall have the right at any time to have the transferee disqualified from trading by giving notice to the transferee's qualifying clearing member, who in turn must notify the Exchange pursuant to Rule 511.A.
3. The transfer shall be revoked and the membership shall revert to the transferor's estate or conservator upon official notice of the death or formally declared incompetence of the transferor. However, the legal representative of a deceased member's estate may transfer his membership pursuant to this Rule 106.C. during the pendency of probate.
4. Upon a transferor's expulsion from the Exchange, the transfer shall be revoked and the membership shall revert to the transferor who must sell the membership within 30 days.
5. Upon approval for membership, the transferee shall be treated as a member for all purposes, except that the transferee shall have no authority to sell, transfer or assign the membership. The transferor shall be considered the member and an assignment of the membership for membership purposes pursuant to Rules 106.J. or 902 shall not be terminated by the transferee.
6. The transferor may sell the membership at any time in accordance with the provisions of Rule 104 or transfer the membership and associated Class B Share pursuant to Rule 106. The proceeds of the sale of the membership and associated Class B Share will be distributed to the transferor following the settlement of all claims pursuant to Rule 110.
7. The transferred membership may be sold in accordance with Rule 133, and the proceeds may be applied as provided in Rule 110, to satisfy financial obligations of the transferee to the Exchange, to another member or to a clearing member arising out of the transferee's use of the membership in the event that such financial obligations have not been otherwise satisfied.

106.D. Futures Industry Transfers

A member or Non-Member Investor may temporarily transfer his membership to another member who shall be subject to all Exchange rules and regulations.

Transfers under this section shall be subject to the following terms and conditions:

1. The transferor may revoke the transfer upon written notice filed with the Department.
2. The transferor shall have the right at any time to withdraw the authority of the transferee to trade on the membership by giving notice to the transferee's qualifying clearing member and such clearing member must subsequently notify the Exchange pursuant to Rule **511.A.**
3. The transfer shall be revoked and the membership shall revert to the transferor's estate or conservator upon official notice of the death or formally declared incompetence of the transferor. However, the legal representative of a deceased member's estate may transfer his membership pursuant to this Rule 106.D. during the pendency of probate.
4. A transferor may not trade while on the trading floor.
5. The transferor may sell the membership at any time in accordance with the provisions of Rule 104 or transfer the membership pursuant to Rule 106. The proceeds of the sale of the membership will be distributed to the transferor following the settlement of all claims

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

pursuant to Rule 110.

6. The transferred membership may be sold in accordance with Rule 133, and the proceeds may be applied as provided in Rule 110, to satisfy financial obligations of the transferee to the Exchange, to another member or to a clearing member arising out of the transferee's use of the membership in the event that such financial obligations have not been otherwise satisfied.
7. The transferee must be qualified to trade by a clearing member acceptable to the transferor. The transferor may not assign the membership for membership purposes pursuant to Rules 106.J. or 902.
8. A transferee shall place all trades on the books of his qualifying clearing member unless written authorization to the contrary from said clearing member and from the transferor has been filed with the Department. Failure to adhere to the requirements of this rule and Rule 511 shall exclude a clearing member not qualifying the transferee from receiving proceeds under Rule 110.
9. Upon a transferor's expulsion from the Exchange, the transfer shall be revoked and the membership shall revert to the transferor who must sell the membership within 30 days.
10. Except as provided in Rule 135, any transferee approved for membership pursuant to this Rule 106.D. after January 7, 1985, who was not a member as of January 7, 1985, shall be eligible to execute trades only for his own account for a cumulative period of twelve (12) months following his or her election to membership unless exempted there from by the Membership Committee.
11. A lease entered into on or after February 1, 1996, which is terminated by a transferee prior to its expiration date, shall be controlled by the following early cancellation payment obligation:

    A transferee who unilaterally terminates a lease remains obligated to make the agreed rental payments to transferor until the end of the term of the lease; however, transferee's obligation to make such rental payments shall be reduced by the amount of rental payments received by transferor if transferor is able to lease the membership to another person during the remaining term of the original lease. Transferor must use his best efforts to lease the membership to another person as soon as possible and at the highest possible rental obtainable based on similar leases, if any, then being executed.

12. A lessor shall notify the Exchange, in a manner designated by the Exchange, of the terms of a new lease agreement or any renewal of a lease agreement within two (2) business days of the negotiation of the lease agreement, or renewal thereof. A lessor's failure to comply with this Rule 106.D.12 may result in the issuance of a warning letter to the lessor. A lessor may then be subject to an automatic fine of $500 and $1000 respectively for a second and third violation of this rule within a rolling 12-month period from the issuance of the warning letter. Repeated violations of this rule may be referred to a disciplinary committee.
13. For leases expiring on or after December 31, 2006, unless otherwise previously agreed to by the transferor and the transferee, notice must be provided by the parties of their intention to continue a leasing arrangement at least ten (10) days prior to the expiration of the current lease term. If either party fails to provide such notice, it is assumed that the lease will not be renewed upon its expiration. Terms of the renewal, if any, will be subject to negotiation between the parties.

106.E. Unconditional Bequests and Bona Fide Gifts of Membership

A member or Non-Member Investor may make a bona fide gift or bequest of membership. The bona fide gift may be made only to immediate family members as defined in Rule 106.C. Unless otherwise required by law, a letter affirming the gift or Letters of Office from the Probate Court and a letter from the decedent's personal representative allowing the transfer will be required as a precondition of transfer.

106.F. Clearing Member

A membership may be owned by a clearing member, or a person or an entity having an acceptable proprietary interest in the clearing member. The membership may be transferred under this Rule provided that: (1) the transfer is approved by Exchange staff; and (2) the

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

transferee is approved pursuant to the rules of the Exchange.

106.G. Transfer to Wholly-Owned Entities

A membership may be transferred to an entity which is wholly-owned by the member or his immediate family members as that term is used in Rule 106.C. Transfers pursuant to this authorization shall be limited to transfers pursuant to Rules 106.C., D. or E.

A 106.G. transferee may assign the membership for membership purposes in accordance with Rules 106.J. and 902 except in circumstances where the transfer has been made pursuant to Rule 106.D.

106.H. Trading Member Firm

A membership may be owned by, or two memberships may be leased by, a trading member firm or, if the trading member firm is a pool or fund, the investment manager of the pool or fund. The memberships may be held in the name of the trading member firm or transferred among its principals and employees provided that: (1) the transfer is approved by Exchange staff; (2) the transferee is approved pursuant to the rules of the Exchange; and (3) the transfer is for the legitimate business purposes of the firm. The firm shall have the right, at any time, to withdraw the authority of the transferee to trade on a membership owned or leased by the firm, but must withdraw such authority upon termination of his employment or other association with the firm. Notice of the withdrawal of the authority of the transferee to trade on a membership owned or leased by the firm must be given to his qualifying clearing member who in turn must notify the Department pursuant to Rule 511.A. The trading member firm shall designate on a form provided by the Exchange a representative who shall be authorized to deal with the Exchange with respect to the membership transferred under this Section.

The proceeds of the sale of a membership which has been assigned in order to qualify a Rule 106.H. trading member firm shall be subject to Rule 110 claims against both the owner of the membership and the Rule 106.H. trading member firm.

A Rule 106.H. membership may not be transferred pursuant to any other provision of Rule 106. The membership may not be assigned for membership purposes under Rules 106.J. or 902.

Rule 106.H. trading member firm benefits apply only to the firm's member firm trading and not to the trading of any affiliates, subsidiaries or customers. All such positions of the trading member firm must be carried by a clearing member(s) in accounts separate from positions of affiliates, subsidiaries, customers and other entities.

Any holder or transferee of a Rule 106.H. membership may not solicit or contact customers from the floor of the Exchange unless the trading member firm is an Introducing Broker or Futures Commission Merchant as those terms are defined in Section 1a of the Commodity Exchange Act and/or 17 C.F.R. 1.3.

A Rule 106.H. trading member firm may not hold itself out to the public as a clearing member.

Exchange staff may grant exemptions from the requirements of this Rule.

106.I. Affiliate Member Firm

An "affiliate" shall be defined to include a firm that either: owns, directly or indirectly, 100% of a clearing member with shares or Rule 106.J. equity member firm or has 100% ownership, direct or indirect, in common with a firm that owns, directly or indirectly, 100% of a clearing member with shares or Rule 106.J. equity member firm. "Clearing members with shares" means clearing members that maintain CME Group Class A shares in accordance with CME Rule 106.J. Equity Member Firm requirements in order to receive equity member rates and/or clearing members that pay the monthly Equity Member Subscription Rate described in Rule 106.J.

A membership may be owned by a clearing member with shares, or a Rule 106.J. equity member or affiliate firm under this Rule. The membership may be held in the name of the firm or principals or employees of an affiliate and be transferred among its principals and employees provided that: (1) the transfer is approved by Exchange staff; (2) the transferee is approved for membership pursuant to the rules of the Exchange; and (3) the transfer is for the legitimate business purposes of the firm. The affiliate firm shall have the right, at any time, to withdraw the authority of the transferee to trade on the membership owned by the clearing member with shares, Rule 106.J. equity member or affiliate firm, but must withdraw such authority upon termination of his employment or other association with the firm. Notice of the

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

withdrawal of the authority of the transferee to trade on the membership owned by a clearing member with shares, Rule 106.J. equity member or affiliate firm must be given to his qualifying clearing member, and such clearing member must subsequently notify the Department pursuant to Rule 511.A. The clearing member with shares, Rule 106.J. equity member or affiliate firm shall designate on a form provided by the Exchange a representative who shall be authorized to deal with the Exchange with respect to the membership held under this Section.

The proceeds of the sale of a membership which is used to qualify a Rule 106.I. affiliate member firm shall be subject to Rule 110 claims against both the owner of the membership and the Rule 106.I. affiliate member firm.

A Rule 106.I. membership may not be transferred pursuant to any other provision of Rule 106. The membership may not be assigned for membership purposes under Rules 106.H., 106.J., 106.R., 106.S. or 902.

Rule 106.I. firm benefits apply to the firm trading activity of any affiliate as defined in this Rule that is registered with the Exchange. All such positions of the firm and its affiliates must be carried by a clearing member(s) in accounts separate from positions of subsidiaries, customers and other entities.

A Rule 106.I. affiliate member firm may not hold itself out to the public as a clearing member.

Exchange staff may grant exemptions from the requirements of this Rule.

106.J. Equity Member Firm

A firm may qualify as an equity member firm if two CME memberships, two IMM memberships, two IOM memberships, one GEM membership and 20,000 CME Group Class A Shares or, if the equity member firm is a fund, pool or other collective investment vehicle, 30,000 shares, are assigned for the firm's membership privileges. A higher Division membership may be substituted for a lower Division membership to satisfy these requirements:

A CME Rule 106.J. equity member firm (excluding a fund, pool or other collective investment vehicle) shall at all times have assigned to it at least 30,000 CME Group Class A Shares if it is also either: (a) a NYMEX clearing member with shares or NYMEX Rule 106.J. member firm or (b) a CBOT clearing member with shares or CBOT member firm that has a 20,000 share requirement. If the CBOT member firm has an 8,750 share requirement, the combined share requirement will be 28,750.

A CME Rule 106.J. equity member firm that is a fund, pool or other collective investment vehicle shall at all times have assigned to it at least 45,000 CME Group Class A Shares if it is also either: (a) a NYMEX clearing member with shares or NYMEX Rule 106.J. member firm or (b) a CBOT clearing member with shares or CBOT Rule 106.S. equity member firm.

A CME Rule 106.J. equity member firm (excluding a fund, pool or other collective investment vehicle) shall at all times have assigned to it at least 40,000 CME Group Class A Shares if it is also both: (a) a NYMEX clearing member with shares or NYMEX Rule 106.J. member firm and (b) a CBOT clearing member with shares or CBOT member firm that has a 20,000 share requirement. If the CBOT member firm has an 8,750 share requirement, the combined share requirement will be 38,750.

A CME Rule 106.J. equity member firm that is a a fund, pool or other collective investment vehicle shall at all times have assigned to it at least 60,000 CME Group Class A Shares if it is also both: (a) a NYMEX clearing member with shares or NYMEX Rule 106.J. member firm and (b) a CBOT clearing member with shares or CBOT Rule 106.S. equity member firm.

At least one CME, one IMM, one IOM and one GEM membership and 50% of the CME Group Class A Shares required for equity membership pursuant to this Rule must be owned by the equity member or a person, including a parent company, with an acceptable proprietary interest in such equity member, or if the equity member firm is a fund, pool or other collective investment vehicle, the investment manager of the fund, pool or other collective investment vehicle. One CME, one IMM, and one IOM membership and 50% of the CME Group Class A Shares required for equity membership may be independently assigned.

A member firm may pay an Equity Member Subscription Rate as published in the CME fee schedule in lieu of holding CME Group Class A Shares referenced above. The Equity Member Subscription Rate will be applied per member, per month, per Exchange. Member firms choosing to pay the Equity Member Subscription Rate must file an application with the Department. The Exchange will have discretion regarding applying the appropriate rate.

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

If the fund management company is the equity member firm, it may designate a fund, pool or other collective investment vehicle fund within its family of funds to receive its membership benefits.

The memberships owned by the Rule 106.J. equity member firm or a person, including a parent company, with an acceptable proprietary interest in the equity member or the investment manager of a fund, pool or other collective investment vehicle may be transferred under this Rule provided that: (1) the transfer is approved by Exchange staff; and (2) the transferee is approved pursuant to the rules of the Exchange. The firm shall have the right, at any time, to withdraw the authority of the transferee to trade on a firm-owned membership, but must withdraw such authority upon termination of his employment or other association with the firm. Notice of the withdrawal of the authority of the transferee to trade on a firm-owned membership must be given to his qualifying clearing member who in turn must notify the Department pursuant to Rule 511.A. The equity member firm shall designate on a form provided by the Exchange a representative who shall be authorized to deal with the Exchange with respect to the membership transferred under this Section.

The proceeds of the sale of a membership which has been assigned in order to qualify a Rule 106.J. equity member firm shall be subject to Rule 110 claims against both the owner of the membership and the Rule 106.J. equity member firm.

A Rule 106.J. membership may not be transferred pursuant any other provision of Rule 106. The membership may not be assigned for membership purposes under Rule 902.

Rule 106.J. equity member firm benefits apply to the equity member firm's member firm trading and the trading account of any 100% wholly owned subsidiaries of the equity member firm that are registered with the Exchange. The Rule 106.J. equity member firm benefits do not apply to the trading of any affiliates, parent companies or customers of the equity member firm. All such positions of the equity member firm or its 100% wholly owned subsidiaries must be carried by a clearing member(s) in accounts separate from positions of affiliates, subsidiaries, customers and other entities.

Any holder or transferee of a Rule 106.J. membership may not solicit or contact customers from the floor of the Exchange unless the equity member firm is an Introducing Broker or Futures Commission Merchant as those terms are defined in Section 1a of the Commodity Exchange Act and/or 17 C.F.R. 1.3.

A Rule 106.J. equity member firm may not hold itself out to the public as a clearing member.

Exchange staff may grant exemptions from the requirements of this Rule.

106.K. Transfer to a Trust

A member may transfer his membership to an Estate Planning Vehicle for which the member is the grantor. An Estate Planning Vehicle is a trust established primarily for the benefit of the grantor's family and friends and charitable beneficiaries. A membership properly held within an Estate Planning Vehicle may be transferred to one successor Estate Planning Vehicle for which the member is the grantor within one year of the member's death. The grantor (or the grantor's personal representative) and the trustee (and any successor) shall complete the trust transfer agreement and certification provided by Exchange staff. The grantor shall comply with any request to produce the Estate Planning Vehicle or information regarding the Estate Planning Vehicle made by Exchange staff.

If such a transfer is made by a bona fide gift or bequest, it shall also be subject to the requirements of Rule 106.E.

The grantor's liability to the Exchange under Rule 439 shall continue with respect to any claim arising out of an act or omission occurring prior to such transfer, and the membership will continue to be treated as the asset of the grantor for the purposes of Rule 439 and for otherwise meeting any obligations to the Exchange arising out of the grantor's use of the membership prior to the transfer to the trust, including fines imposed with respect to conduct occurring prior to the transfer.

A membership held pursuant to a transfer under this section may be assigned for membership purposes under Rules 106.J. or 902 or reinstated to the transferor pursuant to this section.

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

The transfer shall be revoked and the membership shall revert to the transferor upon official notice to the Exchange that the trust has been revoked. The membership must be transferred out of the trust within 90 days of the closing of the member's estate.

106.L. Transfer of Membership Created by the Membership Rights Program

Exchange staff is authorized to allow the transfer of the ownership of record of any membership created by the combination of four quarter memberships pursuant to the Membership Rights Program provided that the transferor and the transferee have each continuously maintained at least a quarter interest in the membership from the date of the combination of the membership.

106.M. Transfer to Joint Tenants With Right of Survivorship

A member may transfer his membership to himself and a member of his immediate family, as defined in Rule 106.C., as joint tenants with right of survivorship.

The joint tenants shall designate on a form provided by the Exchange which one of them shall be authorized to deal with the Exchange with respect to the membership transferred under this Section. The designee must qualify for membership by satisfying the requirements of Chapter 1 of these rules, and shall be treated as a member for all purposes. In the designation form, the joint tenants shall acknowledge that the designee shall have the exclusive right to transfer the membership or to execute an Authorization to Sell pursuant to Rule 106.A. and that the Exchange shall have no liability to the non-designee in the event of such transfer or execution or the mishandling of the membership by the designee. The joint tenants may at any time change such designation in writing signed by both of them, and each such change shall be deemed a transfer for the purposes of these rules. Upon such change in designation, the new designee must qualify for membership by satisfying the requirements of Chapter 1 of these rules.

Whether or not the transferor is the designee, the transferor's liability to the Exchange under Rule 439 shall continue with respect to any claim arising out of an act or omission occurring prior to a transfer under this rule, and the membership will continue to be treated as an asset of the transferor for the purposes of Rule 439 and for otherwise meeting any obligations to the Exchange arising out of the transferor's use of the membership prior to such transfer, including fines imposed with respect to conduct occurring prior to the transfer.

Upon receipt of satisfactory proof of the death of a joint tenant, the Exchange will transfer the membership to the survivor.

Upon receipt by the Exchange of written notice signed by both joint tenants terminating joint ownership of the membership transferred under this section and instructing the Exchange to transfer the membership to one of the joint tenants as sole owner, the Exchange shall transfer such membership pursuant to such instructions.

A membership held pursuant to a transfer under this section may not be assigned for membership privileges under Rules 106.J. or 902.

106.N. GEM Institutional Access Member Firm

A GEM membership may be owned by a GEM Institutional Access member firm. The membership may be held in the name of the member firm or may be transferred to a principal or employee of the member firm and transferred among its principals and employees provided that: (1) the transfer is approved by Exchange staff, (2) the transferee is approved pursuant to the rules of the Exchange; (3) the transfer is for the legitimate business purposes of the firm; and (4) the firm is not engaged in futures customer business with U.S. customers. The firm shall have the right, at any time, to withdraw the authority of the transferee to trade on the membership, but must withdraw such authority upon termination of his employment with the firm. Notice of the withdrawal of the authority of the transferee to trade on the membership must be given to the Department. The member firm shall designate on a form provided by the Exchange a representative who shall be authorized to deal with the Exchange with respect to the membership transferred under this Section.

A Rule 106.N. membership may not be transferred pursuant to any other provision of Rule 106. The membership may not be assigned for membership purposes under Rules 106.J. or 902.

Rule 106.N. member firm benefits apply only to the firm's member firm trading and not to the trading of any affiliates, subsidiaries or customers. All such positions of the member firm must

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

be carried by a clearing member(s) in accounts separate from positions of affiliates, subsidiaries, customers and other entities.

A Rule 106.N. firm may not hold itself out to the public as a clearing member.

106.O. Transfer of GEM Membership

Ownership of record of a GEM membership that was formed by the combination of GEM fractional interests may be transferred to any of the members whose fractional interests were combined to form that GEM membership.

106.P. Transfer to a Family Limited Partnership

A member may transfer his membership to a Family Limited Partnership ("FLP") with respect to which all partners are members of the member's family who would be eligible for a family transfer from the member pursuant to Rule 106.C. The limited partnership agreement or other document(s) governing the FLP shall at all times prohibit transfers of an interest in the FLP to any person who is not eligible pursuant to Rule 106.C and shall state that (1) the FLP's interest in the membership shall at all times be subject to all of the rules of the Exchange, as may be amended, including, but not limited to, Rule 110 and, if the membership is assigned to a member firm for membership purposes, Rules 106.J. and 902; (2) management of the FLP shall be vested exclusively in a managing general partner, who must qualify for membership by satisfying the requirements of Chapter 1 of these rules; and (3) the Exchange shall have no liability to the partners for any loss, damage, or expense resulting from any acts or omissions by the managing general partner or any person acting by or through the authority of a general partner. The transferor and the managing general partner (and any successor) shall each provide in the form provided by the Exchange a certification that the FLP acquires the membership subject to all of the rules of the Exchange and that the FLP is in compliance with the requirements of this Rule. The FLP also may transfer the membership back to the transferor.

If the transfer of a membership to the FLP is made by a bona fide gift or bequest, it shall also be subject to the requirements of Rule 106.E.

Transfer of a membership pursuant to this rule shall not relieve the transferor of any liability to the Exchange under Rule 439 with respect to any claim arising out of an act or omission occurring prior to such transfer, and the membership will continue to be treated as the asset of the transferor for the purposes of Rule 439 and for otherwise meeting any obligations to the Exchange arising out of the transferor's use of the membership prior to the transfer to the FLP, including fines imposed with respect to conduct occurring prior to the transfer.

A membership held pursuant to a transfer under this section may be assigned for membership purposes under Rules 106.J. and 902.

106.Q. [Reserved]

106.R. Electronic Corporate Member Firm

A membership may be owned by, or two memberships may be leased by, an electronic corporate member firm. The membership must be held in the name of the firm. The electronic corporate member firm shall designate on a form provided by the Exchange a representative who shall be authorized to deal with the Exchange with respect to such memberships.

A Rule 106.R. membership may not be transferred pursuant to any other provision of Rule 106. The membership may not be assigned for membership purposes under Rules 106.J. or 902.

Rule 106.R. benefits apply only to an electronic corporate member firm's member firm trading and not to the trading of any affiliates, subsidiaries or customers. All such positions of the electronic corporate member firm must be carried by a clearing member(s) in accounts separate from positions of affiliates, subsidiaries, customers and other entities.

A Rule 106.R. electronic corporate member firm may not hold itself out to the public as a clearing member.

106.S. Family of Funds Member Firm

A membership may be owned under this Rule by: (1) a clearing member or Rule 106.J. equity member firm that is a hedge fund or a fund management company; (2) a fund management company of a clearing member or Rule 106.J. equity member firm; or (3) a fund that is part of the family of funds of a clearing member or Rule 106.J. equity member firm. The membership

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

may be held in the name of the fund management company or an approved fund and may be transferred to a principal or employee of the fund management company or an approved fund and be transferred among their principals and employees provided that: (i) the transfer is approved by Exchange staff; (ii) the transferee is approved pursuant to the rules of the Exchange; and (iii) the transfer is for the legitimate business purposes of the fund management company or fund. The fund management company or the fund shall have the right, at any time, to withdraw the authority of the transferee to trade on the membership, but must withdraw such authority upon termination of his employment or other association with the company. Notice of the withdrawal of the authority of the transferee to trade on the membership must be given to his qualifying clearing member who in turn must notify the Department pursuant to Rule 511.A. The fund management company or the fund shall designate on a form provided by the Exchange a representative who shall be authorized to deal with the Exchange with respect to the membership transferred under this Section.

The proceeds of the sale of a membership which is used to qualify a Rule 106.S. family of funds member firm shall be subject to Rule 110 claims against both the owner of the membership and the Rule 106.S. family of funds member firm.

A Rule 106.S. membership may not be transferred pursuant to any other provision of Rule 106. The membership may not be assigned for membership purposes under Rules 106.J. or 902.

For each CME, IMM or IOM membership owned by such fund management company or fund over the requirement needed to qualify as a clearing or Rule 106.J. equity member firm, Rule 106.S. benefits shall apply to the trading activity of up to five funds within the family of funds managed by the fund management company. All positions of each fund must be carried by a clearing member(s) in accounts separate from positions of affiliates, subsidiaries, customers and other funds within the family of funds.

A Rule 106.S. family of funds member firm may not hold itself out to the public as a clearing member.

Exchange staff may grant exemptions from the requirements of this Rule.

107. APPROVAL OF APPLICANT

Department staff shall review and approve applicants for membership on the Exchange. Such approval shall be based upon admission criteria established by the Membership Committee. The Membership Committee shall review applicants for membership not meeting the staff-administered admission criteria.

Department staff shall inquire into and be satisfied with respect to the reputation and financial responsibility of the applicant and the details of the financial arrangements made in connection with the purchase or transfer of the membership. After review of all of the information, a decision shall be made as to whether the applicant is qualified for membership.

An applicant not approved for membership by Department staff shall be referred to a panel of the Membership Committee. A panel of the Membership Committee shall consist of two members and a chairman, who shall have a vote. A unanimous vote of the panel is required for approval of the applicant.

An applicant approved for membership either by Department staff or the Membership Committee, as applicable, shall assume the responsibilities and privileges of membership once a membership is obtained.

108. [RESERVED]

109. REJECTION OF APPLICANT

If an applicant is rejected by the Membership Committee panel, the applicant may appeal the decision to the full Membership Committee. The Membership Committee shall decide, by majority vote, whether the applicant is qualified for membership. The decision of the Membership Committee shall be final. An applicant rejected by the Membership Committee may be reconsidered for membership if new or additional information is subsequently brought to the attention of the Membership Committee. If an applicant is rejected for membership or if for any reason his application is withdrawn, the Exchange shall retain the processing fee and the applicant shall assume all risk of gain or loss from the resale of any membership purchased by him prior thereto.

If the applicant executed and filed an Authorization to Sell pursuant to Rule 106.A. with the

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

Department in connection with the financing of the purchase of a membership, then the proceeds of any sale of such membership shall be paid to the grantee, up to the amount of the debt, including interest.

110. CLAIMS AGAINST MEMBERSHIP, APPLICATION OF PROCEEDS

For the purposes of this rule "sale" shall include a sale made pursuant to Rule 104 or a transfer made in accordance with the provisions of Rule 106; "seller" shall include owners of a membership and firms that have membership privileges pursuant to Rules 106. F., G., H., I., J., N., R. or S.; and "claim" shall be limited to claims involving incidents that occurred prior to the sale of the membership and which arose in connection with Transactions on the Exchange or membership in the Exchange. For purposes of this Rule, "Transactions on the Exchange" shall include, but are not limited to, transactions receiving preferential clearing fees as a result of the membership, regardless of the party entitled to receipt of such preferential fees. Claims resulting from conduct subsequent to the sale of a membership may not be asserted against that membership or its proceeds. All claims against the membership or proceeds resulting from the sale of the membership shall be submitted in writing to the Department within 20 days of the posting of notice of the sale of said membership. At the conclusion of the 20-day claim filing period, authorized Exchange staff shall conduct an investigation of all claims properly filed against the membership sale or its proceeds. This investigation shall be completed within 20 days unless the investigation cannot be resolved within that period.

The total proceeds of the sale, or in the case of a transfer, the value at the mid-point of the bid-offer spread as of the date of the transfer, of the membership shall be applied to the following purposes and in the following order of priority:

a. Payment of all 1) debts owed to the Clearing House, if the membership transferred was assigned to the Clearing House pursuant to Rule 902; and 2) dues, fines, contributions, charges and other indebtedness owed to the Exchange or the CME Gratuity Fund;

b. Payment of any indebtedness to the clearing member who last qualified the selling member prior to the sale arising out of: (i) a pledge of such membership as collateral security on such indebtedness, or (ii) a deficit which authorized Exchange staff determines to have arisen directly out of Transactions on the Exchange;

c. Payment of amounts due to other clearing members on claims filed which authorized Exchange staff determines to have arisen directly out of Transactions on the Exchange;

d. Payment of amounts due to members and member firms on claims filed which authorized Exchange staff determines to have arisen directly out of Transactions on the Exchange; and

e. Payment of amounts due to public customers of the seller or public customers of any party receiving preferential clearing fees as a result of the membership based on claims filed by such customers or based on reports of the Market Regulation Department, which claims are determined by authorized Exchange staff to be based upon misappropriation of customer funds, improperly executed transactions, unpaid credit balances, or other similar matters, directly related to Transactions on the Exchange.

No other claims against the proceeds of the sale of a membership shall be recognized and administered by the Exchange except where the seller gives the Exchange permission to use the proceeds to pay an outstanding tax lien, but the creditors of the seller of a membership not falling in the foregoing categories may pursue other legal means of securing payment of their obligations.

Authorized Exchange staff shall make a final determination of all claims filed in time or reported by the Market Regulation Department and the Department against the proceeds of the sale of a membership.

Except as provided in Rule 913 or where Exchange staff is aware of an outstanding tax lien, Exchange staff shall make a distribution of such proceeds within 40 days after receiving notification and confirmation of the sale of the membership, unless claims to the proceeds are not resolved within that period. If, however, at such time an Exchange disciplinary proceeding is pending against the seller or any party receiving preferential clearing fees as a result of the membership, or, based upon a pending investigation, is highly probable, or if a legal proceeding, in respect to which the indemnification provisions of Rule 439 would operate, is pending, has been announced or is highly probable, then the Exchange staff shall retain so

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

much of the proceeds as determined by staff in order to satisfy such obligations until such time as the pending matter is concluded.

Distribution of proceeds shall be made by the payment of claims in the categories listed in this rule to the extent the proceeds from the sale are sufficient to meet those obligations. If the proceeds of the sale of a membership are insufficient to pay all amounts determined to be due under the categories listed in this rule, the proceeds shall be applied to pay the full amounts determined to be due under subparagraphs a, b, c, d and e in the priority named. If the proceeds are insufficient to pay the amounts determined to be due under any priority, the claims due under that priority shall be paid pro rata, and the remaining priorities shall be left unpaid. In determining the amount of any claim, the Exchange staff shall first deduct the fair cash value of any collateral held by that claimant. Creditors of the seller of a membership whose obligations are not fully satisfied pursuant to this paragraph may pursue other legal means of securing payment of their obligations.

The surplus, if any, shall be paid to the person whose membership was sold or his legal representative or a 106.A.-B. grantee, as applicable, upon the execution of a satisfactory release. The Exchange staff's determination and allowance of claims hereunder shall be final. The death, incompetence, expulsion, suspension, insolvency or bankruptcy of a member shall not affect the rights of claimants under this rule.

111.— 119. [RESERVED]

PRIVILEGES AND RESPONSIBILITIES

120. MEMBERSHIP CATEGORIES

There are four categories of membership: CME, IMM, IOM and GEM. CME Division membership privileges extend to all CME products; IMM Division membership privileges are limited to products assigned to that Division, the IOM Division and the GEM Division by the Board; IOM Division membership privileges are limited to products assigned to that Division and the GEM Division by the Board; and GEM Division membership privileges are limited to products assigned to that Division by the Board. CME, IMM, IOM and/or GEM members may also be granted Expanded-Access Product privileges in connection with designated products listed by CBOT.

A member who trades products on Globex in which he does not have membership privileges is not entitled to member's rates for such trades.

121. MEMBERSHIP PRIVILEGES

Membership in the Exchange entitles the member to certain privileges including the right:

a. To access the trading floor if properly qualified by a clearing member;

b. To act as a Floor Broker and/or Floor Trader in accordance with Exchange rules; and

c. To receive member or lessee fee rates in accordance with Exchange requirements.

122. MEMBERSHIP DUES AND ASSESSMENTS PAYABLE

Dues and other amounts owed to the Exchange, including CME Gratuity Fund dues and assessments, are payable upon receipt of the invoice. Members in arrears 60 days after the invoice date may forfeit all membership privileges, including the privilege of accessing the floor and reduced clearing and trading fees, including Globex fees. Exchange staff shall use reasonable efforts to notify the member before any privileges are forfeited.

Each permit holder's employing clearing member is responsible for the payment of the permit holder's dues, fees and assessments.

123. COMPLIANCE WITH THE COMMODITY EXCHANGE ACT

All members of the Exchange shall comply with the provisions of the Commodity Exchange Act and the rules and regulations duly issued pursuant thereto by the CFTC, including the filing of reports, maintenance of books and records, and permitting inspection and visitation by duly authorized representatives of the CFTC.

124. VIOLATIONS OF COMMODITY EXCHANGE ACT

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

Within a reasonable time following the receipt of final notice under Section 6(c) of the Commodity Exchange Act from the CFTC that any person has been found guilty of violating the provisions of the Commodity Exchange Act, Exchange staff shall take the necessary action to effectuate the order of the CFTC, as applicable, and shall report such action to the Board.

125. GRATUITY FUND

Every person becoming a member of the Exchange who is not leasing a membership and every person becoming a member of any Division of the Exchange, whether now or hereafter existing, who at the time of his admission has not attained his 55th birthday, shall automatically become a member of Chicago Mercantile Exchange Inc. Gratuity Fund and shall be required to pay the initial fee and all assessments imposed, in compliance with the by-laws of said Gratuity Fund and shall be bound by said by-laws and all amendments thereof and by such other rules and regulations as may be adopted by the Board of Directors of the Exchange or the Gratuity Fund in conformity with such by-laws. Every person who becomes a member of the Gratuity Fund shall be required to continue as a member thereof so long as he continues as a member of the Exchange or any of its Divisions.

126. MEMBERSHIP EDUCATION PROGRAMS

A member's right to access the trading floor requires that he first attend an initial educational program respecting CFTC and Exchange trading rules, federal, Exchange, and administrative sanctions for violating rules, and members' legal and professional responsibilities concerning treatment of customer orders and handling of customer business.

Continued access requires members to comply with the ethics standards set forth in Appendix B to Part 3 of the CFTC's Regulations-Statement of Acceptable Practices, or any equivalent ethics training.

127. TRADING AND SOLICITATION PRIVILEGES[1]

A member shall have the right, subject to the rules of the Exchange, to trade as principal and as broker for others by open outcry only with respect to products assigned to his membership division or designated Expanded-Access Products. The Exchange shall designate the CME products which CME and CBOT members may solicit from the combined CME and CBOT trading floor. In order to solicit customer business, the member must have proper industry registration. All solicitations must take place from the trading floor or the premises of an entity registered to conduct customer business. Solicitations occurring from the premises of an entity registered to conduct customer business must be on behalf of the entity or one of its properly registered affiliates and such entity or affiliate must be an NFA member if required by NFA rules.

128-129. [RESERVED]

130. REQUIRED NOTICES BY MEMBER FIRMS AND SUSPENSION OF MEMBER FIRM PRIVILEGES

Rule 106.H., I., J., N., R., and S. member firms shall notify the Financial and Regulatory Surveillance Department prior to any proposed merger, acquisition, consolidation, combination, sale, or any other change of ownership involving such Rule 106.H., I., J., N., R., or S. firm.

Rule 106.H., I., J., N., R., and S. member firms shall notify the Financial and Regulatory Surveillance Department in a timely manner of any material change in key personnel who are responsible to act on behalf of the member firm.

If any Rule 106.H., I., J., N., R., or S. firm:

- has notified the Exchange or the Exchange otherwise becomes aware of a significant event as defined in Rule 442; or
- that is an FCM fails to meet CFTC minimum financial requirements in the opinion of the Financial and Regulatory Surveillance Department; or
- neglects to promptly furnish a statement upon request,

[1] Adopted April 2008.

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

the membership privileges of the Rule 106.H., I., J., N., R., or S. firm may be suspended, subject to the procedures set forth in Rule 974.B.

INVOLUNTARY SALE

131. EXPULSION FOR FRAUD OR DISHONESTY PRIOR TO ELECTION TO MEMBERSHIP

A member or a firm with membership privileges who is found guilty of fraud or dishonest conduct by any court, commodity or securities exchange or related clearing organization, the Securities and Exchange Commission, the Commodity Futures Trading Commission or the securities commission or equivalent authority of any state, territory, the District of Columbia or foreign country, the National Futures Association, the Financial Industry Regulatory Authority, or any self-regulatory or regulatory organization prior to becoming a member and of failing to make full disclosure thereof in his or its application for membership, or who is found guilty of having made a false statement of a material fact in or in connection with his or its application, may be expelled from membership in the Exchange by a Panel of the Business Conduct Committee.

132. SALE OF MEMBERSHIP AT DIRECTION OF REGULATORY AUTHORITY

If the Exchange is apprised by a regulatory authority with jurisdiction over the owner of a membership that said membership was obtained unlawfully based on the laws of the jurisdiction in which the owner of a membership is located or where the regulatory authority directs that the owner of the membership relinquish ownership, the Chief Executive Officer may order the membership to be sold and the proceeds applied as provided in Rule 110. If, within 30 days of such order of sale, the owner voluntarily sells the membership, the ordered sale of the membership shall be cancelled. If the membership is not sold by the owner within 30 days of the order, then the membership involved shall be sold by the Exchange to the highest bid on file with the Department for such membership upon the opening of the seat sale market on the sixth business day after expiration of the 30-day period.

133. SALE OF MEMBERSHIP WHEN MEMBER DEFAULTS

If Exchange staff determines that a member or a firm that has membership privileges is in default upon any financial obligation due to the Exchange or any financial obligation to another member or to a clearing member in connection with transactions on the Exchange, the Chief Executive Officer may order the membership of the defaulting member or firm sold and the proceeds applied as provided in Rule 110. If, within 30 days of such order of sale, the defaulting member or firm satisfies the indebtedness and provides proof of such satisfaction to staff, the ordered sale of the membership shall be cancelled. If full payment is not made within the 30-day period, then the membership involved shall be sold by the Exchange to the highest bid on file with the Department for such membership upon the opening of the seat sale market on the sixth business day after expiration of the 30-day period. If the proceeds from the sale are less than the indebtedness of the defaulting member or firm, such debtor shall remain liable to the Exchange or its members or clearing members for the deficit.

134. [RESERVED]

135. GEM DIVISION

A GEM member who trades electronically or places orders for pit- or electronically-traded products in which he does not have membership privileges is not entitled to member rates for such trades. The time during which a GEM membership is held will not be counted toward satisfaction of the holding period necessary to permit lessees to become order fillers unless the holder can demonstrate that he was primarily engaged in active trading or order filling in GEM Division products during that holding period.

136.-194. [RESERVED]

195. MARKET MAKER AND INCENTIVE PROGRAMS

The Exchange may approve the implementation of market maker or incentive programs (each individually a "Program" or collectively, "Programs") from time to time or modifications to

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

existing Programs. The terms and conditions of each individual Program will be set forth in separate regulatory filings submitted to the Commodity Futures Trading Commission ("CFTC" or "Commission"). This Rule 195 contains terms and conditions that are generally applicable to the Exchange's administration of the Programs.

Any person, entity, or firm that is accepted as a participant in any of the Exchange's Programs shall be subject to Exchange Rules as one of the Program terms and conditions (each such person, entity, or firm a "Participant").

195.A. Restriction on Non-Public Knowledge

With the exception of allowable privately negotiated transactions and orders executed in accordance with Rule 539.C., an individual responsible for performing the duties of a market maker in which the Participant would be required to maintain two-sided markets in products designated by the Exchange, may not accept, hold or in any manner have possession or non-public knowledge of orders for any other person, including knowledge of customer orders, in the same or a related market. All contract months in the product and any related futures or options contracts, in addition to any corresponding mini-sized futures or options contracts shall be considered to be the same or a related market for purposes of this Rule.

195.B. Program Terms and Conditions

1. Authority.

The Exchange shall have the sole authority to determine the qualifications, eligibility, product scope, start and end date, requirements, restrictions, obligations, and incentives of each Program ("Program Terms") and whether an applicant or current Participant meets or has met the Program Terms. The Exchange reserves the right in its sole discretion to apply and interpret Program Terms and modify Program Terms. The Exchange has sole discretion to determine whether a Participant is admitted into or continues participation in any Program.

2. Registration, Documentation, Accounts and Information.

The Exchange may require the Participant to provide and/or execute documentation, including but not limited to applications, bid sheets and/or agreements (collectively, "Documents") containing the Program Terms or other participant information prior to admission or continued participation in a Program. Where Documents are required, they must be submitted in accordance with any specified requirements set forth by the Exchange. The implementation or modification of a Program is subject to all applicable regulatory processes and certification with the CFTC, and the completion of such processes and certification are conditions precedent to the effectiveness of any Document.

All information supplied by the Participant concerning the Participant, its principals, and all other information set forth in its Documents must be true, correct and complete. Submission of incomplete, incorrect, or false information may subject the Participant to Exchange disciplinary action. The Participant agrees to notify the Exchange in writing of any material changes with respect to the information that take place after the Participant has submitted its Documents and, if accepted into the Program, for the duration of the Participant's participation in the Program.

The Participant must provide the Exchange with any required information including, without restriction, any account information, and register such accounts with the Exchange in order to be eligible to participate in the Program. Participant accounts must be registered with the Exchange for each Program into which a Participant is admitted. Any Participant that has not provided account information on a timely basis may not be eligible to receive incentives in the Exchange's sole discretion.

The Participant shall promptly notify the Exchange in writing if the Participant: (i) merges with or acquires, in whole or in part, any separate trading entity, or (ii) is acquired, in whole or in part, by any separate entity.

3. Monitoring of Participant Activity.

The Exchange shall have the right to monitor the Participant's activity to ensure compliance with the Program Terms.

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

4. Incentives.

The Exchange has the sole and final determination as to any rankings, calculations, accrual, and disbursement of incentives. Apart from the specific fee incentives listed in the Program, in any, all fees associated with transacting on the Exchange will continue to apply at the applicable standard rates.

5. Exchange Right to Terminate Participation.

The Exchange may terminate a Participant's status in a Program in its sole discretion, including but not limited to the following circumstances: (a) the Participant no longer meets the qualifications or eligibility requirements of the Program or has failed to meet any applicable Program obligations; (b) the Participant violates any of the Rules; (c) the Participant takes any action or engages in any omission that, in the Exchange's sole discretion, has an adverse effect on, or damages the reputation of, the Exchange, the Program's products, or any of the Exchange's trading and/or clearing venues; (d) such termination is necessary, in the sole discretion of the Exchange, to comply with any applicable law or regulation, or any other agreement, legal proceeding, investigation or settlement to which the Exchange, or any of its affiliates, is a party or which may affect the Exchange or any of its affiliates; (e) the Exchange is asked or required to terminate or modify the applicable Program by the Commission or its staff, or any other regulatory body or its staff with jurisdiction over such matters; (f) the Participant ceases doing business as a going concern; (g) the Participant files any petition under the Federal Bankruptcy Act or any state insolvency law, becomes insolvent, has an involuntary petition in bankruptcy filed against it or has a receiver appointed for it or its property; (h) the Participant fails to maintain an appropriate clearing arrangement with an Exchange clearing member firm; or (i) the Exchange delists the products under the applicable Program, upon the effective date of such delisting.

6. Delisting of Program Products.

To the extent that additional products included in the applicable Program have not been delisted, the applicable Program shall remain in effect with respect to the remaining listed products unless otherwise terminated by the Exchange.

7. Limitation of Liability.

The Exchange shall not have any liability to Participant or any third party with respect to its administration of a Program, and the exclusive remedy of Participant for any claim under a Program will be termination of the applicable Document for enrolment in a Program and Participant's participation in a Program. The Exchange and its partners, directors, officers, employees, shareholders and agents shall not be liable to Participant, or to any third party, for any damages, whether actual, direct, indirect, incidental, special or consequential, of any type whatsoever, arising out of or relating in any manner to the administration of a Program, the Program Terms, and the applicable Document for enrolment in a Program. For the avoidance of doubt, the liability of the Exchange for any event not related to the administration of the Program shall be limited by Rule 578 and any related dispute shall be subject to the arbitration requirements of Rule 578.

195.C. Priority

Nothing in this Rule shall alter or waive a Participant's responsibility to comply with the provisions of the Commodity Exchange Act ("CEA" or "Act") and the rules and regulations duly issued pursuant thereto by the CFTC, including the filing of reports, maintenance of books and records, and permitting inspection and visitation by duly authorized representatives of the CFTC.

195. D. Participant Compliance

If a Participant is accepted into a Program, the Participant must comply with all applicable Program Terms, Exchange Rules, Exchange Fee Policy Bulletins, and Exchange policies located on CME Group Inc.'s website at www.cmegroup.com, including all amendments thereto.

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [8]

РОЗДІЛ 8
ВИДИ ДЕРИВАТИВНИХ КОНТРАКТІВ

8.1. Економічна сутність та класифікація деривативних контрактів.

8.2. Біржові ф'ючерсні контракти на товарні активи.

8.3. Біржові опціони на товарні активи.

Ключові слова: ***строковий контракт, дериватив, деривативний контракт, похідність, строковість, стандартизація, специфікація, ф'ючерс, опціон, своп.***

8.1. Економічна сутність та класифікація деривативних контрактів

Ф'ючерсна торгівля прийшла на зміну спотовій та фізичній торгівлі товарними активами на міжнародних біржах. Зарубіжна практика вказує на те, що зміни, які відбуваються на біржах, є результатом запитів і побажань великої кількості учасників біржової торгівлі [1-3].

Розуміння торгівлі деривативними контрактами на локальних товарних біржах та позабіржових товарно-сировинних ринках формувалося з певними перервами в історичному контексті становлення та функціонування вітчизняних бірж. Тому, вивчення термінології та особливостей торгівлі біржовими деривативними контрактами тривалий час було досить на низькому рівні, порівняно з міжнародними тенденціями [1-3].

Сучасний світовий організований товарний ринок деривативних контрактів – це, насамперед, конкурентний майданчик для електронної торгівлі деривативними контрактами на різні види товарних активів.

Зрілість ринкової системи сьогодні досить легко визначити за рівнем розвитку біржової торгівлі в країні та вміннями вітчизняних ринкових

учасників користуватись інструментами строкового характеру – біржовими деривативними контрактами.

Рис. 8.1. Порівняння складових біржової торгівлі за рівнем розвитку економічних систем

Джерело: [1-3].

Тому, існують значні відмінності в рівнях зрілості організованих товарних ринків деривативних контрактів у різних країнах світу. Наприклад, у країнах з ринковою економікою зараз існують переважно універсальні товарні

біржі, які є результатом злиття та поглинання різних біржових торгових майданчиків, які раніше спеціалізувались на конкретних групах товарних активів. Такі товарні біржі здатні торгувати різними типами деривативних контрактів на товари та фінансові активи [1-3].

Водночас, товарні біржі в країнах з низько розвинутими ринками переважно працюють з спотовими та форвардними контрактами. Тобто, ці товарні біржі, як правило, перебувають на нижчому етапі розвитку і торгують переважно найпростішими типами строкових контрактів [1-3].

Окрім того, такі товарні біржі характеризуються вузькою спеціалізацією. Оскільки клірингові системи та торгові технології на таких товарних біржах недостатньо розвинені, всі контракти будуть орієнтовані виключно на поставку товарних активів. За своєю економічною природою деривативні контракти мають характерну ознаку строковості і торгуються на біржах.

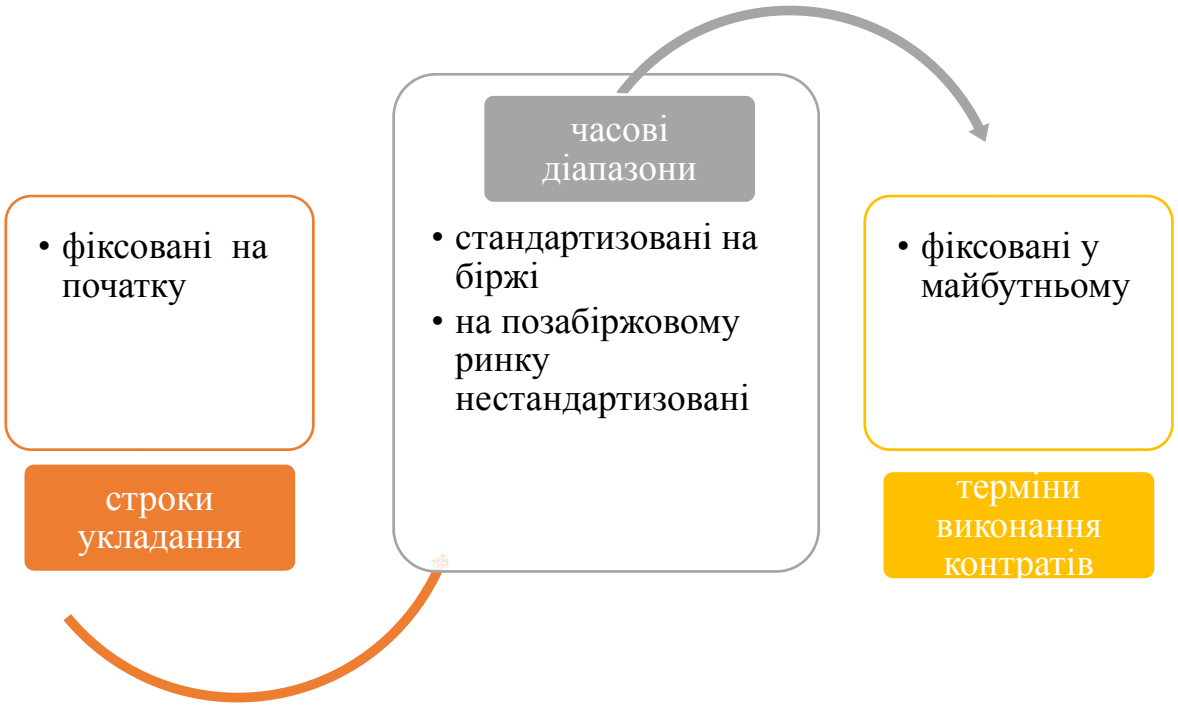

Рис. 8.2. Характеристика деривативних контрактів

Джерело: [1-3].

Деривативні контракти укладається на початку строку дії договорів, які і є життєвим циклом цих угод. У деривативних контрактах також фіксується дата

закінчення дії договору або дата експірації. Однак між цими двома датами є певний проміжок часу.

Поява деривативних контрактів змінила економічну структуру попередніх біржових угод. Основною причиною цього є стандартизація біржових деривативних контрактів. Біржі почали використовувати клірингові механізми для покращення гарантій виконання угод з деривативами. Успіх цих механізмів залежав від ліквідності ринку деривативних контрактів, зокрема, від строку між відкриттям і закриттям біржових позицій. Тому, ліквідність біржової торгівлі можна якісно і швидко досягнути шляхом стандартизації усіх параметрів деривативних контрактів з боку товарних бірж.

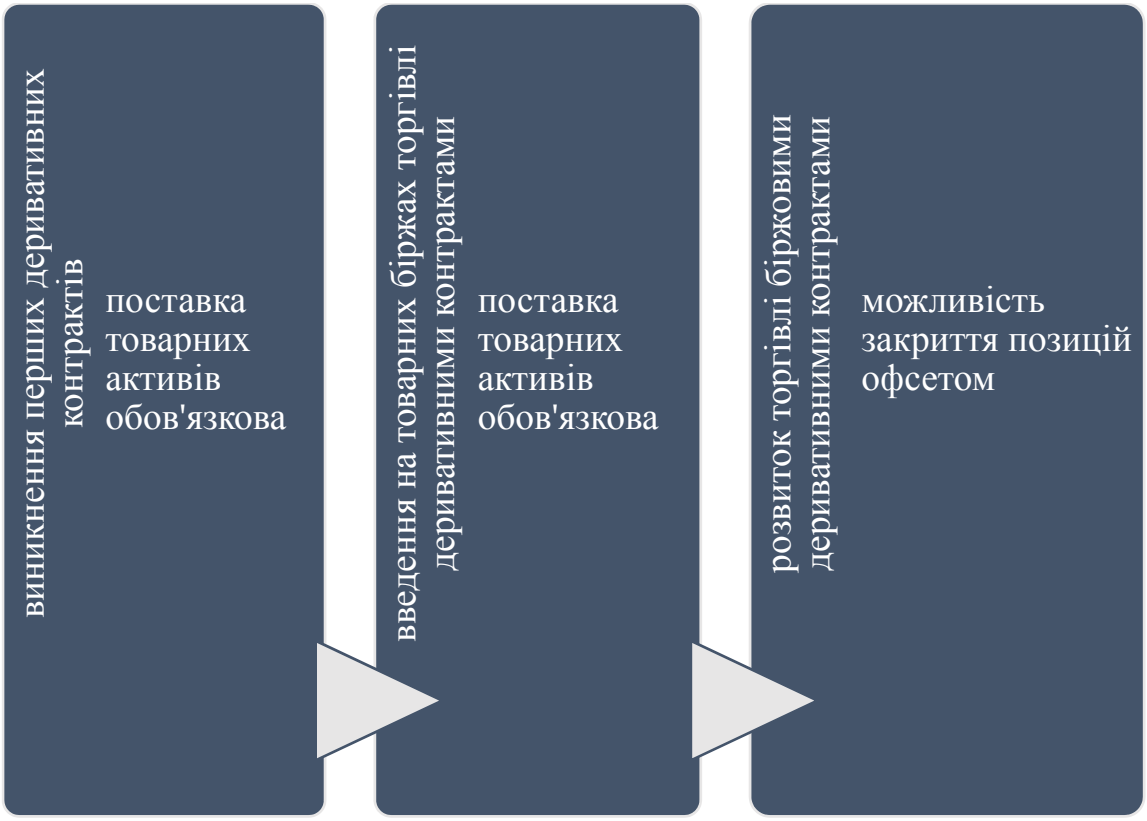

Рис. 8.3. Еволюція біржової торгівлі деривативними контрактами у світі

Джерело: [1-3].

У зв'язку з тривалим періодом, який фіксується між укладанням та виконанням біржових деривативних контрактів виникла необхідність у використанні й інших альтернативних механізмів ліквідації відкритих на біржі

позицій за окремими біржовими деривативними контрактами. Тому, було запроваджено новий – інноваційний на той час метод дострокового виходу з позицій та проведення розрахунків по них. У цьому випадку поставка біржових активів могла бути відміненою, не порушуючи прав для обох сторін – покупця і продавця.

Методи ліквідації відкритих на товарних біржах позицій виглядають наступним чином [1-5]:

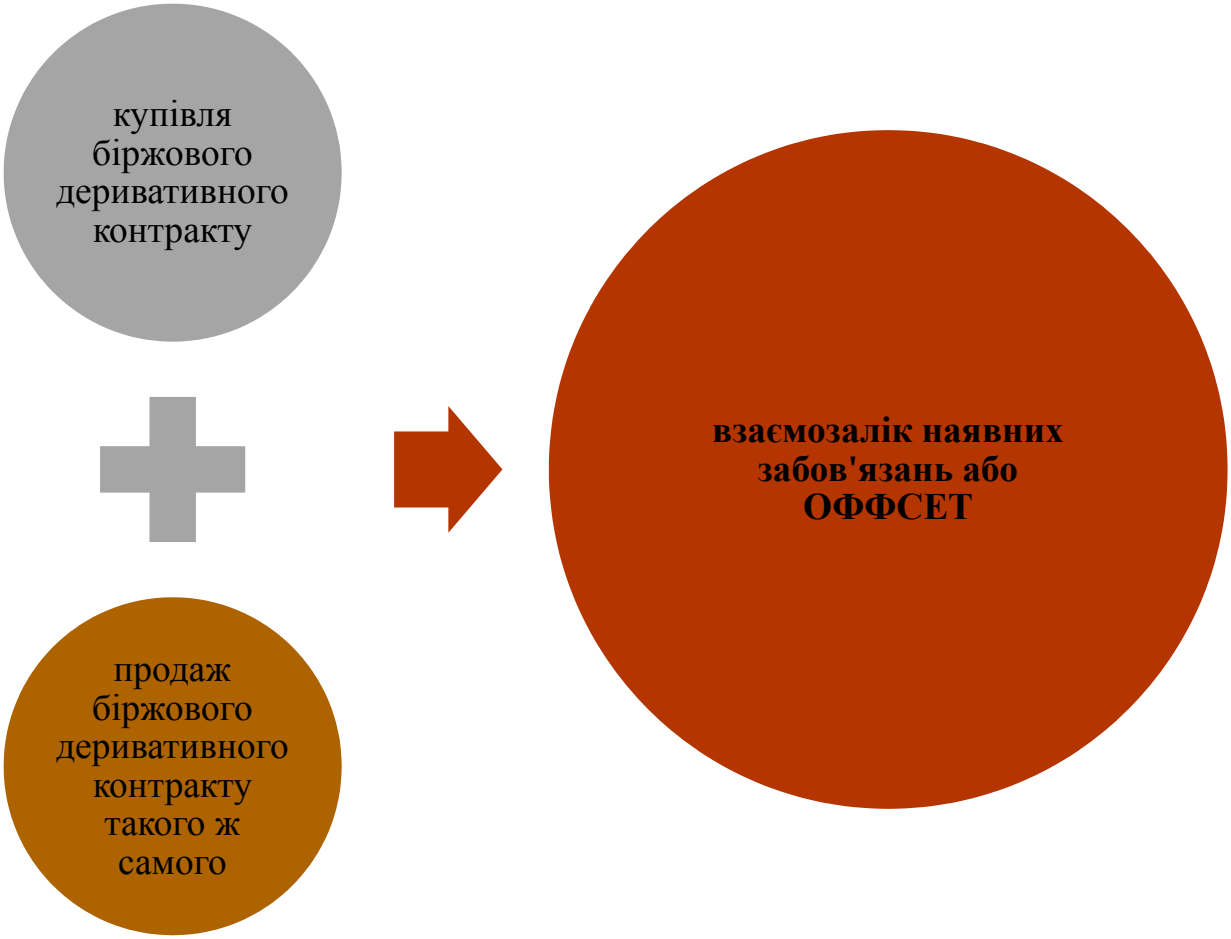

Рис. 8.4. Схема ліквідації відкритих довгих (купівельних) позицій з деривативними контрактами

Джерело: [1-3].

Рис. 8.5. Схема ліквідації відкритих коротких (продажних) позицій з деривативними контрактами

Джерело: [1-3].

Біржові деривативні контракти стали еквівалентними фінансовим біржовим інструментам чи контрактам, які мають фінансові риси, оскільки вони можуть бути ліквідовані в будь-який час шляхом проведення фінансових розрахунків.

У цьому контексті біржові фінансові продукти отримали свою широковідому назву – деривативні контракти. Понад 30 років тому термін «деривативний контракт» вперше був використаний для опису економічної сутності біржових контрактів, які укладались і виконувались в майбутньому.

У наукових історичних джерелах згадується про перші строкові угоди близько тисячі років до нашої ери, проте сам термін «деривативний контракт» використовується у зарубіжній літературі відносно недавно [1-5].

Трактування визначення біржового деривативного контракту наведено нижче.

Таблиця 8.1

Трактування економічної сутності «деривативних контрактів»

№	Автор або джерело	Пояснення економічної сутності
1	Дж. Блек	деривативні контракти (від англ. Derivative) являєються похідними інструментами, вартість яких походить від базової ціни активів, що лежать в їх основі (товари, цінні папери, валютні курси, відсоткові ставки)
2	Е. Інгліс-Тейлор	деривативні контракти – це похідні фінансові продукти (Derivative product), що включають в себе умовні трансакції, ціна яких базується на іншій ціні активів, що лежать в їх основі, включаючи також витрати і на підтримку позицій
3	Словник Reuters	деривативні контракти переважно розглядаються, як фінансові інструменти позабіржового ринку або OTC – Market, які походять від активів, що також лежать в їх основі
4	Американська Комісія з товарної ф'ючерсної торгівлі (США)	деривативні контракти – це фінансові інструменти, що торгуються на біржовому ринку й на позабіржовому ринку, ціна яких напряму залежить від вартості активів – одного чи декількох, якими виступають і товарні і фінансові інструменти: цінні папери, фондові індекси, боргові інструменти, товарні активи, інші деривативні контракти, наприклад опціон на ф'ючерс. Деривативні контракти передбачають торгівлю або правами, або зобов'язаннями щодо майбутньої купівлі-продажу і передбачають прямий трансферт власності

Джерело: [1-3].

Необхідно відмітити, що у більшості джерел не досить відрізняється трактуванні деривативних контрактів.

Таблиця 8.2

Трактування економічної сутності

«деривативних контрактів» різними авторами

№	Автори	Трактування
4	С. Вайн	деривативні контракти або похідні інструменти – інструменти, ціна в яких залежить від зміни іншої цін на базові активи (нафта, золото, аграрна сировина).
1	Р. МакДональд	деривативні контракти – інструменти чи угоди між різними контрагентами, вартість яких визначаються цінами інших активів.
2	Р.В. Колб та Дж. Халл	деривативні контракти – це фінансові інструменти, базою яких є більш прості біржові активи, які обертаються на спотових ринках
3	Л.О.Примостка	деривативні контракти – це “похідні фінансовий інструменти, які укладаються з метою перерозподілу наявних фінансових ризиків й передбачають попередню фіксацію необхідних умов проведення мйбутніх біржових операцій з тими інструментами, які є предметом торговельних угод.
4	О.М.Сохацька	деривативні контракти – це інструменти, які відображають ціни похідні від цін базових активів. Крім того, вони використовують поняття строкові інструменти – контракти на купівлю-продаж базових фінансових інструментів у майбутньому.
5	А.Б. Фельдман	“похідність” деривативних контрактів виражається за допомогою вартості і ціну товарів, що знаходяться в основі біржових контрактів, які надають право реалізації, матеріалізоване цими угодами, із можливістю виконання в майбутньому

Джерело: [1-3].

Основною характеристикою деривативних контрактів є не тільки їх можливість виконання в майбутньому, а:

- строковість;

- похідність;

- розрахунковий характер.

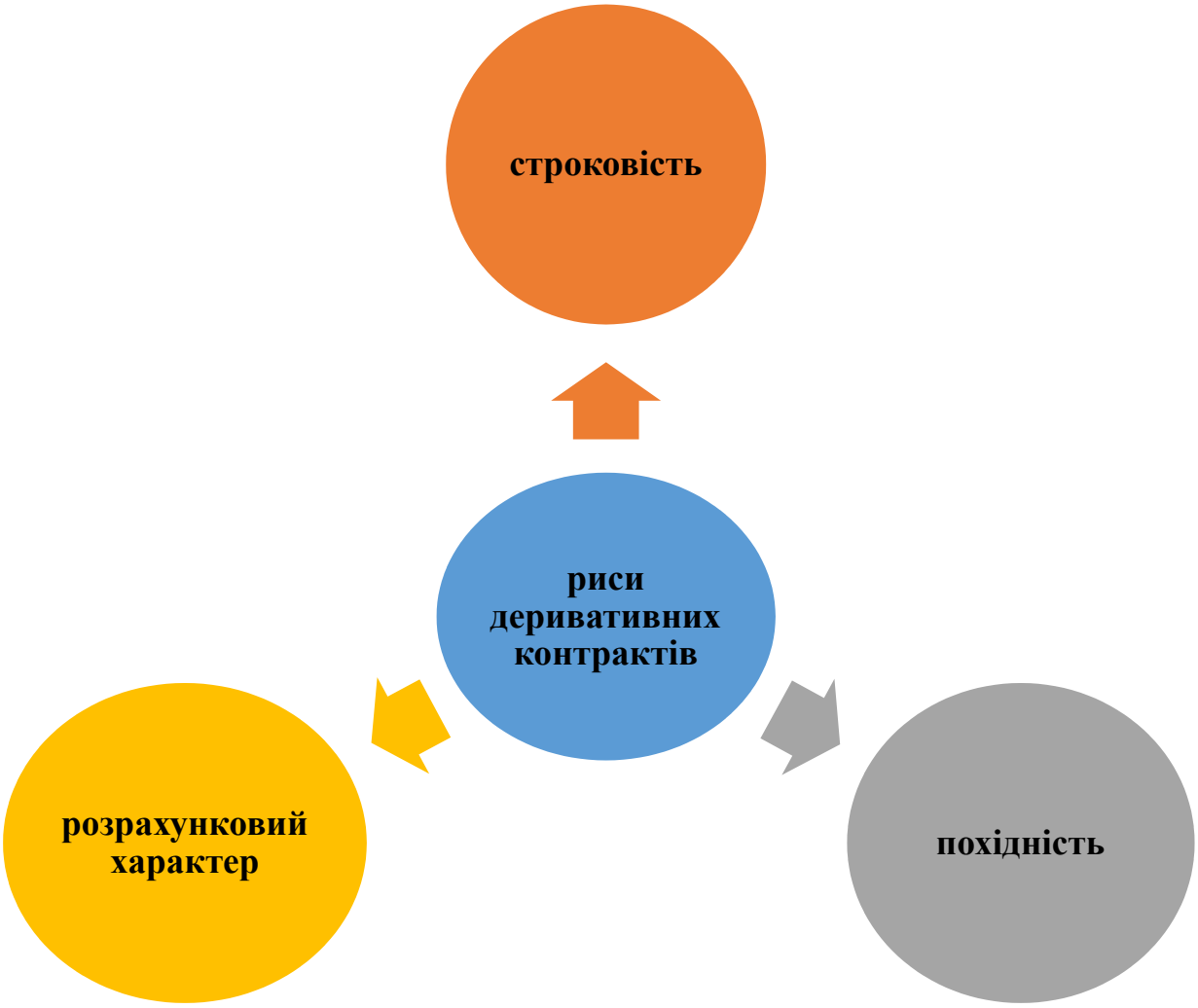

Рис. 8.6. Основні риси деривативних контрактів

Джерело: [1-5].

Перша риса – це похідність, яка показує ступінь похідності деривативних контрактів. Оскільки деривативні контракти виражають вартість чи ціну інших активів, вони визначають і виражають ціну базових товарів на біржах.

Друга риса – це строковість. Торгівля деривативними контрактами може розпочатися за кілька років до їх кінцевого погашення (закінчення терміну експірації). Ця особливість робить їх цікавими для спекулянтів, оскільки вони можуть постійно коригувати свої прогнози цін на різні активи протягом тривалого періоду часу.

Претя риса – розрахунковий характер, притаманна виключно бірожовим

Термін "деривативний контракт", як і інші біржові терміни, спочатку був складним для використання у вітчизняній практиці, оскільки він є імітацією англійської мови. Тому для більш загального вмкористання був запроваджений термін похідний фінансовий інструмент.

Походження слова "деривативний контракт" є латинським (derivatus, derivatio). Як і в багатьох мовах, "деривативний контракт" перекладається з англійської як похідний [1-5].

У національному законодавстві Податковий кодекс України також визначає деривативний контракт як ".. стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні та нематеріальні активи, кошти у майбутньому на визначених умовах". Стандартні (типові) форми деривативів, порядок їх випуску та обігу визначаються законом" [1-5].

Деривативні контракти зараз є дуже поширеними похідними інструментами і часто мають фінансові характеристики залежно від боргових зобов'язань або прав, об'єктом яких вони є.

Сьогодні жодна фондова біржа у світі не обходиться без деривативних контрактів, особливо ф'ючерсів та опціонів. Строковість і похідний характер цих інструментів зробили їх надзвичайно поширеними в практиці інвесторів, хеджерів і спекулянтів. Біржові деривативні контракти також є найбільш ліквідними завдяки своїм стандартизованим торговим параметрам.

Хеджування неможливе без використання біржових деривативних контрактів. Тому розглянемо основні види цих інструментів.

Тривале використання біржових товарів призвело до багатогранного застосування деривативних контрактів та появи багатьох різних форм і видів біржових контрактів.

Розглядаючи види деривативних контрактів з точки зору інструментів управління ціновими ризиками, можна виділити ряд класифікаційних ознак та типів.

Для того, щоб проаналізувати економічну сутність деривативних контрактів, необхідно також класифікувати деривативні контракти та визначити їх місце в загальній структурі біржового та позабіржового ринків.

Основними ознаками, за якими класифікують деривативні контракти є [1-5]:

Рис. 8.7. Групові класифікаційні ознаки деривативних контрактів

Джерело: [1-5].

- типи товарних активів;
- сфера обігу деривативів;
- типи біржових контрактів;
- за способами виконання;
- стратегії застосування.

Класифікація біржових деривативних контрактів за типами базових активів є досить поширеною. Наприклад, дві найпоширеніші класифікації за типами базових активів [1-5]:

- товарна група.
- фінансова група.

Рис. 8.8. Класифікаційні групи біржових деривативних контрактів

Джерело: [1-5].

На відміну від загальної класифікації, розширена класифікація товарних деривативних контрактів включає наступні деривативні контракти [1-5]:

- аграрні деривативні контракти;
- енергетичні деривативні контракти;
- товарні деривативні контракти на метали;
- товарні деривативні контракти на лісоматеріали;
- деривативні контракти на товарні індекси.

Нові потреби фінансового інжинірингу та учасників біржової торгівлі сприяли появі нових видів біржових деривативних контрактів, до таких інноваційних інструментів відносяться [1-5]:

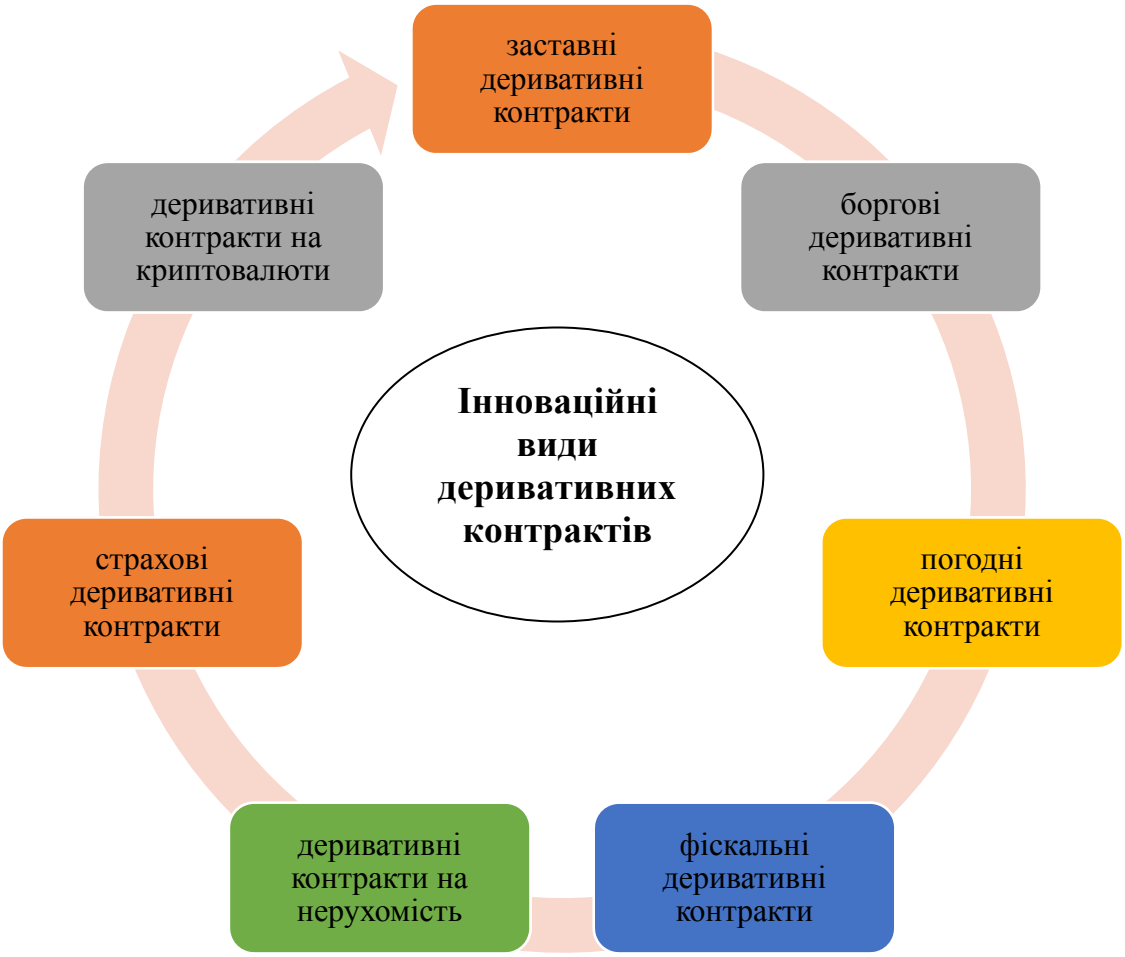

Рис. 8.9. Класифікація інноваційних деривативних контрактів

Джерело: [1-5].

- заставні деривативні контракти;
- майнові деривативні контракти;
- погодні деривативні контракти;
- боргові деривативні контракти;
- страхові деривативні контракти;
- фіскальні деривативні контракти;
- криптовалютні деривативні контракти.

Якщо розглянути класифікацію товарних деривативних контрактів, то до неї можна віднести різні види товарної сировини та напівфабрикатів.

Рис. 8.10. Види товарних деривативних контрактів на біржах

Джерело: [1-5].

Класифікація деривативних контрактів за сферою обігу включає наступні два види [1-5]:

- біржові деривативні контракти (Exchange-traded derivatives);
- позабіржові деривативні контракти (OTC-derivatives).

Деривативні контракти стали важливою віхою в розвитку біржової торгівлі. На біржових платформах з'явилися різні види деривативних контрактів. Частка позабіржових деривативних контрактів в обсязі є досить високою (понад 80 відсотків), порівняно з біржовими – 20 відсотків.

Рис. 8.11. Види деривативних контрактів за сферою обігу

Джерело: [1-5].

Позабіржові деривативи підпадають під значно нижчі вимоги, не потребують гарантій виконання та є індивідуалізованими за своєю природою. На відміну від них, біржові деривативні контракти є низько ризиковими, високоліквідними, стандартизованими інструментами з високим ступенем гарантій виконання.

Біржі розраховують маржу самостійно чи через клірингові палати, тому трейдери знають, що їхні контракти будуть виконані і можуть торгувати з упевненістю. У 2010 році Закон про реформу Додда-Франка посилив гарантії виконання позабіржових деривативних контрактів, перевівши позабіржові деривативні контракти на біржі. Мета полягала в наступному: деякі позабіржові свопи були переведені на біржі, але США все ще розглядають як реалізувати це законодавство у ефективному руслі [1-5].

З точки зору типів контрактів, існує традиційна класифікація деривативних контрактів у світі на 4 групи [1-5]:

Рис. 8.12. Чотири типи деривативних контрактів

Джерело: [1-5].

Перераховані вище типи деривативних контрактів є класичними, хоча сьогодні на світових біржах можна знайти переважно ф’ючерси та опціони, такі деривативні контракти, як свопи також вже є об’єктом біржової торгівлі.

Чотири класичні типи деривативних контрактів відрізняються один від одного, особливо за ступенем відповідальності. Наприклад, форварди, свопи та ф'ючерси є зобов'язальними, тобто сторони зобов'язуються купити, продати або обміняти актив під час розрахунків. Опціони є строковими інструментами і, на відміну від попередніх інструментів, дають покупцеві права, а не зобов'язання. Це право вибирати, використовувати або відмовитися від використання контракту. Контракти, які накладають зобов'язання, називаються твердими

контрактами, тоді як контракти, які накладають право, називаються умовними контрактами.

Відповідно до національного законодавства, деривативи також поділяються на чотири типи: форварди, ф'ючерси, свопи та опціони.

Той факт, що деривативні контракти торгуються на товарних біржах, надає деривативам низку переваг, однією з яких є різноманітність способів виконання. Розрізняють два типи деривативних контрактів залежно від способу клірингу [1-5]:

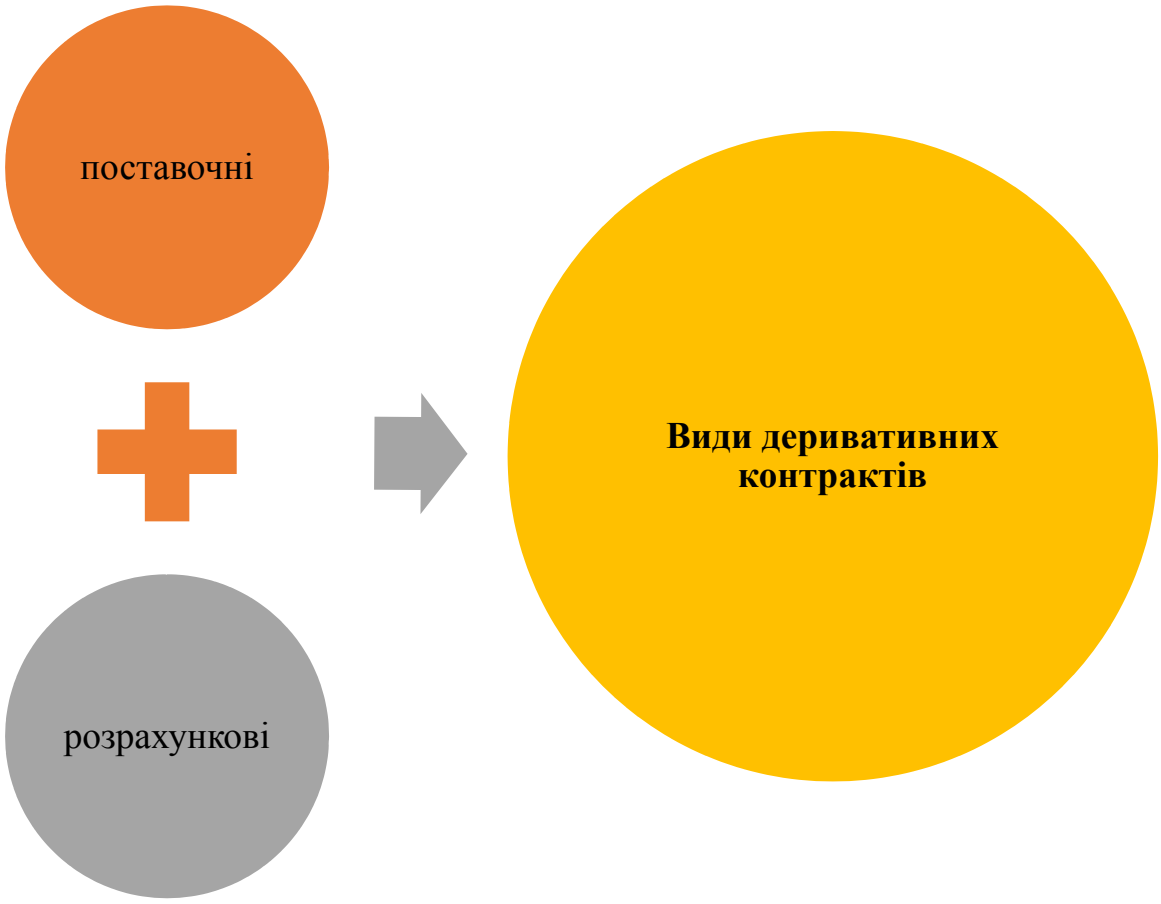

Рис. 8.13. Види деривативних контрактів за способом клірингу

Джерело: [1-5].

- поставочні деривативні контракти;
- розрахункові деривативні контракти.

Наразі більшість поставочних деривативних контрактів поширені на позабіржовому ринку, в той час як на біржовому ринку понад 98 % всіх деривативних контрактів ліквідовуються за допомогою розрахункового методу.

Хоча учасники надають перевагу позабіржовим розрахункам, слід зазначити, що багато бірж все ще зберігають можливість поставки активів, особливо сировинних товарів, відповідно до їх специфікацій (додатки).

Це призвело до переміщення деривативних контрактів з поставкою на позабіржові ринки, таких як форварди та свопи.

Друга ознака класифікації деривативних контрактів дозволяє сегментувати біржові угоди за стратегією використання [1-5]:

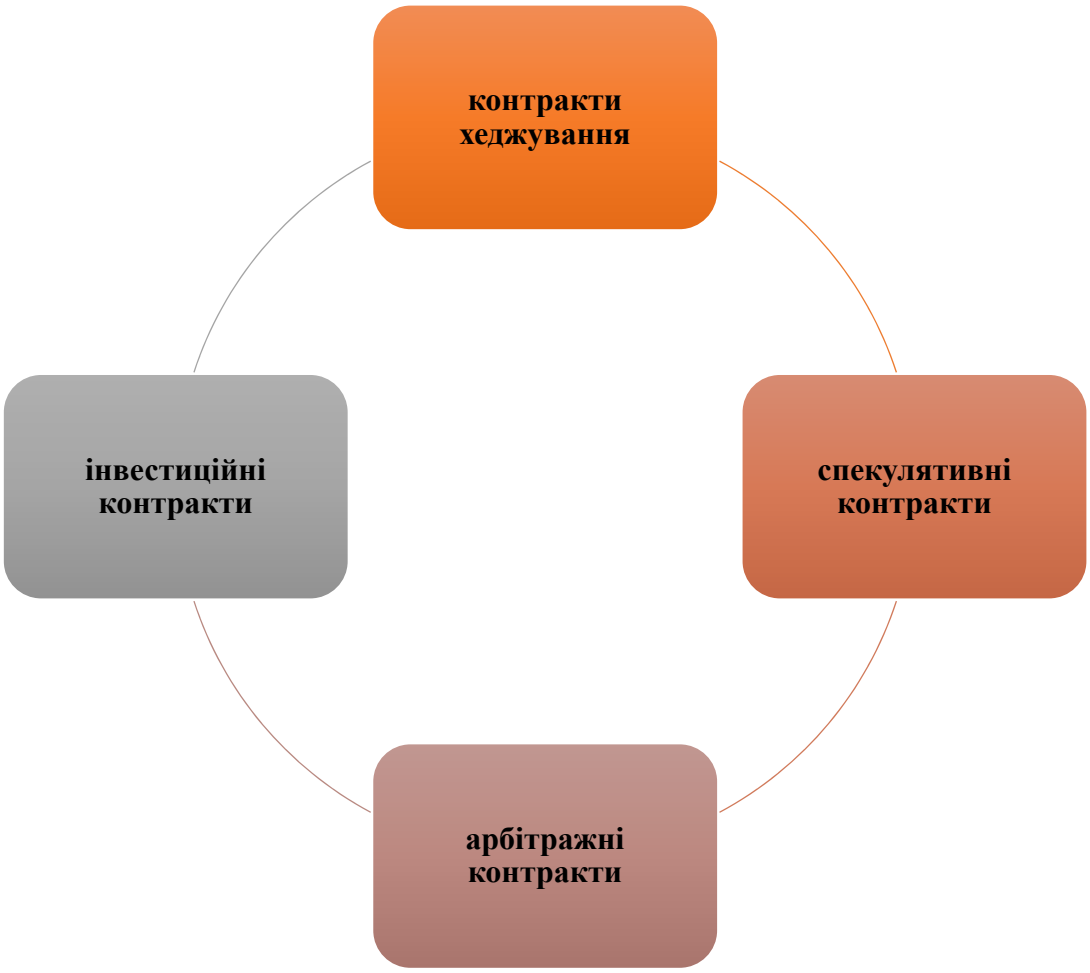

Рис. 8.14. Види деривативних контрактів за стратегіями торгівлі

Джерело: [1-5].

- контракти хеджування;
- контракти спекуляції;

- арбітражні контракти;
- інвестиційні контракти.

Таким чином, згідно з першою ознакою, деривативні контракти можна ефективно використовувати для формування стратегій управління ціновими й валютними ризиками. Водночас, багато ринкових учасників використовують хеджування для захисту своїх відкритих спекулятивних стратегій від цінових коливань. Кожен торговець має ряд ефективних стратегій для хеджування своїх біржових позицій.

Якщо учасники ринку не хеджують, завжди існує ризик втрати значної частини вкладеного капіталу.

Загалом, дуже поширеним є використання деривативних контрактів у наступних типах стратегій для торговців біржовими контрактами [1-5]:

Спекулятивна – використовується біржовими трейдерами для отримання прибутку від спекулятивної торгівлі.

Арбітражна – дещо схожа на попередню, але відрізняється тим, що може поєднувати біржові та позабіржові ф'ючерсні контракти одночасно.

Інвестиційна – методика, що використовується для розподілу інвестиційних ресурсів інвестора.

Таким чином, всі види стратегій мають одне і те ж призначення, хоча і з різними цілями.

У зв'язку з цим, часто виникають суперечки щодо стратегій хеджерів і спекулянтів, адже хоча вони утримують позиції протягом різних періодів часу, обидва учасники використовують деривативні контракти для отримання прибутку і тому дуже схожі.

Таким чином, біржова торгівля сьогодні є традиційною частиною будь-якої ринкової економіки і учасники можуть користуватися широкими перевагами та можливостями цієї форми організованої торгівлі.

8.2. Біржові ф'ючерсні контракти на товарні активи

Ф'ючерсні контракти – це стандартизовані біржові контракти на купівлю або продаж конкурентного товару у визначений час і в визначеному місці в майбутньому на організованому товарному ринку на вільних біржових торгах за ціною, визначеною відповідно до правил цього ринку.

Залежно від активів, якими торгують на ф'ючерсному ринку, ф'ючерсні контракти можна поділити на [1-5]:

- товарні ф'ючерсні контракти;
- фінансові ф'ючерсні контракти.

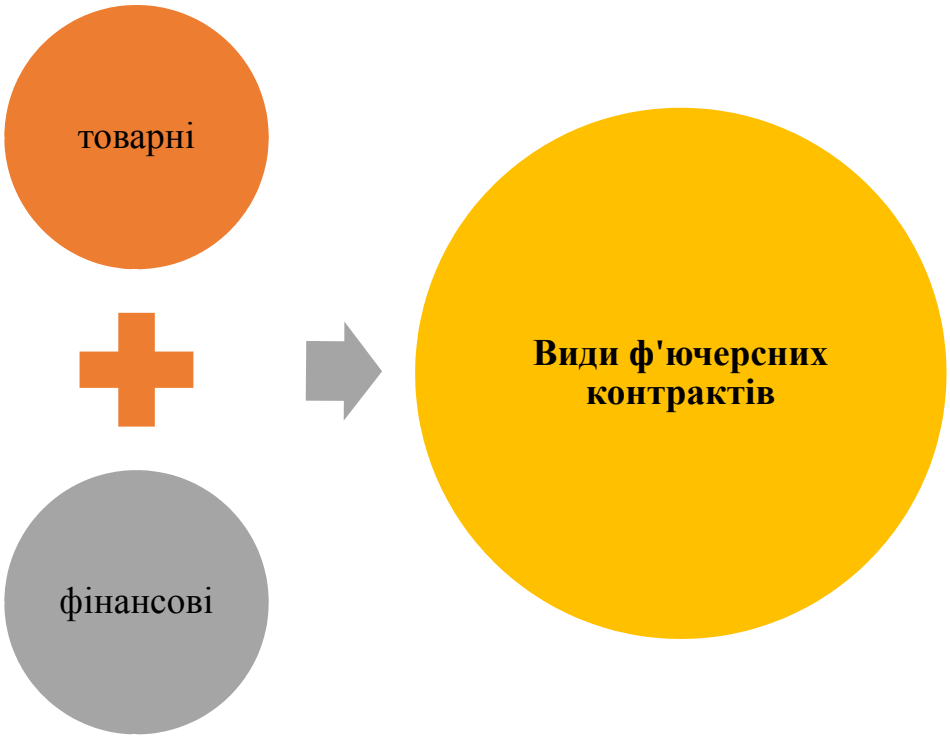

Рис. 8.15. Види біржових ф’ючерсних контрактів

Джерело: [1-5].

Всі ф'ючерсні контракти торгуються виключно на біржовому ринку і всі параметри повністю стандартизовані, за винятком найголовнішого – ціни, яка визначається попитом та пропозицією.

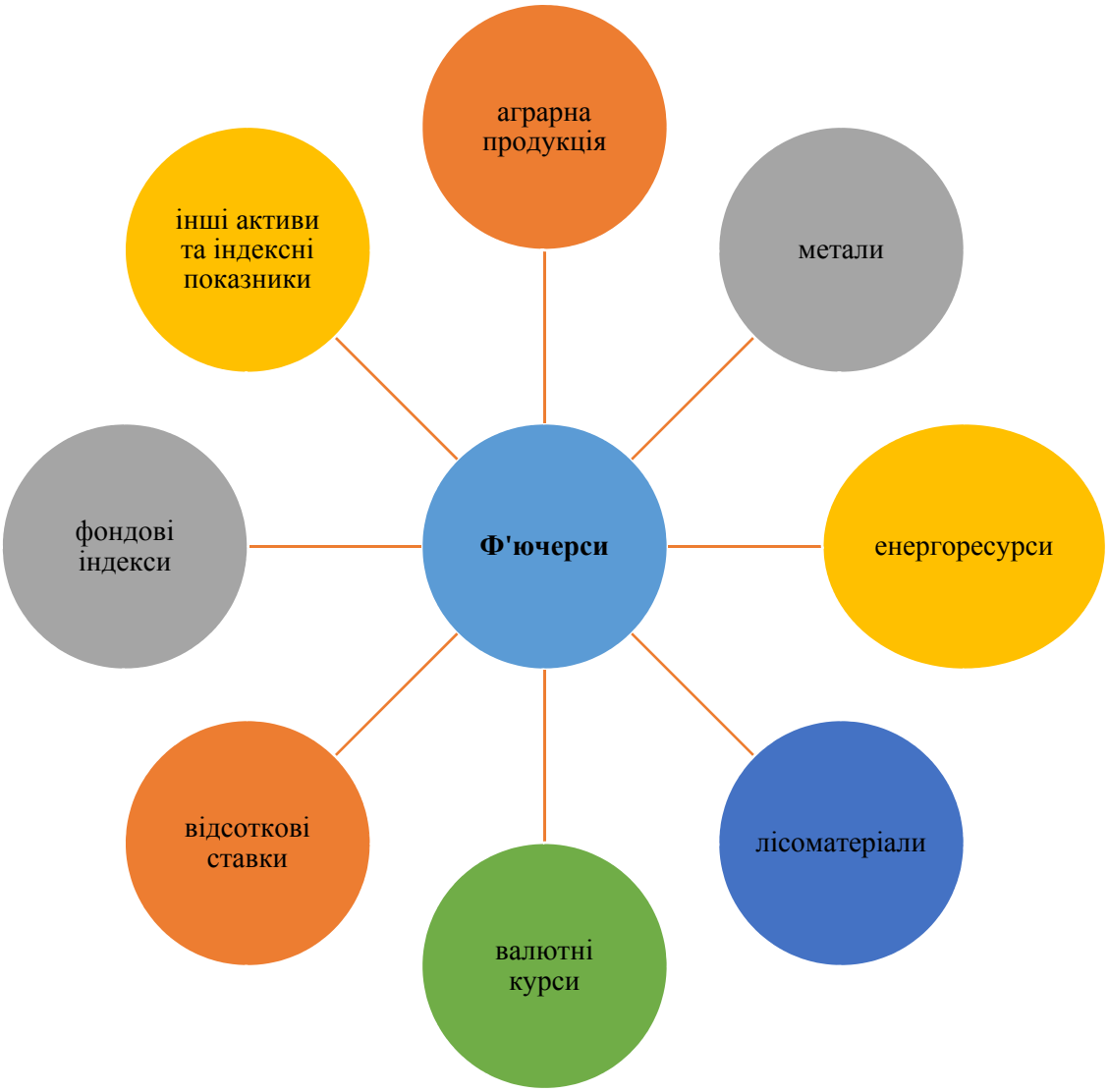

Рис. 8.16. Види ф'ючерсних контрактів на міжнародних товарних біржах

Джерело: [1-5].

Стандартизація ф'ючерсних контрактів означає включення різних умов, таких як наявна на ринку вартість товару, стандартна якість й розмір надбавки за відхилення від неї, умови поставки, форми оплати, санкції за порушення контракту та арбітражні процедури [1-5].

У кожному контракті беруть участь дві сторони – покупець й продавець. Позиція покупця ф'ючерсного контракту називається довгою, а продавця – короткою. Позиція продавця є короткою, оскільки він продає товар, яким не володіє і не планує володіти. Позиція покупця є довгою, оскільки він укладає контракт на купівлю товару в майбутньому, який теж можливо йому не буде потрібний.

Ф'ючерсний ринок постійно використовується трьома основними категоріями торгівців: хеджерами, спекулянтами та арбітражерами. Кожна з цих функцій має вирішальне значення для ефективного функціонування біржового ринку ф’ючерсних контрактів на різні види товарних активів.

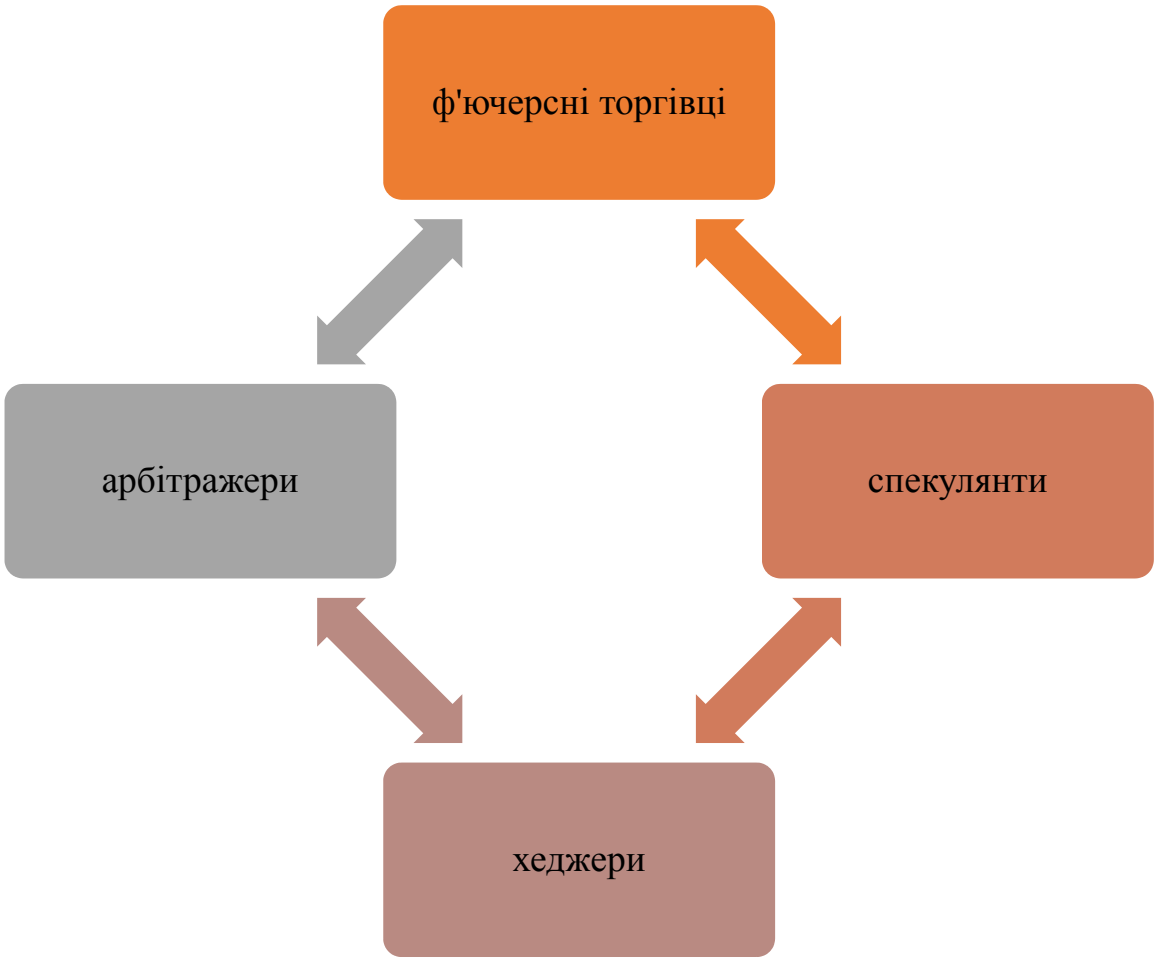

Рис. 8.17. Основні учасники ф’ючерсної торгівлі

Джерело: [1-5].

Торгівлю ф'ючерсними контрактами можна розділити на вхід в позицію та закриття позиції, тобто виконання взаємозаліку через кліринг. Первинна купівля або продаж ф'ючерсного контракту означає відкриття позиції для продавця або покупця. Визначення ціни ф’ючерсних контрактів та її прогнозування напряму залежить від ситуації на ринку реальних активів – спотовому ринку.

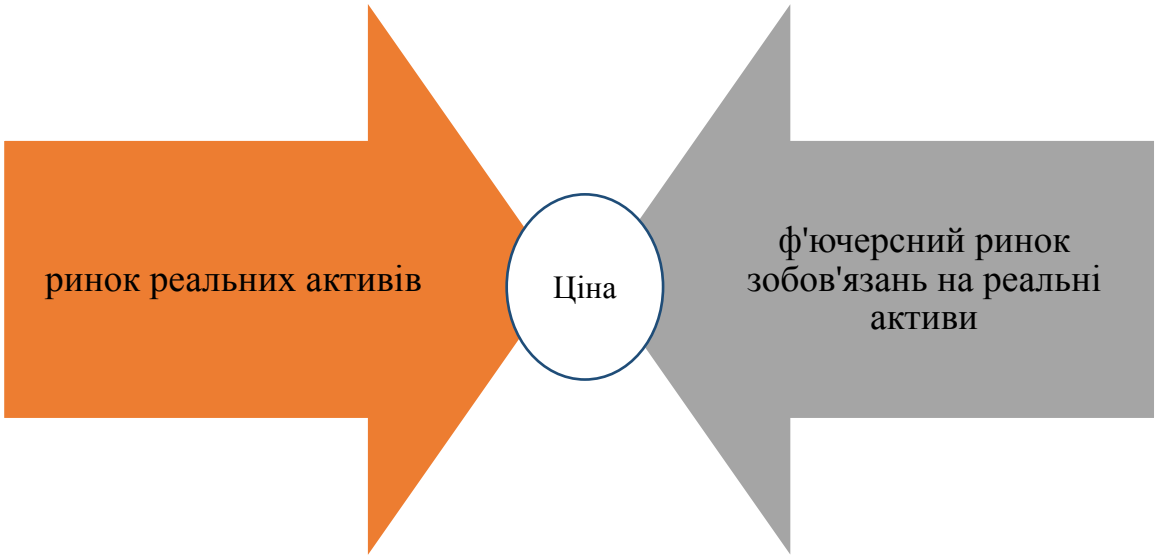

Рис. 8.18. Взаємозв’язок двох ринків між собою на рівні ціноутворення

Джерело: [1-5].

Ф'ючерсні контракти не вимагають поставки товару в зазначений у контракті час. Процес купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів передбачає біржові транзакції, метою яких є не товар, а право на володіння товаром. Такі контракти можуть бути погашені шляхом зустрічної торгівлі тією ж кількістю товару в тому ж місці поставки. Учасник біржі, який продає ф'ючерсні контракти, може не виконати своє зобов'язання, якщо до певного часу купить таку ж кількість контрактів того ж типу і виконає їх. Продавець також може виконати своє зобов'язання, доставивши товар на склад біржі [1-5].

Суть ф'ючерсної торгівлі полягає в отриманні прибутку від різниці в ціні між купівлею та продажом. Для того, щоб полегшити торгівлю, кожен ф'ючерсний контракт має стандартизовану кількість товару, яка називається контрактною одиницею (лотом), що визначається біржою (додатки 8) [1-5].

Corn Dec '23 (ZCZ23)

480-6s +1-4 (+0.31%) 10/27/23 [CBOT]

CONTRACT SPECIFICATIONS for Fri, Oct 27th, 2023 Alerts Watch Help

Barchart Symbol	ZC
Exchange Symbol	ZC
Contract	Corn
Exchange	CBOT
Tick Size	1/4 cent per bushel ($12.50 per contract)
Margin/Maintenance	$1,897/1,725
Daily Limit	45 cents per bushel ($2,250 per contract) Expanded limit 70 cents
Contract Size	5,000 bushels
Months	Mar, May, Jul, Sep, Dec (H, K, N, U, Z)
Trading Hours	7:00p.m. - 7:45a.m. and 8:30a.m. - 1:20p.m. (Settles 1:15p.m.) (Sun-Fri) CST
Value of One Futures Unit	$50
Value of One Options Unit	$50
Last Trading Day	The business day prior to the 15th calendar day of the contract month

Рис. 8.19. Короткий варіант специфікації ф’ючерсу на кукурудзу CME Group

Джерело: [6].

Важливим показником у ф'ючерсних контрактах є якість товару. Ф'ючерсні контракти стандартизують цей показник таким чином, що у ф'ючерсному контракті декларується лише один сорт товару (наприклад, м'яка пшениця III класу), на відміну від поточного товарного ринку, де існує багато сортів одного і того ж товару [1-5].

Серед умов ф'ючерсних контрактів важливу роль відіграють період торгівлі та умови поставки. Наприклад, торгівля на ф'ючерсному ринку кукурудзи в США відбувається з п'ятьма датами поставки (липень, вересень, грудень, березень і травень) [1-5].

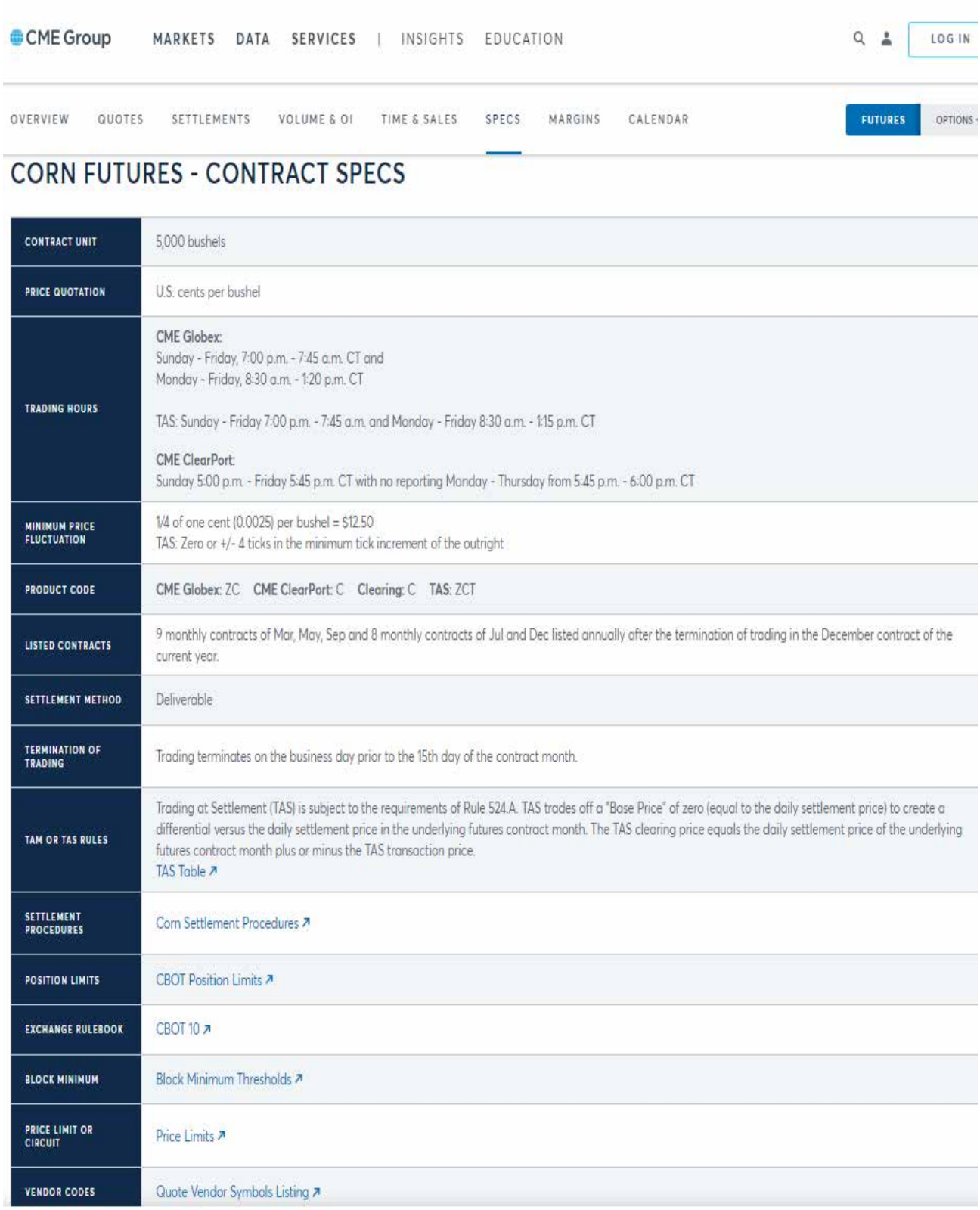

Рис. 8.20. Розширений варіант специфікації ф'ючерсу на кукурудзу CME Group

Джерело: [7].

Важливою характеристикою ф'ючерсної торгівлі є її тривалість. Тобто час від початку торгів у контрактному місяці до закінчення торгів у цьому контрактному місяці. Загалом, на різних біржах цей період оголошується по-різному, але в середньому торгівля починається за декілька років до закінчення терміну дії контракту. Для сільськогосподарської продукції цей період інколи складає два-три роки [1-5].

Важливим елементом ф'ючерсних контрактів є час поставки. Оскільки на ф'ючерсному ринку присутні тисячі учасників, більшість з яких не зацікавлені в реальному виконанні контракту, було розроблено два способи закриття угод на біржах [1-5]:

- по-перше, здійснення зворотних (офсетних) угод;

- по-друге, фізична поставка.

Переважна більшість ф'ючерсних контрактів розраховується за допомогою зворотних операцій і лише 2 % – шляхом фактичної поставки товару. Для того, щоб виконати свої контрактні зобов'язання, сторони угоди розміщують у свого брокера замовлення на здійснення зворотної угоди [1-5]:

- для власників довгих позицій вони розміщують замовлення на продаж таких контрактів;

- для власників коротких позицій – на купівлю таких контрактів.

Різниця між вартістю контракту на момент укладання та вартістю на момент ліквідації є прибутком або збитком учасника і списується з його рахунку.

Наприклад, власник довгої позиції може продати контракт новому учаснику, який не має зобов'язань на ф'ючерсному ринку, або власнику короткої позиції, щоб закрити свою позицію [1-5].

Розрахунки за угодами шляхом фактичної поставки товару регулюються конкретними правилами кожної товарної біржі. Незмінним залишається те, що термін дії більшості ф'ючерсних контрактів закінчується у другій половині місяця поставки. Наприклад, термін дії грудневого контракту на кукурудзу закінчується приблизно за 10 днів до останнього дня місяця. Ще однією

особливістю всіх ф'ючерсних контрактів є те, що продавець обирає час поставки в межах певного періоду [1-5].

Як правило, продавець може вибрати певний клас товару. Крім того, біржа вказує кілька пунктів поставки замість одного, що дозволяє виробникам обирати відповідно до їх географічного розташування. Всі ці аспекти роблять контракт більш привабливим для фермерів [1-5].

Паралельно з масовою торгівлею ф'ючерсними контрактами на всі види товарів, цінних паперів та валют, вкінці XX століття у біржову торгівлю були введені опціони на ф'ючерсні контракти [1-5].

8.3. Біржові опціони на товарні активи

Опціонні контракти є логічним продовженням ф'ючерсних контрактів. Їх особливістю є те, що предметом контракту є не зобов'язання, а право купити або продати визначену кількість ф'ючерсних або спот-контрактів за визначеною ціною протягом визначеного періоду в майбутньому (тобто передача прав під майбутню передачу прав та обов'язків на біржові інструменти або контракти на їх поставку) [1-5].

Згідно з іншим визначенням, опціон – це форвардний або ф'ючерсний контракт, який може бути призупинений до настання строку його виконання за бажанням однієї з договірних сторін. У цьому випадку покупець опціону може призупинити його дію [1-2].

Опціонний контракт – це договір між двома сторонами, який дає право, але не зобов'язання, купити або продати базовий актив за визначеною ціною виконання (страйк-ціна) протягом визначеного періоду часу. Основними суб’єктами опціонного контракту є покупець і продавець, об’єктами – базовий актив і ціна виконання. Опціон – це премія за термін дії та право власності на опціон [1-5].

Предметом опціону може бути реальний товар, цінний папір або ф'ючерсний контракт [1-2].

Опціони, як і інші деривативні контракти, можуть бути біржовими або позабіржовими інструментами. Щоб краще зрозуміти відмінності, давайте розглянемо їх порівняльну характеристику [1-2].

Таблиця 8.3

Порівняльна характеристика опціонних деривативних контрактів

Біржові деривативні контракти	Позабіржові деривативні контракти
Види деривативів: - ф'ючерси - опціони - угоди укладаються в біржовому залі шляхом відкритого торгу або за допомогою електронної техніки - стандартні контракти із загальнодоступною опублікованою специфікацією - ціни прозорі і доступні - учасники ринку один одному невідомі - тривалість торгової сесії обмежена, час роботи біржі опублікований, торги проводять за встановленими біржею правилами - позиції легко ліквідовуються - лише невелика кількість контрактів існує до закінчення терміну і завершується фізичним постачанням активу	Види деривативів: - форварди - опціони - свопи - угоди укладаються конфіденційно шляхом прямих переговорів - відсутність стандартних специфікацій, поширені прості контракти - ціни менш прозорі - учасники ринку, зазвичай, знають один одного - прості товарні контракти торгуються цілодобово, тоді як менш ліквідні операції з особливими умовами укладаються протягом робочого дня за місцевим часом - позиції важко закриваються або передаються іншим - більшість контрактів існують до закінчення терміну і завершуються фізичним постачанням активу

Джерело: [1-2].

Торгівля опціонами, як і іншими деривативними контрактами, використовується учасниками ринку для [1-2]:

- хеджування та захисту від несприятливого руху цін на базовий актив;

- спекуляції проти підвищення або зниження ринкової ціни базового інструменту;

- арбітражна торгівля різними товарами на різних ринках.

Сьогодні біржові та позабіржові опціони доступні для досить широкого спектру товарів та фінансових інструментів.

Існує чотири основні типи опціонів [1-2]:

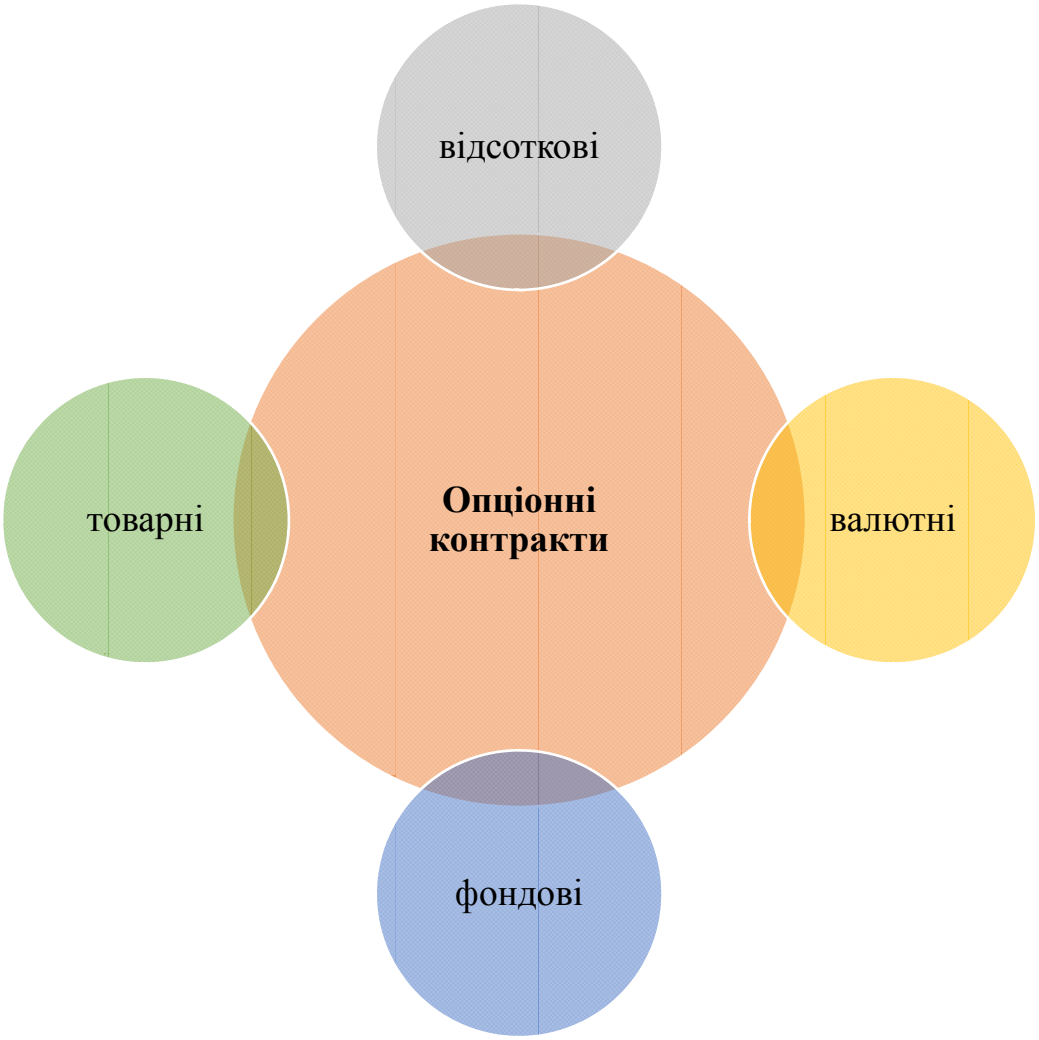

Рис. 8.21. Чотири типи опціонних контрактів

Джерело: [1-5].

1). процентні опціони укладаються на [1-2]:

- відсоткові ф’ючерси;

- свопи або своп-опціони;

2) валютні опціоні контракти укладаються на [1-2]:

- валюту;

- валютні ф'ючерсні контракти;

3) фондові опціони включають [1-2]:

- опціони на акції;

- опціони на ф’ючерси на фондові індекси;

4) товарні опціони включають [1-2]:

- опціони на фізичний товар;

- опціони на ф’ючерси на товарні активи

За способом виконання розрізняють наступні опціони [1-2]:

- з правом купівлі;

- з правом на продаж;

- подвійний опціон.

Опціон колл дає покупцеві опціону право (але не зобов'язання) придбати певний ф'ючерсний контракт за визначеною ціною (протягом короткого періоду часу) в будь-який час протягом опціонного періоду. Покупець опціону "колл" має довгостроковий захист за допомогою ф'ючерсного контракту але не відмовляється від потенційної вигоди від підвищення ціни [1-2].

Опціони пут дають покупцеві право (але не зобов'язання) продати ф'ючерсний контракт за визначеною ціною в будь-який час протягом опціонного періоду. Бінарний опціон – це комбінація опціону на купівлю та опціону на продаж, яка дозволяє купити або продати контракт за визначеною ціною. Бінарні опціони використовуються в умовах високої волатильності ринку, коли рух цін є непередбачуваним. Бінарними опціонами переважно торгують на фондових біржах Великобританії [1-2].

Щоб полегшити розуміння природи опціонів "кол" і "пут", їхні характеристики проілюстровано нижче.

Опціонний контракт дає право (на купівлю) або право (на продаж), але не зобов'язання купити (опціон на купівлю) або продати (опціон на продаж) базовий актив за визначеною ціною (ціна виконання) до визначеної дати в майбутньому (дата експірації) [1-2].

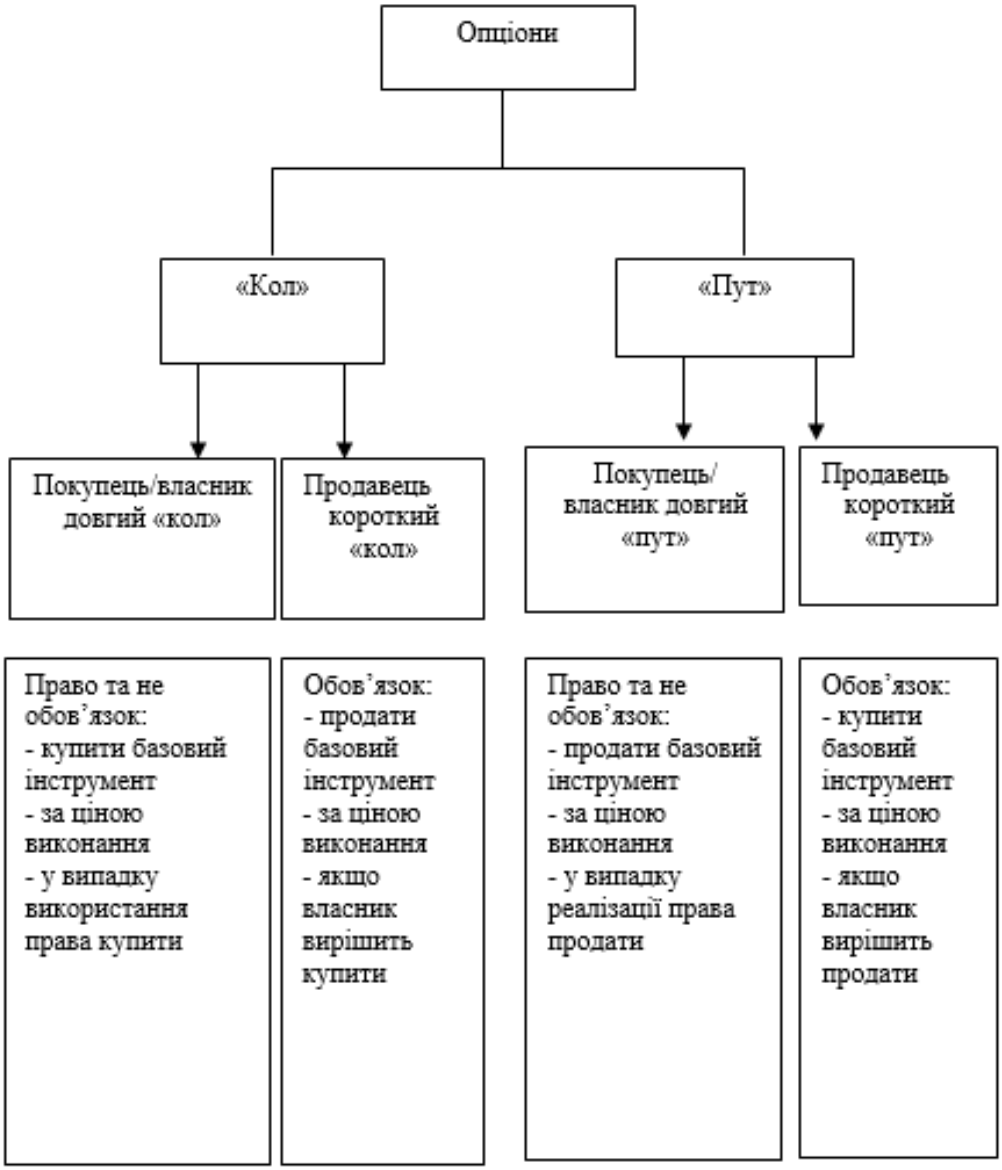

Рис. 8.22. Характеристика опціонних контрактів

Джерело: [1-5].

Опціони кол і пут є двома основними типами опціонів, обидва з яких можна купити або продати. Це означає, що ви можете як учасник [1-2]:

- купити право на купівлю базового активу – купити кол;

- продати право на купівлю базового активу – продати кол.

Специфікація контракту на опціони на соєві боби Чиказької товарної біржі [8]:

- базовий актив - ф'ючерсний контракт на 5 000 бушелів соєвих бобів;

- мінімальне коливання ціни – 1/8 центів за бушель ($6,75/контракт)

- форма закриття – поставочна.

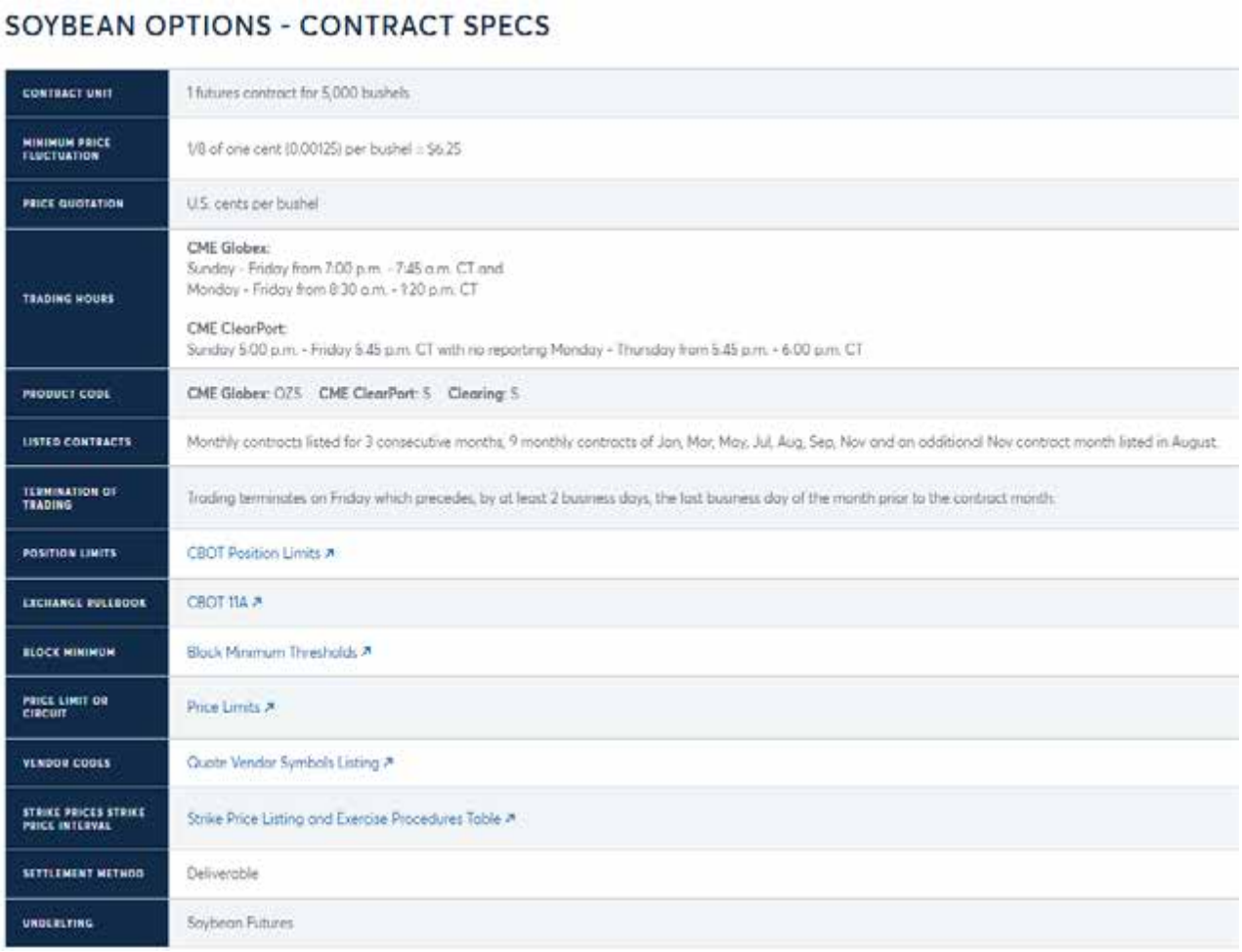

SOYBEAN OPTIONS - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1 futures contract for 5,000 bushels
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/8 of one cent (0.00125) per bushel = $6.25
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel
TRADING HOURS	CME Globex: Sunday - Friday from 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday from 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT CME ClearPort: Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT
PRODUCT CODE	CME Globex: OZS CME ClearPort: S Clearing: S
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 3 consecutive months, 9 monthly contracts of Jan, Mar, May, Jul, Aug, Sep, Nov and an additional Nov contract month listed in August.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on Friday which precedes, by at least 2 business days, the last business day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 11A ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Soybean Futures

Рис. 8.23. Специфікація опціону на сою Чиказької товарної біржі

Джерело: [8].

Аналогічно можна купувати і продавати опціони "пут". Одна сторона є покупцем (власником) опціону, а інша – продавцем.

Якщо власник опціону вирішує купити або продати відповідно до своїх прав, опціон виконується і тоді продавець повинен здійснити поставку, тобто купити або продати відповідно до контракту ті активи, що є базою торгівлі.

Термін дії більшості опціонів закінчується в певний час за місяць до закінчення терміну дії ф'ючерсного контракту; березневий ф'ючерсний опціон виконується в лютому але оскільки березнева позиція повинна бути визначена в березні, етично неприпустимо тримати опціон до кінця лютого, тому що тоді обмежується право вибору у покупця [1-2].

Покупець опціону може ліквідувати опціонну позицію, продавши той самий опціон у будь-який час до закінчення терміну дії опціону. Покупець опціону може зачекати до закінчення терміну дії опціону або запропонувати продати опціон. Якщо покупець опціону реалізує своє право зайняти певну ф'ючерсну позицію, продавець опціону повинен вибрати відповідну ф'ючерсну позицію за тією ж ціною [1-2].

З іншого боку, продавець опціону може ліквідувати опціонну позицію, купивши такий самий опціон у будь-який час після повідомлення клірингової палати. Однак, як тільки він отримує повідомлення про виконання опціону, він втрачає можливість придбати інший опціон. Ф'ючерсна позиція призначається автоматично і може бути збережена або ліквідована шляхом компенсації ф'ючерсним контрактом [1-2].

Опціони "кол" і "пут" з різними місяцями поставки та цінами виконання регулярно торгуються на біржі.

Наприклад, у січні торгуються соєві опціони (як кол, так і пут) на березень, травень, липень, серпень, серпень, вересень та листопад [1-2].

Торгівля опціонами розпочинається окремо для різних опціонів до ф'ючерсного контракту, залежно від того, чи є ціна нижчою, приблизно рівною або вищою за поточну ціну ф'ючерсного контракту. Наприклад, ціна січневого ф'ючерсу на соєві боби $8,00 за бушель є стартовою ціною для торгівлі січневими опціонами, тоді січневі опціони (як кол, так і пут) коштують $6,75; $7,00; $7,25; $7,50; $7,75; $8,00; $8,25; $8,50; $8,75; $9,00 і $9,25 [1-2].

Якщо ціна ф'ючерсу згодом зросте, ціна виконання додаткового опціону буде вищою. І навпаки, якщо ціна ф'ючерсу згодом впаде, ціна виконання додаткового опціону буде нижчою [1-2].

Ціна, за якою власник опціону "кол" чи "пут" може реалізувати своє право купити чи продати базовий ф'ючерсний контракт, називається ціною виконання чи ціною страйку [1-2].

Продавець опціону сплачує депозит (маржу) клірингові палаті для забезпечення виконання своїх зобов'язань. Депозит може бути готівкою,

фондами або фінансовими інструментами. Якщо в якості депозиту використовуються акції, продавець опціону зберігає право на отримання дивідендів або інших виплат. Продавець опціону виходить з ринку і в кінці продажу ніякого забезпечення не виплачується [1-2].

На ринку опціонів покупці зазвичай не вносять депозитів і більшість бірж сплачують лише премії за контрактом [1-2].

Таблиця 8.4

Позиції покупця та продавця в біржових опціонних контрактах

	Покупці опціонів «кол», «пут»	Продавці опціонів «кол», «пут»
Премія	Платять премію	Отримують премію
Виконання опціону	Мають право купити/продати, якщо виконують опціон	Зобов'язані купити/продати
Маржа	Не платять	Платять

Джерело: [1-2].

Внутрішня вартість опціону – це сума, яку будь-хто може запропонувати при поточному виконанні опціону. Внутрішня вартість опціону вимірюється різницею між ціною виконання та поточною ринковою ціною [1-2].

Таким чином, опціон кол має неявну вартість, якщо його ціна нижча за поточну ф'ючерсну ціну. Наприклад, якщо ціна виконання соєвого опціону "кол" становить 7,00 доларів США, а ф'ючерсна ціна – 8,00 доларів США, то опціон "кол" має неявну вартість 1,00 долар США. Опціон кол має неявну вартість, якщо ціна виконання є вищою за поточну ф'ючерсну ціну. Якщо ціна виконання соєвого опціону "кол" становить 7,00 доларів США, а ф'ючерсна ціна – 6,75 доларів США, опціон "кол" має внутрішню вартість 0,25 долара США [1-2].

Опціони без внутрішньої вартості не повинні виконуватись.

Опціон, який є в грошах – це опціон, який має внутрішню вартість і який варто виконати. Термін "в грошах" означає суму його внутрішньої вартості. Після закінчення терміну дії вартість такого опціону точно дорівнює цій сумі [1-2].

Опціон кол, який виникає, коли ф'ючерсна ціна нижча за ціну виконання. Опціон пут виникає, коли ф'ючерсна ціна вища за ціну виконання опціону пут. Наприклад, якщо ф'ючерсна ціна становить $8,50, а ціна виконання опціону пут – $8,00, опціон залишається безгрошовим і коштує $0,50. Опціон, термін дії якого закінчився, не має ніякої вартості, і власник опціону не може отримати вигоду від його виконання [1-2].

Опціони "пут" – це опціони, де ціна виконання і ф'ючерсна ціна однакові. Такі опціони називаються опціонами "за гроші". Опціони пут не мають внутрішньої вартості і в цьому відношенні схожі на безгрошові опціони. Власник опціону "пут" не виконує його і, відповідно, не отримує вигоди від опціону [1-2].

Таблиця 8.5

Класифікація опціонів за співвідношенням між ціною виконання та ф'ючерсною ціною на пшеницю ($/бушель)

Листопадова ф'ючерсна ціна	Ціна виконання грудневого опціону	Типи опціонів	
		на купівлю	на продаж
7.00	6.50	«При грошах»	«Без грошей»
7.00	7.00	«При своїх»	«При своїх»
7.00	7.50	«Без грошей»	«При грошах»

Джерело: [1-2].

Часова вартість – це ціна купівлі опціону, яку покупець готовий заплатити зараз, яка є вищою за внутрішню вартість але очікується, що вона зміниться через певний проміжок часу, що призведе до падіння вартості опціону [1-2].

Поки на ринку є покупці і продавці, премія, яка є сумою часової вартості і теперішньої вартості також відображатиме ціну, яку продавець хоче отримати за опціон [1-2].

Опціонна премія – це ціна опціону, яка визначається ринковою конкуренцією, коли він торгується в біржовій ямі. Опціонна премія – це сума, яку покупець опціону сплачує продавцю за гарантійні права, що містяться в опціоні [1-2].

Торгівля опціонами відбувається так само, як і торгівля ф'ючерсами, яка вимагає очікуваної маржі. Покупець опціону сплачує продавцю опціону повну опціонну премію. Продавець опціону не декларує маржу але повинен враховувати ціну під час укладання угоди. З іншого боку, продавці опціонів, як і всі учасники ф'ючерсного ринку, які хеджують від несприятливого руху цін, повинні вносити маржу. Це пов'язано з тим, що фізичні продавці опціонів завжди стикаються з можливістю того, що їхні опціони будуть виконані проти них і їхня маржа буде відображати потенційні збитки, пов'язані з їхньою денною торгівлею [1-2].

Окрім опціонного ринку ще одним видом деривативних контрактів, переважно позабіржових, є свопи.

Угоди своп використовуються на міжнародних ринках з початку 1980-х років. Перший валютний своп було запроваджено в Лондоні в 1979 році, але він не набув широкого розповсюдження. Першими такими інструментами з фіксованим терміном погашення стали угоди про валютні свопи, підписані компанією Solomon Brothers, Світовим банком та IBM у 1981 році. Висока репутація учасників цих свопів забезпечила довгострокову довіру до таких деривативів [1-2].

Питання для самоконтролю знань до розділу 8:

1. Розуміння торгівлі деривативними контрактами.

2. Особливостей торгівлі біржовими деривативним контрактами.

3. Сучасний світовий організований товарний ринок деривативних контрактів.

4. Зрілість ринкової системи залежно від рівня розвитку біржової торгівлі в країні.

5. Характеристика деривативних контрактів.

6. Охарактеризуйте економічну сутність поняття «деривативний контракт».

7. Еволюція біржової торгівлі деривативними контрактами у світі.

8. Схема ліквідації відкритих довгих (купівельних) позицій з деривативними контрактами.

9. Схема ліквідації відкритих коротких (продажних) позицій з деривативними контрактами.

10. Коли був вперше використаний термін «деривативний контракт».

11. Біржові деривативні контракти, як еквіваленти фінансових інструментів.

12. Трактування економічної сутності «деривативних контрактів» у різних джерелах.

13. Трактування економічної сутності «деривативних контрактів» різними авторами.

14. Ознака строковості.

15. Ознака стандартизованості.

16. Ознака похідності.

17. Форми поставки за деривативними контрактами.

18. Походження слова "деривативний контракт".

19. Еволюційні етапи розвитку торгівлі деривативними контрактами.

20. Визначення деривативного контракту у Податковому кодексі України.

21. Визначення деривативного контракту у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

22. Наявні способи закриття ф’ючерсів.

23. Різниця між поставочною формою та розрахунковою формою закриття біржових деривативів.

24. Класифікація біржових та позабіржових деривативних контрактів.

25. Типи деривативних контрактів за видами активів.

26. Типи деривативних контрактів за сферою обігу.

27. Типи деривативних контрактів за видами контрактів.

28. Типи деривативних контрактів за способом виконання.

29. Типи деривативних контрактів за стратегіями використання.

30. Інноваційні деривативні контракти на міжнародних біржах.

31. Групи товарних деривативних контрактів.

32. Групи фінансових деривативних контрактів.

33. Чотири типи деривативних контрактів.

34. Види біржових ф’ючерсних контрактів.

35. Товарні ф'ючерсні контракти.

36. Фінансові ф'ючерсні контракти.

37. Позиція покупця ф'ючерсного контракту.

38. Позиція продавця ф'ючерсного контракту.

39. Основні учасники ф’ючерсної торгівлі.

40. Специфікації ф’ючерсів.

41. Поняття опціонів.

42. Види опціонів.

43. Процентні опціони та їх види.

44. Валютні опціонні контракти.

45. Фондові опціони та їх види.

46. Товарні опціони та їх види.

47. Опціони за способом виконання.

48. Опціони з правом купівлі.

49. Опціони з правом на продаж.

50. Подвійний опціон.

51. Характеристика опціонних контрактів.

52. Опціони "кол" і "пут" з різними місяцями поставки.

53. Покупець опціону і його права.

54. Продавець опціону і його права.

55. Премія опціону.

56. Страйкова ціна опціону.

57. Вартість опціону.

58. Внутрішня вартість у опціона.

59. Тимчасова вартість у опціона.

60. Опціонна премія.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 8:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. пос. К. Аграрна освіта. 2010. 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок. навч. пос. К. Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. пос. К. Компринт, 2017. 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки. навч. пос. К. Компринт. 2019. 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку. навч. пос. К. ФОП Ямчинський. 2020. 642 с.

6. Специфікації і цінові графіки. URL: https://www.barchart.com.

8. Чиказька група CME. URL: https://www.cmegroup.com.

9. ТОВ ФБ Українська біржа. URL: https://www.ux.ua.

10. ТОВ ФБ ПФТС. URL: https://pfts.ua.

11. ФБ Euronext. URL: https://www.euronext.com.

12. ТОВ ТБ Українська енергетична біржа. URL: https://www.ueex.com.ua.

13. ТОВ ТБ Українська універсальна біржа. URL: https://www.uub.com.ua.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 8

Додаток 8.1

Приклад ф’ючерсної специфікації на кукурудзу Чиказької групи CME Group

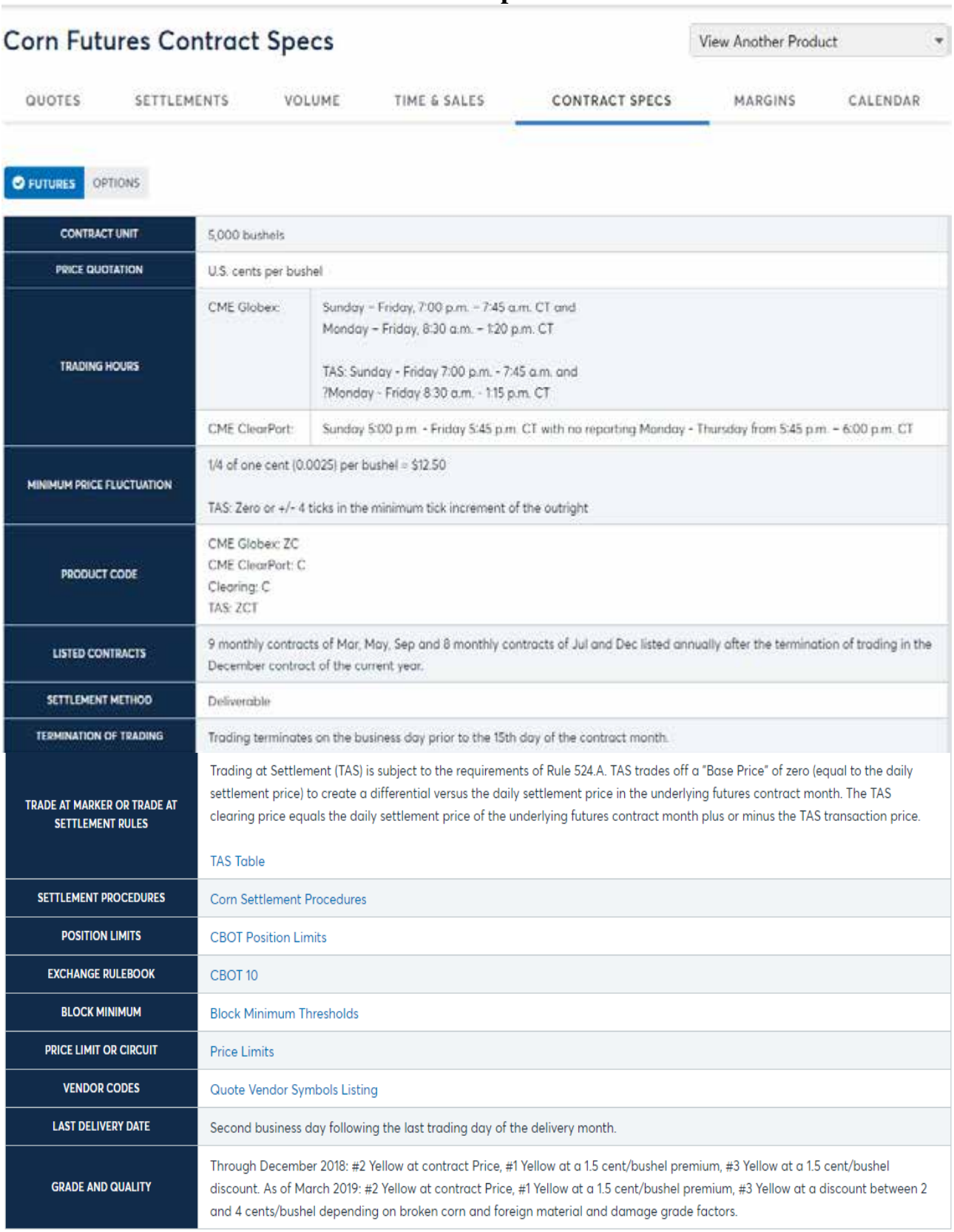

Corn Futures Contract Specs

View Another Product

QUOTES | SETTLEMENTS | VOLUME | TIME & SALES | CONTRACT SPECS | MARGINS | CALENDAR

FUTURES | OPTIONS

CONTRACT UNIT	5,000 bushels	
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex:	Sunday – Friday, 7:00 p.m. – 7:45 a.m. CT and Monday – Friday, 8:30 a.m. – 1:20 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and ?Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:15 p.m. CT
	CME ClearPort:	Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/4 of one cent (0.0025) per bushel = $12.50 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright	
PRODUCT CODE	CME Globex: ZC CME ClearPort: C Clearing: C TAS: ZCT	
LISTED CONTRACTS	9 monthly contracts of Mar, May, Sep and 8 monthly contracts of Jul and Dec listed annually after the termination of trading in the December contract of the current year.	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month.	
TRADE AT MARKER OR TRADE AT SETTLEMENT RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table	
SETTLEMENT PROCEDURES	Corn Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 10	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing	
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month.	
GRADE AND QUALITY	Through December 2018: #2 Yellow at contract Price, #1 Yellow at a 1.5 cent/bushel premium, #3 Yellow at a 1.5 cent/bushel discount. As of March 2019: #2 Yellow at contract Price, #1 Yellow at a 1.5 cent/bushel premium, #3 Yellow at a discount between 2 and 4 cents/bushel depending on broken corn and foreign material and damage grade factors.	

Джерело: [8]

Додаток 8.2

Приклад міні-ф'ючерсної специфікації на кукурудзу Чиказької групи CME Group

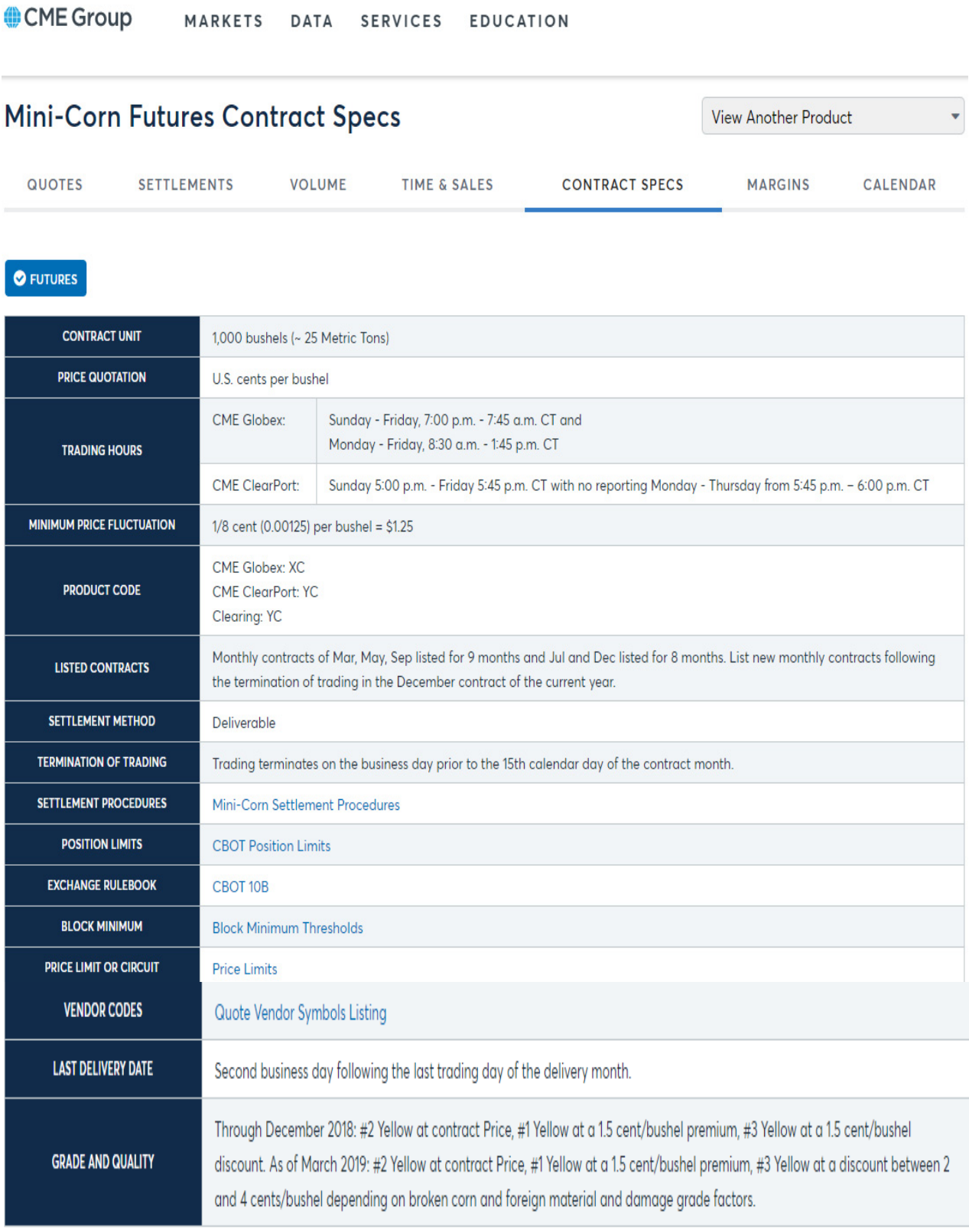

CME Group MARKETS DATA SERVICES EDUCATION

Mini-Corn Futures Contract Specs

View Another Product

QUOTES | SETTLEMENTS | VOLUME | TIME & SALES | CONTRACT SPECS | MARGINS | CALENDAR

FUTURES

CONTRACT UNIT	1,000 bushels (~ 25 Metric Tons)	
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex:	Sunday - Friday, 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday, 8:30 a.m. - 1:45 p.m. CT
	CME ClearPort:	Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/8 cent (0.00125) per bushel = $1.25	
PRODUCT CODE	CME Globex: XC CME ClearPort: YC Clearing: YC	
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts of Mar, May, Sep listed for 9 months and Jul and Dec listed for 8 months. List new monthly contracts following the termination of trading in the December contract of the current year.	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th calendar day of the contract month.	
SETTLEMENT PROCEDURES	Mini-Corn Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 10B	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing	
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month.	
GRADE AND QUALITY	Through December 2018: #2 Yellow at contract Price, #1 Yellow at a 1.5 cent/bushel premium, #3 Yellow at a 1.5 cent/bushel discount. As of March 2019: #2 Yellow at contract Price, #1 Yellow at a 1.5 cent/bushel premium, #3 Yellow at a discount between 2 and 4 cents/bushel depending on broken corn and foreign material and damage grade factors.	

Джерело: [8]

Додаток 8.3

Приклад ф’ючерсної специфікації на м’яку пшеницю Чиказької групи CME Group

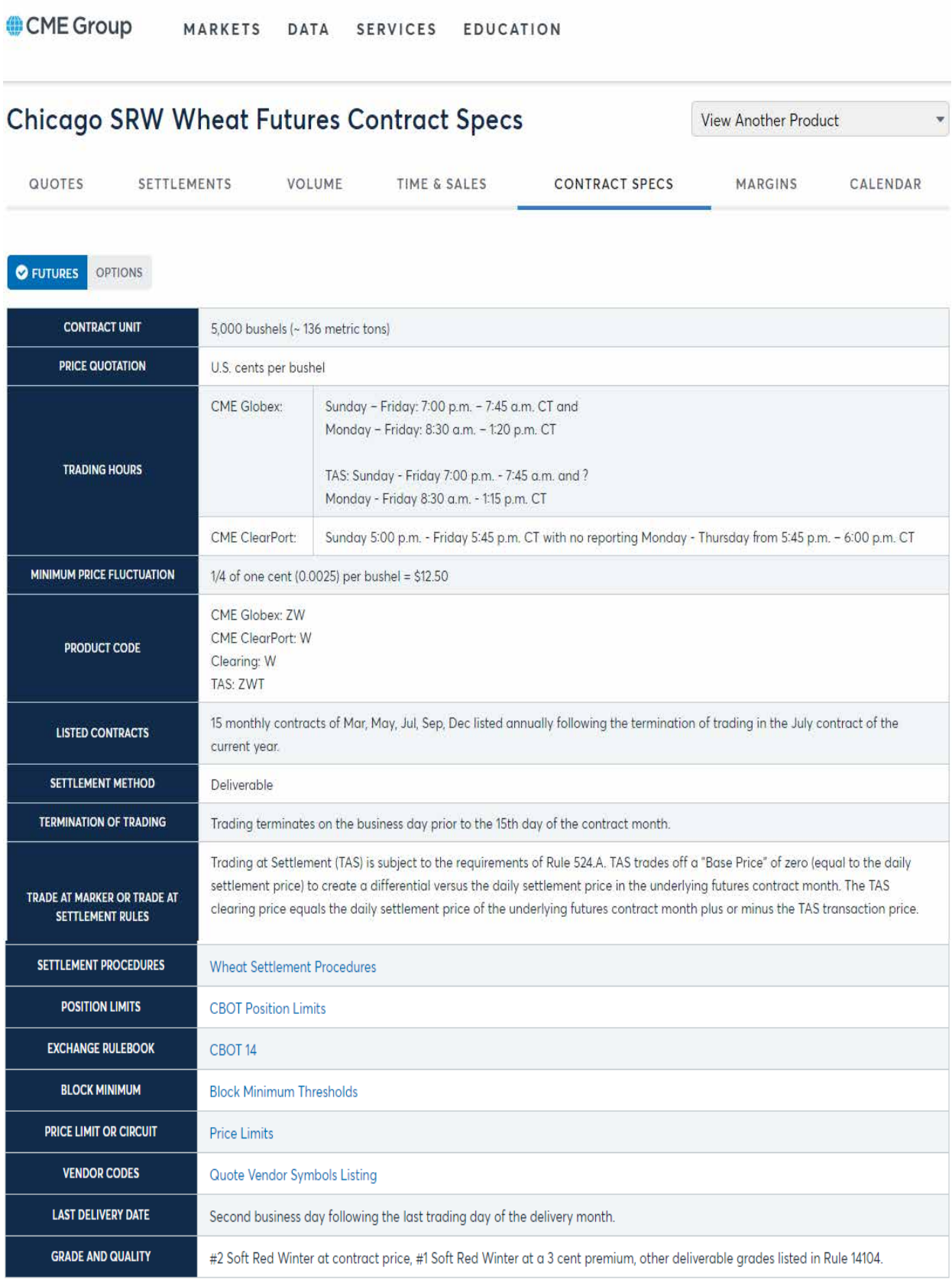

CME Group MARKETS DATA SERVICES EDUCATION

Chicago SRW Wheat Futures Contract Specs

View Another Product

QUOTES SETTLEMENTS VOLUME TIME & SALES CONTRACT SPECS MARGINS CALENDAR

FUTURES OPTIONS

CONTRACT UNIT	5,000 bushels (~ 136 metric tons)	
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex:	Sunday – Friday: 7:00 p.m. – 7:45 a.m. CT and Monday – Friday: 8:30 a.m. – 1:20 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and ? Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:15 p.m. CT
	CME ClearPort:	Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/4 of one cent (0.0025) per bushel = $12.50	
PRODUCT CODE	CME Globex: ZW CME ClearPort: W Clearing: W TAS: ZWT	
LISTED CONTRACTS	15 monthly contracts of Mar, May, Jul, Sep, Dec listed annually following the termination of trading in the July contract of the current year.	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month.	
TRADE AT MARKER OR TRADE AT SETTLEMENT RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price.	
SETTLEMENT PROCEDURES	Wheat Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 14	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing	
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month.	
GRADE AND QUALITY	#2 Soft Red Winter at contract price, #1 Soft Red Winter at a 3 cent premium, other deliverable grades listed in Rule 14104.	

Джерело: [8]

Додаток 8.4

Приклад ф'ючерсної специфікації на тверду пшеницю Чиказької групи CME Group

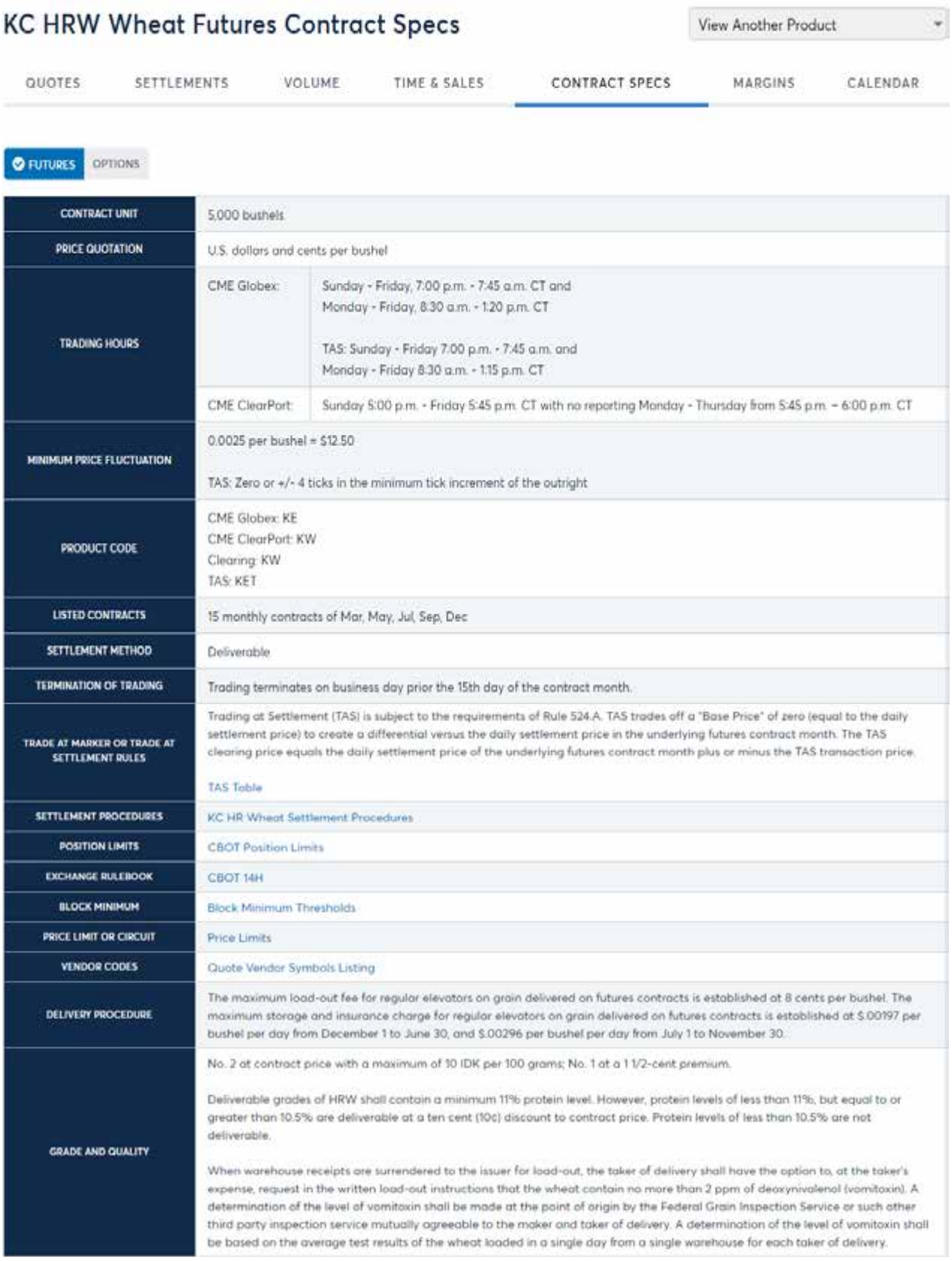

KC HRW Wheat Futures Contract Specs

View Another Product

QUOTES | SETTLEMENTS | VOLUME | TIME & SALES | CONTRACT SPECS | MARGINS | CALENDAR

FUTURES | OPTIONS

CONTRACT UNIT	5,000 bushels	
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex:	Sunday - Friday, 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday, 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:15 p.m. CT
	CME ClearPort:	Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.0025 per bushel = $12.50 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright	
PRODUCT CODE	CME Globex: KE CME ClearPort: KW Clearing: KW TAS: KET	
LISTED CONTRACTS	15 monthly contracts of Mar, May, Jul, Sep, Dec	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on business day prior the 15th day of the contract month.	
TRADE AT MARKER OR TRADE AT SETTLEMENT RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table	
SETTLEMENT PROCEDURES	KC HR Wheat Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 14H	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing	
DELIVERY PROCEDURE	The maximum load-out fee for regular elevators on grain delivered on futures contracts is established at 8 cents per bushel. The maximum storage and insurance charge for regular elevators on grain delivered on futures contracts is established at $.00197 per bushel per day from December 1 to June 30, and $.00296 per bushel per day from July 1 to November 30.	
GRADE AND QUALITY	No. 2 at contract price with a maximum of 10 IDK per 100 grams; No. 1 at a 1 1/2-cent premium. Deliverable grades of HRW shall contain a minimum 11% protein level. However, protein levels of less than 11%, but equal to or greater than 10.5% are deliverable at a ten cent (10c) discount to contract price. Protein levels of less than 10.5% are not deliverable. When warehouse receipts are surrendered to the issuer for load-out, the taker of delivery shall have the option to, at the taker's expense, request in the written load-out instructions that the wheat contain no more than 2 ppm of deoxynivalenol (vomitoxin). A determination of the level of vomitoxin shall be made at the point of origin by the Federal Grain Inspection Service or such other third party inspection service mutually agreeable to the maker and taker of delivery. A determination of the level of vomitoxin shall be based on the average test results of the wheat loaded in a single day from a single warehouse for each taker of delivery.	

Джерело: [8]

Додаток 8.5

Приклад ф'ючерсної специфікації на чорноморську пшеницю Чиказької групи CME Group

Contract Unit	50 Metric Tons
Price Quotation	U.S. Dollars and Cents per Metric Ton
Trading Hours	Sunday - Friday 5:00 p.m. - 4:00 p.m. (6:00 p.m. - 5:00 p.m. ET) with a 60-minute break each day beginning at 4:00 p.m. (5:00 p.m. ET)
Minimum Price Fluctuation	$0.25
Product Code	CME Globex: BWF CME ClearPort: BWF Clearing: BWF
Listed Contracts	Monthly contracts listed for 15 consecutive months
Settlement Method	Financially Settled
Floating Price	The Floating Price for each contract month shall be equal to the arithmetic average of the "FOB Black Sea wheat (Russia, 12.5%)" price assessment published by Platts for each day that it is determined during the contract month. The Floating Price shall be rounded to the nearest $0.01.
Termination Of Trading	Trading terminates on the last business day of the contract month which is also a Platts publication date for the price assessment.
Settlement Procedures	Black Sea Wheat Settlement Procedures
Position Limits	CBOT Position Limits
Exchange Rulebook	CBOT 14R
Block Minimum	Block Minimum Thresholds

Джерело: [8]

Додаток 8.6

Приклад ф'ючерсної специфікації на соєві боби Чиказької групи CME Group

Soybean Futures Contract Specs

View Another Product

QUOTES | SETTLEMENTS | VOLUME | TIME & SALES | CONTRACT SPECS | MARGINS | CALENDAR

FUTURES | OPTIONS

CONTRACT UNIT	5,000 bushels (~136 metric tons)	
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel	
TRADING HOURS	CME Globex:	Sunday – Friday 7:00 p.m. – 7:45 a.m. CT and Monday – Friday 8:30 a.m. – 1:20 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:15 p.m. CT
	CME ClearPort:	Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/4 of one cent (0.0025) per bushel = $12.50 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright	
PRODUCT CODE	CME Globex: ZS CME ClearPort: S Clearing: S TAS: SBT	
LISTED CONTRACTS	15 monthly contracts of Jan, Mar, May, Aug, Sep and 8 monthly contracts of Jul and Nov listed annually after the termination of trading in the November contract of the current year.	
SETTLEMENT METHOD	Deliverable	
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month.	
TRADE AT MARKER OR TRADE AT SETTLEMENT RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table	
SETTLEMENT PROCEDURES	Soybean Settlement Procedures	
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits	
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 11	
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds	
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits	
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing	
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month.	
GRADE AND QUALITY	#2 Yellow at contract price, #1 Yellow at a 6 cent/bushel premium, #3 Yellow at a 6 cent/bushel discount	

Джерело: [8]

Додаток 8.7

Приклад ф’ючерсної специфікації на соєвий шрот Чиказької групи CME Group

PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per short ton
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday – Friday, 7:00 p.m. – 7:45 a.m. CT and Monday – Friday, 8:30 a.m. – 1:20 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and ? Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:15 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.10 per short ton = $10.00 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** ZM **CME ClearPort:** 06 **Clearing:** 06 **TAS:** ZMT
LISTED CONTRACTS	15 monthly contracts of Jan, Mar, May, Aug, Sep and 12 monthly contracts of Jul, Oct, Dec listed annually after the termination of trading in the December contract of the current year.
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table
SETTLEMENT PROCEDURES	Soybean Meal Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 13
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month.
GRADE AND QUALITY	Through December 2018, 48% Protein Soybean Meal, meeting the requirements listed in the CBOT Rules and Regulations. As of January 2019, 47.5% Protein Soybean Meal, meeting the requirements listed in the CBOT Rules and Regulations.

Джерело: [8]

Додаток 8.8

Приклад ф’ючерсної специфікації на соєву олію Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	60,000 pounds
PRICE QUOTATION	U.S. cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday – Friday: 7:00 p.m. – 7:45 a.m. CT and Monday – Friday: 8:30 a.m. – 1:20 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 7:00 p.m. - 7:45 a.m. and ? Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:15 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/100 of one cent (0.0001) per pound = $6.00 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** ZL **CME ClearPort:** 07 **Clearing:** 07 **TAS:** ZLT
LISTED CONTRACTS	15 monthly contracts of Jan, Mar, May, Aug, Sep and 12 monthly contracts of Jul, Oct, Dec listed annually after the termination of trading in the December contract of the current year
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table
SETTLEMENT PROCEDURES	Soybean Oil Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 12
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing
LAST DELIVERY DATE	Seventh business day following the last trading day of the delivery month.
GRADE AND QUALITY	Crude soybean oil meeting exchange-approved grades and standards-see exchange Rules and Regulations for exact specifications.

Джерело: [8]

Додаток 8.9

Приклад ф’ючерсної специфікації на ячмінь Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	5,000 bushels
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per bushel
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday – Friday, 7:00 p.m. – 7:45 a.m. CT and Monday – Friday, 8:30 a.m. – 1:20 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/4 of one cent (0.0025) per bushel = $12.50
PRODUCT CODE	**CME Globex:** ZO **CME ClearPort:** O **Clearing:** O
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts (Mar, May, Jul, Sep, Dec) listed for 10 months and 1 additional Jul and 1 additional Sep contract listed in September
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th day of the contract month.
SETTLEMENT PROCEDURES	Oats Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 15
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing
LAST DELIVERY DATE	Second business day following the last trading day of the delivery month.
GRADE AND QUALITY	No. 2 Heavy and No. 1 at par. No. 1 Extra Heavy at 7 cents per bushel over contract price. No. 2 Extra Heavy at 4 cents per bushel over contract price, and No. 1 Heavy at 3 cents per bushel over contract price. No. 2(36 pound total minimum test weight) at 3 cents per bushel under contract price and No. 2 (34 pound total minimum test weight) at 6 cents per bushel under contract price.

Джерело: [8]

Додаток 8.10

Приклад ф’ючерсної специфікації на рис Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	2,000 hundredweights (cwt) (~ 91 Metric Tons)
PRICE QUOTATION	Cents per cwt.
TRADING HOURS	**CME Globex:** Monday - Friday: 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT Pre-Open: Monday - Friday: 8:00 a.m. - 8:30 a.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/2 cent per cwt. (0.005) = $10.00
PRODUCT CODE	**CME Globex:** ZR **CME ClearPort:** 14 **Clearing:** 14
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts (Jan, Mar, May, Jul, Sep, Nov) listed for 7 months
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the business day prior to the 15th calendar day of the contract month.
SETTLEMENT PROCEDURES	Rough Rice Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 17
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing
LAST DELIVERY DATE	Seventh business day following the last trading day of the month.
GRADE AND QUALITY	U.S. No. 2 or better long grain rough rice with a total milling yield of not less than 65% including head rice of not less than 48%. Premiums and discounts are provided for each percent of head rice over or below 55%, and for each percent of broken rice over or below 15%. No heat-damaged kernels are permitted in a 500-gram sample and no stained kernels are permitted in a 500-gram sample. A maximum of 75 lightly discolored kernels are permitted in a 500-gram sample.

Джерело: [8]

Додаток 8.11

Приклад ф’ючерсної специфікації на м'ясо ВРХ Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	40,000 pounds (~18 metric tons)
PRICE QUOTATION	U.S. cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Monday - Friday: 8:30 a.m. - 1:05 p.m. CT TAS: Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:00 p.m. CT (9:30 a.m - 2:00 p.m. ET) **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.00025 per pound = $10.00 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** LE **CME ClearPort:** 48 **Clearing:** 48 **TAS:** LET
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts of (Feb, Apr, Jun, Aug, Oct, Dec) listed for 9 months
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates at 12:00 Noon CT on the last business day of the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table
SETTLEMENT PROCEDURES	Live Cattle Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CME Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CME 101
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.12

Приклад ф’ючерсної специфікації на м'ясо свинини Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	40,000 pounds
PRICE QUOTATION	U.S. cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Monday - Friday: 8:30 a.m. - 1:05 p.m. CT (9:30 a.m - 2:05 p.m. ET) TAS: Monday - Friday 8:30 a.m. - 1:00 p.m. CT (9:30 a.m - 2:00 p.m. ET) **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.00025 per pound = $10.00 TAS: Zero or +/- 4 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** HE **CME ClearPort:** LN **Clearing:** LN **TAS:** HET
LISTED CONTRACTS	2 monthly contracts of: Feb listed in August Apr listed in October May listed in December Jun listed in December Jul listed in February Aug listed in April Oct listed in May Dec listed in June
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the 10th business day of the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. TAS Table
SETTLEMENT PROCEDURES	Lean Hog Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CME Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CME 152

Джерело: [8]

Додаток 8.13

Приклад ф'ючерсної специфікації на сухе молоко Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	200,000 pounds (2,000 hundredweight (cwt))
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per cwt
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 5:00 p.m. - 1:55 p.m. CT with a daily trading halt from 4:00 p.m. to 5:00 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.01 per cwt. = $20.00
PRODUCT CODE	**CME Globex:** DC **CME ClearPort:** DA **Clearing:** DA
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 24 consecutive months
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates at 12:10 p.m. CT on the business day prior to the USDA announcement of the weighted average price for Class III Milk.
SETTLEMENT PROCEDURES	Class III Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CME Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CME 52
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.14

Приклад ф’ючерсної специфікації на масло Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	20,000 pounds (~9 metric tons)
PRICE QUOTATION	U.S. cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sundays at 5:00 p.m. through Friday at 1:55 p.m. with daily trading halts from 4:00 p.m. to 5:00 p.m. **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.00025 per pound = $5.00
PRODUCT CODE	**CME Globex:** CB **CME ClearPort:** CB **Clearing:** CB
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 24 consecutive months
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates at 12:10 p.m. CT on the business day prior to the USDA announcement of the weighted average price for Butter.
SETTLEMENT PROCEDURES	Dairy Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CME Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CME 56
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.15

Приклад ф’ючерсної специфікації на сир Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	20,000 pounds (~9 metric tons)
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sundays at 5:00 p.m. through Friday at 1:55 p.m. with daily trading halts from 4:00 p.m. to 5:00 p.m. **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. – 6:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.001 per pound = $20.00
PRODUCT CODE	**CME Globex:** CSC **CME ClearPort:** CSC **Clearing:** CSC
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 24 consecutive months
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates at 12:10 p.m. CT on the business day prior to the USDA announcement of the weighted average price for Cheese.
SETTLEMENT PROCEDURES	Dairy Settlement Procedures
POSITION LIMITS	CME Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	CME 60
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.16

Приклад ф’ючерсної специфікації на какао Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	10 metric tons
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per Metric Ton
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. Chicago Time/CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT) **CME ClearPort:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. Chicago Time/CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT)
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1 per mtons=$10.00
PRODUCT CODE	**CME Globex:** CJ **CME ClearPort:** CJ **Clearing:** CJ
LISTED CONTRACTS	Trading is conducted in the March, May, July, September, and December cycle for the next 23 months.
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the day immediately preceding the first notice day of the corresponding trading month of Cocoa futures at ICE Futures U.S.
SETTLEMENT PROCEDURES	Nymex Cocoa Settlement Procedures
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 930
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.17

Приклад ф’ючерсної специфікації на каву Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	37,500 pounds
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per pound
TRADING HOURS	Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT)
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.0005 per pound = $18.75
PRODUCT CODE	**CME Globex:** KT **CME ClearPort:** KT **Clearing:** KT
LISTED CONTRACTS	23 monthly contracts listed in the Mar, May, Jul, Sep, Dec cycle
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the 8th last business day of the contract month.
SETTLEMENT PROCEDURES	Nymex Coffee Settlement Procedures
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 931
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.18

Приклад ф’ючерсної специфікації на бавовну Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	50,000 pounds
PRICE QUOTATION	U.S. Dollars per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. Chicago Time/CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT) **CME ClearPort:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. Chicago Time/CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT)
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	$0.0001 per pound
PRODUCT CODE	**CME Globex:** TT **CME ClearPort:** TT **Clearing:** TT
LISTED CONTRACTS	Trading is conducted in the March, May, July, October, and December cycle for the next 24 months.
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the day immediately preceding the first notice day of the corresponding trading month of Cotton futures at ICE Futures U.S.
SETTLEMENT PROCEDURES	Nymex Cotton Settlement Procedures
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 932
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	one

Джерело: [8]

Додаток 8.19

Приклад ф’ючерсної специфікації на цукор Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	112,000 pounds
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per Pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. Chicago Time/CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT) **CME ClearPort:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. Chicago Time/CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT)
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.0001 per Pound=$11.20
PRODUCT CODE	**CME Globex:** YO **CME ClearPort:** YO **Clearing:** YO
LISTED CONTRACTS	Trading is conducted in the March, May, July, and October cycle for the next 24 months.
SETTLEMENT METHOD	Financially Settled
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the day immediately preceding the first notice day of the corresponding trading month of Sugar No. 11 futures at ICE Futures U.S.
SETTLEMENT PROCEDURES	Sugar 11 Future Settlement Procedures
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 934
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing

Джерело: [8]

Додаток 8.20

Приклад ф’ючерсної специфікації на нафту Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	1,000 barrels
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per barrel
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 5:00 p.m. - 4:00 p.m. CT with a 60-minute break each day beginning at 4:00 p.m. CT TAS: Sunday - Friday 5:00 p.m. - 1:30 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 4:00 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 4:00 p.m. - 5:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.01 per barrel = $10.00 TAS: Zero or +/- 10 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** CL **CME ClearPort:** CL **Clearing:** CL **TAS:** CLT **TAM:** "CLS","CLL"
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for the current year and the next 10 calendar years and 2 additional contract months. List monthly contracts for a new calendar year and 2 additional contract months following the termination of trading in the December contract of the current year.
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates 3 business day before the 25th calendar day of the month prior to the contract month. If the 25th calendar day is not a business day, trading terminates 4 business days before the 25th calendar day of the month prior to the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. Trading at Marker (TAM) is analogous to Trading at Settlement (TAS) wherein parties are permitted to trade at a differential to a not-yet-known price. TAM uses a marker price, whereas TAS uses the Exchange-determined daily settlement price for the underlying futures contract month. TAS Table ↗
SETTLEMENT PROCEDURES	Crude Oil Futures Settlement Procedures ↗
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 200 ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗

Джерело: [8]

Додаток 8.21

Приклад ф’ючерсної специфікації на газолін Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	42,000 gallons
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per gallon
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT) TAS: Sunday - Friday 6:00 p.m. - 2:30 p.m. (5:00 p.m. - 1:30 p.m. CT) **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 4:00 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 4:00 p.m. - 5:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.0001 per gallon = $4.20 TAS: Zero or +/- 10 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** RB **CME ClearPort:** RB **Clearing:** RB **TAS:** RBT **TAM:** RBL
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for the current year and the next 3 calendar years and 1 additional month. List monthly contracts for a new calendar year and 1 additional month following the termination of trading in the December contract of the current year.
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the last business day of the month prior to the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. Trading at Marker (TAM) is analogous to Trading at Settlement (TAS) wherein parties are permitted to trade at a differential to a not-yet-known price. TAM uses a marker price, whereas TAS uses the Exchange-determined daily settlement price for the underlying futures contract month. TAS Table ↗
SETTLEMENT PROCEDURES	RBOB Futures Settlement Procedures ↗
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 191 ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗

Джерело: [8]

Додаток 8.22

Приклад ф’ючерсної специфікації на золото Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	100 troy ounces
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per troy ounce
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. /CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT) TAS: Sun-Fri 6:00 p.m. - 1:30 p.m. ET (5:00 - 12:30 CT) TAM: Asia: Sun - Frid 6:00 p.m. ET - 3:30 p.m. China London a.m.: Sun-Fri 6:00 p.m. ET - 10:32 a.m. London London p.m.: Sun-Fri 6:00 p.m. ET - 3:02 p.m. London **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 4:00 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 4:00 p.m. - 5:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.10 per troy ounce = $10.00 TAS/TAM: Zero or +/- 10 ticks in the minimum tick increment of the outright
PRODUCT CODE	**CME Globex:** GC **CME ClearPort:** GC **Clearing:** GC **TAS:** GCT **TAM:** GCD
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 3 consecutive months, any Feb, Apr, Aug, Oct in the nearest 23 months and any Jun and Dec in the nearest 72 months
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates at 12:30 p.m. CT on the third last business day of the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. Trading at Marker (TAM) is analogous to Trading at Settlement (TAS) wherein parties are permitted to trade at a differential to a not-yet-known price. TAM uses a marker price, whereas TAS uses the Exchange-determined daily settlement price for the underlying futures contract month. TAS Table ↗
SETTLEMENT PROCEDURES	Gold Settlement Procedures ↗
POSITION LIMITS	COMEX Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	COMEX 113 ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗

Джерело: [8]

Додаток 8.23

Приклад ф’ючерсної специфікації на мідь Чиказької групи CME Group

CONTRACT UNIT	25,000 pounds
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT) TAS: Sunday - Friday 6:00 p.m. - 1:00 p.m. (5:00 p.m. - Noon CT) TAM: Sunday - Friday 6:00 p.m. ET - 12:35 p.m. London time **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 4:00 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 4:00 p.m. - 5:00 p.m. CT
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.0005 per pound = $12.50 TAS/TAM: Zero or +/- 10 ticks in the minimum tick increment of the outright Spot TAS: Zero
PRODUCT CODE	**CME Globex:** HG **CME ClearPort:** HG **Clearing:** HG **TAS:** "HGT","HG0" **TAM:** HGF
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 24 consecutive months and any Mar, May, Jul, Sep, and Dec in the nearest 63 months.
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates at 12:00 Noon CT on the third last business day of the contract month. TAM trading terminates at 12:35 p.m. London time on the third last business day of the month prior to the contract month.
TAM OR TAS RULES	Trading at Settlement (TAS) is subject to the requirements of Rule 524.A. TAS trades off a "Base Price" of zero (equal to the daily settlement price) to create a differential versus the daily settlement price in the underlying futures contract month. The TAS clearing price equals the daily settlement price of the underlying futures contract month plus or minus the TAS transaction price. Trading at Marker (TAM) is analogous to Trading at Settlement (TAS) wherein parties are permitted to trade at a differential to a not-yet-known price. TAM uses a marker price, whereas TAS uses the Exchange-determined daily settlement price for the underlying futures contract month. TAS Table ↗
SETTLEMENT PROCEDURES	Copper Futures Settlement Procedures ↗
POSITION LIMITS	COMEX Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	COMEX 111 ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗

Джерело: [8]

Додаток 8.24

Приклад опціонної специфікації на кукурудзу Чиказької групи CME Group

CORN OPTIONS - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1 futures contract for 5,000 bushels
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/8 of one cent (0.00125) per bushel = $6.25
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday from 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday from 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT
PRODUCT CODE	**CME Globex:** OZC **CME ClearPort:** C **Clearing:** C
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 3 consecutive months and: 2 monthly contracts of Mar listed in July 2 monthly contracts of May listed in September 2 monthly contracts of Sep listed in March 6 monthly contracts of Jul and Dec listed in Novenber
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on Friday which precedes, by at least 2 business days, the last business day of the month prior to the contract month.
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 10A ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Corn Futures

Джерело: [8]

Додаток 8.25

Приклад опціонної специфікації на пшеницю Чиказької групи CME Group

CHICAGO SRW WHEAT OPTIONS - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1 futures contract for 5,000 bushels
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/8 of one cent (0.00125) per bushel = $6.25
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday from 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday from 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT
PRODUCT CODE	**CME Globex:** OZW **CME ClearPort:** W **Clearing:** W
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 3 consecutive months, 6 monthly contracts of Mar, May, Jul, Sep, Dec and an additional Jul contract month listed in July.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on Friday which precedes, by at least 2 business days, the last business day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 14A ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Wheat Futures

Джерело: [8]

Додаток 8.26

Приклад опціонної специфікації на сою Чиказької групи CME Group

SOYBEAN OPTIONS - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1 futures contract for 5,000 bushels
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	1/8 of one cent (0.00125) per bushel = $6.25
PRICE QUOTATION	U.S. cents per bushel
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday from 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday from 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT
PRODUCT CODE	**CME Globex:** OZS **CME ClearPort:** S **Clearing:** S
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 3 consecutive months, 9 monthly contracts of Jan, Mar, May, Jul, Aug, Sep, Nov and an additional Nov contract month listed in August.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on Friday which precedes, by at least 2 business days, the last business day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 11A ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Soybean Futures

Джерело: [8]

Додаток 8.27

Приклад опціонної специфікації на соєвий шрот Чиказької групи CME Group

SOYBEAN MEAL OPTIONS - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1 futures contract for 100 short tons
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.05 per short ton = $5.00
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per short ton
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday from 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday from 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT
PRODUCT CODE	**CME Globex:** OZM **CME ClearPort:** 06 **Clearing:** 06
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 2 consecutive months, 10 monthly contracts of Jan, Mar, May, Jul, Aug, Sep, Oct, Dec and an additional Dec contract month listed in November.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the Friday before the second last business day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 13A ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Soybean Meal Futures

Джерело: [8]

Додаток 8.28

Приклад опціонної специфікації на соєву олію Чиказької групи CME Group

SOYBEAN OIL OPTIONS - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1 futures contract for 60,000 pounds
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	5/1000 of a cent (0.00005) per pound = $3.00
PRICE QUOTATION	U.S. cents per pound
TRADING HOURS	**CME Globex:** Sunday - Friday from 7:00 p.m. - 7:45 a.m. CT and Monday - Friday from 8:30 a.m. - 1:20 p.m. CT **CME ClearPort:** Sunday 5:00 p.m. - Friday 5:45 p.m. CT with no reporting Monday - Thursday from 5:45 p.m. - 6:00 p.m. CT
PRODUCT CODE	**CME Globex:** OZL **CME ClearPort:** 07 **Clearing:** 07
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for 2 consecutive months, 10 monthly contracts of Jan, Mar, May, Jul, Aug, Sep, Oct, Dec, an additional Sep contract month listed in May and an additional Dec contract month listed in November.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates on the Friday which precedes, by at least two business days, the last business day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	CBOT Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	CBOT 12A ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
PRICE LIMIT OR CIRCUIT	Price Limits ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Soybean Oil Futures

Джерело: [8]

Додаток 8.29

Приклад опціонної специфікації на нафту Чиказької групи CME Group

CRUDE OIL OPTION - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1,000 barrels
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.01 per barrel = $10.00
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per barrel
TRADING HOURS	Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT)
PRODUCT CODE	**CME Globex:** LO **CME ClearPort:** LO **Clearing:** LO
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for the current year and the next 10 calendar years and 2 additional contract months. List monthly contracts for a new calendar year and 2 additional contract months following the termination of trading in the December contract of the current year.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates 3 business days before the corresponding CL contract month or 6 business days before the 25th calendar of the month prior to the contract month. If the 25th calendar day is not a business day, trading terminates 7 business days before the 25th calendar day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 310 ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Light Sweet Crude Oil Futures

Understanding Price Limits and Circuit Breakers

Джерело: [8]

Додаток 8.30

Приклад опціонної специфікації на золото Чиказької групи CME Group

CRUDE OIL OPTION - CONTRACT SPECS

CONTRACT UNIT	1,000 barrels
MINIMUM PRICE FLUCTUATION	0.01 per barrel = $10.00
PRICE QUOTATION	U.S. dollars and cents per barrel
TRADING HOURS	Sunday - Friday 6:00 p.m. - 5:00 p.m. (5:00 p.m. - 4:00 p.m. CT) with a 60-minute break each day beginning at 5:00 p.m. (4:00 p.m. CT)
PRODUCT CODE	**CME Globex:** LO **CME ClearPort:** LO **Clearing:** LO
LISTED CONTRACTS	Monthly contracts listed for the current year and the next 10 calendar years and 2 additional contract months. List monthly contracts for a new calendar year and 2 additional contract months following the termination of trading in the December contract of the current year.
TERMINATION OF TRADING	Trading terminates 3 business days before the corresponding CL contract month or 6 business days before the 25th calendar of the month prior to the contract month. If the 25th calendar day is not a business day, trading terminates 7 business days before the 25th calendar day of the month prior to the contract month.
POSITION LIMITS	NYMEX Position Limits ↗
EXCHANGE RULEBOOK	NYMEX 310 ↗
BLOCK MINIMUM	Block Minimum Thresholds ↗
VENDOR CODES	Quote Vendor Symbols Listing ↗
STRIKE PRICES STRIKE PRICE INTERVAL	Strike Price Listing and Exercise Procedures Table ↗
SETTLEMENT METHOD	Deliverable
UNDERLYING	Light Sweet Crude Oil Futures

Understanding Price Limits and Circuit Breakers

Джерело: [8]

Додаток 8.31

Приклад ф'ючерсної специфікації на кукурудзу європейської біржі Euronext

	CORN FUTURES CONTRACT
CONTRACT CODE	EMA
UNIT OF TRADING	Fifty tonnes
PRICING UNIT/QUOTATION (= PRICE BASIS)	Euro and euro cents per tonne
ORIGINS TENDERABLE	European Union
QUALITY	Yellow and/or red corn, of sound, fair and merchantable quality of the following standard: - Moisture basis 15%, maximum 15.5% - Broken grain basis 4%, maximum 10% full specs refer to technical specs - Sprouted grain basis 2.5%, maximum 6% - Grain admixture basis 4%, maximum 5% - Other impurities basis 1%, maximum 3%
MINIMUM PRICE MOVEMENT (TICK SIZE AND VALUE)	25 euro cents per tonne (€12.50)
DELIVERY MONTHS	January, March, June, August and November such that ten delivery months are available for trading.
INTRODUCTION OF NEW EXPIRY MONTHS	First trading day following the last trading day.
WHOLESALE SERVICES	Against Actuals, Exchange for Swaps
EURONEXT MARKET	Paris
LAST TRADING DAY	18:30 on the fifth calendar day of the delivery month (if not a business day, then the following business day.
SETTLEMENT (DELIVERY)	in an approved silo in Bayonne (silo Maisica), Blaye (silo Semabla), Bordeaux (silos d'Aquitaine Invivo, Splb/Sobtran), La Rochelle Pallice (silos Sica Atlantique, Socomac), Nantes (silos in Vivo), and from November 2019 additional delivery points in Dunkirk (Sica Nord Céréales) and Ghent (Euro-Silo)..
DELIVERY PERIOD	Any business day from the last trading day to the end of the specified delivery month.
EXCHANGE DELIVERY SETTLEMENT PRICE (EDSP) (METHODO PRICE)	EDSP as a physically delivered contract (please refer to the technical specifications)
CLEARING ORGANIZATION	LCH SA
DELIVERY LIMITS	Delivery limits are set by LCH SA and are published 80 days before the last trading day and are applicable for 12

Джерело: [11]

Додаток 8.32

Приклад ф'ючерсної специфікації на пшеницю європейської біржі Euronext

	MILLING WHEAT NO.2 FUTURES
CONTRACT CODE	EBM
UNIT OF TRADING	Fifty tonnes
PRICING UNIT/QUOTATION (= PRICE BASIS)	Euro and euro cents per tonne
ORIGINS TENDERABLE	European Union
QUALITY	Sound, fair and merchantable quality of the following standard: - Specific weight: 76 kg/hl - Moisture content 15% - Broken grains 4% - Sprouted grains 2% - Impurities 2% Discounts apply to reflect any difference between the delivered and standard quality, in accordance with Incograin No.23 and the Technical Addendum No.2 Mycotoxins not to exceed, at the time of delivery, the maximum levels specified under EU legislation in force with respect to unprocessed cereals intended for use in food products.
MINIMUM PRICE MOVEMENT (TICK SIZE AND VALUE)	25 euro cents per tonne (€12.50)
DELIVERY MONTHS	September, December, March, May such that 12 delivery months are available for trading.
INTRODUCTION OF NEW EXPIRY MONTHS	First trading day following the last trading day.
WHOLESALE SERVICES	Against Actuals, Exchange for Swaps
EURONEXT MARKET	Paris
LAST TRADING DAY	18:30 on the tenth calendar day of the delivery month (if not a business day, then the following business day)
SETTLEMENT (DELIVERY)	In an approved silo in Rouen (France) and Dunkirk (France)
DELIVERY PERIOD	Any business day from the last trading day to the end of the specified delivery month.
EXCHANGE DELIVERY SETTLEMENT PRICE (EDSP) (METHODO PRICE)	EDSP as a physically delivered contract (please refer to the technical specifications)
CLEARING ORGANIZATION	LCH SA
DELIVERY LIMITS	Delivery limits are set by LCH S.A. and are published 80 days before the last trading day and are applicable for 12 days before the last trading day of the delivery month. Please refer to the LCH S.A. notices on the website.
TRADING HOURS	10:45 - 18:30 CET

Джерело: [11]

Додаток 8.33

Приклад ф'ючерсної специфікації на ріпак європейської біржі Euronext

CONTRACT CODE	ECO
UNIT OF TRADING	Fifty tonnes
PRICING UNIT/QUOTATION (= PRICE BASIS)	Euro and euro cents per tonne
ORIGINS TENDERABLE	Any origin
QUALITY	Conventional rapeseed of double zero variety, of sound, fair and merchantable quality and of the following standard quality: - Oil content basis 40% - Moisture basis 9% - Impurities basis 2% The quality of the deliverable merchandise is defined as follows: - moisture content maximum 10% - impurities content maximum 3% - oleic acidity maximum 2% - erucic acid content maximum 2% - glucosinolates content maximum 25 micromoles Premiums and discounts apply and correspond to the difference between the delivered and standard quality.
MINIMUM PRICE MOVEMENT (TICK SIZE AND VALUE)	25 euro cents per tonne (€12.50)
DELIVERY MONTHS	February, May, August, November such that ten delivery months are available for trading.
INTRODUCTION OF NEW EXPIRY MONTHS	First trading day following the last trading day.
WHOLESALE SERVICES	Against Actuals, Exchange for Swaps
EURONEXT MARKET	Paris
LAST TRADING DAY	18:30 on the last business day of the calendar month immediately preceding the delivery month.
SETTLEMENT (DELIVERY)	FOB barge at one of the following designated ports: Belleville, Metz and Frouard (France) on the Moselle; Bulstringen, Vahldorf and Magdeburg (Germany) on the Mittellandkanal; Wurzburg (Germany) on the Main; and Ghent (Belgium) on the Escaut.
DELIVERY PERIOD	The specified delivery month.
EXCHANGE DELIVERY SETTLEMENT PRICE (EDSP) (METHODO PRICE)	EDSP as a physically delivered contract (please refer to the technical specifications)
CLEARING ORGANIZATION	LCH SA
DELIVERY LIMITS	Delivery limits are set by LCH S.A. and are published 80 days before the last trading day and are applicable for 12 days before the last trading day of the delivery month. Please refer to the LCH S.A. notices on the website.
TRADING HOURS	10:45 – 18:30 CET
TRADING PLATFORM	Optiq

Джерело: [11]

Додаток 8.34

Приклад ф'ючерсної специфікації на пшеницю ФБ Української біржі

ЗАРЕЄСТРОВАНО
рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

від «22» червня 2017р. №459

Голова Комісії

Т.З. Хромаєв

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішенням Біржової ради ПАТ «Українська біржа»

Протокол №39 від 26 квітня 2017р.

Голова Біржової ради

А.М. Єршов

ЗРАЗКОВА ФОРМА
Ф'ЮЧЕРСНОГО КОНТРАКТУ

на ціну пшениці

1.Терміни та визначення

Біржа –	Публічне акціонерне товариство «Українська біржа», яке здійснює організацію торгівлі на строковому ринку, включаючи здійснення клірингу та розрахунків щодо Ф'ючерсних контрактів, які укладаються на ній. Для забезпечення режиму повної анонімності в процесі Торгів і розрахунків, та для зниження ризиків невиконання Ф'ючерсних контрактів Біржа стає покупцем відносно кожного продавця та продавцем відносно кожного покупця за кожним Ф'ючерсним контрактом, що укладається на Торгах.
Зразкова форма –	зразкова форма ф'ючерсного контракту на ціну пшениці.
Покупець, Продавець –	сторони укладеного Ф'ючерсного контракту.
Правила торгівлі в Секції строкового ринку	Правила торгівлі в Секції строкового ринку Біржі
Ф'ючерсний контракт –	ф'ючерсний контракт на ціну пшениці.

Терміни, прямо не вказані в Зразковій формі, розуміються відповідно до Правил торгівлі в Секції строкового ринку та законодавства України.

1

Джерело: [9]

2. Загальні положення

2.1. Ця Зразкова форма є типовими умовами договору відповідно до частини 1 статті 630 Цивільного кодексу України та підлягає оприлюдненню на Сайті Біржі.

2.2. На умовах, визначених Зразковою формою, Ф'ючерсний контракт може бути укладений між Учасником торгів та Біржею виключно на Торгах, що проводяться Біржею, в порядку, встановленому Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

2.3. Адреси, реквізити банківських рахунків Учасника торгів, що уклав Ф'ючерсний контракт, містяться в Переліку учасників біржових торгів, який веде Біржа.

2.4. Ф'ючерсний контракт, що укладається на Торгах, сторонами якого є Учасник торгів та Біржа, підписується Аналогом власноручного підпису відповідно до Угоди про використання аналога власноручного підпису в електронній торговельній системі (ЕТС) ПАТ «Українська біржа».

2.5. Вид Ф'ючерсного контракту, укладеного на умовах, визначених Зразковою формою, є з поставкою базового активу.

2.6. Базовим активом Ф'ючерсного контракту є ціна зерна пшениці.

2.7. Біржа своїм рішенням затверджує Список параметрів Ф'ючерсних контрактів в якому визначається:

- Клас пшениці (якісні параметри базового активу);
- Місяці виконання ф'ючерсних контрактів;
- Базис поставки.

2.8. Обсяг Ф'ючерсного контракту складає 1 (одна) тонна.

2.9. Ціна Контракту в ході Торгів при подачі заявки та укладенні Ф'ючерсні контракти вказується в українських гривнях за 1 (одну) тону пшениці.

2.10. Мінімальна зміна ціни Ф'ючерсного контракту в ході Торгів (далі - мінімальний крок ціни) складає 1 (одну) українську гривню.

2.11. Вартість мінімального кроку ціни 1 (одна) українська гривня.

2.12. Ціною виконання Ф'ючерсного контракту є Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту.

2.13. Код (позначення) Ф'ючерсного контракту і короткий код (позначення) Ф'ючерсного контракту затверджуються рішенням Біржі про можливість укладення даного Ф'ючерсного контракту на Торгах.

2.13.1. Код (позначення) Ф'ючерсного контракту формується за наступними правилами:

I<символ, який визначає клас пшениці та базис поставки>-<місяць виконання>.<рік виконання>.

<символ, який визначає клас пшениці та базис поставки> – цифра або латинська літера, яка відповідає певному класу пшениці з визначеним базисом поставки.

Місяць та рік виконання вказуються арабськими цифрами та використовуються для визначення Дати виконання Ф'ючерсного контракту.

Джерело: [9]

Приклад Код (позначення) "IA-3.18" означає, що Ф'ючерсний контракт на ціну пшениці класу та базису поставки, визначеному рішенням Біржі про можливість укладання даного Ф'ючерсного контракту, як літера «А», підлягає виконанню в березні 2018 року .

2.13.2. Короткий код (позначення) Ф'ючерсного контракту формується за наступними правилами:

I<символ, який визначає клас пшениці та базис поставки><місяць виконання><рік виконання>.

Місяць виконання кодується одним латинським символом таким чином:

Місяць	Код
січень	F
лютий	G
березень	H
квітень	J
травень	K
червень	M

Місяць	Код
липень	N
серпень	Q
вересень	U
жовтень	V
листопад	X
грудень	Z

Рік виконання вказується однією арабською цифрою, що означає останню цифру року виконання Ф'ючерсного контракту.

Приклад. Короткий код (позначення) "IAH8" означає, що Ф'ючерсний контракт на ціну пшениці класу та базису поставки, визначеному рішенням Біржі про можливість укладання даного Ф'ючерсного контракту, як літера «А», підлягає виконанню в березні 2018 року.

2.14. Термін виконання - з 10 (десятого) числа місяця і року виконання Ф'ючерсного контракту, якщо ця дата припадає на Робочий день, або найближчої наступної за 10 (десятим) числом місяця та року виконання Ф'ючерсного контракту дати, що припадає на Робочий день, (Дати виконання) до другого робочого дня після Дати виконання включно.

2.15. Рішенням Біржі про можливість укладення Ф'ючерсного контракту на Торгах може бути встановлена інша Дата виконання Ф'ючерсного контракту.

2.16. Останнім Торговельним днем, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт, є Дата виконання Ф'ючерсного контракту.

В останній Торгівельний день допускається укладання Ф'ючерсних контрактів лише в разі, якщо їх укладання призводять до зменшення зобов'язань відповідного Учасника торгів.

Рішенням Біржі про можливість укладання Ф'ючерсного контракту на Торгах може бути встановлений інший останній Торговельний день, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт.

2.17. Розмір Початкової маржі за Ф'ючерсним контрактом визначається в українських гривнях за один Ф'ючерсний контракт відповідно до Правил торгівлі в Секції строкового ринку.

3. Особливі умови подання Заявок для укладення Ф'ючерсного контракту

3.1. Заявка, що містить дату закінчення строку дії Заявки, що припадає на дату Торговельного дня, що є останнім днем укладання вказаного в Заявці Ф'ючерсного контракту, або на дату після такого Торговельного дня, діє до її повного (або часткового) виконання, або до її вилучення, або до закінчення

Джерело: [9]

Основної Торговельної сесії в дату, що передує останньому дню укладання цього Ф'ючерсного контракту.

3.2. В останній Торгівельний день, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт Учасники торгів мають право подавати виключно заявки, виконання яких не призводить до збільшення зобов'язань за цим Ф'ючерсним контрактом за певним обліковим регістром.

4. Зобов'язання за Ф'ючерсним контрактом

4.1. Сторони Ф'ючерсного контракту зобов'язані сплачувати один одному грошові кошти (Варіаційну маржу, Підсумкову варіаційну маржу) в сумі, розмір якої залежить від зміни значень базового активу.

4.2. Варіаційна маржа розраховується та сплачується в період з першого дня укладення Ф'ючерсного контракту до дня виконання Ф'ючерсного контракту включно в порядку визначеному Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

4.3. Варіаційна маржа, Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсним контрактом, розраховані за формулами, визначеними Правилами торгівлі в Секції строкового ринку та цією Зразковою формою, виплачується в українських гривнях та округлюється з точністю до копійок за правилами математичного округлення.

4.4. Підсумкова варіаційна маржа підлягає визначенню за наступними формулами:

$VM_{nc} = (C_{fix} - C_{fut}) \times L \times Rate$, $VM = (C_{fix} - C_{prev}) \times L \times Rate$, де:	
VM_{nc}	Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсним контрактом, за яким розрахунок Варіаційної маржі Біржею ще не проводився;
VM	Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсними контрактами, за яким розрахунок Варіаційної маржі Біржею вже проводився;
C_{fix}	Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту, округлена з точністю до 1 української гривні за правилами математичного округлення;
C_{prev}	Розрахункова ціна Ф'ючерсного контракту, яка визначена під час попередньої Клірингової сесії;
C_{fut}	Ціна укладання Ф'ючерсного контракту, визначена в українських гривнях;
L	Відношення обсягу Ф'ючерсного контракту до обсягу базового лота (кількість одиниць базового активу, ціна за який виставляється в торговельну систему). Для цього Ф'ючерсного контракту L = 1;
Rate	Курс валюти, в якій визначається Розрахункова ціна Ф'ючерсу, до валюти України (гривни). Якщо Розрахункова ціна Ф'ючерсу визначається в гривні, то цей коефіцієнт дорівнює 1 (одиниці). Якщо Розрахункова ціна Ф'ючерсу визначається у валюті, відмінній від гривни, то цей коефіцієнт дорівнює офіційному курсу відповідної валюти до гривни, встановленому Національним Банком України на день розрахунку, якщо інше не встановлено в Зразковій формі.

4.5. Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту є середньозважена ціна по всіх контрактах, укладених на підставі безадресних заявок в Торгівельний день, що передує даті виконання Ф'ючерсного контракту.

Джерело: [9]

4.6. Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту застосовується в якості розрахункової ціни Клірингової сесії в передостанній Торгівельний день Ф'ючерсним контрактом та в якості ціни виконання Ф'ючерсного контракту в дату його виконання.

4.7. Якщо сума Підсумкової варіаційної маржі позитивна, то Продавець Ф'ючерсного контракту зобов'язаний перерахувати суму Підсумкової варіаційної маржі Покупцю Ф'ючерсного контракту.

4.8. Якщо сума Підсумкової варіаційної маржі негативна, то Покупець Ф'ючерсного контракту зобов'язаний перерахувати суму Підсумкової варіаційної маржі Продавцю Ф'ючерсного контракту.

4.9. Часткового виконання зобов'язань за Ф'ючерсними контрактами не допускається.

4.10. У Сторін Ф'ючерсного контракту протягом Терміну виконання виникають зобов'язання, щодо:

- надання на Біржу інформації щодо реквізитів осіб в інтересах яких укладені такі Ф'ючерсні контракти згідно Правил торгівлі в Секції строкового ринку;
- забезпечення підписання ЕЦП отриманих від Біржі Договорів поставки особами в інтересах яких були укладені Ф'ючерсні контракти на виконання зобов'язань за ними згідно з Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

4.11. Порядок виконання (припинення) зобов'язань за Ф'ючерсним контрактом визначається Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

5. Відповідальність сторін та порядок розгляду спорів

5.1. Сторони несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за Ф'ючерсним контрактом відповідно до законодавства України та Правил торгівлі в Секції строкового ринку.

5.2. Порядок розгляду спорів, що виникають під час укладання та виконання Ф'ючерсного контракту, визначений Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

6. Особливі умови

6.1. Згідно до Правил торгівлі в Секції строкового ринку, Біржа має право прийняти рішення про зміну умов укладання та умов укладених Ф'ючерсних контрактів. Вказане рішення набирає чинності в порядку, визначеному Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

6.2. З моменту набрання чинності рішення, прийнятого Біржею відповідно до пункту 6.1. Зразкової форми, умови існуючих зобов'язань за раніше укладеними Ф'ючерсними контрактами вважаються зміненими з врахуванням вказаного рішення.

7. Внесення змін та доповнень до Зразкової форми

7.1. Біржа має право внести зміни та доповнення до цієї Зразкової форми, та зобов'язана зареєструвати такі зміни в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Джерело: [9]

7.2. Зміни та доповнення до Зразкової форми набирають чинності після реєстрації в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку з моменту вступу в дію Зразкової форми, що містить вказані зміни та доповнення.

7.3. Інформація про вступ в дію Зразкової форми, що містить зміни та доповнення, оприлюднюються шляхом публікації на Сайті Біржі не менш ніж за 1 (один) Торговельний день до вступу її в дію.

7.4. З моменту вступу в дію Зразкової форми, що містить зміни та доповнення, умови існуючих зобов'язань за раніше укладеними Ф'ючерсними контрактами вважаються зміненими з врахуванням таких змін та доповнень.

Джерело: [9]

Додаток 8.35

Приклад ф'ючерсної специфікації на кукурудзу ФБ Української біржі

ЗАРЕЄСТРОВАНО
рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

від «07» 11 2017р. №785

Голова Комісії

Т.З. Хромаєв

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішенням Біржової ради ПАТ «Українська біржа»

Протокол №43 від 05 жовтня 2017р.

Голова Біржової ради

А.М. Єршов

ЗРАЗКОВА ФОРМА
Ф'ЮЧЕРСНОГО КОНТРАКТУ

на ціну кукурудзи СРТ Одеса

1.Терміни та визначення

Біржа –	Публічне акціонерне товариство «Українська біржа», яке здійснює організацію торгівлі на строковому ринку, включаючи здійснення клірингу та розрахунків щодо Ф'ючерсних контрактів, які укладаються на ній. Для забезпечення режиму повної анонімності в процесі Торгів і розрахунків, та для зниження ризиків невиконання Ф'ючерсних контрактів Біржа стає покупцем відносно кожного продавця та продавцем відносно кожного покупця за кожним Ф'ючерсним контрактом, що укладається на Торгах.
Зразкова форма	зразкова форма ф'ючерсного контракту на ціну кукурудзи СРТ Одеса.
Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту	середньозважена ціна по всіх контрактах, укладених на підставі безадресних заявок в Торговельний день, що передує даті виконання Ф'ючерсного контракту. У разі відсутності контрактів, укладених на підставі безадресних заявок в Торговельний день, що передує даті виконання Ф'ючерсного контракту, в якості Підсумкової ціни використовується Розрахункова ціна Ф'ючерсного контракту, яка визначена під час попередньої вечірньої Клірингової сесії
Покупець, Продавець	сторони укладеного Ф'ючерсного контракту.
Правила Строкового ринку	Правила торгівлі в Секції строкового ринку Біржі

1

Джерело: [9]

Ф'ючерсний контракт	ф'ючерсний контракт на ціну кукурудзи CPT Одеса.

Терміни, прямо не вказані в Зразковій формі, розуміються відповідно до Правил Строкового ринку, Правил «Інкотермс-2010» та законодавства України.

2. Загальні положення

2.1. Ця Зразкова форма є типовими умовами договору відповідно до частини 1 статті 630 Цивільного кодексу України та підлягає оприлюдненню на Сайті Біржі.

2.2. На умовах, визначених Зразковою формою, Ф'ючерсний контракт може бути укладений між Учасником торгів та Біржею виключно на Торгах, що проводяться Біржею, в порядку, встановленому Правилами Строкового ринку.

2.3. Адреси, реквізити банківських рахунків Учасника торгів, що уклав Ф'ючерсний контракт, містяться в Переліку учасників біржових торгів, який веде Біржа.

2.4. Ф'ючерсний контракт, що укладається на Торгах, сторонами якого є Учасник торгів та Біржа, підписується Аналогом власноручного підпису відповідно до Угоди про використання аналога власноручного підпису в електронній торговельній системі (ETC) ПАТ «Українська біржа».

2.5. Вид Ф'ючерсного контракту, укладеного на умовах, визначених Зразковою формою, є з поставкою базового активу.

2.6. Базовим активом Ф'ючерсного контракту є ціна однієї тони зерна кукурудзи з поставкою на умовах CPT Одеса.

2.7. Біржа своїм рішенням затверджує Список параметрів Ф'ючерсних контрактів в якому визначається:

- Якісні параметри зерна кукурудзи;
- Дата виконання ф'ючерсних контрактів;
- Перелік місць поставки з відповідними розмірами премій/дисконтів (різниця між ціною поставки на умовах CPT Одеса та ціною на умовах поставки EXW у відповідному місці поставки).

2.8. Обсяг Ф'ючерсного контракту складає 1 (одна) тонна.

2.9. Ціна за 1 (одну) тону кукурудзи в ході Торгів при подачі заявки на укладання Ф'ючерсних контрактів вказується в доларах США.

2.10. Мінімальна зміна ціни за Ф'ючерсним контрактом в ході Торгів (далі - мінімальний крок ціни) складає 0,10 долара США (одна десята долара США).

2.11. Вартість мінімального кроку ціни 0,10 долара США (одна десята долара США).

2.12. Ціною виконання Ф'ючерсного контракту є Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту.

2.13. Код (позначення) Ф'ючерсного контракту і короткий код (позначення) Ф'ючерсного контракту затверджуються рішенням Біржі про можливість укладення даного Ф'ючерсного контракту на Торгах.

2.13.1. Код (позначення) Ф'ючерсного контракту формується за наступними правилами:

Джерело: [9]

I<символ, який визначає якісні параметри кукурудзи та перелік місць поставки>-<місяць виконання>.<рік виконання>.

<символ, який визначає якісні параметри кукурудзи та перелік місць поставки> – цифра або латинська літера, яка відповідає певним якісним параметрам кукурудзи та визначеному Біржею переліку місць поставки.

Місяць та рік виконання вказуються арабськими цифрами та використовуються для визначення Дати виконання Ф'ючерсного контракту.

Приклад Код (позначення) "IA-3.18" означає, що Ф'ючерсний контракт на ціну кукурудзи СРТ Одеса з якісними параметрами та переліком місць поставки, визначеному рішенням Біржі про можливість укладання даного Ф'ючерсного контракту, як літера «А», підлягає виконанню в березні 2018 року.

2.13.2. Короткий код (позначення) Ф'ючерсного контракту формується за наступними правилами:

I<символ, який визначає якісні параметри кукурудзи та перелік місць поставки><місяць виконання><рік виконання>.

Місяць виконання кодується одним латинським символом таким чином:

Місяць	Код
січень	F
лютий	G
березень	H
квітень	J
травень	K
червень	M

Місяць	Код
липень	N
серпень	Q
вересень	U
жовтень	V
листопад	X
грудень	Z

Рік виконання вказується однією арабською цифрою, що означає останню цифру року виконання Ф'ючерсного контракту.

Приклад. Короткий код (позначення) "IAH8" означає, що Ф'ючерсний контракт на ціну кукурудзи СРТ Одеса з якісними параметрами та переліком місць поставки, визначеному рішенням Біржі про можливість укладання даного Ф'ючерсного контракту, як літера «А», підлягає виконанню в березні 2018 року.

2.14. Термін виконання - з першого четверга місяця та року виконання Ф'ючерсного контракту, якщо ця дата припадає на Торговельний день, або найближчого наступного за першим четвергом місяця та року виконання Ф'ючерсного контракту Торговельного дня (Дати виконання) до другого Торговельного дня після Дати виконання включно.

2.15. Рішенням Біржі про можливість укладення Ф'ючерсного контракту на Торгах може бути встановлена інша Дата виконання Ф'ючерсного контракту.

2.16. Останнім Торговельним днем, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт, є Дата виконання Ф'ючерсного контракту.

В останній Торгівельний день допускається укладання Ф'ючерсних контрактів лише в разі, якщо їх укладання призводять до зменшення зобов'язань відповідного Учасника торгів.

Рішенням Біржі про можливість укладання Ф'ючерсного контракту на Торгах може бути встановлений інший останній Торговельний день, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт.

Джерело: [9]

2.17. Розмір Початкової маржі за Ф'ючерсним контрактом визначається в українських гривнях за один Ф'ючерсний контракт відповідно до Правил Строкового ринку.

3. Особливі умови подання Заявок для укладення Ф'ючерсного контракту

3.1. Заявка, що містить дату закінчення строку дії Заявки, що припадає на дату Торговельного дня, що є останнім днем укладання вказаного в Заявці Ф'ючерсного контракту, або на дату після такого Торговельного дня, діє до її повного (або часткового) виконання, або до її вилучення, або до закінчення Основної Торговельної сесії в дату, що передує останньому дню укладання цього Ф'ючерсного контракту.

3.2. В останній Торгівельний день, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт Учасники торгів мають право подавати виключно заявки, виконання яких не призводить до збільшення зобов'язань за цим Ф'ючерсним контрактом за певним обліковим регістром.

4. Зобов'язання за Ф'ючерсним контрактом

4.1. Сторони Ф'ючерсного контракту зобов'язані сплачувати один одному грошові кошти (Варіаційну маржу, Підсумкову варіаційну маржу).

4.2. Варіаційна маржа, Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсним контрактом, розраховані за формулами, визначеними Правилами Строкового ринку та цією Зразковою формою, виплачується в українських гривнях та округлюється з точністю до копійок за правилами математичного округлення.

4.3. Підсумкова варіаційна маржа підлягає визначенню за наступними формулами:

$VM_{nc} = (C_{fix} - C_{fut}) \times L \times Rate$, $VM = (C_{fix} - C_{prev}) \times L \times Rate$, де:	
VM_{nc}	Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсним контрактом, за яким розрахунок Варіаційної маржі Біржею ще не проводився;
VM	Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсними контрактами, за яким розрахунок Варіаційної маржі Біржею вже проводився;
C_{fix}	Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту, округлена з точністю до 0.01 долара США за правилами математичного округлення;
C_{prev}	Розрахункова ціна Ф'ючерсного контракту, яка визначена під час попередньої вечірньої Клірингової сесії;
C_{fut}	Ціна укладання Ф'ючерсного контракту, визначена в доларах США;
L	Відношення обсягу Ф'ючерсного контракту до обсягу базового лота (кількість одиниць базового активу, ціна за який виставляється в торговельну систему). Для цього Ф'ючерсного контракту L = 1;
Rate	Оприлюднений Національним банком України середньозважений курс долара США по відношенню до української гривні, розрахований на підставі даних міжбанківського валютного ринку (надалі – МВР) станом на 16-00 в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі. Якщо курс МВР не був оприлюднений в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі, то встановлений Національним банком України офіційний курс долара США на дату розрахунку

Джерело: [9]

	підсумкової варіаційної маржі, приведений до курсу за 1 долар США. Значення курсів округлюються з точністю до 0,0001 гривні за правилами математичного округлення

4.4. Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту використовується в якості Розрахункової ціни Клірингової сесії в передостанній та останній Торгівельний день Ф'ючерсним контрактом та в якості Ціни виконання Ф'ючерсного контракту в дату його виконання.

4.5. Якщо сума Підсумкової варіаційної маржі позитивна, то Продавець Ф'ючерсного контракту зобов'язаний перерахувати суму Підсумкової варіаційної маржі Покупцю Ф'ючерсного контракту.

4.6. Якщо сума Підсумкової варіаційної маржі негативна, то Покупець Ф'ючерсного контракту зобов'язаний перерахувати суму Підсумкової варіаційної маржі Продавцю Ф'ючерсного контракту.

4.7. Часткового виконання зобов'язань за Ф'ючерсними контрактами не допускається.

4.8. У Сторін Ф'ючерсного контракту протягом Терміну виконання виникають зобов'язання, щодо:

- надання на Біржу інформації щодо реквізитів осіб в інтересах яких укладені такі Ф'ючерсні контракти згідно Правил Строкового ринку;
- забезпечення підписання ЕЦП отриманих від Біржі Договорів поставки особами в інтересах яких були укладені Ф'ючерсні контракти на виконання зобов'язань за ними згідно з Правилами Строкового ринку.

4.9. У Учасників біржових торгів на строковому ринку які на Дату виконання мають неприпинені зобов'язання за Ф'ючерсними контрактами, у якості Продавця виникає зобов'язання повідомити про обране місце поставки з переліку, затвердженого рішенням Біржі, обсяги поставки товару на обраному місці поставки та обсяги товару, які вже знаходяться на зерновому складі/елеваторі, у визначеному місці поставки. У разі перевищення граничних обсягів зберігання товарів у вказаному місці поставки Біржа повідомляє Продавця, а Продавець зобов'язаний повідомити про інше місце та обсяги поставки. Така інформація повинна бути надана до 13-00 Дати виконання.

4.10. Для кожного Договору поставки Біржею визначається місце поставки та ціна. Ціна для кожного Договору поставки визначається Біржею в гривнях як Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту за мінусом дисконту (або додаванням премії), встановленої Біржею для обраного місця поставки.

Для визначення ціни кожного Договору поставки використовується оприлюднений Національним банком України середньозважений курс долара США по відношенню до української гривні, розрахований на підставі даних міжбанківського валютного ринку (надалі – МВР) станом на 16-00 в останній Торгівельний день; якщо курс МВР не був оприлюднений в останній Торгівельний день, то використовується встановлений Національним банком України офіційний курс долара США на останній Торгівельний день, приведений до курсу за 1 долар США. Значення курсів округлюються з точністю до 0,0001 гривні за правилами математичного округлення

4.11. Порядок виконання (припинення) зобов'язань за Ф'ючерсним контрактом визначається Правилами Строкового ринку.

Джерело: [9]

5. Відповідальність сторін та порядок розгляду спорів

5.1. Сторони несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за Ф'ючерсним контрактом відповідно до законодавства України та Правил Строкового ринку.

5.2. Порядок розгляду спорів, що виникають під час укладання та виконання Ф'ючерсного контракту, визначений Правилами Строкового ринку.

6. Особливі умови

6.1. Згідно до Правил Строкового ринку, Біржа має право прийняти рішення про зміну умов укладання та умов укладених Ф'ючерсних контрактів. Вказане рішення набирає чинності в порядку, визначеному Правилами Строкового ринку.

6.2. З моменту набрання чинності рішення, прийнятого Біржею відповідно до пункту 6.1. Зразкової форми, умови існуючих зобов'язань за раніше укладеними Ф'ючерсними контрактами вважаються зміненими з врахуванням вказаного рішення.

7. Внесення змін та доповнень до Зразкової форми

7.1. Біржа має право внести зміни та доповнення до цієї Зразкової форми, та зобов'язана зареєструвати такі зміни в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

7.2. Зміни та доповнення до Зразкової форми набирають чинності після реєстрації в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку з моменту вступу в дію Зразкової форми, що містить вказані зміни та доповнення.

7.3. Інформація про вступ в дію Зразкової форми, що містить зміни та доповнення, оприлюднюються шляхом публікації на Сайті Біржі не менш ніж за 1 (один) Торговельний день до вступу її в дію.

7.4. З моменту вступу в дію Зразкової форми, що містить зміни та доповнення, умови існуючих зобов'язань за раніше укладеними Ф'ючерсними контрактами вважаються зміненими з врахуванням таких змін та доповнень.

Джерело: [9]

Додаток 8.36

Приклад ф'ючерсної специфікації на золото ФБ Української біржі

ЗАРЕЄСТРОВАНО
рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

від «20» 07 2015 р. № 35

Голова Комісії

_____ Тевлевський І.

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішенням Біржової ради
ПАТ «Українська біржа»

Протокол № 25 від «01» грудня 2014р.

Голова Біржової ради

_____ І.О. Мазепа

ЗРАЗКОВА ФОРМА
Ф'ЮЧЕРСНОГО КОНТРАКТУ
на ціну однієї тройської унції афінованого золота
(курс ЕМТА)

1.Терміни та визначення

Біржа –	Публічне акціонерне товариство «Українська біржа», яке здійснює організацію торгівлі на строковому ринку, включаючи здійснення клірингу та розрахунків щодо Ф'ючерсних контрактів, які укладаються на ній. Для забезпечення режиму повної анонімності в процесі Торгів і розрахунків, та для зниження ризиків невиконання Ф'ючерсних контрактів Біржа стає покупцем відносно кожного продавця та продавцем відносно кожного покупця за кожним Ф'ючерсним контрактом, що укладається на Торгах.
Зразкова форма –	зразкова форма ф'ючерсного контракту на ціну однієї тройської унції афінованого золота
Фіксинг	ціна однієї тройської унції афінованого золота в зливках, яка фіксується на лондонському ринку готівкового металу за даними "The London Bullion Market Association" (ранковий фіксинг).
Покупець, Продавець –	сторони укладеного Ф'ючерсного контракту.
Правила торгівлі в Секції строкового ринку –	Правила торгівлі в Секції строкового ринку Біржі
Ф'ючерсний контракт –	ф'ючерсний контракт на ціну однієї тройської унції афінованого золота.

Терміни, прямо не вказані в Зразковій формі, розуміються відповідно до Правил торгівлі в Секції строкового ринку та законодавства України.

1

Джерело: [9]

2. Загальні положення

2.1. Ця Зразкова форма є типовими умовами договору відповідно до частини 1 статті 630 Цивільного кодексу України та підлягає оприлюдненню на Сайті Біржі.

2.2. На умовах, визначених Зразковою формою, Ф'ючерсний контракт може бути укладений між Учасником торгів та Біржею виключно на Торгах, що проводяться Біржею, в порядку, встановленому Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

2.3. Адреси, реквізити банківських рахунків Учасника торгів, що уклав Ф'ючерсний контракт, містяться в Переліку учасників біржових торгів, який веде Біржа.

2.4. Ф'ючерсний контракт, що укладається на Торгах, сторонами якого є Учасник торгів та Біржа, підписується Аналогом власноручного підпису відповідно до Угоди про використання аналога власноручного підпису в електронній торговельній системі (ЕТС) ПАТ «Українська біржа».

2.5. Вид Ф'ючерсного контракту, укладеного на умовах, визначених Зразковою формою, є без поставки базового активу (розрахунковим).

2.6. Базовим активом Контракту є ціна афінованого золота в зливках, яка фіксується на лондонському ринку готівкового металу "за даними "The London Bullion Market Association" (ранковий фіксинг).

2.7. Обсяг Ф'ючерсного контракту (Лот) дорівнює ціні за одну тройську унцію афінованого золота.

2.8. Ціна Контракту в ході Торгів при подачі заявки та укладенні Контракту вказується в пунктах за Лот.

2.9. Вартість одного пункта складає 1,00 (один) долар США.

2.10. Мінімальна зміна ціни Контракту в ході Торгів (далі - мінімальний крок ціни) складає 0,1 (одну десяту) пункта.

2.11. Вартість мінімального кроку ціни розраховується в доларах США як добуток мінімального кроку ціни на вартість одного пункту, що складає 0,1 (одну десяту) долара США.

2.12. Ціною виконання Ф'ючерсного контракту є Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту.

2.13. Код (позначення) Ф'ючерсного контракту і короткий код (позначення) Ф'ючерсного контракту встановлюється рішенням Біржі про можливість укладення даного Ф'ючерсного контракту на Торгах. Вказане рішення ухвалюється в порядку, встановленому Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

2.13.1. Код (позначення) Ф'ючерсного контракту формується за наступними правилами:

GOLDU -<місяць виконання>.<рік виконання>.

Місяць та рік виконання вказуються арабськими цифрами та використовуються для визначення Дати виконання Ф'ючерсного контракту.

Приклад Код (позначення) "GOLDU-3.15" означає, що Ф'ючерсний контракт на ціну однієї тройської унції афінованого золота підлягає виконанню в березні 2015 року .

Джерело: [9]

2.13.2. Короткий код (позначення) Ф'ючерсного контракту формується за наступними правилами:

GX<місяць виконання><рік виконання>.

Місяць виконання кодується одним латинським символом таким чином:

Місяць	Код
січень	F
лютий	G
березень	H
квітень	J
травень	K
червень	M

Місяць	Код
липень	N
серпень	Q
вересень	U
жовтень	V
листопад	X
грудень	Z

Рік виконання вказується однією арабською цифрою, що означає останню цифру року виконання Ф'ючерсного контракту.

Приклад. Короткий код (позначення) "GXH5" означає, що Ф'ючерсний контракт на ціну однієї тройської унції афінованого золота підлягає виконанню в березні 2015 року.

2.14. Термін виконання - дата виконання Ф'ючерсного контракту є 15 (п'ятнадцяте) число місяця і року виконання Ф'ючерсного контракту, якщо ця дата припадає на Робочий день, або найближча наступна за 15 (п'ятнадцятим) числом місяця та року виконання Ф'ючерсного контракту дата, що припадає на Робочий день.

2.15. Рішенням Біржі про можливість укладення Ф'ючерсного контракту на Торгах може бути встановлена інша Дата виконання Ф'ючерсного контракту.

2.16. Останнім Торговельним днем, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт, є день, виконання Ф'ючерсного контракту.

Рішенням Біржі про можливість укладання Ф'ючерсного контракту на Торгах може бути встановлений інший останній Торговельний день, в ході якого може бути укладений Ф'ючерсний контракт.

2.17. Розмір Початкової маржі за Ф'ючерсним контрактом визначається в гривнях за один Ф'ючерсний контракт відповідно до Правил торгівлі в Секції строкового ринку.

3. Зобов'язання за Ф'ючерсним контрактом

3.1. Сторони Ф'ючерсного контракту зобов'язані сплачувати один одному грошові кошти (Варіаційну маржу, Підсумкову варіаційну маржу) в сумі, розмір якої залежить від зміни значень базового активу.

3.2. Варіаційна маржа розраховується та сплачується в період з першого дня укладення Контракту до дня виконання Ф'ючерсного контракту включно в порядку визначеному Правилами торгівлі в Секції строкового ринку. Значення Rate приймається рівним оприлюдненому інформаційним агенством Thomson Reuters та асоціацією ЕМТА (надалі – ЕМТА) курсу долара США по відношенню до української гривні в дату розрахунку варіаційної маржі. Якщо курс ЕМТА не був оприлюднений в дату розрахунку варіаційної маржі, то опублікований Національним банком України средньозважний курс долара США по відношенню до української гривні, розрахований на підставі даних міжбанківського валютного ринку (надалі – МБК) станом на 16-00 в дату розрахунку варіаційної маржі. Якщо курси ЕМТА та МБК не були оприлюднені в дату розрахунку варіаційної маржі, то останній оприлюднений Національним

Джерело: [9]

банком України офіційний курс долара США в дату розрахунку варіаційної маржі, приведений до курсу за 1 долар США. Значення курсів округлюються з точністю до 0,0001 гривні за правилами математичного округлення.

3.3. Варіаційна маржа, Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсним контрактом, розраховані за формулами, визначеними Правилами торгівлі в Секції строкового ринку та цією Зразковою формою, виплачується в гривнях та округлюється з точністю до копійок за правилами математичного округлення.

3.4. Зобов'язання зі сплати Варіаційної маржі, Підсумкової варіаційної маржі є Зобов'язанням по розрахунках.

3.5. Підсумкова варіаційна маржа підлягає визначенню за наступними формулами:

$VM_{nc} = (C_{fix} - C_{fut}) \times L \times Rate$, $VM = (C_{fix} - C_{prev}) \times L \times Rate$, де:	
VM_{nc}	Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсним контрактом, за яким розрахунок Варіаційної маржі Біржею ще не проводився;
VM	Підсумкова варіаційна маржа за Ф'ючерсними контрактами, за яким розрахунок Варіаційної маржі Біржею вже проводився;
C_{fix}	Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту, округлена з точністю до 0,01 долара США за правилами математичного округлення;
C_{prev}	Розрахункова ціна Ф'ючерсного контракту, яка визначена підчас попередньої Клірингової сесії;
C_{fut}	Ціна укладання Ф'ючерсного контракту, визначена в доларах США;
L	Відношення обсягу Лота до обсягу базового лота (кількість одиниць базового активу, ціна за який виставляється в торговельну систему). Для цього Контракту L = 1;
Rate	Оприлюднений інформаційним агенством Thomson Reuters та асоціацією ЕМТА (надалі – ЕМТА) курс долара США по відношенню до української гривні в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі. Якщо курс ЕМТА не був оприлюднений в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі, то опублікований Національним банком України средньозважний курс долара США по відношенню до української гривні, розрахований на підставі даних міжбанківського валютного ринку (надалі – МБК) станом на 16-00 в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі. Якщо курси ЕМТА та МБК не були оприлюднені в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі, то останній оприлюднений Національним банком України офіційний курс долара США в дату розрахунку підсумкової варіаційної маржі, приведений до курсу за 1 долар США. Значення курсів округлюються з точністю до 0,0001 гривні за правилами математичного округлення

Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту визначається у такому порядку:

- якщо на Дату виконання Розрахункове значення (п. 3.6 Зразкової форми) виявляється більше суми Розрахункової ціни та Ліміту зміни Розрахункової ціни, встановлених Біржею в порядку, визначеному Правилами торгівлі в секції

Джерело: [9]

строкового ринку за Ф'ючерсними контрактами з цією Датою виконання, то Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту приймається рівною зазначеній сумі Розрахункової ціни та Ліміту зміни Розрахункової ціни;

- якщо на Дату виконання Розрахункове значення (п. 3.6 Зразкової форми) виявляється меншим різниці Розрахункової ціни та Ліміту зміни Розрахункової ціни, встановлених Біржею в порядку, визначеному Правилами торгівлі в секції строкового ринку , за Ф'ючерсними контрактами з цією Датою виконання, то Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту приймається рівною зазначеній різниці Розрахункової ціни та Ліміту зміни Розрахункової ціни;
- в інших випадках Підсумкова ціна Ф'ючерсного контракту приймається рівною Розрахунковому значенню.

3.6. Розрахункове значення визначається у такому порядку:

Cfix = F

де:

Cfix - Розрахункове значення Ф'ючерсного контракту;

F - значення ранкового фіксингу в Дату виконання (опубліковане за офіційними даними "The London Bullion Market Association" в мережі Інтернет за адресою www.lbma.org.uk), визначене в доларах США.

Якщо в дату виконання Ф'ючерсного контракту значення фіксингу не було встановлене, то як значення фіксингу приймається найближче попереднє значення фіксингу на лондонському ринку наявного металу (опубліковане за офіційними даними "The London Bullion Market Association"" в мережі Інтернет за адресою www.lbma.org.uk), визначене в доларах США.

3.7. Якщо сума Підсумкової варіаційної маржі позитивна, то Продавець Ф'ючерсного контракту зобов'язаний перерахувати суму Підсумкової варіаційної маржі Покупцю Ф'ючерсного контракту.

3.8. Якщо сума Підсумкової варіаційної маржі негативна, то Покупець Ф'ючерсного контракту зобов'язаний перерахувати суму Підсумкової варіаційної маржі Продавцю Ф'ючерсного контракту.

3.9. Часткового виконання зобов'язань за Ф'ючерсними контрактами не допускається.

3.10. Порядок виконання (припинення) зобов'язань за Ф'ючерсним контрактом визначається Правилами торгівлі в Секції строкового ринку

4. Відповідальність сторін та порядок розгляду спорів

4.1. Сторони несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за Ф'ючерсним контрактом відповідно до законодавства України та Правил торгівлі в Секції строкового ринку.

4.2. Порядок розгляду спорів, що виникають під час укладання та виконання Ф'ючерсного контракту, визначений Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

5. Особливі умови

5.1. Згідно до Правил торгівлі в Секції строкового ринку, Біржа має право прийняти рішення про зміну умов укладання та умов укладених Ф'ючерсних контрактів.

Джерело: [9]

Вказане рішення набирає чинності в порядку, визначеному Правилами торгівлі в Секції строкового ринку.

5.2. З моменту набрання чинності рішення, прийнятого Біржею відповідно до пункту 5.1. Зразкової форми, умови існуючих зобов'язань за раніше укладеними Ф'ючерсними контрактами вважаються зміненими з врахуванням вказаного рішення.

6. Внесення змін та доповнень до Зразкової форми

6.1. Біржа має право внести зміни та доповнення до цієї Зразкової форми, та зобов'язана погодити ці зміни з Національним банком України та зареєструвати такі зміни в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

6.2. Зміни та доповнення до Зразкової форми набирають чинності після погодження з Національним банком України та реєстрації в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку з моменту вступу в дію Зразкової форми, що містить вказані зміни та доповнення.

6.3. Інформація про вступ в дію Зразкової форми, що містить зміни та доповнення, оприлюднюються шляхом публікації на Сайті Біржі не менш ніж за 1 (один) Торговельний день до вступу її в дію.

6.4. З моменту вступу в дію Зразкової форми, що містить зміни та доповнення, умови існуючих зобов'язань за раніше укладеними Ф'ючерсними контрактами вважаються зміненими з врахуванням таких змін та доповнень.

Джерело: [9]

РОЗДІЛ 9
БІРЖОВИЙ КЛІРИНГ НА ОРГАНІЗОВАНИХ ТОВАРНИХ РИНКАХ

9.1. Поняття біржового клірингу.

9.2. Клірингові палати та їх функції.

9.3. Маржа та її види.

Ключові слова: ***біржова торгівлі, товарні біржі, розрахунки, кліринг, клірингові палати, ф'ючерси, опціони, маржа, початкова маржа, підтримуюча маржа.***

9.1. Поняття біржового клірингу

Суть усіх операцій, що відбуваються на організованому товарному ринку, полягає в швидкій передачі товарних активів, цінних паперів, деривативних контрактів і валюти в ході біржових торгів. Однак головним фактором у цьому процесі є забезпечення безумовного виконання зобов'язань, які засновані на взаємній домовленості між сторонами, що укладають угоди [1-5].

На ранніх етапах розвитку організованого товарного ринку покупці товарів перераховували гроші прямо на рахунки продавців протягом одного-десяти днів на підставі підтверджуючих документів, що мають учасники біржової торгівлі про наявність товарів. Згодом посередниками в цих біржових операціях стали брокери та брокерські контори, які не лише виконували вже укладені угоди, але й брали на себе відповідальність щодо оплати та управління розрахунковими рахунками клієнтів [1-5].

Рис. 9.1. Організаційні складові біржової торгівлі

Джерело: [1-5].

Цей метод, в основному, використовувався для операцій, які були використовуваними в історії перших товарних бірж зі спот- та форвард-контрактами. У зв'язку з повільним розвитком вітчизняного організованого товарного ринку тривалий час на товарних біржах в Україні використовувався той же метод розрахунків. Але, як правило, для того, щоб гарантувати виконання біржових угод, покупець повинен переконатися, що на рахунку є кошти для купівлі товару або гарантія платежу видана банком, оскільки умови повинні бути виконані після проведених на біржах торгів товарними активами [1-5].

Тому більшість національних товарних бірж встановили наступний порядок розрахунків за біржовими угодами [1-5]:

- покупець повинен перерахувати відповідні кошти на рахунок товарної біржі протягом 8-10 робочих днів після здійснення біржових операцій, а саме:

- для операцій з готівкою – 100 % вартості угоди з урахуванням біржової комісії;

- для ф'ючерсних угод – 5-50 % від суми біржових угод, включаючи комісію та маржу.

У випадку фізичних або спотових угод товарна біржа перераховує кошти, які надійшли від покупця на рахунок продавця лише після того, як покупець пред'явить документи про прийняття товарів на біржові склади [1-5].

Рис. 9.2. Організаційні елементи проведення розрахунків за різними біржовими угодами

Джерело: [1-5].

Якщо на товарних біржах відсутня така процедура, кошти перераховуються на рахунок продавця тільки за умов наявності письмових погоджень з боку покупців [1-5].

Для форвардних угод товарні біржі перераховують суми авансів на рахунки, відкриті продавцями упродовж 2 робочих днів, проте після зарахування суми коштів, що надійшла на рахунки товарної біржі. Покупці перераховують решту суми за форвардними угодами на рахунки товарних бірж упродовж 8 робочих днів, проте після підписання актів на приймання-передачу.

Товарна біржа перераховує отримані кошти на рахунки продавців упродовж 2 робочих днів.

Підтвердження угод, укладених на товарних біржах, шляхом проставлення печатки та підпису уповноважених осіб відбувається тільки після зарахування всієї суми на рахунки товарних бірж.

Розмір комісійної винагороди, що стягується товарними біржами як з продавців, так і з покупців, становить близько 0,15 % від сум, укладених біржових угод, при цьому, для кожної зі сторін укладених біржових угод. До суми комісійних винагород включається тарифний збір за здійснення операцій на товарних біржах, який становить 0,05 відсотків від суми біржових угод для наявних біржових учасників [1-5].

Загальна сума, яку покупці перераховують на рахунки товарної біржі від імені продавців, що становить повну вартість біржових угод і додатково 0,15 %. Продавці отримують від товарних бірж суму, яка повинна бути зазначеною в біржових угодах, мінус додаткові 0,15 % [1-5].

Всі біржові платежі можуть здійснюватися через визначені банки, в яких відкриті біржові рахунки клієнтів. В Україні тривалий час та товарних біржах організовувалась форвардна торгівля сільськогосподарською продукцією з метою проведення інтервенційних процесів за участі Аграрної біржі та Аграрного фонду.

Форвардна угода укладалась за фіксованою ціною на основі зарахування авансового платежу в розмірі 50 відсотків від розрахованої повної вартості зерна на момент лише укладання форвардного контракту. Покупець – Аграрний фонд мав оплатити перший платіж на рахунок покупця упродовж трьох днів [1-5].

Остаточний розрахунок з товаровиробником також здійснюється протягом 3 робочих днів після повного укладення контракту на підставі наступних документів [1-5]:

- договору зберігання зерна;

- складських документів на зерно, здане операторам зернового складу;

- акту приймання-передачі всього зерна;

- картки аналізу якості зерна;

- сертифікату відповідності національним стандартам;

- зерна не оплаченого за контрактом;

- податкових накладних на залишок ціни.

Доставка зерна до зерносховищ здійснюється за рахунок товаровиробників.

Існують й інші механізми оплати за форвардними контрактами, особливо для зерна, яке ще перебуває у виробництві. Перший платіж становить 30 відсотків під час укладання угоди, другий платіж – 30 відсотків до збору врожаю, а третій платіж – остаточний платіж після доставки зерна [1-5].

Створення стабільної та безпечної клірингової системи для торгівлі спотовими та ф'ючерсними контрактами на національних біржах значною мірою відповідає сучасним вимогам, забезпечуючи мінімальну гарантію виконання зобов'язань. Однак, при цьому, не враховується позитивний досвід міжнародної біржової торгівлі [1-5].

На етапі, коли торгівля має суто комерційний характер, тобто коли купівля-продаж ґрунтується переважно на реальній потребі в самому товарному активі, виконання угод гарантується через позабіржовий ринок. Передбачається, що члени біржі, які торгують в "біржових ямах" від імені своїх клієнтів, виконують свої зобов'язання за визначеними і укладеними контрактами на товарних біржах, як безпосередні біржові трейдери. Учасник угоди несе повну відповідальність за виконання своїх зобов'язань щодо відкритої біржової угоди. Перевага такого способу розрахунків полягала в тому, що клієнтам не потрібно вносити постійно грошові кошти в якості надання забезпечення біржових угод, необхідних для упевненості щодо виконання на товарних біржах [1-5].

Запровадження такого методу розрахунків могло б відіграти позитивну роль на сучасному етапі розвитку вітчизняного організованого товарного ринку. Це пов'язано з тим, що членами українських товарних бірж, як правило

раніше, були великі комерційні організації з достатніми фінансовими ресурсами, в той час як товаровиробники та споживачі зазвичай мають обмежені фінансові ресурси. Крім того, покладаючи на посередницькі інституції відповідальність за здійснення біржової торгівлі, можна підвищити ліквідність угод, а також розвивати і створювати сучасний організований товарний ринок [1-5].

Після активної ролі в гарантуванні біржової торгівлі самими товарними біржами пізніше прості біржові розрахунки були замінені клірингом і системою клірингових палат. Це було пов'язано з великими змінами на самому організованому товарному ринку та переходом до біржової торгівлі ф'ючерсами та опціонами, і одночасно до збільшення спекулятивної торгівлі [1-5].

На відміну від біржового ринку, система клірингу та розрахунків забезпечувалась спеціалізованою установою – клірингговою палатою. Остання є організованою системою, в якій з усіх учасників біржової торгівлі деривативними контрактами стягуються депозити чи гарантійні внески. У біржовій торгівлі дані депозити називаються маржовими внесками чи маржою [1-5].

Кліринг – це процеси проведення розрахунків за укладеними біржовим угодами під час біржової торгівлі деривативним контрактами на організованих товарних ринках [1-5].

Кліринг – це процедура розрахунків за фінансовими угодами; тобто правильна та своєчасна передача грошових коштів продавцю від покупця. Часто під час клірингу спеціалізована організація діє як посередник і бере на себе роль і покупця, і продавця для узгодження замовлень між сторонами біржових угод [9].

Основними положеннями клірингу є [9]:

- проведення розрахунків між покупцями та продавцями за біржовими угодами;

- наявність спеціалізованої організації, яка часто діє як посередник, відомий як розрахункова палата, і бере на себе роль покупця та продавця для узгодження біржових позицій;

- необхідність узгодження всіх заявок на купівлю та продаж, щоб забезпечити більш стабільне функціонування організованого товарного ринку;

- забезпечення виконання усіх біржових угод через систему гарантування;

- забезпечення постійної перевірки усіх параметрів укладених угод на товарних біржах.

Кліринг необхідний для узгодження всіх заявок на купівлю та продаж біржових активів. Це забезпечує ліквідність біржової торгівлі, оскільки сторони можуть здійснювати перекази клірингової палаті, а не кожній окремій біржовій стороні [1-5].

Розрахунки – це процеси щодо організації виконання зобов'язань, визначених клірингової палатою щодо підтримання гарантій виконання зобов’язань, що часто передбачає передачу прав і обов’язків для учасників біржової торгівлі щодо виплати грошових коштів покупцем продавцю відповідно до встановлених умов контракту. Сучасні системи для проведення біржового клірингу й розрахунків стали ефективними завдяки наступних передумов [1-5]:

- По-перше, наявності достатнього технічного потенціалу для досягнення наступних цілей [1-5]:

- подолання просторових факторів й скорочення періоду передачі інформації;

- обробка великих масивів супутньої інформації;

- швидкі та точні перекази грошових коштів на національному та міжнародному рівнях.

- По-друге, створення спеціалізованих біржових установ для проведення клірингу (клірингові палати, депозитарні фонди та реєстри).

- По-третє, розвиток й постійне вдосконалення біржового механізму клірингу та розрахунків.

До основних функцій та характерних ознак клірингу слід віднести [1-5]:

- забезпечення процесів реєстрації і розрахунків біржових операцій (наприклад, надсилання й отримання торгової інформації, звірка та підтвердження, реєстрація);

- облік зареєстрованих угод (залежно від наявного типу ринку, біржових учасників, умов виконання тощо);

- залік взаємних зобов'язань й платежів учасників біржових торгів;

- надання забезпечення біржових угод (у різних формах);

- організація біржових грошових розрахунків;

- забезпечення поставки біржових активів на основі укладених біржових угод;

Організація клірингу та розрахунків мають базуватись на наступних принципах [1-5]:

- кліринг та розрахунки, як правило, забезпечуються на базі виконання професійної діяльності;

- біржові угоди реєструються на постійній основі в кліринговій системі і лише після того, як вони вже були зафіксовані та визначені брокерами всі деталі;

- сувора програма клірингу та розрахунків у часі. Для кожної операції в процесі клірингу й розрахунків існують чітко визначені часові інтервали, і якщо ці інтервали порушуються, до таких учасників можуть бути застосовані встановлені штрафні санкції;

- забезпечення високого рівня гарантування угод.

Основним суб’єктом, який забезпечує на організованому товарному ринку клірингові розрахунки є клірингова палата.

9.2. Клірингові палати та їх функції

Кліринговий механізм гарантує, що якщо одна сторона біржової угоди не виконує своїх зобов'язань, член клірингової організації бере на себе наявне зобов'язання здійснити ці зобов'язання щодо інших сторін біржових угод.

Створення клірингових організацій зумовлено необхідністю забезпечення фінансової стабільності товарних бірж, захисту інтересів біржових клієнтів й посилення вітчизняного державного контролю за біржовими операціями [1-5].

Клірингові системи включають клірингові палати, членів клірингової палати (клірингові корпорації) та клірингові банки. Членами клірингової палати можуть стати лише члени біржі, які відповідають певним фінансовим вимогам. Ці фінансові вимоги встановлюються кліринговими палатами і вони досить високі. Адже, саме фінансова спроможність членів клірингової палати може гарантувати довіру до наявних клірингових палат [1-5].

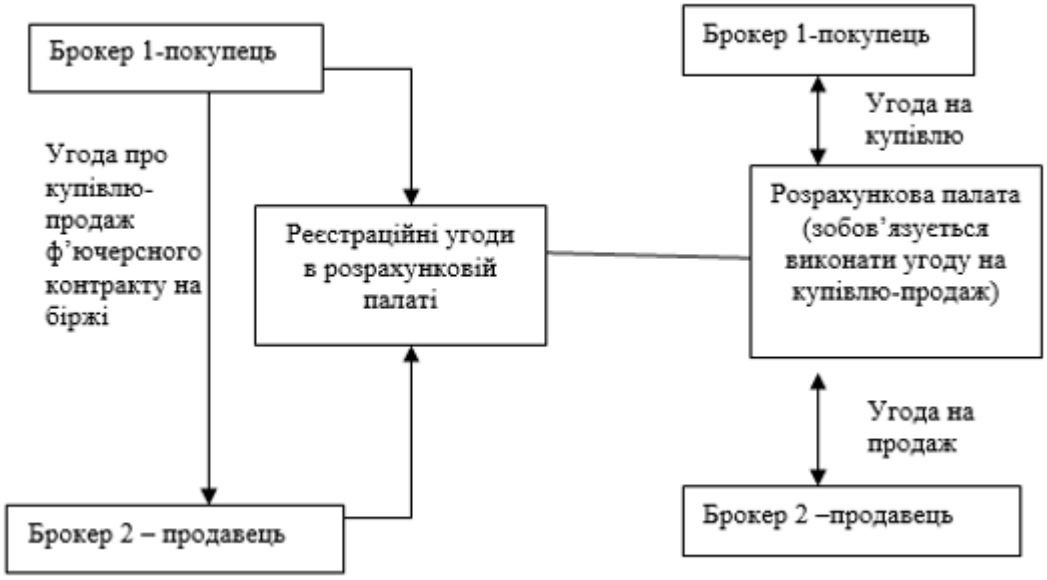

Рис. 9.3. Роль клірингових палат у забезпеченні ефективного функціонування біржових ф'ючерсних ринків

Джерело: [1-5].

Роль клірингових палат для виконання біржових ф'ючерсних контрактів має включати наступні функції [1-5]:

- управління маржинальними рахунками клієнтів, відритими в банках клірингових установ;

- зберігання депонованих коштів на клієнтських рахунках;

- надання резервних коштів для забезпечення ліквідності відкритих позицій;

- гарантування процедури звірки усіх позицій по біржових контрактах.

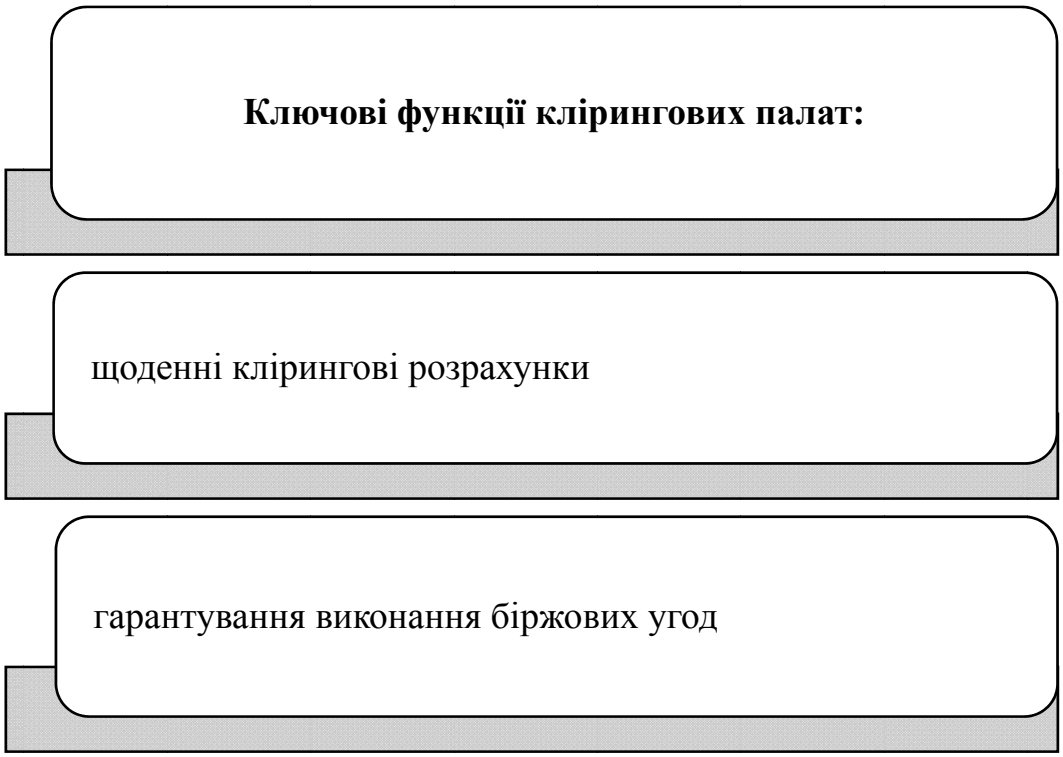

Рис. 9.4. Основні функції клірингових палат на біржових ф'ючерсних ринках

Джерело: [1-5].

Щоденні розрахунки за біржовими угодами здійснюються через клірингові палати, які мають певні обов'язки щодо стану рахунків не тільки своїх клієнтів, але й тих клієнтів, які є брокерами та не є членами клірингової палати, проте підписали з нею угоду про аутсорсингове обслуговування не напряму [1-5].

На міжнародних біржових майданчиках біржова торгівля ф'ючерсами та опціонами можлива лише за наявності професійних учасників. Нині професійна діяльність охоплює товарні біржі, посередників – брокерські контори та клірингові палати.

Клірингові розрахунки є необхідною складовою для гарантування виконання деривативних контрактів.

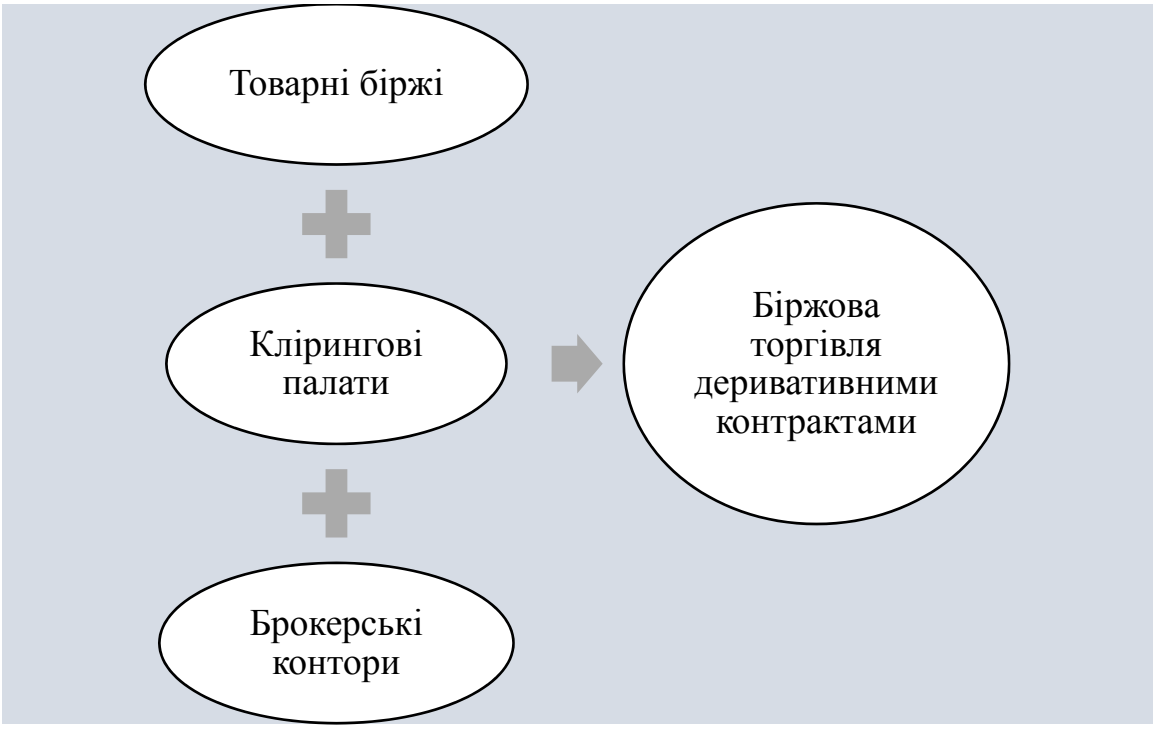

Рис. 9.5. Основні професійні учасники на біржовому ринку деривативних контрактів

Джерело: [1-5].

Структура клірингових організацій може бути різною. Вони можуть функціонувати як частина біржі або як незалежна організація.

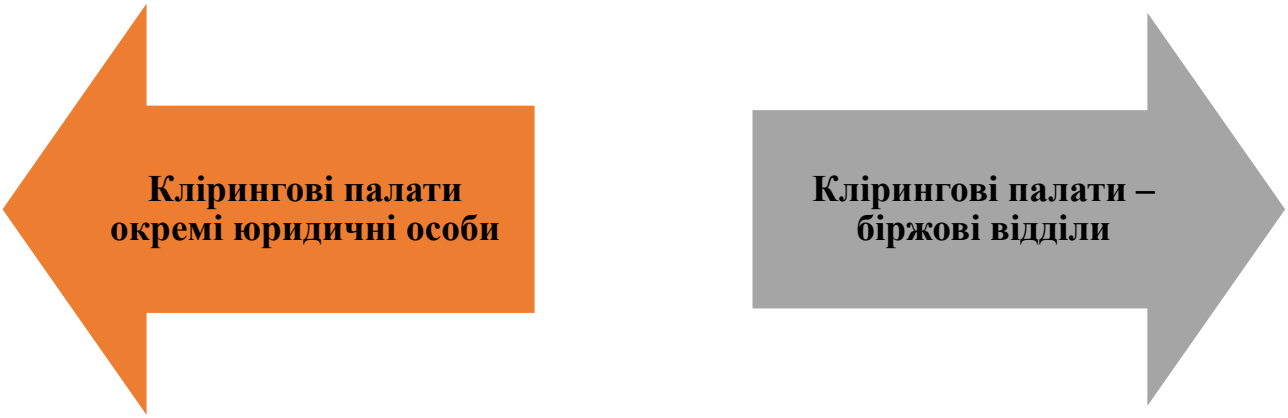

Рис. 9.6. Види організаційної структури клірингових палат

Джерело: [1-5].

Сучасні клірингові палати досить часто організовані у якості незалежних юридичних компаній, що обслуговують декілька бірж одразу і управляються незалежно від бірж, звітуючи перед своєю радою директорів, які часто обираються членами клірингової палати [1-9].

Деякі клірингові палати можуть бути організовані як некомерційні окремі фінансові корпорації, членство в яких обмежується лише афілійованими членами товарної біржі.

Натомість досить багато бірж не обслуговуються у клірингових палатах, а мають власні клірингові відділення.

Членство в клірингових палатах досить привабливе з декількох сторін: по-перше, це маркетинговий хід для багатьох банківських установ, а по-друге, досить прибутково на біржовому ринку деривативних контрактів.

Оскільки всі біржові угоди на організованому товарному ринку повинні проходити кліринг, учасники товарної біржі, які не є членами клірингової палати, повинні здійснювати кліринг через інших учасників – клірингових членів.

Процедура клірингу починається від відкриття позиції на біржах і закінчується закриттям позиції.

Рис. 9.7. Організація проведення клірингових розрахунків

Джерело: [1-5].

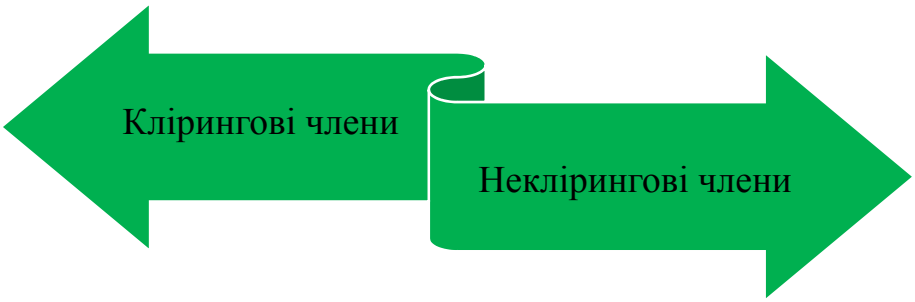

Рис. 9.8. Види брокерських контор за наявністю клірингового членства

Джерело: [1-5].

Прикладом окремої клірингової палати є Міжнародна клірингова палата, яка обслуговує біржі у Великобританії, країнах ЄС та Гонконгу, є незалежною юридичною особою, що належить кільком банкам і не є членом жодної біржі.

Функцію клірингу для ф'ючерсних контрактів на біржах також виконують спеціалізовані клірингові відділи, які входять до складу біржі. На відміну від бірж, членами яких можуть бути тільки юридичні особи, членами клірингових палат можуть бути як фізичні чи юридичні особи, які зобов'язані зареєструвати необхідну кількість клірингових членів або членів біржі. Всі кандидати на членство в кліринговій палаті затверджуються загальними зборами [1-5].

У випадку ф'ючерсів та опціонів клірингові палати виступають посередниками в угодах і двосторонніми контрагентами як для покупців, так і для продавців ф'ючерсів та опціонів. Це схоже на ринки цінних паперів, де фондові біржі дають дозвіл на купівлю й продаж цінних паперів до проведення розрахунків за ними [1-5].

Клірингові палати стягують плату за послуги у вигляді клірингової комісії. Коли клієнт сплачує комісію брокеру – ця клірингова комісія, як правило, включена у загальну брокерську комісію. Ця комісія допомагає централізувати та розраховувати транзакції і сприяє належному виконанню біржових угод [1-5].

Коли клірингова палата стикається з зовнішньою транзакцією, вона дає можливість контрагенту самому залагодити будь-які розбіжності. Якщо сторони можуть вирішити проблему, вони повторно подають транзакцію до клірингової палати для проведення розрахунків. Однак, якщо сторони не можуть домовитися про умови угоди, питання передається до відповідного біржового комітету для арбітражу [1-5].

Нині клірингові палати є електронними біржовими центрами з обслуговування біржовими учасниками. Автоматизована клірингова палата (ACH) – це електронна система переказів коштів між організаціями, які зазвичай називають електронним переказом коштів (EFT). ACH діє як посередник і забезпечує передачу та отримання призначених коштів між клієнтами бірж [1-5].

Рис. 9.9. Власники Американської клірингової палати

Джерело: [1-5].

Електронні клірингові палати використовується для здійснення фінансових розрахунків, а також може використовуватися для переказів коштів між фізичними та юридичними особами та учасниками біржової торгівлі.

Традиційно для проведення транзакцій необхідна інформація про банківські рахунки покупців і продавців біржових угод, включаючи номери рахунків та маршрути переказів.

9.3. Маржа та її види

Важливим елементом клірингових розрахунків є маржа. Маржа використовується як застава для гарантії виконання угод на міжнародних біржових ринках ф'ючерсних і опціонних контрактів.

Маржа – це сума коштів, яку покупець і продавець ф'ючерсного контракту мають постійно вносити на рахунки, щоб гарантувати виконання контрактів. Брокерські контори отримують заставу від своїх клієнтів, які повинні підтримувати певний рівень депозитів, залежно від мінімального рівня, встановленого товарною біржою, що забезпечує організацію біржової торгівлі деривативними контрактами [1-5].

Існує два види маржі для забезпечення торгівлі ф'ючерсними контрактами [1-5]:

- початкова маржа – маржа, що вноситься при відкритті ф'ючерсних позицій;

- варіаційна маржа – переказ коштів після зміни ціни, щоб забезпечити відповідність розміру маржі новій вартості біржового контракту.

Рис. 9.10. Види маржі

Джерело: [1-5].

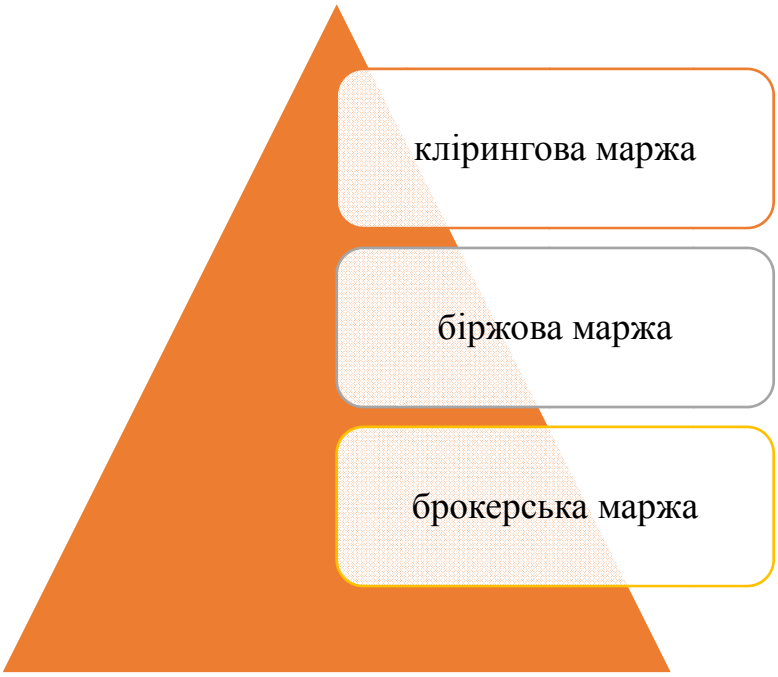

Рис. 9.11. Види маржі за суб'єктами її встановлення

Джерело: [1-5].

Як початкова, так і варіаційна маржа виникають при відкритті позицій у відносинах між біржами та учасниками ф'ючерсів, а також між кліринговими палатами та їхніми кліринговими-членами. Це можна підсумувати наступними твердженнями [1-5]:

- Ф'ючерсні біржі встановлюють вимоги щодо мінімальних розмірів початкової та варіаційної маржі, які члени біржі повинні застосовувати до своїх клієнтів (залежно від того, чи є клієнти членами біржі чи ні). Цей вид маржі іноді умовно називають біржовою маржою.

- Клірингові палати встановлюють свої вимоги до рівня маржі, яку вони повинні тримати від біржових учасників. Зазвичай (але не завжди) вони дорівнюють або є нижчими, ніж ті, що вимагають члени біржі для своїх клієнтів. Цей тип маржі іноді називають кліринговою маржою.

- Брокерські контори також можуть встановлювати розміри маржі. Однак, якщо брокерські контори є членами клірингової організації, маржинальні вимоги біржі застосовуються до їх клієнтів за погодженням з кліринговими палатами. Якщо члени біржі не є членами клірингової палати,

вони повинні бути клієнтами клірингових членів. У цьому випадку вимоги біржі поширюються на клієнтів і до них застосовуються ті ж вимоги, що і до клієнтів самої клірингової палати.

Деякі брокери здійснюють управління ф'ючерсними рахунками клієнтів, але самі не є членами біржі чи кліринговими членами. Ці брокерські контори самі виступають клієнтами клірингових палат.

Оскільки біржі виконують свою діяльність незалежно на біржових ринках, клірингова палата може мати різноманітні механізми переказів маржі для біржової торгівлі. Кожен учасник торгівлі ф'ючерсними контрактами, незалежно від того чи торгує він самостійно, чи через брокера, має спеціальний рахунок на який зараховується сума маржових внесків [1-5].

Сума, яку клієнт повинен внести брокеру при відкритті позиції, називається початковою маржою. Розміщуючи замовлення, клієнт надсилає кошти на маржовий рахунок кліринговій палаті. Це фінансова гарантія (необхідна як від покупця, так і від продавця), яка підтверджує, що зобов'язання за ф'ючерсними контрактами будуть виконані [1-5].

Ф’ючерсні біржі встановлюють для усіх біржових учасників мінімальний рівень маржових внесків в певному розмірі для кожного контракту, залежно від рівня і стабільності біржової ціни.

Початкова маржа, встановлена в грошовому вираженні, зазвичай становить 2-10 відсотків від вартості ф'ючерсних контрактів. Такі маржинальні вимоги змінюються лише у випадку значної зміни котирувальної ціни контрактів. За звичайних обставин початкову маржу можуть збільшувати або зменшувати лише кілька разів на рік, у періоди досить різких коливань цін на біржових майданчиках [1-5].

Крім рівня цін, на маржу також впливають цінові коливання. Зазвичай маржа на біржових товарних ринках становить 2-10 % від суми контрактів. У періоди високої волатильності цін і високого ризику товарні біржі можуть встановлювати ліміти маржових внесків на рівні вище 10 % [1-5].

При встановленні необхідного рівня маржі ф'ючерсні біржі разом з кліринговими палатами перебувають під дією невизначеності. З одного боку, маржа повинна бути достатньо невеликою, щоб підвищити біржову ліквідність та забезпечити більшу кількість учасників, а з іншого боку, маржа має бути й високою, щоб надати фінансову стабільність біржового ринку [1-5].

Важливо розуміти, що маржовий депозит не є вартістю ф'ючерсних угод. Кошти, перераховані клієнтами на спеціальний рахунок, залишаються у власності клієнтів до тих пір, поки вони не будуть втрачені як збиток у результаті невдалих біржових стратегій.

Біржа розраховує також мінімальні вимоги до біржової маржі, і кожна брокерська контора, будучи членом товарних бірж, може встановлювати більш високі вимоги до маржі для своїх клієнтів. Брокерська маржа – це сума депозиту чи початкової маржі, яку брокерська контора вимагає від своїх клієнтів. Брокерська маржа, як правило, вища за мінімальний рівень, встановлений біржою для спекулятивних угод, але конкуренція між брокерськими конторами, як правило, запобігає тому, щоб рівень маржі був набагато вищим за мінімальний. Звичайно, брокерська маржа не може бути нижчою за мінімальний рівень, встановлений біржою для усіх учасників [1-5].

Брокерська маржа може бути збільшена або зменшена брокерськими конторами на будь-яку суму в будь-який час, якщо вона не наближається до мінімального рівня, який розраховує біржа. Таким чином, маржа брокерської контори може бути збільшена, в той час як маржа біржі залишається на тому ж рівні. Коли біржа підвищує рівень своєї маржі, брокерська контора має підвищувати також свою маржу, поки вона не буде на рівні біржової маржі. Однак брокери-дилери, як правило, підвищують свої маржинальні вимоги на ту саму суму, що й біржа, навіть якщо вони вже перевищують мінімальний рівень маржі [1-5].

На рівень маржі брокерських контор можуть впливати й інші фактори. Найпоширенішим з них є наступний контрактний місяць. Брокерські контори

зазвичай змінюють свої початкові рівні маржі, що залежить від часу, який залишився до ліквідації контракту [1-5].

Питання для самоконтролю знань до теми 9:

1. Організаційні складові біржової торгівлі.

2. Порядок розрахунків за біржовими угодами.

3. Організаційні елементи проведення розрахунків за різними біржовими угодами.

4. Розмір комісійної винагороди, що стягується товарними біржами.

5. Поняття розрахунків на біржовому ринку.

6. Кліринг та система розрахунків.

7. Біржовий кліринг та вимоги до нього.

8. Механізми оплати за форвардними контрактами.

9. Механізми оплати за спотовими контрактами.

10. Вимоги до створення стабільної та безпечної клірингової системи.

11. Клірингова палата та вимоги до неї.

12. Економічна сутність клірингу.

13. Вимоги до клірингу на біржовому ринку.

14. Основні положення клірингу.

15. Спосіб проведення розрахунків на біржах.

16. Функції клірингу.

17. Забезпечення процесів реєстрації і розрахунків біржових операцій.

18. Облік зареєстрованих угод.

19. Залік взаємних зобов'язань й платежів учасників біржових торгів.

20. Надання забезпечення біржових угод.

21. Організація біржових грошових розрахунків.

22. Забезпечення поставки біржових активів на основі укладених біржових угод.

23. Принципи клірингу.

24. Клірингoвий механізм.

25. Клірингові члени.

26. Роль клірингових палат у забезпеченні ефективного функціонування біржових ф’ючерсних ринків.

27. Управління маржинальними рахунками клієнтів.

28. Зберігання депонованих коштів на клієнтських рахунках.

29. Надання резервних коштів для забезпечення ліквідності відкритих позицій.

30. Гарантування процедури звірки усіх позицій по біржових контрактах.

31. Щоденні розрахунки за біржовими угодами.

32. Види організаційної структури клірингових палат.

33. Членство в клірингових палатах.

34. Процедура клірингу.

35. Види брокерських контор за наявністю клірингового членства.

36. Міжнародна клірингова палата.

37. Клірингова комісія.

38. Автоматизована клірингова палата.

39. Поняття маржі.

40. Початкова маржа.

41. Підтримуюча маржа.

42. Види маржі за суб’єктами її встановлення.

43. Біржова маржа.

44. Клірингова маржа.

45. Брокерська маржа.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 9:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. пос. К. Аграрна освіта. 2010. 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок. навч. пос. К. Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. пос. К. Компринт, 2017. 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки. навч. пос. К. Компринт. 2019. 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку. навч. пос. К. ФОП Ямчинський. 2020. 642 с.

6. Чиказька група CME. URL: https://www.cmegroup.com.

7. ТОВ ФБ Українська біржа. URL: https://www.ux.ua.

8. ТОВ ТБ Українська енергетична біржа. URL: https://www.ueex.com.ua.

9. What Is Clearing? Definition, How It Works, and Example. URL: https://www.investopedia.com.

10. Capital Markets & Derivative Training video: Futures and Central Clearing – Introduction. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6hAOmoHsF3Y.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 9

Додаток 9.1

Організаційна схема клірингу

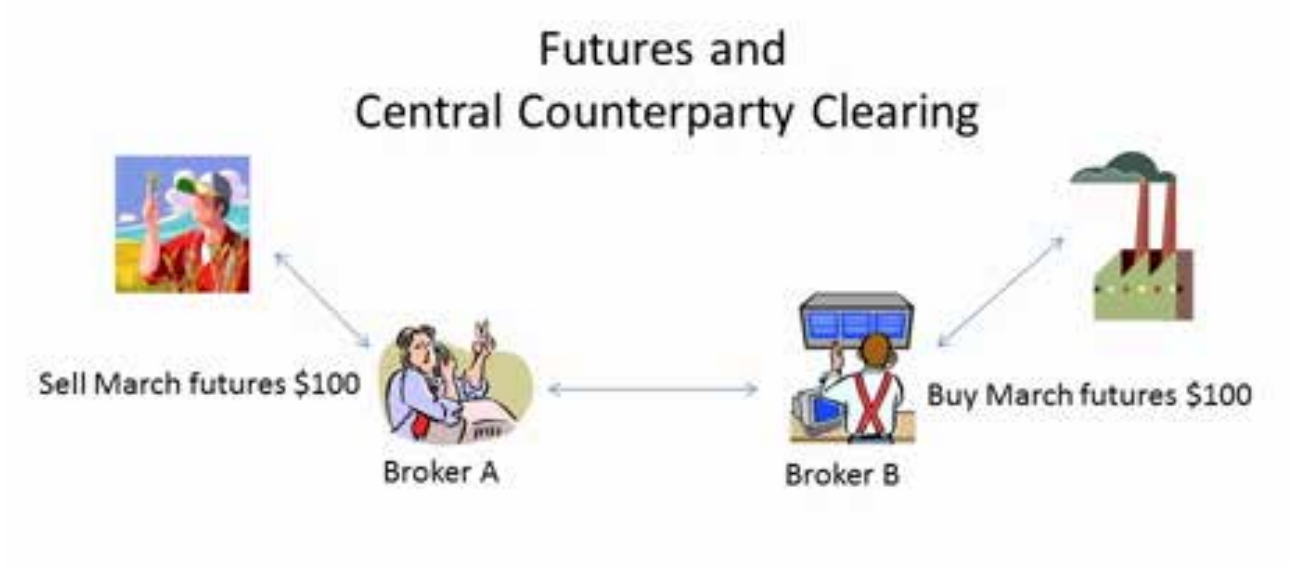

Джерело: [9-10]

Додаток 9.2

Організаційна схема клірингу

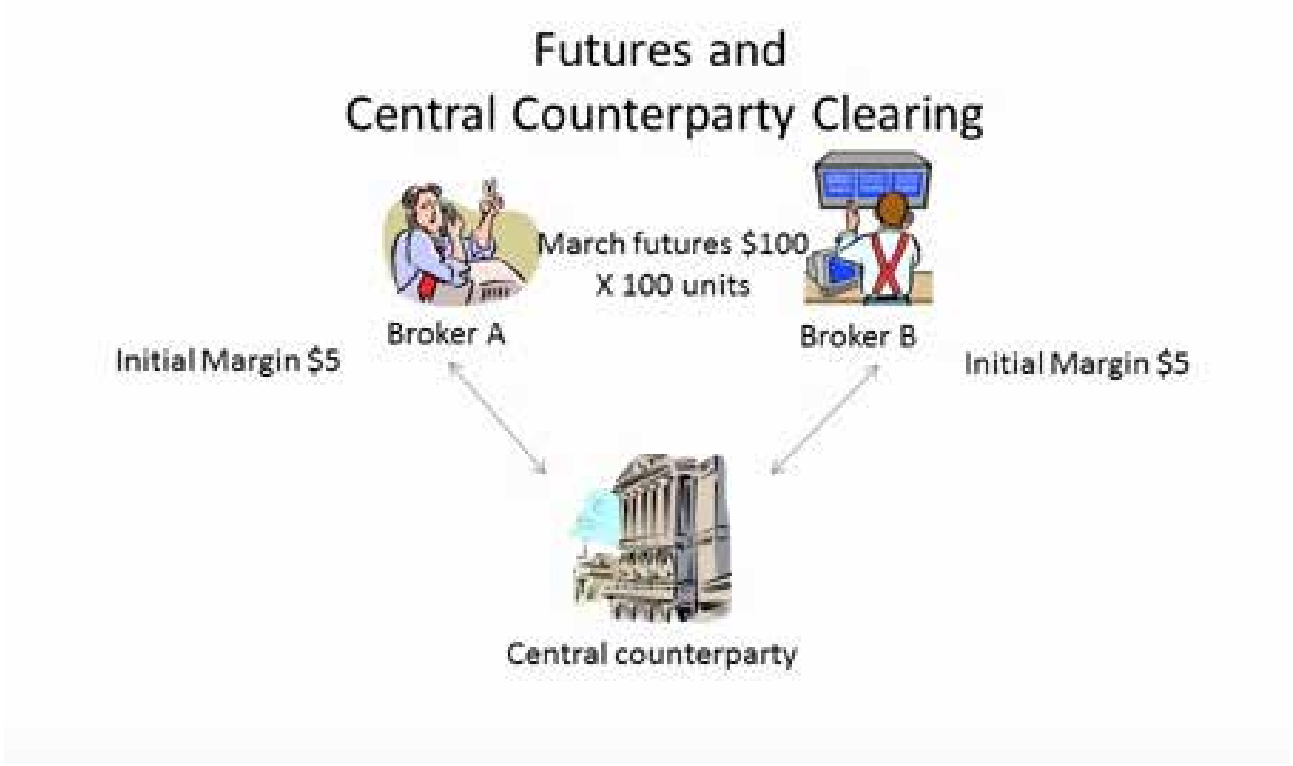

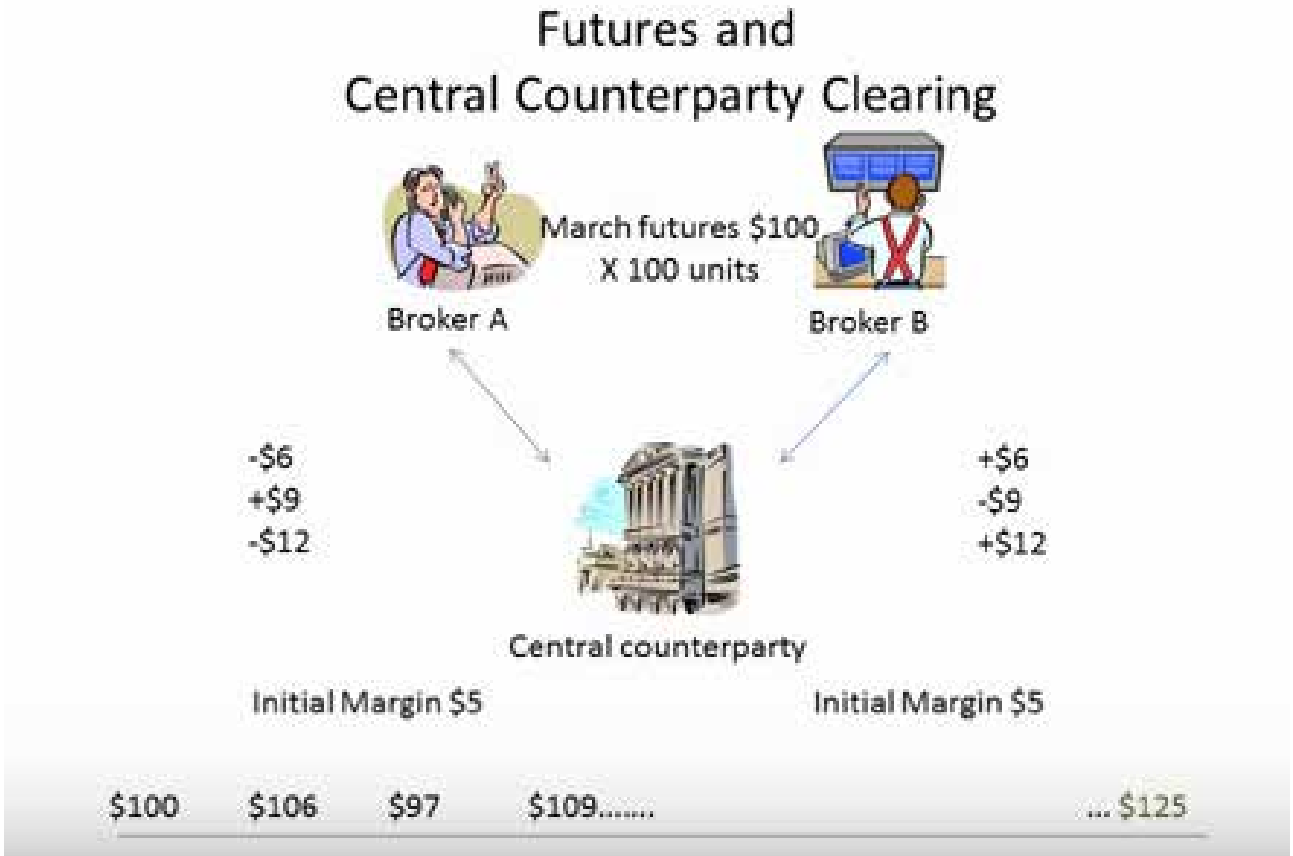

Джерело: [9-10]

Додаток 9.3

Організація клірингових розрахунків на Чиказькій біржі

Chapter 8
Clearing House and Performance Bonds

GENERAL

800. CLEARING HOUSE

The Exchange shall maintain and operate a Clearing House in order to protect market participants and to maintain the integrity of the contracts traded on or processed through the Exchange. Membership in the Clearing House shall be a right and privilege granted by the Board of Directors which may, from time to time, establish such classes of membership in the Clearing House, together with the duties, rights and privileges thereof, as it deems necessary. Whenever these rules create a right in favor of the Clearing House, or impose a liability on the Clearing House, it shall be construed as the right or liability of the Exchange, and shall be enforced by or against the Exchange.

For purposes of these Chapter 8 rules and except as otherwise noted within a particular rule, all references to requirements, conditions or procedures of the Clearing House, shall be deemed to apply to contracts traded on or subject to the rules of an FBOT identified in Rule 8C04; the term "foreign futures" refers to futures and options on futures traded on or subject to the rules of such FBOT; and such FBOT is not a Participating Exchange.

For purposes of these Chapter 8 rules, each of the following constitutes a separate account class: (i) futures positions executed on or subject to the rules of an exchange that is registered with the CFTC as a designated contract market and performance bond amounts or other collateral held in an account consistent with section 4d(a) of the CEA and CFTC Regulations thereunder, along with any swaps or foreign futures positions and performance bond amounts or other collateral for such positions held in such account ("futures account class"); (ii) foreign futures positions and performance bond amounts or other collateral held in an account consistent with the CFTC Part 30 Regulations ("foreign futures account class"); and (iii) swap positions held in an account consistent with the CFTC Part 22 Regulations, along with any futures positions or foreign futures positions and performance bond amounts or other collateral for such positions held in such account ("cleared swaps account class").

Each account class is further divided into a customer class and a proprietary class. The Clearing House will hold customer positions of an FCM Clearing Member (i) in the futures account class, in segregated accounts protected under CFTC Regulation 1.20; (ii) in the foreign futures account class, in accounts protected under CFTC Regulation 30.7 ("secured accounts"); and (iii) in the cleared swaps account class, in cleared swaps customer accounts protected under the CFTC Part 22 Regulations.

801. MANAGEMENT

The Board has governance and oversight responsibility of the safety and efficiency of the Clearing House. With respect to the governance and oversight of the Clearing House, the responsibilities of the Board include approving the appointments of the Global Head of Clearing & Post-Trade Services and Chief Risk Officer of the Clearing House. The Board also has created the Clearing House Oversight Committee, which also has governance and oversight responsibility relating to the Clearing House as set forth in its written Charter. The Global Head of Clearing & Post-Trade Services shall be responsible for the daily operation of the Clearing House and the implementation of the rules applicable to the Clearing House. The Chief Risk Officer shall be responsible for implementing the risk management framework and its procedures, policies and controls and for making appropriate recommendations to the Board, the Clearing House Oversight Committee or relevant risk committees, as applicable, regarding the Clearing House's risk management functions. The Global Head of Clearing & Post-Trade Services and the Chief Risk Officer of the Clearing House may also delegate authority for certain aspects of their responsibilities to staff of the Clearing House. Clearing House staff shall adopt, establish, publish and amend from time to time a Clearing House Manual of Operations ("Manual"). This Manual shall contain, among other things, information and directions for preparing trade data, completing prescribed memoranda and meeting other Clearing House requirements. The Manual and amendments thereto shall constitute part of the

Джерело: [6]

rules of the Exchange.

802. PROTECTION OF CLEARING HOUSE

802.A. Default by Clearing Member or Other Participating Exchanges

The Clearing House shall establish a guaranty fund (the "Base Guaranty Fund") for products other than IRS Products and any positions commingled with IRS Contracts pursuant to Rule 8G831 (such products, the "Base Guaranty Fund Products" and each product, a "Base Guaranty Fund Product Class"). Each clearing member shall contribute to the Base Guaranty Fund in accordance with the requirements of Rule 816. A clearing member's Base Guaranty Fund contribution may be applied by the Clearing House in accordance with this Rule 802 to mitigate a Loss (as defined below) to the Clearing House attributable to any cleared Base Guaranty Fund Product Class regardless of the Base Guaranty Fund Product Classes a clearing member clears. However, in order to accommodate differences in time frames and processes associated with the liquidation of certain Base Guaranty Fund Product Classes, Losses will be allocated among a set of Base Guaranty Fund tranches established to reflect the relative contributions of different product classes to the total Base Guaranty Fund. Notwithstanding this prioritization of the Clearing House's recourse, ultimately the entire Base Guaranty Fund will be available if necessary to satisfy all losses regardless of Base Guaranty Fund Product Class.

1. Default by Clearing Member

If a clearing member of CME, CBOT, NYMEX, COMEX, or an OTC Clearing Member (i) fails promptly to discharge any obligation to the Clearing House or (ii) becomes subject to any bankruptcy, reorganization, arrangement, insolvency, moratorium, or liquidation proceedings, or other similar proceedings under U.S. federal or state bankruptcy laws, any comparable non-U.S. laws, or other applicable law, the Clearing House may declare such clearing member to be in default. The Clearing House will post notice of a default declaration on CME Group Inc.'s public website. For purposes of this Rule 802, each default by a clearing member will be considered a separate default event, provided that if a clearing member has been declared in default, subsequent failures to pay by such defaulting clearing member shall not be considered separate default events unless and until the original default has been fully resolved and such clearing member has been restored to good standing.

2. Defaulting Clearing Member's Collateral

Upon the default of a Base Clearing Member, Base Collateral shall be applied by the Clearing House to discharge any loss to the Clearing House associated with such default (a "Loss"). A Loss shall include, but shall not be limited to, costs associated with the liquidation, transfer and managing of Base Contracts of the defaulted clearing member, hedging costs and other costs incurred by the Clearing House related to managing the risk surrounding the default of the clearing member. The defaulting clearing member shall take no action, including but not limited to, attempting to obtain a court order that would interfere with the ability of the Clearing House to so apply such assets and proceeds.

If the Base Guaranty Fund contribution, performance bond relating to Base Guaranty Fund Products and other assets of a defaulted clearing member available to the Clearing House are insufficient to satisfy all of its obligations to the Clearing House, including all claims against the Clearing House by reason of its substitution for that clearing member pursuant to Rule 804 or Rule 8F05, the Clearing House shall nonetheless pay all such claims, which payments by the Clearing House shall be deemed a Loss to it (hereinafter "Loss") and which shall be a liability of the defaulting clearing member to the Clearing House, which the Clearing House may collect from any other assets of such clearing member or by process of law.

A Loss arising in the defaulted Base Clearing Member's proprietary account class shall be satisfied from the Base Collateral. A Loss resulting from any cleared swaps customer's cleared swap position in a Base Product held in a cleared swaps account shall be satisfied by application of performance bond, excess performance bond, other collateral and settlement variation gains held for the respective cleared swaps customer consistent with Part 22 of the CFTC's regulations (collectively, "Base Swap Customer Collateral"). A Loss resulting from any customer's position in any futures held in a futures segregated account, or any swap position in a Base Product or foreign futures position that is commingled with such futures positions in such segregated account, shall be satisfied by application of performance bond, excess performance bond, other collateral and settlement variation gains held in the Base Clearing

Джерело: [6]

802.D. Utilization of Remaining Base Collateral of Defaulted Clearing Member; Restoration of Funds Following Final Determination of Losses

1. After the default of a Base Clearing Member is finally resolved, excess Base Collateral of the clearing member may be used by the Clearing house for losses to the Clearing House of such clearing member for IRS Products on a pro rata basis based on the amount of any unresolved losses for such product classes.

2. If after the default of a clearing member is finally resolved, the Clearing House determines that collateral of the defaulting clearing member, the CME Contribution, Tranche funds other than the Commingled Tranche, or assessment powers were employed in a manner different from what would have occurred had all assets been secured and liquidated immediately and all Losses finalized simultaneously, then the Clearing House shall make appropriate (i) distributions to the non-defaulting firms whose Base Guaranty Funds were applied or who were assessed and/or (ii) rebalancing allocations among Base Guaranty Fund tranches.

802.E. Rights of Exchange for Recovery of Loss

Losses caused by the default of a Base Clearing Member, Participating Exchange or Partner Clearinghouse are amounts due to the Clearing House from such Base Clearing Member, Participating Exchange or Partner Clearinghouse and shall remain legal obligations thereof notwithstanding the Clearing House's recourse to the loss-mutualization provisions of this Rule 802, and the Clearing House shall take commercially reasonable steps to recover (including claims submitted in an insolvency or resolution proceeding) such amounts. If any portion of these amounts is subsequently recovered by the Exchange, the net amount of such recovery shall be credited to non-defaulted Base Clearing Members (whether or not they are still clearing members at the time of recovery) in the following order on a pro rata basis based on (1) the amount of their (and their customers', if applicable) voluntary contributions with respect to such default, (2) the amount of their (and their customers', if applicable) Aggregate Base Gains Haircuts with respect to such default, (3) the amount of their Base Assessments utilized by the Clearing House with respect to such default, and (4) the amount of their guaranty fund contribution utilized by the Clearing House with respect to such default, each in the order listed, and then to the Exchange for the amount of the CME Contribution utilized by the Clearing House with respect to such default.

802.F. Guaranty Fund Contributions to be Restored

In the event it shall become necessary to apply all or part of the Base Guaranty Fund contributions to meet obligations to the Clearing House pursuant to this Rule 802, clearing members shall restore their contribution to the Base Guaranty Fund to previously required level prior to the close of business on the next banking day.

802.G. Default Management Across Account Classes

The procedures set forth in 802.A and 802.B shall be conducted separately by the Clearing House with respect to open positions and associated performance bond contributions for different account classes **(futures, foreign futures and cleared swaps)**. Upon a default, the Clearing House may, in accordance with applicable law, act immediately to attempt to transfer to alternate clearing members part or all customer positions and associated collateral with respect to any customer account class in which there is no default on payment obligations or shortfall in required collateral, and in such cases the Clearing House shall not apply segregated customer collateral to any payment obligations or Losses arising from a default in any proprietary account or a different customer account class.

1. If a default occurs in a customer futures account, the Clearing House has the right to liquidate and apply toward the default all open positions and customer performance bond deposits in the futures account class of the defaulting clearing member. Accordingly, positions and performance bonds deposited by customers not causing the default are at risk if there is a default in the futures account class of their clearing member. If the Clearing House liquidates positions and/or collateral in the futures account class, any collateral remaining after application to Losses in respect of such account class shall be reserved to the futures account class in order to satisfy the claims of non-defaulting customers in accordance with applicable law. **If the Clearing House liquidates positions and/or collateral in the foreign futures account class, any collateral remaining after application to Losses in respect of such account class shall be reserved to the foreign futures account class in order to satisfy the claims of non-defaulting customers in accordance with applicable law.**

Джерело: [6]

daily settlement price for the product on the last day of trading. For such products, if a final settlement price is unable to be determined or if the applicable procedures result in a clearly aberrant final settlement price inconsistent with market value and alternative settlement procedures are not otherwise specified in the relevant product chapter, then the Chief Executive Officer or Chief Operating Officer, or their delegate, may establish a final settlement price that reflects the true market value at the time of final settlement.

A payment in settlement of a delivery obligation (physical or cash settled) shall not be adjusted after ten business days for any reason, including, without limitation, a calculation error or erroneous and/or incomplete input.

813. DAILY SETTLEMENT PRICE

Daily settlement prices shall be determined each business day for each product pursuant to one or more of the procedures set forth below. The settlement price shall be a price consistent with the minimum tick increment for the product; if the calculated settlement price is not a standard tick increment, the calculated settlement price will be rounded either to the nearest tick or to the tick closer to the previous day's settlement price. The procedure used to determine the settlement price of a product will depend on the product group, level of activity and liquidity during the defined settlement period, and the trading venue(s) used to derive the settlement. To the extent that any members participate in the creation of settlement prices, they agree to assign and transfer to the Exchange any and all right, title and interest in and to the settlement prices, including, but not limited to, all copyright in the settlement prices.

1. [Reserved]

2. Volume-Weighted Average Price (VWAP) of the Settlement Period: In products that use this procedure, all outright trades that occur during the defined settlement period are utilized to calculate the VWAP for specified contract months and the VWAP will be the settlement price. If the open outcry venue is used to determine the settlement price, the VWAP may be estimated. The calculated or estimated VWAP of relevant spread trades that occur during the settlement period may be used to determine the settlement price of deferred or less actively traded contract months in products that use this procedure.

3. Bid/Ask Midpoint at the Settlement or during the Settlement Period: In products that use this procedure, the midpoint of the bid/ask at the defined settlement time or during the defined settlement period will be the settlement price.

4. Option Settlements: Option settlements are derived from available market information including, but not limited to, outright trades, bids or offers during the settlement period, relevant spread trades, bids or offers during the settlement period, the settlement price of the underlying future and relevant relationships based on option pricing theory using option pricing models employed by the Exchange.

5. For all contract months not determined by one of the methods set forth above or pursuant to Section 6 below, relevant spread relationships between contract months will be used to derive the settlement.

6. In the event the Exchange determines that the settlement price derived by one of the methods set forth above is not an accurate representation of the relevant market, the Exchange may determine the settlement price based on other market prices, including settlement prices for similar contracts trading on other exchanges.

7. For all products that are settled with the delivery of, or by reference to, the same underlying instrument but which are offered in alternative contract sizes (mini or micro), a single settlement price will be applicable to all such contracts, with necessary adjustments made to round to the nearest tradable price increment eligible in all such contracts.

8. For contracts cleared through ClearPort Clearing that are not otherwise settled by one of the methods set forth above, staff shall determine settlement prices for such contracts based upon a consideration of relevant market data, including, but not limited to, trading activity in relevant OTC products, pricing data obtained from OTC market participants, the settlement prices of related products and any other pricing data from sources deemed reliable by Staff.

9. Notwithstanding the above, if a settlement price in any product, as derived by the normal methodology used for that product, is inconsistent with trades, bids or offers in other months/strikes during the settlement period, or other relevant market information, or if there is no relevant market activity, an Exchange official may establish a settlement price that best

Джерело: [6]

reflects the true market valuation at the settlement time or during the defined settlement period.

10. For products cleared by the Clearing House on behalf of another entity, the settlement price shall be determined according to the rules of such entity.

11. Notwithstanding the above, in the case of inaccuracy or unavailability of a settlement price, or if a settlement price creates risk management concerns for the Clearing House, the Clearing House reserves the right to calculate settlement variation using an alternate price determined by the Clearing House.

814. SETTLEMENTS, SETTLEMENT VARIATION PAYMENTS, AND OPTION VALUE

When a clearing member or its customer is long or short any amount of any Commodity for a settlement cycle, as indicated by Clearing House records, settlement for any outstanding exposure shall be made with the Clearing House. A settlement cycle shall be conducted at least once each Business Day at such times as the Clearing House shall determine. The Clearing House may establish different settlement cycles for different contracts. For purposes of this Rule 814, "outstanding exposure" shall mean the obligations to pay, as applicable, any settlement variation payment and any other payments due in respect of a Commodity (including price alignment amount, coupon payments, option premiums and upfront fees and, for the avoidance of doubt, excluding any posting of performance bond).

Each clearing member for its proprietary and customer positions shall pay to, or collect from, the Clearing House any loss or profit for non-option Commodities as a settlement variation payment, as the case may be, represented by the difference between (x) the settlement price of the Commodity for such settlement cycle and (y) the settlement price of the Commodity for the prior settlement cycle (or, for the first settlement cycle after the purchase/sale of such Commodity, the price at which the Commodity was purchased or sold).

Except as otherwise specifically provided for in the contract chapters, for Commodities that are options, the Clearing House will determine option value for each option and the net option value of each portfolio. For a settlement cycle, (i) if the net option value of the portfolio is positive, such amount may be used to satisfy performance bond requirements for the portfolio, (ii) if the net option value of a portfolio is negative, such amount will increase the performance bond requirements for the portfolio.

All payments in satisfaction of outstanding exposures must be paid in cash or any other form of payment approved by the Clearing House Risk Committee; shall be settlement (within the meaning of CFTC Rule 39.14); and shall be final, irrevocable and unconditional no later than when the correct Clearing House bank account at the relevant settlement bank is debited or credited with the payment. Payments in satisfaction of outstanding exposures shall not constitute "property, cash, securities or collateral deposited with the Clearing House" for purposes of Rules 819 and 8F008 but, where such payments are retained by the Clearing House at the instruction of the Clearing Member, such payments shall be deemed to be property held by the Clearing House within the meaning of Section 761(10) of the US Bankruptcy Code.

For each of the Clearing House's classes of clearing (i.e., Base Guaranty Fund Products and IRS Products), once all payments in satisfaction of outstanding exposure between a clearing member and the Clearing House for a settlement cycle are final for any of the clearing member's house account, its customer segregated account, its customer secured account or its cleared swaps customer account, the outstanding exposure between the clearing member and the Clearing House for all Commodities in such class of clearing in the respective account subject to that settlement cycle shall be settled, and the fair value of each such Commodity shall then be reset to zero.

Notwithstanding the foregoing, the Clearing House shall not be required to pay any profit to a Participating Clearing Member in the event that such member or its Cross-Margining Affiliate fails to make any required settlement for that settlement cycle with a Cross-Margining Clearing Organization.

If the market conditions or price fluctuations are such that the Clearing House deems it necessary, it may call upon the clearing members, which in its opinion are affected, to pay funds to the Clearing House by such time and in such amount as specified by the Clearing House to meet such settlements as the Clearing House estimates may be necessary. The Clearing House may pay out funds to those clearing members that, in the opinion of the

Джерело: [6]

6. All transfers shall be reported to the Clearing House in a form acceptable to the Exchange for the type of transactions involved. The proper indicator must be included in the transfer such that the transactions, including the transaction(s) to reverse an error, clear as transfers. The clearing member(s) involved shall maintain a full and complete record of all transactions together with all pertinent memoranda.

7. Any authority granted to the Global Head of Clearing & Post-Trade Services or the Chief Compliance Officer of the Clearing House, or their respective designees, set forth in Section A. will not extend to security-based swap products cleared by the Clearing House.

853.B. Transfers of Customer Accounts

Subject to the limitations of Rule 853.A, after receipt of a signed instruction from a Clearing Member (the "Carrying Clearing Member") to transfer all or a portion of a customer account to another Clearing Member (the "Receiving Clearing Member"), and provided that such instruction contains the customer's name and account number (and, if the transfer is not of the entire account, a description of which portion is to be transferred), and provided that the Receiving Clearing Member agrees to accept the account, the Exchange shall promptly transfer the account (or the relevant portion thereof), without requiring any close-out or rebooking of positions in connection with the transfer, provided that:

1. The transferred positions will satisfy Exchange performance bond requirements at the Receiving Clearing Member; and

2. Any remaining positions in the customer account at the Carrying Clearing Member will satisfy Exchange performance bond requirements.

854. CONCURRENT LONG AND SHORT POSITIONS

Set forth below are the procedures that must be followed for concurrent long and short positions and hold-open accounts.

A. Concurrent long and short positions in the same commodity and month may be held by a clearing member at the direction of a customer or on behalf of an omnibus account; however it shall be the duty of the clearing member to ascertain whether such positions are intended for offset or to be held open prior to final transmission of position data to the Clearing House.

B. Concurrent long and short positions in physically delivered contracts subject to spot month position limits that are held by the same owner during the time that spot month position limits are in effect must be offset by transactions executed in the market, by allowable privately negotiated transactions, or fulfilled through the normal delivery process, provided however that trades may be offset via netting, transfer or position adjustment to correct a bona fide clerical or operational error on the day the error is identified and the quantity of the offset does not represent more than two percent of the reported open interest in the affected futures contract month.

Permissible Exceptions

Notwithstanding the foregoing:

1. Trades may be transferred for offset if the trade date of the position being transferred is the same as the transfer date;
2. An account that becomes concurrently long and short as a result of a futures position that results from an option assignment will be allowed one business day to net such positions; or,
3. Where the Chief Regulatory Officer or his designee determines, in their respective sole discretion, that permitting an offset via netting, transfer or position adjustment in excess of two percent of the reported open interest will not adversely impact either the affected market or any persons holding open positions in the affected market.

C. Clearing members which, pursuant to this rule, carry concurrent long and short positions, must report to the Exchange both sides as open positions. When either side or both sides are reduced, the open positions as reported to the Exchange must be reduced accordingly, and, pursuant to Rule 806, may not subsequently be re-opened at the Exchange.

D. The Exchange takes no position regarding the internal bookkeeping procedures of its clearing members which, for the convenience of a customer, may "hold open" a position only on their books. However, the clearing member must accurately report to the Exchange and the Clearing House, as appropriate, large trader positions, long positions eligible for delivery

Джерело: [6]

м

and open interest.

E. Violations of this Rule may result in summary sanctions in accordance with the provisions of Rule 512 or the matter may be referred to the Chief Regulatory Officer for the consideration of charges.

855. OFFSETTING POSITIONS FOR DIFFERENT-SIZED CONTRACTS[1]

With the consent of the account controller, a clearing member may offset long futures positions against short futures positions, or short futures positions against long futures positions, held in the same account in the ratios set forth in the Contracts Eligible for Offset Table ("Table") at the end of Chapter 8.

With the consent of the account controller, a clearing member may offset long options on futures positions against short options on futures positions, or short options on futures positions against long options on futures positions, held in the same account in the ratios set forth in the Table, provided that the options to be netted have European exercise, the same expiration date, and the same exercise price.

The clearing member shall notify the Clearing House of offsetting positions by submitting reports to the Clearing House in such form and manner as the Clearing House shall specify. The positions shall be offset at the previous day's settlement price for futures and at a price of zero for options.

The positions being offset shall be transferred to a holding account at the Clearing House. Offsetting positions in the same contract and contract month held in the holding account shall be netted, thus reducing the number of open positions in such contract.

856. NORMALIZATION OF OTC FX SPOT, FORWARD, SWAP AND OPTIONS TRANSACTIONS FOR CLEARING[2]

For over-the-counter (OTC) foreign exchange (FX) transactions submitted for clearing and any non-standard specification of the transaction as defined by the price format shall be normalized by CME Group Clearing to standard or normal specifications by the following "normalization process."

Instrument: Currency 1/Currency 2 (CCY1/CCY2)

Generically, for spot and forward OTC FX transactions…

Standard or Normal: Buy (B)/Sell (S) CCY1 notional amount at CCY2 per CCY1 rate.

Non-standard or Non-normal: B/S CCY2 notional amount at CCY2 per CCY1 rate.

To normalize:

1. Convert B to S, or S to B
2. Convert CCY2 notional to CCY1: CCY2 amount divided by CCY2 per CCY1 rate to obtain CCY1 amount.

For example, for Instrument: EUR/USD …

Standard: EUR/USD- Quote USD per EUR; notional amount in EUR

Trade comes in as SELL €15 million at 1.350000 USD per EUR →BUY $20,250,000 (€15 million x 1.350000 USD/EUR)

Non-standard: EUR/USD- Notional amount in USD, but quote still in USD per EUR.

Trade comes in as buy $20 million at 1.350000 USD per EUR →SELL €14,814,814.81 ($20 million / 1.350000 USD/EUR).

To normalize the non-standard EUR/USD transaction, CME Clearing shall:

3. Convert Buy to Sell, or Sell to Buy
4. Convert USD notional to EUR: USD amount divided by USD per EUR rate.

Example: The trade "BUY $20 million at 1.350000 ⇨SELL €14,814,814.81 ($20/1.350000) at 1.350000 USD per EUR" shall be normalized and held in CME Clearing as:

The trade "SELL €14,814,814.81 ($20/1.350000) at 1.350000 USD per EUR⇨ BUY $20 million at 1.350000."

[1] Revised September 2008; March 2009; September 2010; December 2010; January 2013; December 2016; April 2019.
[2] Adopted April 2011.

Джерело: [6]

For swap OTC FX transactions, …

Standard or Normal: Leg 1 B/S CCY1 notional amount at $CCY2_t$ per CCY1 rate.
Leg 2 S/B CCY1 notional amount at $CCY2_{t+n}$ per CCY1 rate.

Non-standard or Non-normal:
Leg 1 B/S CCY2 notional amount at $CCY2_t$ per CCY1 rate.
Leg 2 S/B CCY2 notional amount at $CCY2_{t+n}$ per CCY1 rate.

To normalize:

1. Convert B to S, or S to B
2. Convert CCY2 notional to CCY1: CCY2 amount divided by CCY2 per CCY1 rate to obtain CCY1 amount.

For example, for instrument: EUR/USD…

Standard: Leg 1 EUR/USD- Quote USD per EUR; notional amount in EUR
Leg 2 EUR/USD- Quote USD per EUR; notional amount in EUR
Trade comes in as "Leg 1 BUY €20 million at 1.305000 ⇨SELL $26,100,000 ($20 million x 1.305000) at 1.305000 USD per EUR; Leg 2 SELL €20 million at 1.315000 USD per EUR (1.3050 + 0.0100 swap points)"

Non-Standard: Leg 1 EUR/USD- Notional amount in USD, but quote still in USD per EUR.
Leg 2 EUR/USD- Notional amount in USD, but quote still in USD per EUR.
Trade comes in as "Leg 1 SELL $26.1 million at 1.305000 ⇨BUY €20 million ($26.1 million / 1.305000) at 1.305000 USD per EUR; Leg 2 BUY $26.3 million at 1.315000 USD per EUR (1.3050 + 0.0100 swap points)."

To normalize the non-standard EUR/USD transaction, CME Clearing shall:

3. Convert Buy to Sell, or Sell to Buy
4. Convert USD notional to EUR: USD amount divided by USD per EUR rate.

Example: The trade "Leg 1 SELL $26.1 million at 1.305000 ⇨BUY €20 million ($26.1 million / 1.305000) at 1.305000 USD per EUR; Leg 2 BUY $26.3 million at 1.315000 USD per EUR (1.3050 + 0.0100 swap points)" shall be normalized and held in CME Clearing as:

The trade "Leg 1 BUY €20 million at 1.305000 ⇨SELL $26,100,000 ($20 million x 1.305000) at 1.305000 USD per EUR; Leg 2 SELL €20 million at 1.315000 USD per EUR (1.3050 + 0.0100 swap points)"

For option OTC FX transactions, …

Standard or Normal: B/S CCY1/CCY2 CALL (PUT) at STRIKE PRICE in units of CCY2 per CCY1 for a notional amount of CCY1 for a premium in CCY2 (CCY1 amount x premium price in CCY2 per CCY1, that is, CCY2 pips) or % of CCY1 (CCY1 premium / CCY1 notional amount).

Non-standard or Non-normal: B/S CCY1/CCY2 CALL (PUT) at STRIKE PRICE in units of CCY2 per CCY1 for a notional amount of CCY2 for a premium in CCY1 (CCY2 amount / premium price in CCY2 per CCY1, that is, CCY1 pips) or % of CCY2 (CCY2 premium / CCY2 notional amount).

To normalize:

1. Retain B/S direction
2. Convert CCY2 Put to CCY1 Call, CCY2 Call to CCY1 Put
3. Convert CCY2 notional to CCY1: CCY2 amount divided by Strike Price expressed in CCY2 per CCY1.
4. Process original premium amount and currency.

Джерело: [6]

5. Take premium amount and divide by CCY1 notional to express price in CCY1 terms for reference purposes.

For example, for Instrument: EUR/USD …

Standard: EUR/USD- Quote USD per EUR; notional amount in EUR, premium in either % of EUR notional (EUR premium) or USD pips (USD premium).

Trade comes in as BUY EUR/USD PUT at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of €20 million with premium of $100,000 (€20 million x option price of 0.0050 USD per EUR, that is, USD pips) or 1.0% of €20 million (€200,000 premium / €20 million) → SELL EUR/USD PUT at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of €20 million with premium of $100,000 (€20 million x option price of 0.0050 USD per EUR, that is, USD pips) or 1.0% of €20 million (€200,000 premium / €20 million).

Non-standard: EUR/USD- Notional amount in USD, but quote still in USD per EUR, premium in either % of USD notional (USD premium) or EUR pips (EUR premium).

Trade comes in as BUY EUR/USD PUT at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of $20 million with premium of €170,100 ($20 million x option price of 0.008505 EUR per USD, that is, EUR pips) or 1.0% of $20 million ($200,000 premium / $20 million) → SELL EUR/USD PUT at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of $20 million with premium of €170,100 ($20 million x option price of 0.008505 USD per EUR, that is, EUR pips) or 1.0% of $20 million ($200,000 premium / $20 million).

To normalize the non-standard EUR/USD transaction, CME Clearing shall:

6. Retain B/S direction
7. Convert USD Put to EUR Call, USD Call to EUR Put
8. Convert USD notional to EUR: USD amount divided by Strike Price expressed in USD per EUR.
9. Process original premium amount and currency.

a. Take premium amount and divide by EUR notional to express price in EUR terms for reference purposes.

Example: Trade comes in as BUY EUR/USD PUT at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of $20 million with premium of €170,100 ($20 million x option price of 0.008505 EUR per USD, that is, EUR pips) or 1.0% of $20 million ($200,000 premium / $20 million) → SELL EUR/USD PUT at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of $20 million with premium of €170,100 ($20 million x option price of 0.008505 USD per EUR, that is, EUR pips) or 1.0% of $20 million ($200,000 premium / $20 million) shall be normalized and held in CME Clearing as:
BUY EUR/USD CALL at 1.350000 USD per EUR for a notional amount of €14,814,814.81 ($20 million/1.350000 USD per EUR) with a premium of €170,100 ($20 million x option price of 0.008505 EUR per USD, that is, EUR pips) or 1.148% of €14,814,814.81 (€170,100 / €14,814,814.81).

857. POST-TRADE MULTILATERAL COMPRESSION

The Clearing House may from time to time and in its absolute and sole discretion provide a multilateral compression service under which eligible Exchange futures and options contracts cleared through the Clearing House may be offset (closed-out) and, where relevant, replaced with new Exchange futures and options contracts cleared through the Clearing House.

With the consent of the account controller, a Clearing Member, account controller or person duly authorized by the Clearing Member or account controller may submit a list of positions in eligible contracts which remain open at the Clearing House pursuant to Rule 805 and that the account controller wishes to offset (close-out) and replace with new contracts via the multilateral compression service in accordance with this Rule.

Джерело: [6]

РОЗДІЛ 10
ХЕДЖУВАННЯ ТА СПЕКУЛЯЦІЯ

10.1. Економічна сутність хеджування, його переваги та недоліки.

10.2. Види хеджування на організованих товарних ринках.

10.3. Спекуляція у забезпеченні ліквідності організованих товарних ринків.

<u>Ключові слова:</u> ризики, управління ризиками, біржова торгівля, біржі, хеджування, хеджувальні стратегії, довге хеджування, коротке хеджування, базис.

10.1. Економічна сутність хеджування, його переваги та недоліки

Ринковий механізм сьогодні характеризується нестабільними цінами та невизначеністю через багато ризиків на глобальних товарних і фінансових ринках. Щоб мінімізувати ризик коливань цін та спрогнозувати міжнародні баланси товарів, що підлягають майбутній реалізації, багато підприємців звертаються до біржової торгівлі ф'ючерсними та опціонними контрактами з метою управління або мінімізації цих ризиків [1-5].

Механізм, який гарантує управління ціновими ризиками при біржовій торгівлі ф'ючерсними контрактами називається хеджуванням.

Хеджування засноване на припущенні, що зі зміною цінової динаміки на реальному ринку товарних активів ціни ф'ючерсних контрактів на ці товарні активи також змінюється [1-5].

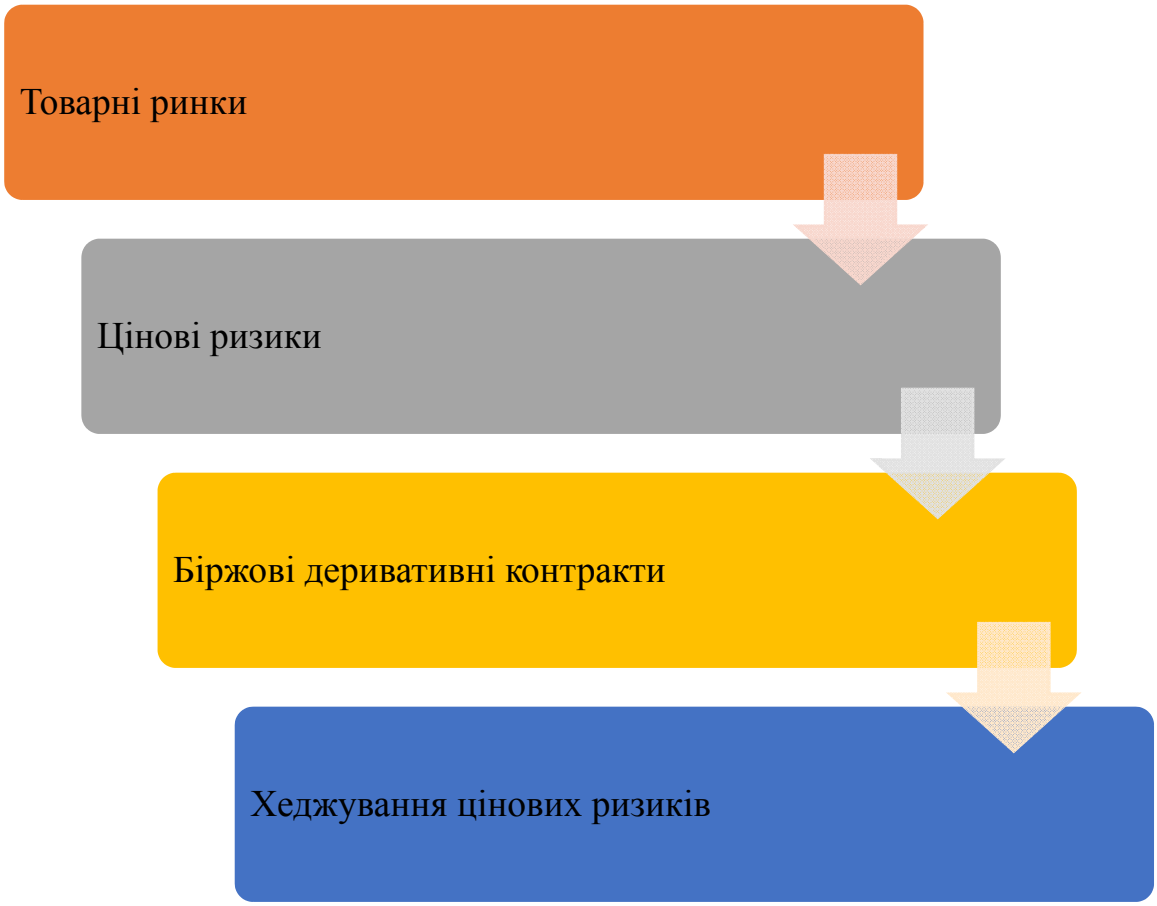

Рис. 10.1. Організаційні складові механізму хеджування

Джерело: [1-5].

Хеджування почалося з біржової торгівлі аграрною продукцією, проте з часом, коли були визначені джерела і величина ризику, хеджування стало використовуватися не тільки для торгівлі товарними активами, а й для торгівлі різноманітними фінансовими активами, особливо фондовими індексами.

Це пов'язано з тим, що підвищення процентних ставок, зміна курсів валют призводять до того, що володіння існуючими резервами і фінансовими зобов'язаннями більш ризикованими, ніж на етапах зародження і розвитку ринкової економіки. Отже, хеджування нині розпочинається з торгівлі зерном й охоплює майже всі сфери торгівлі сировиною і напівфабрикатами та фінансовими активами [1-5].

Інструменти хеджування використовуються хеджером – учасником ринку реальних активів паралельно з ф'ючерсами й опціонами, щоб зменшити ризик коливань цінової динаміки. Учасник ринку може розглядатись хеджером

тільки в тому випадку, якщо його дії засновані на таких фундаментальних моментах [1-5]:

- використовують ринки реальних активів або працюють на них;
- мають інтереси до зниження ризиків.

Рис. 10.2. Фундаментальні принципи хеджерів

Джерело: [1-5].

Щоб краще зрозуміти хеджерів розгляньте причини: чому фермери, комерційні банки та імпортери товарних активів беруть участь у хеджуванні ризиків. Так, фермери, які вирощують і продають пшеницю, використовують ф'ючерсні контракти для захисту своїх запланованих доходів від продажу своєї пшениці. Виробник пшениці, звичайно, бере участь в реальному виробництві на аграрному ринку. Водночас, він хвилюється за можливе зниження ціни на пшеницю. Операції на біржовому ринку ф'ючерсних контрактів зможуть захистити виробника пшениці, забезпечуючи захист його від цінового зниження і, таким чином, надає можливість контролювати цінову волатильність [1-5].

Для комерційних банків можливе також використання ф'ючерсних контрактів задля визначення майбутніх змін процентних ставок, валютних

курсів, прагнучи стабілізувати тимчасові курсові розбіжності між активами та біржовими зобов'язаннями. Банки виступають досить часто як кредиторами, так і позичальниками, які непрямо беруть участь у операціях, пов'язаних з процентними ставками. Залежно від наявного співвідношення кредитів і депозитів банки продають чи купують ф'ючерсні контракти на процентні ставки, щоб стабілізувати курсові коливання на внутрішніх ринках [1-5].

Нарешті, третій приклад, коли вітчизняні імпортери купують обладнання в інших країнах. Вони часто використовують ф'ючерси для хеджування валютних ризиків. Оплата повинна, наприклад, здійснюватися в доларах США, тоді цю валюту необхідно хеджувати. За час, що минає з моменту підписання імпортного контракту до оплати, долар може різко зростати в порівнянні до національної грошової одиниці, а участь у валютній ф'ючерсній торгівлі надають можливість заздалегідь планувати свої витрати у валюті, що знижує ризик коливань валютних курсів для вітчизняних імпортерів й, відповідно, захищає їх від майбутніх втрат при купівлі іноземної валюти [1-5].

У всіх розглянутих випадках інструмент хеджування братиме участь у реальних ринках сировини та валютних курсів, тому учасники використовуватимуть ф'ючерси для зменшення своїх цінових та курсових ризиків. Звичайно, банк, який продає ф'ючерси на пшеницю – не виступає в ролі хеджера, оскільки він не бере участі в поточному ринку реальної пшениці. Те ж саме можна сказати і про фермерів, які ведуть свій бізнес на аграрному ринку, не є хеджерами, коли купують ф’ючерси на золото чи срібло [1-5].

Хеджери є реальними постачальниками товарів і послуг, а ринки ф'ючерсів і опціонів сприяють підвищенню ефективності їх підприємницької діяльності.

Як результат, хеджування використовує ф'ючерсні ринки, щоб захистити від ризику несприятливих коливань цін на поточних товарних ринках. З цією метою хеджери можуть купувати чи продавати ф'ючерсні контракти і утримувати їх до тих пір, поки існуючі товарні активи не будуть реально куплені чи продані [1-5].

Поточна ціна базується на поточній ціні, за якою фактичний товар був куплений або проданий. Ціна ф'ючерсу змінюється під час переговорів між наявними покупцями й продавцями на товарних біржах, які перебувають в очікуванні реалізації відповідних активів у майбутньому [1-5].

Хеджування допомагає підтримувати поточні ціни в майбутньому, оскільки спотові та ф'ючерсні ціни зростають або знижуються разом в одному напрямку. Коли ціни падають на спотовому ринку, ціни на ф'ючерси також падають. Якщо виробник дійсно продає зерно за нижчою ціною на спотовому ринку і має деякі збитки, він компенсує їх в майбутньому прибутком за ф'ючерсними операціями, адже ф’ючерси раніше продалися за вищою ціною, а тепер придбалися за нижчою ціною [1-2].

Хеджування цінових та курсових ризиків на біржовому ринку деривативних контрактів має і певні переваги та недоліки також. При торгівлі товарами чи фінансовими активами на біржах ціновий ризик значно може знизитися. Звичайно, на 100 відсотків виключити ризик неможливо, водночас добре виконане хеджування може увібрати значну частину ризиків [1-2].

Хеджування підвищує фінансову стабільність бізнесу та мінімізує коливання прибутку, які можуть бути спричинені змінами цін на товари, сировину, процентні ставки чи валютні курси [1-2].

Хеджування не збігається з традиційними транзакціями і може забезпечити постійний захист цін без зміни наявної політики резервування спотових активів або використання гнучкої системи управління ризиками на основі використання ф'ючерсних контрактів [1-2].

При плануванні досягається велика передбачуваність та прогнозованість кон’юнктури ринків. Ф'ючерсні контракти можуть бути відкритими на поставку за кілька місяців до їх виконання в майбутньому, і ринкові учасники можуть чітко планувати свої дії. Наприклад, переробні компанії повинні постачати сировину та виробляти готовий продукт, поки він не буде придбаний клієнтами. Наявність біржових хеджових позицій з ф'ючерсними контрактами дозволяє управляти фінансовими ризиками, замінюючи операції на ф'ючерсному ринку

сировиною та напівфабрикатами, які підлягають хеджуванню. Це дозволяє ефективно регулювати надлишки чи дефіцит товарів і сировини.

Хеджування значним чином полегшує фінансування бізнесу. У діловому світі прийнято проводити оцінку спотових ринків сировини та напівфабрикатів з метою їх фінансової ліквідності.

Якщо хеджування ініційовано, тоді немає необхідності у його продовженні після виконання реальних угод на ринках спотових контрактів. Можна здійснювати операції хеджування, купуючи кілька контрактів за певний період часу й перепродувати їх пізніше за підвищеними цінами. Однак ці угоди набудуть тоді рис спекулятивного характеру, особливо якщо позиція ф'ючерсів за обсягом і спрямуванням не відповідає товарним активам з якими пов’язані учасники спотових ринків [1-2].

Хеджування дає можливість приховати присутність відомих компаній на ринку через великий обсяг товарних бірж і анонімності біржових операцій в порівнянні з реальним ринком товарних активів.

Хеджування найбільш активно застосовується в торгових і брокерських конторах, компаніях, що займаються виробництвом та переробкою товарів, а також реалізацією вже готової продукції.

Перевагами хеджування є також можливість доступу будь-яких учасників до біржових майданчиків через наявність електронної технології торгівлі на біржах та великої кількості посередників через яких можна вийти на ці біжові майданчики.

У той же час необхідно звернути увагу на й на деякі проблеми, що виникають при здійсненні хеджування. Через зміни фундаментальних показників ф'ючерсні контракти не завжди забезпечують повний захист від коливань цін. Базовий ризик настільки великий, що ступінь доступних товарних активів відрізняється від специфікацій біржових ф'ючерсних контрактів [1-2].

Невідповідність спотового і ф'ючерсного ринків також може бути певним недоліком. Оскільки ф'ючерсні угоди є стандартними, то вони не завжди можуть забезпечувати збіг з конкретними умовами зобов'язань на

спотовому ринку. Так, кількість товарних активів спотового ринку може не відповідати стандартизованому лоту ф'ючерсного контракту. До поточних неділях можуть бути віднесені також відмінності в необхідних для спотового ринку якісних показниках, термінах виконання угод, тощо [1-2].

Проблема обмеження ціни деяких ф'ючерсних бірж виникає через спотворення відношення ціни спотового ринку до ф'ючерсного біржового ринку, при відкритті та закритті біржових деривативних позицій.

І, нарешті, найбільш важливим недоліком може бути дороговизна використання ф’ючерсів для хеджування. Адже ці інструменти вимагають маржових внесків для їх гарантування виконання, що інколи може забирати і блокувати значну суму коштів, яка не завжди вільна у підприємців.

10.2. Види хеджування на організованих товарних ринках

У торгівлі на міжнародних біржових товарних ринках тривалий час використовується 2 типи хеджування.

- хеджування покупців – довге;
- хеджування продавців – коротке.

Хеджування продавців – це коли реальний учасник на спотовому ринку володіє товаром, тобто займає на початку планування хеджування коротку позицію на цьому ринку й продає деривативний контракт на товарні активи, які у нього є на паралельно на ф'ючерсному ринку, тобто вони займають коротку позицію, щоб запобігти у майбутньому падінню спотових цін. Імовірність зниження поточних цін при реалізації товаррних активів компенсується прибутками з біржового ф'ючерсного ринку.

Довгострокове хеджування або хеджування покупців означає, що якщо підприємець, який бере участь на спотовому ринку товарних активів, не є власником товарів, він буде змушений вдатися до купівлі їх у майбутньому й займе відповідну довгу позицію на біржовому ф'ючерсному ринку [1-2].

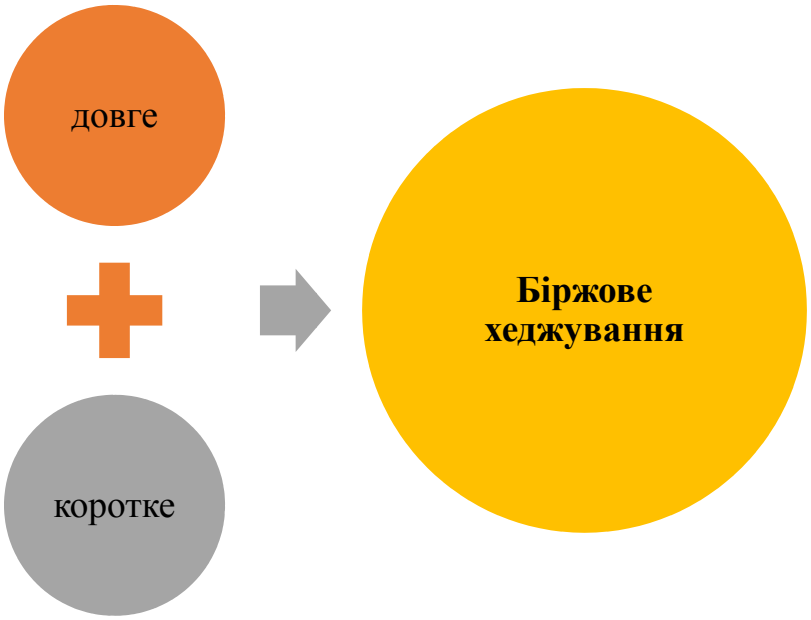

Рис. 10.3. Типи біржового хеджування

Джерело: [1-5]

Рис. 10.4. Характерні ознаки біржового хеджування

Джерело: [1-5]

Такі дії захистять покупця від зростання цін, що дозволить з часом закупити необхідні для нього товарні активи. Збільшення поточної ціни

компенсується завдяки прибутку, отриманому на біржовому ф'ючерсному ринку [1-2].

Щоб краще зрозуміти суть процесу хеджування, пов'язаного з впливом ряду факторів, а також для подальшого вивчення необхідно розглянути приклад фермера на ф'ючерсному ринку, який спеціалізується на вирощуванні пшениці. Так, припустимо, на початку фермери очікують, що до кінця виробництва пшениці вони зможуть зібрати близько 10 000 тон. З якоїсь причини фермери ні з ким не уклали для майбутньої поставки форвардні контракти. Але вони хочуть застрахувати себе від падіння ціни під час збору врожаю і його реалізації._Щоб встановити вказану вище ціну, потрібно зайти на цінові котирування біржового ф'ючерсного ринку і перевірити поточну ціну місяця, коли урожай фермера буде зібраний і виставлений на продаж. У даному прикладі підходить наявні 7 місяців.

Згідно з біржовим ф'ючерсним ринком, ціна ф'ючерсного контракту на пшеницю за становитиме 3$/бушель. Ця ціна досить зручна для фермерів, оскільки за допомогою неї можна покрити всі витрати та отримати певний прибуток.

Щоб убезпечити себе від можливості падіння цінb, фермери використовують біржові ф'ючерсні контракти на 10000 бушелів пшениці, продаючи за ціною 3$/бушель. Таким чином, це буде відкрита коротка позиція. Але для участі в хеджуванні недостатньо просто продавати ф'ючерсні контракти. Фермери повинні стати учасниками біржової торгівлі й внести гроші в клірингову палату для підтримки маржового рахунку [1-2].

Як правило, сума забезпечення (маржа) складає 2-10% від суми угоди, укладеної на біржі. У цьому прикладі це становить 3000 доларів (10 000 бушелів х 3 = 330000 х 10 %). Необхідність інвестування цих сум обумовлена тим, що ціна ф'ючерсного ринку змінюється з часом, і організований товарний ринок постійно перераховує фінансові ресурси між учасниками ф'ючерсного ринку. Одні з них втрачають, тоді як інші – отримують прибутки. У цьому прикладі біржа вимагає, щоб фермери вносили депозити початкову маржу –

3000 доларів на рахунок і встановлює інший бар'єр – 2000 доларів. Це сума – межа, яку не можна перетинати нижче на рахунках фермерів, щоб не знизити їх платоспроможність на біржовому ф'ючерсному ринку [1-2].

Перший депозит – початкова маржа, тоді як інша – це підтримуюча маржа у біржовій торгівлі ф'ючерсами на аграрну продукцію.

В результаті фермери вийшли на ф'ючерсний ринок, продавши 10000 бушелів пшениці за 3$/бушель, і внісши на рахунок початкову маржу – 3000 доларів. Якщо ціна на пшеницю почне падати, то на рахунок фермерів буде зараховано 100 доларів (0,01 × 10000) за кожен 1 цент за бушель.

Ці кошти надійдуть з рахунків інших учасників, які є покупцями ф'ючерсних контрактів. Подібним чином, якщо ціни зростуть, а фермери виступають продавцями 10000 бушелів пшениці, тоді біржа зніме 1 цент за бушель з рахунку фермерів щоразу, коли ціна зростатиме на 100 доларів [1-2].

Щодо нашого прикладу, то після кількох місяців – вкінці липня збирають весь урожай. На жаль з квітня до липня ціна впала з 3$/бушель до 2,5$/бушель. У всякому разі, фермери вирішують продати їх зерно. Для цього вони доставляють його на місцевий елеватор й отримують свої 2,5$/бушель [1-2].

Якби на цьому закінчилася вся торгівля, фермери, швидше за все, зазнали б збитків або, принаймні, не отримали б прибутку цього року. Але торгівля на реальному ринку – це лише частина угоди. Фермерам все ще потрібно вийти з гри, щоб ліквідувати свої позиції на ф'ючерсному ринку.

Для цього фермери купують ф'ючерси на ф'ючерсному ринку на 10000 бушелів пшениці при ціні 2,5 $/бушель.

Згідно з правилами, за цей час біржа переводила на їх рахунок 50 центів за кожні 10000 бушелів укладених ф'ючерсів. Фермери, які додали 50 центів, зароблених на торгівлі ф'ючерсними контрактами, до грошей, які вони отримали за свій урожай на реальному ринку, отримали: $2,5 + $0,5 = $3,0 [1-2].

У підсумку фермери отримали 3$/бушель. І це для них ефективна ціна, про яку вони мріяли у квітні. Їм вдалося утримати цю ціну, незважаючи на

падіння ціни на пшеницю на спотовому ринку у липні. І якби фермери не брали участі в хеджуванні, вони би сильно постраждали.

Фермери досягли успіху, оскільки одночасно брали участь у 2-х незалежних процесах, що відбувалися в абсолютно різних сферах – на реальному ринку та біржовому ринку деривативних контрактів.

Таблиця 10.1

Коротке хеджування (ціна на пшеницю в майбутньому падає)

Наявний ринок	**Ф'ючерсний ринок**
1.04 – Фермери очікують врожай 10 000 буш., але не мають контракту на продаж. Ціна знижується 15.07 – Фермери збирають врожай і продають його місцевому елеватору за $2,5/буш.	Фермери продають липневі ф'ючерси на пшеницю: 10 000 буш., за $3,0/буш. Ціна знижується Фермери купують липневі ф'ючерси: 10000 буш. за $2,5/буш. і ліквідовують свої позиції
РЕЗУЛЬТАТ ОПЕРАЦІЇ	
$2,5/буш. Ціна реальної пшениці	+$ 0.5/буш прибуток від ф’ючерсної торгівлі
$2,5 буш. +0,5 буш - $3,0буш Гарантована цільова ціна фермерів	

Джерело: [1-2]

Ми розглянули як приклад ситуацію, коли ціни на реальному товарному ринку і ф'ючерсному ринку падають одночасно. Тепер розглянемо ситуацію,

коли ціна на пшеницю зросла на ф'ючерсному ринку. Щоб застрахуватися від непередбачених змін цін, фермери продали ф'ючерсний контракт на пшеницю 10000 бушелів за ціною 3$/бушель і відповідно вносять в клірингову палату 3000 доларів маржі [1-2].

У липні зібраний урожай і виявляється, що ціна на пшеницю зросла до 3,26$/бушель. Фермери негайно продають своє зерно на реальному ринку, доставляючи на місцевий елеватор і отримують за це 3,26$/бушель.

Якби фермери завершили так свою спотову ринкову операцію, вони отримали б набагато більший прибуток, аніж планували. Але це лише частина операції. Фермери ще не закінчили свою стратегію торгівлі, а це означає, що вони ліквідують свої позиції на біржовому ф'ючерсному ринку [1-2].

Щоб закрити позицію на ф'ючерсному ринку, фермери купуватимуть ф'ючерси на 10000 бушелів пшениці. Але вони змушені робити це за поточною ціною 3,26$/бушель. І після того, як вони увійшли в позицію, фермери продали їх на початку за 3$/бушель, і тепер їм довелося викуповувати за 3,26$/бушель, тому в підсумку вони втратили 26 центів за бушель [1-2].

Технічно це робиться наступним чином: коли ціна липневих ф'ючерсів зросла, клірингова палата, на рахунок якої фермери внесли депозит, зняла гроші з рахунку фермерів, тоді фермери вже втратили 1000 доларів, тобто у підсумку на рахунку залишиться 2000 доларів. Це сума рівна підтримуючій маржі. Співробітники клірингової палати негайно повідомлять фермера, якщо вони продовжать ще втрачати кошти. Щоб продовжувати брати участь у біржовій торгівлі, фермерам доведеться доносити кошти на маржовий рахунок [1-2].

Коли ціни на ф'ючерси зросли до 3,20, фермери знову вклали додатково 1000 доларів на рахунок. Тож коли фермери вирішили ліквідувати свою позицію за ціною 3,26$/бушель, на їх рахунку залишилось 2400 доларів і клірингова палата їх повертає [1-2].

Таким чином, на ф'ючерсному ринку фермери втратили по 26 центів за бушель. Тепер, щоб визначити результати торгівлі на реальному ринку та на

ф'ючерсному ринку, необхідно відняти 3,26 - 0,26 $/бушель і, як наслідок, отримаємо 3 долара за бушель остаточну ціну [1-2].

Таблиця 10.2

Коротке хеджування (ціна на пшеницю в майбутньому зростає)

Наявний ринок	Ф'ючерсний ринок
1.04 – Фермери очікують врожай 10 000 буш., але не мають контракту на продаж. Ціна підвищується 15.07 – Фермери збирають врожай і продають його місцевому елеватору за $3,26/буш.	Фермери продають липневі ф'ючерси на пшеницю: 10 000 буш. за $3/,0/буш. Ціна підвищується Фермери купують липневі ф'ючерси: 10000 буш. за $3,26/буш. і ліквідовують свої позиції
$0,26/буш. збиток	
РЕЗУЛЬТАТ ОПЕРАЦІЇ $3,26/буш. Ціна реальної продукції	
$0,26/буш. Збиток від ф’ючерсної угоди	
$3,26 буш. - $0,26 буш = $3,0/буш. гарантована цільова ціна фермерів	

Джерело: [1-2]

Отже, фермери отримали 3,0 долара, які вони планували отримати в квітні. Вони були повністю задоволені цією ціною, проте така ціна виявилася нижчою за ціну, яку можна б було отримати, якби вони не займалися хеджуванням.

У наведеному прикладі продажна ціна встановлена на рівні 3$/бушель. Але щоб захиститися від спаду, потенційні вигоди від підвищення цін були упущені.

Інші учасники ринку – покупці намагаються захистити себе від підвищення цін і можуть домогтися цього за допомогою довгого хеджування.

Це приклад хеджування шляхом покупки. Припустимо, переробники планують у травні придбати соєві боби вкінці серпня. Поточний ринок має спотову ціну – 5 $/бушель, вони побоюються, що ціна покупки буде рости вкінці. Вони купують ф'ючерсні контракти на сою за 5,3 $/бушель і захищають себе від підвищення цін за рахунок довгого хеджування. Наведений вище розрахунок показує результати, згідно з якими поточна ціна ф'ючерсу на соєві боби зросла на 1 $/бушель [1-2].

У цьому випадку зростання цін на соєві боби на спотовому ринку було компенсовано зростанням ф'ючерсної ціни. В результаті переробники зберегли ціну на рівні 5 $/бушель [1-2].

Таблиця 10.3

Хеджування при досягненні рівнозначного цінового зростання

Наявний ринок	**Ф'ючерсний ринок**
1.05– Хочуть зафіксувати ціну соєвих бобів на рівні $5/буш.	Купують серпневий соєбобовий контракт за ціною $5,3/буш.
1.08 – Купують соєві боби за ціною $6,0/буш.	Продають серпневий соєбобовий контракт за ціною $6,3/буш. і роблять залік попередньої довгої ф'ючерсної позиції
отримують $ 1 буш. прибутку	
РЕЗУЛЬТАТ ОПЕРАЦІЇ наявна купівельна ціна $ 6 буш. ф'ючерсний прибуток $1буш цільова ціна=$5буш.	

Джерело: [1-2]

Таблиця 10.4

Хеджування при рівнозначному ціновому скороченні

Наявний ринок	Ф'ючерсний ринок
1.05 – Хочуть зафіксувати ціну соєвих бобів на рівні $5/буш.	Купують серпневий соє бобовий контракт за ціною $5,3/буш.
1.08– Купують соєві боби за ціною $4,5/буш.	Продають серпневий соє бобовий контракт за ціною $4,8/буш. і роблять залік попередньої довгої ф'ючерсної позиції отримують $0,5/буш. збитку
РЕЗУЛЬТАТ ОПЕРАЦІЇ: наявна купівельна ціна ф'ючерсний збиток чиста купівельна ціна	 $4,5/буш $0,5/буш. $5/бушель

Джерело: [1-2]

Переробники не змогли отримати вигоду від зниження цін на соєві боби на спотовому ринку але зуміли зберегти її на рівні 5 доларів за бушель.

Розглянутий приклад стосується так званого ідеального хеджування. Різниця між поточною ціною та ціною ф'ючерсу залишалася незмінною протягом усього періоду хеджування. У житті реальному, звісно, що одна з цін (спотова чи ф'ючерсна) буде падати або рости швидше, ніж інша.

Взагалі кажучи, хеджування ф'ючерсних ризиків – це не просто форма страхування. Наприклад, за 6 місяців до збору врожаю кукурудзи виробник

підписує форвардний контракт на продаж з місцевим елеватором. Це також означає певне страхування своїх цінових ризиків.

Керуючі елеватором є незастрахованими учасниками ринку як власники поточного зерна і несуть той же ризик, що і спекулянти, які володіють тільки ф'ючерсними контрактами, тобто є незахищеними особами, тому вони забезпечують собі хеджування на ф'ючерсному ринку. Вони аналізують ціни на сировинні товари й після цього хеджуються.

Хеджування на ф'ючерсних ринках також є інструментом управління ризиками і споживачі продуктів використовують його для управління власними бізнес-планами. Але перш ніж хеджувати, потрібно визначити ціну товару. Рішення про необхідність хеджування залежить від обороту коштів підприємців. Слід зазначити, що маржа, що гарантує ціни, не гарантує в подальшому отримання прибутку. Щоб отримати гарантовану ціну, іноді доводиться відмовлятися від частини прибутку на одному або іншому ринку.

10.3. Спекуляція у забезпеченні ліквідності організованих товарних ринків

Торгівля на організованих товарних ринках деривативних контрактів, пов'язана зі страхуванням цінових та курсових ризиків, неможлива без присутності там спеціальної групи учасників, які беруть на себе більшість наявних і прогнозованих ризиків.

Цю функцію в біржовій торгівлі ф'ючерсами та опціонами виконують давно відомі нам спекулянти. Вони беруть на себе переважну більшість ризиків від хеджування та трейдерів на організованих товарних ринках, внаслідок чого обсяг спекулятивного капіталу, що знаходиться в обігу на організованому товарному ринку, збільшується поруч зі зростанням показників ліквідності біржових торгів [1-5].

Якщо є правильна і розумна надія на динаміку ціни базового активу і валютних курсів в майбутньому, спекулянти ф'ючерсного ринку для отримання надприбутків мають забезпечити виконання наступних функцій [1-2]:

- взяття на себе більшості з наявних цінових та курсових ризиків;

- надання хеджерам можливості для вільного входу й виходу з ринку;

- перегляд уявлень про обидві сторони ринку: попит й пропозицію;

- забезпечення глибини й ширини біржової торгівлі;

- підвищення показників ліквідності біржової торгівлі через зростання кількості учасників та їх операцій;

- придбання ф'ючерсів в разі майбутнього зростання цін та їх продаж в разі падіння;

- згладження волатильності цін;

- аналіз і прогнозування ринкової кон’юнктури і цінової динаміки.

Французький економіст П'єр Прудон – перший дослідник спекуляцій, сказав у своєму "Керівництві для спекулянтів на фондовому ринку" (1857 р.), що основа виробництва і відтворення багатства складається з наступних компонентів [1-2]:

1) праця – робити руками, орати землю, виплавляти сталь;

2) капітал – інвестиції у сфері торгівлі、

3) спекуляція – найважливіший елемент, а також основа інноваційного виробництва.

За його словами, виробництво не означає створення цінності, але ми повинні прагнути приносити користь речам, тому, коли ми переносимо їх в місце, де немає, вони там отримують вигоду і, отже, – цінність.

Все це означає, що Прудон глибоко розумів роль і місце спекуляцій у чотирикутнику суспільного виробництва в той далекий період і стверджував так "...спекуляція – це розумова праця, це пошук різних засобів, які входять в сферу праці, капіталу, торгівлі –кредиту, транспорту, обміну – виробництва. Саме спекуляція шукає і знаходить джерело багатства і виявляє кращі і найбільш доступні способи його отримання. Спекуляція примножує їх через комбінацію кредиту, розподілу – розташування у просторі й часі, обміну та обігу. Спекуляція за допомогою зародження нових потреб забезпечує постійне регулювання капіталу і циркулює в ньому" [1-5].

Найвідоміший у світі філантроп і біржовий спекулянт Дж.Сорос відмітив, що наслідки спекулятивних операцій на світових фінансових ринках дуже добре відчутні, особливо у відновленні кризових економік. Він наголошує на неприйнятності негативного відношення до спекулянтів, адже вони є рушіями перерозподілу інвестиційного капіталу у світі. Вони забезпечують фінансовими ресурсами ті галузі, які активно ростуть і потребують капіталовкладень.

Міжнародні інвестори не один раз відіграли важливу роль у відновленні та забезпеченні стабільності ринків з дефіцитом певних товарних чи фінансових активів.

Тому, всебічно аналізуючи поведінку спекулянтів на біржах, важливо пам'ятати, що вони намагаються передбачити і вивчити наявні і доступні дані, які вплинуть на їхню майбутню поведінку та стратегії торгівлі з метою отримання прибутків. Спекулянти, які очікують неврожай на спотових ринках, купують біржові ф'ючерсні контракти наперед за кілька місяців чи років [1-5].

Високі ф'ючерсні ціни є потужним сигналом для власників наявних товарних активів або зернових запасів. Адже, вони намагаються поставити зерно, взявши його з місць, де його достатньо для реалізації. Завдяки такій поведінці забезпечується стабілізація ринків реальних активів навіть під час негативних цінових ефектів та при великому дефіциті товарів [1-5].

У випадку великого врожаю дії спекулянтів заздалегідь попереджають ринки реальних активів про це, щоб учасники могли прийняти правильні стратегічні рішення. Без спекулянтів було б неможливо визначити реальні біржові ціни не тільки на товарному ринку, але й на біржовому фондовому ринку [1-5].

Найбільшим ризиком у нашій країні є інвестування у виробництво, а також фінансові ринки, особливо в умовах війни.

Спекулянти – це ті, хто готові постійно до нових ризиків і викликів. Політики та багато науковців роками говорять про необхідний захист вітчизняного виробника за допомогою реформ, але вони повинні усвідомити це

вже зараз. Без інвесторів виробництво товарів і послуг не можливо буде відновити у післявоєнний період, а інвестиції за умов війни у вітчизняну економіку є чисто спекулятивними з точки зору ризиків [1-5].

Спекулянти є найбільш чисельною, але, можливо, й найризикованішою групою учасників ф'ючерсного біржового ринку. Офіційної статистики щодо успіхів та збитків спекулянтів на ф'ючерсному біржовому ринку не існує, але є деякі експертні статистичні оцінки. Згідно з наявними даними, лише 10-30 відсотків усіх спекулянтів отримують щорічний прибуток від біржової торгівлі. Однак це ніколи не стоїть на заваді перед новими спекулянтами, які постійно поповняють біржовий ф'ючерсний ринок [1-5].

Спекулянти являються учасниками, які не зацікавлені в готівковому ринку, а торгують виключно ф'ючерсами у надії отримати прибутки за рахунок точного прогнозування цінової кон’юнктури [1-5].

На відміну від біржових трейдерів, спекулянти прагнуть отримати надприбутки від зміни біржових цін, а не від різниці між цінами попиту й пропозиції, і порівняно з хеджерами, вони прагнуть отримати прибуток, збільшуючи свою схильність до ризиків при цінових коливаннях. Стратегія спекулянтів полягає в тому, щоб купувати контракти за нижчими цінами, а продавати їх за високими [1-5].

Хоча багатьма спекулянтами керує бажання отримати швидкий прибуток, вони не маючи інтересу до економіки, досить часто виконують кілька важливих функцій, які сприяють торгівлі товарами та деривативними контрактами на організованих товарних ринках [1-5].

По-перше, як згадувалося раніше, спекулянти беруть на себе ризик хеджерів. Це відбувається через те, що продавці (учасники коротких позицій) вимагають найвищої ціни, а покупці (учасники довгих позицій) вимагають найнижчої ціни. Ці взаємні вимоги важко узгодити. Без біржових спекулянтів продавці мають приймати пропозиції за нижчими цінами, а покупці – натомість за вищими. Спекулянти діють як міст між цим розривом між попитом і

пропозицією й підвищують цінову ефективність організованого товарного ринку у цілому [1-5].

Спекулянти допомагають збільшити ліквідність ринку. Іншими словами, вони створюють ринок, де учасники можуть швидко здійснювати і купівлю, і продаж своїх активів. Поява спекулянтів на ринку збільшує кількість біржових учасників – покупців і продавців, а хеджери виходять за рамки простого хеджування чужих ризиків. На високоліквідному ринку з надзвичайно великою кількістю продавців та покупців можливі транзакції будь-якого розміру навіть з невеликими коливаннями цін [1-5].

Водночас, поява спекулянтів стимулює конкуренцію і робить об'єктивне ціноутворення більш ефективним.

Діяльність спекулянтів забезпечує відносну стабільність ринку й часто усуває різкі коливання цін. Спекулянти купують ф'ючерсні контракти за невеликі суми коштів, що збільшує попит й призводить до зростання ціни. Якщо спекулянти продають ф'ючерсні контракти за вищими цінами, попит зменшується, що призводить до зростання цін. Таким чином, спекулятивна діяльність пом'якшує різкі цінові коливання [1-5].

Спекулятивні стратегії на ф'ючерсному ринку можуть бути прибутковими або збитковими, як і на ринку реальних товарів. Однак, на відміну від спекуляційних стратегій реальними активами, ф'ючерсним спекулянтам рідко потрібно купувати реальні товари або фінансові інструменти, щоб укласти ф'ючерсні контракти. Ф'ючерсні спекулянти купують ф'ючерсні контракти в надії, що ціни зростуть і вони зможуть продати пізніше їх за вищою ціною та отримати прибутки. Вони також можуть продати контракти в надії, що ціни впадуть, викупивши їх за нижчими цінами і знову отримати свій очікуваний спекулятивний прибуток [1-5].

Унікальною особливістю ф'ючерсної торгівлі є те, що спекулянти можуть ініціювати гру на біржі, як купуючи, так і продаючи ф'ючерсні контракти. Рішення спекулянта продавати чи купувати залежить від його прогнозу ринкової кон'юнктури.

Потенційний прибуток може залежати від величини ризику, який бере на себе спекулянт, і його прогнозу ринкових умов, а точніше, від досвіду й здатності прогнозувати рух цін. Потенційні прибутки і збитки однакові для покупців і продавців спекулятивних операцій на товарних біржах [1-5].

Важливу роль в отриманні прибутку в спекулятивній торгівлі відіграє техніка спекулятивних маніпуляцій. Залежно від техніки їх можна розділити на прості й складні. У простій торгівлі спекуляція здійснюється проти однієї ф'ючерсної позиції, в той час як у складній торгівлі спекуляція здійснюється проти декількох взаємопов'язаних позицій. На перший погляд, методологія спекулятивної торгівлі здається досить простою. Спекулянт продає ф'ючерсний контракт на першому кроці і купує аналогічний ф'ючерсний контракт на наступному кроці [1-5].

Розглянемо приклад, коли у травні контракт на пшеницю CME з поставкою в липні пропонувався за ціною 490 центів за бушель. Однак, проаналізувавши ринкові умови, спекулянт вирішив відкрити коротку позицію з 10 контрактів по липневому контракту в очікуванні високого врожаю, тобто падіння ціни. На початку липня ціна ф'ючерсу впала до 450 центів за бушель. Закриваючи свою позицію спекулянт здійснює викуп чи ліквідацію позиції, отримавши дохід в 40 центів за бушель [1-5].

Таблиця 10.5

Коротка спекулятивна стратегія

Травень	Коротка shot позиція 10 контрактів	490 с/за бушель
Липень	Ліквідація позиції купівлею 10 контрактів	450 с/за бушель
Результат операції: прибуток 40 с/ за бушель або $20 000		

Джерело: [1-2]

У наведеному вище прикладі спекулянт торгував за нижчою ціною, тому біржовий учасник, який продає ф'ючерсний контракт з наміром купити його за нижчою ціною, називається ведмедем [1-5].

Спекулянт, який купує ф'ючерсний контракт з наміром продати його за вищою ціною, називається биком [1-5].

У наступному прикладі спекулянт, який очікує, що ціна на золото зросте в лютому, відкриває довгу позицію по двох березневих контрактах за ціною $400 за унцію. Існує три можливих сценарії розвитку в березні [1-5]:

- зростання до $420 за унцію;
- падіння до попередньої ціни в $400 за унцію;
- падіння до $380 за унцію.

Після того, як позиція була закрита зворотним офсетом у березні, результати спекулятивної торгівлі були наступними:

Таблиця 10.6

Довга спекулятивна стратегія

Лютий	Березень
Прогноз на підвищення цін. Відкриття довгої long позиції на 2 контракти 400$/за унцію	закриття позиції за 420$/за унцію – прибуток 20$/за унцію; $8000 за 2 контракти

Джерело: [1-2]

Спекулятивний прибуток може бути досягнутий як на підвищення, так і на пониження. Водночас, варто зазначити, що спекулятивна торгівля може призвести до збитків, часто дуже потужних. Тому, спекулятивна діяльність та інвестиції в спекулятивні стратегії є високо ризикованим підприємництвом [1-2].

Сьогодні на товарних біржах спекулянтами виступають різні категорії учасників. Найчастіше цю діяльність здійснюють професійні трейдери, тобто члени ф'ючерсних бірж, які торгують на власний ризик. Це також можуть бути непрофесіонали, тобто різні організації та приватні особи, які торгують через брокерські контори [1-5].

На організованих товарних ринках прийнято класифікувати спекулянтів за різними класифікаційними ознаками. Так, за розміром коштів, вкладених у

спекуляції, їх поділяють на великих і дрібних інвесторів. Однак ці поняття досить умовні і на різних біржах сприймаються по-різному.

У США, наприклад, великими спекулянтами вважаються ті, чиї відкриті позиції досягли ліміту, встановленого з боку Commodity Futures Trading Commission – Комісії з торгівлі товарними ф'ючерсами. Спекулянти з обсягами торгів, меншими за цей ліміт, вважаються дрібними [1-2].

Рис. 10.5. Види спекулянтів за розміром біржового капіталу

Джерело: [1-5]

Спекулянтів також можна певною мірою класифікувати відповідно до різних методів прогнозування ринкових умов, які вони використовують. Наприклад, одна група спекулянтів приділяє особливу увагу фундаментальному аналізу ринку, тобто змінам у факторах, що впливають на ринковий попит і пропозицію. Інша група використовує технічний аналіз, заснований на статистичній інформації про рух цін, обсяги торгів і відкриті позиції [1-5].

Спекулянти також відрізняються за своїми методами торгівлі, стратегіями та торговими практиками. У цьому контексті спекулянтів можна класифікувати наступним чином [1-5]:

- позиційні спекулянти – як професійні, так і непрофесійні. Зазвичай вони утримують позиції протягом декількох днів чи тижнів. При розробці таких стратегій вони використовують аналіз цін протягом тривалого періоду часу і не мають значної реакції на тимчасові коливання;

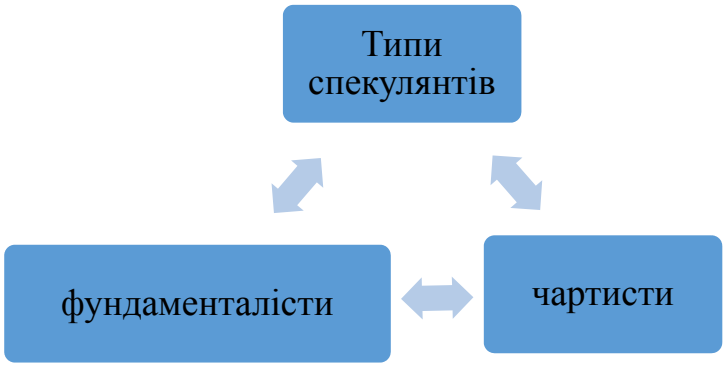

Рис. 10.6. Види спекулянтів за методами біржового аналізу

Джерело: [1-5]

- одноденні спекулянти можуть утримувати позиції протягом одного торгового дня, прогнозують великі внутрішньо денні рухи цін і рідко переносять свої позиції на наступний день. Більшість з них є членами бірж й торгують у залах;

- скальпери – торгують в залі тільки заради власного прибутку. Користуються незначними коливаннями цін. Вони купують і продають велику кількість контрактів протягом дня і закривають їх пізніше в кінці дня, отримуючи невеликий прибуток (або збиток) на кожній угоді, щоб забезпечити необхідний рівень прибутку за рахунок великого обсягу торгів. Цей метод також використовується професійними трейдерами, які здебільшого торгують для власних рахунків;

- спредери – заробляють на різниці в цінах між різними, але пов'язаними між собою ф'ючерсними контрактами. Прибуток спредера може бути результатом використання певних співвідношень цін на контракти на один і той самий товар з різною тривалістю або на різні товари з однаковою тривалістю.

Спреди бувають наступних типів [1-5]:

- внутрішньо ринкові спреди – спреди між постачальниками, тобто коли спекулянт займає довгу позицію в один контрактний місяць і коротку позицію в інший контрактний місяць на той самий товар на тій самій біржі;

- міжтоварний спред – спред між товарами, тобто коли спекулянт займає довгу позицію по одному товару і коротку позицію по іншому товару;

- спред товари-деривативи – означає, що спекулянт займає різні позиції по базовому товару та його деривативами .

- міжринковий спред – зайняття протилежних спекулятивних позицій на різних біржах.

Торгівля спредом між ринками називається часовим арбітражем.

Щоб зрозуміти ефективність маніпулювання спредом, розглянемо наступний приклад. На ринку цукру зазвичай існує спред між ціною липневого контракту, останнього контрактного місяця старого врожаю, та ціною жовтневого контракту, першого контрактного місяця нового врожаю. У певний момент ціна липневого контракту може піднятися вище нормального рівня, а ціна жовтневого контракту може стабілізуватися. Наприклад, ціна липневого контракту зросте з 10,54 центів за фунт до 10,60 центів за фунт, а ціна жовтневого контракту залишиться стабільною на рівні 10,44 центів за фунт, різниця становитиме 0,16 центів за фунт. Спекулянти можуть скористатися цією ситуацією, щоб купити липневий контракт, а потім продати жовтневий й забезпечити ліквідність, коли ціни стабілізуються [1-5].

Таблиця 10.7

Результати проведеного спреду

Етапи	Липневий контракт	Жовтневий контракт	Спред
I	Купівля липневих контрактів 10.54 с/за фунт	Продаж жовтневих контрактів 10.44 с/за фунт	0,10 с/за фунт
II	Продаж липневий контрактів 10.60 с/за фунт	Купівля жовтневих контрактів 10.44 с/за фунт	0,16 с/за фунт
Чистий прибуток від операції: 0,06 с/за фунт або $67.2 за контракт			

Джерело: [1-5]

Успішна спекулятивна торгівля на ф'ючерсних ринках вимагає розробки стратегій їх виконання, аналізу та прогнозування цін, а також вміння ефективно управляти коштами.

Для ефективної спекулятивної торгівлі трейдерам слід, по-перше, спеціалізуватися на біржовому ринку, а по-друге, обмежити кількість відкритих позицій, якими вони керують одночасно. Кількість одночасно керованих позицій повинна враховувати час, який інвестор може присвятити спекулятивній діяльності. Наприклад, для непрофесійних спекулянтів, які не можуть присвятити весь свій час спекулятивній діяльності, кількість відкритих позицій, які можуть утримуватися одночасно, не повинна перевищувати 5, і ця кількість вважається прийнятною. Для професійних трейдерів, які мають спеціалізоване обладнання та персонал, кількість позицій може досягати 100 [1-5].

Важливою складовою успішної торгівлі ф'ючерсами є торгова тактика та раціональне управління наявними коштами. Звичайно, ефективне управління грошовими коштами не може забезпечити прибуток якщо здійснити прийняття непрофесійних рішень, проте воно може зменшити вплив збиткових операцій на статки спекулянта [1-5].

Використання грошових ресурсів базується на трьох факторах: ризик, потенційний прибуток, а також розмір наявного капіталу [1-5].

Спекулянти на ф'ючерсному ринку часто оцінюють ризик лише шляхом порівняння ціни контракту та розміру початкової маржі. Насправді це не досить правильно. Обмеженням ризику може бути повна ціна контракту (для довгих позицій) або необмежена (для коротких позицій) [1-5].

Однак це лише теоретична величина ризику, оскільки ціни рідко падають до нуля. Ризики ф'ючерсних позицій складаються з двох частин [1-5]:

- сума, яку спекулянти готові втратити перед тим, як розмістити замовлення на закриття позицій;

- фактори варіації, які враховують можливість того, що ринкові умови можуть спричинити значну різницю між фактичною ціною закриття угоди та запланованою ціною закриття.

Як зазначалося вище, важливим аспектом роботи спекулянтів є ефективне використання грошових коштів. Практика спекулятивної торгівлі на ф'ючерсних ринках вже заклала основні умови, які повинні бути виконані для того, щоб така торгівля була успішною. Зокрема, не більше 5 відсотків спекулятивного капіталу повинно бути піддано ризику в кожній позиції [1-5].

Якщо зробити припущення, що в кожну угоду закладається однакова частка капіталу, тоді як прибутки й збитки завжди будуть однакові, тоді ймовірність втрати спекулятивного капіталу можна розрахувати за формулою [1-2]:

R визначається, як добуток **(P / q)** на **N**,

де: **P** – імовірність від втрати капіталів по кожній позиції;

q = (1-P) – імовірність отриманих прибутків по кожній позиції;

N – кількість спекулятивних одиниць по початковим капіталом.

Практика спекулятивної торгівлі на товарних біржах Європи та США засвідчує той факт, що професійні спекулянти успішно торгують на 10-15 % частіше, ніж описує теорія ймовірності. Це означає, що при рівності прибутку і збитку імовірність становить 55-45 % [1-2].

Капітал дуже високий – 40 %, а вкладаючи лише 5 % в одну угоду, шанс втратити увесь капітал становить лише 2 % [1-2].

До основних порад для успішної спекуляції відносяться наступні [1-2]:

- можливість спекуляції використовуючи ті активи, які учасники готові втратити повністю;

- перед кожною спекулятивною стратегією визначається рівень ризиків та бажаний рівень очікуваної прибутковості;

- забезпечення максимізації прибутків за мінімізації втрат;

- відслідковування поточної ситуації з середнім прибутком, який в 10-15 разів має перевищувати витрати;

- не дозволяється безпідставне зростання відкритих спекулятивних позицій;

- постійно аналізувати відкриті позиції і збільшувати їх лише тоді, коли хоч одна стає прибутковою.

Спекулятивні операції є важливою складовою успішного функціонування біржових майданчиків.

Питання для самоконтролю знань до теми 10:

1. Механізм, який гарантує управління ціновими ризиками.
2. Організаційні складові механізму хеджування.
3. Інструменти хеджування.
4. Фундаментальні принципи хеджерів.
5. Як хеджування допомагає підтримувати поточні ціни в майбутньому?
6. Хеджування цінових та курсових ризиків на біржовому ринку.
7. Хеджування підвищує фінансову стабільність бізнесу.
8. Як хеджування полегшує фінансування бізнесу?
9. Хеджування найбільш активно застосовується в торгових і брокерських конторах.
10. Перевагами хеджування.
11. Типи хеджування.
12. Хеджування покупців – довге.
13. Хеджування продавців – коротке.
14. Характерні ознаки біржового хеджування.
15. Хеджування ф'ючерсних ризиків.
16. Функції спекуляції.
17. Функції хеджування.
18. Роль міжнародних інвесторів.
19. Спекулянти і їх роль у біржовій торгівлі.
20. Види спекулянтів.
21. Як спекулянти допомагають збільшити ліквідність ринку?
22. Техніка спекулятивних операцій.
23. Коротка спекулятивна стратегія.
24. Довга спекулятивна стратегія.

25. Фактори, які впливають на спекулятивний прибуток.

26. Класифікація спекулянтів.

27. Види спекулянтів за методами біржового аналізу.

28. Позиційні спекулянти.

29. Одноденні спекулянти.

30. Скальпери.

Список використаних та рекомендованих джерел до розділу 10:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. пос. К. Аграрна освіта. 2010. 656 с.

2. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок. навч. пос. К. Компринт, 2017. 576 с.

3. Солодкий М.О. Основи біржової діяльності: навч. пос. К. Компринт, 2017. 455 с.

4. Солодкий М.О., Яворська В.О. Міжнародні біржові ринки. навч. пос. К. Компринт. 2019. 520 с.

5. Солодкий М.О., Ільчук М.М., Яворська В.О. Аналіз і прогнозування біржового ринку. навч. пос. К. ФОП Ямчинський. 2020. 642 с.

6. Чиказька група CME. URL: https://www.cmegroup.com.

7. ТОВ ФБ Українська біржа. URL: https://www.ux.ua.

8. ТОВ ТБ Українська енергетична біржа. URL: https://www.ueex.com.ua.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 10

Додаток 10.1

Приклад специфікації ф'ючесрного контракту на Біткойн на Чиказькій біржі

Chapter 350
Bitcoin Futures

35000. SCOPE OF CHAPTER

This chapter is limited in application to Bitcoin Futures. In addition to this chapter, futures shall be subject to the general rules and regulations of the Exchange as applicable.

35001. CONTRACT SPECIFICATIONS

Each futures contract shall be valued at 5 bitcoin as defined by the CME CF Bitcoin Reference Rate ("BRR").

35002. TRADING SPECIFICATIONS

35002.A. Trading Schedule

Futures contracts shall be scheduled for trading during such hours and for delivery in such months as may be determined by the Exchange.

35002.B. Trading Unit

The unit of trading shall be 5 bitcoin.

35002.C. Price Increments

The minimum price increment shall be $5.00, equal to $25.00 per contract, except for intermonth spreads executed pursuant to Rule 542.A., for which the minimum price increment shall be $1.00, equal to $5.00 per intermonth spread.

35002.D. Position Limits, Exemptions, Position Accountability and Reportable Levels

The applicable position limits and/or accountability levels, in addition to the reportable levels, are set forth in the Position Limit, Position Accountability and Reportable Level Table in the Interpretations & Special Notices Section of Chapter 5.

A Person seeking an exemption from position limits for bona fide commercial purposes shall apply to the Market Regulation Department on forms provided by the Exchange, and the Market Regulation Department may grant qualified exemptions in its sole discretion.

Refer to Rule 559 for requirements concerning the aggregation of positions and allowable exemptions from the specified position limits.

35002.E. Daily Price Limits

At the commencement of each Trading Day, the contract shall be subject to special price fluctuation limits and daily price limits as set forth in Rule 589 and in the Special Price Fluctuation Limits Table in the Interpretations & Special Notices Section of Chapter 5.

35002.F. Termination of Trading

Trading in expiring futures shall terminate at 4 p.m. London time on the last Friday of the contract month if that day is a business day in either the UK or the US. If that day is not a business day in both the UK and the US, trading shall terminate on the preceding day that is a business day in either the UK or the US.

35003. SETTLEMENT PROCEDURES

Delivery shall be by cash settlement.

35003.A. Final Settlement Price

For a futures contract for a given delivery month, the Final Settlement Price shall be the BRR published at 4 p.m. London time on the Last Trade Date (Rule 35002.F.). Revision to the published BRR shall be received prior to 23:59:59 London Time on the Last Trade Date. Thereafter, the final settlement futures price shall be deemed final.

In the event that the BRR is not publishable or published on the CME Bitcoin Futures Termination of Trading day, and therefore, CME cannot determine the CME Bitcoin

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [6]

Final Settlement Price, then final settlement of the CME Bitcoin futures contract is at the discretion of the Exchange and may be deferred or postponed for up to 14 consecutive calendar days.

35003.B. Final Settlement

Clearing members holding open positions in an expiring futures contract at its termination of trading (Rule 35002.F.) shall make payment to or receive payment from the Clearing House in accordance with normal variation margin procedures based on such expiring contract's Final Settlement Price (Rule 35003.A.).

In the event of a hard fork, Bitcoin futures shall continue to settle to the BRR corresponding to the original token pair (BTC:USD). The Exchange may, in its sole discretion, take alternative action with respect to hard forks in consultation with market participants as may be appropriate.

35004. RESERVED

35005. RESERVED

35006. BASIS TRADE AT INDEX CLOSE ("BTIC") TRANSACTIONS

All BTIC transactions must be executed in accordance with the requirements of Rule 524.B.

For the purpose of this section and Rule 524.B., BTIC enables market participants to execute a basis trade relative to the closing level of the Index value.

Closing Index Price at Which Basis Shall Be Determined	Index to Be Referenced	Index Publication Time
London Close	CME CF Bitcoin Reference Rate "BRR"	4:00 p.m. London time
New York Close	CME CF Bitcoin Reference Rate - New York Close "BRR_NY"	4:00 p.m. New York time

35006.A. Block Trade Requirements

BTIC block trades must be executed in accordance with the requirements of Rule 526.

For a BTIC or BTIC block trade executed prior to the publication of the Index on a given Trading Day, the corresponding futures price shall be made by reference to the closing Index value for the current Trading Day.

For a BTIC or BTIC block trade executed on a given Trading Day after the publication of the Index, the corresponding futures price shall be made by reference to the closing Index value for the next Trading Day.

35006.B. Price Assignment Procedures

The price assignment procedure for BTIC transactions shall follow Rule 524.B.3.

35006.C. Minimum Price Increments

The valid basis or price increment applied to the closing Index value to establish the BTIC futures price shall be an integer multiple of the contract minimum price increment, $1.00 per bitcoin, equal to $5.00 per contract.

35006.D. Market Disruption Events

In the event of disruption in the underlying market that precludes a valid Index value calculation, all pending and executed BTIC transactions in the corresponding futures contract shall be cancelled by the Exchange. Such disruption shall be declared by the Exchange in its sole discretion.

(End Chapter 350)

© Copyright Chicago Mercantile Exchange, Inc. All rights reserved.

Джерело: [6]

Додаток 10.2

Торговий календар для хеджерів та спекулянтів на Чиказькій біржі

CME Group Holiday Calendar

CME Group observes U.S.-recognized holidays. On these holidays, trading hours may vary depending on markets traded. Opening and closing times may be affected on the holiday, as well as the business days prior to or after a holiday.

2023 CME Globex Trading Schedule

Please note that with the 2023 calendar year the CME Group will be transitioning from downloadable holiday calendars for Globex and incorporating the holiday hours into our trading hours page. To view the trading hours for a specific holiday please select the appropriate date in the "DATE" field and the data will automatically update in the table below the date field. You can then filter for the various products that you need to view. To view the trading hours for the next upcoming holiday you can click on the "View trading hours for (holiday name)" link that appears to the right of the date field. Please note that near the top of the page there is a "DOWNLOAD" button that will allow you download the 3-day calendar view as displayed on the page. This will download all filtered products. The link can be found highlighted below and also by clicking hyperlink on each holiday..

View CME Globex Regular Trading Hours and Holiday Hours for 2023 >

CME GLOBEX | CME DIRECT & CME CLEARPORT | BROKERTEC | TRADING FLOORS | SETTLEMENT NOTICES | CME CLEARING | FREEZE CALENDAR

2023 CME Globex Trading Schedule

CME Globex trading hour and holiday schedules being observed for 2023.

U.S. HOLIDAY	INCLUDES THE FOLLOWING DATES:	HOLIDAY HOURS
Dr. Martin Luther King, Jr.	13 - 17 January 2023	Dr. Martin Luther King, Jr. >
President's Day	17 - 21 February 2023	President's Day >
Good Friday	6 - 10 April 2023	Good Friday >
Memorial Day	26 - 30 May 2023	Memorial Day >
Juneteenth	16 - 20 June 2023	Juneteenth >
Independence Day	3 - 5 July 2023	Independence Day >
Labor Day	1 - 5 September 2023	Labor Day >
Thanksgiving	22 - 24 November 2023	Thanksgiving >
Christmas	22 - 26 December 2023	Christmas >
New Year's	29 December 2023 - 2 January 2024	New Year's >

Джерело: [6]

Додаток 10.3

Пошук брокерських контор для обслуговування на Чиказькій біржі

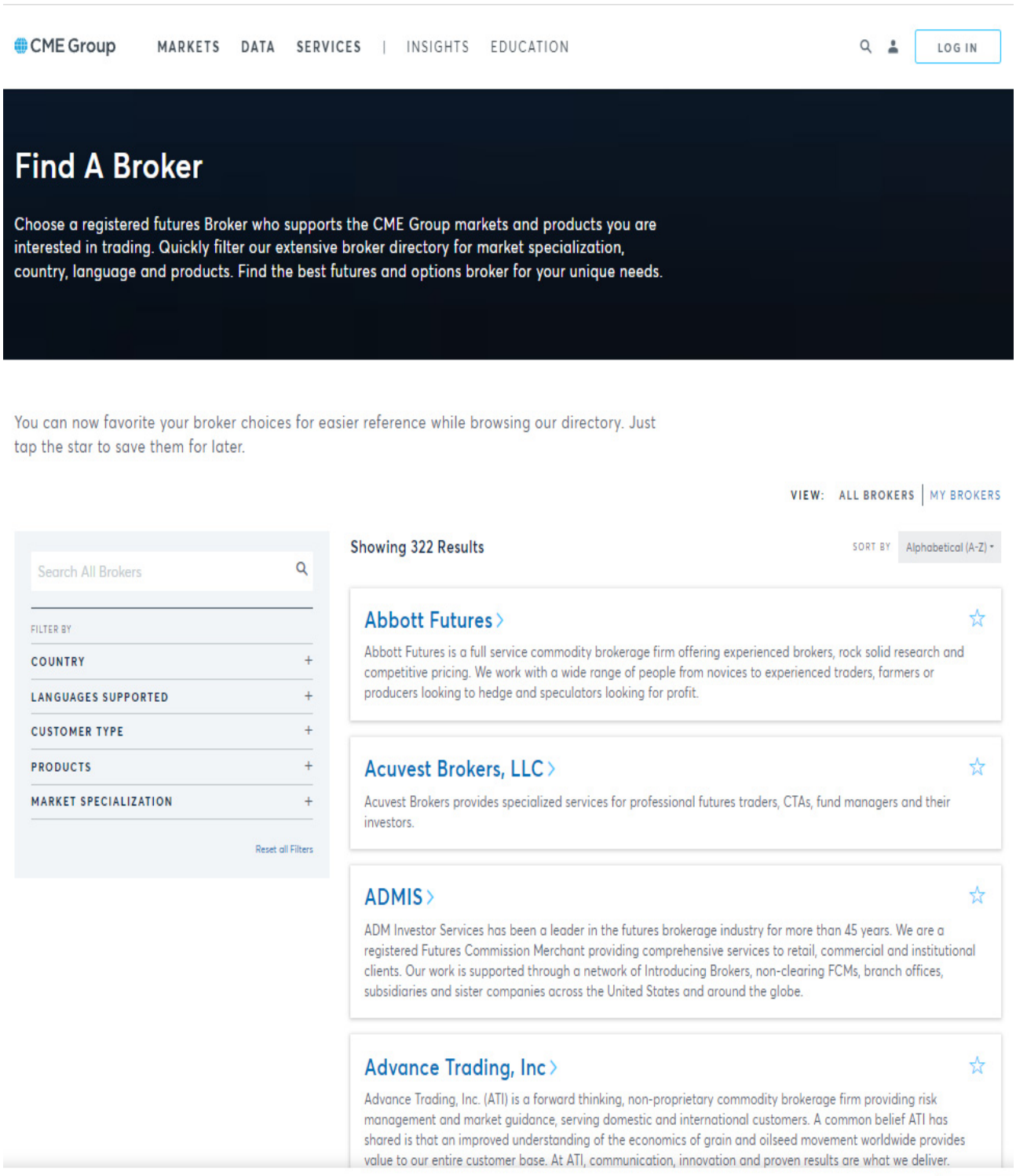

Джерело: [6]

Солодкий Микола Олександрович

Ільчук Микола Максимович

Яворська Валентина Олександрівна

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Підписано до друку 24.11.23 Формат 60х84\16
Ум. друк. арк. 37,0 Наклад 300 прим. Зам. № 230672

Видавець і виготовлювач Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4097 від 17.06.2011